Idiot

Fjodor Michajlovič Dostojevskij

Díl první

I

Koncem listopadu k deváté hodině ráno se plnou parou blížil k Petrohradu vlak od Varšavy. Zrovna tálo a bylo tak sychravo a mlhavo, že se jen zvolna rozednívalo; z oken vagónu se nedalo ani na deset kroků vpravo či vlevo od trati nic rozeznat. Někteří cestující se vraceli z ciziny, nejvíc však byla obsazena oddělení třetí třídy, vesměs obyčejnými pracujícími lidmi z okolí. Jak to už bývá, všichni byli unavení, všem se po bezesné noci klížily oči, byli prokřehlí a měli tváře zbarvené do bledožluté jako ta mlha kolem.

U okna jednoho vagónu třetí třídy od úsvitu proti sobě seděli dva cestující, oba mladí, bez větších zavazadel a nijak elegantně oblečení. Měli docela zajímavé obličeje a konečně oba toužili zapříst navzájem rozhovor. Kdyby byli jeden o druhém věděli, čím jsou právě v tu chvíli tak pozoruhodní, jistě by užasli, že je náhoda tak podivně svedla dohromady do vagónu třetí třídy petrohradsko-varšavské dráhy. První mladík byl dosti malý, asi sedmadvacetiletý, měl kudrnaté, skoro černé vlasy a šedé, malé, ale ohnivé oči. Nos měl široký a rozpláclý, lícní kosti vysedlé a tenké rty ustavičně křivil k drzému, uštěpačnému, až zlému úsměvu; vysoké a pěkně utvářené čelo zkrášlovalo neušlechtile zformovanou dolní část obličeje. V tváři byl mrtvolně bledý, a to celému jeho zevnějšku přes dosti silnou stavbu těla dodávalo značně vyčerpané vzezření a zároveň cosi vášnivého, až trpitelského, co nebylo v souladu s jeho drzým, obhroublým úsměvem ani s tvrdým sebevědomým pohledem. Měl na sobě volný černý beránčí kožich potažený látkou, proto ho v noci nesužovala zima, zatímco jeho protějšek musel na svých prokřehlých zádech pocítit celou slast sychravé listopadové ruské noci, na kterou zřejmě nebyl připraven. Na sobě měl volnou a širokou pláštěnku s obrovskou kapucí, v jakých se v zimě cestuje kdesi daleko v cizině, ve Švýcarech a snad v severní Itálii, kde se přirozeně nepočítá s takovými cestovními vzdálenostmi jako z Eytkuhnenu* do Petrohradu. Ale co se hodilo a docela stačilo v Itálii, zřejmě nebylo dost vhodné pro Rusko. Majitelem pláštěnky s kapucí byl mladý muž, také asi šestadvacetiletý či sedmadvacetiletý, poněkud vyšší postavy, s velmi světlými hustými vlasy, vpadlými tvářemi a s řídkou, špičatou, bezmála bílou bradkou. Oči měl veliké, jasně modré; jejich utkvělý pohled byl mírný, ale těžkomyslný, s oním zvláštním výrazem, podle něhož někteří lidé na první pohled poznají, že jde o nemocného stiženého padoucnicí. Mladíkova tvář byla sice příjemná, hubená a jemná, ale zcela bez barvy a v tu chvíli domodra prokřehlá. V rukou se mu houpal hubený uzlíček z vetchého vybledlého hedvábí, podle všeho obsahující celou jeho cestovní výbavu. Na nohou měl střevíce s tlustými podešvemi a kamašemi - všechno jiné, než se nosilo v Rusku. Jeho černovlasý protějšek si všechno nejspíš snad z nudy dopodrobna prohlédl a nakonec se zeptal s nešetrným úsměvem, jímž někdy lidé tak bezostyšně a neomaleně projevují uspokojení z nezdaru bližního: "Je vám zima?"

* Tehdejší pruská pohraniční stanice mezi Pruskem a Ruskou říší.

A pohnul rameny.

"Moc," odpověděl jeho protějšek s nezvyklou ochotou, "a to je, prosím, ještě obleva. Co kdyby byl mráz? Ani jsem nemyslel, že je u nás tak chladno. Odvykl jsem."

"Jedete z ciziny?"

"Ano, ze Švýcar."

"Fíí! To jste si užil!"

Černovlasý mladík hvízdl a hlasitě se zasmál.

Rozhovor byl navázán. Světlovlasý mladík ve švýcarském plášti se podroboval výslechu svého snědého protějšku s překvapivou ochotou, jako by si ani trochu neuvědomoval bezohlednost a jalovost některých otázek. Z odpovědí mezi jiným vyšlo najevo, že opravdu už dlouho nebyl v Rusku, něco přes čtyři roky, že ho odvezli do ciziny, protože stonal, trpěl nějakou podivnou nervovou chorobou, třesem a křečemi, čímsi jako padoucnicí nebo tancem svatého Víta. Černovlasý mladík se při jeho vyprávění několikrát zasmál, zvláště když na jeho otázku: "Tak co, uzdravili vás?" blondýn odpověděl: "Ne, neuzdravili."

"Cha! To jste jim tedy nadarmo cpal peníze do chřtánu, a my jim tu pořád věříme," podotkl jízlivě.

"Pravda pravdoucí!" vmísil se do hovoru ošuměle oblečený pán na vedlejším sedadle, podle vzhledu úředník, který uvázl v podřízeném postavení - asi čtyřicátník, podsaditý, s červeným nosem a uhrovitou tváří. "Svatá pravda, panstvo, jenom se na ně zbytečně plýtvají všechny ruské síly!"

"Ach, to se v mém případě mýlíte!" poznamenal švýcarský pacient tichým a smířlivým hlasem. "Ovšem nemohu se s vámi přít, protože neznám všechno, ale můj lékař mi ze svých posledních peněz dal ještě na cestu sem a téměř dva roky mě sám živil."

"To za vás neměl kdo platit, nebo co?" zeptal se brunet.

"Víte, pan Pavliščev, který mě tam vydržoval, před dvěma lety zemřel. Psal jsem potom sem, generálové Jepančinové, své vzdálené příbuzné, ale nedostal jsem odpověď. A tak jsem tedy sedl na vlak."

"Kam vlastně jedete?"

"Myslíte, kde budu bydlet? Opravdu ještě ani nevím... totiž..."

"Ještě jste se nerozhodl?"

Oba posluchači se opět zasmáli.

"A tenhleten uzlík bude asi celý váš majetek, ne?" vyzvídal černovlasý mladík.

"Vsadil bych se, že je to tak," škodolibě podotkl úředník s červeným nosem, "a že žádné kufry už v zavazadlovém voze nemáte.

Mějte však na paměti, že chudoba cti netratí."

Ukázalo se, že měl pravdu; blondýn to hned s nezvyklým chvatem potvrdil.

"Tak přece není váš uzlík tak úplně bezvýznamný," pokračoval úředník, když se dosyta nasmáli (zajímavé bylo, že i majitel uzlíku se při pohledu na ně nakonec dal do smíchu, což ještě zvýšilo jejich veselí), "ačkoliv bych se klidně vsadil, že v něm nemáte cizokrajné sloupky zlatých dvacetifranků a friedrichsdorů, ani holandské lišáky*. Důkazem jsou třeba jen tyto kamaše, zdobící vaše cizokrajné boty, avšak... máte-li nádavkem ke svému uzlíku vskutku takovou příbuznou, jako je generálová Jepančinová, to samosebou rázem zvýší i význam vašeho zavazadla, pakliže je generálová vaše příbuzná a nepopletl jste si to z roztržitosti, což se tuze často stává lidem... no řekněme... s nadbytkem fantazie."

* Lidový název holandské zlaté mince.

"Opět jste se dovtípil," přisvědčil světlovlasý mladík, "opravdu se možná mýlím, ona totiž ani není má příbuzná. Vlastně jsem se tenkrát vůbec nedivil, když mi neodepsali. Čekal jsem to."

"Zbytečně jste vyhodil peníze za známky. Hmm. Aspoň jste nezáludný a upřímný, což vám slouží ke cti! Hmm! Generála Jepančina bych tedy znal, vašnosti, zejména proto, že je to muž věhlasný, ba i nebožtíka pana Pavliščeva, který vás ve Švýcarech vydržoval, jsem znával, pakliže to ovšem byl Nikolaj Andrejevič Pavliščev, neboť měl ještě bratrance. Ten doposud žije na Krymu, ale onen Nikolaj Andrejevič, nebožtík, byl vážený pán s velkými styky a svého času míval na čtyři tisíce duší..."

"Právě tak se jmenoval, Nikolaj Andrejevič Pavliščev," odpověděl mladík a podíval se na pana Vševěda s pozorným zájmem.

Tito páni Vševědové se občas, ba dosti často vyskytují v jistých společenských kruzích. Všechno, všecičko vědí, jejich čilá, zvídavá mysl a schopnosti nezadržitelně tíhnou jediným směrem, ovšem z nedostatku hlubších životních zájmů a názorů, jak by prohlásil soudobý myslitel. Pod slovy "všechno vědí" musíme rozumět okruh značně omezený: Kde slouží ten a ten, s kým se zná, jaký má majetek, kde byl gubernátorem, s kým se oženil, co vyženil, kdo je jeho bratr, kdo bratranec atd. atd. a tak podobně. Přečasto mívají tito Vševědové odrbané lokty a sedmnáct rublů služného měsíčně. Lidé, o nichž tak zevrubně všechno vědí, ovšem netuší, proč jsou tak sledováni, nicméně mnohým Vševědům skýtají jejich znalosti, tvořící celou vědu, značnou potěchu, sebeúctu, ba vyšší duchovní uspokojení. Tato věda velmi přitahuje. Znal jsem vědce, literáty, básníky, i politické činitele, kteří v ní hledali a nalezli spásnou metu, ba dokonce jim dopomohla ke kariéře.

Zatímco hovor plynul, brunet znuděně zíval, bez zájmu se díval z okna a netrpělivě čekal na konec cesty. Byl nějak roztržitý, dokonce velmi roztržitý, snad i zneklidněný, ba dokonce se choval jaksi podivně; poslouchal a zas neposlouchal, díval se a nedíval, smál se a chvílemi ani nevěděl, čemu se směje.

"A račte dovolit, s kým mám tu čest?" obrátil se najednou uhrovitý pán na mladíka s uzlem.

"Kníže Lev Nikolajevič Myškin," odpověděl mladík s naprostou pohotovostí a bez otálení.

"Kníže Myškin? Lev Nikolajevič? Neznám, prosím. Ba ani jsem o něm neslyšel," povídal zamyšleně úředník, "nemyslím totiž samo jméno, jméno je dozajista historické, můžeme a musíme je najít v Karamzinových dějinách, ale míním přímo osobu. S knížaty Myškinovými se už vůbec nikde nesetkáváme, ani se o nich nemluví."

"Samozřejmě," potvrdil hned mladík, "knížata Myškinové dnes už vůbec neexistují, až na mě, myslím, že jsem poslední. A co se týče mých otců a dědů, ti většinou hospodařili na menších usedlostech. Ale můj otec byl podporučík, odchovanec vojenské akademie. Ani vlastně nevím, jak se generálová Jepančinová dostala mezi Myškiny. Také je poslední svého druhu..."

"Hihihi! Poslední svého druhu! Vy jste tomu dal!" zahihňal se úředník.

Také mladík v kožiše se zasmál. Blondýn byl maličko udiven, že se mu povedla taková nevalná slovní hříčka.

"Ujišťuji vás, vůbec jsem to tak nechtěl říci," omlouval se udiveně.

"Však rozumíme, však rozumíme," vesele přisvědčil úředník. "A to jste tam, kníže, u toho profesora také studoval?" zeptal se zničeho nic brunet.

"Ano... studoval..."

"To já nikdy nic nestudoval."

"Já také jen sem tam něco," ddodal kníže, jako by se omlouval.

"Pro nemoc mě neuznali za schopného soustavného studia."

"Znáte Rogožinovy?" zeptal se chvatně brunet.

"Ne, neznám, vůbec ne. Já přece v Rusku málokoho znám. Vy jste Rogožin?"

"Ano, jsem Parfen Rogožin."

"Parfen? Snad ne z té rodiny Rogožinových...," naddhodil velmi důležitě úředník.

"Ano, z té, právě z té," rychle a s nezdvořilou nedůtklivostí ho přerušil brunet; do této chvíle na uhrovitého úředníka ani jednou nepromluvil, obracel se výhradně ke knížeti.

"Jak... opravdu?" Úředník ztuhl jako solný sloup, oči mu vylezly z důlků a na obličeji se mu najednou objevil uctivý, podlízavý, skoro ustrašený výraz. "Tedy vskutku potomek Semjona Parfenyče Rogožina, váženého měšťana, jenž se před měsícem odebral na věčnost a zanechal po sobě dva a půl milionu v hotovosti?"

"Jak to víš, že po sobě zanechal dva a půl milionu v hotovosti?"

přerušil ho brunet, který ani teď nepoctil úředníka pohledem.

"Podívejte na něj (mrkl na knížete), co z toho vlastně mají, že hned dolézají jako vrtichvosti? Pravda je taková, že mi otec zemřel a já za měsíc nato jedu domů ze Pskova div ne bos. Ani bratr, neřád, ani matka nejenže neposlali peníze, ale vůbec mě neuvědomili, zkrátka nic! Jako psa. Celý měsíc jsem proležel v Pskově v horečkách."

"A teď vám spadne do klína milionek, přinejmenším milionek, propána krále!" spráskl ruce úředník.

"Co je mu po tom, řekněte, prosím vás!" podrážděně a zlostně kývl na knížete zase Rogožin. "Nedám ti přece ani groš, ani kdyby ses na hlavu postavil!"

"Taky že to udělám, taky že se postavím!"

"Vida ho! Nic ti nedám, nic, i kdybys kolem mě tancoval třeba týden!"

"Nedávej! Jen tak na mě! Nedávej! Ale tancovat budu. Opustím ženu a děti a budu kolem tebe křepčit. Dopřej mi tu radost!"

"Tfuj," odplivl si Rogožin. "Před pěti týdny jsem tak jako tady vy," obrátil se opět ke knížeti, "s pouhým uzlíčkem utekl od rodičů do Pskova k tetě, kde jsem ležel v horečkách a otec zatím umřel beze mě. Klepla ho mrtvička. Věčná sláva nebožtíkovi, ale předtím mě div neumlátil k smrti! Věřte mi, kníže, jako že tu sedím! Kdybych tenkrát nebyl utekl, určitě by mě zabil."

"Něčím jste ho rozzlobil?" otázal se kníže a se zvláštním zájmem si prohlížel milionáře v beraním kožiše. I když je milionové dědictví snad již samo o sobě cosi pozoruhodného, knížete překvapilo a zaujalo ještě něco jiného. Také Rogožin se dal do řeči s knížetem zřejmě rád, snad potřeboval s někým mluvit spíš z pohnutek mechanických než vnitřních; snad z jisté roztěkanosti než srdečnosti, nebo jen z neklidu a touhy se na někoho dívat a o něčem klábosit. Zdálo se, že má ještě horečku, nebo je přinejmenším horečně rozrušen. Úředník na něho strnule zíral, netroufal si ani vydechnout a vážil každé jeho slovo, jako by v něm hledal démanty.

"Rozhněval se, ano, a snad měl i proč," odpověděl Rogožin, "ale nejvíc mě dohřál bratr. Maminka, no prosím, je to stará ženská, čte si životy svatých, vysedává s babkami, a co řekne bratr Seňka, platí. Proč mi nedal včas vědět? Však já dobře vím. Dobrá, byl jsem v tu dobu v mrákotách. Kromě toho prý poslali telegram.

Jenže co teta s telegramem! Už třicet let žije vdovským životem a od rána do noci vysedává s božími prosťáčky. Něco jako jeptiška a ještě hůř. Lekla se telegramu, ani ho neotevřela, odnesla na policii a tam se válí dodnes. Pomohl mi jedině Koněv, Vasilij Vasiljič mi všechno napsal. Z brokátové pokrývky na otcově rakvi v noci bratr odřezal zlaté lité třepení. Stojí prý hrůzu peněz!

Ale jen za to se přece může dostat na Sibiř, budu-li chtít, to je přece svatokrádež! Hej, ty hastroši," obrátil se na úředníka, "co říká zákon, je to svatokrádež?"

"Svatokrádež! Hotová svatokrádež," bez váhání přisvědčil úředník.

"Je za to Sibiř?"

"Sibiř! Zajisté! Rovnou na Sibiř!"

"Oni myslí, že ještě stůňu," obrátil se Rogožin ke knížeti, "ale já nikomu ani muk, hezky potichoučku, ještě nemocný, jsem sedl do vlaku a jedu; tady mě máš, bratře Semjone! Pomlouval jsi mě u nebožtíka otce, vím to. Ale že jsem kvůli Nastasje Filippovně tenkrát otce rozčilil, to je taky pravda. To zas je má vina.

Stalo se."

"Kvůli Nastasje Filippovně?" podlézavě prohodil úředník, jako by o čemsi uvažoval.

"Ty ji stejně neznáš," netrpělivě ho odbyl Rogožin. "A znám,"

vítězně zvolal úředník.

"Jdi! Kolikpak je Nastasjí Filippoven! Poslouchej, ty jsi ale drzej chlap! Víte, bylo mi jasné, že se na mě co nejdřív přilepí takovýhle neřád," povídal knížeti.

"A přece ji možná znám," nadskakoval úředník. "Koho by Lebeděv neznal! Vy mě, vašnosti, ráčíte tupit, ale co když vám to dokážu?

Cožpak to není právě ta Nastasja Filippovna, kvůli níž vám váš otec ráčil dát ponaučení kalinovou holí. Jmenuje se Nastasja Filippovna Baraškovová, je to možno říci urozená dáma, taktéž svého druhu kněžna, která se stýká s jistým Tockým, Afanasijem Ivanovičem, a s nikým jiným; Tockij je velevýznačný statkář a velkokapitalista, člen obchodních družstev a společností, a tudíž důvěrně spřátelený s generálem Jepančinem..."

"Podívejme se," vážně užasl Rogožin. "Zatracenej prevít, doopravdy všechno ví."

"Všechno ví! Lebeděv ví všechno! Já, vašnosti, celé dva měsíce jezdil s Alexaškou Lichačevem, taky když mu zemřel otec, a protože výborně znám všechna zákoutí a uličky, nakonec už beze mě neudělal ani krok. Dneska sedí pro dluhy, ale já měl tehda příležitost poznat i Armanci, i Koralii, i kněžnu Packou, i Nastasju Filippovnu a mnoho jiných."

"Nastasju Filippovnu? Copak ona s Lichačevem..." Rogožin se na něho zle podíval a rty se mu zachvěly a zbledly.

"Nic takového! Nic takového! Vůbec ne!" horlivě a chvatně ho ujišťoval úředník. "Žádnými penězi Lichačev ničeho nedosáhl!

Nikoli, to není Armance. Tady jedině Tockij. A večer sedává ve Velkém nebo ve Francouzském divadle ve vlastní lóži. Důstojníci si mezi sebou leccos šuškají, ale ani ti nemohou nic říci. Tohle prý je ta Nastasja Filippovna a dost. Co se týče dalšího nic!

Protože taky nic neexistuje."

"Ano, tak je to," zamračeně, se svraštělým čelem potvrdil Rogožin, "takhle mi to tenkrát taky řekl Zaljožev. Já tehdy, kníže, v otcově předloňském utíkáčku přebíhal Něvský a ona zrovna vycházela z obchodu a nasedala do kočáru. Jako by se ve mně všecko vzňalo. Potkám Zaljoževa, kam já se na něj hrabu, chodí si jako vlásenkářský příručí s lorňonem, kdežto nás otec odchoval v namaštěných botách a na nemastné polívce. 'Ta není pro tebe,' povídá, 'je to kněžna, jmenuje se Nastasja Filippovna, příjmením Baraškovová, a žije s Tockým. Jenže on teď neví, jak se jí zbavit, protože je zrovna v letech na ženění, je mu pětapadesát a chce si vzít první petrohradskou krasavici.' A pak mi poradil, že ten den bych ji mohl vidět ve Velkém divadle, na baletu, v její lóži v přízemí. Říci takhle našemu otci, že chci jít na balet, spráskal by mě v tu chvíli, jako psa! Přece jsem se na hodinku nějak vytratil a znova jsem spatřil Nastasju Filippovnu; celou noc jsem pak nespal. Ráno mi nebožtík dal dva pětiprocentní úpisy, každý na pět tisíc, a povídá, jdi a prodej je, sedm tisíc pět set zanes k Andrejevovým do kanceláře na splátku, a zbytek z deseti tisíc mi přineseš rovnou sem, nikde se nestavuj, čekám

tu na tebe. Úpisy jsem prodal, peníze vzal, do kanceláře k Andrejevovým jsem nešel, ale rovnou jsem si to namířil do anglického obchodu a za všechno jsem vybral pár náušnic, v každé briliant jako ořech. Čtyři sta rublů jsem zůstal dlužen, ale přece mi je dali, když jsem řekl své jméno. S náušnicemi letím k Zaljoževovi: Tak a tak, povídám, pojďme, hochu, k Nastasje Filippovně. Šli jsme. Kudy jsem tenkrát šel, co bylo přede mnou a co za mnou - nic nevím a nepamatuju se. Vešli jsme rovnou do salonu a ona tam přišla za námi. Tenkrát jsem se nepřiznal, že jsem to já. Zaljožev řekl, tohle je od Parfena Rogožina, račte to přijmout na památku na včerejší setkání. Otevřela etuji, podívala se a usmála. 'Poděkujte vašemu příteli, panu Rogožinovi, za jeho milou pozornost!' Uklonila se a odešla. Proč jen jsem v tu chvíli neumřel! K odchodu mě pohnulo jen to, že jsem si říkal: Je to jedno, živý se stejnak nevrátím. Nejvíc mě mrzelo, že ten prevít Zaljožev shrábl všechen vděk. Jsem menší než on, oblečený jako vandrák, jenom stojím a mlčím a třeštím na ni oči, protože se stydím, a on vyfintěný podle poslední módy, navoněný, naondulovaný, v kostkovaném nákrčníku, se rozplývá a uklání. Ona si jistě myslela, že jsem to já! 'Poslouchej,' povídám, když jsme vyšli, 'ne aby ses opovážil na ni myslet, rozumíš!' Zasmál se: 'A jak teď budeš účtovat s tatíčkem?' Opravdu, nejradši bych rovnou skočil z mostu a domů se vůbec nevracel, ale pak jsem si řekl: Teď už je stejně všechno jedno a jako odsouzenec jsem se vrátil domů."

"Achich! Uchich!" šklebil se úředník, a dokonce se otřásl.

"Nebožtík byl přece nejen pro deset tisíc, ale i pro deset rublů hotov poslat člověka na věčnost," vysvětloval knížeti. Kníže si se zájmem prohlížel Rogožina, který byl v tu chvíli ještě bledší.

"Na věčnost," opakoval Rogožin, "co ty víš! Hned se všecko dověděl," vyprávěl dál knížeti. "Zaljožev to vykládal kdekomu na potkání! A tehda mě otec zamkl nahoře a celou hodinu mi dával 'ponaučení'. 'Tohle je jen příprava,' povídá, 'ještě se s tebou zajdu rozloučit na noc.' A co myslíš? Zajel si, šedivej dědek, k Nastasje Filippovně, k zemi se jí ukláněl, prosil a plakal, až nakonec přinesla krabičku a hodila mu ji pod nohy: 'Tumáš,' povídá, 'ty svoje náušnice, dědku, teď jsou mi ještě desetkrát dražší, když vím, co pro ně Parfen musel podstoupit. Vyřiď můj dík a pozdravení Parfenu Semjonyči!' No a já mezitím s maminčiným požehnáním a s dvaceti rubly, co jsem si půjčil od Serjožky Protušina, sedl na vlak a ujížděl do Pskova a tam jsem už dorazil s horečkou. Babky nade mnou četly modlitby ze zpěvníku a já jsem tam dřepěl opilý, protože jsem se za poslední groše tloukl po hospodách, celou noc jsem se napůl bez sebe prováleł na ulici, k ránu už mi bylo dočista zle a ještě k tomu mě v noci pokousali psi. Sotva jsem se probral."

"No buďsi, ale zato teď Nastasja Filippovna něco uvidí!" hihňal se úředník a mnul si ruce. "Kdepak teď tamty náušnice! Teď ji přece za ně nějak odškodníme..."

"Poslouchej, jestli si jen dovolíš o Nastasje Filippovně slůvko, tak tě, jako že tu sedím, spráskám, i když jsi jezdil s Lichačevem!" zvolal Rogožin a pevně mu sevřel ruku.

"Spráskáš, ale nazaženeš! Jen mi dej co proto! Napráskáš mi, a tím víc připoutáš... Hleďme, už jsme tady."

Opravdu vjížděli do nádraží. Ačkoli Rogožin tvrdil, že ujel potajmu, čekal na něho hlouček lidí. Volali na něho a mávali čepicemi.

"Vida, i Zaljožev přišel," zamumlal Rogožin s vítězným, dokonce trochu zlostným úsměškem a náhle se obrátil ke knížeti: "Kníže, nevím proč jsem si tě oblíbil. Snad proto, že jsem tě potkal v takové chvíli, ale potkal jsem přece i tady toho," ukázal na Lebeděva, "a jeho jsem si neoblíbil. Navštiv mě, kníže. Tyhle kamaše ti sundáme, oblečem tě do prvotřídního kuního kožichu, dám ti ušít frak, taky prvotřídní, vestičku bílou nebo jakou budeš chtít, kapsy ti nacpu penězi... a pojedem k Nastasje Filippovně.

Přijdeš?"

"Neodmítejte, Lve Nikolajeviči!" důrazně a slavnostně se ujal slova Lebeděv. "Neodmítejte a neprome škejte. Neprome škejte..."

Kníže Myškin povstal, zdvořile podal Rogožinovi ruku a řekl mu přívětivě: "Přijdu velmi rád a děkuji vám za to, že jste si mě oblíbil.

Možná že přijdu už dnes, jestli mi to vyjde. Protože, upřímně řečeno, vy jste se mi také velice zalíbil, zvlášt když jste vyprávěl o briliantových náušnicích. Dokonce už předtím jste mi byl sympatický, ačkoliv jste se mračil. Děkuji vám i za slíbený oděv a kožich, protože to opravdu brzy budu potřebovat. Ale nemám teď skoro ani kopejku."

"Peníze budou, budou k večeru, přijď!"

"Budou, budou," opakoval úředník, "k večeru, do setmění budou!"

"A co ženské, potrpíte si na ně, kníže? Ven s tím!"

"Ne, ne! Já přece... snad to nevíte, ale já kvůli své vrozené chorobě vlastně ženy vůbec neznám."

"No když je to tak," zvolal Rogožin, "to jsi hotový boží prosťáček, kníže, a takové má Bůh rád!"

"Takové má Pánbůh rád!" opakoval úředník.

"A ty plav za mnou, vráno," řekl Rogožin Lebeděvovi a všichni vystoupili z vozu.

Lebeděv tedy přece dosáhl svého. Brzy se hlučný houf vzdálil směrem k Vozněsenské třídě. Kníže musel zabočit do Litějné. Bylo sychravo a vlhko. Vyptal se kolemjdoucích, a když zjistil, že má k cíli tak hodinu cesty, rozhodl se vzít si kočár.

II

Generál Jepančin bydlel ve vlastním domě, trochu stranou od Litějné, směrem k chrámu Proměnění Páně. Kromě toho (nádherného) domu, jehož pět šestin pronajímal, patřil generálovi ještě veliký dům na Litějné, který mu též skýtal skvělý příjem. Mimo tyto dva domy měl v nejbližším okolí Petrohradu velice pěkný a výnosný statek; dále vlastnil v petrohradském újezdu ještě jakousi továrnu. Všeobecně se vědělo, že generál Jepančin za starých dob sjednával pachty. Dnes byl podílníkem několika solidních akciových společností a měl v nich rozhodující slovo. Proslýchalo se, že je velmi zámožný, velmi podnikavý a velmi vlivný. Dokázal se téměř všude učinit nepostradatelným, mimo jiné ve službě. Bylo však

rovněž všeobecně známo, že Ivan Fjodorovič Jepančin nemá zvláštní vzdělání a je vojenské dítě. Tato okolnost mu nepochybně mohla sloužit jen ke cti, ale přestože byl generál muž rozumný, přece měl jisté zcela odpustitelné slabůstky a nerad slyšel určité narážky. Rozumný a chytrý však byl bezesporu. Například se nikdy nechoval okázale tam, kde bylo radno počínat si nenápadně, a mnozí si ho vážili právě pro jeho prostotu, proto, že vždycky věděl, kde je jeho místo. Kdyby však byli jeho soudci věděli, co se leckdy děje v duši Ivana Fjodoroviče, i když tak dobře znal kam patří! Třebaže se uměl výborně ohánět v praktickém životě a měl jisté velmi pozoruhodné schopnosti, přece raději vystupoval jako vykonavatel cizí myšlenky a neblýskal se vlastním rozumem.

Chtěl, aby ho všichni pokládali za "oddaného bez obmyslu" a - podle požadavků doby - dokonce za ryzího, upřímného Rusa. Co se týče posledního, dokonce zažil několik směšných příhod. Nic ho však nezkrušilo, ba ani směšné příhody. mimoto měl příslovečné štěstí i v kartách a hrál nesmírně odvážně, a nejenže se nijak netajil touto svou zdánlivou slabůstkou, jež mu tak podstatně a mnohdy v pravou chvíli posloužila, nýbrž ji okázale dával najevo.

Pohyboval se ve smíšených, ovšem majetných a vlivných společenských kruzích. Ale to hlavní teprve měla přinést budoucnost, mohl čekat, mohl dlouho čekat na pravou chvíli, jen ať jde pěkně všechno svým pořádkem. I věkem byl generál, jak se říká, v nejlepších letech, právě dovršil šestapadesátku, byl tedy opravdu v rozkvětu mužných sil, kdy podle dnešních názorů pravý život teprve začíná. Kypící zdraví, kvetoucí tváře, pevné, byť zahnědlé zuby, statné podsadité tělo, ustaraný výraz dopoledne ve službě a lehkovážný večer při kartách či u Jeho Výsosti - to vše podporovalo současné i budoucí úspěchy a stlalo růže na cestu Jeho Excelence.

Generál měl utěšenou rodinku. Pravda, zde nekvetly jen růže, ale zato mnoho takového, k čemu se již dávno upínaly hlavní naděje a cíle Jeho Excelence. A je snad nějaký cíl důležitější a posvátnější než cíle rodičovské? K čemu přilnout, ne-li k rodině?

Generálova rodina sestávala z manželky a tří dospělých dcer. Vzal si před drahnými lety, ještě v hodnosti poručíka, dívku téměř stejného stáří, jež nevynikala krásou ani vzděláním, a vyženil s ní pouhých padesát nevolníků, na nichž nicméně založil svůj příští blahobyt. Nikdy později nežehral na svůj časný sňatek, nikdy jej pohrdavě neoznačoval za neblahý omyl mládí, a své manželky si tak vážil a tak se jí někdy i bál, že ji bezmála miloval. Generálová pocházela z knížecího rodu Myškinů, i když nijak znamenitého, přesto velmi starobylého, a na svém původu si velmi zakládala. Kdosi z tehdejších vlivných osob, nějaký ochránce, kterého jeho úsluhy nic nestojí, projevil ochotu dopomoci mladé kněžně k vdavkám. Otevřel branku mladému důstojníkovi a postrčil ho, aby jednal; ten však ani tolik nepotřeboval, stačil jediný pohled a neminul by se s účinkem! Až na nepatrné výjimky prožili manželé celá dlouhá léta společného života ve shodě. Již v raném mládí si uměla generálová jako urozená kněžna, poslední svého rodu, a snad i pro své osobní vlastnosti najít několik velmi vlivných ochránkyň. Později, když její muž zbohatl a dosáhl významného postavení, dokázala v těchto vyšších kruzích i zdomácnět.

V posledních letech vyrostly a dospěly všechny tři generálovy dcery - Alexandra, Adelaida a Aglaja. Pravda, všechny tři byly pouze Jepančinovy, ale po matce knížecího původu, s nemalým věnem, s otcem, jenž snad záhy zaujme velice vysoké postavení, a nelze ani podceňovat, že všechny tři byly krásné, nevyjímajíc nejstarší Alexandru, které právě minulo pětadvacet let.

Prostřední bylo třiadvacet a nejmladší, Aglaje, rovných dvacet.

Nejmladší byla dokonce vyslovená krasavice a začínala vzbuzovat ve společnosti nevšední pozornost. Nadto ještě všechny tři vynikaly vzděláním, rozumem a nadáním. Vědělo se, že k sobě nesmírně lnou a vzájemně si pomáhají. Dokonce se mluvilo o jakýchsi obětech obou starších ve prospěch společného rodinného bůžka, nejmladší. Nejenže se nerady blýskaly ve společnosti, ale byly až příliš skromné. Nikdo jim nemohl vytknout nadutost či domýšlivost, ale zároveň se nepochybovalo o tom, že jsou hrdé a znají svou cenu. Nejstarší měla zálibu v hudbě a prostřední výborně malovala, o tom však se dlouhá léta nevědělo a vyšlo to najevo teprve v poslední době, a to ještě náhodou. Zkrátka šířilo se o nich velice mnoho chvály. Ale našli se i závistlivci.

Zděšeně se mluvilo o tom, kolik knih dívky přečetly. S vdavkami nespěchaly, vyšší společenské kruhy měly v úctě, ale zase ne přespříliš. Právě to bylo velmi zajímavé, neboť kdekdo znal plány, povahu, cíle a tužby jejich otce.

Když kníže zazvonil u dveří generálova bytu, šlo již na jedenáctou. Generál bydlel v prvním patře; rozlohou byl jeho byt skromný, nicméně však odpovídal jeho společenskému významu.

Knížeti otevřel sluha v livreji; dlouho musel tomu člověku, jenž se od počátku na něho i na jeho uzlík díval s jistým podezřením, vysvětlovat důvod své návštěvy. Po opětovném jasném prohlášení, že je skutečně kníže Myškin a že nutně musí mluvit s generálem ve velmi naléhavé věci, zavedl ho udivený lokaj do sousední malé předsíňky, vedoucí do předpokoje pracovny, kde se ho ujal jiný sluha, který tam měl dopolední službu a ohlašoval generálovi návštěvníky. Onen druhý lokaj byl ve fraku, asi čtyřicátník, s ustaraným obličejem; byl to komorník Jeho Excelence v pracovních hodinách, vědomý si své důležitosti.

"Posečkejte v přijímacím pokoji a uzlík ponechte tady," řekl pomalu a důležitě, uvelebil se ve svém křesle a s přísným údivem si měřil knížete, který se posadil na židli vedle něho s uzlíkem v ruce.

"Jestli dovolíte," řekl kníže, "počkal bych raději zde s vámi, co tam mám sedět sám?"

"V předsíni se to pro vás nesluší, jelikož jste návštěvník, jinak řečeno host. Tedy k samotnému generálovi?"

Lokaj se zřejmě nemohl smířit s myšlenkou, že má uvést takového návštěvníka, a raději se znovu zeptal.

"Ano, víte, v záležitosti..."

"Neptám se vás, v jaké záležitosti, mou povinností je pouze vás ohlásit. Ale jak jsem řekl, bez tajemníka vás neohlásím."

Zdálo se, že je lokaj čím dál víc na pochybách; kníže ani trochu nezapadal do rámce každodenních návštěvníků, a třebaže generál dosti často, ba téměř denně v jistou hodinu přijímal zejména v jistých záležitostech hosty velmi rozmanité, měl komorník přes tyto značně volné zvyklosti velké obavy: Ano, nutně musí ohlásit příchozího prostřednictvím tajemníka.

"Tak vy jste opravdu... přijel z ciziny?" vyhrkl nakonec a vzápětí bezděčně a rozpačitě zmlkl; chtěl se možná zeptat: Tak vy jste opravdu kníže Myškin?

"Ano. Jdu rovnou z vlaku. Zdá se mi, že jste se chtěl zeptat, zda jsem opravdu kníže Myškin? Ale nezeptal jste se jen ze zdvořilosti."

"Hm...," zabručel udiveně lokaj.

"Ujišťuji vás, že jsem vás neobelhal a nepříjemnosti kvůli mně mít nebudete. A že jsem takto oblečen a s uzlíkem, tomu se také nedivte; v přítomné chvíli nejsou mé poměry zrovna utěšené."

"Hm! O to nejde, že bych se bál. Mou povinností je vás ohlásit a pak vás přijme tajemník, jestli ovšem... A v tom je právě ten háček, jestli ovšem... Směl bych se zeptat, nejdete snad generála prosit o výpomoc?"

"Ó ne, můžete být naprosto klidný. Přicházím v jiné záležitosti."

"Promiňte, napadlo mi to, když se na vás dívám. Počkejte si na tajemníka; pán má teď u sebe plukovníka, ale za chvilinku tu bude tajemník... obchodní společnosti."

"Budu-li tedy dlouho čekat, nemohl bych si tu, prosím vás, někde zakouřit? Dýmku a tabák mám s sebou."

"Za-kou-řit?" opakoval s pohrdavým údivem komorník, jako by nevěřil svým uším. "Zakouřit? Ne, tady se kouřit nesmí, a je vůbec trapné na to pomyslet. Hm... to jsou mi věci!"

"Nemyslím přece v tomhle pokoji, to já vím, ale vyšel bych, kam byste mi ukázal, poněvadž, víte, jsem zvyklý kouřit a teď jsem už skoro tři hodiny nekouřil. Konečně jak myslíte, přece známe přísloví: jak jde kroj..."

"Ale copak vás mohu takto ohlásit?" zahučel bezděčně komorník.

"Předně se nesluší, abyste čekal tady, máte sedět v přijímacím pokoji, protože jste návštěvník, jinak řečeno host, a já jsem za to odpovědný. Ostatně, hodláte se u nás ubytovat?" dodal a znovu úkosem pohlédl na uzlík, který ho zřejmě znepokojoval.

"Ne, nehodlám. Dokonce i kdyby mě pozvali, odmítnu. Přišel jsem se jen seznámit, nic víc."

"Jak? Seznámit se?" udiveně, s rostoucím podezřením se ptal komorník, "cožpak jste prve neřekl, že přicházíte v nějaké záležitosti?"

"Ó, vlastně ne! Ostatně ano, rád bych se v jisté záležitosti trochu poradil, ale hlavně bych se chtěl představit, protože jsem kníže Myškin a generálová Jepančinová je také poslední kněžna Myškinová, mimo nás dva už žádní Myškinové nejsou."

"Tak vy jste dokonce příbuzný?" řekl lokaj, zděšením již nadobro zkoprnělý.

"Ani snad ne. Ostatně, kdyby se to vzalo hodně zdaleka, jsme ovšem příbuzní, ale tak vzdálení, že to snad ani neplatí. Jednou jsem generálové napsal z ciziny, ale ona mi

neodpověděla. Přece však myslím, že bych se tu měl po svém návratu ohlásit. A vám to teď vysvětluji proto, abyste neměl obavy, vidím přece, že se stále ještě znepokojujete. Ohlaste knížete Myškina a v tom ohlášení bude již patrná příčina mé návštěvy. Budu-li přijat, dobře, ne-li, také dobře, a snad i velmi dobře. Ale není snad možné, aby mě nepřijali; generálová jistě bude chtít poznat nejstaršího a jediného představitele svého rodu, neboť je na svůj původ hrdá, jak jsem slyšel."

Kníže mluvil zdánlivě velmi prostě, ale čím byla jeho řeč prostší, tím se zdála v daném případě nevhodnější, a ostřílený komorník, pro něhož bylo něco naprosto patřičného, když si povídal sluha se sluhou, musel vycítit nepatřičnost v tom, vyprávěl-li si sluha s hostem. A protože služebnictvo bývá mnohem důvtipnější, než o nich zpravidla panstvo soudí, napadlo komorníkovi, že tu může jít o jedno z dvojího: Buď je kníže nějaký poběhlík a určitě přišel žebrat, nebo je to prostě hlupáček bez ambicí, neboť rozumný kníže, který má ambice, by neseděl s lokajem v předsíni a nerozmlouval s ním o svých záležitostech. Nebude se za něho tudíž v tomto, i v onom případě muset zodpovídat?

"Opravdu byste se měl obtěžovat do přijímacího pokoje,"

poznamenal pokud možno důtklivě.

"Ale kdybych tam seděl, nebyl bych vám mohl všechno vysvětlit,"

vesele se zasmál kníže, "a vy byste se ještě strachoval při pohledu na můj uzlík a plášť. Teď snad už ani nemusíte čekat na tajemníka a můžete mě generálovi ohlásit rovnou."

"Návštěvníka, jako jste vy, bez tajemníka ohlásit nemohu a kromě toho mi pán onehdy zvlášť přikazoval, abych ho nevyrušoval, ať přijde kdo chce, dokud je u něho plukovník, jen Gavrila Ardalionyč tam smí bez ohlášení."

"To je tajemník?"

"Jako Gavrila Ardalionyč? Ne, slouží ve Společnosti. Aspoň ten uzlík položte semhle."

"Už jsem na to myslel, tedy s dovolením. Víte co, sundám si i plášť."

"Ovšem, v plášti tam nemůžete."

Kníže vstal, chvatně svlékl plášť a zůstal v dosti slušném, dobře ušitém, byť poněkud obnošeném obleku. Na vestě měl kovový řetízek, na němž visely stříbrné švýcarské hodinky.

Třebas byl kníže přihlouplý - lokaj se už přiklonil k tomu mínění -, přece jen se generálovu komorníkovi zdálo krajně nevhodné pokračovat v rozhovoru s návštěvníkem, i když se mu kníže líbil, ovšem jen částečně. Z druhé strany v něm budil nesporné a značné pohoršení.

"A kdy přijímá paní generálová?" zeptal se kníže, když si sedl na své dřívější místo.

"To už není má věc, vašnosti. Ráčí přijímat různě, jak koho.

Švadlena smí přijít třeba už o jedenácté. Taky Gavrila Ardalionyč smí přijít dřív než ostatní, dokonce i k první snídani."

"Tady je v zimě v pokojích tepleji, než bývá v cizině,"

poznamenal kníže, "zato venku je tam tepleji než u nás; ale v bytech si tam Rus v zimě nikdy nezvykne."

"Netopí se?"

"Topí, ale domy jsou tam jinak zařízeny, mají totiž kamna a okna."

"Hmm. Ráčil jste být dlouho venku?"

"Čtyři roky. Ale byl jsem téměř stále na jednom místě, na venkově."

"Odvykl jste domovu?"

"Ba ano. Víte, sám se divím, že jsem nezapomněl rusky. Teď tu s vámi mluvím a v duchu si říkám: Vida, jde mi to docela hezky.

Snad proto tolik mluvím. Opravdu, od včerejška se mi pořád jen chce mluvit rusky."

"Hmm. Cheche! A dřív jste taky bydlel v Petrohradě?" Ať se lokaj jakkoli zatvrzoval, nemohl přerušit takový zdvořilý a slušný rozhovor.

"V Petrohradě? Takřka vůbec ne, jen jsem tudy kdysi projížděl.

Ani dříve jsem město neznal, a teď prý je zde tolik nového, že i ten, kdo se tu předtím vyznal, se musí znovu přiučovat. Mnoho je tu teď slyšet o soudech."

"Hm... Soudy. Ono se řekne soudy. A co říkáte, soudí tam spravedlivěji, nebo ne?"

"Nevím. Slyšel jsem mnoho dobrého o našich soudech. U nás přece zrušili trest smrti."

"A tam popravují?"

"Ano. Viděl jsem to ve Francii, v Lyonu. Vzal mě tam s sebou Schneider."

"Věší?"

"Ne. Ve Francii stínají hlavy."

"To je asi křiku?"

"Kdepak! Trvá to chvilku. Člověka položí na stroj, říkají tomu gilotina, a hned sjede takový široký nůž a ztěžka dopadne...

Hlava odskočí, že člověk ani okem nestačí mrknout. Strašné jsou ale přípravy. Když vyhlašují rozsudek, odsouzence oblékají, poutají a vyvádějí na popraviště, to je vám hrůza! Lidé se sbíhají, i ženy, přestože tam nemají rádi, když se ženy dívají."

"Není to nic pro ně."

"Ovšem. Ovšem, taková hrůza!... Ten zločinec byl člověk už v letech, rozumný, nebojácný a silný, jmenoval se Legros. No a říkám vám, věřte nebo ne, když vystupoval na popraviště, byl bílý jako křída a plakal. Cožpak je tohle možné? Není to strašné?

Kdopak pláče strachy? Nikdy jsem si nepomyslil, že by strachy mohl plakat pětačtyřicetiletý muž, dospělý člověk, který snad v životě nezaslzel. Co prožívá v takové chvíli ve své duši, do jakých křečí ji dohnali? Rouhají se duši, nic jiného! Přikázání zní: 'Nezabiješ' a za to, že zabil, mají zabít i jeho? Ne, to se nesmí. Víte, já to viděl před měsícem a dodnes to mám před očima.

Snad pětkrát se mi o tom zdálo."

Kníže se při svém vyprávění vzrušil, tváře mu prostoupil jemný ruměnec, přestože mluvil tiše jako dřív. Komorník mu naslouchal s účastným zájmem, zřejmě se již nemohl odtrhnout, snad i on měl živou fantazii a rád hloubal.

"Ještě dobře, že se dlouho netrápí, když jim hlava hned odletí,"

poznamenal.

"Poslyšte," se zápalem mu odpovídal kníže, "to, co jste právě podotkl, říkají všichni, i ten stroj, gilotina, byl kvůli tomu vymyšlen. Ale mně tehdy napadlo něco jiného: Co když je to dokonce horší! To vám snad připadá směšné a podivné, ale zamyslíte-li se nad tím, může vás napadnout i taková věc. Tak třeba při mučení je utrpení, bolest, tělesná trýzeň, ale člověka to odvádí od duševních útrap, takže ho trýzní jedině rány, dokud nezemře. Ale přece hlavní, nejprudší bolest nepochází od mučení, ale z vědomí, že už za hodinu, potom za deset minut, potom za půl minuty, potom za vteřinu, potom teď hned opustí duše tělo, a nebudeš už víc člověkem a víš to s naprostou jistotou, ano, nejhorší je ta jistota. Když kladeš hlavu rovnou pod ostří a slyšíš, jak ti nůž sklouzne nad hlavou, ta čtvrtina vteřiny je ze všeho nejhroznější. Víte, že to není jen moje fantazie, že to říká mnoho lidí? A já tomu věřím, proto vám otevřeně říkám svůj názor. Zabíjet za vraždu je nepoměrně větší trest než sám zločin.

Zabíjet podle rozsudku je mnohem strašnější než úkladná vražda.

Ten, koho zabíjejí lupiči, podřezávají ho v lese nebo podobně, pořád ještě doufá, že se zachrání, doufá do poslední chvíle. Byly případy, že někdo už měl prořízнuté hrdlo a ještě doufal, utíkal, prosil. Jenže zde tuto poslední naději, s níž se stokrát lehčeji umírá, neodvolatelně berou; je tu rozsudek a v tom, že jsi mu bezvýhradně podroben, tkví právě nejhroznější utrpení, nad které na světě není. Přiveďte vojáka a postavte ho za boje přímo před hlaveň děla, střílejte na něho, on stále ještě bude doufat, ale přečtěte témuž vojákovi neodvolatelný rozsudek a on zešílí nebo se rozpláče. Kdo chce tvrdit, že tohle může lidská přirozenost vydržet a nepropadnout šílenství? Proč takové nesmyslné, zbytečné, marné hanobení? Snad by se našel člověk, kterému přečetli rozsudek, nechali ho chvíli trpět a potom řekli: Jdi, je ti odpuštěno! Takový člověk by asi mohl vyprávět! O takové trýzni, o takové hrůze mluvil i Kristus! Ne, takhle se nesmí jednat s člověkem."

Komorník, i když by to nedovedl tak vyjádřit jako kníže, pochopil ne-li všechno, přece aspoň to hlavní, což se zračilo i na jeho dojaté tváři.

"Ráčíte-li opravdu mít takovou chuť na kouření," řekl, "snad by to šlo, ale musel byste si pospíšit. Co když vás najednou pán zavolá, a vy tu nebudete. Tadyhle pod schody, vidíte ty dveře?

Vejdete do nich a vpravo je komůrka: tam si zakuřte, jenom otevřete okýnko, protože se to přece jen nepatří..."

Ale kníže se už ke kouření nedostal. Do předpokoje najednou vešel mladý muž s listinami v rukou. Komorník mu svlékal kožich. Mladík úkosem pohleděl na knížete.

"Tadyhle, Gavrilo Ardalionyči," začal důvěrně a téměř familiárně komorník, "ten pán se ráčil ohlásit jako kníže Myškin a příbuzný naší paní, právě přijel vlakem z ciziny, s ranečkem v ruce, jenže..."

Další kníže neslyšel, protože komorník začal šeptat. Gavrila Ardalionovič pozorně poslouchal a prohlížel si knížete s velikým zájmem; nakonec přestal poslouchat a chvatně k němu přistoupil.

"Kníže Myškin?" zeptal se neobyčejně mile a zdvořile. Byl to velmi hezký mladík, také asi osmadvacetiletý štíhlý blondýn, spíše vysoké postavy, s malou napoleonskou bradkou a inteligentní, velmi sličnou tváří. Jeho úsměv však, přes všechnu přívětivost, byl až příliš uhlazený, zuby se leskly až příliš hladkou perletí a pohled, ač zjevně veselý a dobrosrdečný, byl až příliš pozorný a zkoumavý.

O samotě se asi vůbec takhle nedívá a snad se ani nezasměje, napadlo náhle knížeti.

Kvapně mu vysvětlil všechno, co mohl, téměř totéž, co předtím vyložil komorníkovi a ještě dříve Rogožinovi. Gavrila Ardalionovič jako by se na cosi rozpomínal.

"Neráčil jste snad," zeptal se, "asi tak před rokem nebo ještě před kratším časem poslat dopis Jelizavetě Prokofjevně, tuším ze Švýcar?"

"Zcela správně."

"Tak to vás zde znají a určitě se na vás pamatují. Jdete k Jeho Excelenci? Hned vás ohlásím... Za okamžik bude volný. Jenom kdybyste... se snad zatím obtěžoval do přijímacího pokoje... Proč je pán tady?" přísně se obrátil na komorníka.

"Povídám, sám tam nechtěl..."

Vtom se otevřely dveře pracovny, vyšel odtamtud jakýsi důstojník s aktovkou, hlasitě hovořil a ukláněl se.

"Jsi tady, Gaňo?" ozval se hlas z pracovny, "pojď, prosím, dál!"

Gavrila Ardalionovič kývl knížeti a rychle vkročil do pracovny.

Asi za dvě minuty se dveře znovu otevřely a ozval se zvučný, příjemný hlas Gavrily Ardalionoviče: "Kníže, račte dál!"

III

Generál Ivan Fjodorovič Jepančin stál uprostřed své pracovny a velmi zvědavě hleděl na vcházejícího knížete, dokonce mu vyšel dva kroky vstříc. Kníže k němu přistoupil a představil se.

"Tak prosím," odpověděl generál, "čím mohu sloužit?"

"Nepřicházím v žádné neodkladné věci; rád bych se prostě s vámi seznámil. Nechci vás obtěžovat, neznám ani váš přijímací den, ani časový rozvrh... Ale jdu rovnou z vlaku... přijel jsem ze Švýcar..."

Generál jako by se chtěl maličko pousmát, ale rozmyslil si to a ovládl se; znovu se zamyslel, přimhouřil oči, změřil si hosta od hlavy k patě, rychle mu ukázal na židli, sám usedl poněkud stranou a v netrpělivém očekávání se k němu obrátil. Gaňa stál v koutě pracovny u psacího stolu a probíral se v listinách.

"K seznamování mám celkem málo času," řekl generál, "ale jelikož jistě sledujete nějaký cíl, tedy..."

"To jsem právě tušil," přerušil ho kníže, "věděl jsem, že budete spatřovat v mém příchodu nějaký zvláštní úmysl. Ale kromě potěšení seznámit se s vámi nemám opravdu žádný osobní cíl."

"Potěšení je ovšem i pro mne převeliké, ale nejsme na světě jen pro zábavu, jak víte, občas se musíme věnovat i povinnostem... A mimoto stále mezi námi nevidím společný... jak bych to řekl...

důvod..."

"Důvod není naprosto žádný a společného je ovšem málo. Neboť i když jsem kníže Myškin a vaše manželka pochází z našeho rodu, není to samozřejmě důvod. Docela to chápu. Přivádí mě k vám jediná pohnutka. Nebyl jsem přes čtyři roky v Rusku, a jak jsem odjížděl! Div ne pomatený. Ani tenkrát jsem tu nikoho neznal, a teď znám ještě méně. Potřebuji dobré lidi, dokonce mám na srdci jistou záležitost a nevím, kam se s ní obrátit. Už v Berlíně jsem si říkal: Jsou to téměř příbuzní, půjdu napřed k nim, snad si navzájem budeme i k užitku - oni mně a já jim, jsou-li to dobří lidé. A slyšel jsem, že jste všichni dobří lidé."

"Jsem vám velmi vděčen," odpověděl generál nevycházeje z údivu, "smím se zeptat, kde jste se ubytoval?"

"Ještě nikde."

"Tedy rovnou z vlaku ke mně? I se... zavazadly?"

"Mám všehovšudy malý uzlík s prádlem, jinak nic. Obvykle ho nosívám stále s sebou a nocleh si mohu najít i večer."

"Tak vy stále ještě máte v úmyslu vyhledat si nocleh?"

"Ó ano, ovšem."

"Podle vašich slov jsem měl dojem, že jdete rovnou ke mně."

"To by bylo možné jedině po vašem pozvání. Ale upřímně řečeno, nezůstal bych, ani kdybyste mě pozval, ne z nějakého určitého důvodu, ale... ze zásady."

"Nuže, je tedy dobře, že jsem vás nepozval a nezvu. Dovolte, kníže, abychom si vše ujasnili. Právě jsme se domluvili, že o příbuzenství nemůže být mezi námi řeči, i když by mi bylo velkou ctí, a tak..."

"Mám odejít?" Kníže vstal a dokonce se nějak vesele rozesmál přes zjevnou trapnost své situace. "Víte, generále, ačkoli se nevyznám ve zdejších zvycích a vůbec nevím, jak tu lidé žijí, přece jsem si, věřte, myslel, že to mezi námi dopadne tak, jak to právě dopadlo. No což, snad to tak musí být... Na dopis jste mi tehdy také neodpověděli... Proto sbohem a odpusťte, že jsem vás vyrušil."

Kníže vypadal v tu chvíli tak mile a jeho úsměv byl tak upřímný, bez stínu utajeného nepřátelství, že se generál náhle zarazil a jako by viděl svého hosta jinýma očima. Tato změna se udála v mžiku.

"Víte co, kníže," řekl docela jiným hlasem, "já vás ještě neznám, a Jelizaveta Prokofjevna by možná ráda viděla svého jmenovce...

Počkejte, chcete-li a nemáte-li naspěch."

"Vůbec nemám naspěch, jsem naprostým pánem svého času," a kníže ihned položil svůj měkký klobouk s kulatým dýnkem na stůl.

"Upřímně řečeno, spoléhal jsem na to, že si Jelizaveta Prokofjevna možná vzpomene na můj dopis. Váš sluha před chvílí, když jsem čekal v předsíni, pojal podezření, že jsem k vám přišel prosit o pomoc. Všiml jsem si toho, mají jistě v tomto ohledu přísné instrukce, ale já opravdu kvůli tomu nepřišel, opravdu jsem přišel jen proto, abych vás poznal. Ale teď se trochu obávám, že jsem vás vyrušil z práce, a dělá mi to starost."

"Podívejte se, kníže," řekl generál s veselým úsměvem, "jste-li skutečně takový, jakým se zdáte, bude snad i příjemné seznámit se s vámi blíže. Jenže, víte, jsem člověk zaneprázdněný, teď hned sednu, abych si tu něco pročetl a podepsal, a potom hned musím k Jeho Výsosti, pak do úřadu a z toho plyne, že i když se rád setkám... s dobrými lidmi, přece... chápete... Ostatně, jsem si tak jist vaší dobrou výchovou, že... Kolik je vám let, kníže?"

"Šestadvacet."

"Tak! Já myslel, že mnohem méně."

"Ano, prý vypadám mladě. Brzy se naučím nevyrušovat vás, protože to sám nemám rád... A pak myslím, že jsme oba tak rozdílní...

podle mnohých známek, že nemůžeme mít mnoho společného, ale víte, sám této myšlence docela nevěřím, protože se velmi často pouze zdá, že styčné body neexistují, ale ve

skutečnosti je jich velmi mnoho... to pramení z lidské lenosti, že se lidé od sebe odtahují jen na oko a nenacházejí nic... Ale nenudím vás snad? Vy třeba..."

"Ještě něco, prosím. Máte nějaký majetek? Nebo snad hodláte přijmout nějaké zaměstnání? Odpusťte, že tak..."

"Naopak, prosím, já si vaší otázky velmi cením a úplně ji chápu.

Zatím nemám žádné jmění ani zaměstnání, ač bych je velmi potřeboval. Peníze jsem měl od této chvíle cizí, Schneider, můj profesor, u kterého jsem se ve Švýcarech léčil a studoval, mi dal něco na cestu, ale taktak jsem vystačil, takže teď například mi v kapse zbylo všehovšudy několik kopejek. Mám sice jakousi naději a velmi bych se potřeboval s někým poradit, ale..."

"Řekněte, z čeho míníte být zatím živ a jaké máte plány?"

přerušil ho generál.

"Chtěl bych pracovat."

"Vím, jste filosof, ale... máte nějaké nadání, schopnosti, myslím takové, které skýtají obživu? Zas mi odpusťte..."

"Ne, neomlouvejte se. Myslím, že nemám ani nadání, ani zvláštní schopnosti, ba naopak, jsem přece nemocný a nestudoval jsem soustavně. Co se týče obživy, jsem přesvědčen..."

Generál ho znovu přerušil a znovu se ho vyptával. Kníže mu opakoval všechno, co tu již bylo řečeno. Vyšlo najevo, že generál slyšel o nebožtíku Pavliščevovi, a dokonce ho znal i osobně. Proč se Pavliščev staral o výchovu knížete, nemohl mladý muž vysvětlit, snad ze starého přátelství s nebožtíkem otcem. Po smrti rodičů byl kníže ještě malý chlapec a celý život pak trávil a rostl na vsi, protože jeho zdraví vyžadovalo venkovský vzduch.

Pavliščev ho svěřil jakýmsi starým statkářkám, svým příbuzným, které mu zpočátku obstaraly vychovatelku, později vychovatele.

Kníže podotkl, že ačkoli si všechno pamatuje, těžko může podat uspokojivé vysvětlení, protože si mnoho věcí jasně neuvědomoval.

Časté záchvaty nemoci z něho udělaly téměř idiota (kníže to přesně tak řekl: idiota). Nakonec vyprávěl, že Pavliščev se jednou v Berlíně setkal s profesorem Schneiderem, Švýcarem, který se zabývá právě takovými chorobami, má ústav ve Švýcarsku, ve Valliském kantonu, léčí svou vlastní metodou - studenou vodou a tělocvikem - idiotismus i šílenství, přitom též vyučuje a vcelku pečuje o duševní rozvoj svých pacientů; Pavliščev ho tedy poslal k tomuto profesorovi do Švýcar asi před pěti lety, avšak sám před dvěma lety zemřel, náhle, bez závěti. Schneider pak knížete dál léčil a vydržoval ještě asi dva roky; docela ho nevyléčil, ale velmi mu pomohl, a teď ho na jeho vlastní přání a kvůli jisté nahodilé okolnosti vypravil do Ruska.

Generál udiveně poslouchal.

"A v Rusku nemáte nikoho, naprosto nikoho?" zeptal se.

"Teď nikoho... ale doufám... kromě toho jsem dostal dopis..."

"Snad jste se přece něčemu naučil," přerušil ho generál, "a vaše nemoc vám nebrání přijmout nějaké, dejme tomu méně namáhavé místo v úřadě?"

"Jistě mi nebrání. Dokonce bych šel do místa velmi rád, protože bych se chtěl přesvědčit, k čemu se hodím. Přece jsem studoval celé čtyři roky, i když ne naprosto souvisle, ale podle Schneiderova zvláštního systému, a přitom jsem přečetl mnoho ruských knih."

"Ruských? Tedy znáte pravopis a umíte psát bez chyb?"

"Ano, to velmi dobře umím."

"Výborně. A co písmo?"

"Písmo mám pěkné. Snad právě k tomuhle mám nadání, zkrátka jsem krasopisec. Dovolte, abych vám napsal něco na zkoušku," pronesl kníže vzrušeně.

"Ale prosím. Je to dokonce nutné... Líbí se mi vaše ochota, kníže, opravdu jste velice milý."

"Máte tu skvělé psací náčiní, a těch tužek, per a takový pěkný tuhý papír... A ta nádherná pracovna! Tuhletu krajinu znám, je to ve Švýcarech. Určitě ji malíř maloval podle skutečnosti a určitě jsem ji viděl, je to v Uriském kantonu..."

"Může být, ač je to koupeno zde. Gaňo, dej knížeti papír; račte prosím sem ke stolku. Co je to?" obrátil se generál ke Gaňovi, který zrovna vytáhl ze své aktovky fotografii velikého formátu a podával mu ji. "Ach tak! Nastasja Filippovna! To ti sama poslala, sama?" vyptával se Gani živě a velice zvědavě.

"Právě teď mi ji darovala, když jsem jí byl blahopřát. Dávno jsem ji o ni prosil. Nevím ovšem, není-li to z její strany výtka, že jsem v takový den přišel s prázdnou, bez dárku," dodal Gaňa s rozmrzelým úsměvem.

"To ne," s jistotou ho přerušil generál, "co tě to napadlo!

Kdepak ona... není přece ani trochu zištná. A potom, co ty bys jí mohl darovat, na to by člověk potřeboval tisíce! Snad ne podobenku? Ostatně, říkala ti někdy o podobenku?"

"Ne, neříkala a možná že nikdy neřekne. Ivane Fjodoroviči, nezapomněl jste doufám na dnešní večer? Jste přece mezi zvlášť pozvanými."

"Nezapomněl, nezapomněl, ovšemže přijdu. Jakpak ne, má přece narozeniny, pětadvacet let! Hm...! A víš, Gaňo, budiž, řeknu ti vše. Připrav se. Slíbila Afanasiji Ivanoviči i mně, že dnes na svém večírku řekne poslední slovo: buď - anebo! Tak abys věděl."

Gaňa se náhle tak zarazil, až maličko zbledl.

"Určitě to řekla?" zeptal se a hlas se mu nepatrně zachvěl.

"Předevčírem nám dala slovo. Oba jsme tak naléhali, až jsme to z ní vytáhli. Jenom nás prosila, abychom ti to zatím neříkali."

Generál si Gaňu pozorně prohlížel, jeho rozpaky se mu zřejmě nelíbily.

"Vzpomeňte si, Ivane Fjodoroviči," řekl Gaňa, který ze sebe nejistě a vzrušeně soukal jednotlivá slova, "ponechala mi přece plnou svobodu volby do té doby, než se sama rozhodne, ale i potom mám ještě poslední slovo..."

"Copak bys... copak ty bys...," lekl se generál.

"Nic jsem neřekl."

"Prosím tě, co s námi vlastně zamýšlíš?"

"Já přece neodmítám. Snad jsem se špatně vyjádřil..."

"Bodejť bys odmítal," mrzutě řekl generál a nesnažil se ani potlačit své rozladění. "Tady, brachu, nejde už o to, že neodmítáš, ale o to, abys přijal její slova s potěšením, s radostí... Jak to vypadá u vás doma?"

"Copak doma! Doma se všechno řídí podle mne, jenom otec jako obvykle vyvádí, je z něj přece hotový výtržník, vůbec s ním už nemluvím, ale držím ho zkrátka, a nebýt matky, na mou duši bych mu ukázal dveře. Matka pořád pláče a sestra se vzteká, ale já jsem jim řekl rovnou, že jsem pánem svého osudu a že vyžaduji, aby mě doma všichni poslouchali. Alespoň sestře jsem to řekl jasně a matka byla u toho."

"A já to, chlapče, pořád nějak nechápu," zamyšleně poznamenal generál, zlehka pokrčil rameny a rozhodil ruce. "Onehdy Nina Alexandrovna, jak k nám tuhle přišla, víš přece kdy, poplakávala a vzdychala. 'Copak?' zeptal jsem se. Ukázalo se, že v tom vidí jakousi hanbu. Jakápak hanba, dovolte? Kdo by mohl Nastasje Filippovně něco vytýkat, kdo by o ní mohl říci něco špatného?

Snad to, že žila s Tockým? Ale to je přece taková hloupost, zvláště za jistých okolností! 'Nepustíte ji přece,' povídá, 'k vašim dcerám?' Tak! Tu máš! Tahle Nina Alexandrovna! Jak to, že nedovede pochopit..."

"Svou situaci?" napověděl Gaňa generálovi v rozpacích, "ale ona ji chápe, nesmíte se na ni zlobit. Ostatně tenkrát jsem jim vynadal, aby nestrkaly nos do cizích věcí. Přesto se u nás doma teď všechno drží nad vodou jen tím, že poslední slovo ještě nepadlo, ale pak bude oheň na střeše. Jestliže dnes padne rozhodující slovo, pak se rozhodne všechno."

Kníže vyslechl celý rozhovor v koutku, kde psal svou krasopiseckou ukázku. Když skončil, přistoupil ke stolu a podal generálovi popsaný papír.

"Tak tohle je Nastasja Filippovna?" pronesl a s pozorným zaujetím si prohlížel portrét. "Je velmi krásná!" dodal nadšeně.

Fotografie zpodobovala ženu vskutku neobyčejně krásnou. Měla na sobě černé hedvábné šaty prostého a vybraného střihu; vlasy zřejmě tmavorusé měla učesané jednoduše, po domácku; oči tmavé, hluboké a zamyšlené čelo; výraz tváře vášnivý a jakoby pyšný.

Obličej měla poněkud hubený a snad i bledý... Gaňa a generál se na knížete udiveně podívali.

"Jak to, Nastasja Filippovna! Copak vy už znáte i Nastasju Filippovnu?" zeptal se generál.

"Ano, jsem teprve den v Rusku a už znám takovou krasavici,"

odpověděl kníže a začal hned vyprávět o svém setkání s Rogožinem, tlumočil i celý jeho příběh.

"To jsou mi novinky!" znepokojil se opět generál, když velmi pozorně vyslechl vyprávění, a zkoumavě se zahleděl na Gaňu.

"Nejspíš nějaká výtržnost," zabručel Gaňa, také trochu znepokojený, "kupecký synáček si vyhodil z kopýtka. Už jsem o něm slyšel."

"Ano, i já jsem o něm slyšel," přidal se generál. "Přece tenkrát hned začerstva dala Nastasja Filippovna tu historku s náušnicemi k lepšímu. Jenže dnes to vypadá trochu jinak. Může tu opravdu být ten milion... a k tomu vášeň, bláhová vášeň, dejme tomu, ale přece jen to zavání vášní a my přece víme, čeho jsou tito pánové v rozjaření schopni!... Hmm!... Aby z toho nebyla nějaká kontroverze!" skončil generál zamyšleně.

"Bojíte se milionu?" ušklíbl se Gaňa.

"Ty se snad nebojíš?"

"Co byste řekl, kníže," najednou se k němu obrátil Gaňa, "je to solidní člověk, nebo jen výtržník? Co myslíte?"

V Gaňovi jako by se dělo cosi podivného, když kladl tuto otázku.

Jako by mu v mozku vzplanula nová zvláštní myšlenka a nedočkavě se mu rozhořela v očích. Generál, který se upřímně a prostoduše polekal, také pošilhával po knížeti, ale zdálo se, že si od jeho odpovědi mnoho neslibuje.

"Nevím, jak bych vám to řekl," odpověděl kníže, "zkrátka jsem měl dojem, že je v něm mnoho vášně, a dokonce jakési chorobné vášně.

A vůbec jako by ještě byl nějak nemocný. Je nasnadě, že hned v prvních dnech v Petrohradě znovu ulehne, zvláště jestli začne hýřit."

"Tak? Takový jste měl dojem?" generál se chytil této myšlenky.

"Ano."

"Ale ke kontroverzi nemusí dojít až za několik dní, může to být ještě dnes, ještě do večera může nastat nějaký obrat," usmál se Gaňa na generála.

"Hmm!... Ovšem... Snad ano, a pak už bude záležet na tom, co si zrovna vezme do hlavy," řekl generál.

"Přece víte, jaká někdy bývá!"

"Co tím myslíš?" vyskočil generál ze židle, tentokrát už vrcholně rozladěn. "Poslyš, Gaňo, ty jí dnes, prosím tě, moc neodporuj a hleď... víš, zkrátka, snaž se jí vyhovět... Hmm! Co se tak šklebíš? Poslouchej, Gavrilo Ardalionyči, je na místě, ano je velmi na místě, abychom si vše ujasnili. Proč myslíš, že se tak staráme? Chápej, že já mám svůj osobní prospěch, který je s tím spojen, dávno zajištěn; v každém případě svou věc prosadím.

Tockij se už neodvratně rozhodl, tedy i já mám naprostou jistotu.

A jestli mi ještě o něco jde, tedy jedině o tvůj prospěch. Posuď sám. Cožpak mi nedůvěřuješ? Jsi přece... zkrátka jsi přece rozumný a já na tebe spoléhal... a v tomto případě je to... je...

to..."

"To hlavní," Gaňa opět pomohl generálovi z nesnází a zkřivil rty do jízlivého úsměšku, který se už ani nesnažil skrývat. Díval se planoucím zrakem generálovi přímo do očí, jako by si dokonce přál, aby vyčetl všechny jeho myšlenky. Generál zrudl a rozlítil se.

"Ano, rozum je to hlavní!" přikývl a ostře se podíval na Gaňu, "jsi opravdu směšný, Gavrilo Ardalionyči! Tak se mi zdá, že máš téměř radost z toho hokynáře, vidíš v něm pro sebe únik. Ale na to se právě od začátku mělo jít s rozumem, mělo se všechno zvážit a... a postupovat z obou stran čestně a přímo, také snad... včas upozornit, aby se ti druzí nekompromitovali. Tím spíš, že času k tomu bylo dost, ba dokonce ještě teď je dosti času," generál významně vytáhl obočí, "i když už zbývá jen několik hodin...

Uvědomuješ si to? Ano? Chceš doopravdy, nebo nechceš? Nechceš-li, řekni to a - prosím. Nikdo vás, Gavrilo Ardalionyči, nedrží, nikdo vás násilím netáhne do léčky, vidíte-li v tom mermomocí léčku."

"Ale já chci," polohlasně avšak pevně prohlásil Gaňa, sklopil oči a zachmuřeně se odmlčel.

Generál se uklidnil. Nechal se strhnout rozčilením, ale zřejmě již litoval, že zašel příliš daleko. Najednou se obrátil ke knížeti a jako by mu v obličeji kmitla obava; kníže tu přece byl a všechno slyšel. Vzápětí se však upokojil, jediný pohled na knížete zaplašil jeho obavy.

"Oho!" zvolal a prohlížel si krasopiseckou ukázku, kterou mu kníže podal, "to je jako tištěný vzorec! A vzácný vzorec! Podívej se, Gaňo, to je talent!"

Na silném velínovém papíře napsal kníže středověkým ruským písmem větu: "Bohabojný opat Pafnutij se vlastní rukou podepsal."

"Tohleto," vysvětloval kníže s neobyčejným uspokojením a nadšením, "je vlastní podpis opata Pafnutije podle kopie ze čtrnáctého století. Podpisovali se překrásně, všichni ti naši staří opati a metropolité, většinou s takovým vkusem, s takovou péčí! Nemáte snad náhodou Pogodinovo vydání, generále? Tadyhle jsem zas užil jiného písma; je to veliké oválné francouzské písmo z minulého století, některá písmena se dokonce psala jinak, je to písmo

lidové, písmo veřejným písařů převzaté z jejich vzorků, měl jsem jeden. Jistě uznáte, že má své přednosti. Podívejte se na to oválné d, a. Vložil jsem do ruských písmen francouzský charakter, což je velmi nesnadné, ale zdařilo se mi to. A tady máte jiné krásné, originální písmo. Tahle věta: 'Píle zmůže vše', to je ruské písmo písařské, přesněji vojenských písařů. Tak se píše úřední listina významné osobě, je to rovněž oválné a pěkné, silné písmo, je to napsáno tučně, ale s pozoruhodným vkusem. Krasopisec by si nedovolil takový rozmach, nebo lépe řečeno pokus o rozmach, tadyhle ty nedokončené ocásky, vidíte, ale vcelku, všimněte si, má to styl a opravdu se v tom projevuje celá duše vojenského písaře, jako by se chtěla rozletět, nadání by se rádo uplatnilo, ale vojenský límec notně škrtí; kázeň se projevuje i v rukopise, to je báječné! Nedávno jsem žasl nad jedním takovým vzorkem, přišel jsem k němu náhodou a ještě k tomu víte kde? - Ve Švýcarech! No, a tohle je prosté, obyčejné, pravé anglické písmo; větší eleganci si už nemůžeme představit, je to prostě nádhera, perla, klenot, naprosto bezvadné. A tady máte variantu, tentokrát francouzskou. Získal jsem ji od jednoho francouzského obchodního cestujícího; totéž anglické písmo, stínování je však o poznání výraznější, tlustší, a hle, světelná proporce je již porušena.

Také si všimněte, že i ovál je pozměněn, je poněkud okrouhlejší a ještě k tomu si tu troufám na krasopisné ozdoby, a to je velmi nebezpečná věc! Ozdoby vyžadují neobyčejný vkus, ale jestliže se podaří, jestliže jsme vystihli proporci, pak je takové písmo nade všechny, můžeme se do něho až zamilovat."

"Oho! Do jakých jemností zabíháte!" smál se generál, "příteli, vy nejste jenom krasopisec, ale hotový umělec, viď, Gaňo?"

"Podivuhodné!" řekl Gaňa. "I on si je vědom svého předurčení,"

dodal s posměšným smíchem.

"Jen se směj, ale z toho přece kouká kariéra," řekl generál.

"Víte, kníže, ke komu vás pošleme psát? Od hodiny si můžete hravě vydělávat pětatřicet rublů měsíčně. Ale už máme půl jedné,"

podíval se na hodinky, "k věci, kníže, musím si pospíšit a dnes se možná již neuvidíme! Posaďte se ještě na okamžik. Jak jsem vám řekl, často vás přijímat nemohu, ale opravdu rád bych vám trochu pomohl, samozřejmě jen v tom nejnutnějším, další bude záviset na vás. Místečko v kanceláři vám najdu, ne příliš namáhavé, ale bude vyžadovat přesnost. A ještě něco. V domě, totiž v rodině Gavrily Ardalionyče Ivolgina, mého mladého přítele, kterého vám tím představuji, uvolnily jeho maminka a sestra ve svém bytě dva nebo tři zařízené pokoje a pronajímají je i se stravou a s obsluhou lidem s dobrým doporučením. Jsem přesvědčen, že moje doporučení Nině Alexandrovně postačí. Pro vás, kníže, je to přece hotová výhra, předně proto, že nebudete sám, ale jak se říká v kruhu rodinném, a podle mého názoru není radno, abyste pro začátek zůstal sám v takovém velkoměstě, jako je Petrohrad. Nina Alexandrovna, maminka, a Varvara Ardalionovna, sestřička Gavrily Ardalionyče, jsou dámy, kterých si nadmíru vážím. Nina Alexandrovna je manželka Ardaliona Alexandroviče, generála ve výslužbě, mého bývalého kolegy z prvních let služby, s nímž jsem z jistých důvodů přerušil styky, což mi však nebrání, abych si i jeho svým způsobem vážil. Vysvětluji vám to všechno proto, kníže, abyste pochopil, že vás tak říkajíc osobně doporučuji a tím se vlastně za vás zaručuji. Nájemné je velmi nízké a doufám, že vaše služné na ně záhy postačí.

Člověk ovšem potřebuje i kapesné, alespoň nepatrné, ale mám dojem, že vy byste se měl kapesného a vůbec přebytečných peněz vyvarovat. Nezlobte se, že vám to říkám.

Ale protože zrovna máte peněženku docela prázdnou, dovolte, abych vám pro začátek nabídl tadyhle pětadvacet rublů. Jistě se později vyrovnáme, a jste-li takový srdečný a upřímný člověk, jak vysvítá z vašich slov, budeme spolu dobře vycházet. Zajímám se o vás proto, že mám s vámi jisté plány, o tom se časem dovíte. Tak vidíte, že s vámi jednám otevřeně. Doufám, Gaňo, že nemáš nic proti tomu, aby u vás kníže bydlel?"

"Ó naopak! I maminka bude velmi ráda...," zdvořile a úslužně přisvědčil Gaňa.

"Tuším, že jste zatím pronajali jen jeden pokoj. Ten, jakpak mu říkají, Ferd... Fer..."

"Ferdyščenko."

"Tak. Nuže ten váš Ferdyščenko se mi nelíbí, je to takový nechutný šašek. Nechápu, proč je k němu Nastasja Filippovna tak shovívavá. Je to opravdu příbuzný?"

"Ne, to všechno byl jen žert. O příbuzenství nemůže být ani řeči."

"No nešť. Tak co, kníže, jste spokojen?"

"Děkuji vám, generále, zachoval jste se ke mně opravdu velmi hezky, a přece jsem o nic nežádal. Neříkám to z hrdosti, skutečně jsem nevěděl, kam hlavu složit. Nedávno mě sice pozval Rogožin..."

"Rogožin? To ne! Radím vám otcovsky, nebo, chcete-li, raději přátelsky, abyste na pana Rogožina zapomněl. A vůbec vám doporučuji, abyste se držel rodiny, do které se teď dostanete."

"Když jste již tak laskav," začal kníže, "měl bych ještě něco.

Dostal jsem zprávu..."

"Promiňte," přerušil ho generál, "nemám už ani minutku času. Teď řeknu o vaší návštěvě Lizavetě Prokofjevně. Bude-li vás chtít hned přijmout (vynasnažím se za vás v tom ohledu přimluvit), radím vám, využijte příležitosti a snažte se jí zalíbit, může vám být velmi užitečná, jste přece její jmenovec. Nebude-li chtít, nemějte nám to za zlé a přijďte někdy jindy. A ty se zatím podívej na ty účty, Gaňo, před chvílí jsme s tím zápolili s Fedosjevem. Měly by se zařadit..."

Generál vyšel a kníže se nedostal k vylíčení své záležitosti, o níž už začínal nejméně počtvrté. Gaňa si zapálil cigaretu a nabídl i knížeti; kníže ji přijal, ale do řeči se nepouštěl, protože nechtěl rušit, a začal si prohlížet pracovnu. Gaňa však jen letmo pohlédl na listinu popsanou číslicemi, kterou generál doporučil jeho pozornosti. Byl celý nesvůj, jeho úsměv a zamyšlený výraz působily na knížete, když spolu osaměli, ještě tísnivěji. Náhle přistoupil ke knížeti, který v tu chvíli opět stál nad podobenkou Nastasji Filippovny a prohlížel si ji.

"Tak vám se tahle žena líbí, kníže?" zeptal se náhle s pronikavým pohledem, jako by měl něco za lubem.

"Pozoruhodný obličej!" odpověděl kníže, "jsem přesvědčen, že její osud bude nevšední. Tváří se vesele, a přece musela strašně trpět, viďte? Vyprávějí o tom její oči, tady ty dva čtverečky, ty dva body pod očima, tam, kde začínají tváře. Je to hrdý obličej, úžasně hrdý, ale nevím, je-li dobrá. Ach, kéž by byla dobrá!

Všechno by bylo zachráněno!"

"Oženil byste se s takovou ženou?" pokračoval Gaňa, nespouštěje z něho planoucí oči.

"Nemohu se vůbec ženit, nejsem zdráv," řekl kníže.

"A Rogožin by si ji vzal? Co myslíte?"

"Nu, myslím, že by si ji vzal třebas hned zítra, ale za týden by ji možná zavraždil."

Jakmile kníže pronesl tato slova, Gaňa sebou tak trhl, že kníže div nevykřikl.

"Co je vám?" zeptal se a vzal ho za ruku.

"Vaše Výsosti! Excelence prosí, abyste se obtěžoval k Její Excelenci," ohlásil lokaj, který se objevil ve dveřích, a kníže se vydal za ním.

IV

Všechny tři Jepančinovy dcery byly dívky zdravé, urostlé, kvetoucí, s překrásnými rameny, plnými ňadry a se silnýma, téměř mužskýma rukama. Při svém zdraví a síle se ovšem rády vydatně najedly a nijak se tím netajily. Jejich matinka, Lizaveta Prokofjevna, občas žehrala na jejich nezřízenou chuť k jídlu, ale jelikož některé její názory přes všechnu vnější úctu, s jakou je dcery přijímaly, v jádru u nich dávno pozbyly dřívější nespornou závažnost, a to natolik, že časem začínalo mít svorné konkláve tří dívek stálou převahu, pokládala generálová vzhledem k zachování své vlastní důstojnosti za vhodnější nepřít se a raději ustoupit. Její temperament se ovšem dosti často bouřil a odmítal rozumové rozhodnutí. Lizaveta Prokofjevna byla každým rokem rozmarnější a popudlivější a stala se snad i trochu podivínská, ale protože měla ještě po ruce velmi krotkého a ochočeného manžela, vyléval se obvykle přebytek potlačené energie na jeho hlavu, načež se rodinný soulad opět obnovil a všechno bylo zase v nejlepším pořádku.

Ani generálová však dosud nepozbývala chuti k jídlu a o půl jedné se zpravidla spolu s dcerami zúčastnila vydatné přesnídávky podobné spíš obědu. Ještě předtím, přesně o desáté, sotva se probudily, vypily dámy v posteli šálek kávy. To jim velmi vyhovovalo a zavedly si to jednou provždy. V půl jedné se prostíral stůl v malé jídelně, poblíž matinčiných pokojů, a k této rodinné, intimní přesnídávce se občas dostavoval i generál, jestliže měl kdy. Kromě čaje, kávy, sýru, medu, másla a zvláštních lívanečků, oblíbené pochoutky generálové, karbanátků atd. se podával i horký silný bujon. Onoho dopoledne, kdy začalo naše vyprávění, se shromáždila v jídelně celá rodina a očekávala generála, jenž slíbil, že se dostaví přesně v půl jedné. Kdyby se opozdil jen o minutu, byly by pro něho okamžitě poslaly, přišel však včas. Když přistoupil k ženě, aby se s ní pozdravil a políbil jí ruku, zpozoroval v její tváři něco velmi zarážejícího.

A třebaže již předešlého dne večer měl předtuchu, že tomu dnes právě tak bude vzhledem k jisté "kontroverzi" (bylo to jeho oblíbené slovo), a usínal s jistými obavami, přece se teď opět vylekal. Dcery si přišly pro polibek, ale i v nich, ačkoli se zřejmě nehněvaly, vycítil podivnou změnu. Ovšem generál byl kvůli jistým okolnostem až přemrštěně podezřívavý a jako zkušený a prozíravý otec i manžel učinil tedy ihned svá opatření.

Snad neublížíme příliš živosti našeho vyprávění, zastavíme-li se a pokusíme o bližší objasnění vztahů a okolností, v nichž jsme právě zastihli rodinu generála Jepančina. Už jsme se zmínili, že generál, ač neměl důkladné vzdělání, ba naopak podle svých vlastních slov byl "úplný samouk", vedl si přesto jako zkušený manžel a prozíravý otec. Mimo jiné byl rozhodnut nespěchat na dcery s vdavkami, nedotírat na ně a přespříliš je netrápit otcovskou láskyplnou péčí o jejich štěstí, což se bezděčně a zhusta dělává i v těch nejrozumnějších rodinách, kde mají více dospělých dcer. Dokonce získal pro svůj postoj i Lizavetu Prokofjevnu, třebas s velkými obtížemi, protože to bylo nepřirozené. Generálovy důvody však měly nesmírnou váhu, neboť byly založeny na neopominutelné skutečnosti. Dívky ponechané své vůli a vlastnímu rozhodnutí musí přece jednou samy přijít k rozumu a pak půjde všechno jako na drátku, neboť se do věci vloží s chutí, bez rozmarů a velkého zdráhání. Rodičům pak nezbude než velmi pozorně, zároveň však nenápadně dbát, aby nedošlo k nějaké nevhodné volbě nebo k nepředvídatelné odchylce od vytčeného cíle, včas podchytit pravou chvíli, pak celou záležitost ze všech sil podporovat a celým svým vlivem ji patřičně usměrnit. Byla tu ještě důležitá okolnost, totiž že každým rokem geometrickou řadou rostl s jejich jměním i jejich společenský význam, proto čím více času uplynulo, tím více dcery získávaly i jako nevěsty. Ale k těm všem nezvratným faktům se přidružil ještě další - náhle a takřka naprosto nečekaně (jak tomu zpravidla bývá) minulo nejstarší dceři Alexandře pětadvacet let. A téměř současně Afanasij Ivanovič Tockij, muž ze společnosti, těšící se nejvlivnějším známostem a neobyčejnému bohatství, opět projevil svou dávnou touhu po ženitbě. Byl to asi pětapadesátiletý, velmi jemný muž s neobyčejně vybraným vkusem.

Chtěl se dobře oženit a byl vynikajícím znalcem ženské krásy.

Protože mezi ním a generálem Jepančinem trvalo od jisté doby vřelé přátelství, upevněné společnou účastí v jistých finančních transakcích, Tockij se obrátil na generála s prosbou o přátelskou radu a účast. Smí se obírat nadějí na případný sňatek s některou z jeho dcer? Tichému, utěšenému toku rodinného života generála Jepančina hrozil zřejmě prudký zvrat.

Nespornou kráskou v rodině byla, jak jsme již řekli, nejmladší Aglaja. Ale dokonce i Tockij, ač byl nadmíru samolibý muž, chápal, že se o ni nemůže ucházet, že Aglaja mu není souzena.

Připusťme, že sestry ve své trochu slepé lásce a příliš horoucím přátelství věc poněkud zveličovaly, ale rozhodně si co nejupřímněji přály, aby Aglajin osud nebyl všedním osudem, nýbrž pokud možno uskutečnitelným ideálem ráje na zemi. Aglajin budoucí manžel měl být nositelem všech ctností a úspěchů, o bohatství ani nemluvě. Sestry se dokonce rozhodly, aniž o tom mnoho hovořily, že případně přinesou oběti v Aglajin prospěch, její věno mělo být nad očekávání a zcela mimořádně obrovské. Rodiče věděli o tomto úmyslu starších sester, a proto když se na ně Tockij obrátil o radu, ani na okamžik nepochybovali, že jedna z nich jistě neodepře vyhovět jejich přání, zvláště proto, že u Afanasije Ivanoviče nemohly nastat potíže s věnem. Sám generál při svých životních zkušenostech ihned ocenil nabídku Tockého velmi vysoko.

Protože Tockij z jistých důvodů prozatím postupoval s krajní opatrností a pouze ohledával půdu, zmínili se rodiče dcerám o jeho nabídce také jen velmi vzdáleně a mlhavě. V odpověď se jim dostalo ujištění také poněkud neurčitého, ale uspokojivého, že nejstarší Alexandra by snad neodmítla. Byla to dívka povahy sice vyhraněné, ale dobrá, rozumná a velmi snášenlivá. Snad by si vzala Tockého dokonce i ráda, a kdyby jednou dala slovo, poctivě by mu dostála. Na okázalost si nepotrpěla, a nejen že s ní nehrozilo nebezpečí prudkých zvratů a nesnází, ale dokonce tu byla naděje na příjemné a klidné soužití. Byla velmi hezká, i když ne zrovna nápadná. Co si mohl Tockij přát lepšího?

Avšak i nadále se postupovalo opatrně. Tockij s generálem se přátelsky dohodli, že zatím ještě nepodniknou formální závazný krok. Rodiče stále ještě nemluvili s dcerami docela otevřeně, a tak klíčilo i jakési rozladění. Generálová Jepančinová, matka rodiny, začínala být nějak mrzutá, a to znamenalo mnoho. Věc měla totiž jeden háček, byla tu jakási zamotaná, trapná historie, která všechno brzdila a pro niž se všechno mohlo beznadějně zhatit.

Tato zamotaná a trapná "historka" (jak se vyjadřoval Tockij) začala už velmi dávno, asi před osmnácti lety. V sousedství jednoho z nejvýnosnějších statků Afanasije Ivanoviče Tockého, v jedné středoruské gubernii, tehdy živořil na malé usedlosti chudý statkář. Tento muž, vynikající neustálou příslovečnou smůlou, byl důstojník ve výslužbě a pocházel z dobré šlechtické rodiny, dokonce urozenějšího původu než sám Tockij. Jmenoval se Filipp Alexandrovič Baraškov. Když se nejprve po krk zadlužil a zastavil, co se dalo, nakonec přece jen po vyčerpávající galejnické dřině uvedl své malé hospodářství do jakéhos takéhos pořádku. I sebenepatrnější úspěch ho vždycky neobyčejně povzbudil. Pln růžových nadějí se na několik dní vydal do újezdního městečka, aby tam navštívil jednoho ze svých hlavních věřitelů a konečně se s ním podle možnosti vypořádal. Hned pozítří však za ním přijel do města na koni starosta z jeho vsi s popálenou tváří a schlíplým vousem, aby mu zvěstoval, že "dědičný statek vyhořel" včera, zrovna v poledne, a přitom "ráčila uhořet i manželka, ale dětičky zůstaly naživu". Takovou ránu osudu neunesl ani Baraškov, zvyklý na modřiny uštědřované štěstěnou.

Pomátl se a za měsíc v horečkách zemřel. Vyhořelá usedlost i s rolníky, zatoulanými po světě, byla prodána na úhradu dluhů.

Výchovy a obživy dvou malých děvčátek, Baraškovových dcerušek, šestileté a sedmileté, se velkodušně ujal Afanasij Ivanovič Tockij. Byly vychovávány společně s dětmi jeho správce, úředníka ve výslužbě s četným potomstvem a k tomu Němce. Záhy zbyla pouze jedna dívenka, Nasťa, mladší zemřela na černý kašel. Tockij tehdy žil v cizině a brzy na obě děti zapomněl. Když jednou po pěti letech projížděl oním krajem, napadlo ho zavítat na své statky a tu najednou spatřil v rodině svého správce půvabné dítě, asi dvanáctiletou dívenku, živou, milou a rozumnou, rostoucí do neobyčejné krásy - v této věci se Tockij neomylně vyznal. Strávil tehdy na usedlosti pouze několik dní, ale za tu dobu vše zařídil, v dívčině výchově došlo k významné změně: Byla povolána starší úctyhodná a vzdělaná dáma, Švýcarka, vyučující kromě franštiny i jiným předmětům, která byla schopná děvčeti poskytnout dobrou výchovu. Usadila se ve venkovském domě a výchova malé Nastasji nabyla obrovských rozměrů. Přesně za čtyři roky vyučování skončilo, vychovatelka odcestovala a pro Nasťu přijela jakási paní, také statkářka a rovněž sousedka pana Tockého, ale v jiné, odlehlé gubernii, a podle pokynů a zplnomocnění Afanasije Ivanoviče odvezla Nasťu s sebou. V onom nevelkém panství se našel také nevelký, ale právě dostavěný dřevěný dům. Byl neobyčejně vkusně zařízen, a vesnice se jako z udělání jmenovala Blažejov.

Statkářka zavezla Nasťu rovnou do onoho tichého domku, a protože sama byla bezdětná vdova a žila v blízkém sousedství, usídlila se v něm s Nasťou. Kolem Nasti se otáčela i stará klíčnice a mladá poučená panská. V domě byly hudební nástroje, vybraná dívčí knihovna, obrazy, mědirytiny, tužky, štětce, barvy, krásný italský chrt a za čtrnáct dní se tam objevil i Afanasij Ivanovič.

Od té doby si nějak zvlášť oblíbil onu zapadlou stepní vesničku, jezdil tam každé léto, obvykle se tam zdržel dva i tři měsíce, a tak uplynula dosti dlouhá doba, asi čtyři roky, klidně a šťastně, vkusně a vybraně.

Jednou, někdy začátkem zimy, asi čtyři měsíce po letním pobytu Afanasije Ivanoviče v Blažejově, kde se tehdy zdržel pouze čtrnáct dní, se však proslechlo, správněji kdosi Nastasje Filippovně donesl, že Afanasij Ivanovič se hodlá v Petrohradě oženit s bohatou a urozenou krasavicí, zkrátka solidní a skvělou partií. Později se ukázalo, že tato zpráva nebyla tak docela pravdivá. Svatba byla teprve na obzoru a všechno se jevilo jako velmi mlhavé, ale přesto od té chvíle nastal v osudu Nastasji Filippovny veliký zvrat. Najednou projevila nezvyklou rozhodnost a naprosto nečekané povahové vlastnosti. Bez dlouhého rozmýšlení opustila vesnický domek a znenadání přijela do Petrohradu, rovnou k Tockému, docela sama. Ten užasl a začal jí domlouvat, ale hned při prvních slovech se ukázalo, že bude muset úplně změnit styl, hlasovou polohu, i dřívější náměty příjemných a vybraných rozhovorů, které dosud vedl s takovým úspěchem, dřívější logiku, zkrátka všechno, všechno! Před ním byla docela jiná žena, naprosto nepodobná té, kterou dosud znával a nedávno, v červenci, zanechal ve vesnici Blažejově.

Ukázalo se, že tato nová žena předně neobyčejně mnoho ví a chápe, že bylo opravdu s podivem, kde nabyla takových znalostí a jak si osvojila takové přesné pojmy. Snad ne ve své dívčí knihovně?

Nadto se vyznala i v mnohých právnických otázkách a rozuměla, i když ne úplně, tedy alespoň zčásti tomu, co se děje ve světě. A dále už vůbec neměla svou dřívější povahu, nebylo to už plaché stvoření, školácky nevyhraněné, jednou okouzlující originální nespoutaností a naivitou, jindy smutné a zasněné, udivené, nedůvěřivé, plačící a neklidné.

Ne, teď se mu smála do očí podivná neznámá bytost, která ho bodala jedovatými sarkasmy a rovnou mu oznámila, že k němu nikdy necítila nic kromě nejhlubšího odporu. Tato nová žena prohlašovala, že je jí zcela lhostejné, ožení-li se s kýmkoli a kdykoli, ale přesto přijela, aby mu ten sňatek zlomyslně překazila ze zlosti, protože si to usmyslela, a musí se to tedy stát, "třebas jen proto, abych se ti dosyta vysmála, protože teď se chci konečně smát i já".

Tak se alespoň vyjádřila. Možná ani neřekla všechno, co si myslela. Ale zatímco nová Nastasja Filippovna s chechtotem pronášela své názory, Afanasij Ivanovič již v duchu všechno zvažoval a snažil se uspořádat si své poněkud rozhárané myšlenky.

Uvažoval velmi dlouho, a než dospěl k hotovému závěru, uplynuly dva týdny; ale po dvou týdnech byl pevně rozhodnutý. Šlo o to, že tou dobou bylo Afanasiji Ivanovičovi skoro padesát a byl již navýsost solidní a usedlý muž. Své společenské postavení měl dávno skálopevně zajištěno. Nejvíce ze všeho miloval a vážil si sebe sama, svého klidu a pohodlí, jak se sluší na tak spořádaného muže. Ani nejmenší zakolísání, ani nejmenší náraz nesměl otřást tím, co po celý život vytvářel a co nabylo tak dokonalé formy.

Ovšem životní zkušenost a hluboká prozíravost mu velmi brzy a spolehlivě napověděly, že teď má co činit se stvořením zcela mimořádným, že tato osůbka nejen vyhrožuje, nýbrž bude i jednat, a hlavně se před ničím nezastaví, protože si na světě ničeho neváží a nelze ji tedy na nic nalákat. Šlo tu zřejmě o jakýsi duševní i citový zmatek, snad trochu romantický hněv bůhví proč a na koho, o jakési neuhasitelné opovržení, naprosto vybočující z míry, zkrátka o cosi svrchovaně směšného a v řádné společnosti nepřípustného. Postihne-li něco takového spořádaného muže, znamená to pro něho hotové boží dopuštění. Při Tockého jmění a stycích se ovšem dalo učinit nějaké malé, úplně nevinné opatření, které by ho této svízele zbavilo. Naproti tomu však bylo zřejmé, že mu Nastasja Filippovna nijak nemůže uškodit například ve smyslu právním; ba ani nemohla vyvolat nějaký větší skandál, neboť bylo velmi snadné hned ji odkázat do příslušných mezí.

Ovšem jen tehdy, kdyby se odhodlala jednat tak, jak v takových případech jednají ostatní, a příliš výstředně nevybočovala z jistých mezí. Zde Tockému velmi posloužil jeho správný postřeh.

Neomylně odhadl, že i Nastasja Filippovna velice dobře ví, jak málo mu může uškodit ve smyslu právním, a že má v hlavě a... ve svých jiskřících očích něco docela jiného. Protože si ničeho neváţila, nejméně pak sebe (bylo třeba velmi mnoho důvtipu a bystrozraku, aby se v té chvíli dovtípil, že si sama sebe dávno přestala vážit, a aby on, skeptik a světácký cynik, uvěřil v pravdivost toho faktu), byla Nastasja Filippovna schopna neodvolatelně a nesmyslně zničit sama sebe, podstoupit třeba Sibiř, káznici, jen proto, aby se mohla vysmát člověku, ke kterému cítila takový nelidský odpor. Afanasij Ivanovič se nikdy netajil tím, že je poněkud zbabělý, nebo lépe řečeno svrchovaně konzervativní. Kdyby například věděl, že ho zabijí u oltáře, nebo vůbec že dojde k něčemu podobně neslušnému, směšnému a nepřístojnému v dobré společnosti, jistě by se zalekl, ne zrovna proto, že ho snad zabijí nebo do krve zraní, nebo mu veřejně plivnou do tváře a podobně, nýbrž proto, že se mu to stane v takové nepřirozené a nepřístojné formě. A to právě mu slibovala Nastasja Filippovna, přestože o tom zatím pomlčela; věděl, že ho zná skrz naskrz a tedy ví, kde je nejspíš zranitelný. A protože se o svatbě prozatím opravdu jen uvažovalo, Afanasij Ivanovič ustoupil a podrobil se Nastasje Filippovně.

K jeho rozhodnutí přispěla i další okolnost; Nastasja Filippovna se neuvěřitelně změnila i po vnější stránce. Dříve to bývala jen hezoučká dívka, ale dnes... Tockij si dlouho nemohl odpustit, kam dal celé ty čtyři roky oči. Ovšem, velký význam mělo i to, že oboustranně došlo k nenadálému vnitřnímu zvratu. Ostatně vzpomínal si, že i dříve byly chvíle, kdy mu napadaly podivné myšlenky při pohledu třebas do těch očí: Jako by v nich viděl jakousi záhadnou, temnou hloubku, jako by v nich tušil nějakou hádanku. V posledních dvou letech často žasl nad změnou barvy pleti Nastasji Filippovny, byla stále bledší, a kupodivu, jako by tím ještě zkrásněla. Tockij, který jako všichni gentlemani s bohatými zkušenostmi zpočátku s pohrdáním zaznamenal, jak lacino získal onu neprobuzenou dušičku, začal o tom v poslední době poněkud pochybovat. Už minulého jara se aspoň rozhodl, že v nejbližší době Nastasju Filippovnu dobře a s bohatou výbavou provdá za nějakého rozšafného, spořádaného vašnostu, sloužícího v jiné gubernii. (Ach, jak zle a škodolibě se tomu teď Nastasja Filippovna vysmívala!) Dnes však, znovu okouzlen, dokonce uvažoval, že by ji znovu mohl využít. Rozhodl se ubytovat ji v Petrohradě a zahrnout přepychem a pohodlím. Když nic jiného, mohl se jí v jistých kruzích alespoň blýsknout a dokonce pochlubit. Afanasij Ivanovič si na takovou slávu velmi potrpěl.

Uplynulo pět let petrohradského života a za takovou dobu se přirozeně mnohé vyhranilo. Situace Afanasije Ivanoviče nebyla zrovna utěšená, zejména proto, že když jednou podlehl zbabělosti, vůbec již nemohl dojít klidu. Bál se a sám ani nevěděl proč, prostě se bál Nastasji Filippovny. V prvních dvou letech ho pokoušela myšlenka, že by si ho Nastasja Filippovna sama ráda vzala, ale že mlčí z převeliké pýchy a zatvrzele čeká na jeho nabídku. Byl by to zvláštní požadavek; Afanasij Ivanovič se bolestně šklebil a upadal do těžkých dum. K velikému a (takové je lidské srdce!) poněkud nepříjemnému překvapení náhle při jakési příležitosti zjistil, že i kdyby takovou nabídku učinil, byla by zamítnuta. Dlouho to nemohl pochopit. Připouštěl si pouze jediné vysvětlení, že hrdost "uražené a výstřední ženy" dostoupila už takové nepříčetnosti, že je jí příjemnější dát jednou najevo své pohrdání a odmítnout ho, než se navždy zabezpečit a domoci se nedosažitelného společenského lesku. Nejhorší bylo, že Nastasja Filippovna nad ním měla stále větší převahu. Hmotné výhody na ni také neplatily, ani sebelákavější, a i když přijala nabídnutý přepych, přesto žila velmi skromně a téměř nic si za ta léta nenašetřila. Afanasij Ivanovič zkusil i důvtipný prostředek, aby rozbil své okovy: Nenápadně a dovedně ji s obratnými pomocníky začal pokoušet všelijakými nejideálnějšími svody, leč vtělené ideály - knížata, husaři, atašé z vyslanectví, básníci, romanopisci, ba ani socialisti - na Nastasju Filippovnu nezapůsobily, jako by měla srdce z kamene a její city jednou provždy vyprahly a odumřely. Žila velmi osaměle, četla, dokonce i studovala a milovala hudbu. Známostí měla málo, stýkala se pouze s nějakými chudými směšnými ženami úředníků, dvěma herečkami a jakýmisi stařenkami. Velice si oblíbila početnou rodinu jednoho váženého učitele, kde ji také měli upřímně rádi a těšili se z jejích návštěv. Dosti často se u ní po večerech scházívalo asi pět či šest známých, ne víc. Tockij ji navštěvoval velmi často a přesně. V poslední době se s ní ne bez jisté námahy seznámil i generál Jepančin. Současně se s ní snadno a bez obtíží seznámil mladý úředník jménem Ferdyščenko, nevychovaný a oplzlý šprýmař, jenž se rád povyrazil a hodně pil. Stýkala se též s podivným mladíkem jménem Pticyn, skromným, řádným a uhlazeným, jenž pocházel z nuzných poměrů a živil se lichvou. Nakonec se seznámila i s Gavrilou Ardalionovičem... Výsledek všeho byl, že se o Nastasje Filippovně rozšířila neobvyklá pověst. Všichni věděli, že je nesmírně krásná, ale to bylo vše, nikdo se nemohl ničím pochlubit, nikdo nemohl nic vyprávět. Taková pověst, její vzdělání, vybrané způsoby, inteligence, to vše povzbudilo Afanasije Ivanoviče k realizaci určitého plánu. A to byl právě moment, kdy se do této historie tak účinně a neobyčejně vložil sám generál Jepančin.

Když se na něho Tockij tak mile obrátil o přátelskou radu ohledně jedné z jeho dcer, zároveň se ke všemu velice ušlechtile a otevřeně doznal. Podotkl, že je rozhodnut použít všech prostředků, aby znovu nabyl svobody, a že by se nespokojil ani s tím, kdyby Nastasja Filippovna dokonce sama prohlásila, že ho nadále nebude zneklidňovat, že mu nestačí slovo, že vyžaduje plnou záruku. Pohovořili si a rozhodli se postupovat společně.

Zprvu hodlali použít nejmírnějších opatření a dotknout se tak říkajíc ušlechtilých strun lidského srdce. Navštívili společně Nastasju Filippovnu a Tockij docela otevřeně začal tím, že jí vyložil své hrozné a nesnesitelné postavení. Všechnu vinu vzal na sebe, řekl otevřeně, že nemůže litovat svého prvotního hříchu, protože je zatvrzelý rozkošník a nedovede se ovládat, ale teď se hodlá oženit a osud tohoto neobyčejně vhodného aristokratického sňatku spočívá zcela v jejích rukou, zkrátka že všechno záleží na jejím ušlechtilém srdci. Potom se ujal slova generál Jepančin jako otec. Mluvil rozumně, nesnažil se působit na její city, podotkl jen, že jí přiznává plné právo rozhodnout o osudu Afanasije Ivanoviče, a obratně zdůraznil svou vlastní pokoru, když jí dal na srozuměnou, že osud jeho dcery a snad i druhých dvou dcer je teď zcela v jejích rukou. Na otázku Nastasji Filippovny, co vlastně od ní chtějí, přiznal se Tockij se stejnou naprosto otevřenou upřímností, že se dodnes neprobral z úleku, který pocítil před

pěti lety, a nenabude klidu, dokud se Nastasja Filippovna sama neprovdá. Hned však dodal, že taková prosba by z jeho strany byla nevhodná, kdyby pro ni neměl jisté podklady.

Dobře si všiml a pevně se přesvědčil, že mladý muž z velmi vážené a dobré rodiny, Gavrila Ardalionovič Ivolgin, jehož přece i ona dobře zná a přijímá jeho návštěvy, ji už dávno vášnivě miluje a dojista by dal půl života za pouhou naději, že si získá její náklonnost. Gavrila Ardalionovič se mu k tomu sám již dávno přátelsky, z čistého mladého srdce přiznal, a dávno o tom ví i generál Jepančin, příznivec mladého muže. Ostatně, dodal Tockij, i Nastasja Filippovna bezpochyby dávno ví o mladíkově lásce a zdá se, že na ni hledí shovívavě. Jemu, Tockému, je ovšem nadmíru zatěžko s ní o tom hovořit. Ale kdyby se odhodlala uznat, že on, Tockij, kromě svého sobeckého zájmu a přání uspořádat svůj vlastní osud má alespoň částečně na mysli i její dobro, pochopila by, že ho již dávno zneklidňuje a tíží její osamělost. Pozoruje, že žije v jakýchsi temných chmurách a naprosté nevíře v nový život, který by se tak krásně mohl vzkřísit v lásce a rodinném štěstí a nabýt tak nový cíl; vidí, že marní své schopnosti, snad nevšední, a že si dobrovolně libuje ve smutku, že zkrátka zabředla do jakési romantiky, nedůstojné jejího zdravého rozumu a ušlechtilého srdce. Znovu opakoval, že pro něho je mnohem obtížnější o tom hovořit než pro kohokoliv jiného, a nakonec vyslovil naději, že ho Nastasja Filippovna pohrdavě neodmítne, vyjádří-li své upřímné přání zabezpečit její budoucnost tím, že jí nabídne částku sedmdesát pět tisíc rublů. Na vysvětlenou dodal, že jí tu částku stejně odkazuje v závěti, zkrátka že vůbec nejde o nějaké odškodnění... a konečně, proč by se mu neměla přiznat a prominout lidská touha alespoň trochu ulehčit svému svědomí atd. atd., jak se v podobných případech říkává. Tockij řečnil dlouho a výmluvně a jakoby bezděčně mu uklouzla poznámka, že se o těch pětasedmdesáti tisících zmínil teď poprvé a že o nich nevěděl ani generál Jepančin, který tu sedí, zkrátka že o nich neví nikdo.

Odpověď Nastasji Filippovny oba přátele náramně překvapila. Nejen že v ní nebylo ani stopy po dřívějším chechtotu, na který si Tockij nemohl bez zamrazení ani vzpomenout. Naopak, jako by Nastasja Filippovna měla radost, že si konečně může s někým upřímně od srdce popovídat. Přiznala se, že už dávno toužila se s ním přátelsky poradit, ale bránila jí v tom její hrdost, a teď, když je led prolomen, nemůže si nic lepšího přát. Zpočátku s posmutnělým úsměvem, potom však s veselým, dovádivým smíchem řekla, že někdejší bouře se nikdy nevrátí, že již dávno má na věci poněkud jiný názor, a třebaže se v nitru nezměnila, přece jen se musela s mnohým smířit, na čem se už nedá nic změnit. Co se stalo, stalo se, co bylo, minulo, proto ji až překvapuje, že je Afanasij Ivanovič stále ještě tak vylekaný. Potom se obrátila ke generálovi a s výrazem nejvyšší úcty prohlásila, že dávno zná z doslechu jeho dcery a že si jich upřímně a hluboce váží. Již pouhá myšlenka, že by jim mohla něčím prospět, ji naplňuje štěstím a hrdostí. Je pravda, že vede teď nudný a neradostný život a Afanasij Ivanovič uhodl její touhu. Chtěla by pookřát, ne-li v lásce, tedy alespoň v rodinném kruhu, a ráda by žila pro nový životní cíl; dosud však o Gavrilovi Ardalionoviči nemůže říci nic určitého. Snad ji opravdu miluje, i ona cítí, že by si ho mohla zamilovat, kdyby mohla uvěřit ve stálost jeho náklonnosti; ale i když je upřímný, přece je velmi mlád; je to těžké rozhodování. Ostatně nejvíc se jí na něm líbí to, že pracuje, snaží se a sám se stará o celou rodinu. Slyšela o něm, že je velmi energický, hrdý a průbojný jde za svou kariérou.

Slyšela rovněž, že Nina Alexandrovna Ivolginová, matka Gavrily Ardalionoviče, je žena znamenitá a nanejvýš úctyhodná a že jeho sestra Varvara Ardalionovna je velmi zajímavá, energická dívka, slýchala prý o ní často od Pticyna. Vypráví se, že statečně nesou zlý osud. Opravdu ráda by se s nimi seznámila, ale kdoví, přijmou-li ji do rodiny? V zásadě nemá námitek proti tomuto sňatku, ale musí si vše ještě promyslet a přála by si, aby na ni nenaléhali. A co se týče těch pětasedmdesáti tisíc, Tockij se zbytečně ostýchal o nich hovořit.

Zná cenu peněz a ovšem že je přijme. Děkuje Afanasiji Ivanoviči za jeho útlocit, za to, že se o nich nezmínil ani generálovi, natož Gavrilovi Ardalionoviči, ale proč ani on by o tom neměl předem vědět? Vstoupí-li do jejich rodiny, nemusí se za tyto peníze stydět. Rozhodně neníní nikoho prosit za odpuštění, to ať si všichni uvědomí. Neprovdá se za Gavrilu Ardalionoviče, dokud nebude mít jistotu, že ani on, ani jeho rodina o ní tajně nějak nepěkně nesmýšlejí. Není si vědoma vůbec žádné viny a přála by si, aby Gavrila Ardalionovič nebyl na pochybách, jak prožila posledních pět let v Petrohradě, v jakém poměru k Afanasiji Ivanoviči, a kolik majetku si za tu dobu našetřila. A konečně, jestliže teď přijme onu částku, pak tedy ne jako úplatek za dívčí zneuctění, které si nezavinila, nýbrž jako náhradu za zkažený život.

Během své řeči se stále víc rozohňovala, což bylo ostatně přirozené, a poslední slova pronesla tak podrážděně, že generál Jepančin byl velice spokojen a pokládal věc za vyřízenou; Tockij však, již jednou vylekaný, ani teď docela neuvěřil a obával se, není-li i pod těmito květy ukrytý had. Ale vyjednávání bylo přece jen zahájeno a bod, na kterém se zakládal plán obou přátel, totiž případná náklonnost Nastasji Filippovny ke Gaňovi, se ponenáhlu vyjasňoval a potvrzoval, takže i Tockij začínal chvílemi věřit v možnost úspěchu. Nastasja Filippovna si mezitím promluvila s Gaňou, slov přitom padlo velmi málo, snad by byla urážela její jemnocit. Snášela sice jeho náklonnost bez námitek, ale důrazně prohlásila, že se necítí být ničím vázána a že si až do svatby, jestliže k ní dojde, vyhrazuje právo říci "ne" třebas až na poslední chvíli a stejné právo ponechává Gaňovi. Zanedlouho pak náhoda Gaňovi donesla zaručenou zprávu, že nechuť jeho rodiny k tomuto sňatku a osobně k jeho nevěstě, jež se projevuje domácími výstupy, je Nastasje Filippovně dopodrobna známa; ona sama se o tom zatím nezmínila, ačkoliv na to čekal den ze dne.

Ostatně dalo by se vyprávět ještě mnohem víc o tom, co se všechno dělo kolem těchto námluv a vyjednávání; ale i tak jsme hodně předběhli a hlavně pak některé okolnosti se zatím jevily jen jako naprosto neurčité pověsti. Tockij prý se kupříkladu odkudsi dozvěděl, že Nastasja Filippovna navázala jakési záhadné styky s děvčaty Jepančinovými, což bylo naprosto nevěrohodné. Zato druhé zprávě bezděčně věřil a děsil se jí jako zlé můry. Z jistého pramene se mu doneslo, že prý Nastasja Filippovna zaručeně ví, že si ji Gaňa bere jenom pro peníze, že má duši zlou a ziskuchtivou a závistivou a nesmírně, až obludně ješitnou. A že i když dříve opravdu toužil po její náklonnosti, pak po rozhodnutí obou přátel využitkovat onen obapolně vznikající cit ve svůj prospěch a koupit si Gaňu tím, že mu prodají Nastasju Filippovnu jako zákonitou ženu, ji začal nenávidět jako zlý přízrak. V jeho duši se nějak podivně sloučily láska s nenávistí, a i když nakonec po trýznivých úvahách přistoupil na to, že si vezme "špatnou ženu", přísahal si v duchu, že se jí za to krutě pomstí a oplatí jí to i s úroky, jak prý se sám vyjádřil. Nastasja Filippovna prý to všechno věděla a tajně cosi kula. Tockij se tak vylekal, že ani Jepančinovi neprozradil své obavy. Měl však jako každý slaboch chvíle, kdy se mu nečekaně vracela odvaha a klid, a nesmírně ho například povzbudil příslib daný Nastasjou Filippovnou oběma přátelům, že na večírku o svých narozeninách řekne rozhodné slovo. Bohužel onen nejpodivnější klep, týkající se přímo Ivana Fjodoroviče, vypadal však stále věrohodněji.

Na první pohled se všechno zdálo zhola nesmyslné. Kdo by také uvěřil, že Ivan Fjodorovič při svém důstojném věku, při svém skvělém rozumu a životních zkušenostech sám podlehne kouzlu Nastasji Filippovny a přitom natolik, že se jeho rozmar málem podobal vášni! Več vlastně za těchto okolností doufal, lze těžko říci; snad dokonce spoléhal na Gaňovu pomoc. Tockij alespoň cosi takového tušil a měl podezření, že mezi Gaňou a generálem existuje jakási tichá dohoda, založená na vzájemném porozumění.

Víme ostatně, že člověk propadlý vášni - zvláště jde-li o člověka již nemladého - je jako slepý a dovede doufat i tehdy, jsou-li naděje naprosto neopodstatněné, a nadto ještě ztrácí zdravý rozum a počíná si jako hloupé děcko, i když byl předtím výlupek chytrosti. Proslechlo se, že generál koupil Nastasje Filippovně k narozeninám dárek, vzácné perly nesmírné ceny, a že do nich ukládal velké naděje, třebaže věděl, že Nastasja Filippovna je žena nezištná. V předvečer jejích narozenin byl jako v horečce, ačkoliv se obratně přetvařoval. O perlách se však doslechla i generálová Jepančinová. Již dávno si bolestně uvědomovala lehkomyslnost svého muže, ba dokonce jí i poněkud přivykla, ale takovou příležitost si přece nemohla dát ujít. Zpráva o šperku ji mimořádně zaujala. Generál to zavčas vycítil; již minulého večera padla všelijaká slůvka; předvídal, že dojde k větší výměně názorů, a měl z toho strach. Právě proto se mu toho dne, kdy začalo naše vyprávění, tolik nechtělo k rodinné snídani. Ještě než se objevil kníže, měl v úmyslu vymluvit se na nutnou práci a tak se vyhnout rozhovoru. Vyhnout se rozhovoru, to u generála nejčastěji znamenalo docela jednoduše utéci. Toužil si uchránit alespoň tento den a hlavně dnešní večer bez nepříjemností. A náhle se jako na zavolanou objevil kníže. Jako by ho Bůh seslal!

pomyslel si generál, když vcházel do jídelny.

V

Generálová si tuze zakládala na svém původu. Jak jí tehdy asi bylo, když musela docela znenadání vyslechnout, že kníže Myškin, poslední člen jejího rodu, o němž už cosi zaslechla, je docela ubohoučký idiot a bezmála žebrák přijímající milodary. Generál se snažil podat věc co nejpůsobivěji, aby rázem vzbudil její zájem a odvrátil od sebe pozornost.

Při zvláštních příležitostech generálová zpravidla neobyčejně poulila oči, zakláněla se trochu dozadu a mlčky zírala doprázdna.

Byla to ztepilá, poněkud hubená žena stejného věku jako její manžel. Vlasy měla tmavé, značně prošedivělé, ale ještě husté, nos maličko zahnutý, obličej poněkud suchý, se žlutými vpadlými tvářemi a tenkými rty. Čelo měla vysoké, ale úzké a šedé, dosti veliké oči mívaly občas velmi zarážející výraz. Kdysi podlehla víře, že její pohled je neobyčejně působivý, a toto přesvědčení v ní utkvělo natrvalo.

"Přijmout? Říkáte přijmout ho teď hned?" generálová vykulila oči na generála, který se kolem ní horlivě vrtěl.

"V tom případě si nemusíme počínat obřadně, záleží jen na tom, chceš-li ho vidět, má milá," pospíšil si generál s vysvětlením.

"Je jako malé děcko, a dokonce takový nějaký chudáček, mívá jakési chorobné záchvaty. Přijel právě ze Švýcar a přišel sem rovnou z vlaku, je nějak divně oblečený, po německu, a ještě ke všemu dočista bez groše, div nepláče. Dal jsem mu pětadvacet rublů a chci mu u nás v kanceláři opatřit nějaké písařské místečko. A vás, mesdames, prosím, abyste ho pěkně pohostily, protože má, tuším, i hlad..."

"Žasnu nad vašimi slovy," pokračovala nechápavě generálová, "hlad a záchvaty! Jaké záchvaty?"

"Ó, ty mívá zřídka, a přitom je to úplné dítě, přestože má vzdělání. Chtěl jsem vás, mesdames, poprosit," obrátil se k dcerám, "abyste ho vyzkoušely, přece jen bych rád věděl, k čemu má vlohy."

"Vy-zkou-še-ly?" protáhla generálová a v nejhlubším údivu poulila oči střídavě na manžela a na dcery.

"Ach má milá, neber si to tak... ostatně jak si přeješ; chtěl jsem se ho jen trochu ujmout a uvést ho k nám do rodiny, byl by to vlastně dobrý skutek."

"Uvést ho k nám? Ze Švýcar?"

"Co na tom, že ze Švýcar; ostatně, opakuji, dělej jak chceš. Já jen proto, že je to jednak tvůj jmenovec a snad dokonce příbuzný, a jednak nemá, kde by hlavu složil. Dokonce mi napadlo, že by tě snad i zajímal, je to přece jen člen našeho rodu."

"Samozřejmě, mamá, když s ním můžeme bez okolků mluvit a kromě toho má po cestě hlad, proč bychom ho nenakrmily, zvlášť když nemá kam jít?" řekla nejstarší dcera Alexandra.

"A k tomu je to ještě dítě, dalo by se s ním hrát na slepou bábu."

"Na slepou bábu? Jak to?"

"Ach mamá, přestaňte s tou komedií, prosím vás," mrzutě přerušila matku Aglaja.

Prostřední dcera, smíšek Adelaida, se již neovládla a rozesmála se.

"Pozvěte ho dál, papá, mamá svoluje," rozhodla Aglaja. Generál zazvonil a poručil uvést knížete.

"Ale pod podmínkou, že se mu u stolu uváže ubrousek kolem krku,"

rozhodla generálová, "a musí přijít Fjodor, nebo snad ať Mavra...

někdo z nich si za něho stoupne a dohlédne na něho při jídle. Je při těch záchvatech aspoň klidný? Nedělá nějaké posunky?"

"Naopak, má velmi dobré vychování a pěkné způsoby. Občas je trošku naivní... Hle, tu ho máte! Tady prosím doporučuji vaší přízni posledního knížete z rodu Myškinů, vašeho jmenovce, snad i příbuzného, ujměte se ho laskavě. Za okamžik se podává snídaně, kníže, prokažte nám čest... Ale mne laskavě omluvte, opozdil jsem se, spěchám..."

"Víme, kam spěcháte," významně prohlásila generálová.

"Spěchám, miláčku, velmi spěchám, opozdil jsem se! Mesdames, dejte mu své památníky, ať vám do nich něco napíše, má nádherný rukopis, jedinečný! Vzácné nadání! Napsal mi starodávným písmem: 'Opat Pafnutij se vlastní rukou podepsal.' Tak, na shledanou!"

"Pafnutij? Opat? Ale počkejte přece, kam pospícháte, jaký Pafnutij?" s rostoucí nevolí a téměř zděšeně volala generálová za prchajícím manželem.

"Ano, miláčku, za starých dob žil opat toho jména... a já běžím k hraběti, už na mě dlouho čeká, přece mi sám vzkázal... Na shledanou, kníže!"

Generál se kvapně vzdálil.

"Však vím, kdo je ten hrabě!" ostře pronesla generálová a podrážděně obrátila zrak na knížete. "O čempak jsme mluvili!"

začala zvysoka a nevrle, "oč tedy jde! Ach ano: Jaký to byl opat?"

"Mamá," začala Alexandra a Aglaja dokonce dupla nožkou.

"Nechte mě, Alexandro Ivanovno," odsekla generálová, "chci to taky vědět. Kníže, sedněte si tuhle na to křeslo, proti mně, ne, sem ke slunci, blíž ke světlu, ať na vás vidím. Povězte mi, o jakého opata jde?"

"O opata Pafnutije," odpověděl kníže pozorně a vážně.

"Pafnutije? To je zajímavé, a co dál?"

Generálová se vyptávala netrpělivě, chvatně, ostře, přitom nespouštěla z knížete oči a po každém jeho slově pokyvovala hlavou.

"Opat Pafnutij žil ve čtrnáctém století," začal kníže, "byl představeným poustevny na Volze, v dnešní Kostromské gubernii.

Proslul svatým životem, jezdíval do Ordy a pomáhal zařizovat tehdejší vládní věci. Podepsal jistou listinu a já viděl kopii tohoto podpisu. Písmo se mi zalíbilo a nacvičil jsem si je. Když před chvílí generál chtěl poznat můj rukopis, aby mi vybral zaměstnání, napsal jsem mu několik vět různým písmem a mezi jiným jsem použil i rukopisu opata Pafnutije ve větě: Opat Pafnutij se vlastnoručně podepsal. Generálovi se to velmi líbilo, a proto se o tom teď zmínil."

"Aglajo," řekla generálová, "pamatuj si Pafnutij, nebo si to raději poznamenej, já všechno zapomenu. Ostatně myslela jsem, že to bude zajímavější. Kdepak je ten podpis?"

"Zůstal, tuším, v generálově pracovně na stole."

"Hned pro něj pošlete, ať ho sem přinesou."

"Napíši vám to raději znovu, přejete-li si."

"Ovšem, mamá," řekla Alexandra, "a teď se raději dáme do jídla, máme už hlad."

"Dobrá," souhlasila generálová. "Pojďte, kníže, máte veliký hlad?"

"Ano, právě jsem pocítil hlad a velmi vám děkuji."

"Je to pěkné, že jste tak zdvořilý, a vůbec vidím, že nejste takový... podivín, jak mi vás vylíčili. Pojďme. Sedněte si tadyhle, proti mně," usazovala horlivě knížete. "Viďte, že on snad vůbec není takový... nemocný? Snad ani ubrousek nepotřebuje.

Kníže, vázali vám při jídle ubrousek?"

"Dříve, když mi bylo asi sedm let, myslím že vázali, ale teď si při jídle obvykle dávám ubrousek na kolena."

"Tak se to patří. A co záchvaty?"

"Záchvaty?" řekl kníže trochu udiveně, "záchvaty mívám teď zřídka. Ostatně nevím, zdejší podnebí mi prý nebude svědčit."

"Docela pěkně mluví," podotkla generálová k dcerám a dál po každém slově knížete pokyvovala hlavou. "Ani jsem to nečekala.

Byly to tedy obyčejně vymyšlené hlouposti. Jezte, kníže, a vyprávějte, kde jste se narodil a kde jste byl vychován? Chci vědět všechno, nesmírně mě zajímáte."

Kníže poděkoval, pustil se s velkou chutí do jídla a znovu začal vyprávět vše, co už toho jitra několikrát vykládal. Nálada generálové se očividně zlepšila. Dívky také dosti pozorně naslouchaly. Začali pátrat po příbuzenství a vyšlo najevo, že kníže zná svůj rodokmen velmi dobře. Ale ať ho probírali jak chtěli, nenašli mezi knížetem a generálovou žádné příbuzenství.

Jen mezi prarodiči se dala ještě vystopovat vzdálená spojitost.

Generálová našla v této suchopárné látce velké zalíbení, neboť mívala zřídkakdy příležitost pohovořit si o svém rodokmenu, přestože o to velmi stála. Vstala proto od stolu v povznesené náladě.

"Pojďme všichni do klubovny," řekla, "kávu nám podají tam. Máme takovou společenskou místnost," vysvětlovala knížeti, když ho odváděla, "je to vlastně můj salonek, sedáme tam, když jsme samy, a každá se něčím zabýváme. Tady Alexandra, má nejstarší, hraje na klavír, čte nebo šije, Adelaida maluje krajinky a portréty, ale nic nedodělá a Aglaja sedí s rukama v klíně. Mně také všechno padá z rukou, nic se mi nedaří. Tak, jsme tady, sedněte si ke krbu, kníže, a povídejte nám něco. Chci vědět, jak umíte vyprávět. Ráda bych měla docela jasno, až se sejdu se starou kněžnou Bělokonskou, budu jí o vás vypravovat. Chci, aby se o vás všichni zajímali. Tak spusťte."

"Mamá, to přece nejde, takhle zničeho nic vyprávět," poznamenala Adelaida, která si právě upravila malířský stojan, chopila se štětců a palety a začala kopírovat podle rytiny dávno rozpracovanou krajinku. Alexandra s Aglajou usedly na malou pohovku a s rukama v klíně poslouchaly rozhovor. Kníže si všiml, že se stal středem zvláštní pozornosti.

"Nic bych nevyprávěla, kdyby mě někdo takhle nutil," podotkla Aglaja.

"Proč? Co je na tom? Proč by neměl vyprávět? Má přece jazyk. Chci vědět, jak umí mluvit. O čemkoli. Třeba vypravujte, jak se vám líbilo ve Švýcarech, jaký byl váš první dojem. Uvidíte, že hned začne a velmi hezky..."

"První dojem byl velmi silný...," začal kníže.

"Tak vidíte," přerušila ho netrpělivě generálová a obrátila se k dcerám, "už začal..."

"Nechte ho tedy alespoň mluvit, mamá," pokárala matku Alexandra.

"Náš kníže je spíš podvodník než idiot," zašeptala Aglaje.

"Máš pravdu, už jsem si toho taky všimla," odpověděla jí Aglaja.

"A není to od něho hezké, že se takhle přetvařuje. Co tím sleduje?"

"První dojem byl velmi silný," opakoval kníže. "Když mě odváželi z Ruska přes různá německá města, vzpomínám si, že jsem se jen mlčky díval, na nic jsem se nevyptával. Předtím jsem prodělal řadu těžkých mučivých záchvatů a vždycky, když se má nemoc stupňovala a záchvaty následovaly jeden za druhým, upadal jsem do těžké otupělosti, nadobro ztrácel paměť, a třebaže mysl zůstávala v činnosti, její logický běh jako by byl porušen. Nedovedl jsem souvisle spojit víc než dvě tři myšlenky. Tak nějak to bylo. Když však záchvaty polevily, byl jsem zase silný a zdravý, tak jako teď. Vzpomínám si, že mi bylo nevýslovně smutno, dokonce se mi chtělo plakat. Stále jsem se něčemu divil, všechno mě zneklidňovalo; strašně na mne působilo, že všechno bylo cizí.

Cizota mě skličovala. A vzpomínám si, že jsem z těchto mrákot nadobro procitl jednoho večera v Basileji, při vjezdu do Švýcar, kdy mě probudilo hýkání osla na náměstí. Osel mě hrozně překvapil a nějak se mi náramně zalíbil a přitom jako by se mi najednou v hlavě docela vyjasnilo."

"Osel? To je zvláštní," poznamenala generálová. "Ostatně nic zvláštního na tom není, některá z nás se do osla ještě zamiluje,"

pokračovala s hněvivým pohledem na usmívající se dívky. "To známe z mytologie. Pokračujte, kníže."

"Od té doby mám osly strašně rád. Cítím k nim velkou náklonnost.

Začal jsem se na ně vyptávat, poněvadž jsem je nikdy předtím neviděl, a dozvěděl jsem se, že jsou to zvířata nesmírně užitečná, pracovitá, silná, trpělivá, laciná a odolná. Díky tomu oslovi se mi najednou celé Švýcarsko zalíbilo, dřívější smutek se mi dočista vykouřil z hlavy."

"To všechno je velice zvláštní, ale nechme již toho osla, mluvme o něčem jiném. Proč se pořád směješ, Aglajo? A ty také, Adelaido?

Kníže moc pěkně vyprávěl o oslu. Viděl ho na vlastní oči, a co tys viděla? Bylas někdy v cizině?"

"Osla jsem viděla, mamá," řekla Adelaida.

"A já ho i slyšela," připojila se Aglaja. Všechny tři se opět zasmály. Kníže se smál s nimi.

"Je to od vás velmi nehezké," prohodila generálová, "omluvte je, kníže, nejsou v jádru zlé. Věčně je musím hubovat, ale mám je ráda. Jsou lehkomyslné, ztřeštěné, nerozumné."

"Pročpak?" smál se kníže. "Ani já bych si na jejich místě nedal ujít takovou příležitost. Ale přece jen se přimlouvám za osla, je to dobrý, užitečný pomocník."

"A vy jste také dobrý, kníže? Ptám se ze zvědavosti," prohodila generálová.

Opět se všichni zasmáli.

"Zas se mi připletl ten zatracený osel, vůbec jsem na něho nemyslela!" zvolala generálová. "Prosím, věřte mi, kníže, nebyla to žádná..."

"Narážka? Ó, věřím a nepochybuji!"

Kníže se stále ještě smál.

"To je krásné, že se smějete. Vidím, že jste opravdu dobrý mladík," řekla generálová.

"Někdy i nedobrý," odpověděl kníže.

"Ale já jsem dobrá," znenadání poznamenala generálová, "víte, jsem vždycky dobrá, a to je i má jediná chyba, protože člověk nemá být vždycky dobrý. Často se zlobívám tuhle na ně a zvlášť na Ivana Fjodoroviče, ale chyba je, že když se zlobím, bývám nejhodnější. Zrovna před vaším příchodem jsem se zlobila a tvářila jsem se, jako bych nic nechápala a nemohla pochopit. Tak to se mnou bývá, jsem jako dítě. Aglaja mi napravila hlavu, děkuji ti, Aglajo. Ale což. Tak hloupá, jak vypadám a za jakou mě dcery vydávají, přece ještě nejsem. Vím, co chci, a nejsem bázlivá. Ostatně říkám to bez hněvu, Aglajo, pojď sem a polib mě, tak... a už dost něžností..." dodala, když jí Aglaja vtiskla vroucí polibek na rty a na ruku. "Pokračujte, kníže. Snad si vzpomenete na něco zajímavějšího, než byl ten osel."

"Přece jen nechápu, jak může člověk tak na povel vyprávět,"

opakovala znovu Adelaida, "já bych to nedokázala."

"Ale kníže to dokáže, protože je velmi moudrý, desetkrát, ba i dvanáctkrát moudřejší než ty. Doufám, že si to brzy uvědomíš.

Přesvědčte je o tom, kníže, pokračujte. Teď už ale opravdu vynechme osla. Tak co jste kromě osla viděl v cizině?"

"To o oslu bylo přece také moudré," podotkla Alexandra, "kníže vyprávěl velmi zajímavě o svém chorobném stavu a jak po jediném vnějším popudu najednou všechno začal vnímat radostněji. Vždycky mě zajímalo, jak lidé ztrácejí rozum a později se opět uzdravují.

Zvlášť stane-li se to náhle."

"Opravdu, viď?" zvolala generálová, "hleďme, i ty míváš občas moudré nápady. No tak, dost už smíchu! Myslím, kníže, že jste chtěl vyprávět o švýcarské přírodě, tak prosím!"

"Přijeli jsme do Luzernu a vezli mě po jezeře. Uvědomoval jsem si, že je krásné, ale přitom mi bylo strašně úzko," řekl kníže.

"Proč?" zeptala se Adelaida.

"Nevím. Vždycky se mne zmocňuje úzkost a neklid, když vidím takovou přírodu poprvé, bývá mi dobře i smutno zároveň. Ostatně tehdy jsem byl ještě nemocný."

"Ach ne, přesto bych to chtěla vidět," řekla Adelaida. "Nechápu, proč my se nemůžeme vypravit do ciziny. Dva roky už marně hledám námět k obrazu:

Dávno popsány jsou Východ i Jih... Najděte mi, kníže, námět k obrazu."

"V tom já se vůbec nevyznám. Řekl bych, že se stačí dívat a malovat."

"Ale já se neumím podívat."

"Co je to za hádanky? Nerozumím ani slovo!" přerušila je generálová, "jak to, že se neumíš dívat? Od čeho máš oči?

Neumíš-li se dívat tady, v cizině se to nenaučíš. Raději povídejte, kníže, na co jste se tam vy díval."

"Ano, správně," souhlasila Adelaida. "Knížeti se přece v cizině otevřely oči."

"Nevím, jen se mi tam zlepšilo zdraví; nevím, zda jsem se naučil dívat. Ostatně byl jsem tam téměř neustále šťastný."

"Šťastný! Dovedete být šťastný?" zvolala Aglaja, "a to tvrdíte, že jste se nenaučil dívat? Poučte nás přece!"

"To ode mne nežádejte," odpovídal kníže také se smíchem, "bezmála celá ta léta v cizině jsem prožil ve švýcarské vesnici, jen zřídka jsem vyjížděl a nikdy daleko. Čemu bych vás mohl naučit?

Nejddřív jsem jen nepociťoval nudu, ale brzy jsem se začal uzdravovat a později se mi stával drahý každý den, čím dál tím víc, až jsem si to začal uvědomovat. V dobré pohodě jsem uléhal ke spánku a ještě šťastnější jsem vstával. Ale proč to tak bylo, je dosti těžké vyprávět."

"A to už jste pak po ničem netoužil, nikam vás nic netáhlo?"

zeptala se Alexandra.

"Zpočátku, docela zpočátku ano, toužil jsem a býval jsem velmi neklidný. Neustále jsem myslel na to, co se mnou bude, rád bych byl poznal svůj osud. Zvlášť v jistých chvílích se mne zmocňoval neklid. Víte, takové chvíle přepadají člověka hlavně o samotě.

Měli jsme tam vodopád, uzoučký, padal z vysoké hory takovou slabou nitkou, skoro svisle, byl bílý, šumivý, zpěněný, padal zvysoka a zdálo se, že do velké hloubky. Byl vzdálen asi pět set metrů, ale vzbuzoval dojem, že je k němu padesát kroků. Rád jsem v noci naslouchal jeho šumění a právě v těch chvílích se mne občas zmocňoval veliký neklid. Také někdy v poledne, když jsem si zašel do hor a stanul sám někde na úbočí. Všude kolem se tyčily vysoké věkovité borovice, nahoře na skále byl starý středověký hrad v rozvalinách; a naši vesničku hluboko dole bylo sotva vidět. Slunce svítilo, nebe bylo jasně modré a ticho děsivé. A právě tehdy mě to neustále kamsi táhlo a zdálo se mi, že kdybych šel pořád rovně, hodně dlouho a zašel až

tam za tu čáru, kde se nebe stýká se zemí, našel bych tam rozluštění všeho a spatřil nový život, tisíckrát intenzívnější a rušnější, než je náš.

Ustavičně jsem snil o nějakém velikém městě, podobném Neapoli, plném paláců, ruchu, bouřlivého života... Ano, o mnohém jsem sníval! Ale potom mi najednou napadlo, že velký život lze prožít i ve vězení."

"Tuhle chvályhodnou myšlenku jsem četla už ve školní čítance, když mi bylo dvanáct," řekla Aglaja.

"To všechno je filozofie," poznamenala Adelaida, "jste filozof a přišel jste nás poučovat."

"Máte snad pravdu," usmál se kníže, "opravdu jsem snad filozof, možná že mám vskutku úmysl poučovat... Je to možné, opravdu, je to možné."

"A máte navlas stejnou filozofii jako Jevlampija Nikolajevna,"

podotkla ještě Aglaja. "Víte, to je vdova po úředníkovi, chodí se k nám přiživovat. Celý její životní problém je - láce; mluví jenom o šetření, jak by se dalo žít co nejlaciněji, a představte si, přitom má žoky peněz, je to vykutálená ženská. Přesně totéž je váš veliký život ve vězení a snad i vaše čtyřleté štěstí ve vsi, za něž jste prodal svou Neapol, a zdá se, že i se ziskem, přestože za pár grošů."

"Ohledně života v žaláři se nemusíme docela shodovat," řekl kníže, "slyšel jsem vyprávění jednoho člověka, který proseděl ve vězení asi dvanáct let; byl to jeden z pacientů mého profesora, léčil se u něho. Míval záchvaty, občas býval neklidný, plakal a jednou se dokonce pokusil o sebevraždu. Ve vězení prožil velmi smutný život, ale ujišťuji vás, rozhodně ne laciný, krejcárkový.

A neměl tam jiné známé než pavouka a stromek, který mu rostl pod oknem... Ale raději vám budu vyprávět o jiném člověku, s kterým jsem se setkal loni. Byla tu jistá velmi zajímavá okolnost, proto zajímavá, že se taková věc stává zřídka. Onen člověk byl jednou vyveden spolu s ostatními na popraviště, kde mu přečetli rozsudek trestu smrti zastřelením za politický přečin. Asi za dvacet minut potom mu udělili milost a stanovili jiný trest; přece však dobu mezi oběma rozsudky, snad dvacet minut nebo přinejmenším čtvrt hodiny, prožil v jistotě, že za několik minut najednou zemře.

Úžasně rád jsem ho poslouchal, když někdy vzpomínal na své tehdejší prožitky, a několikrát jsem se ho sám vyptával.

Pamatoval si všechno neobyčejně jasně a říkal, že těch několik minut nikdy nezapomene. Asi dvacet kroků od popraviště, obklopeného davem lidí a vojáky, byly zaryty do země tři sloupy, protože mělo být popraveno několik lidí. První tři odvedli ke sloupům, přivázali je, oblékli do dlouhých bílých hábitů a přes oči jim stáhli bílé kapuce, aby neviděli pušky; potom se proti každému sloupu seřadil oddíl několika vojáků. Můj známý byl na řadě osmý, měl tedy jít ke sloupům ve třetí skupině. Kněz obešel všechny s křížkem. Teď už zbývalo mému známému jen pět minut života. Říkal, že mu těch pět minut připadalo jako celá věčnost, jako nekonečné bohatství. Měl pocit, že v oněch několika minutách prožije ještě tolik, že nemusí hned myslet na poslední chvíli, dokonce měl ještě všelijaké plány. Rozdělil si čas tak, že na rozloučení s přáteli si určil dvě minuty, další dvě minuty chtěl naposled přemýšlet o sobě a potom se ještě

naposled rozhlédnout kolem sebe. Velmi dobře si pamatoval, že měl právě tyto tři věci v úmyslu a právě tak si rozpočítal čas. Umíral v sedmadvaceti letech zdravý a silný; vzpomínal si, že když se loučil s kamarády, dal jednomu z nich dosti podružnou otázku, a dokonce s velkým zájmem čekal na odpověď. Potom, když se rozloučil s přáteli, nastaly ony dvě minuty, které si určil k přemýšlení o sobě. Předem věděl, na co bude myslet, chtěl si ujasnit co možná rychle a živě, jak je vlastně možné, že teď ještě žije a existuje a za tři minuty z něho bude něco, kdosi nebo cosi a kdo tedy? A kde? To všechno chtěl v těch dvou minutách vyřešit!

Nablízku byl kostel a kupole chrámu s pozlacenou střechou se blyštěla v jasném slunci. Vzpomínal si, že strašně upřeně hleděl na tu střechu a na paprsky, které se od ní odrážely; nemohl od nich odtrhnout zrak, měl pocit, že ty paprsky jsou jeho novým světem, že za tři minuty s nimi splyne... Nejistota a odpor k tomu novému, co mělo nastat v příštím okamžiku, byly děsivé, ale říkal, že ze všeho nejvíc ho v tu chvíli skličovala neodbytná myšlenka: Co kdybych ale nemusel umřít! Co kdybych mohl žít, ta nekonečnost! A tohle všechno by bylo moje! Každou minutu bych proměnil ve věčnost, nic bych nepropásl, každý okamžik bych na vážkách odvažoval, ani chviličku bych nepromarnil! Říkal, že nakonec ho z té myšlenky popadla taková zlost, že už si přál, aby ho zastřelili co nejdřív."

Kníže se najednou odmlčel. Všichni čekali, že bude mluvit dál a dojde k nějakému závěru.

"Skončil jste?" zeptala se Aglaja.

"Co? Skončil," řekl kníže, když procitl z chvilkového zamyšlení.

"Ale proč jste nám to všechno vyprávěl?"

"Tak... vzpomněl jsem si na to... v řeči..."

"Jste velmi lakonický, kníže," poznamenala Alexandra, "pravděpodobně jste chtěl doložit, že nemáme podceňovat ani vteřinu a že pět minut může být někdy dražší než poklad. To vše je chvályhodné, ale prosím vás, jak to dopadlo s tím vaším přítelem, který vám vyprávěl takové hrůzostrašné věci... jemu přece změnili trest, a tedy mu darovali onen 'nekonečný život'. A jak on s tím bohatstvím později naložil? Odvažoval na vážkách každou chvilku?"

"Ne, sám mi řekl, už jsem se ho na to ptal, vůbec tak nežil a velmi mnoho chvil promarnil."

"Tak vidíte, z toho plyne, že v životě zřejmě nemůžeme odvažovat chvíle na vážkách. Bůhvíproč, ale nemůžeme."

"Ano, bůhvíproč, ale nemůžeme," opakoval kníže, "i já jsem měl takový pocit... Ale přece jen tomu nemohu uvěřit..."

"Tedy se domníváte, že budete žít rozumněji než ostatní?" zeptala se Aglaja.

"Ano, někdy si to myslím."

"Také teď tomu ještě věříte?"

"Také... teď tomu věřím," odpověděl kníže stejně tiše jako dřív a díval se na Aglaju stále s oním tichým, téměř plachým úsměvem.

Vzápětí se však zasmál a podíval se na ni vesele.

"Jste skromný!" řekla Aglaja téměř zlostně.

"Vy jste ale úžasně statečné! Smějete se, a mě jeho příběh tak ohromil, že se mi později o tom všem zdálo, právě o těch pěti minutách se mi zdálo..."

Znovu přelétl své posluchačky vážným, zkoumavým pohledem.

"Nezlobíte se na mne?" zeptal se najednou jakoby v rozpacích, ale přece jim hleděl zpříma do očí.

"Proč?" zvolaly všechny tři udiveně.

"Ale proto, že vás pořád poučuji..."

Všechny se zasmály.

"Jestli jste se zlobily, tak se už nezlobte," řekl, "sám přece vím, že jsem žil méně než ostatní a že rozumím životu méně než jiní lidé. Někdy snad mluvím i velmi podivně..."

Teď už byl nadobro popletený.

"Říkáte, že jste byl šťasten, nežil jste tedy méně, ale více.

Proč nejste upřímný a omlouváte se?" přísně a hašteřivě spustila zas Aglaja. "A nebojte se, že nás poučujete, to ještě nic neznamená. Se svým kvietismem si můžete žít šťastně třeba sto let. Ať vám ukážou popravu nebo malíček, odvodíte z toho i z onoho chvalitebnou myšlenku a budete náramně spokojen. Tak se žije snadno."

"Nechápu, proč se tak rozčiluješ," vmísila se do hovoru generálová, která už dávno pozorovala tváře svých dcer, "a také nechápu, o čem vlastně mluvíte. Jaký malíček, co je to za nesmysl! Kníže vypráví krásně, ale trochu smutně. Proč ho okřikuješ? Ze začátku se smál, a teď docela schlípl."

"To nevadí, mamá. Škoda že jste neviděl popravu, kníže, zeptala bych se vás na něco."

"Viděl jsem popravu," odpověděl kníže.

"Viděl?" zvolala Aglaja, "vlastně jsem to mohla tušit! To je vrchol všeho. Jestliže jste ji viděl, jak můžete tvrdit, že jste byl po celou dobu šťastný? No vidíte, neměla jsem pravdu?"

"Copak se ve vaší vsi popravuje?" zeptala se Adelaida.

"Viděl jsem popravu v Lyoně, byl jsem tam se Schneiderem, vzal mě s sebou. Bylo to hned po mém příjezdu."

"A hodně se vám to líbilo? Je to velmi poučné? Užitečné?"

vyzvídala Aglaja.

"Vůbec se mi to nelíbilo a trochu jsem potom stonal, ale přiznávám se, že jsem tam stál jako přikovaný, oči jsem nemohl odtrhnout."

"Také bych nemohla odtrhnout oči," řekla Aglaja.

"Tam mají velmi neradi, chodí-li se ženy dívat, dokonce potom píšou o takových ženách v novinách."

"Když tedy myslí, že to není nic pro ženy, chtějí tím asi říci a také obhájit, že je to věcí mužů. Blahopřeji k takové logice. Vy máte jistě stejný názor!"

"Vyprávějte nám o té popravě," přerušila ji Adelaida.

"Teď bych velmi nerad," v rozpacích a nějak zakaboněně namítl kníže.

"Vy nám o tom nechcete povídat," zaryla si Aglaja.

"Ne, já jen proto, že jsem o té popravě povídal před chvílí."

"Komu jste o ní povídal?"

"Vašemu komorníkovi, když jsem čekal..."

"Jakému komorníkovi?" ozvalo se ze všech stran.

"Ale tomu, co sedí v předpokoji, takovému prošedivělému se zarudlou tváří. Když jsem seděl v předpokoji, než mě přijal Ivan Fjodorovič."

"Kníže je demokrat," stroze řekla Aglaja, "ale když jste o tom vyprávěl Alexeji, nesmíte odříci ani nám."

"Rozhodně to chci slyšet," opakovala Adelaida.

"Když jste mě před chvílí požádala o námět k obrazu," obrátil se k ní kníže s novým zaujetím (zřejmě se velmi snadno a lehkověrně nechával strhnout nadšením), "opravdu jsem vám chtěl něco poradit. Měla byste namalovat tvář odsouzence minutu předtím, než dopadne ostří gilotiny, když ještě stojí na popravišti a než položí hlavu na desku."

"Jakou tvář? Pouze tvář?" zeptala se Adelaida, "to je podivný námět, co by to byl za obraz?"

"Ale proč ne?" ohnivě trval na svém kníže, "nedávno jsem viděl takový obraz v Basileji. Rád bych vám o něm vyprávěl... Jednou vám to vylíčím... bylo to otřesné."

"Později nám o tom basilejském obraze určitě povíte," řekla Adelaida, "ale teď mi vyložte, jak by měl vypadat obraz té popravy. Můžete to popsat tak, jak si to představujete? Jak nakreslit tu tvář? Pouhou tvář? Jaká je to tvář?"

"Bylo to přesně minutu před smrtí," začal zas ochotně kníže, unesen vzpomínkou a zřejmě zapomínaje na všechno ostatní, "právě v tom okamžiku, kdy zločinec vystoupil po schůdcích a vkročil na popraviště. Vtom pohlédl směrem ke mně, a já jsem spatřil jeho obličej a všechno jsem pochopil... Ostatně, o tom se snad nedá vyprávět! Strašně, strašně bych chtěl, abyste to nakreslila buď vy, nebo někdo jiný! Nejraději vy! Již tenkrát mi napadlo, jaký by to byl užitečný obraz. Víte, musí vyjadřovat všechno, i to, co předcházelo, docela všechno. Žil ve vězení a popravu čekal nejdřív tak za týden, počítal s běžnými formalitami, že rozsudek musí být ještě kamsi zaslán a teprve za týden bude vyřízen. A tu najednou nějaká náhoda všechno zkrátila. V pět ráno ještě spal.

Bylo to koncem října, to bývá o páté ráno ještě zima a tma. Vešel vězeňský dozorce, tiše, se stráží, a lehce se dotkl jeho ramene; muž se zvedl, opřel se o loket a tu vidí světlo: 'Co je? Co se děje?' 'V deset hodin se koná poprava.' V rozespalosti tomu nechtěl nevěřit, začal namítat, že rozsudek dojde až za týden, ale když nadobro procitl, přestal se přít a chvíli mlčel, tak to vyprávěli, a posléze řekl: 'Je to přece jen těžké, tak zničehonic...' Opět se odmlčel a dál už z něho nedostali ani slovo. Tak tři čtyři hodiny zaberou známé věci: Napřed kněz, potom snídaně, která sestává z vína, kávy a hovězí pečeně - není to výsměch? Považte, jak je to kruté, ale na druhé straně, ti prostí lidé to dělají z čistého srdce a s přesvědčením, že jde o projev lásky k bližnímu. Potom toaleta - víte, jak vypadá toaleta odsouzence? - a nakonec ho vezou městem na popraviště...

Myslím, že v té chvíli má člověk ještě dojem, že mu zbývá strašně mnoho života, dokud ho vezou. Jistě si cestou říkal: 'Ještě budu dost dlouho žít, ještě mi zbývají tři ulice; projedu tady tou, pak mi ještě zbývá tamta a potom ještě ta, co je na pravé straně pekař... kdypak teprve dojedem k pekaři!' Kolem dav lidu, křik, hluk, deset tisíc tváří, deset tisíc očí, to všechno musí překonat a hlavně myšlenku: 'Je jich tu deset tisíc a nikdo z nich nebude popraven, jen já!' Tohle tedy všechno předcházelo.

Na popraviště vedou schůdky, a před těmito schůdky se najednou rozplakal, a byl to silný, odvážný muž, prý velký zločinec. Celou dobu u něho byl kněz, i jel s ním na povoze a pořád k němu mluvil, ale on ho sotva poslouchal; i když se o to snažil, vnímal jen tu a tam slovo. Jinak to není možné. Konečně vystupuje po schůdcích, nohy má spoutané, a proto dělá drobné krůčky. Kněz byl podle všeho velmi moudrý, neboť v té chvíli k němu již přestal mluvit, jen mu neustále podával kříž k líbání. Už dole pod schůdky byl velmi bledý, ale když vystoupil na popraviště, zbělel najednou jako papír, dočista jako bílý dopisní papír. Snad mu i nohy slábly a dřevěněly, dělalo se mu mdlo, jako by ho něco rdousilo v hrdle a lechtalo, snad jste to někdy pocítili, při úleku nebo v hrozných životních okamžicích, kdy rozum sice ještě pracuje, ale nemá již nad vámi vládu. Věřím, že když člověku hrozí jistá zkáza, třeba se na něho řítí dům, najednou by si hrozně rád sedl, zavřel oči a čekal - děj se co děj!... Tak v takové chvíli, když se ho zmocňovala ta slabost, kněz mu kvapně, takovým chvatným pohybem, mlčky přikládal kříž ke rtům, malý stříbrný čtyřramenný kříž, často, bez přestání mu jej podával. A jakmile se kříž dotkl jeho rtů, otvíral odsouzenec oči a opět jako by na několik vteřin ožil a nohy se zas daly do pohybu. Kříž líbal lačně a jako by měl naspěch, aby si nezapomněl nabrat cosi do zásoby, pro všechny případy, ale sotva měl v tu chvíli nějaké nábožné pocity. A tak tomu bylo až k lešení... Je s podivem, že v těchto nejposlednějších chvílích tak zřídka kdo omdlí! Naopak, hlava strašně žije a pracuje, s takovou úžasnou intenzitou jako spuštěný stroj. Myslím, že v ní tepou různé myšlenky, vesměs neukončené, snad i směšné, docela podružné: 'Tady ten zevloun má na čele bradavici, tuhle kat má dole zrezivělý knoflík...' - ale přitom všechno ví a všechno si uvědomuje; je tu jeden bod, na který nelze zapomenout, pro který nelze omdlít, a všechno krouží a obíhá právě kolem tohoto bodu.

Jen si pomyslete, že to tak trvá až do poslední čtvrti vteřiny, když už hlava leží pod gilotinou a čeká a... ví, a najednou nad sebou uslyší sklouznout ocel! Určitě to slyší! Kdybych já tam ležel, schválně bych poslouchal a uslyšel to! Netrvá to možná ani desetinu vteřiny, ale člověk to určitě uslyší! A pomyslete si, dodnes ještě trvá spor, že když už hlava odletí, ještě snad i vteřinu ví, že odletěla, tohle si představte! A co když to trvá pět vteřin!... Namalujte popraviště tak, aby byl zblízka a jasně vidět jen poslední stupínek a zločinec už na něm stanul: Je vidět hlava, tvář je bílá jako papír, kněz mu podává kříž, on lačně nastavuje své promodralé rty, dívá se a... všechno ví. Kříž a hlava, to je obraz, knězova tvář, katova a jeho dvou pomocníků a několik hlav a očí dole - to všechno můžete namalovat jako pozadí, v mlze, jen pro doplnění... Tak to je ten námět."

Kníže se odmlčel a podíval se na své posluchačky.

"Tohle ovšem nevypadá jako kvietismus," podotkla jen pro sebe Alexandra.

"Tak, a teď vypravujte, jak jste se zamiloval," řekla Adelaida.

Kníže se na ni udiveně podíval.

"Poslyšte," pokračovala nějak netrpělivě Adelaida, "slíbil jste nám, že nám ještě povíte o basilejském obraze, ale teď chci slyšet o tom, jak jste byl zamilovaný, nezapírejte, byl jste! A kromě toho, hned jak začnete vyprávět, přestanete být filozofem."

"A jak přestanete vyprávět, hned se stydíte za to, co jste řekl,"

poznamenala najednou Aglaja. "Proč?"

"Tohle je už hloupé," řekla stroze generálová a hněvivě se podívala na Aglaju.

"Moudré to není," přisvědčila Aglaja.

"Nedejte na ni, kníže," obrátila se k němu generálová, "dělá to schválně z jakési zlomyslnosti. Vůbec není tak hloupě vychovaná, nemyslete si o nich nic zlého, že si vás tak dobírají. Zřejmě mají něco za lubem, ale už si vás oblíbily. Znám jejich tváře."

"I já znám jejich tváře," řekl kníže se zvláštním důrazem.

"Jak to?" zeptala se Adelaida zvědavě.

Kníže však mlčel a byl vážný; všichni čekali, co odpoví.

"Řeknu vám to později," pronesl kníže tiše a vážně.

"Chcete napínat naši zvědavost," zvolala Aglaja. "A ten slavnostní tón!"

"No dobře," pospíšila si opět Adelaida, "když jste už takový znalec tváří, byl jste jistě zamilován, a tedy jsem uhodla. Proto vyprávějte."

"Nebyl jsem zamilován," odpověděl kníže stejně tiše a vážně, "byl jsem šťasten... jinak."

"Jak, čím?"

"Dobře, povím vám to," prohodil kníže, a jako by se ponořil do hlubokého zamyšlení.

VI

"Teď se na mne všechny díváte s takovou zvědavostí, že byste se patrně na mne rozzlobily, kdybych ji neuspokojil," začal kníže.

"Ne, žertuji," dodal vzápětí s úsměvem. "Tam... tam bylo mnoho dětí, celou dobu jsem tam byl s dětmi, jen s dětmi. Byly to děti z oné vesnice, celé hejno školáků. Ne snad, že bych je byl učil, měly svého učitele, Julese Thibaulta. Snad jsem je také trochu učil, ale spíš jsem s nimi jen tak byl a strávil jsem s nimi celé čtyři roky. Nic jiného jsem ani nepotřeboval. Říkal jsem jim všechno, nic jsem před nimi netajil. Jejich rodiče a příbuzní se na mne všichni nakonec zlobili, protože děti se už beze mne vůbec nemohly obejít a stále jen běhaly za mnou, a jejich učitel se stal posléze mým úhlavním nepřítelem. Měl jsem tam časem hodně nepřátel a všechno kvůli dětem. I Schneider mi to vyčítal. Čeho se tak báli? Dítěti se může říci všechno, docela všechno. Vždycky mě překvapovalo, jak špatně znají dospělí děti, dokonce i rodiče vlastní děcka. Před dětmi se nemá nic tajit pod záminkou, že jsou ještě malé a nemusí to tak brzy vědět. Bezútěšná, nešťastná myšlenka! Děti dobře vypozorují, že je rodiče pokládají za příliš malé a nechápavé, zatímco ony všechno chápou. Dospělí nevědí, že dítě jim dokonce i v nejsvízelnější situaci může neobyčejně dobře poradit. Ach bože, když na vás to milé ptáče upírá své důvěřivé, šťastné oči, je vám hanba je oklamat! Nazývám je ptáčaty, poněvadž není na světě nic lepšího než ptáče. Ostatně celá vesnice se na mne brzy rozhněvala hlavně kvůli jedné příhodě... a Thibault mi prostě záviděl. Zpočátku jen pořád vrtěl hlavou a divil se, jak to, že ode mne děti všemu rozumějí a od něho ničemu, a potom se mi začal vysmívat, když jsem mu řekl, že my dva je ničemu nenaučíme, že spíš ony poučí nás. Jak jen mi mohl záviděl a pomlouvat mě, když sám také žil s dětmi! Děti člověku léčí duši... Ve Schneiderově ústavu byl jeden pacient, velmi nešťastný člověk. Bylo to tak strašné neštěstí, že strašnější snad ani nemůže být. Léčil se tam z šílenství. Podle mého názoru nebyl šílený, jen strašně trpěl, a to byla celá jeho nemoc.

Kdybyste věděly, čím se mu nakonec staly děti... Ale o tomhle nemocném vám raději povím jindy; teď vám chci vyprávět, jak to všechno začalo. Zpočátku mě děti neměly rády. Byl jsem takový velký a vždycky tak nemotorný, vím také, že nejsem hezký... a ještě ke všemu cizinec. Děti se mi zpočátku smávaly a potom po mně i kamením házely, když si vyčíhaly, že jsem políbil Marietu.

Ale políbil jsem ji jen jedinkrát... Ne, nesmějte se...," spěchal kníže utišit smích svých posluchaček, "vůbec to nebyla láska.

Kdybyste věděly, jak nešťastné stvoření to bylo, litovaly byste ji stejně jako já. Pocházela z naší vesnice. Její stařičká matka měla malý domek na spadnutí, se dvěma okny, a v jednom z nich směla se svolením starosty prodávat tkaničky, nitě, tabák, mýdlo, samé halířové zboží, a tím se živila. Byla nemocná, měla věčně oteklé nohy, takže vysedávala na jednom místě. Marieta, její dcera, byla asi dvacetiletá, slaboučká, hubená, už dávno měla souchotě, ale stále ještě chodila po domech a vypomáhala v hrubé práci: myla podlahy, prala prádlo, metla dvory, poklízela dobytek. Jednou projížděl vesnicí francouzský obchodní cestující a ten Marietu svedl, vzal ji s sebou, ale za týden ji opustil a potají ujel. Vrátila se domů špinavá, v cárech a v roztrhaných střevících. Cestou žebrala, šla týden pěšky, nocovala pod širým nebem

a silně se nachladila; nohy měla samou ránu, ruce oteklé a rozpraskané. Ostatně ani dřív nebyla hezká, jen oči měla mírné, dobré a nevinné. Bývala nesmírně zamlklá. Jednou, ještě předtím, si najednou při práci začala zpívat a pamatuji se, že všichni užasli a smáli se jí: 'Marieta zpívá! Co to? Marieta zpívá!' - a ona upadla do strašných rozpaků a pak už nikdy nezpívala. Tenkrát k ní ještě byli milí, ale když se pak vrátila nemocná a rozedraná, nikdo s ní už neměl špetku slitování! Jak zlí bývají lidé v takových případech! Jak hrubě takové věci berou! Matka ji první přivítala zlobou a pohrdáním: 'Teď jsi mě zneuctila!' První ji také vydala napospas hanbě. Když se ve vsi doslechli, že se Marieta vrátila, všichni spěchali se na ni podívat a do stařeniny chalupy vtrhla bezmála celá vesnice; starci, děti, ženy, dívky, všichni se tam sběhli, chtiví podívané. Marieta ležela na podlaze u stařeniných nohou, hladová, otrhaná, a plakala. Když se tam všichni seběhli, zakryla se rozpuštěnými vlasy a ležela tak tváří k zemi. Všichni na ni hleděli štítivě, jako na ničemného tvora.

Staří ji odsuzovali a tupili, mladí se jí dokonce vysmívali, ženy jí spílaly a lály a dívaly se na ni s takovým opovržením jako na nějakého štíra. Její matka to všechno trpěla, sama tam seděla, přikyvovala hlavou a přizvukovala. Tou dobou už byla velmi nemocná a vlastně umírala, za dva měsíce skutečně také zemřela.

Věděla, že umírá, ale přece se do poslední chvíle nechtěla s dcerou smířit, dokonce s ní ani slůvka nepromluvila, na noc ji vyhnala spát do síně a nechávala skoro o hladu. Matka si musela své nemocné nohy často koupat v teplé vodě, Marieta jí je denně omývala a ošetřovala. Matka mlčky přijímala všechny její úsluhy a neřekla jí jediné přívětivé slovo. Marieta to všechno trpně snášela, a když jsem se s ní později seznámil, všiml jsem si, že to všechno sama schvaluje a pokládá se za jakéhosi vyvrhele. Když stařena již nevstávala z lůžka, chodily ji střídavě ošetřovat vesnické báby, jak je tam zvykem. Tehdy už Marieta nedostávala vůbec jíst, ve vsi ji všude odháněli a nedávali jí práci jako dřív. Všichni po ní plivali, muži už v ní ani neviděli ženu a uráželi ji neslušnými slovy. Občas, velmi zřídka, když se někdy o svátcích opili, házeli jí pro zábavu groše přímo pod nohy, a ona je mlčky sbírala. Tenkrát už začala kašlat krev. Její hadříky tak zvetšely, že jí bylo hanba ukazovat se ve vsi - od svého návratu chodívala denodenně bosa. A právě tehdy ji začaly děti štvát v celém houfu, bylo jich asi přes čtyřicet, samí školáci, pokřikovaly po ní, házely po ní blátem. Prosila pastevce, aby ji nechal pást krávy, ale on ji odehnal. Nakonec začala sama, bez jeho svolení, chodit celý den se stádem. Její pomoc byla pastevci velmi užitečná, sám to uznal a už ji neodháněl. Dokonce jí někdy dával zbytky jídla, chléb a sýr. A ještě si myslel, že jí prokazuje velkou milost. A pak, když matka zemřela, pastor Marietu v kostele už bez ostychu veřejně znectil. Stála za rakví ve svých cárech a plakala. Mnoho lidí se přišlo podívat, jak bude plakat a půjde za rakví. Tehdy pastor, byl ještě velmi mladý a ctižádostivý a toužil se stát velkým kazatelem, obrácen k celému zástupu ukázal na Marietu se slovy: 'Hle, kdo zavinil smrt této vážené ženy' (a nebyla to pravda, dva roky již přece nebožka stonala), 'hle, zde stojí před vámi a neodvažuje se zvednout zrak, neboť jest poznamenána prstem božím; hle, stojí tu bosa a v cárech, jako odstrašující příklad těm, kdo by odvrhli počestnost! A kdo je to? Nebožčina dcera!' a tak podobně.

Představte si, tato hanebná řeč se všem líbila. V tom však... se přihodilo cosi zvláštního, do věci se vložily děti, tehdy už stály všechny při mně a Marietu si zamilovaly. Došlo k tomu tak: Chtěl jsem pro Marietu něco udělat; potřebovala nutně nějaké peníze, ale já jsem tam nikdy neměl ani groš. Měl jsem však malou démantovou jehlici, a tak jsem ji prodal jistému překupníkovi, který jezdil po vsích a obchodoval veteší. Dal mi za ni osm franků, ačkoli měla cenu dobrých čtyřicet. Dlouho jsem se snažil zastat Marietu o samotě, nakonec jsem ji potkal za vsí, u plotu za stromem, na postranní pěšině do hor. Dal jsem jí osm franků a řekl jí, aby si

je šetřila, protože víc už mít nebudu, a potom jsem ji políbil a řekl, aby si nemyslela, že mám nějaké nedobré úmysly, a že ji nelíbám proto, že ji snad miluji, nýbrž proto, že je mi jí velmi líto a od samého počátku jsem ji nepokládal za hříšnou, ale pouze za nešťastnou. Strašně rád bych ji byl potěšil a ujistil, že se nemusí před lidmi považovat za takovou hříšnici, ale ona to myslím nechápala. Hned jsem to postřehl, přestože vytrvale mlčela, stála přede mnou se sklopenýma očima a hrozně se styděla. Když jsem domluvil, políbila mi ruku a já jí chtěl také ruku políbit, ale ona mi ji zavčas vytrhla. Tehdy právě nás uviděly děti, celý hlouček. Později jsem se dozvěděl, že mě stopovaly už dávno. Hvízdaly, tleskaly a smály se a Marieta se dala na útěk. Chtěl jsem se s nimi dát do řeči, ale začaly po mně házet kamením. Téhož dne se to dozvěděla celá vesnice. Všechno se opět svedlo na Marietu a nenáviděli ji ještě úporněji. Slyšel jsem, že ji chtěli dokonce nějak soudit a potrestat, ale bohudík, nic z toho nebylo. Zato děti ji pronásledovaly na každém kroku, týraly ji hůř než předtím, i blátem po ní házely; ženou ji před sebou, ona před nimi utíká se svými slabými plícemi, skoro bez dechu, děti za ní, pokřikují na ni a spílají jí. Jednou jsem se s nimi pustil i do rvačky. Pak jsem na ně začal mluvit, denně jsem s nimi mluvil, kde se dalo. Někdy se zastavily a naslouchaly, přestože stále ještě Marietě spílaly. Vyprávěl jsem jim, jak je nešťastná. Zanedlouho toho nechaly a mlčky odcházely. Ponenáhlu se dávaly se mnou do řeči a já před nimi nic netajil, pověděl jsem jim všechno. Naslouchaly mi s velkým zájmem a brzo začaly Marietu litovat. Některé ji na potkání přívětivě zdravily; tam je zvykem zdravit se na potkání 'Dobrý den', ať už se lidé znají či ne. Marieta se asi hodně divila. Jednou sehnaly dvě holčičky trochu jídla, zanesly jí to, odevzdaly a pak mi o tom přišly povědět. Říkaly, že se Marieta rozplakala a že ji teď mají velmi rády. Brzy ji měly rády všechny děti a zároveň si oblíbily i mne.

Často ke mně chodily a pořád prosily, abych jim něco povídal; myslím, že jsem vyprávěl dobře, protože mi rády naslouchaly.

Potom jsem se hodně učil a četl, abych jim to všechno mohl vyprávět, a celé tři další roky jsem s nimi tak povídal. Když mi později všichni vytýkali - i Schneider -, proč s nimi mluvím jako s dospělými a nic jim nezatajuji, odpovídal jsem, že je mi hanba jim lhát, poněvadž se stejně všechno dovědí, ať se to před nimi jakkoliv tají, a dovědí se to snad špatně, kdežto ode mne se nic špatného nedovědí. Jen ať si každý vzpomene na svá dětská léta!

Nedali mi za pravdu. Políbil jsem Marietu již dvě neděle předtím, než jí zemřela matka; když měl pastor to kázání, byly už všechny děti při mně. Hned jsem jim řekl, co pastor udělal. Všechny se na něho rozhněvaly, některé tak, že mu vytloukly okna kamením.

Krotil jsem je, poněvadž to už bylo nehezké, ale vzápětí se to dověděla celá vesnice a právě tehdy mě začali obviňovat, že jsem děti zkazil. Pak se všichni dověděli, že si děti oblíbily Marietu, a hrozně se toho zalekli, ale Marieta už byla šťastná.

Dětem dokonce zakázali se s ní stýkat, ale ony za ní potají běhaly na pastvu, dosti daleko, skoro půl kilometru od vesnice, nosily jí různé dobroty a některé přiběhly, jen aby ji objaly, políbily, řekly: 'Je vous aime, Marieta!'* a zase úprkem uháněly domů. Marieta div o rozum nepřišla z takového nenadálého štěstí, nikdy se jí o něčem takovém nesnilo. Styděla se i radovala a děti, zvláště děvčátka, k ní běhaly hlavně proto, aby jí řekly, že ji mám rád a velmi často jim o ní vyprávím. Pověděly jí, že jsem jim všechno vyzradil a že ji teď milují a litují a že to bude navždycky. Potom zas přiběhly ke mně a s radostnými, účastnými tvářičkami mi sdělovaly, že právě viděly Marietu a že mě dává pozdravovat. Večer jsem chodíval k vodopádu, bylo tam místo, kam z vesnice vůbec nebylo vidět, kolem rostly topoly, a tam za mnou večer děti přicházely, některé dokonce potají.

Myslím, že jim má láska k Marietě působila nekonečné potěšení, a v té jediné věci jsem je za svého tamního života oklamal. Nechal jsem je v domnění, že Marietu miluji, že jsem do ní zamilován, a neřekl jsem jim, že je mi jí pouze líto. Viděl jsem jim do duše, že si přály, aby tomu bylo tak, jak si to samy vymyslely a společně určily, a proto jsem mlčel a tvářil se, jako by měly pravdu. Jejich malá srdíčka byla tak jemnocitná a něžná a * Mám tě rád, Marieto. mezi jiným nemohla připustit, že jejich dobrý Léon tolik miluje Marietu a Marieta je tak nuzně oblečena a nemá ani střevíce. Jen si představte, opatřily jí střevíce, punčochy, prádlo, ba i nějaké šaty; ani nevím, jak to všechno dokázaly, bylo to jejich společné dílo. Když jsem se jich vyptával, jen se vesele smály, holčičky tleskaly a líbaly mě. Občas jsem také potají zašel za Marietou. Byla již velmi nemocná, sotva chodila; nakonec už vůbec přestala pomáhat pastevci, ale každého jitra ještě vycházela za stádem. Sedávala v ústraní, u jedné téměř kolmé skály, kde byl výstupek; schoulila se v nejzazším skrytém koutku a setrvala tam téměř bez hnutí celý den od rána až do chvíle, kdy stádo šlo domů. Úbytě ji tak zeslabily, že nejčastěji sedala se zavřenýma očima, hlavu opřenou o skálu, a těžce oddychujíc dřímala; tvář měla na kost vyhublou, na čele a na skráních se jí perlil pot.

Tak jsem ji pokaždé zastal. Přicházel jsem jen na okamžik, a také jsem nechtěl, aby mě lidé viděli. Jakmile jsem se objevil, Marieta se začala chvět, otevřela oči, vrhla se ke mně a líbala mi ruce. Už jsem je neodtrhoval, protože byla přitom šťastná; vždycky, když jsem u ní seděl, třásla se a plakala, několikrát se pokusila i promluvit, ale bylo jí špatně rozumět... Vzrušením celá hořela, byla jako u vytržení. Někdy přišly se mnou i děti.

Zůstávaly stát opodál, hlídaly nás před někým nebo něčím a působilo jim to potěšení. Když jsme odešli, Marieta tam opět seděla jako dřív osamělá, nehybná, oči zavřeny a hlavu opřenu o skálu, snad o něčem snila. Jednou zrána již nemohla vyjít za stádem a zůstala doma ve své prázdné chaloupce. Děti se o tom zavčas dozvěděly a téměř všechny se u ní toho dne vystřídaly na návštěvě; ležela na svém lůžku sama samotinká. Dva dny ji ošetřovaly pouze děti, střídaly se u ní, ale potom, když se po vsi rozneslo, že Marieta opravdu umírá, navštěvovaly ji i stařeny, vysedávaly u ní a opatrovaly ji. Ve vsi začali Marietu litovat, alespoň už dětem nezbraňovali a nehubovali je jako dřív.

Marieta jen stále dřímala, měla neklidný spánek, neboť strašně kašlala. Stařeny děti odháněly, ale ony přibíhaly k oknu, někdy jen na okamžik, jen aby řekly: 'Bon jour, notre bonne Marieta.'* A ona, sotva je zahlédla nebo zaslechla, rázem všecka ožila a nedbajíc napomínání stařen, zvedala se na lokti, kývala na děti a děkovala jim. Zase jí nosily všelijaké dobroty, ale ona téměř nic nevzala do úst. Věřte mi, jejich přičiněním zemřela skoro šťastná. Díky jim zapomněla na svůj zlý úděl, jako by od nich přijala rozhřešení, neboť se do poslední chvíle pokládala za velikou hříšnici. Jako ptáčata tloukly děti křidýlky na její okno a volaly každého rána: 'Nous t'aimons, Marieta!'** Velmi brzy zemřela. Myslel jsem, že bude žít mnohem déle. Přišel jsem k ní v předvečer její smrti, před západem slunce; zdálo se mi, že mě poznává, a naposled jsem jí stiskl ruku; jak byla vyhublá! A k ránu mi přišli povědět, že Marieta zemřela. Děti nebyly k udržení, celou rakev vyzdobily květinami a na hlavu položily Marietě věneček. Pastor v kostele už Marietu neostouzel. Na pohřeb přišlo málo lidí, jen několik zvědavců, ale když měla být rakev vynesena, vrhly se k ní všechny děti najednou, chtěly ji samy nést. Nemohly ji unést, a tak jen pomáhaly, utíkaly za rakví a všechny plakaly. Od té doby pečují děti neustále o Marietin hrob, každý rok ho zdobí květinami a kolem něho vysázely růže.

Jenže právě tehdy mě začala celá vesnice kvůli dětem strašně pronásledovat. Hlavními strůjci byli pastor a učitel ze školy.

Dětem přímo zakázali se mnou i mluvit a Schneider se dokonce zaručil, že nad tím bude bdít. Přece však jsme se vídali a na dálku dorozumívali znameními. Děti mi * Dobrý den, milá Marieto.

** Máme tě rádi, Marieto! posílaly psaníčka. Časem se zas všecko urovnalo a celé to pronásledování nebylo vlastně na škodu, sblížil jsem se s dětmi ještě víc. V posledním roce jsem se dokonce smířil s Thibaultem a s pastorem. Ale Schneider se mnou často rozmlouval a vytýkal mi můj škodlivý 'systém' v zacházení s dětmi. Jakýpak já mám systém!

Nakonec, už před mým odjezdem, mi Schneider prozradil jednu svou myšlenku, dosti zvláštní; prý s určitostí došel k názoru, že jsem úplné dítě, dočista dítě, že jen v obličeji a vzrůstem vypadám jako dospělý, ale stupněm vývoje, citově, povahově a snad ani rozumově dospělý nejsem, a tak to prý už zůstane, i kdybych se dožil šedesáti let. Velmi jsem se tomu smál, samozřejmě že neměl pravdu, nejsem přece dítě! V jednom se nemýlil, skutečně nejsem rád s dospělými, s velkými lidmi, to jsem si uvědomil už dávno, nejsem s nimi rád, poněvadž s nimi neumím vycházet. Ať se mnou mluví jak chtějí, ať jsou ke mně sebelaskavější, vždycky se mezi nimi cítím nějak stísněný a jsem strašně rád, když mohu co nejdřív odejít k přátelům, a mými přáteli odjakživa byly děti, ne proto, že bych byl sám dítě, nýbrž proto, že mě to k dětem odjakživa táhlo. Když jsem ještě na počátku svého pobytu na vsi chodíval tesknit do hor a sám se tam potuloval, někdy jsem se setkával, zvláště za poledne, když končilo vyučování, s celým tím hlučícím hejnem, pobíhajícím se svými brašnami a tabulkami, rozesmátým, pokřikujícím a rozdováděným, rázem jsem k němu celou duší přilnul. Nevím proč, ale při každém setkání se mne zmocňoval zvláště silný pocit štěstí. Zastavoval jsem se a šťastně se usmíval při pohledu na jejich malé, věčně rozutíkané kmitající se nožky, při pohledu na chlapce a děvčátka běžící spolu, na jejich smích i slzy, neboť mnozí, než doběhli ze školy domů, už se dokázali poprat a po pláči se opět smířit a znovu si pohrát, a tehdy jsem dočista zapomínal na svůj smutek. Potom, celé ty tři roky, jsem nemohl pochopit, jak a proč mohou být lidé vlastně smutní? Spojil jsem s dětmi celý svůj osud. Nikdy jsem neměl v úmyslu opustit vesnici, ani jsem netušil, že jednou pojedu sem, do Ruska. Myslel jsem, že tam zůstanu navždy, ale nakonec jsem zjistil, že mě Schneider už nemůže vydržovat, a pak se vyskytla ještě jedna věc, snad velmi důležitá, a tak Schneider sám mě rychle vypravil na cestu a všechno za mne řídil. Teď musím zjistit, oč vlastně jde, a poradit se s někým. Můj osud se možná docela změní, ale to není snad to nejdůležitější. Hlavní je, že se už změnil celý můj život. Zanechal jsem tam mnoho, velmi mnoho. Všechno je pryč. Seděl jsem v železničním voze a přemýšlel: Teď jedu k velkým lidem a nový život, snad ani o tom nevím, už nastal. Rozhodl jsem se, že svůj úkol splním čestně a neochvějně. S lidmi mi možná bude smutno a budu se nudit.

Především jsem si předsevzal, že budu ke všem zdvořilý a upřímný, víc na mně nikdo přece nechce. Snad mě i tady budou mít za děcko, ale ať! Také mě všichni bůhvíproč pokládají za idiota. Skutečně jsem kdysi tak stonal, že jsem byl téměř idiot, ale jaký jsem dnes idiot, jestliže sám vím, že mě za něho pokládají? Přijdu někam a myslím si: Tady mě mají za idiota, ale já jsem přece rozumný a oni o tom nemají ani zdání... Myslívám si to často.

Když jsem v Berlíně dostal ze vsi několik psaníček, která mi děti mezitím již napsaly, teprve jsem pochopil, jak jsem je měl rád.

Z prvních dopisů bývá člověku tak těžko! Jak smutně se se mnou loučily! Začalo to již měsíc před mým odjezdem. 'Léon s'en va, Léon s'en va pour toujours!'* Každý večer jsme se jako dřív scházívali u vodopádu a pořád jsme mluvili o nastávajícím loučení. Někdy nám bývalo

veselo jako dřív, jenom * Léon odchází, odchází navždy! když jsme se na noc rozcházeli, začaly mě děti pevně a horoucně objímat, a to dřív nedělaly. Sem tam ke mně některé tajně přiběhlo, aby mě objalo a políbilo o samotě, mezi čtyřma očima.

Když už jsem se vydal na cestu, provázely mě všechny v houfu na stanici. Nádraží bylo od naší vesnice dosti vzdáleno, asi kilometr. Zadržovaly pláč, ale některé se neovládly a nahlas plakaly, zvlášť děvčátka. Pospíchali jsme, abychom přišli včas k vlaku, ale tu najednou se některé děcko odtrhlo od hloučku, přiskočilo ke mně, objalo mě svýma malinkýma ručkama a líbalo a celý hlouček se zastavil. I když jsme spěchali, stále jsme se zastavovali a čekali, až se některé z dětí rozloučí. Když jsem nasedl do vagonu a vlak se rozjel, provolaly mi všechny: hurá! a stály tam, dokud jim vlak docela nezmizel z očí. A já se také za nimi pořád díval... Víte, když jsem sem před chvílí vkročil a uviděl vaše milé tváře - a uslyšel vaše první slova, poprvé od té doby mi bylo lehko u srdce. Už před chvílí mi napadlo, že jsem vlastně veliký šťastlivec: Přece vím, že se člověk jen tak snadno nesetká s někým, koho si rázem zamiluje, a já se s vámi setkal hned, jak jsem vystoupil z vlaku. Vím dobře, že se lidé stydí mluvit o svých citech, a já vám tu otvírám srdce a nestydím se.

Jsem samotář a možná že k vám dlouho nepřijdu. Nemějte mi to však za zlé, neříkám to proto, že bych si vás nevážil, a také si nemyslete, že jsem se snad urazil. Ptaly jste se mne, co jsem vyčetl z vašich tváří. Povím vám to s radostí. Vy, Adelaido Ivanovno, máte šťastnou tvář, ze všech tří nejmilejší. Kromě toho, že jste velmi hezká, řekne si člověk při pohledu na vás, že máte obličej hodné sestry. Jste veselá a nenucená, ale dovedete zavčas poznat lidské srdce. Tak tohle jsem vyčetl z vaší tváře.

Vy, Alexandro Ivanovno, máte rovněž krásnou a velmi milou tvář, ale něco vás tajně trápí; bezpochyby máte předobré srdce, nejste však veselá. Máte v obličeji takový zvláštní odstín jako Holbeinova Madona v Drážďanech. Tohle tedy soudím o vaší tváři.

Uhodl jsem? Sama mě přece pokládáte za hadače. Ale z vašeho obličeje, Lizaveto Prokofjevno," obrátil se kníže náhle ke generálové, "nemám jen pocit, ale vím s určitostí, že jste naprosté dítě, docela ve všem, v dobrém i ve zlém, přestože máte svá léta. Nezlobíte se doufám na mne, že vám to říkám? Víte přece, čím jsou mi děti? A nemyslete si, že jsem vám tak otevřeně řekl, co soudím o vašich tvářích, z nějaké prostomyslnosti, ó ne, rozhodně ne! Snad jsem přitom sledoval i nějakou svou myšlenku."

VII

Když se kníže odmlčel, všichni se na něho dívali potěšeně, i Aglaja, ale obzvlášť Lizaveta Prokofjevna.

"Teď jste si ho vyzkoušely!" zvolala. "Co, milostslečny, myslely jste, že se ho blahosklonně ujmete jako chudáčka, a zatím on sám si vás sotva ráčil vybrat a ještě si vymínil, že vás bude navštěvovat jen zřídka. Teď my vypadáme hloupě, nejhůř dopadl Ivan Fjodorovič, ale jsem ráda. Výborně, kníže, víte, před chvílí si poručil, abychom vás vyzkoušely. A to, co jste řekl o mém obličeji, je čistá pravda, jsem dítě a vím o tom. Věděla jsem to i předtím, ale vy jste jediným slovem vyjádřil mou myšlenku.

Domnívám se, že se vaše povaha naprosto shoduje s mou, a velmi mě to těší, jsme jako dvě kapky vody. Jenže vy jste muž a já žena a nebyla jsem ve Švýcarech, to je celý rozdíl."

"Počkejte, mamá," zvolala Aglaja, "kníže přece řekl, že ve svém doznání sledoval zvláštní myšlenku, a nemluvil jen tak naplano."

"Ano, ano," smály se sestry.

"Jen se neposmívejte, děti, on je možná chytřejší než vy všechny tři dohromady. Však počkejte! Ale neřekl jste nic o Aglaje, kníže. Aglaja čeká a já také."

"Teď ještě nemohu nic říci, snad později."

"Proč? Snad si zaslouží pozornost?"

"Ó ano, jistě. Jste neobyčejně krásná, Aglajo Ivanovno. Jste taková krasavice, že se na vás člověk bojí podívat."

"To je vše? A co povaha?" naléhala generálová.

"Krásu lze těžko soudit, nejsem na to dosti připraven. Krása je hádanka."

"Tedy jste Aglaje uložil hádanku," řekla Adelaida, "hleď ji rozluštit, Aglajo. A je opravdu krásná, kníže, velmi krásná?"

"Nesmírně!" odpověděl kníže procítěně a s obdivem pohlédl na Aglaju, "téměř tak krásná jako Nastasja Filippovna, ačkoliv se jí vůbec nepodobá!"

Dcery si s matkou vyměnily překvapené pohledy.

"Jako kdo-o-o?" protáhle se zeptala generálová, "jako Nastasja Filippovna? Kde jste ji viděl? Která Nastasja Filippovna?"

"Před chvílí ukazoval Gavrila Ardalionovič Ivanu Fjodorovičí její podobiznu."

"Cože, on přinesl její podobiznu Ivanu Fjodorovičí?"

"Jen ukázat. Nastasja Filippovna darovala dnes Gavrilovi Ardalionovičí svou podobiznu a on ji přinesl ukázat."

"Chci ji vidět!" vyskočila generálová, "kde je? Jestliže mu ji darovala, musí ji mít u sebe, a on je jistě ještě v pracovně. Ve středu sem chodívá pracovat a zdrží se obvykle do čtyř. Hned sem zavolejte Gavrilu Ardalionoviče! Ale ne, netoužím zrovna touhou ho vidět. Milý kníže, buďte tak hodný, zajděte do pracovny, poproste ho, aby vám tu podobiznu půjčil, a přineste ji sem.

Řekněte, že se na ni chceme podívat. Prosím vás."

"Je hodný, ale příliš prostoduchý," řekla Adelaida, když kníže vyšel z pokoje.

"Ano, až přespříliš," přisvědčila Alexandra, "takže je i trochu směšný."

Obě však jako by zamlčovaly něco ze svých myšlenek.

"S našimi tvářemi se ostatně hezky vykroutil," řekla Aglaja, "všem zalichotil, i mamá."

"Nevymýšlej si, prosím tě," zvolala generálová. "Nechtěl mi lichotit, i když se cítím polichocena."

"Myslíš, že se vykrucoval?" zeptala se Adelaida.

"Nezdá se mi tak docela prostoduchý."

"Tak už dost!" rozzlobila se generálová, "myslím, že jste mnohem směšnější než on. Je prostoduchý, ale přitom se vyzná, ovšem v nejušlechtilejším smyslu slova. Docela jako já."

Neměl jsem se prořeknout o té podobizně, pomyslil si kníže, když vcházel do pracovny, a pociťoval jakési výčitky svědomí. Ostatně snad je dobře, že jsem se prořekl... Začínala v něm klíčit zvláštní myšlenka, zatím poněkud mlhavá.

Gavrila Ardalionovič ještě seděl v pracovně, zahloubán do svých listin. Opravdu snad nebral plat od akciové společnosti zadarmo.

Když ho kníže požádal o podobiznu a vysvětlil mu, jak se tam o ní u generálové dověděli, upadl do strašných rozpaků.

"E-e-ch! Taky jste nemusel žvanit!" vykřikl mrzutě, "copak vy víte... Idiote!" dodal tiše pro sebe.

"Odpusťte, bezděky mi to uklouzlo, přišla na to řeč. Řekl jsem, že Aglaja je téměř tak krásná jako Nastasja Filippovna."

Gaňa ho požádal, aby mu vše vyprávěl podrobněji, a kníže ho poslechl. Gaňa se na něho zahleděl s novým úsměškem.

"Nějak vám učarovala ta Nastasja Filippovna," zabručel, ale najednou se zamyslel a odmlčel se.

Byl očividně rozčilený. Kníže mu připomněl podobiznu.

"Poslyšte, kníže," řekl najednou Gaňa, jakoby osvícen nenadálým nápadem, "měl bych k vám ohromnou prosbu... Ale vlastně nevím..."

V rozpacích se odmlčel; zřejmě se k něčemu odhodlával a jako by sám se sebou bojoval. Kníže mlčky vyčkával. Gaňa na něho znovu upřel zkoumavý pohled.

"Kníže," začal zase, "ony se na mne teď... kvůli jisté velmi zvláštní... a také směšné okolnosti, kterou jsem ostatně nezavinil... ale to je vedlejší... zkrátka, myslím, že se na mne trochu hněvají, proto tam nějakou dobu nechci chodit bez pozvání.

Ale strašně bych teď potřeboval mluvit s Aglajou Ivanovnou. Pro jistotu jsem jí tuhle napsal několik řádek (v rukou se mu objevil malý složený papírek) a teď nevím, jak jí to odevzdat. Nedal byste to, kníže, Aglaje Ivanovně, hned teď, ale jen jí samotné, totiž tak, aby to nikdo

neviděl, chápete? Ne že by to bylo bůhvíjaké tajemství, o nic takového tu nejde... ale... uděláte to?"

"Není mi to zrovna milé," odpověděl kníže.

"Ach kníže, pro mne je to zoufale nutné!" naléhal prosebně Gaňa, "možná že mi odpoví... Věřte, že se na vás obracím jen v krajním případě, v tom nejkrajnějším... Po kom to mám poslat?... Je to úžasně důležité... Strašně mi na tom záleží..."

Gaňa se hrozně bál, že kníže nesvolí, a díval se mu do očí s úzkostlivou prosbou.

"Snad jí to tedy odevzdám."

"Ale jedině tak, aby to nikdo neviděl," žadonil potěšený Gaňa, "mohu se přece spolehnout na vaše čestné slovo, kníže?"

"Nikomu to neukážu," slíbil kníže.

"Dopis není zalepen, ale...," uklouzlo v přehnané starostlivosti Gaňovi. Rozpačitě se odmlčel.

"Ne, nebudu ho číst," docela prostě odpověděl kníže, vzal podobiznu a vyšel z pracovny.

Sotva zůstal Gaňa o samotě, chytil se za hlavu.

"Jediné její slovo, a já... já snad tamto opravdu skoncuji!"

V napjatém očekávání nemohl už znovu sednout ke svým listinám a přecházel po pracovně z kouta do kouta.

Kníže se zamyšleně vzdaloval. Jak úkol, který mu byl svěřen, tak i myšlenka na Gaňův dopis Aglaje ho nepříjemně překvapily. Než však prošel oběma pokoji do salonu, náhle se zastavil, jako by si na něco vzpomněl, rozhlédl se kolem sebe, přistoupil k oknu, blíž k světlu, a pozorně se zahleděl na portrét Nastasji Filippovny.

Jako by chtěl rozluštit cosi skrytého, co ho před nedávnem tak překvapilo. Tehdejší dojem dosud nevyprchal a kníže se teď chvatně snažil si ho ověřit. Tato tvář nevšední svou krásou a ještě čímsi jiným ho znovu a ještě víc naplnila údivem.

Vyzařovala z ní jakási nesmiřitelná hrdost a opovržení, málem nenávist, a zároveň cosi důvěřivého, nápadně prostoduchého. Při pohledu na tyto protikladné rysy se ozýval v člověku bezmála jakýsi soucit. Její oslnivá krása byla téměř nesnesitelná; půvab toho bledého obličeje, skoro vpadlých tváří a planoucích očí, byl prazvláštní. Kníže se chvilečku díval, potom se náhle vzchopil, rozhlédl se, chvatně přiblížil podobiznu ke rtům a políbil ji.

Když za okamžik poté vstoupil do salonu, byla již jeho tvář naprosto klidná.

Ale když vcházel do jídelny (mezi ní a salonem byla ještě jedna místnost), srazil se ve dveřích s Aglajou, která tudy procházela.

Byla sama.

"Gavrila Ardalionovič mě požádal, abych vám to odevzdal," řekl kníže a podal jí psaníčko.

Aglaja se zastavila, vzala dopis a nějak podivně se přitom na knížete podívala. V jejím pohledu nebylo ani stopy po rozpacích, spíše se v něm kmitl stín údivu, který však platil pouze knížeti.

Jako by od něho žádala vysvětlení, proč se v této věci spojil s Gaňou, a žádala o ně klidně a povzneseně. Stáli tak okamžik proti sobě. Nakonec se jí tváří mihl náznak výsměchu, maličko se pousmála a prošla kolem knížete.

Generálová chvíli mlčky a s nádechem opovržení pozorovala podobiznu Nastasji Filippovny, kterou před sebou držela v natažené ruce, hodně nápadně a daleko od očí.

"Ano, je krásná," uznala nakonec, "dokonce velmi krásná. Viděla jsem ji dvakrát, pouze zdálky. Tak vy se obdivujete takovéhle kráse, kníže?" obrátila se najednou ke knížeti.

"Ano...," odpověděl kníže trochu přiškrceně.

"Zrovna takové?"

"Zrovna takové."

"Proč?"

"V té tváři... je mnoho utrpení...," prořekl se kníže mimoděk, jako by mluvil sám se sebou a neodpovídal na otázku.

"Nejspíš blouzníte," usoudila generálová a povýšeným gestem odhodila portrét na stůl.

Alexandra obrázek zvedla a prohlížela si jej s Adelaidou, která k ní přistoupila. Mezitím se do pokoje vrátila Aglaja.

"Taková síla!" zvolala najednou Adelaida, dychtivě zahleděná přes sestřino rameno na portrét.

"Kde? Jaká síla?" ostře se zeptala generálová.

"Taková krása je síla," vřele pronesla Adelaida, "s takovou krásou můžeš obrátit svět naruby."

Zamyšleně se vrátila ke svému stojanu. Aglaja vzhlédla na podobiznu jen úkosem, s přimhouřenýma očima a vysunutým spodním rtem, pak poodešla a se založenýma rukama usedla stranou.

Generálová zazvonila.

"Pošlete sem Gavrilu Ardalionoviče, je v pracovně," poručila sluhovi.

"Mamá," důrazně zvolala Alexandra.

"Chci mu říci jen několik slov, nic víc!" chvatně odsekla generálová, která chtěla předejít námitkám. Byla zřejmě rozzlobena. "Víte, kníže, máme tu teď samé tajnosti. Pořád jen

tajnosti! Prý to tak musí být, podle jakési etikety, ale je to hloupé. A zrovna v takové věci, která vyžaduje naprostou upřímnost, otevřenost a poctivost. Začínají tu jakési námluvy, a mně se ty námluvy nezdají."

"Mamá, co to mluvíte?" opět se ji snažila přerušit Alexandra.

"Milá dcerko, co je ti potom? Tobě se snad zamlouvají? A kníže to může slyšet, jsme přece přátelé. Alespoň on a já. Bůh si vyhledává jen dobré lidi, zlé a rozmarné nechce, hlavně nechce rozmarné, kteří se dnes rozhodnou tak a zítra onak. Rozumíte, Alexandro Ivanovno? Říkají o mně, kníže, že jsem podivínka, ale já se nedám zmýlit. Protože srdce je nakonec to hlavní a všechno ostatní je nesmysl. Ovšem rozum také potřebujeme... možná je rozum to hlavní. Nesměj se, Aglajo, já si neodporuji; hlupačka se srdcem a bez rozumu je stejně nešťastná jako hlupačka s rozumem a bez srdce. To je stará pravda. A zrovna já jsem hlupačka se srdcem a bez rozumu a tys hlupačka s rozumem a bez srdce; obě jsme nešťastné a obě trpíme."

"Pročpak vy jste nešťastná, mamá?" zeptala se Adelaida, která si snad jediná ze všech udržela dobrou náladu.

"Předně proto, že mám učené dcery," odsekla generálová, "to samo o sobě stačí, o dalším mohu pomlčet. Už se toho namluvilo dost.

Uvidíme, jak si vy obě, Aglaju vyjímám, se svým rozumem a výmluvností jednou poradíte a jak budete vy, velectěná Alexandro Ivanovno, šťastná se svým veleváženým chotěm... Á!" zvolala, když spatřila vcházejícího Gaňu, "hleďme, další kandidát na sňatek.

Dobrý den!" odpověděla na Gaňův pozdrav, ale nevybídla ho, aby se posadil. "Hodláte uzavřít sňatek?"

"Sňatek?... Jak to?... Jaký sňatek?" blábolil užaslý Gaňa. Byl ve strašných rozpacích.

"Ptám se vás, jestli se chcete ženit, máte-li raději toto slovo."

"N-ne... já n-ne...," lhal Gavrila Ardalionovič a studem se začervenal. Letmo pohlédl na Aglaju, která seděla stranou, a chvatně odvrátil zrak. Aglaja se na něho dívala chladně, pozorně a klidně a neušly jí jeho rozpaky.

"Ne? Řekl jste ne?" neúprosně ho vyslýchala generálová, "to mi stačí, od této chvíle si budu pamatovat, že jste mi dnes, ve středu dopoledne, odpověděl na mou otázku: Ne. Máme přece dnes středu?"

"Zdá se, mamá," odpověděla Adelaida.

"Nikdy nevědí, který je den. A kolikátého?"

"Sedmadvacátého," odpověděl Gaňa.

"Sedmadvacátého? To se mi z jistých důvodů hodí. Tak sbohem, máte jistě hodně práce a já se musím oblékat a jet. Nezapomeňte si svou podobiznu. A pozdravujte nešťastnou Ninu Alexandrovnu. Na shledanou, milý kníže! Choď sem hodně často, já schválně zajedu ke staré

Bělokonské a budu jí o tobě vyprávět. Víte, můj milý, já věřím, že vás Pánbůh přivedl ze Švýcarska do Petrohradu hlavně kvůli mně. Snad tu na vás čekají i jiné věci, ale hlavně jste přišel kvůli mně. Bůh to tak zařídil. Na shledanou, děti!

Alexandro, pojď se mnou, děvče."

Generálová odešla. Zavržený Gaňa, rozpačitý, zlostný, vzal podobiznu se stolu a s křečovitým úsměvem se obrátil ke knížeti.

"Kníže, jdu teď domů. Máte-li ještě v úmyslu ubytovat se u nás, dovedu vás tam, poněvadž neznáte adresu."

"Počkejte, kníže," řekla najednou Aglaja a zvedla se ze svého křesla, "napište mi ještě něco do památníku. Papá říkal, že jste krasopisec. Hned si přinesu památník."

Vyšla z pokoje.

"Na shledanou, kníže, já také odcházím," řekla Adelaida.

Silně stiskla knížeti ruku, mile a přívětivě se na něho usmála a odešla. Gaňu neuznala za hodna pohledu.

"To je vaše práce," obrátil se Gaňa vztekle ke knížeti, sotva všichni odešli, "to vy jste jim vyžvanil, že se chci ženit!"

syčel vztekle a zlostně blýskal očima, "vy nestydatý žvanile!"

"Ujišťuji vás, že se mýlíte," klidně a zdvořile odpověděl kníže, "ani jsem nevěděl, že se chcete ženit."

"Vždyť jste slyšel, jak Ivan Fjodorovič říkal, že se dnes večer u Nastasji Filippovny všechno rozhodne, a to jste jim vybreptal!

Lháři! Jak by se to jinak dověděly? Kdo by jim to, ksakru, mohl prozradit kromě vás? Copak mi to stará nenaznačila?"

"Vy musíte líp vědět, kdo to vyzradil, zdá-li se vám, že vám cosi naznačila, já jsem se o tom ani slovem nezmínil."

"Odevzdal jste dopis? A co odpověď?" přerušil ho Gaňa se zimničnou netrpělivostí. Ale vtom se vrátila Aglaja a kníže již nemohl odpovědět.

"Tady, kníže," řekla Aglaja a položila na stolek památník, "vyberte si stránku a něco mi tam napište. Tuhle je pero, ještě nové. Nevadí, že je ocelové? Slyšela jsem, že krasopisci ocelovými pery nepíšou."

Rozmlouvala s knížetem, jako by ani nepozorovala Gaňovu přítomnost. Ale zatímco kníže nasazoval pero, vyhledával stránku a chystal se ke psaní, poodešel Gaňa ke krbu, kde stála Aglaja po pravici knížete, a přerývaným, rozechvělým hlasem jí zašeptal téměř do ucha: "Jedno, jediné vaše slovo a budu zachráněn."

Kníže se rychle obrátil a na oba se podíval. Na Gaňově tváři se zračilo skutečné zoufalství, zdálo se, že vyhrkl svá slova bez rozmyslu, jako by se vrhal do vody. Aglaja se na něho chvíli dívala se stejným klidným údivem jako prve na knížete onen tichý údiv, onen mlčenlivý úžas, pocházející z naprostého nepochopení toho, co se jí právě říkalo, byl pro Gaňu v tu chvíli mnohem nesnesitelnější než nejhorší opovržení.

"Co mám napsat?" zeptal se kníže.

"Hned vám to nadiktuji," řekla Aglaja a obrátila se k němu, "jste připraven? Tak pište: 'Kupčit se sebou nikdy nenechám.' A připište rok i měsíc. Dejte mi to!"

Kníže jí podal památník.

"Výborně. Napsal jste to překrásně, máte nádherné písmo! Děkuji.

Na shledanou, kníže... Počkejte," dodala, jako by si něco rozmyslela, "pojďte se mnou, chci vám dát něco na památku."

Kníže šel za ní. Jakmile však vkročili do jídelny, Aglaja se zastavila: "Čtěte," řekla a podala mu Gaňův dopis.

Kníže vzal psaníčko a udiveně pohlédl na Aglaju.

"Určitě vím, že jste to nečetl a nemůžete být důvěrníkem toho člověka. Čtěte, přeji si to."

Dopis byl zřejmě psán ve spěchu: Dnes se rozhodne můj osud, vy víte v jakém smyslu. Dnes musím dát své neodvolatelné slovo. Nemám sebemenší právo na Vaši účast a neodvažuji se v nic doufat. Kdysi jste však vyřkla slovo, jediné slovo, které ozářilo temnou noc mého života a stalo se mi majákem. Vyřknete-li i dnes jediné takové slůvko, zachráníte mě před zkázou! Řeknete-li mi pouze se vším skoncuj, hned dnes tak učiním. Ach, co je pro Vás jediné slovo! Vyprošuji si je jen jako malý důkaz Vaší účasti a soucitu, nechci nic víc! Nic víc, zhola nic! Netroufám si v něco doufat, vím, že nejsem ničeho hoden. Ale vyřknete-li ono slovo, znovu se schýlím pod jařmo chudoby a radostně budu snášet svůj zoufalý úděl. Pustím se do boje, vesele ho uvítám a nabudu v něm nových sil!

Pošlete mi to slůvko soucitu, pouze soucitu, přísahám. Nemějte za zlé zoufalci, tonoucímu, že podnikl poslední pokus, aby se zachránil před záhubou.

G.I.

"Ten člověk mě ujišťuje," ostře řekla Aglaja, když kníže dočetl, "že slova 'skoncujte se vším' mě nemohou kompromitovat a k ničemu mě nezavazují, a tímhle psaníčkem mi to písemně zaručuje.

Všimněte si, jak naivně zdůrazňuje některá slova a jak hrubě tím prosvítá jeho tajný úmysl. Přitom však ví, že kdyby sám všechno skoncoval a nečekal na můj pokyn a vůbec mi o tom neřekl, mé city k němu by se změnily a snad bych se i stala jeho přítelkyní.

Dobře to ví! Ale má nízkou duši; ví to, a přece se k tomu neodhodlá, žádá záruku. Nedokáže vzdát se jistého pro nejisté.

Chce, abych mu výměnou za těch sto tisíc dala naději na sebe. A to, co říká v dopise o mém slovu, které prý mu ozářilo život, je pustá lež. Prostě jsem ho kdysi politovala. Je však drzý a nestydatý, a proto mu již tehdy bleskla hlavou možnost naděje, hned jsem si to uvědomila. Od té doby se mě snažil ulovit a loví mě dodnes. Ale dost, tady máte psaní, vraťte mu je hned, jakmile vyjdete z našeho domu, ale ne dřív."

"A jakou mu vzkazujete odpověď?"

"Žádnou, přirozeně. To je nejlepší odpověď. Vy tedy u něho hodláte bydlet?"

"Doporučil mi to Ivan Fjodorovič," řekl kníže.

"Radím vám, mějte se před ním na pozoru, nikdy vám neodpustí, že mu teď vrátíte jeho dopis."

Aglaja lehce stiskla knížeti ruku a odešla. Tvářila se vážně a vraštila čelo, a když pokývla knížeti na rozloučenou, ani se neusmála.

"Přijdu hned, jen co si vezmu svůj uzlík," řekl kníže Gaňovi, "pak můžeme vyrazit."

Gaňa netrpělivě dupl. Tvář mu vzteky zbrunátněla. Konečně oba vyšli na ulici, kníže si nesl svůj uzlíček.

"Kde máte odpověď?" zaútočil na něho Gaňa, "co vám řekla? Dal jste jí dopis?"

Kníže mu mlčky podal jeho psaníčko. Gaňa zkoprněl.

"Cože! Můj dopis?" vykřikl, "on ho ani neodevzdal! To jsem si mohl myslet! Ó, zatrac... Teď chápu, proč prve ničemu nerozuměla!

Ale jak to, proč jste ho neodevzdal, zatrac..."

"Promiňte, ale naopak se mi podařilo odevzdat jí váš dopis hned, jak jste mi ho dal, a zrovna tak, jak jste si přál. Octl se u mne znovu proto, že mi ho Aglaja Ivanovna zase vrátila."

"Kdy? Kdy?"

"Teď, když jsem skončil zápis do památníku a ona mě vyzvala, abych šel s ní. Přece jste to slyšel. Odešli jsme do jídelny, kde mi podala dopis, řekla, abych si ho přečetl a pak vám ho vrátil."

"Pře-če-tl!" rozkřikl se Gaňa téměř naplno, "přečetl! Vy jste ho četl?"

Znovu strnul na chodníku a údivem otevřel ústa.

"Četl, právě teď."

"A ona vám ho dala číst? Ona sama?"

"Sama, buďte ujištěn, že bez jejího vyzvání bych ho nečetl."

Gaňa okamžik mlčel a s mučivým úsilím o čemsi přemítal, pak ale najednou zvolal: "To není možné! Nemohla vás vyzvat, abyste to četl. Lháři! Sám jste si to přečetl!"

"Mluvím pravdu," odpověděl kníže svým klidným tónem, "a je mi opravdu líto, že to na vás působí tak nepříjemně."

"Přece vám snad, proboha, aspoň slůvko přitom řekla? Něco mi snad vzkázala?"

"Ano, ovšem."

"Tak mluvte, mluvte přece, k čertu!"

Gaňa dvakrát dupl na chodník pravou nohou vězící v galoši.

"Hned jak jsem dočetl, řekla, že ji lovíte, že ji chcete natolik zkompromitovat, aby vám musela dát nějakou naději, o kterou byste se mohl opřít a vzdát se bez úhony jakési jiné naděje na sto tisíc. Ale kdybyste prý to udělal sám a nevyjednával s ní, kdybyste všechno sám skoncoval a nežádal od ní předem záruku, stala by se možná i vaší přítelkyní. To je snad vše. Ano, řekla, že žádná odpověď je nejlepší odpověď, doufám, že se nemýlím, že to řekla právě tak. Odpusťte, jestliže jsem zapomněl přesné výrazy, vyřizuji to tak, jak jsem tomu rozuměl."

Gani se zmocnil bezmezný vztek a dal mu bez ostychu volný průchod.

"Á! Takhle tedy!" syčel, "mé dopisy se házejí z okna! Á! Ona se sebou kupčit nedá, dobrá, ale já ano! No uvidíme! Mám ještě leccos v záloze... uvidíme!... Však já ji zkrotím!..."

Šklebil se, bledl, zuřil, hrozil pěstí. Tak ušli několik kroků.

Přítomnost knížete Gaňovi vůbec nevadila, choval se, jako by byl sám, neboť pokládal knížete za úplnou nulu. Ale najednou mu cosi napadlo a zarazil se.

"Jak to, prosím vás," obrátil se ke knížeti, "jak to, že vy (idiot! pomyslel si) získáte za dvě hodiny po seznámení takovou důvěru? Proč?"

Jeho strastem chyběla už jenom závist. A teď právě ho bodla rovnou do srdce.

"To vám vysvětlit neumím," odpověděl kníže.

Gaňa se na něho zlostně podíval.

"Snad vás nepozvala do jídelny proto, aby vám věnovala svou důvěru? Chtěla vám přece cosi darovat?"

"Jinak si to neumím vysvětlit než právě tak."

"Ale proč, ksakru? Co jste vlastně udělal? Čím jste se jí zalíbil? Poslyšte," naléhal vzrušeně (všechno v něm bylo v tu chvíli jakoby zpřeházeno a zmateně vřelo, že si ani nemohl uspořádat myšlenky), "poslyšte, nemohl byste se nějak rozpomenout a postupně si vybavit, o čem jste tam hlavně mluvil, víte, každé slovo, pěkně po pořádku? Nevzpomínáte si na nic, nic jste nepozoroval?"

"Ó ano, vzpomínám si," odpověděl kníže, "hned jak jsem přišel a představil se, začali jsme se bavit o Švýcarsku."

"Dejte mi pokoj se Švýcarskem!"

"Pak o trestu smrti."

"O trestu smrti?"

"Ano, přišla na to řeč... potom jsem jim vyprávěl o tom, jak jsem tam tři roky žil, a taky jedné ubohé vesnické dívky..."

"Dejte mi pokoj s vesnickou dívkou! Dál!" vyjel Gaňa netrpělivě.

"Potom, co mi Schneider řekl o mé povaze a jak mě vybídl..."

"K čertu se Schneiderem, kašlu na to, co vám řekl! Dál!"

"Dál jsem z jistého popudu začal mluvit o tvářích, totiž o výrazech tváří, a řekl jsem, že Aglaja Ivanovna je téměř tak krásná jako Nastasja Filippovna. A při tom jsem se právě prořekl o podobizně..."

"Určitě jste nevyprávěl to, co jste předtím zaslechl v pracovně?

Určitě ne?"

"Opakuji vám, že ne."

"Odkud tedy, ksakru... Počkejme! Neukázala snad Aglaja dopis staré?"

"Ručím vám za to, že neukázala. Byl jsem tam po celou dobu a neměla k tomu ani příležitost."

"Ale možná, že vám něco ušlo...? Za-tra-cený idiote," zvolal Gaňa už docela bez ovládání, "ani vypravovat pořádně neumíte."

Když už se jednou pustil do nadávání a nesetkal se s odporem, odkládal ponenáhlu všechnu zdrženlivost, jak to tak mnozí mívají ve zvyku. Byl navýsost rozzuřen a nechybělo mnoho, aby začal vzteky plivat. Ale zuřivost ho právě docela zaslepila,; jinak by si byl už dávno všiml, že "idiot", kterého tak peskuje, některé věci velmi bystře a citlivě chápe a nebyčejně dobře tlumočí.

Náhle však se stalo cosi nečekaného.

"Musím vás upozornit, Gavrilo Ardalionoviči," řekl pojednou kníže, "kdysi jsem byl skutečně tak nemocen, že jsem byl bezmála idiot, ale teď už jsem dávno zdráv, a proto je mi dosti nepříjemné, když mě někdo do očí nazývá idiotem. Uvážím-li vaše nezdary, mohu vaše jednání částečně omluvit, ale ve vzteku jste si na mne už dvakrát vyjel. Vůbec se mi to nezamlouvá, zvláště ne takhle zčistajasna, při prvním setkání. Právě stojíme na křižovatce a

snad by bylo lepší, kdybychom se rozešli, vy půjdete vpravo, domů, a já vlevo. Mám pětadvacet rublů a jistě si najdu nějaký slušný nocleh."

Gaňa se hluboce zastyděl, a dokonce zrudl rozpaky.

"Promiňte, kníže," zvolal ohnivě a náhle změnil svůj hádavý tón v neobyčejně zdvořilý, "prosím vás, promiňte! Vidíte, v jakých jsem se octl nesnázích! Vy ještě dohromady nic nevíte, ale kdybyste věděl všechno, jistě byste mi alespoň trochu prominul, ačkoli je mé jednání samozřejmě neodpustitelné..."

"Ó, nemusíte se tolik omlouvat," chvatně odpověděl kníže. "Úplně chápu, že vám není zrovna lehko, a proto hubujete. Tak pojďme k vám. Velice rád..."

Ne, takhle ho nemohu pustit, říkal si v duchu Gaňa a cestou zlostně pošilhával po knížeti. Ten filuta ze mne napřed všechno vytahal a potom najednou odložil masku... To není jen tak. Však uvidíme! Všechno se vyřeší, docela všechno! A právě dnes!

Stáli zrovna před domem.

VIII

Gaňův byt byl ve druhém patře, vedlo k němu velmi čisté, světlé a vzdušné schodiště a skládal se z šesti či sedmi pokojů a pokojíčků, docela obyčejných, přece však poněkud nákladných pro kapsu úředníka s rodinou, i když pobíral dva tisíce rublů platu.

Byl však předem určen pro podnájemníky se stravou a obsluhou a Ivolginovi ho najali teprve před dvěma měsíci, k značné Gaňově nelibosti, jen na naléhavé prosby jeho matky a sestry, které se také chtěly alespoň trochu zasloužit o zvýšení rodinných příjmů.

Gaňa se mračil a tvrdil, že vydělávat na podnájmu je neslušné.

Nějak se potom začal stydět ve společnosti, kde si zvykl vystupovat jako mladý muž se slibnou budoucností. Všechny tyto ústupky osudu a stísněné prostředí kolem hluboce rozbolavěly jeho nitro. Od jisté doby se nesmírně a nepřiměřeně rozčiloval pro každou maličkost, a jestliže byl nakrátko ochoten se podřídit a všechno snášet, pak jedině proto, že v nejbližší době hodlal všechno od základů změnit. Ale přitom zas změna, ono východisko, pro něž se rozhodl, bylo úkolem nemalým. Jeho vyřešení věštilo trampoty horší, než byly všechny předchozí.

Byt rozdělovala dlouhá chodba vedoucí z předsíně. Na jedné straně byly ony tři pokoje určené k pronajmutí osobám "obzvlášť doporučeným"; kromě toho byl na téže straně chodby až na konci u kuchyně ještě čtvrtý pokojík, těsnější než ostatní, který obýval vysloužilý generál Ivolgin, hlava rodiny. Spával tam na široké pohovce a musel vcházet do bytu i vycházet přes kuchyň a po schodech pro služebnictvo. Pokojík s ním sdílel třináctiletý bratr Gavrily Ardalionoviče, gymnazista Kolja. I on se tu musel tísnit, studovat a spát na druhé, hodně staré, úzké a krátké pohovce, na děravém prostěradle, a především měl otce opatrovat, dohlížet na něho, což generál potřeboval čím dál víc. Knížeti přidělili prostřední pokoj; první napravo obýval Ferdyščenko a třetí vlevo byl ještě volný. Nejdříve však uvedl Gaňa knížete do části bytu obývané rodinou. Sestávala ze salonu, který se v případě potřeby měnil v jídelnu, z obývacího pokoje, jímž však byl jen dopoledne a večer se měnil v Gaňovu pracovnu

a ložnici, a konečně z třetího těsného pokojíku, neustále zavřeného; to byla ložnice Niny Alexandrovny a Varvary Ardalionovny. Zkrátka všechno bylo v tomto bytě stísněné a namačkané; Gaňa jen potichu skřípěl zuby. I když se snažil být a také byl k matce zdvořilý, přece jen od první chvíle u nich strávené bylo každému zřejmé, že je v rodině velikým despotou.

Nina Alexandrovna nebyla v obývacím pokoji sama, seděla tam s ní Varvara Ardalionovna. Obě se zabývaly nějakým pletením a rozmlouvaly s hostem, Ivanem Petrovičem Pticynem. Nina Alexandrovna s hubeným přepadlým obličejem a s temnými kruhy pod očima působila dojmem padesátnice. Vypadala churavá a jaksi sklíčená, ale její obličej i celý zevnějšek byly příjemné. Hned po prvních slovech bylo vidět, že má vážnou povahu plnou pravé důstojnosti. Přes poněkud utrápený výraz jejích očí prozrazovaly její rysy pevnou vůli, dokonce i rozhodnost. Byla nadmíru skromně oblečena, v tmavých šatech, jak bylo zvykem u starších žen, ale její chování, řeč, celé její vystupování svědčily o tom, že je zvyklá pohybovat se i v nejlepších kruzích.

Varvara Ardalionovna byla asi třiadvacetiletá, spíš hubená dívka, prostředně veliká, tváře ne snad vysloveně krásné, znalé však tajemství líbit se a okouzlovat bez krásy. Podobala se matce, dokonce byla i nějak podobně oblečena, bez nejmenšího zájmu se parádit. Pohled jejích šedých očí snad býval i velmi veselý a přívětivý, ale teď, zvláště v poslední době, dívaly se její oči vážně a příliš zamyšleně. Také z její tváře vyzařovala silná vůle a ráznost, dala se z ní však vytušit větší energie a podnikavost, než tomu bylo u matky. Varvara Ardalionovna byla dosti vznětlivá a bratříček se jejích výbuchů někdy i obával. Obával se jich i návštěvník, který tu právě seděl, Ivan Petrovič Pticyn. Byl to ještě mladý muž, sotva třicátník, skromně, ale vybraně oděný, s příjemným, snad až příliš usedlým chováním. Podle jeho tmavorusé bradky bylo vidět, že nejde o úředníka. Uměl rozmlouvat vtipně a zajímavě, ale většinou mlčel. Vcelku působil dosti příjemným dojmem. Zřejmě se o Varvaru Ardalionovnu zajímal a svými city se vůbec netajil. Ona se k němu chovala přátelsky, na některé jeho otázky však dosud váhala odpovědět, dokonce jim nerada naslouchala. Pticyna to však nikterak neodrazovalo. Nina Alexandrovna se k němu chovala vlídně a v poslední době se dokonce stal v mnoha věcech jejím důvěrníkem. Bylo všeobecně známo, že hlavním zdrojem jeho příjmů jsou rychle rostoucí úroky z peněz půjčovaných na více či méně spolehlivé záruky. S Gaňou byli velcí přátelé.

Po zevrubném, i když nesouvislém doporučení Gaňově, (který se velmi chladně pozdravil s matkou, ale vůbec ne se sestrou a hned kamsi odvedl Pticyna) řekla Nina Alexandrovna knížeti několik vlídných slov a poručila Koljovi, když nahlédl do dveří, aby ho zavedl do prostředního pokoje. Kolja byl chlapec s veselým a dosti milým obličejem a prostodušným chováním.

"Kdepak máte svá zavazadla?" zeptal se, když uváděl knížete do pokoje.

"Mám jen uzlík, nechal jsem ho v předsíni."

"Hned vám ho přinesu. Máme k obsluze jen kuchařku a Matrjonu, takže i já vypomáhám. Varja na všechno dohlíží a rozčiluje se.

Gaňa říká, že jste dnes přijel ze Švýcar?"

"Ano."

"Je ve Švýcarech hezky?"

"Velmi."

"Jsou tam hory?"

"Ano."

"Přinesu vám hned vaše věci."

Vešla Varvara Ardalionovna.

"Matrjona vám sem přijde ustlat. Máte kufr?"

"Ne, jen uzlík. Váš bratr pro něj šel do předsíně."

"Není tam nic než tenhle uzlíček. Kam jste dal své věci?" zeptal se Kolja, když se vrátil do pokoje.

"Já nic víc nemám," prohlásil kníže a převzal od něj svůj uzlík.

"Áá! Už jsem si myslel, jestli to neuzmul Ferdyščenko."

"Neplácej nesmysly," přísně ho okřikla Varja, která i s knížetem mluvila velmi stroze a téměř nezdvořile.

"Chére Babette*, mohla bys být ke mně trochu milejší, nejsem přece Pticyn."

* Drahá Varvarko.

"Ty bys ještě potřeboval nařezat, Koljo, jak jsi ještě nevycválaný. Budete-li něco chtít, obraťte se na Matrjonu. Obědvá se v půl páté. Můžete obědvat s námi nebo ve svém pokoji, jak chcete. Pojď, Koljo, nebudeme překážet."

"Tak jdeme, ty rázná povaho!"

Ve dveřích se srazili s Gaňou.

"Je otec doma?" zeptal se Gaňa Kolji, a když chlapec přisvědčil, pošeptal mu cosi do ucha.

Kolja přikývl a vyšel za Varvarou Ardalionovnou.

"Na slovíčko, kníže, zapomněl jsem vám ve spěchu ještě něco říci.

Měl bych k vám prosbu, jestli vám to nebude dělat příliš velké potíže, buďte tak laskav a neplácejte tu o tom, co se právě stalo mezi mnou a Aglajou, a ani tam zase o tom, co uslyšíte zde, protože i tady je dost nešvarů. Ostatně a vůbec... alespoň dnes se ovládněte."

"Ujišťuji vás, že jsem plácal mnohem míň, než se domníváte,"

reagoval kníže na Gaňovy výčitky trochu podrážděně. Vztahy mezi nimi se viditelně zhoršovaly.

"Rozhodně jsem kvůli vám dnes už dost zkusil. Zkrátka, prosím vás o to."

"Laskavě vezměte v úvahu, Gavrilo Ardalionoviči, čím jsem vám byl zavázán a proč bych se nemohl zmínit o podobizně? Přece jste mě o to nežádal?"

"Fuj, to je ale ošklivý pokoj," poznamenal Gaňa a štítivě se rozhlédl, "taková tma a okna na dvůr. A vůbec přišel jste k nám v nevhodnou dobu... Ale to už není má věc, já pokoje nepronajímám."

Do místnosti nahlédl Pticyn a zavolal Gaňu. Ten se rychle odvrátil od knížete a vyšel, přestože chtěl ještě cosi dodat, ale nemohl se k tomu zřejmě odhodlat a nějak se styděl začít; i pokoj pohaněl jakoby z rozpačitosti.

Sotva se kníže umyl a uvedl trochu do pořádku svůj oděv, otevřely se opět dveře a dovnitř nahlédla nová osoba.

Byl to pán asi třicetiletý, dosti vysoký, ramenatý, s obrovskou nazrzlou kudrnatou hlavou. Obličej měl masitý a zarudlý, rty tlusté, nos široký a zploštělý, malá očka, zarostlá tukem, jako by bez přestání posměšně mrkala. Vcelku působil dosti drze. Jeho oděv nezářil zrovna čistotou.

Napřed otevřel dveře jen tak, aby jimi mohl prostrčit hlavu.

Hlava se okamžik rozhlížela po místnosti, potom se dveře pomalu otvíraly, na prahu se ukázala celá postava, ale host zatím ještě nevcházel a dál si od prahu přimhouřenýma očima prohlížel knížete. Konečně vstoupil dovnitř, zavřel za sebou dveře, usedl na židli, pevně uchopil knížete za ruku a stáhl ho šikmo proti sobě na pohovku.

"Ferdyščenko," prohlásil a spočinul upřeným tázavým pohledem na knížeti.

"No a?" odpověděl kníže s úsměvem.

"Bydlím tady," řekl Ferdyščenko s nezměněným výrazem.

"Chcete se se mnou seznámit?"

"E-ech!" povzdychl příchozí, prohrábl si vlasy a zahleděl se do protějšího kouta. "Máte peníze?" zeptal se najednou a obrátil se ke knížeti.

"Málo."

"Kolik?"

"Pětadvacet rublů."

"Ukažte."

Kníže vytáhl z kapsy pětadvacetirublovou bankovku a podal ji Ferdyščenkovi. Ten ji uhladil, prohlédl, obrátil a podržel proti světlu.

"Je to divné," řekl jakoby v zamyšlení, "proč vlastně ty bankovky tak hnědnou? Některé strašně zhnědnou a jiné zas naopak docela vyblednou. Tumáte."

Kníže si vzal zpátky svou bankovku. Ferdyščenko vstal ze židle.

"Přišel jsem vás upozornit, předně abyste mi nepůjčoval peníze, protože vás o to určitě požádám."

"Dobrá."

"Máte v úmyslu jim tu platit?"

"Ano."

"Ale já ne! Bydlím vpravo od vás, první dveře, všiml jste si? Ke mně se příliš často neobtěžujte. Buďte bez starosti, přijdu sám.

Generála jste už viděl?"

"Ne."

"Ani neslyšel?"

"Ovšemže ne."

"Však ho uvidíte i uslyšíte, a navíc si dokonce i ode mne půjčuje peníze! Avis au lecteur.* Spánembohem. Dá se žít s příjmením Ferdyščenko? Co říkáte?"

* Malé upozornění.

"Proč ne?"

"Sbohem."

Šel ke dveřím. Později se kníže dověděl, že tento pán pokládá za svou svatou povinnost uvádět všechny v údiv svou originalitou a humorem, ale prý se mu to nějak nechce dařit. Na někoho působil dokonce až nepříjemně, což ho upřímně mrzelo, ale svého poslání se nevzdával, Ve dveřích se mu podařilo dosáhnout jistého úspěchu, neboť se srazil s novým příchozím. Když neznámého nechával projít do pokoje, několikrát za ním na knížete varovně zamrkal, a tak přece jen odešel s menším efektem.

Nový host byl vysoký muž, nejméně pětapadesátiletý, obtloustlý, s brunátnou, a odulou tváří, orámovanou hustými šedivými licousy, s malým knírkem a velikýma, vypoulenýma očima. Zjev dosti důstojný, až na jistou zpustlost, ošumělost, ba i špínu. Měl na sobě vetchý kabátek s bezmála prodřenými lokty a košili usmolenou - prostě podomácku. Šířil kolem sebe slabý pach vodky, ale vystupování měl působivé, trochu afektované; zřejmě se horlivě snažil omračovat svou důstojností. Pán přistoupil ke knížeti pomalu a s přívětivým úsměvem, mlčky

ho vzal za ruku, podržel ji chvíli ve své a přitom se mu zadíval do obličeje, jako by poznával známé tahy.

"Ano, je to on!" řekl tiše, ale slavnostně. "Jako by tu stál živý přede mnou! Slyšel jsem, jak vyslovují drahé, známé jméno, a v mysli mi vytanula nenávratná minulost... Račte být kníže Myškin?"

"Ano prosím."

"A já jsem nešťastný generál Ivolgin ve výslužbě. Jak se prosím jmenujete křestním jménem a jak po otci?"

"Lev Nikolajevič."

"Tak, tak! Syn mého přítele, druha mého dětství, Nikolaje Petroviče!"

"Můj otec se jmenoval Nikolaj Lvovič."

"Lvovič," opravil se generál nenuceně, s naprostým klidem, jako by vůbec nebyl zapomněl jméno a jen se náhodou přeřekl. Usedl, zase vzal knížete za ruku a posadil ho proti sobě. "Hýčkával jsem vás na rukou."

"Opravdu?" zeptal se kníže. "Můj otec zemřel už před dvaceti lety."

"Ba, dvacet let je tomu, dvacet a tři měsíce! Chodili jsme spolu do školy, jenže já jsem vstoupil pak rovnou do kadetky."

"Ale otec byl také odchovancem kadetky, sloužil jako podporučík ve Vasilkovském pluku."

"Ne, v Bělomirském. Téměř v předvečer své smrti byl převelen do Bělomirského. Byl jsem při tom a požehnal mu na věčnost. Vaše maminka..."

Generál se odmlčel, jakoby přemožen truchlivou vzpomínkou.

"Ano, i ona pak za půl roku zemřela na nachlazení...," řekl kníže.

"Ne, na nachlazení ne, věřte starci. Byl jsem při tom, pohřbíval jsem i ji. Zemřela steskem po svém knížeti, a ne na nachlazení.

Ano, i na kněžnu se pamatuji! Inu, mládí! Div jsme se pro ni s knížetem, přítelem z dětství, na smrt nepobili."

Kníže už naslouchal poněkud nedůvěřivě.

"Byl jsem zoufale zamilovaný do vaší matinky, už když byla nevěstou, nevěstou mého přítele. Knížeti to neušlo a těžce se ho to dotklo. Jednoho dne ke mně přišel ráno o sedmé a vzbudil mě.

Údivem jsem se začal oblékat. Oba jsme mlčeli a já jsem pochopil.

Vytáhl z kapsy dvě pistole. Přes kapesník. Bez svědků. K čemu také svědci, když za pět minut se vzájemně pošleme na věčnost?

Nabili jsme pistole, roztáhli kapesník, stanuli proti sobě, přiložili si pistole navzájem k srdci a hledíme si do očí.

Najednou nám oběma vytryskly slzy a ruce se nám začaly chvět.

Oběma, oběma najednou! Nu a pak samozřejmě následovalo objetí a oba jsme se překonávali velkodušností. Kníže volá: Je tvá! Já volám: Tvá, tvá! Zkrátka... zkrátka... Zůstanete u nás... na bytě?"

"Ano, nějakou dobu, myslím," řekl kníže trochu zajíkavě.

"Kníže, maminka prosí, abyste k ní přišel," zvolal Kolja, který nahlédl do dveří. Kníže vstal a chtěl odejít, ale generál mu položil ruku na rameno a přátelsky ho opět stáhl na pohovku.

"Jako dobrý přítel vašeho otce bych vás chtěl na něco upozornit,"

řekl. "Jak vidíte, sám jsem se stal obětí tragické katastrofy, ale bez soudu! Bez soudu! Nina Alexandrovna je vzácná žena, Varvara Ardalionovna, má dcera, je vzácné děvče. Poměry nás nutí, abychom pronajímali pokoje, je to neslýchaný úpadek!... U mne, který jsem se měl stát generálgubernátorem!... Ale vy jste u nás vždycky vítán. Jenže naší rodinu čeká nová katastrofa!"

Kníže se na něho díval tázavě a s velkou zvědavostí.

"Má být uzavřen sňatek, sňatek neslýchaný. Mezi pochybnou ženštinou a mladým mužem, který by se mohl stát i dvořanem. A taková osoba se dostane do rodiny, kde je má dcera a má žena! Ale dokud jsem tu já, nepřestoupí náš práh! Lehnu si ke dveřím a ať překročí mé tělo!... S Gaňou už skoro nemluvím, dokonce se mu vyhýbám. Záměrně vás na to předem upozorňuji. Budete-li u nás bydlet, stejně to uvidíte na vlastní oči. Ale jste synem mého přítele a mám právo doufat..."

"Kníže, zajděte laskavě ke mně do přijímacího pokoje," vyzvala mladého muže Nina Alexandrovna, která se sama objevila ve dveřích.

"Jen si pomysli, miláčku," zvolal generál, "ukázalo se, že jsem sám hýčkával knížete na rukou!"

Nina Alexandrovna káravě pohlédla na generála a zkoumavě na knížete, ale neřekla ani slovo. Kníže vykročil za ní; sotva však usedli v obývacím pokoji a Nina Alexandrovna začala knížeti chvatně polohlasem cosi povídat, už tu byl za nimi opět generál.

Nina Alexandrovna se rázem odmlčela a se zřejmou nelibostí se věnovala svému pletení. Generál si patrně všiml jejího pohoršení, ale dobrá nálada ho přesto neopustila.

"Syn mého přítele!" zvolal a obrátil se k Nině Alexandrovně, "a tak znenadání! To je překvapení. Miláčku, cožpak ty se nepamatuješ na nebožtíka Nikolaje Lvoviče? Tuším, žes ho zastihla ještě... v Tveru?"

"Nepamatuji se na Nikolaje Lvoviče. To je váš otec?" zeptala se knížete.

"Ano, ale myslím, že nezemřel v Tveru, nýbrž v Jelizavetgradu,"

podotkl kníže nesměle. "Řekl mi to Pavliščev..."

"V Tveru," stál na svém generál, "těsně před smrtí tam byl přeložen, dokonce dřív, než jeho nemoc nebezpečně pokročila. Byl jste ještě příliš malý a nemůžete se pamatovat ani na přeložení, ani na cestu. Pavliščev se pravděpodobně zmýlil, ačkoliv to byl skvělý člověk."

"Vy jste znal i Pavliščeva?"

"Byl to vzácný člověk, ale já byl očitým svědkem. Požehnal jsem vašemu otci na smrtelném loži..."

"Ale otec přece zemřel ve vyšetřovací vazbě," podotkl kníže znova, "ačkoliv jsem se marně snažil dozvědět, proč vlastně.

Zemřel ve vězeňské nemocnici."

"Ó, to bylo ve věci řadového vojáka Kolpakova a kníže by byl bezpochyby osvobozen."

"Tak? Víte to určitě?" zeptal se kníže se zvláštním zájmem.

"Jakpak ne!" zvolal generál. "Soud se rozešel bez vynesení rozsudku. Obvinění bylo neslýchané! Dokonce i poněkud záhadné.

Když zemřel velitel roty, štábní kapitán Larionov, byl kníže dočasně jmenován jeho zástupcem; dobrá. Řadový voják Kolpakov se dopustil krádeže, odcizil kamarádovi boty a propil je; dobrá.

Kníže, a podotýkám, že se to stalo v přítomnosti šikovatele i kaprála, vynadal Kolpakovovi a pohrozil mu pruty. Výborně. Ale Kolpakov odejde do kasáren, ulehne na kavalec a za čtvrt hodiny zemře. No prosím, tohle už je poddivný případ, takřka nemožný.

Tak či onak Kolpakova pohřbí, kníže podá hlášení a Kolpakova vyškrtnou ze seznamu. Je tedy všechno v pořádku. Ale přesně za půl roku objeví se zčistajasna voják Kolpakov na brigádní přehlídce praporu Novozemljanského pěšího pluku téže brigády a téže divize!"

"To není možné!" zvolal kníže ve svrchovaném údivu.

"Tak to nebylo, je to omyl!" obrátila se k němu znenadání Nina Alexandrovna a podívala se na něho téměř zarmouceně, "Mon mari se trompe."*

* Můj muž se mýlí.

"Ne, miláčku, se trompe, to se ti lehko řekne, ale zkus vyřešit takový případ! Všichni byli jako omráčení. Já první bych byl řekl, qu'on se trompe. Ale bohužel jsem byl svědkem a sám jsem zasedal ve vyšetřovací komisi. Všechny konfrontace dokazovaly, že je to týž, naprosto týž

voják Kolpakov, který byl před půl rokem pohřben s obvyklými obřady a za víření bubnů. Připouštím, je to vskutku případ neobvyklý, téměř nemožný, ale..."

"Tatínku, máte prostřeno k obědu," oznámila vcházející Varvara Ardalionovna.

"Á, no dobře, výborně! Mám už taky hlad... Je to případ tak říkajíc psychologický..."

"Vystydne vám polévka," netrpělivě řekla Varja.

"Už jdu," bručel generál, když vycházel z pokoje, "ale přes všechno pátrání...," ozývalo se ještě z chodby.

"Ardalionu Alexandroviči budete muset mnohé promíjet, zůstanete-li u nás," řekla Nina Alexandrovna knížeti. "Ale nebude vás příliš obtěžovat, obědvá sám. Jistě uznáváte, že každý má své nedostatky a své... zvláštnůstky, někteří snad i ve větší míře než ti, na něž se ukazuje prstem. O jedno bych vás prosila; kdyby se můj muž na vás obracel kvůli placení nájemného, řekněte, že jste se už vyrovnal se mnou. Samozřejmě kdybyste dal peníze Ardalionu Ardalionoviči, zúčtovaly by se vám stejně, ale jen pro pořádek vás prosím... Co je to, Varjo?"

Varja se vrátila do pokoje a mlčky podala matce podobiznu Nastasji Filippovny. Nina Alexandrovna se zachvěla a zpočátku s jakousi bázní a potom se stísněnou trpkostí si ji okamžik prohlížela. Nakonec se tázavě podívala na Varju.

"To mu dnes sama darovala," řekla Varja, "a večer se mezi nimi všechno rozhodne."

"Dnes večer!" zoufale polohlasem opakovala Nina Alexandrovna.

"Inu, je to vlastně již hotová věc a pro nás beznadějná. Touhle podobiznou to jasně potvrdila... A on ti ji sám ukázal?" dodala udiveně.

"Víte přece, že spolu už měsíc nemluvíme. Pticyn mi všechno pověděl a portrét se tam válel pod stolem. Tak jsem ho zvedla."

"Kníže," obrátila se k němu Nina Alexandrovna, "chtěla jsem se vás zeptat, a proto jsem vás vlastně obtěžovala, znáte už dlouho mého syna? Říkal tuším, že jste teprve dnes odkudsi přijel."

Kníže stručně vyprávěl svůj příběh, dobrou polovinu vynechal.

Nina Alexandrovna s Varjou ho vyslechly.

"Abyste mi rozuměl, nechci svými otázkami vyzvídat o Gavrilovi Ardalionoviči," podotkla Nina Alexandrovna. "Jestliže je něco, k čemu by se mi sám nemohl přiznat, nechci se to dozvědět za jeho zády. Začala jsem o tom jen proto, že Gaňa mi prve, když jste odtud odcházel, odpověděl na mou otázku o vás, že před vámi nemusíme nic tajit. Co to znamená? Chtěla bych totiž vědět, do jaké míry..."

Vtom vešli Gaňa s Pticynem; Nina Alexandrovna rázem zmlkla. Kníže zůstal sedět na židli vedle ní, ale Varja poodešla. Podobizna Nastasji Filippovny ležela hodně nápadně na

pracovním stolku Niny Alexandrovny, přímo před ní. Když ji Gaňa uviděl, zamračil se, zlostně ji vzal a odhodil na svůj psací stůl, který stál v protějším rohu.

"Dnes, Gaňo?" zeptala se znenadání Nina Alexandrovna.

"Co dnes?" škubl sebou Gaňa a najednou se obořil na knížete: "Á, chápu, vy už i tady... Ale co se to s vámi děje, nějaká nemoc?

Copak se nemůžete ovládnout? Uvědomte si přece, Jasnosti..."

"To je má vina, Gaňo, jenom moje...," přerušil ho Pticyn.

Gaňa se na něho tázavě podíval.

"Je to tak lepší, Gaňo, zvlášť když je o věci v podstatě rozhodnuto," zahučel Pticyn, ustoupil stranou, usedl ke stolu, vytáhl z kapsy jakýsi papírek popsaný tužkou a začal si ho pozorně prohlížet. Gaňa zasmušile stál a znepokojeně vyčkával rodinný výstup. Ani ho nenapadlo omluvit se knížeti.

"Jestli je o všem rozhodnuto, má Ivan Petrovič samozřejmě pravdu," řekla Nina Alexandrovna, "tak se, Gaňo, nemrač a nerozčiluj, nebudu se tě na nic vyptávat, co mi sám nechceš říci, a ujišťuji tě, že jsem se vším smířena. Už se prosím tě uklidni."

Řekla to skloněna nad prací a zdánlivě opravdu klidně. Gaňa byl udiven, ale prozíravě mlčel a díval se na matku v očekávání, že se vyjádří jasněji. Domácí výstupy se mu už dokonale zhnusily.

Nině Alexandrovně neušla jeho obezřetnost a dodala s trpkým úsměvem: "Pořád pochybuješ a nevěříš mi. Neboj se, nebudou ani slzy, ani prosby jako dřív, z mé strany určitě ne. Nic víc si nepřeji, než abys byl šťasten, to přece víš. Se vším jsem se smířila a srdcem budu vždycky s tebou, ať už zůstaneme spolu, nebo se rozejdeme.

Mluvím ovšem pouze za sebe, od sestry nemůžeš požadovat totéž..."

"Á, zase ona!" posměšně zvolal Gaňa a nevraživě pohlédl na sestru. "Matinko! Znovu vám přísahám to, co jsem vám už jednou zaručil svým slovem. Dokud zde budu a dokud budu živ, ať už kdokoliv překročí váš práh, nikdy se nikdo nesmí opovážit vás přehlížet, naopak, musí vám vzdávat nejvyšší úctu!"

Gaňa byl tak rozradostněný, že se na matku díval smířlivě, téměř něžně.

"Nikdy jsem neměla starost o sebe, Gaňo, to přece víš. Nemyslila jsem na sebe, když jsem se celou tu dobu strachovala a trápila.

Prý se mezi vámi dnes všechno rozhodne? A co se rozhodne?"

"Slíbila, že se dnes večer doma vysloví, zda ano, nebo ne,"

odpověděl Gaňa.

"Téměř tři týdny jsme se vyhýbali každé zmínce o tom a bylo to dobře. A dnes, když se již všechno rozhodlo, dovolím si jen jedinou otázku. Jak ti mohla dát kladnou odpověď, a dokonce i svou podobenku, když ty ji nemiluješ? Cožpak bys ji mohl, takovou... takovou..."

"Chceš říci zkušenou?"

"Tak jsem to říci nechtěla. Jak to, žes ji dokázal tak zaslepit?"

Její otázka zazněla neobyčejně podrážděně. Gaňa chvíli stál, uvažoval a pak prohlásil se zřejmým posměchem: "Dala jste se unést, matinko, zase jste se neovládla. Takhle nevinně to u nás začínalo, a nakonec z toho byla vždycky hádka.

Řekla jste, že nebudou žádné dotazy ani výčitky, a už je to tady!

Raději toho opravdu nechme, přece jste měla původně dobrý úmysl... Rozhodně vás nikdy neopustím. Jiný by přinejmenším od takové sestry utekl na sto honů, jen se podívejte, jak po mně kouká! Tak dost! Už jsem měl málem radost... A jak víte, že klamu Nastasju Filippovnu? Varja ať si dělá co chce, a basta. Opravdu už toho nechme!"

Gaňovo rozčilení rostlo s každým slovem; bezúčelně pobíhal sem a tam. Takové debaty rázem rozjitřily nezahojené rány všech členů rodiny.

"Řekla jsem, že jakmile sem vkročí, odejdu, a své slovo dodržím,"

prohlásila Varja.

"Z umíněnosti!" zvolal Gaňa. "Taky jen z umíněnosti se nevdáváš!

Co se na mě šklebíš? Kašlu na to, Varvaro Ardalionovno! Prosím, račte provést svůj úmysl třeba hned. Už nemám chuť se na vás dívat! Ach kníže, vy jste se konečně rozhodl nás opustit!" zvolal na knížete, když viděl, že se zvedá.

Z Gaňova hlasu se ozývalo ono podráždění, kterým se člověk zrovna kochá a oddává se mu docela bez zábran, ba přímo s rostoucím potěšením, ať už ho dovede kamkoliv. Kníže se ve dveřích obrátil, měl v úmyslu odpovědět, ale když z rozhořčeného výrazu svého tupitele uhodl, že chybí už jen poslední kapka, aby nádoba přetekla, beze slova se otočil a odešel. Po chvilce poznal podle hlasů z obývacího pokoje, které k němu doléhaly, že za jeho nepřítomnosti dostala rozmluva hlučnější a živější spád.

Prošel salonem do předsíně, aby se z chodby dostal do svého pokoje. Když šel kolem venkovních dveří, zaslechl a poznal, že se za dveřmi kdosi snaží zazvonit. Ale zvonek byl zřejmě porouchaný, maličko se sice zachvíval, ale nezvonil. Kníže odsunul závoru, otevřel dveře a - v úžasu odstoupil, a dokonce se zachvěl. Před ním stála Nastasja Filippovna. Rázem ji poznal podle podobizny.

Když ho uviděla, v návalu zlosti se jí zablesklo v očích. Kvapně prošla do předsíně, odstrčila ho ramenem z cesty, shodila ze sebe kožich a zlostně řekla: "Když už jsi líný spravit zvonek, mohl bys aspoň sedět v chodbě, abys slyšel, když někdo klepá. No, a teď ještě upustí kožich, nemehlo!"

Opravdu, kožich ležel na podlaze; Nastasja Filippovna nečekala, až jí ho kníže sejme. Ani se neohlédla, odhodila mu ho dozadu na ruce a kníže nestačil kožich zachytit.

"Měli by tě vyhodit. Běž mě ohlásit."

Kníže chtěl něco říci, byl však v takových rozpacích, že ze sebe nedostal ani slovo, a tak zamířil i s kožichem, který zvedl z podlahy, do obývacího pokoje.

"A teď ke všemu utíká i s kožichem! Kam s ním jdeš? Chachacha!

Copak ses zbláznil?"

Kníže se vrátil a strnule na ni zíral. Když se smála, usmíval se také, ale dosud nebyl mocný slova. Před chvilkou, když jí otevřel, byl bledý jak stěna, a teď se mu do tváře nahrnula krev.

"Co je tohle za idiota?" mrzutě zvolala Nastasja Filippovna a dupla nohou. "Kam vlastně jdeš? A koho ohlásíš?"

"Nastasju Filippovnu," zakoktal kníže.

"Odkud mě znáš?" zeptala se udiveně. "Nikdy jsem tě neviděla! Jdi mě tedy ohlásit... Proč tam tak křičí?"

"Hádají se," odpověděl kníže a vešel do obývacího pokoje.

Vstoupil dovnitř v dosti ožehavé chvíli. Nina Alexandrovna už málem zapomněla, že se "se vším smířila", a hájila Varju. Vedle Varji stál i Pticyn, který bůhvíkam odhodil svůj počmáraný papírek. Ostatně Varja se udatně bránila sama, nedala se zakřiknout, ač ji bratr každým slovem krutěji a nesnesitelněji urážel. V takových chvílích již nemluvila a s němým posměchem bratra upřeně pozorovala. Věděla, že takové chování ho nadobro přivádí z míry. Právě v tom okamžiku vkročil kníže do pokoje a ohlásil: "Nastasja Filippovna!"

IX

Rázem všichni zmlkli a dívali se na knížete, jako by mu nerozuměli a nechtěli rozumět. Gaňa leknutím zkameněl.

Příchod Nastasji Fillipovny byl zvláště v této chvíli pro všechny nežádoucím překvapením, jenom to, že je navštívila vůbec poprvé.

Dosud si počínala tak pyšně, že Gaňovi nikdy ani nenaznačila přání seznámit se s jeho příbuznými a v poslední době se o nich vůbec nezmiňovala, jako by ani nebyli. Gaňa byl sice částečně rád, že se tato pro něho trapná rozmluva oddalovala, tajně jí však přesto její hrdost zazlíval. Rozhodně od ní spíše očekával posměšné a jízlivé poznámky o své rodině než její příchod. S určitostí věděl, že se jí doneslo všechno, co se u nich doma kolem námluv odehrává a co jeho rodina o ní soudí. Její návštěva v této chvíli, poté, co mu věnovala svou podobiznu, a k tomu v den jejích narozenin, v den, kdy slíbila rozhodnout o jeho osudu, znamenal již bezmála ono rozhodnutí.

Zaražené mlčení, s jakým všichni hleděli na knížete, netrvalo dlouho. Nastasja Filippovna se už objevila na prahu a ve dveřích knížete znovu lehce odstrčila.

"Konečně jsem se sem dostala... pročpak přivazujete zvonek?"

prohodila vesele a podávala ruku Gaňovi, který se k ní střemhlav vrhl. "Co se tváříte tak zkroušeně? Představte mě, prosím..."

Nadobro popletený Gaňa ji představil napřed Varje. Dřív než si obě ženy podaly ruce, jejich pohledy se významně střetly.

Nastasja Filippovna se smála a předstírala veselost, kdežto Varja se nehodlala přetvařovat a měřila si ji s posupnou pozorností; na tváři se jí neobjevil ani stín úsměvu, který vyžaduje už jen zdvořilost. Gaňa umíral strachy. Na domluvy bylo pozdě, proto vrhl na Varju tak výhrůžný pohled, že z jeho naléhavosti vyčetla, co tato chvíle pro bratra znamená. Tu se podle všeho rozhodla mu ustoupit a maličko se na Nastasju Filippovnu pousmála. (Všichni se v rodině ještě příliš milovali.) Situaci poněkud zachránila Nina Alexandrovna, kterou Gaňa ve zmatku představil až po sestře, ačkoliv ji první přivedl k Nastasje Filippovně. Sotva však Nina Alexandrovna začala o svém "mimořádném potěšení", obrátila se Nastasja Filippovna, aniž ji vyslechla, ke Gaňovi, usedla bez vyzvání na malou pohovku v koutě u okna a zvolala: "Kdepak máte pracovnu? A kde... jsou podnájemníci? Pronajímáte přece pokoje?"

Gaňa zrudl jako pivoňka a začal cosi koktat, Nastasja Filippovna však už pokračovala: "Jak byste tu mohli mít podnájemníky? Nemáte přece ani pracovnu.

A je to výnosné?" obrátila se k Nině Alexandrovně.

"Je s tím trochu práce," odpověděla Nina Alexandrovna, "ale má to samozřejmě své výhody. Ostatně my jsme teprve..."

Nastasja Filippovna už neposlouchala. Dívala se na Gaňu a se smíchem zvolala: "Jak se to tváříte? Ó můj bože, vy ale teď vypadáte..."

Zatímco se smála, Gaňův obličej se opravdu zlověstně změnil: Strnulost a směšný úzkostný zmatek ustoupily náhlé bledosti; křečovitě křivil rty a vpíjel se zlostným pohledem do tváře Nastasji Filippovny, která se však neustávala smát.

Byl tu ještě jeden pozorovatel, také němě strnulý pod dojmem setkání s Nastasjou Filippovnou. Ačkoli stál jako solný sloup na svém místě u dveří, přece si povšiml náhlé bledosti a zlověstné změny v Gaňově tváři. Tím pozorovatelem byl kníže. Málem zděšený přistoupilautomaticky ke Gaňovi.

"Napijte se vody," pošeptal mu. "A nedívejte se tak..."

Řekl to zřejmě bez rozmyšlení, bez sebemenšího záměru, poslušen prvního hnutí mysli, ale jeho slova měla prazvláštní účinek.

Najednou se všechna Gaňova zlost obrátila proti knížeti; chytil ho za rameno a díval se na něho mlčky, mstivě a nenávistně, jako by ztratil řeč. Všichni byli rozechvěni, Nina Alexandrovna dokonce slabě vykřikla. Pticyn vzrušeně pokročil kupředu, Kolja a

Ferdyščenko, kteří se objevili ve dveřích, se polekaně zastavili, pouze Varja sledovala všechno posupně, ale pozorně jako dřív.

Neusedla, stála vedle matky, ruce zkříženy na prsou.

Gaňa se však vzápětí vzpamatoval a nervózně se zasmál. Úplně se opanoval.

"Copak, kníže, jste snad doktor?" zvolal a nutil se přitom do veselého, bodrého tónu, "skoro jste mě polekal. Nastasjo Filippovno, dovolte, abych vám představil tohoto vzácného muže, ačkoli ho sám znám teprve od rána."

Nastasja Filippovna se s údivem zahleděla na knížete.

"Kníže? On je kníže? Jen si pomyslete, v předsíni jsem ho považovala za lokaje a poslala ho sem, aby mě ohlásil. Chacha!"

"Nic si z toho nedělejte!" zvolal Ferdyščenko, který se rychle přiblížil rozradován, že se všichni zase usmívají, "to nic; se non Ť vero*..."

* Se non Ť vero, (Ť bene trovato). I když to není pravda, (je to dobře vymyšleno).

"Málem jsem vám i vyhubovala, kníže. Prosím, odpusťte mi.

Ferdyščenko, kde se tu teď berete? Doufala jsem, že aspoň vás tu nezastihnu. Kdo je to? Jaký kníže? Myškin?" ptala se Gani, který jí zatím knížete představil, svíraje ho ještě za rameno.

"Náš podnájemník," opakoval Gaňa.

Zřejmě představovali knížete jako nějakou vzácnost (všichni v tom viděli vítané východisko z ožehavé situace) a horlivě ho postrkovali k Nastasje Filippovně. Kníže dokonce jasně zaslechl slovo "idiot", které zašeptal snad Ferdyščenko za jeho zády Nastasje Filippovně na vysvětlenou.

"Pročpak jste mě prve neuvedl na pravou míru, když jsem se tak hrozně mýlila?" pokračovala Nastasja Filippovna a bezostyšně si knížete prohlížela od hlavy k patám. Nedočkavě čekala na odpověď, jako by si byla jista, že jeho slova svou hloupostí poskytnou nový podnět k smíchu.

"Byl jsem překvapen, když jsem vás tak náhle spatřil..." zamumlal kníže.

"Ale jak jste mě poznal? Kde jste mě už viděl? Opravdu jako bych ho byla už kdesi viděla? A prosím vás, proč jste byl prve tak omráčen? Co je na mně tak omračujícího?"

"No tak, mluvte!" šklebil se Ferdyščenko. "Tak honem! Panečku, co já bych toho na takovou otázku napovídal! No tak... jsi hotový mamlas, kníže!"

"Však i já bych toho na vašem místě napovídal!" usmál se kníže na Ferdyščenka. "Nedávno mě hluboce oslnila vaše podobizna," obrátil se znovu k Nastasje Filippovně, "potom jsem o vás mluvil s Jepančinovými... a hned zrána, ještě před příjezdem do Petrohradu, mi o vás ve vlaku vyprávěl Parfen Rogožin... Když jsem vám otvíral, také jsem na vás zrovna myslel, a vtom jste stála přede mnou."

"A jak jste poznal, že jsem to já?"

"Podle podobizny a..."

"A?"

"A také podle toho, že právě takovou jsem si vás představoval...

Také jako bych vás už kdesi viděl..."

"Ale kde? Kde?"

"Určitě jsem kdesi viděl vaše oči... Ale to není možné! Jen se mi to zdá... Nikdy jsem tu přece nebyl. Snad ve snu..."

"Bravo, kníže!" zvolal Ferdyščenko. "Ne, já to své 'se non Ť vero' beru zpět. Ostatně... ostatně on to přece říká z pouhé naivity," dodal s politováním.

Kníže mluvil zajíkavým hlasem, rozechvěle a udýchaně. Všechno v něm svědčilo o velkém vzrušení. Nastasja Filippovna se na něho dívala zvědavě, ale již se nesmála. V tom se za hloučkem těsně obklopujícím knížete a Nastasju Filippovnu rozlehl nový zvučný hlas, který skupinku takřka rozťal vedví. Před Nastasjou Filippovnou stál sám otec rodiny, generál Ivolgin. Měl na sobě frak a čistou náprsenku; kníry měl nabarvené...

To bylo víc, než mohl Gaňa snést.

Tento ješitný, až chorobně ctižádostivý mladík, jenž celé ty dva měsíce zoufale hledal nějaký opěrný bod, který by mu poskytl zdání slušnosti a ušlechtilosti, si uvědomoval, že je zatím pouhým nováčkem na zvolené životní dráze a že se na ní možná ani neudrží. Nakonec se ze zoufalství doma, kde všechny tyranizoval, oddvážil naprosté bezohlednosti, ale netroufal si tak vystupovat před Nastasjou Filippovnou, která ho do poslední chvíle mátla a nemilosrdně jím vládla. Tento podle slov Nastasji Filippovny (začerstva se o nich dověděl) "nedočkavý žebrák", který se svatosvatě zapřisáhl, že jí jednou všechno vydatně oplatí, a zároveň občas dětsky snil, že všechno urovná a zahladí všechny rozpory - musel teď do dna vypít onen kalich hořkosti, a k tomu v takové chvíli! Na mladého ješitu čekala další nepředvídaná, ale o to krutější zkouška - sžíravý stud za své nejbližší, a ještě k tomu ve vlastním domě. Zdalipak stojí odměna vůbec za to?

kmitlo mu hlavou.

Teď tedy došlo k tomu, co ho ty dva měsíce děsilo pouze ve snu jako zlá můra a spalovalo studem; konečně došlo k setkání jeho otce s Nastasjou Filippovnou v rodinném kruhu. Občas Gaňa dráždil a týral sám sebe představou generála při svatebním obřadu, nikdy však si nedokázal domyslet trapný obraz až do konce, a rychle ho zas zapudil. Možná že viděl všechno příliš černě, ale to se ješitným lidem stává. Za ty dva měsíce si toho napředstavoval mnoho a pevně si umínil, že otce stůj co stůj zkrotí a na čas někam odklidí, a dokonce pokud možno pošle z Petrohradu, třebas i proti matčině vůli. Před deseti minutami, když sem vkročila Nastasja Filippovna, byl tak ohromen a omráčen, že dočista zapomněl na Ardaliona Alexandroviče, který může kdykoli vejít, a nic proti tomu nepodnikl. A teď tu generál stojí všem na očích, slavnostně upraven a ve fraku, a právě ve chvíli, kdy Nastasja Filippovna

"čeká na sebemenší příležitost, aby Gaňu i s rodinou mohla zesměšnit". Byl o tom pevně přesvědčen. Co jiného by její dnešní návštěva mohla znamenat? Přijela se spřátelit s jeho matkou a sestrou, nebo je míní potupit v jeho vlastním domě?

Podle toho, jaké zaujaly obě strany postavení, bylo už všechno jasné. Matka s dcerou seděly stranou jako poplivané a Nastasja Filippovna jako by už zapomněla, že jsou s ní v pokoji...

Chová-li se takto, jistě má nějaký plán!

Ferdyščenko se ujal generála a přistrčil ho blíž k Nastasje Filippovně.

"Ardalion Alexandrovič Ivolgin," představil se generál důstojně a s úsměvem se uklonil, "starý nešťastný voják a otec rodiny, která se kochá nadějí, že přijme do svého lůna takovou rozkošnou..."

Nedomluvil. Ferdyščenko mu rychle zezadu přistavil židli a generál, po obědě poněkud vratký, plácl sebou, nebo ještě lépe skácel se na židli, což ho však ani trochu nepřivedlo do rozpaků.

Dosedl přímo proti Nastasje Filippovně a s líbezným pousmáním, pomalu a efektně zvedl její prstíky ke svým rtům. Generál se vůbec těžko dal vyvést z míry. Vypadal až na jistou neupravenost dosti slušně a byl si toho dobře vědom. Dříve se pohyboval i v nejlepší společnosti, nadobro z ní byl vyloučen teprve před dvěma či třemi lety. Od té doby se zcela nezřízeně oddával svým slabostem, ale příjemné a uhlazené způsoby si zachoval dodnes.

Nastasja Filippovna ho už znala z doslechu a teď zřejmě měla radost z jeho příchodu.

"Slyšel jsem, že můj syn...," začal generál.

"Ano, váš syn! Vy jste ale pěkný otec! Pročpak se u mne nikdy neukážete? Schováváte se sám, nebo vás schovává váš syn? Vy mě přece můžete navštívit, aniž byste někoho kompromitoval."

"Děti devatenáctého století a jejich rodiče...," začal zas generál.

"Nastasjo Filippovno! Omluvte, prosím, na okamžik Ardaliona Alexandroviče, volají ho," hlasitě řekla Nina Alexandrovna.

"Omluvit? Prosím vás, tolik už jsem o něm slyšela a tak dávno ho toužím poznat! Copak by mohl mít na práci? Je přece ve výslužbě?

Že neodejdete, generále, že mě neopustíte?"

"Určitě vás přijde navštívit, teď však potřebuje odpočinek."

"Ardalione Alexandroviči, prý potřebujete odpočinek!" zvolala Nastasja Filippovna rozdurděně, jako děcko, kterému berou hračku.

Generál využil příležitosti, aby se ještě víc zesměšnil.

"Má drahá!" prohlásil vyčítavě a slavnostně se obrátil k manželce s rukou na srdci.

"Nepůjdete odsud, matinko?" hlasitě se zeptala Varja.

"Ne, Varjo, zůstanu tu do konce."

Nastasja Filippovna nemohla přeslechnout otázku ani odpověď, ale to jako by její veselost ještě zvýšilo. Znovu zahrnula generála otázkami a ten se brzy velmi rozjařil a povzneseně řečnil za hlasitého smíchu přítomných.

Kolja zatahal knížete za šos.

"Aspoň vy ho odveďte!Nešlo by to nějak? Prosím vás!" Ubohému chlapci se v očích třpytily slzy rozhořčení. "Zatracený Gaňka!"

dodal pro sebe.

"S Ivanem Fjodorovičem Jepančinem jsme opravdu byli důvěrní přátelé," rozplýval se generál na otázky Nastasji Filippovny.

"Já, on a nebožtík kníže Lev Nikolajevič Myškin, jehož syna jsem dnes po dvaceti letech znovu přitiskl k srdci, jsme bývali nerozlučná trojice, tak říkajíc kavalkáda: Athos, Porthos, Aramis. Avšak, želbohu, jeden tlí v hrobě, skolen pomluvou a kulkou, druhý stojí před vámi a dosud zápasí s pomluvami a kulkami..."

"S kulkami!" zvolala Nastasja Filippovna.

"Jsou zde, v mých prsou, utržil jsem je u Karsu a za špatného počasí se ozývají. Jinak žiju po všech stránkách jako filozof, procházím se, brouzdám po městě, hraju šachy ve své kavárně jako měšťák, který zanechal činnosti, a čtu Indépendance. Ale s vaším Porthosem Jepančinem jsme se po předloňské příhodě ve vlaku nadobro rozešli kvůli muflíkovi."

"Muflíkovi!? Jak, prosím?" zeptala se Nastasja Filippovna se zvláštním zájmem. "Muflík? Počkejte, ve vlaku!..." jako by se na něco rozpomínala.

"Ó, to je hloupá historka, ani nestojí za vyprávění; kvůli vychovatelce kněžny Bělokonské, mistress Schmidtové, ale...

nestojí to opravdu za vyprávění."

"Ne, to nám musíte povědět!" vesele zvolala Nastasja Filippovna.

"Taky jsem to ještě neslyšel," podotkl Ferdyščenko, "c'est du nouveau*."

* To je něco nového.

"Ardalione Alexandroviči!" ozval se opět prosebný hlas Niny Alexandrovny.

"Tatínku, někdo se po vás ptá!" zvolal Kolja.

"Je to hloupá historka, tedy zkrátka," začal generál sebevědomě.

"Předloni, ano! zrovna když se začalo jezdit po nové ...ské dráze, potřeboval jsem si zařídit velmi důležité věci ohledně své výslužby, zakoupil jsem si tedy jízdenku první třídy a již v civilním plášti vejdu do kupé, usednu a kouřím. Totiž kouřím dál, zapálil jsem si už předtím. Byl jsem v oddělení sám. Kouřit se smí i nesmí, jako obvykle něco mezi obojím a také podle kabátu. Okno je otevřeno. Náhle, před posledním zapískáním, usedly proti mně dvě dámy s muflíkem; přišly na poslední chvíli; jedna je oblečena nádherněji, v bleděmodrém, druhá skromněji, v černém hedvábí s pláštěnkou. Obě jsou dost hezké, tváří se povýšeně a rozmlouvají anglicky. Já přirozeně ani nedoufám, sedím a kouřím. Trochu jsem se sice zarazil, ale okno bylo otevřené, a kouřil jsem u okna. Muflík se choulí v klíně bleděmodré dámy, malilinký, do hrsti by se mi vešel, černý, s bílými tlapkami, inu rarita. Obojek má stříbrný, s rytinkou. Já nic. Jenom pozoruji, že se dámy nějak mračí, patrně kvůli doutníku. Jedna si mě měří přes lorňon ze želvoviny. Já zas nic, protože nic neřekly. Kdyby řekly, upozornily, požádaly, vždyť k tomu máme přece jazyk! Ne, ony mlčí... Najednou, a to vše, podotýkám, bez nejmenšího upozornění, ale dočista znenadání, zrovna jako by se pomátla - vytrhne mi bleděmodrá dáma doutník a šup s ním z okna. Vlak uhání a já koukám jako vyjevený. Je to divoška, nejdivočejší divoška, a přitom urozená, plnoštíhlá, vysoká blondýnka s tvářemi ruměnými (až přespříliš), a blýská po mně očima. Beze slova, velmi zdvořile, s dokonalou zdvořilostí, s tou nejvybranější zdvořilostí vztáhnu dva prsty k muflíkovi, vezmu ho jemně za obojek a šup s ním z okna za doutníkem. Jenom kvikl! Vlak uhání dál..."

"Netvore!" zvolala Nastasja Filippovna a se smíchem zatleskala jako holčička.

"Výborně! Výborně!" křičel Ferdyščenko. Pousmál se i Pticyn, jemuž byl generálův příchod rovněž krajně nemilý; dokonce i Kolja se zasmál a zvolal "Výborně!"

"Byl jsem v právu, tisíckrát v právu!" ohnivě pokračoval triumfující generál, "protože jestli do vlaku nepatří doutník, tím míň tam patří pes!"

"Výborně, tatíčku," zvolal Kolja nadšeně, "to je skvělé! Docela určitě bych udělal totéž!"

"A co panička?" nedočkavě se vyptávala Nastasja Filippovna.

"Ta? Inu, vtom právě začaly nepříjemnosti," pokračoval generál zachmuřeně, "beze slova, bez nejmenšího upozornění bác mě do tváře! Prostě divoška, nejdivočejší divoška!"

"A vy?"

Generál sklopil oči, vytáhl obočí, pokrčil rameny, stiskl rty, rozhodil ruce, odmlčel se a najednou prohlásil: "Neudržel jsem se!"

"A moc? Moc?"

"Jen maloučko. Byl z toho skandál, ale opravdu maloučko. Jen jednou jsem se rozpřáhl, jen jsem se ohnal. Ale sám ďábel mi to nakukal. Z bleděmodré dámy se vyklubala Angličanka, vychovatelka nebo dokonce jakási přítelkyně kněžny Bělokonské, a ta v černých šatech byla nejstarší kněžna Bělokonská, stará panna, asi pětatřicetiletá. Víme, v jakém vztahu k domu Bělokonských je generálová Jepančinová. O všechny kněžny se pokoušely mdloby, slzy, smutek po oblíbeném muflíkovi, šest kněžen kvílí, kvílí Angličanka - světe, zboř se! No,

přirozeně jel jsem se kajícně omluvit, prosil za odpuštění, napsal dopis, ale nepřijali mě, ani dopis, a s Jepančinem byl konec, roztržka, zavržení!"

"Ale řekněte mi, jak je to možné?" zeptala se zničeho nic Nastasja Filippovna, "asi před pěti dny jsem četla v Indépendance - jsem stálou čtenářkou toho listu - přesně týž příběh! Ale navlas týž! Stalo se to na porýnské dráze, ve vlaku, jistému Francouzovi a Angličance; navlas tak mu vyrvala doutník, navlas tak byl vyhozen oknem muflík a navlas tak to dopadlo jako s vámi.

I šaty měla ta dáma bleděmodré!"

Generál strašně zrudl. Kolja se také začervenal a stiskl si spánky. Pticyn se rychle odvrátil. Jen Ferdyščenko se nepřestával smát. Gaňa celou tu dobu tiše stál a mlčky, nesnesitelně trpěl.

"Ujišťuji vás," zakoktal generál, "i mně se to zrovna tak přihodilo..."

"Opravdu, tatíček měl kdysi nepříjemnost s mistress Schmidtovou, vychovatelkou u Bělokonských," zvolal Kolja, "pamatuji se na to."

"Opravdu? Navlas totéž? Stejná historka na dvou koncích Evropy a navlas stejná do všech podrobností, až po bleděmodré šaty!?"

nelítostně trvala na svém Nastasja Filippovna. "Pošlu vám Indépendance Belge!"

"Uvažte však," trval na svém generál, "že mně se to přihodilo o dva roky dřív!"

"Á, leda tak!"

Nastasja Filippovna se hystericky zasmála.

"Tatínku, prosím vás, pojďte se mnou ven, musím s vámi mluvit,"

rozechvělým, utrápeným hlasem pronesl Gaňa a bezděčně vzal otce za rameno. Z očí mu sršela bezmezná nenávist.

Vtom se z předsíně ozvalo silné cinknutí zvonku, div ho kdosi neutrhl. To věštilo nějakou zvláštní návštěvu. Kolja běžel otevřít.

X

V předsíni pojednou nastal neobyčejný ruch a hluk, jako by zvenčí přišlo mnoho lidí a další ještě vcházeli. Několik hlasů mluvilo a pokřikovalo současně. Pokřik a hlasy se ozývaly též na schodišti, venkovní dveře byly zřejmě otevřeny. Všichni se na sebe podívali.

Gaňa chvatně vběhl do salonu, ale i tam už vniklo několik lidí.

"Á, heleme ho, Jidáše!" zvolal hlas knížeti povědomý, "buď zdráv, Gaňko, ty mizero!"

"Je to on!" potvrdil druhý hlas.

Kníže již nemohl pochybovat; první hlas byl Rogožinův, druhý patřil Lebeděvovi.

Gaňa stál na prahu přijímacího pokoje jako omráčený a mlčky, bez námitek přihlížel, jak do salonu vchází za Parfenem Rogožinem deset či dvanáct lidí. Byla to společnost nejen nadmíru pestrá, nýbrž i nadmíru neslušná. Někteří vcházeli tak, jak přišli z ulice, v pláštích a kožiších. Úplně opilí mezi nimi sice nebyli, zato všichni měli jaksepatří v hlavě. Jak se zdálo, dodávali si navzájem odvahy; sám by se zřejmě žádný z nich neodvážil vstoupit, ale jako by se vzájemně postrkovali. Rogožin v čele hloučku postupoval též opatrně, ale jako by měl něco za lubem, se zlostným, nasupeným výrazem v obličeji. Ostatní tvořili pouze doprovod, nebo snad případnou oporu. Kromě Lebeděva tu byl i nakadeřený Zaljožev, který odložil svůj kožich v předsíni a vstoupil nenuceně a světácky, a jemu podobní tři pánové, zřejmě obchodníčci. Pak následoval člověk v polovojenském plášti, za ním jakýsi neobyčejně tlustý pidimužík, který se ustavičně smál, a ještě nějaký obrovský dvoumetrový pán, také nesmírně tlustý, zamračený a zamlklý, který patrně velice spoléhal na své pěsti.

Dále nějaký medik a tatrmanský Polák. Ze schodiště nahlížely do předsíně dvě dámy, ale netroufaly si dovnitř. Kolja jim před nosem zabouchl dveře a zavřel na háček.

"Buď zdráv, Gaňko, ty mizero! Copak, nečekal jsi Parfena Rogožina?" opakoval Rogožin a zastavil se ve dveřích proti Gaňovi. Vtom však spatřil přímo proti sobě Nastasju Filippovnu.

Určitě ho ani ve snu nenapadlo, že by se tu s ní mohl setkat, poněvadž se při pohledu na ni tak zarazil, že zbledl jako křída a rty mu až zmodraly. "Je to tedy pravda!" řekl tiše, jako by pro sebe, s nadobro zoufalým výrazem, "tak to je konec!... No dobrá... však si spolu promluvíme!" zasyčel najednou vztekle a vrhl na Gaňu nenávistný pohled. "No... počkej!"

Jen s obtíží vyrážel slova, jako by se dusil. Bezmyšlenkovitě kráčel do přijímacího pokoje, ale jakmile překročil práh, spatřil náhle Ninu Alexandrovnu s Varjou, a přes své rozčilení se v rozpacích zarazil. Za ním prošel podnapilý Lebeděv, který ho sledoval jako stín, potom student meddicíny a pán s mohutnými pěstmi, Zaljožev, uklánějící se vpravo i vlevo, a za nimi se protáhl malý tlouštík. Přítomnost dam je všechny poněkud překvapila a zřejmě jim dost vadila, ovšem jen pro začátek, než budou mít příležitost vykřiknout a začít... Pak už by jim dámy nevadily.

"Co to? Ty jsi tu taky, kníže?" roztržitě pronesl Rogožin, trochu udivený setkáním s knížetem, "a pořád ještě v kamaších, ach,"

povzdechl si a hned na knížete zapomněl. Znovu se zadíval na Nastasju Filippovnu a blížil se k ní jako přitahován magnetem.

Nastasja Filippovna rovněž hleděla na hosty s neklidnou zvědavostí.

Konečně se Gaňa vzpamatoval.

"Co to má, prosím, znamenat?" spustil hlasitě, přísným zrakem přelétl vetřelce a obrátil se rovnou k Rogožinovi, "pánové, tady nejste v maštali, je tu má matka a sestra..."

"Vidíme, že jsou tu matka a sestra," procedil skrze zuby Rogožin.

"Je vidět, že jsou tu matka a sestra," potvrdil důstojně Lebeděv.

Pán s pěstmi, který se zřejmě domníval, že nastala jeho chvíle, cosi zabručel.

"Tak co je?" najednou jaksi nepřirozeně zvýšeným hlasem vyjel Gaňa, "předně prosím, abyste se všichni odebrali do salonu, a pak bych rád věděl..."

"Vida ho, nepoznává mě!" zlověstně se zašklebil Rogožin a nehýbal se z místa, "ty nepoznáváš Rogožina?"

"Dejme tomu, že jsem se s vámi kdesi setkal, ale..."

"Hleďme, kdesi setkal! Sotva před třemi měsíci jsi mě přece obehrál o dvě stě tátových rublů, táta umřel, než se o tom dozvěděl, tys mě tam zatáhl a Knif hrál falešně. Takže ty mě neznáš? Tady Pticyn ti to dosvědčí! Kdybych ti teď ukázal tři stříbrňáky, vytáhl je z kapsy, polezeš za nimi až na Vasiljevský po čtyřech, takový jsi! Jsi ničema! Přijel jsem tě teď celého koupit, nehleď na to, že mám na sobě takové boty, peněz mám, brachu, habaděj, koupím tě celého, se vším tvým živobytím, všechny vás koupím, budu-li chtít! Všechny koupím!" rozohňoval se Rogožin, jako by mu víno rozpalovalo krev. "E-ech!" zvolal, "Nastasjo Filippovno! Neodhánějte mě, jen slůvko, prosím! Vezmete si ho, nebo ne?"

Rogožin vyslovil svou otázku, jako by se z hlubin zoufalství obracel k nějakému božstvu a se smělostí odsouzence k smrti, který již nemá co ztratit.

Nastasja Filippovna si ho posměšně a přezíravě změřila, ale když pak sklouzla pohledem z Varji na Ninu Alexandrovnu a Gaňu, zvolila jiný tón.

"Rozhodně ne, co vás to napadlo? A proč se vůbec ptáte?"

odpověděla tiše, vážně a trochu udiveně.

"Ne? Ne?!" vykřikl Rogožin, skoro bez sebe radostí, "tak tedy ne?! A já slyšel... Ach! Nastasjo Filippovno! Prý jste si dali s Gaňkou slovo! Tuhle s ním? Copak je to možné? Každému to říkám!

Vždyť ho celého koupím za pouhých sto rublů, a když mu dám tisícovku nebo třeba tři, aby se vás vzdal, uteče rovnou od oltáře a nevěstu mi přenechá. Viď, že je to tak, Gaňko, ty mizero! Viď že bys vzal ty tři tisícovky! Tady je máš, tady!

Proto jsem přijel, abys mi dal takový úpis. Řekl jsem, že tě koupím, a kupuju!"

"Seber se a táhni, jsi opilý!" zvolal Gaňa, který střídavě rudl a bledl.

Po jeho okřiknutí ozval se náhle výbuch několika hlasů, celá Rogožinova tlupa již dávno čekala na první příležitost. Lebeděv s nesmírnou horlivostí šeptal cosi Rogožinovi do ucha.

"Správně, ouřado!" odpověděl Rogožin, "správně, ty ochmelko! Ať už to dopadne jak chce. Nastasjo Filippovno!" zvolal a hleděl na ni jako rozumu zbavený, nejdřív ustrašeně a potom se zoufalou drzostí, "tady je osmnáct tisíc!" a mrštil před ni na stolek balíček v bílém papíře, křížem převázaný provázky, "tak! A bude ještě víc!"

Netroufal si dopovědět, co měl na mysli.

"Ne, ne, ne!" zašeptal mu opět Lebeděv s ulekaným výrazem.

Pravděpodobně se zděsil obrovské sumy a navrhoval zkusit to s částkou nepoměrně menší.

"Ne, v tomhle jsi, brachu, hlupák a nevíš, s kým máš tu čest...

no a já jsem taky hlupák!" vzpamatoval se najednou Rogožin a zachvěl se pod jiskřícím zrakem Nastasji Filippovny. "E-ech!

Neměl jsem tě poslechnout," dodal kajícně.

Nastasja Filippovna se zahleděla do Rogožinovy zkroušené tváře a najednou se zasmála.

"Osmnáct tisíc mně? Hned je vidět hokynáře!" dodala náhle s drzou důvěrností a vstala z pohovky, jako by se chystala k odchodu.

Gaňa pozoroval scénu a srdce se mu svíralo.

"Tak tedy čtyřicet tisíc, a ne osmnáct!" vykřikl Rogožin. "Vaňka Pticyn s Biskupem mi slíbili do sedmi sehnat čtyřicet tisíc!

V hotovosti, na prkno!"

Byl to neobyčejně ošklivý výstup, ale Nastasja Filippovna se jen smála a neměla se k odchodu, jako by ho úmyslně prodlužovala.

Nina Alexandrovna s Varjou mlčky vstaly a ulekaně čekaly, co bude dál. Varje blýskaly oči, Nině Alexandrovně bylo však nevolno, celá se chvěla a zdálo se, že co nevidět omdlí.

"Když je to tak - tedy sto! Ještě dneska seženu sto tisíc.

Pticyne, založ mě, namastíš si kapsu!"

"Neblázni," pošeptal mu Pticyn, který k němu chvatně přistoupil a chytil ho za ruku, "vzpamatuj se, nebo tě dají vyvést. Nevíš, kde jsi?"

"Žvaní z opilosti," prohodila Nastasja Filippovna, jako by chtěla Rogožina dráždit.

"Nežvaním, na mou duši, peníze budou. K večeru. Pticyne, založ mě, kůže lichvářská, připočítej si, kolik chceš, ale do večera mi obstarej sto tisíc, dokážu ti, jaký jsem," rozohnil se náhle Rogožin.

"Ale co to má vlastně znamenat?" znenadání výhružně vykřikl rozzlobený Ardalion Alexandrovič a přistoupil k Rogožinovi.

Nenadálý útok starce, který se dosud choval tiše, působil značně komicky. Rozlehl se smích.

"Kde ten se tu vzal?" zasmál se Rogožin, "pojď s námi, starý, dáš si do nosu!"

"Tohle už je sprosté!" zvolal Kolja a rozplakal se studem a lítostí.

"Copak se mezi vámi nenajde nikdo, kdo by tu nestydatou ženskou vyvedl?" zvolala náhle Varja, třesoucí se hněvem.

"Vida, jsem nestydatá ženská," konstatovala s pohrdavým smíchem Nastasja Filippovna, "a já hloupá vás přijela pozvat na svůj večírek! Slyšíte, jak mě vaše sestřička nazývá, Gavrilo Ardalionyči!"

Gaňa stál po sestřině výpadu jako omráčený. Když však viděl, že se Nastasja Filippovna už skutečně má k odchodu, vrhl se na Varju jako pominutý a vztekle ji chytil za ruku.

"Cos to provedla!" vykřikl a měřil si ji zničujícím pohledem.

Nebyl už pánem sebe ani svých myšlenek.

"Co jsem provedla? Kam mě vlečeš? Mám se jí snad omluvit za to, že urazila tvou matku a přijela zostudit tvůj dům, ty nestado?"

křičela Varja a dívala se na bratra vítězoslavně a vyzývavě.

Chvíli tak stáli těsně proti sobě a Gaňa stále svíral sestřinu ruku.

Jednou dvakrát sebou prudce trhla, když se snažila ruku vyprostit, a najednou ztratila sebeovládání a plivla bratrovi do obličeje.

"To je aspoň děvče!" zvolala Nastasja Filippovna. "Blahopřeji vám, Pticyne!"

Gaňovi se zatmělo v očích a se slepou zuřivostí se vší sílou rozmáchl na sestru. Byl by ji zasáhl přímo do obličeje. Náhle však cizí ruka zachytila jeho rozmáchnutou paži.

Mezi ním a Varjou stanul kníže.

"Tak už dost, prosím," řekl důrazně, ale také se všecek chvěl, navýsost rozčilený.

"Věčně se mi budeš plést do cesty?" zaječel Gaňa, pustil Varju a uvolněnou rukou zuřivě, ze všech sil udeřil knížete do tváře.

"Ach!" spráskl ruce Kolja, "ach Bože!"

Kolem se ozvaly výkřiky. Kníže zbledl. Zvláštním, vyčítavým pohledem se zadíval Gaňovi do očí, chtěl cosi říci, ale rty se mu třásly a křivily jakýmsi podivným, naprosto nevhodným úsměvem.

"Mě může... ale ji... přece nedám!" pronesl nakonec tiše, ale najednou se už nemohl déle ovládat, pustil Gaňu, zakryl si rukama obličej, odešel do kouta, a obrácen tváří ke zdi, řekl přerývaným hlasem: "Ó, jak se budete stydět za svůj čin!"

Gaňa opravdu stál celý skleslý. Kolja přiběhl ke knížeti, objímal ho a líbal a za ním se tísnili Rogožin, Varja, Pticyn, Nina Alexandrovna i starý Ardalion Alexandrovič.

"To nic, to nic," mumlal kníže na všechny strany pořád s oním nevhodným úsměvem.

"Bude ho to mrzet!" zvolal Rogožin, "však budeš litovat, Gaňko, žes ublížil takovému... beránkovi." (Nenašel příhodnější výraz.) "Kníže, příteli můj, pojďme odtud, vykašli se na ně! Uvidíš, jaké má Rogožin srdce!"

I Nastasja Filippovna užasla jak nad činem Gaňovým, tak nad chováním knížete. Na jejím obvykle bledém, zamyšleném obličeji, kterému tak neslušela předstíraná veselost, se teď vzrušeně zračil nový pocit; a přece jako by se nechtěla prozradit a snažila se udržet si posměšný výraz.

"Opravdu, kdesi jsem už ten obličej viděla!" pronesla již zcela vážným hlasem, náhle si vzpomněla na svou nedávnou otázku.

"I vy byste se měla stydět! Nejste přece taková, jak tady předstíráte! Copak je to možné?" zvolal kníže s hlubokou upřímnou výčitkou.

Nastasja Filippovna se udiveně usmála, ale jako by svým úsměvem cosi zakrývala, zrozpačitěla, podívala se na Gaňu a vyšla z pokoje, ale hned se spěšně vrátila, hbitě přistoupila k Nině Alexandrovně, vzala její ruku a zvedla ji ke rtům.

"Opravdu nejsem taková, uhodl to," zašeptala chvatně, ale horoucně, najednou celá rozpálená a uzardělá. Pak se obrátila a vyšla, tentokrát ještě rychleji a dřív, než si kdo mohl uvědomit, proč se vlastně vrátila. Ale všichni viděli, že cosi zašeptala Nině Alexandrovně a snad jí políbila ruku. Varja však postřehla a slyšela všechno a provázela ji udivenýma očima.

Gaňa se vzpamatoval a rozběhl se doprovodit Nastasju Filippovnu, ta však už vyšla z bytu. Dohonil ji na schodech.

"Nechoďte se mnou!" zavolala na něho. "Na shledanou večer! Ale určitě, slyšíte?"

Vrátil se nesvůj, zamyšlený; na duši mu ležela těžká hádanka.

Těžší než dřív. V myšlenkách se mu kmital i kníže... Byl tak zabrán do sebe, že ani neviděl, jak se kolem něho žene celá Rogožinova smečka, dokonce ho přitiskli ke dveřím, jak se chvatně tlačili ven za Rogožinem. Všichni o čemsi hlučně rokovali.

Rogožin šel s Pticynem a ujišťoval ho o něčem velmi důležitém a patrně značně naléhavém.

"Prohráls, Gaňko!" zvolal, když ho míjel.

Gaňa se za nimi znepokojeně díval.

XI

Kníže odešel ze salonu a zavřel se ve svém pokoji. Vzápětí za ním přiběhl Kolja, aby ho utěšil. Ubohý chlapec se již zřejmě nemohl od něho odloučit.

"Dobře, že jste odešel," řekl, "teď tam bude ještě horší mela než prve, a tohle je teď u nás na denním pořádku a všechno kvůli Nastasje Filippovně."

"U vás vybujelo a dozrálo hodně nezdravého, Koljo," poznamenal kníže.

"Ano, máte pravdu. Copak my! Sami jsme si to zavinili. Ale mám jednoho velkého přítele a ten je na tom ještě hůř. Chcete, abych vás s ním seznámil?"

"Jistě. Je to váš kamarád?"

"Ano, skoro. Později vám všechno vysvětlím. Co myslíte, je Nastasja Filippovna krásná? Do dneška jsem ji nikdy neviděl, i když jsem se o to strašně snažil. Přímo mě oslnila. Všechno bych Gaňkovi odpustil, jen kdyby to dělal z lásky, ale proč si bere peníze, to je na tom hrozné!"

"Ano, váš bratr se mi pramálo líbí."

"Jak by ne! Po tom... Ale víte, mně se protiví všechny ty zvrácené názory. Nějaký blázen nebo hlupák nebo pomatený darebák dá někomu políček a ten člověk je na celý život potupen a nemůže to jinak smýt než krví, leda by ho na kolenou prosili za odpuštění. Myslím, že je to hotový nesmysl a despotismus. Na tom je založeno Lermontovovo drama Maškaráda a podle mého je to hloupé. Nebo snad nepřirozené. Ovšem on to přece psal téměř v dětství."

"Vaše sestra se mi velmi líbí."

"Jak plivla Gaňkovi do očí. Varja má odvahu. Ale vy jste to neudělal a jsem přesvědčen, že ne z nedostatku odvahy. Vida, tady ji máme, my o vlku a vlk za humny. Věděl jsem, že přijde, je dobrá, i když má své chyby."

"Copak ty tu chceš?" hned se na něho obořila Varja, "běž k otci.

Neobtěžuje vás, kníže?"

"Vůbec ne, naopak."

"Zase dává najevo, že je starší. To je od ní ošklivé. Myslel jsem, že otec určitě odejde s Rogožinem. Jistě toho teď lituje.

Opravdu, musím se za ním podívat," dodal Kolja na odchodu.

"Maminku jsem bohudík odvedla a uložila do postele, nic zlého se už nedělo. Gaňa je všecek zahanben a zamyšlen. Však má proč.

Dostal za vyučenou! Přišla jsem vám znovu poděkovat a ráda bych se vás na něco zeptala: Vy jste dřív neznal Nastasju Filippovnu, kníže?"

"Ne, neznal."

"Jak jste na to přišel, když jste jí do očí řekl, že není 'taková'? Možná máte pravdu. Zdá se, že není taková. Ostatně, vůbec se v ní nevyznám. Měla ovšem v úmyslu nás urazit, to je jasné. Už dřív jsem o ní slyšela mnoho podivného. Ale když nás přijela pozvat, proč se tak nepěkně chovala k matince? Pticyn ji velmi dobře zná, ale i jeho překvapila. A co měla znamenat ta věc s Rogožinem? Jestli má člověk trochu sebeúcty, nesmí přece takhle mluvit, a zvláště v domě svého... Maminka má o vás velkou starost."

"Zbytečně," řekl kníže a mávl rukou.

"A ona vás poslechla..."

"Jak to, poslechla?"

"Řekl jste jí, aby se styděla, a ona se hned docela změnila. Máte na ni vliv, kníže," dodala Varja s lehkým úsměvem.

Dveře se otevřely a docela nečekaně vstoupil Gaňa.

Vůbec nezaváhal, když uviděl Varju, okamžik se na prahu zarazil a pak rázně vykročil ke knížeti.

"Kníže, zachoval jsem se hanebně, odpusťte mi, můj milý," řekl v prudkém dojetí. Na jeho tváři se zračila veliká trýzeň. Kníže na něho hleděl s údivem a neodpovídal. "Tak odpusťte, odpusťte mi přece!" netrpělivě naléhal Gaňa, "chcete-li, i ruku vám políbím!"

Kníže byl neobyčejně překvapen a mlčky, oběma rukama Gaňu objal.

Srdečně se políbili.

"Netušil jsem, že jste takový," řekl nakonec kníže, těžce oddychuje, "netušil jsem... že byste byl toho schopen."

"Omluvit se vám? Ach, jak jsem si jen mohl myslet, že jste idiot!

Všímáte si toho, co ostatní nikdy nezpozorují. Kdybych si tak s vámi mohl o všem pohovořit... ale raději ne!"

"Své sestře byste se měl také omluvit," řekl kníže a ukázal na Varju.

"Ne, to všechno už jsou mí nepřátelé. Ujišťuji vás, kníže, zkoušel jsem to víckrát, ale tady nedovedou upřímně odpouštět,"

řekl Gaňa prudce a odvrátil se od Varji.

"Ne, odpouštím ti," řekla znenadání Varja.

"A pojedeš večer k Nastasje Filippovně?"

"Když na tom trváš, pojedu, ale uvaž sám, mohu-li tam po tom všem jet."

"Není přece vůbec taková. Vidělas, jaké záhady si vymýšlí.

Komedie," usmál se Gaňa zlostně.

"Vím, že není taková, je to jen komedie, ale proč? Neměl by sis uvědomit, Gaňo, za koho tě považuje? I když mamince políbila ruku, i když to byla jen komedie, tobě se vysmála! Těch

pětasedmdesát tisíc rublů za to nestojí, věř mi, bratře! Jsi ještě schopen ušlechtilých hnutí, proto ti radím: Nejezdi tam ani sám! Měj se na pozoru! Z toho nekouká nic dobrého!"

Po těch slovech vzrušená Varja rychle vyběhla z pokoje.

"A takhle je to pořád dokola," řekl Gaňa s úsměvem, "copak si opravdu myslí, že to sám nevím? Vím přece víc než ony."

Při těch slovech usedl na pohovku, zřejmě se tu hodlal zdržet.

"Když je tomu tak," zeptal se kníže poněkud ostýchavě, "proč berete na sebe takové trápení, o němž víte, že za těch pětasedmdesát tisíc nestojí?"

"O tom teď nemluvím," zahučel Gaňa, "ale řekněte, chci slyšet vaše mínění, stojí to trápení podle vašeho názoru za těch pětasedmdesát tisíc, nebo nestojí?"

"Myslím, že nestojí."

"Nu ovšem, ovšem. A takový sňatek - je hanebný?"

"Velmi hanebný."

"Tak abyste věděl, žením se, a teď už docela určitě. Předtím jsem si to ještě rozmýšlel, ale teď už ne! Mlčte! Vím, co chcete říci..."

"Chci říci něco jiného, než si myslíte. Divím se, že ani trochu nepochybujete..."

"Jak to? O čem nepochybuji?"

"Vůbec nepochybujete, že si vás Nastasja Filippovna vezme, myslíte, že je všechno rozhodnuto. A kdo vám ručí za to, i kdyby si vás vzala, že vám těch pětasedmdesát tisíc vklouzne rovnou do kapsy? Ostatně, vím toho příliš málo..."

Gaňa se prudce obrátil ke knížeti.

"Zajisté, málo," řekl, "ale proč bych tedy na sebe měl brát celou tu tíhu?"

"Stává se, myslím, velmi často, že se muž žení pro peníze a žena si je přitom ponechá."

"N-ne, s námi to tak nebude... Jsou tu... jsou tu jisté okolnosti...," zabrumlal Gaňa, ponořen do neklidných myšlenek. "A co se týče jejího souhlasu, o tom už nemůže být pochyb," dodal rychle. "Z čeho usuzujete, že mě odmítne?"

"Nevím nic než to, co jsem viděl. Ale i Varvara Ardalionovna právě mínila..."

"Nu ovšem! Nevědí už, co by řekly. Rogožinovi se vysmívala, věřte mi, o tom jsem se přesvědčil. Bylo to jasně vidět. Napřed jsem se trochu lekl, ale pak jsem to prokoukl. Nebo myslíte snad to, jak se chovala k matce, otci a k Varje?"

"I k vám."

"Snad, ale to šlo hlavně o dávnou, čistě ženskou mstu, nic víc.

Je to žena nesmírně popudlivá, nedůvěřivá a ješitná. Jako úředník, kterého zapomněli povýšit! Chtěla se jim ukázat a dát jim najevo všechno své opovržení... no a mně taky, prosím, to nepopírám... Ale přece si mě vezme. Nevěřil byste, co dokáže lidská ješitnost. Víte, pokládá mě za ničemu, protože si ji, milenku druhého, tak nepokrytě beru pro peníze, ale nenapadne ji, že by ji někdo jiný napálil mnohem hůř, lísal by se k ní a oháněl se liberálně pokrokovými řečmi, pak by se ještě vytasil s ženskou otázkou a už by si ji otočil kolem prstu. Namluvil by hloupé ješitné ženské, a jak snadno, že se s ní žení jedině pro její vznešené srdce a neštěstí, a bral by si ji stejně taky jen pro peníze. Nezdám se jí, protože se nechci přetvařovat, i když bych měl. A ona? Nedělá totéž? Tak proč mnou tedy pohrdá a proč takhle vyvádí? Protože nepovolím a ještě se tvářím hrdě. No však uvidíme!"

"A dřív jste ji opravdu miloval?"

"Ano, zpočátku jsem ji miloval. Ale teď už mám všeho dost... Jsou ženy, které se hodí jedině za milenky, jinak k ničemu. Netvrdím, že byla mou milenkou. Bude-li chtít žít v klidu, i já s ní budu v klidu žít. Jakmile se však vzbouří, okamžitě ji opustím a peníze vezmu s sebou. Nechci být směšný, hlavně nechci být směšný!"

"Řekl bych, že je Nastasja Filippovna rozumná," poznamenal kníže opatrně. "Proč by v předtuše takového trápení strkala hlavu do pasti? Mohla by si přece vzít někoho jiného. To mi nejde na rozum."

"Však ona dobře ví, co dělá! Nevíte všechno, kníže... je tu ještě... ostatně je pevně přesvědčena, že ji k zbláznění miluji, věřte mi, přesně tak! Víte, jsem si málem jist, že i ona mě miluje, svým způsobem ovšem, znáte přece přísloví: 'Co se rádo má, to se škádlívá.' Celý život mě bude pokládat za ošlapek, snad zrovna to se jí hodí, ale přece mě bude mít ráda, k tomu se chystá, takovou má povahu. Je každým coulem Ruska, věřte mi, ale já jí také chystám pěkné překvapení. Ten nedávný výstup s Varjou byl jen náhodný, ale tuze mi prospěl; poznala mou oddanost a je teď ujištěna, že kvůli ní zpřetrhám všechny svazky. Spolehněte se, že ani my nejsme na hlavu padlí. Nemyslíte si, doufám, že jsem žvanil? Možná že bych se vám neměl tak svěřovat, kníže. Ale právě proto, že jste první slušný člověk, který se mi namanul, jsem se na vás vrhl, prosím, nepovažujte to za slovní hříčku. Pro to, co bylo předtím, se snad na mne nezlobíte? Snad poprvé za dva roky mluvím upřímně. Je tu hrozně málo čestných lidí, ještě nejslušnější je Pticyn. Copak, vám je to k smíchu? Darebáci mají slušné lidi rádi, to jste nevěděl? A víte, já nejsem o nic lepší, a přece... Ostatně rád bych věděl, proč jsem vlastně darebák? Jen proto, že to všichni spolu s ní o mně říkají? A víte, že už jsem se od nich i od ní taky nakazil a sám si říkám darebák? A to je právě hnusné!"

"Já už vás nikdy nebudu pokládat za darebáka," řekl kníže. "Dřív jsem si myslel, že jste přímo nějaký zloduch, ale teď jste mě najednou tak potěšil, že si z toho beru poučení - každý úsudek musí být ověřen zkušeností. Teď vidím, že nejste zloduch, ba ani příliš zkažený. Jste podle mého soudu člověk docela obyčejný, jenom trochu slaboch a nikterak originální."

Gaňa se jízlivě ušklíbl, ale neodpověděl. Kníže viděl, že se mu svým úsudkem nezavděčil, proto zrozpačitěl a také se odmlčel.

"Neříkal vám otec o peníze?" zeptal se pojednou Gaňa.

"Ne."

"Řekne si, ale nic mu nedávejte. Vidíte, býval to také docela slušný člověk, ještě se na ty časy pamatuji. Měl přístup do vznešených kruhů. Jak rychle se tito staří slušní lidé mění!

Jakmile se poměry jen maličko obrátily, všechno, co bývalo, jako by roztálo na slunci. Dřív si nikdy tak nevymýšlel, věřte mi, býval jen velmi exaltovaný, a jak se to všechno zvrtlo! A všechno ovšem zavinilo pití. Považte, vydržuje si milenku! Už není jen nevinný prolhaný žvanil. Nechápu, že s ním matka má ještě trpělivost. Vyprávěl vám o obležení Karsu? Nebo o tom, jak na něho promluvil zapřažený šedák? Tak daleko už dospěl."

Gaňa se najednou srdečně rozesmál.

"Co se na mne tak díváte?" zeptal se knížete.

"Ale překvapil mě váš upřímný smích. Opravdu, umíte se ještě smát docela jako dítě. Prve jste se přišel smiřovat a řekl jste: 'Třeba vám i ruku políbím.' Zrovna tak se smiřují děti. Jste tedy ještě schopen takových slov a hnutí. A pak mi tu najednou spustíte celou přednášku o těch pětasedmdesáti tisících a o všech těch hrůzách. Všechno je opravdu nějak nesmyslné a nemožné."

"Co z toho tedy vyvozujete?"

"Že jednáte snad příliš lehkomyslně a měl byste si celou věc dobře promyslet! Neměla snad Varvara Ardalionovna pravdu?"

"Ach, myslíte morální stránku! Však vím, že jsem ještě kluk,"

přerušil ho vřele Gaňa, "třebas už jen proto, že jsem se s vámi pustil do takové debaty. Kníže, já nejdu do toho manželství z vypočítavosti," rozhorloval se jako mladíček, dotčený ve své samolibosti, a prozrazoval tak víc, než chtěl, "kdybych jednal z vypočítavosti, určitě bych udělal chybu, protože ani rozumově, ani povahově nejsem ještě dost zralý. Jednám z vášně, ze zaujetí, protože mám před sebou důležitý cíl. Vy si snad myslíte, že sotva shrábnu pětasedmdesát tisíc, hned si koupím kočár. Tak to ne, budu nosit tři roky starý kabát a zanechám všech svých klubovních známostí. Mezi námi je málo vytrvalců, přestože jsou všichni lichváři, ale já chci vytrvat. Hlavní věc je vydržet do konce, to je můj cíl! Pticyn spával, když mu bylo sedmnáct, na ulici a prodával kapesní nožíky, začal od píky a dnes má šedesát tisíc rublů, ale jak se musel ohánět! A tohle všechno chci já přeskočit a začít rovnou s hotovostí. Za patnáct let budou o mně říkat: 'Ejhle, Ivolgin, král židovský!' Říkáte, že nejsem originální.

Pamatujte si, milý kníže, že pro člověka naší doby a našeho druhu není nic urážlivějšího než me říci, že není originální, že je slaboch bez zvláštního nadání, zkrátka docela obyčejný smrtelník.

Neráčil jste mě ani uznat za pořádného darebáka a víte, nejraději bych vás byl za to uškrtil! Urazil jste mě hůř než Jepančin, který mě - a prosím, bez zvláštních řečí nebo svodů, jen ve své prostomyslnosti - pokládá za schopného prodat mu svou ženu. To mi, panečku, už dlouho pění krev, ale potřebuji peníze! Jakmile si je vydělám, hned budu navýsost originální! Právě proto jsou peníze tak dokonale hnusné a odporné, že člověku dodají nadání. A tak tomu bude

až do skonání světa. Řeknete, že je to výplod dětinské nebo snad básnické mysli, ale to mě může jen pobavit, a věc přece dospěje ke svému konci. Vytrvám a dojdu k cíli. Rira bien, qui rira le dernier!* Proč mě Jepančin tak uráží? Myslíte, že ze vzteku? Kdepak! Jenom proto, že jsem příliš bezvýznamný.

Ale potom... No teď už dost, musím jít. Kolja sem už dvakrát strčil nos, máte jít k obědu, a já padám. Někdy k vám zajdu.

Nebude vám u nás zle, už vás považují za člena rodiny. Jen pozor, ať mě neprozradíte. Myslím, že z nás budou buď přátelé, nebo nepřátelé. A co říkáte, kníže, kdybych vám byl políbil ruku, jak jsem ostatně upřímně nabízel, stal bych se pro to nakonec vaším nepřítelem?"

* Kdo se směje naposled, ten se směje nejlíp!

"Určitě, ale ne provždy, dlouho byste to nevydržel a odpustil mi," usmál se po kratičké úvaze kníže.

"Tak! Inu, s vámi musí být člověk opatrný. Vida, i teď jste ukápl trochu jedu. Kdoví? Možná že jste můj nepřítel? Počkejme, chachacha! Abych nezapomněl, tak se mi zdá, že se vám Nastasja Filippovna moc líbí, co?"

"Ano... líbí se mi."

"Zamilován?"

"N-ne."

"Ale zrudl jste po uši a tváříte se jako mučedník. No nic, nechme toho, už se nesměju, na shledanou! A víte, že je to ctnostná žena, věřil byste tomu? Myslíte, že žije s tím Tockým? Kdepak! Už dávno ne. Všiml jste si, že je vlastně skoro ostýchavá a často upadá do rozpaků? Opravdu! A zrovna takové ženy bývají panovačné.

Tak nashledanou!"

Gaňa odcházel mnohem veselejší a bujařejší, než přišel. Kníže asi deset minut seděl nehybně a přemýšlel.

Kolja opět vsunul hlavu do dveří.

"Nebudu obědvat, Koljo, nedávno jsem vydatně posnídal u Jepančinových."

Kolja vešel dovnitř a podal knížeti psaníčko od generála, pečlivě složené a zapečetěné. Na tváři mu bylo vidět, jak nerad dopis doručuje. Kníže si psaní přečetl, pak vstal a vzal si klobouk.

"Je to jen pár kroků," řekl Kolja rozpačitě. "Sedí tam a má před sebou láhev. Nechápu, že mu tam dávají na dluh. Milý kníže, prosím vás, neprozraďte našim, že jsem vám doručil to psaní!

Tisíckrát už jsem sliboval, že to víckrát neudělám, ale je mi ho líto. A ještě něco, jednejte s ním docela bez okolků a dejte mu nějakou maličkost a dost."

"Sám jsem na to myslel, Koljo. Musím s vaším tatínkem mluvit...

v jisté záležitosti. Tak pojďme!"

XII

Kolja zavedl knížete do nedaleké přízemní kavárny na Litějné - byla tam herna s kulečníky a vchod se z ulice. Ardalion Alexandrovič se jako stálý host uvelebil v rohové oddělené místnůstce po pravé straně, před sebou na stolku měl láhev a v rukou vskutku Indépendance Belge. Čekal na knížete. Jakmile ho zahlédl, hned odložil noviny a začal se mu cosi horlivě, mnohomluvně vysvětlovat, ale kníže nic z toho nepochopil, protože generál už byl pořádně opilý.

"Deset rublů nemám," přerušil ho kníže, "tady máte pětadvacetirublovku, rozměňte ji a patnáct mi vraťte, jinak bych zůstal bez peněz."

"Samozřejmě, buďte ujištěn, okamžitě..."

"Mimoto k vám mám prosbu, generále. Vy jste nikdy nebyl u Nastasji Filippovny?"

"Já? Já že u ní nikdy nebyl? To říkáte vy mně? Kolikrát, můj milý, kolikrát jsem tam byl!" zvolal generál v návalu ješitné, ironické vítězoslávy, "ale nakonec jsem tam přestal chodit, poněvadž nechci podporovat nemístný svazek. Viděl jste přece, sám jste byl dopoledne svědkem, že jsem udělal vše, co může udělat ohleduplný a shovívavý otec. Teď však vstoupí na scénu otec úplně jiný a pak uvidíme, uvidíme, jestli starý zasloužilý voják zvítězí nad intrikami nebo zda se nestoudná kurtizána vetře do urozené rodiny."

"Právě proto jsem vás chtěl poprosit, abyste mě dnes večer uvedl jako svého známého k Nastasje Filippovně. Musím tam dnes nutně jít, mám jakýsi plán, ale marně si lámu hlavu, jak bych se tam jinak dostal. Byl jsem jí sice představen, ale ona mě nepozvala a její večírek je přece pouze pro zvané. Ostatně byl bych ochoten přejít některé společenské formality, i kdyby se mi třeba vysmáli, jen kdybych se tam nějak dostal."

"Dočista jako byste četl mé myšlenky, můj mladý příteli," zvolal generál nadšeně, "nevolal jsem vás sem kvůli téhle maličkosti,"

pokračoval, přece však vzal peníze a strčil je do kapsy, "ale právě proto, abych vás pozval na společnou výpravu k Nastasje Filippovně, nebo lépe řečeno na výpravu proti Nastasje Filippovně! Generál Ivolgin a kníže Myškin! Co tomu řekne? A já pod maskou přívětivosti vyřknu konečně v den jejích narozenin svůj ortel, sice nepřímo, zastřeně, buď zasloužilý otec... a tak říkajíc... a podobně... nebo... Ale budiž! Váš nápad je svrchovaně plodný. Půjdeme tam kolem deváté, času máme dost."

"Kde bydlí?"

"Daleko odtud, u Velkého divadla, v domě Mytovcové, téměř přímo na náměstí, v prvním poschodí... Nebude tam mnoho lidí, třebaže má narozeniny, a brzy se všichni rozejdou..."

Dávno už byl večer, ale kníže pořád ještě seděl a čekal a naslouchal nesčíslným historkám, z nichž generál žádnou nedokončil. Po příchodu knížete si objednal další láhev a za hodinu ji

vyprázdnil. Pak si objednal třetí, vypil i tu a stačil přitom vypovědět bezmála celý svůj život. Nakonec kníže vstal a prohlásil, že už déle nemůže čekat. Generál dopil poslední zbytek z láhve, vstal a velice vratkým krokem opouštěl místnost. Kníže si div nezoufal. Žasl sám nad sebou, jak se mohl na generála tak hloupě spolehnout. Ve skutečnosti však na něho nespoléhal, doufal jen, že ho nějak uvede k Nastasje Filippovně; i když byl připraven na trapnou situaci, s tak velkým skandálem nepočítal.

Generál byl nadobro zpitý a nadmíru hovorný, řečnil nepřetržitě a velmi procítěně, hlas se mu chvěl dojetím. Jeho řeč se neustále točila kolem stejného námětu: Pro špatné chování všech členů jeho rodiny prý se všechno hatí a musí se tomu konečně učinit přítrž.

Mezitím došli na Litějnou. Obleva dosud trvala, teplý, vlahý vítr melancholicky svištěl ulicemi, kočáry se valily blátem, klusáci a herky zvučně tepali podkovami dláždění. Promoklí chodci se ve schlíplých hloučcích potloukali ulicemi. Někteří byli opilí.

"Vidíte ta osvětlená mezaninová okna," vykládal generál, "tady bydlí kolegové, a já, který jsem vlasti sloužil nejdéle z nich a nejvíce jsem strádal, se pěšky trmácím k Velkému divadlu na návštěvu k pochybné dámičce! Muž, který má v prsou třináct kulí... nevěříte? A přece jedině kvůli mně telegrafoval Pirogov do Paříže a kvůli tomu na určitou dobu opustil obležený Sevastopol a pařížský dvorní lékař Nélaton si ve jménu vědy vyškemral propustku a přijel mě do obleženého Sevastopolu vyšetřit. Vědí o tom i na nejvyšších místech: 'Á, to je ten Ivolgin, co má v těle třináct kulí!' - prosím, takhle se o mně mluví! Vidíte tenhle dům, kníže? Tady bydlí v prvním poschodí můj starý kolega generál Sokolovič se svou šlechetnou početnou rodinou. Tenhle dům a ještě tři domy na Něvském a dva v Námořní tvořím celý okruh mých dnešních přátel, ovšem mluvím jen za sebe.

Nina Alexandrovna se již dávno podřídila okolnostem. Já však stále ještě vzpomínám... a tak říkajíc okřívám ve vzdělané společnosti, v malém kroužku svých bývalých kolegů a podřízených, kteří mě dodnes zbožňují. Tenhle generál Sokolovič - ostatně dávno jsem u něho nebyl a dávno jsem neviděl Annu Fjodorovnu...

víte, milý kníže, když člověk sám nepřijímá hosty, omezuje bezděčně i vlastní návštěvy. Hm... mimochodem, zdá se, že mi nevěříte... Ostatně, proč bych nezavedl syna svého nejlepšího přítele z dětství do této okouzlující rodiny? Generál Ivolgin a kníže Myškin! Seznámíte se s rozkošnou dívkou, a ne s jednou, nýbrž dvěma, dokonce třemi; tyto dámy jsou okrasou našeho města a společnosti: krása, vzdělání, vznešené ideály... ženská otázka, verše, všechno je tu spojeno ve šťastné pestré směsici, nemluvě o nejméně osmdesátitisícovém věnu v hotovosti pro každou, což přes všechny ženské a sociální otázky není nikdy na škodu...

zkrátka musím, rozhodně tam musíte jít se mnou. Generál Ivolgin a kníže Myškin!"

"Hned teď? Ale zapomněl jste...," začal kníže.

"I ne, nezapomněl, jen pojďme. Vzhůru po tomto nádherném schodišti! Měl by tu být vrátný, ale... dnes je svátek, někam si odskočil. Divím se, že toho ochmelku ještě nevyhodili. Tenhle Sokolovič vděčí za všechno své životní štěstí a kariéru mně, jedině mně a nikomu jinému, ale... už jsme tady."

Kníže se už návštěvě nevzpíral a poslušně se ubíral za generálem, nechtěje ho dráždit, ale pevně doufal, že se generál Sokolovič s celou rodinou rozplynou jako pouhá chiméra a on zas

s generálem klidně sejde po schodech dolů. S hrůzou zjišťoval, že jeho naděje byly liché. Generál ho vedl po schodech jako člověk, který tu opravdu má známé, a co chvíli uváděl nějaké životopisné a místopisné podrobnosti přímo matematicky přesné. Když konečně vyšli do prvního patra, zastavili se po pravé straně dveří velmi luxusního bytu a generál vztáhl ruku ke zvonku, byl kníže pevně odhodlán utéci, ale zadržela ho jistá podivná okolnost.

"Zmýlil jste se, generále," řekl, "na dveřích je tabulka Kulakov, a vy jste chtěl zazvonit u Sokoloviče."

"Kulakov... Kulakov, to nic neznamená. Byt patří Sokolovičovi a já zvoním u Sokoloviče a Kulakov mě nezajímá... Už otvírají."

Dveře se opravdu otevřely. Vyhlédl lokaj a oznámil, že panstvo neráčí být doma.

"Taková škoda, taková škoda, jako naschvál," několikrát zarmouceně opakoval Ardalion Alexandrovič. "Vyřiďte, můj milý, že generál Ivolgin a kníže Myškin chtěli osobně složit svou poklonu a nesmírně litují..."

Vtom vyhlédl z otevřených dveří ještě obličej ženy asi čtyřicetileté, tmavě oděné, patrně hospodyně nebo vychovatelky.

Když zaslechla jména generála Ivolgina a knížete Myškina, přistoupila k nim s nedůvěřivou zvědavostí.

"Marja Alexandrovna není doma," řekla a ostře si změřila hlavně generála, "jela se slečnou Alexandrou Michajlovnou k babičce."

"Ani Alexandra Michajlovna, ach bože, jaká škoda! Představte si, milostivá, mám pořád takovou smůlu! Prosím co nejuctivěji, vyřiďte mé poručení a Alexandře Michajlovně připomeňte... zkrátka řekněte, že jí ze srdce přeji to, co si ona sama přála ve čtvrtek večer při zvucích Chopinovy balady... slečna již bude vědět...

Uctivé poručení! Generál Ivolgin a kníže Myškin."

"Prosím, vyřídím to," ukláněla se dáma již poněkud důvěřivěji.

Když sestupovali ze schodů, litoval generál ještě s nechladnoucím žárem, že rodinu nezastihli doma a kníže přišel o tak okouzlující známost.

"Víte, příteli, že jsem ve svém nitru tak trochu básník? Ale ostatně... ostatně se mi zdá, že jsme byli někde jinde," dodal náhle docela nečekaně. "Právě jsem si vzpomněl, že Sokolovičovi bydlí v jiném domě a dokonce jsou teď tuším v Moskvě. Ano, maličko jsem se zmýlil, ale... nevadí."

"Rád bych jen věděl," poznamenal kníže sklíčeně, "nemám-li se přece jen vzdát vaší pomoci a vypravit se k Nastasje Filippovně raději sám."

"Vzdát se mé pomoci? Sám? Proč, prosím vás, když pro mne je to přece krajně důležitý podnik, na kterém závisí osud mé rodiny!

Ne, můj mladý příteli, to špatně znáte Ivolgina. Kdo řekne Ivolgin, jako by řekl skála! Opři se o Ivolgina jako o skálu, říkávali již v eskadroně, kde jsem začínal svou životní dráhu.

Musím si jen cestou zaskočit do jistého domu, kde má duše už několik let nachází klidný přístav po všech bouřích a utrpeních..."

"Chcete zajít domů?"

"Ne! Chci zajít... k paní Těrenťjevové, vdově po kapitánovi Těrenťjevovi, mém bývalém podřízeném... a příteli. Tam, u ní okřívám a zotavuji se ze svých životních a rodinných strastí... A protože dnes na sobě vleču obzvlášť těžké duševní břímě, rád bych..."

"Tuším, že jsem vlastně provedl velikou hloupost," zamumlal kníže, "neměl jsem vás vůbec obtěžovat. A vy teď ještě...

Sbohem!"

"Ale já vás rozhodně nemohu pustit, mladý příteli," rozhorlil se generál, "je to vdova, matka rodiny, a v jejím srdci znějí struny, které nacházejí odezvu v celé mé bytosti. Zdržím se pouhých pět minut a naprosto neobřadně, já tam takřka bydlím, jen se umyji, trochu upravím a hned se v drožce odebéřeme k Velkému divadlu. Věřte, že vás na celý večer nutně potřebuji... Tuhle v tom domě, už jsme na místě... Á, Koljo, to jsi ty? Je Marfa Borisovna doma, nebo jsi také teprve přišel?"

"Ne," odpověděl Kolja, který se s nimi srazil právě ve vratech, "jsem tu už hezky dlouho u Ippolita, je mu dnes hůř, dopoledne ležel. Jdu teď do krámu pro karty. Marfa Borisovna vás očekává.

Ach, tatínku, vy jste se ale...," nedořekl Kolja a pozorně se zahleděl na generálovy pohyby a chůzi. "Nu což, tak pojďme!"

Setkání s Koljou přimělo knížete, že následoval generála k Marfě Borisovně, ale jen na chvilku. Kníže potřeboval Kolju; rozhodl se, že generála zanechá svému osudu, a trpce si vyčítal, že prve na něho spolehl. Stoupali dlouho zadním schodištěm, až do třetího patra.

"Chcete představit knížete?" zeptal se Kolja cestou.

"Ano, chlapče, chci. Generál Ivolgin a kníže Myškin, ale jakpak... co Marfa Borisovna..."

"Víte, tatínku, radši byste tam neměl chodit. Uškrtí vás! Tři dny jste se u ní neukázal a ona čeká na peníze. Proč jste jí sliboval peníze? To vy vždycky! Teď si to s ní vyřiďte!"

Zastavili se ve třetím poschodí před nízkými dveřmi. Generál měl zřejmě nahnáno a strkal knížete před sebe.

"Zůstanu radši tady," mumlal, "chci ji překvapit..."

Kolja vstoupil první. Jakási silně nalíčená a napudrovaná dáma v pantoflích, kazajce, s vlasy spletenými do copů, asi čtyřicetiletá, vyhlédla ze dveří a generálovo chystané překvapení

prasklo jako bublina. Sotva ho dáma uviděla, spustila pokřik: "Tady je ten bídák a věrolomník, mé tušení mě neklamalo!"

"Pojďme, to ona jen tak," šeptal generál knížeti, pořád ještě s nevinným úsměvem.

Ale nebylo to jen tak. Sotva prošli tmavou nízkou předsíní do úzkého salonku, zastaveného půltuctem proutěných křesel a dvěma karetními stolky, pokračovala paní domu jakýmsi strojeně plačtivým a všedním hlasem: "Že ti není ani trochu hanba, ty barbare a tyrane mých dětí, ty upíre, ty jidáši! Celou jsi mě vyplenil a vysál a ještě je ti to málo. Jak dlouho tě mám ještě trpět, ty nectný bídáku!"

"Marfo Borisovno! Marfo Borisovno! Tohle je... kníže Myškin.

Generál Ivolgin a kníže Myškin," blábolil popletený a třesoucí se generál.

"Zdalipak byste věřil," obrátila se náhle kapitánová ke knížeti, "zdalipak byste věřil, že tenhle nestyda neušetřil ani mé sirotky! Všechno sebral, všechno prodal, všechno zastavil a zašantročil, vůbec nic tu nenechal. Co si počnu s tvými směnkami, ty chlape zatracená? Mluv, podvodníku, odpověz, ty hade! Čím mám nakrmit své sirotky? Přijde si nachmelený, sotva stojí na nohou... Čím jsem jen Pánaboha pohněvala, pověz, ty lumpe! Že se nestydíš!"

Ale generálovi nebylo do řeči.

"Marfo Borisovno, pětadvacet rublů... všechno, co mám dík šlechetnému příteli... Kníže! Krutě jsem se zklamal! Takový je...

život. A teď... odpusťte, jsem tak slabý," pokračoval generál.

Stál uprostřed místnosti a ukláněl se na všechny strany, "jsem sláb, odpusťte! Lenočko! polštář... holčičko."

Osmiletá Lenočka pohotově vyběhla, přinesla polštář a položila jej na tvrdou pohovku, potaženou odřeným voskovaným plátnem.

Generál usedl, měl v úmyslu ještě mnoho povědět, ale sotva se octl na pohovce, naklonil se na stranu, otočil se ke zdi a usnul spánkem spravedlivých. Marfa Borisovna obřadně a truchlivě pokynula knížeti na křeslo u karetního stolku, usedla proti němu, podepřela si pravou rukou tvář a s tichým povzdechem upřela oči na knížete. Tři malé děti, chlapec a dvě děvčátka, z nichž Lenočka byla nejstarší, přistoupily ke stolku, položily ruce na stůl a také si knížete upřeně prohlížely. Z vedlejšího pokoje přišel Kolja.

"Jsem rád, že se tu s vámi setkávám, Koljo," obrátil se k němu kníže, "snad byste mi mohl pomoci. Rozhodně se musím dostat k Nastasje Filippovně. Prve jsem požádal Ardaliona Alexandroviče, ale on teď usnul. Zaveďte mě tam, nevím, kudy mám jít, nevyznám se tu. Adresu mám: u Velkého divadla, dům Mytovcové."

"Nastasja Filippovna? Ta přece nikdy u Velkého divadla nebydlela a otec u ní v životě nebyl; divím se, že jste se na něho obrátil.

Nastasja Filippovna bydlí poblíž Vladimirské, u Pěti koutů, je to odsud mnohem blíž. Chcete jít hned? Je půl desáté. Pojďte, zavedu vás tam."

Kníže s Koljou se kvapně vydali na cestu. Bohužel však kníže neměl už ani na drožku, a tak museli jít pěšky.

"Chtěl jsem vás seznámit s Ippolitem," řekl Kolja, "to je nejstarší syn té paní a byl v druhém pokoji; je nemocný a dnes celý den ležel; je ale takový zvláštní, strašně citlivý, myslel jsem, že by se před vámi styděl, protože jste přišel právě v takovou chvíli... Já se přece jen nestydím tolik jako on, protože u mne je to otec, ale u něho matka, a to je přece jen rozdíl, pro muže to není taková hanba. Ostatně je to možná jen předsudek, že mužům se v takových případech víc promíjí. Ippolit je skvělý chlapec, ale je otrokem různých předsudků."

"Říkáte, že má tuberkulózu?"

"Ano, a myslím, že by bylo dobře, kdyby brzo umřel. Na jeho místě bych chtěl hned umřít. Je mu líto jeho malých sourozenců. Kdyby to bylo možné, kdybychom měli trochu peněz, najali bychom si spolu byt a zřekli se svých rodin. Je to náš sen. Víte, když jsem mu vyprávěl, co se vám přihodilo, strašně se rozzuřil, kdo prý si dá líbit políček a nevyzve na souboj, je padouch. Je vůbec hrozně podrážděný, už se s ním radši ani nehádám. Tak Nastasja Filippovna vás tedy hned pozvala k sobě?"

"Nepozvala, o to právě běží."

"Jak tam tedy chcete jít?" zvolal Kolja a údivem se zastavil uprostřed ulice. "A... v těchto šatech? Je tam přece večírek."

"Opravdu nevím, co mám dělat. Chci to zkusit, snad mě přece přijme, když ne, odejdu s nepořízenou. A co se týče šatů, jiné nemám..."

"Jdete tam za jistým účelem? Nebo jen tak pour passer le temps* ve vybrané společnosti?"

* Abyste pobyl.

"Ne, vlastně... totiž v jisté věci... nevím, jak bych to řekl, ale..."

"No, to je vaše věc, proč tam jdete, pro mne je hlavní to, že se zbůhdarma nevtíráte do okouzlující společnosti dam s kaméliemi, generálů a keťasů. Odpusťte, kníže, ale kdyby tomu tak bylo, vysmál bych se vám a pohrdal bych vámi. Je tak hrozně málo slušných lidí, člověk si nemá koho vážit. Bezděky se na všechny dívám svrchu, ale oni požadují úctu, třebas hned Varja. A všiml jste si, kníže, že v naší době jsou všichni dobrodruzi? Zrovna u nás, v Rusku, v naší milé zemi. Nechápu, jak k tomu došlo. Zdálo se, že všechno stojí na pevných základech, ale teď? Všude se o tom mluví a píše. Všichni si stěžují. U nás si stěžuje jeden na druhého. Rodiče první se dali na ústup, stydí se za svou dřívější morálku. Onehdy v Moskvě přemlouval jeden otec svého syna, aby se v honbě za penězi nezastavil před ničím, bylo to v novinách.

Podívejte se na mého generála. Co z něho je? Ostatně, víte, zdá se mi, že generál je čestný člověk, na mou duši! To všechno jen ten jeho nepořádný život a kořalka. Je to tak, věřte mi!

Je mi ho až líto, jenže se bojím o tom mluvit, protože se mi všichni smějí, ale přece je mi ho líto. A co vězí ve všech těch mudrcích?

Všichni jsou keťasové, jeden jako druhý! Ippolit hájí lichvaření, tvrdí, že je nutné, prý jsou to následky jakýchsi hospodářských otřesů, nějaké přílivy a odlivy, čerti vědí, co všechno. Nerad to poslouchám. Ale on je hrozně zatrpklý. Představte si, že jeho matka, kapitánová, dostává od generála peníze a zas mu je půjčuje na vysoké úroky, to je přece strašná hanba! A víte, že maminka, moje maminka, Nina Alexandrovna, generálová, podporuje Ippolita penězi, šatstvem, prádlem a vším ostatním, a dokonce posílá po Ippolitovi tu a tam něco i dětem, těm malým, protože jsou hrozně zanedbané. I Varja jim vypomáhá."

"Vidíte, a řekl jste, že neznáte žádné čestné lidi s pevnou páteří, jenom samé lichváře, a zrovna vaše matka a Varja jsou mravně silné. Cožpak není znakem mravní síly pomáhat lidem za takových okolností?"

"Varka to dělá z ješitnosti, z vychloubačnosti a proto, že nechce zůstat pozadu za matkou. No a maminka, ta opravdu... vážím si jí.

Ano, vážím si jí a schvaluji to. Dokonce i Ippolit to uznává, ačkoli je strašně zatrpklý. Napřed se tomu vysmíval a říkal, že to je od maminky podlé, ale teď už to začíná uznávat. Hm! Tak vy tomu říkáte síla? To si budu pamatovat. Gaňa o tom neví, ten by to nazval rozmazlování."

"Gaňa o tom neví? Zdá se, že Gaňa ještě mnoho neví," uklouzlo zamyšlenému knížeti.

"Víte, kníže, vy se mi tuze líbíte. Nejde mi z hlavy ta vaše dnešní příhoda."

"Vy se mi také moc líbíte, Koljo."

"Poslyšte, jak se tu hodláte zařídit? Já si už brzy seženu zaměstnání, začnu vydělávat, a pak bychom si mohli my tři, vy, Ippolit a já, najít někde společný byt a generál nás může navštěvovat."

"To by se mi zamlouvalo. Ostatně ještě uvidíme. Jsem teď velmi, velmi rozčilen. Cože? Již jsme na místě? V tomhle domě... to je nádherný vchod! A vrátný... No, Koljo, nevím, jak tohle dopadne."

Kníže se zastavil, úplně zmatený.

"Zítra mi všechno povíte! Nesmíte se tolik bát! Přeji vám hodně štěstí, protože sdílím vaše názory. Tak sbohem! Jdu zas zpátky a řeknu to Ippolitovi. Určitě vás přijme, nemějte strach! Je strašně originální. Po těchhle schodech, první poschodí, vrátný vás tam zavede."

XIII

Kníže vystupoval po schodech velmi zneklidněn a usilovně si dodával odvahy. V nejhorším případě mě nepřijme, říkal si v duchu, pomyslí si o mně něco špatného, nebo mě třebas přijme a pak se mi do očí vysměje... Ale co! Opravdu, to ho tak neděsilo jako otázka: Co tam budu dělat a proč tam jdu?, na kterou si nedovedl dát uspokojivou odpověď. I kdyby se mu naskytla vhodná příležitost, aby mohl Nastasje Filippovně říci: "Neberte si toho člověka a neničte se, on nestojí o vás, ale o vaše peníze, sám mi to řekl a také Aglaja Jepančinová mi to řekla a

přišel jsem vám to sdělit," zřejmě by si nepočínal docela správně. V mysli mu kmitala ještě další nevyřešená otázka, tak závažná, že se vůbec bál o ní přemýšlet, ani si ji netroufal ujasnit a formulovat, a při pouhém pomyšlení na ni se zardíval a chvěl. Ale nakonec přes všechny své obavy a pochybnosti přece jen vkročil dovnitř a ptal se po Nastasje Filippovně.

Nastasja Filippovna obývala nevelký, ale vskutku přepychově zařízený byt. Pět let jejího života v Petrohradě zahrnovalo v sobě období, hned na začátku, kdy k ní byl Afanasij Ivanovič obzvláště štědrý; tehdy se ještě ucházel o její lásku a chtěl ji zlákat hlavně přepychem a pohodlím, neboť věděl, jak lehko si člověk na přepych zvyká a jak těžko se ho později zříká, když už se mu stal nezbytný. V tom se Tockij řídil starými osvědčenými zásadami, nic na nich neměnil, poněvadž bezmezně ctil nepřemožitelnou moc smyslů. Nastasja Filippovna přepych neodmítala, dokonce si v něm libovala, ale velice zvláštní na tom bylo, že mu nikdy nepodlehla, jako by se mohla bez něho obejít; dokonce to neváhala několikrát prohlásit, což se Tockého vždycky nemile dotklo. Ostatně mnohé v ní Afanasije Ivanoviče nepříjemně dráždilo a v poslední době v něm vzbuzovalo až opovržení. Nemluvě ani o málo uhlazených lidech, s nimiž se Nastasja Filippovna v poslední době stýkala, a tudíž v nich jistě měla i zálibu, začala projevovat i jiné, dosti podivné sklony. Jako by v ní zápasila jakási barbarská směsice dvou vkusů a schopnost odříkat se jistých věcí a libovat si v jiných, jejichž pouhou existenci nemohl řádný, slušný člověk ani připustit. Kdyby projevila nějakou rozkošnou, půvabnou nevědomost, například kdyby myslela, že vesnické ženy nosí jako ona batistové prádlo, Tockij by s tím byl srozuměn. Jelikož byl po této stránce velmi chápavý člověk, původně zaměřil celou výchovu Nastasji Filippovny k podobným cílům. Bohužel to dopadlo podivně. Přesto však si Nastasja Filippovna zachovala cosi, co Tockého někdy okouzlovalo, jakousi neobyčejnou a podmanivou originalitu, jakousi sílu, která ho občas poutala i nyní, kdy se už zhroutily všechny původní plány, které s ní kdysi měl.

Knížeti otevřela služebná (Nastasja Filippovna měla zásadně ženskou obsluhu) a kupodivu vyslechla jeho prosbu, aby ho ohlásila, bez nejmenšího překvapení. Ani jeho špinavé boty, ani klobouk se širokou střechou, ani pláštěnka bez rukávů, ani zmatený výraz ji neohromily. Pomohla mu odložit plášť, vyzvala ho, aby počkal v předpokoji, a bez váhání ho šla ohlásit.

Společnost, která se shromáždila u Nastasji Filippovny, sestávala z jejích starých známých. Ve srovnání s dřívějšími večírky k oslavě hostitelčiných narozenin tu bylo dokonce nějak prázdno.

Především tu byli Afanasij Ivanovič Tockij a Ivan Fjodorovič Jepančin. Oba se snažili chovat roztomile, oba však pociťovali neklid a špatně zastírali, jak napjatě čekají na její slíbené vyjádření ohledně Gani. I ten se ovšem dostavil, ale velmi zachmuřený, ponořený do sebe a ani trochu roztomilý; postával stranou a většinou mlčel. Neodhodlal se přivést Varju a Nastasja Filippovna se na ni ani nezeptala. Sotva však Gaňu přivítala a hned mu připomněla jeho nedávný výstup s knížetem. Generál, který o ničem nevěděl, projevil zájem o podrobnosti. A tak Gaňa suše, zdrženlivě, ale naprosto otevřeně pověděl vše, co se nedávno zběhlo, a nesmlčel ani, že se později šel knížeti omluvit. Přitom ohnivě vyjádřil své podivení nad tím, že knížete zcela neodůvodněně nazvali idiotem; on prý o něm smýšlí zcela jinak a pokládá ho za člověka naprosto rozumného. Nastasja Filippovna vyslechla jeho vyjádření s velkým zájmem a zvědavě Gaňu pozorovala, rozhovor se však záhy stočil na Rogožina, který měl na dopoledních událostech lví podíl a o něhož se Jepančin s Tockým nesmírně zajímali. Ukázalo se, že zvláštní zprávy o Rogožinovi mohl podat Pticyn, který se s ním trmácel skoro do devíti večer. Rogožin vynaložil všechen svůj um, aby ještě dnes sehnal sto tisíc rublů. "Byl sice opilý," poznamenal Pticyn, "ale těch sto tisíc, ať je to sebeobtížnější, mu asi seženou,

jenom nevím, bude-li to dnes a všechno. Pracuje na tom mnoho lidí, Konděr, Trepalov, Biskup, vždyť dává úroky, jaké si kdo řekne, přirozeně v podroušení a v prvním návalu radosti...," skončil Pticyn. Všechny tyto zprávy byly přijaty se zájmem, částečně chmurným. Nastasja Filippovna mlčela, zřejmě neměla chuť se k tomu vyjádřit, Gaňa rovněž. Generála Jepančina sužovaly snad největší obavy. Perly, které odevzdal již ráno, byly přijaty s vlídností příliš zdrženlivou, a dokonce s jakýmsi zvláštním úsměvem. Ze všech hostů si jediný Ferdyščenko zachoval bujně veselou a slavnostní náladu, chvílemi se hlasitě chechtal, aniž věděl čemu, vlastně jen proto, že dobrovolně na sebe vzal úlohu šaška. Sám Tockij, proslulý jako jemný a brilantní vypravěč, který dřív na takových večírcích obvykle vedl zábavu, byl dnes zřejmě nějak nesvůj a nezvykle roztržitý. Ostatní hosté, kterých bylo tak pořídku (ubohý starý učitýlek, bůhvíproč pozvaný, neznámý a velmi mladý muž, strašně rozpačitý a málomluvný, čilá čtyřicátnice, herečka, a neobyčejně krásná, neobyčejně vkusně a přepychově oděná a neobyčejně zamlklá mladá dáma), nejenže nemohli zvlášť oživit zábavu, ale dokonce ani nevěděli, o čem by měli mluvit.

V této situaci byl příchod knížete velmi vítán. Jeho ohlášení vzbudilo mezi hosty údiv, a dokonce několik pošklebků, zvláště když z překvapeného obličeje Nastasji Filippovny vysvitlo, že ji vůbec ani nenapadlo ho pozvat. Ale překvapení na tváři Nastasji Filippovny vystřídal vzápětí výraz tak radostný, že se většina hostů rázem přichystala uvítat nečekaného hosta přátelským smíchem.

"Tuším, že ho přivádí jeho nevinnost," usoudil generál Jepančin, "a je zajisté nebezpečné podněcovat taková citová hnutí, ale v této chvíli není zrovna nevhod, že si usmyslel přijít, třebas takovým originálním způsobem; možná že nás i pobaví, pokud aspoň o něm mohu soudit."

"Tím spíš, že se sám pozval!" dodal vzápětí Ferdyščenko.

"A co z toho?" suše se zeptal generál, který Ferdyščenka nenáviděl.

"Musí za to pykat," vysvětloval Ferdyščenko.

"No, kníže Myškin není přece nějaký Ferdyščenko," neodpustil si generál, jenž se do té chvíle nesmířil s myšlenkou, že je s Ferdyščenkem v jedné společnosti jako rovný s rovným.

"Ach, generále, smilování," odpověděl Ferdyščenko s úsměvem. "Mám tu přece zvláštní práva."

"Jaká zvláštní práva?"

"Minule jsem měl čest to společnosti podrobně vyložit a vám, Excelence, to vysvětlím znova. Račte vědět, Excelence, že všichni jsou tu duchaplní, jenom já ne. Náhradou za to jsem si vyprosil dovolení mluvit pravdu, neboť je všeobecně známo, že pravdu mluví pouze ten, kdo nemá filipa. Kromě toho jsem velmi mstivý, rovněž proto, že nejsem duchaplný. Pokorně snesu každou urážku, ale jen do prvního nezdaru toho, kdo mě urazil. Při jeho prvním nezdaru mu vše připomenu a hned se mu nějak pomstím, jak o mně řekl Ivan Petrovič Pticyn. Ten ovšem nikdy nevyhazuje. Znáte, Excelence, Krylovovu bajku 'Lev a osel'? No tak to jsme my dva, je to napsáno o vás a o mně."

"Zdá se, že si zas moc dovolujete, Ferdyščenko," rozhořčil se generál.

"Ale copak, Excelence?" pokračoval Ferdyščenko, který počítal s tím, že se mu podaří věc rozvést a ještě víc rozmazat, "nebojte se, Excelence, já znám své místo, a jestli jsem řekl, že my dva jsme lev a osel z Krylovovy bajky, pak přirozeně osla beru na sebe a vy račte být lev. Krylov přece říká:

Mohutný lev, postrach lesů, stářím pozbyl sil. A já jsem ten osel, Excelence."

"S tím posledním bych souhlasil," uklouzlo neprozřetelně generálovi.

Všechno to bylo ovšem hrubé a úmyslně vyhrocené, ale už tu bylo zavedeno, že Ferdyščenko mohl dělat šaška.

"Ano, jen proto mě tu trpí, jen proto sem mám přístup," zvolal Ferdyščenko, "abych tu právě takhle mluvil. Copak já vůbec patřím do společnosti? Přece vím, že ne. Copak by mohli mne, Ferdyščenka, posadit vedle takového jemného gentlemana, jako je pan Tockij? Chtěj nechtěj zbývá jediný výklad: Právě proto mě k němu posazují, že se to vymyká všem představám."

Ale jeho neomalenost obsahovala i dávku jedovatosti, občas dosti silnou, což se pravděpodobně Nastasje Filippovně líbilo. Ti, kdo se nechtěli vzdát návštěv u ní, museli Ferdyščenka snášet. Snad to odhadl správně, snad tu přijímali opravdu jen proto, že jeho přítomnost byla nesnesitelná Tockému. Gaňa si od něho musel dát líbit celou snůšku týrání, a tím se právě Ferdyščenko zavděčoval Nastasje Filippovně.

"A knížeti nejdřív uložím, aby zazpíval módní romanci," skončil Ferdyščenko a po očku pozoroval, co tomu řekne Nastasja Filippovna.

"Nic takového, Ferdyščenko, a prosím, uklidněte se," podotkla suše.

"Á! Jestli stojí pod zvláštní ochranou, budu i já milosrdný..."

Ale Nastasja Filippovna vstala, neposlouchajíc ho, a šla knížete sama přivítat.

"Litovala jsem," řekla, když se náhle objevila před knížetem, "že jsem vás prve ve spěchu zapomněla pozvat, a jsem velmi ráda, že mi teď sám poskytujete příležitost, abych vám mohla poděkovat a pochválit vás za vaše odhodlání."

Při těch slovech se zkoumavě dívala na knížete a zároveň se snažila alespoň zčásti vytušit pohnutku jeho příchodu.

Kníže by snad i nějak odpověděl na její vlídné uvítání, ale stál tu tak oslněn a ohromen, že nebyl mocen slova. Nastasja Filippovna to vnímala s potěšením. Onoho večera měla na sobě plesovou toaletu a vypadala neobyčejně působivě. Vzala knížete pod paží a vedla ho k hostům. Ještě než vkročili do salonu, kníže se náhle zastavil a nesmírně vzrušen jí chvatně zašeptal: "Na vás je všecko dokonalé... dokonce i to, že jste hubená a bledá... člověk by vás ani nechtěl vidět jinou... Tak jsem toužil vás vidět... já... odpusťte..."

"Neomlouvejte se," zasmála se Nastasja Filippovna, "tím byste porušil všechnu svou zvláštnost a originalitu. Tak tedy o vás se právem říká, že jste zvláštní člověk. A vy mě máte za dokonalou, ano?"

"Ano."

"Třebaže umíte mistrně hádat, přece jste se zmýlil. Ještě dnes vám to připomenu."

Představila knížete hostům, kteří ho už většinou znali. Tockij mu hned řekl přívětivé slůvko. Všichni jako by trochu ožili, rozproudila se veselá zábava. Nastasja Filippovna usadila knížete vedle sebe.

"Ale co je na tom vlastně divného, že kníže přišel?" překřičel všechny Ferdyščenko, "je to jasná věc a mluví sama za sebe!"

"Věc je příliš jasná a příliš za sebe mluví," připojil náhle zamlklý Gaňa. "Pozoroval jsem dnes knížete téměř celý den, do okamžiku, kdy poprvé uviděl podobiznu Nastasji Filippovny na stole Ivana Fjodoroviče. Dobře si pamatuji, co mi tehdy napadlo a o čem jsem teď naprosto přesvědčen a k čemu se mi ostatně kníže sám přiznal."

Gaňa pronesl celou větu nesmírně vážně, bez nejmenšího náznaku žertování, dokonce zamračeně, což působilo poněkud podivně.

"K ničemu jsem se vám nepřiznal," odpověděl kníže a začervenal se, "pouze jsem odpověděl na vaši otázku."

"Výborně, výborně," zvolal Ferdyščenko, "je to aspoň upřímné - chytré a upřímné zároveň!"

Všichni se hlasitě zasmáli.

"Nekřičte přece, Ferdyščenko," znechuceně polohlasem poznamenal Pticyn.

"Nečekal jsem od vás takovou odvahu, kníže," podotkl Ivan Fjodorovič. "Víte, komu to přijde vhod? A já vás měl za filozofa!

Inu, tichá voda!"

"A podle toho, že se kníže při nevinném žertu zardívá jako nevinná dívenka, soudím, že jako šlechetný mladík chová ve svém srdci ty nejušlechtilejší záměry," znenadání prohlásil, nebo lépe řečeno zasípěl bezzubý staroch, sedmdesátiletý učitel, který až dosud mlčel a od něhož nikdo nemohl očekávat, že toho večera vůbec promluví. Hosté se smáli ještě víc. Stařík se zřejmě domníval, že se smějí jeho báječnému vtipu, a tak se rozhlédl kolem sebe a také se rozesmál, až se prudce rozkašlal. Nastasja Filippovna, která bůhvíproč velmi milovala takové podivínské starce, stařenky, ba i boží prosťáčky, ho začala hned hladit a líbat a poručila, aby mu přinesli ještě čaj. Když vstoupila služebná, požádala ji o pláštěnku, do které se hned zahalila, a přikázala, aby přiložili do krbu ještě trochu dříví. Na její otázku, kolik je hodin, odpověděla služebná, že je už půl jedenácté.

"Pánové, nenapijete se šampaňského?" vybídla náhle hosty Nastasja Filippovna. "Je připraveno. Snad se trochu rozveselíte. Račte, bez okolků."

Výzva k pití, vyjádřená tak prostými slovy, vyzněla z úst Nastasji Filippovny velmi podivně. Všichni si pamatovali, jak velmi důstojné bývaly vždycky její večírky. Dnes tu vůbec bylo jaksi nezvykle veselo. Pozvání k pití přijal nejdřív generál, potom čilá dáma, starý učitel,

Ferdyščenko a postupně všichni. I Tockij vztáhl ruku po sklence. Doufaje, že se mu podaří vytříbeně zjemnit nový tón, který v zábavě zavládl, a dodat mu rázu nevinného žertování. Jediný Gaňa pití odmítl. Chování Nastasji Filippovny, která si rovněž dala nalít vína a prohlásila, že dnešního večera vypije tři sklenky, bylo pro všechny hádankou. Po zvláštních, občas velmi štiplavých a prudkých výpadech a bezdůvodném hysterickém smíchu upadala do zamlklého, ba ponurého zamyšlení. Někteří hosté se domnívali, že je nemocná; ale nakonec si všichni všimli, že snad na cosi čeká, neboť se často dívala na hodiny a byla čím dál rozmrzelejší a netrpělivější.

"Nemáte trochu horečku?" zeptala se jí čilá dáma.

"Dokonce hodně, a ne trochu, proto se choulím v pláštěnce,"

odpověděla Nastasja Filippovna a opravdu byla všecka bledá a jako by chvílemi přemáhala silné chvění.

Zavládlo všeobecné, starostlivé vzrušení.

"Neměli bychom popřát hostitelce klidu?" navrhl Tockij a pohlédl na generála.

"Rozhodně ne, panstvo! Nesmíte odejít. Vaše společnost je pro mne dnes zvláště důležitá," prohlásila Nastasja Filippovna důrazně a naléhavě. A protože téměř všichni věděli, že tohoto večera má dojít k velmi vážnému rozhodnutí, zněla její slova nadobyčej významně. Generál s Tockým vyměnili pohledy.

Gaňa se křečovitě zachvěl.

"Měli bychom si zahrát nějakou společenskou hru," navrhla čilá dáma.

"Znám jedno skvělé, zbrusu nové petit jeu*," spustil Ferdyščenko, "zajímavé na něm je, že se hrálo jen jednou jedinkrát a moc se to nepodařilo."

* Společenská hra.

"Jak se to hraje?" zeptala se čilá dáma.

"Jednou se nás několik sešlo, trochu se pilo a tu kdosi navrhl, aby každý z nás rovnou u stolu o sobě něco vyprávěl, něco takového, co sám podle svého svědomí pokládá za nejhorší ze špatných skutků v celém svém životě. Ale musí to být upřímné, naprosto upřímné, nesmí se lhát!"

"Zvláštní nápad," poznamenal generál.

"Ano, neumím si představit nic podivnějšího, Excelence, ale to právě na tom bylo zajímavé."

"Směšný nápad," řekl Tockij, "ale chápu, je to zvláštní druh vychloubání."

"V tom snad byl účel věci, Afanasiji Ivanoviči."

"Taková hra je spíš k pláči než pro zasmání," podotkla čilá dáma.

"Je to nemožný, nejapný nápad," ozval se Pticyn.

"A povedlo se to?" zeptala se Nastasja Filippovna.

"Právě že ne, nic z toho nebylo, všichni sice něco vyprávěli, mnozí dost upřímně, a představte si, někteří dokonce s potěšením, ale nakonec se všichni styděli, nikdo to nevydržel! No, vcelku to byla velká legrace, trochu podivná ovšem."

"Opravdu, mohlo by to být zajímavé!" podotkla najednou oživeně Nastasja Filippovna. "Měli bychom to zkusit, panstvo! Zábava stejně nějak vázne. Co kdyby každý z nás vyprávěl... něco takového... ovšem dobrovolně, nikdo by se nesměl nutit. Co říkáte? Možná že to vydržíme? Bylo by to aspoň originální."

"Geniální myšlenka!" přizvukoval Ferdyščenko. "Dámy se ovšem vylučují ze hry, vyprávět budou páni a bude se losovat, kdo začne, tak jako tenkrát! Ano, ano! A kdo nechce, nemusí vyprávět, ale bylo by to od něho velmi nespolečenské! Dejte sem zástavy, sem do mého klobouku, pánové, a kníže bude losovat. Váš úkol je docela prostý, máte vyprávět nejhorší kousek, kterého jste se v životě dopustili, nic není lehčího, pánové! Však uvidíte! A jestli někdo na něco zapomene, hned mu to sám připomenu!"

Byl to zvláštní nápad a nikomu se moc nezamlouval. Někteří se mračili, druzí se jízlivě usmívali, nebo cosi namítali, ale nijak důrazně, jako například Ivan Fjodorovič, který nechtěl odporovat Nastasje Filippovně, neboť mu neušlo, jak ji podivný nápad zaujal. Nastasja Filippovna vždycky prosazovala svá přání, když už se je odhodlala projevit, tvrdě a bezohledně, byť šlo o obyčejný rozmar. I teď si počínala nějak hystericky a křečovitě, nepřirozeně se smála, zvláště námitkám znepokojeného Tockého. Tmavé oči se jí leskly a na bledých tvářích jí vyskočily dvě rudé skvrny. Zachmuřené a znechucené obličeje některých hostů jako by ještě víc rozněcovaly její sarkastickou náladu; nápad se jí zalíbil právě svou cynickou krutostí. Někteří se dokonce domnívali, že sleduje jakýsi zvláštní cíl. Nakonec se všichni vzdali bez námitek, bylo to přece jen zajímavé a pro mnohé přímo lákavé. Nejohnivěji hru obhajoval Ferdyščenko.

"A co kdyby šlo o něco takového, co se nedá vyprávět... v dámské společnosti," nesměle poznamenal zamlklý mladík.

"Tak to nevyprávějte. Copak je málo jiných zlých skutků, mladý muži?" odpověděl Ferdyščenko.

"Ale já vůbec nevím, který z mých skutků je ten nejhorší,"

podotkla čilá dáma.

"Dámám se vyprávění promíjí," opakoval Ferdyščenko, "přesto však bude dobrá vůle vítána. Ale muži se zprošťují této povinnosti jen v případě naprosté nechuti k vyprávění."

"Jenže jak dokážete, že nejde o lež?" zeptal se Gaňa, "a v tom případě by přece hra ztratila smysl. A kdopak by nelhal! Určitě budou všichni lhát."

"Už to je ohromně zajímavé, jak budou všichni lhát. A ty se přece, Ganěčko, pro svou osobu nemusíš lhaní bát, protože tvůj nejhorší čin stejně všichni znají. Jen uvažte, panstvo," zvolal

náhle Ferdyščenko přímo v extázi, "jen uvažte, jakýma očima se na sebe budeme po těch přiznáních dívat, třebas hned zítra!"

"Myslíte to opravdu vážně, Nastasjo Filippovno?" upjatě se zeptal Tockij.

"Kdo se bojí, nesmí do lesa," odpověděla s úsměškem Nastasja Filippovna.

"Prosím vás, pane Ferdyščenko, copak je možné hrát takovou společenskou hru?" pokračoval Tockij stále více zneklidněn, "ujišťuji vás, že takové věci vždycky končí nezdarem. Sám přece říkáte, že to hned napoprvé špatně dopadlo."

"Jak to? Sám jsem tehdy vyprávěl, jak jsem ukradl tři ruble, docela klidně jsem to na sebe pověděl!"

"Dejme tomu. Ale určitě jste to nevyprávěl tak, aby to znělo pravděpodobně a aby vám uvěřili. A Gavrila Ardalionovič zcela správně podotkl, že při sebemenším náznaku lži ztrácí hra smysl.

V takovém případě může pravda vyjít najevo jen náhodně, v jakési podivně vychloubačné náladě, ale takový tón je hrubý a vůbec se sem nehodí."

"Jste vy ale přecitlivělý člověk, Afanasiji Ivanoviči, docela nad vámi žasnu!" zvolal Ferdyščenko. "Jen si pomyslete, panstvo, svou poznámkou, že jsem o své krádeži nemohl věrohodně vyprávět, chce Afanasij Ivanovič diskrétně naznačit, že jsem se ve skutečnosti krádeže nemohl dopustit (poněvadž se o tom nesluší nahlas mluvit), i když v duchu třebas věří, že Ferdyščenko klidně může krást! Ale teď k věci, panstvo, zástavy jsou vybrány, i vy jste sem vložil svou, Afanasiji Ivanoviči, nikdo se tedy nezdráhá.

Kníže, tahejte!"

Kníže mlčky sáhl do klobouku a první vytáhl Ferdyščenkovu zástavu, pak Pticynovu, generálovu, Tockého, svou, Gaňovu a další. Dámy zástavy nedaly.

"Ach bože, to je špatné!" zvolal Ferdyščenko, "já myslel, že první přijde na řadu kníže a pak generál. Naštěstí je po mně Ivan Petrovič, to mě aspoň trochu odškodní. Nuže, panstvo, musím jít dobrým příkladem vpřed, ale v této chvíli nejvíc ze všeho lituji, že jsem tak nicotný a nezajímavý. I má úřední hodnost je tak nepatrná, a koho vůbec může zajímat, že se Ferdyščenko dopustil něčeho špatného? A jaký je můj nejhorší čin? Je tu 'embarras de richesse'*! Mám snad znovu vyprávět o té krádeži, abych Afanasije Ivanoviče přesvědčil, že je možno krást a nebýt zlodějem?"

* Těžký výběr při takovém nadbytku.

"Přesvědčil jste mě i o tom, pane Ferdyščenko, že je možno pociťovat opojnou rozkoš při vyprávění o svých špinavých skutcích, i když se na ně nikdo neptal... Ale ostatně...

Promiňte, pane Ferdyščenko."

"Spusťte, Ferdyščenko, žvaníte samé zbytečnosti! Takhle nebudete nikdy hotov," podrážděně a netrpělivě přikázala Nastasja Filippovna.

Všichni si povšimli, že po předchozích výbuších smíchu je najednou ponurá, mrzutá a podrážděná, nicméně umíněně a pánovitě trvala na splnění svého nemožného rozmaru. Afanasij Ivanovič strašně trpěl. Zlobil se také na Ivana Fjodoroviče, který si seděl u šampaňského, jako by se nechumelilo, a dokonce snad i zamýšlel něco vyprávět, až na něho přijde řada.

XIV

"Žvaním proto, že jsem nejedl vtipnou kaši, Nastasjo Filippovno,"

začal Ferdyščenko vyprávět. "Kdybych měl tolik vtipu jako Afanasij Ivanovič nebo Ivan Petrovič, seděl bych tu dnes a mlčel, zrovna tak jako tito dva pánové. Dovolte mi otázku, kníže: Co myslíte, víte, mně se pořád zdá, že je na světě mnohem víc zlodějů než poctivých lidí a že by se snad vůbec nenašel člověk tak poctivý, který aspoň jednou v životě něco neukradl. Je to můj názor, ale vůbec z něho nevyvozuji - ačkoliv, věřte, často mám tisíc chutí - že snad všichni lidé jsou samí zloději. Co vy o tom soudíte?"

"Ne, co to povídáte za hlouposti," ozvala se Darja Alexejevna, "takový nesmysl, není přece možné, že by všichni lidé kradli. Já jsem nikdy nic neukradla."

"Vy jste nikdy nic neukradla, Darjo Alexejevno, ale podívejte se na knížete, celý zčervenal, co ten nám asi poví?"

"Myslím, že máte pravdu, ale hrozně všechno zveličujete," řekl kníže, který se opravdu bůhvíproč začervenal.

"Vy jste nikdy nic neukradl, kníže?"

"Ale taková otázka! Vzpamatujte se, pane Ferdyščenko!" zastal se knížete generál.

"Zkrátka, když na vás došlo, stydíte se vyprávět a chcete do toho zaplést knížete, který vás nedovede odbýt," rázně prohlásila Darja Alexejevna.

"Ferdyščenko, buď vypravujte, nebo mlčte a starejte se o sebe.

Zneužíváte naší trpělivosti," ostře a podrážděně řekla Nastasja Filippovna.

"Hned začnu, Nastasjo Filippovno; ale když už se kníže přiznal, a trvám na tom, že se vlastně přiznal, co by pak teprve řekl někdo jiný (nikoho nejmenuji), kdyby chtěl jednou přiznat pravdu? Co se týče mne, panstvo, nemám už moc co říct. Je to všechno příliš prosté, hloupé a ošklivé. Ale ujišťuji vás, že nejsem zloděj, kradl jsem ani nevím jak. Zkrátka předloni, jenou v neděli obědvalo několik hostů ve vile Semjona Ivanoviče Iščenka. Po obědě zůstali muži sedět u vína. Napadlo mi poprosit dcerku hostitele, slečnu Marju Semjonovnu, aby nám zahrála na klavír.

Když jsem procházel rohovým pokojem, zahlédl jsem na šicím stolku Marji Ivanovny zelenou třírublovku, připravila ji zřejmě pro nějaké domácí výdaje. V pokoji nebyla živá duše. Vzal jsem bankovku a strčil si ji do kapsy, dodnes nevím proč. Nechápu, co mi to napadlo. Pak jsem se honem vrátil a přisedl ke stolu. Seděl jsem a čekal, značně rozčilen, nepřetržitě jsem cosi žvanil, vyprávěl anekdoty a smál se. Potom jsem se připojil k dámské společnosti.

Přibližně tak za půl hodiny vyšla věc najevo a začali vyslýchat služky. Jako první upadla do podezření služebná Darja. Projevoval jsem horlivý zájem a účast, a dokonce si vzpomínám, že když už Darja docela ztratila hlavu, začal jsem na ni naléhat, aby se přiznala, a hlasitě, přede všemi jsem se zaručoval za Marju Ivanovnu, že jí ve své dobrotě odpustí.

Všichni přihlíželi a já pociťoval nesmírné uspokojení právě proto, že tu držím kázání a bankovka zatím leží v mé kapse. Ještě téhož večera jsem ty tři ruble propil v restauraci. Hned po příchodu jsem požádal o láhev Laffittu. Nikdy dřív jsem si neobjednával víno jen tak beze všeho, ale tentokrát jsem se chtěl rychle zbavit peněz. Ani tehdy, ani později jsem nikdy necítil nějaké zvláštní výčitky svědomí. Snad bych to víckrát neudělal, věřte mi nebo ne, jak chcete, mně je to jedno. Nuže, to je vše."

"To ale jistě nebyl váš nejhorší čin," s odporem řekla Darja Alexejevna.

"Je to psychologický případ, a ne čin," podotkl Afanasij Ivanovič.

"A co se stalo se služkou?" zeptala se Nastasja Filippovna s netajeným štítivým odporem.

"Tu ovšem hned příští den vyhodili. Je to přísná rodina."

"A vy jste to dopustil?"

"Ale prosím vás! Měl jsem snad jít a říct, že jsem to byl já?"

zašklebil se Ferdyščenko, přece poněkud dotčený krajně nepříznivým dojmem, jaký vyvolalo jeho vyprávění.

"Taková špinavost!" zvolala Nastasja Filippovna.

"Vida! Chcete od člověka slyšet nejhorší skutek a má to být se vší parádou! Nejhorší skutky jsou vždycky velmi špinavé, hned to uslyšíme od Ivana Petroviče. Ono se ledacos na povrchu leskne a chce vypadat ctnostně, protože má někdo vlastní kočár. Kočár může mít leckdo... Ale jak k němu..."

Zkrátka Ferdyščenko docela vypadl z role a najednou se rozlítil a přestal seovládat, obličej se mu zkřivil vzteky. Zdálo se, že čekal docela jiný ohlas na svůj příběh. Tyto "výstřelky" proti dobrému tónu a "zvláštní druh vychloubačství", jak tomu říkal Tockij, bývaly u Ferdyščenka velmi časté a zcela odpovídaly jeho povaze.

Nastasja Filippovna se zachvěla hněvem a upřeně se zadívala na Ferdyščenka. Ten se hned zalekl, odmlčel se a div neumřel strachy. Pochopil, že zašel příliš daleko.

"Neměli bychom toho vůbec nechat?" zeptal se lišácky Tockij.

"Teď je řada na mně, a já se dovolávám svého práva a odmítám vyprávět," pevně prohlásil Pticyn.

"Nechcete?"

"Nemohu, Nastasjo Filippovno. A vůbec pokládám takové petit jeu za úplně nemožné."

"Teď je tuším řada na vás, generále," obrátila se Nastasja Filippovna na Jepančina, "odřeknete-li i vy, všechno bude nadobro zmařeno, a to by mě velmi mrzelo, protože jsem na závěr chtěla vyprávět jeden skutek ze svého života, ale až po vás a po Afanasiji Ivanoviči. Musíte mi přece nejdřív dodat odvahu,"

podotkla se smíchem.

"Ó, když i vy slibujete," ohnivě zvolal generál, "jsem ochoten vylíčit vám třeba celý svůj život, ostatně trochu jsem si už v duchu připravil svou příhodu, než na mne přišla řada..."

"Z výrazu Jeho Excelence můžeme tušit, s jakou obzvláštní chutí literárně zpracoval svůj příběh," s jízlivým úsměvem si dovolil poznamenat Ferdyščenko, který se ještě nevzpamatoval ze svého leknutí.

Nastasja Filippovna letmo pohlédla na generála a také se pousmála. Ale bylo vidět, že v ní rozladění a podrážděnost nabývají vrchu. Když Tockij uslyšel její příslib, vyděsil se ještě víc.

"Vážené panstvo, jako většina lidí, ani já jsem v životě neprováděl jen samé ušlechtilé činy," začal generál, "ale nejpodivnější ze všeho je, že za nejhorší ve svém životě pokládám kratičký příběh, který vám teď povím. Od té doby uplynulo takřka pětatřicet let, ale dodnes se při vzpomínce nemohu zbavit jistého, takříkajíc drásavého pocitu. V podstatě to vlastně byla jen taková hloupost. Byl jsem teprve praporčíkem a odbýval si službu v armádě. A to víte, praporčík - divoká krev a v kapse ani vindra. Měl jsem tehdy sluhu Nikifora, a ten o mě starostlivě pečoval, zašíval, kartáčoval, čistil, šetřil, ba dokonce kradl, kde se dalo, jen aby domácnost vzkvétala. Byla to věrná, poctivá duše. Já jsem byl na něj ovšem přísný, ale spravedlivý. Zrovna tehdy jsme nějakou dobu pobývali v malém městečku. Přidělili mi byt na předměstí u vdovy po podporučíkovi. Byla to žena bezmála osmdesátiletá. Obývala dřevěný domek, stařičký, na spadnutí a byla tak chudobná, že neměla ani služku. A přece kdysi mívala početnou rodinu a příbuzenstvo, ale někteří během let poumírali, jiní se bůhvíkam odstěhovali anebo na stařenu zapomněli a muže pochovala před pětačtyřiceti lety. Dříve s ní ještě žila neteř, hrbatá a zlá, prý hotová čarodějnice. Jednou prý dokonce stařenu kousla do prstu, ale i neteř zemřela a babka se již asi tři roky potloukala životem docela sama. Nudil jsem se u ní, byla taková nerudná, slovo z ní člověk nevymámil. Nakonec mi jednoho dne ukradla kohouta. Krádež zůstala dodnes nevyjasněná, ale nikdo jiný to nemohl udělat. Pořádně jsme se kvůli tomu kohoutovi pohádali a tehdy mi právě na mou prosbu dali jiný byt na opačném konci města v početné rodině jakéhosi kupce s dlouhatánským plnovousem. Ještě dnes ho v duchu vidím. S chutí jsme se s Nikiforem přestěhovali a zbavili se protivné stařeny. Asi za tři dny se vrátím ze cvičení a Nikifor mi hlásí: 'Vaše Blahorodí, proč jsme vlastně nechali misku u bytné? Teď vám nemám v čem podat polévku.' Já jsem se ovšem velmi podivil: 'Jak to, že naše miska zůstala u bytné?' Překvapený Nikifor mi vysvětlil, že když jsme se stěhovali, bytná mu odmítla misku vydat proto, že prý jsem rozbil její hrnek a ona že si tedy za hrnek ponechá naši misku. Prý jsem jí to sám nabídl. Taková nízkost z její strany mě ovšem naprosto vyvedla z míry, krev ve mně vzkypěla, vyskočil jsem a hnal se k ní. Tam jsem dorazil už notně rozzuřený. Koukám, bába sedí v předsíni v koutě, snad se schovala před sluncem, tvář si podpírá dlaní. A já na ni hned spustil a vynadal jí z plných plic, ty jedna potvoro, já ti dám, víte, pěkně po našem. Ale vidím, že něco není v pořádku. Sedí a obrací ke mně tvář, oči vyvalené, neodpovídá jenom se na mě tak prazvláštně dívá a jako by se kolébala ze strany na stranu. Nakonec jsem zmlkl, zahleděl se na ni, ptám se, co se děje, ale ona ani slovo. Nevěděl jsem, co mám dělat. Mouchy bzučely, slunce se klonilo k západu, kolem ticho. Tak jsem se sebral a šel. Cestou domů, mě odvolali k majorovi, potom jsem musel k rotě a

domů jsem se vrátil až pozdě večer. Nikifor na mne hned spustil: 'Víte, co se stalo, Vaše Blahorodí? Naše bytná umřela.' 'Kdy?' 'Ale dnes kvečeru, asi před půldruhou hodinou.' Tedy právě když jsem jí nadával, právě v té chvíli umírala. Věřte, tak mě to zarazilo, že jsem se nemohl z toho vzpamatovat. Pořád jsem na to myslel, dokonce se mi o tom v noci zdálo. Nejsem sice pověrčivý, ale přece jen jsem šel pak do kostela na pohřeb. Zkrátka, myslím na to čím dál víc. Ne že bych o tom nějak hloubal, ale když si na to někdy vzpomenu, je mi nanic. Oč tu vlastně šlo, jak jsem nakonec pochopil? Tedy předně žena, člověk, neboli jak se říká v naší době, lidská bytost žila, žila dlouho a nakonec příliš dlouho. Kdysi měla děti, muže, rodinu, příbuzné, kolem ní bylo plno života a tyhle... no zkrátka úsměvy, a najednou všechno pryč, jako by to vítr sfoukl, zůstala sama jako... nějaká moucha, na které lpí věčné prokletí. A vtom ji Bůh konečně nechá umřít. Slunce zapadá, je tichý letní večer a má stará bytná se loučí se životem. Je v tom ovšem i jakási mravoučná myšlenka: Místo slz na rozloučenou ji mladý ztřeštěný praporčík, frajer, ruce v bok, provází na onen svět bohapustými nadávkami, jako to dovedou jen u nás, kvůli ztracené misce! Je to bezesporu moje vina. Už dávno se dívám na svůj čin, jako bych s ním neměl nic společného, vždyť mě od něho dělí hezká řádka let, a také má povaha se změnila, ale stejně ho nepřestávám litovat.

Někdy se tomu až divím, vždyť vina nebyla jen na mé straně, proč ji napadlo umírat zrovna v té chvíli? Mám ovšem jedno ospravedlnění. Byl to čin svým způsobem psychologický, ale přece jen jsem nenašel klidu, dokud jsem asi před patnácti lety nezřídil v chudobinci na svůj účet dvě stálá místa pro nemocné stařenky, aby se jim zpříjemnily poslední chvíle pozemského života řádnou péčí. Chci to zajistit provždy odkazem ve své závěti. Nuže to je vše. Opakuji, že jsem se snad v životě víckrát provinil, ale v hloubi duše pokládám tento skutek za svůj nejhorší."

"A místo nejhoršího jste nám, Excelence, vyprávěl jeden ze svých dobrých skutků... Doběhl jste mě!" zvolal Ferdyščenko.

"Opravdu, generále, ani jsem netušila, že jste míval tak dobré srdce, je to skoro škoda," poznamenala nedbale Nastasja Filippovna.

"Škoda? Ale pročpak?" zeptal se generál s přívětivým úsměvem a polichocen se napil šampaňského.

Ale teď byla řada na Tockém, který už se rovněž připravil.

Všichni předvídali, že neodřekne jako Ivan Petrovič, a z jistých důvodů čekali na jeho vyprávění s kromobyčejnou zvědavostí a pokukovali po Nastasje Filippovně. Tockij začal s důstojností, jež plně odpovídala jeho impozantnímu zevnějšku, tichým, vemlouvavým hlasem vyprávět jeden ze svých roztomilých příběhů.

Mimochodem byl to vysoký, solidní muž reprezentativního zevnějšku, s malou pleší a prošedivělými vlasy, obtloustlý, s měkkými červenými, trochu převislými tvářemi a falešnými zuby.

Nosil volné, elegantní obleky a obdivuhodně pěkné košile. Jeho měkké, bílé ruce sváděly k pohledu, na pravém ukazováčku se blýskal drahý briliantový prsten. Nastasja Filippovna se za jeho vyprávění vytrvale dívala na krajku lemující její rukáv a neustále jí poškubávala dvěma prsty levé ruky, takže ani jednou na něj nezvedla oči.

"Můj úkol mi usnadňuje navíc ta okolnost," začal Afanasij Ivanovič, "že musím bezpodmínečně vyprávět právě nejhorší skutek, který jsem v životě spáchal. V takovém případě jsou rozpaky přirozeně vyloučeny, svědomí a paměť srdce okamžitě každému napoví, o čem má vyprávět. Přiznávám se s lítostí, že mezi nesčíslnými, snad lehkomyslnými a... nepředloženými činy, kterých jsem se v životě dopustil, vzpomínám na jeden, který se mi až příliš hluboce vtiskl do paměti. Stalo se to asi před dvaceti lety. Navštívil jsem tehdy na vsi Platona Ordynceva. Právě byl jmenován maršálem a trávil se svou mladou ženou na své usedlosti vánoce. V těch dnech slavila Anfisa Alexejevna také své narozeniny a manželé se proto rozhodli uspořádat dva plesy. Tehdy byl ve velké módě román Dumase mladšího 'La dame aux camélias', básnické dílko, jehož sláva se právě rozlétla v aristokratické společnosti a kterému podle mého názoru je souzen věčný život, věčné mládí. Na venkově jím byly všechny dámy, aspoň ty, které ho četly, přímo uneseny. Kouzlo příběhu, originální pojetí jeho hrdinky, celý ten vábivý svět, vylíčený do nejmenších podrobností, a konečně všechny ty půvabné detaily roztroušené v knize, například jak se střídají růžové a bílé kamélie, zkrátka ty okouzlující jednotlivosti i celek společností přímo otřáslo.

Kamélie se staly velikou módou. Všichni je sháněli, všichni je chtěli. A prosím vás, kolik seženete kamélii na venkově, když je po nich poptávka na každém bále, třebaže těch bálů není mnoho.

Péťa Vorchovskij tehdy, chudák, vzdychal po Anfise Alexejevně.

Opravdu nevím, zda mezi nimi k něčemu došlo, totiž chci říci, zda si mohl dělat alespoň nějakou naději. Ubožák zoufale sháněl kamélie na ples pro Anfisu Alexejevnu. Vědělo se, že hraběnka Socká z Petrohradu, která byla na návštěvě u gubernátorové, a Sofja Bespalovová přijdou na ples s bílými květy. Anfisa Alexejevna zatoužila pro zvýšení efektu po růžové kytici. Chudák Platon se div k smrti neuštval, to víte - manžel. Zaručil se, že kytici sežene - a výsledek? V předvečer plesu mu ji urvala před nosem Katěrina Alexandrovna Mytiščenková, soupeřka a úhlavní nepřítelkyně Anfisy Alexejevny. Přirozeně následoval hysterický záchvat a mdloby. Platon byl ztracen. Je jisté, že kdyby v této dramatické chvíli dokázal Péťa někde kytici opatřit, bylo by to jeho věci značně prospělo, vděčnost ženy nezná v takových případech mezí. Lítal jako rozumu zbavený, ale byl to úkol nad jeho síly, předem ztracený. Náhodou jsem se s ním setkal v jedenáct hodin v noci, v předvečer narozenin a plesu, u Marji Petrovny Zubkovové, Ordyncevovy sousedky. Zářil štěstím. 'Co se s tebou děje?' zeptal jsem se. 'Sehnal jsem ji! Heuréka!' 'Tos mě ale překvapil!' povídám. 'Kde? Jak?' 'V Jekšajsku - to je takové městečko, asi dvacet verst vzdálené, už v cizím okresu. Žije tam kupec Trepalov, takový vousatý zazobanec, se starou manželkou a místo dětí mají plno kanárů. Oba náruživě pěstují kytky a mají kamélie!' 'No, je to snad přece jen trochu nejisté, co když ti je neprodá?' 'Padnu na kolena a budu mu ležet u nohou, dokud ho nezlomím, dřív se odtamtud nehnu!' 'Kdy tam jedeš?' 'Zítra časně ráno, v pět hodin.' 'No, dobré pořízení!' Radoval jsem se spolu s ním a vrátil se k Ordyncevovým. Šlo už na druhou, ale mně pořád něco nedává klidu. Už jsem si chtěl jít lehnout, když vtom jsem dostal nápad! Bez meškání jsem šel do kuchyně, vzbudil kočího Savelije a dal mu patnáct rublů: 'Ať jsou koně za půl hodiny připraveni!' Za půl hodiny stála bryčka před vraty. Mezitím se mi doneslo, že Anfisa Alexejevna má migrénu, horečku a blouzní, a tak jsem nasedl a rozjel se do Jekšajska. Kolem páté už jsem byl v tamním zájezdním hostinci, počkal jsem, než se začalo rozednívat, a v sedm jsem už byl u Trepalova. Vyprávím co a jak a ptám se: 'Máte? Smilujte se, pomozte mi, zachraňte mě, na kolenou vám budu blahořečit!' Byl to vysoký, šedovlasý muž - přísný a drsný stařec. 'Ne,' řekl, 'ani nápad! Nedám!' A tak jsem mu padl k nohám, rozplácl se před ním jako žába. 'Copak, holenku, proboha, co to děláte?' polekal se. 'Jde přece o lidský život!' křičím. 'Když je to tak, tak si je

spánembohem vemte.' Opravdu, nádherné kamélie jsem nařezal, učiněný div! Měl tam takový malý skleník. Stařec jenom vzdychal. Vytáhl jsem storublovku. 'Ne, holenku, takhle mě nesmíte urážet.' 'Tak tedy,' povídám, 'věnujte těch sto rublů zdejší nemocnici na zlepšení péče a výživy!' 'To je něco jiného,' říká, 'to je, holenku, věc dobrá, ušlechtilá a bohumilá. Odevzdám peníze vaším jménem.' Řeknu vám, moc se mi tehdy ten stařec líbil, byl to čistokrevný Rus, de la vraie souche*. Rozohněn úspěchem vydal jsem se na zpáteční cestu. Jeli jsme oklikou, abychom se nesetkali s Péťou. Jen jsem přijel, hned jsem poslal kytici Anfise Alexejevně jako ranní pozdrav. Umíte si představit její nadšení, vděčnost, děkovné slzy! Platon, včera ještě nadobro zdeptaný, zničený, mi vzdychal na prsou. Takoví jsou bohužel všichni muži od vzniku... zákonitého manželství!

O dalším pomlčím, ale vyhlídky ubohého Péti se po této příhodě nadobro zhroutily. * Čistého ražení. Napřed jsem myslel, až se to doví, že mě zabije, a dokonce jsem učinil jistá opatření, ale stalo se něco úplně jiného, co i mě překvapilo. Omdlel, k večeru blouznil a ráno měl vysokou horečku.

Naříkal a usedavě plakal jako malé dítě. Za měsíc, hned jak se uzdravil, požádal, aby ho přeložili na Kavkaz, no, hotový román!

Skončilo to tím, že padl na Krymu. Tehdy ještě velel pluku jeho bratr, Stěpan Vorchovskij. Nezapírám, že mě dlouhá léta mučily výčitky svědomí: Proč jsem mu to jen udělal? Aspoň kdybych byl býval také zamilován! Ale byl to přece jen nezbedný kousek, galantní dobrodružství, nic víc. A kdybych mu tu kytici nepřebral, žil by možná dodnes, šťastně a úspěšně, ani ve snu by mu nenapadlo strkat hlavu pod tureckou šavli."

Afanasij Ivanovič Tockij skončil své vyprávění stejně rozšafně a důstojně, jako je začal. Když domluvil, všimli si hosté, že Nastasje Filippovně nějak podivně vzplanuly oči, dokonce i rty se jí zachvěly. Všichni se na oba dva zvědavě zahleděli.

"Doběhli jste mě! A jak! Tomu se říká doběhli!" zvolal plačtivým hlasem Ferdyščenko, neboť se dovtípil, že teď může a musí udělat nějakou poznámku.

"Dobře vám tak, když nechápete, jak se to dělá. Vemte si poučení od moudrých lidí!" odsekla vítězoslavně Darja Alexejevna, stará a věrná přítelkyně Tockého a obhájkyně jeho zájmů.

"Máte pravdu, Afanasiji Ivanoviči, je to hrozně nudná hra, musíme ji co nejdřív skončit," nedbale podotkla Nastasja Filippovna, "povím jen sama, co jsem slíbila, a pak si zahrajeme karty."

"Ale napřed slíbený příběh," ohnivě souhlasil generál.

"Kníže," prudce a znenadání oslovila Nastasja Filippovna mladého muže, "tady moji staří přátelé, generál a Afanasij Ivanovič, mě stále chtějí provdat. Co vy o tom soudíte, mám se vdát, nebo ne?

Udělám, co řeknete."

Afanasij Ivanovič zbledl a generál ztuhl. Všichni na ni užasle vytřeštili oči. Gaňa zkameněl jako socha.

"Za... za koho?" zeptal se kníže selhávajícím hlasem.

"Za Gavrilu Ardalionoviče Ivolgina," odpověděla Nastasja Filippovna stejně prudce, tvrdě a zřetelně.

Okamžik bylo ticho, zdálo se, že kníže chce cosi odpovědět, ale jako by mu strašná tíha ležela na prsou.

"N-ne... nevdávejte se!" zašeptal nakonec a ztěžka vydechl.

"Budiž! Gavrilo Ardalionoviči!" obrátila se pánovitě a vítězoslavně ke svému nápadníkovi, "slyšel jste, jak kníže rozhodl? Tak to je i má odpověď! A tím je vše jednou provždy skončeno."

"Nastasjo Filippovno!" řekl rozechvěle Afanasij Ivanovič.

"Nastasjo Filippovno!" zvolal generál důtklivě, s obavou v hlase.

Všichni byli zaraženi a zneklidněni.

"Copak, pánové," ptala se Nastasja Filippovna a s předstíraným údivem si všechny prohlížela, "cože jste se tak polekali? A jak se to tváříte?"

"Ale... vzpomeňte si, Nastasjo Filippovno," koktal Tockij, "slíbila jste... docela dobrovolně a mohla byste mít trochu ohledu... Je to pro mne těžké... Jsem ovšem na rozpacích, ale...

zkrátka, zrovna teď, v takové chvíli a... před cizími lidmi a vůbec... ukončit společenskou hrou takovou vážnou věc cti a srdce... na které závisí..."

"Nechápu vás, Afanasiji Ivanoviči, opravdu mluvíte nějak zmateně.

Předně, co znamená 'před cizími lidmi'? Copak nejsme v milém, důvěrném kroužku? A proč zrovna 'společenská hra'? Opravdu jsem chtěla vyprávět svůj příběh a také jsem ho pověděla, nelíbí se vám? A proč říkáte, že to 'není vážná věc'? Myslím to vážně.

Slyšel jste přece, že jsem řekla knížeti: Udělám, co řeknete.

Kdyby byl řekl ano, byla bych ihned dala svůj souhlas, ale on řekl ne, tak jsem odmítla. Celý můj život visel na vlásku, co může být vážnějšího?"

"Ale kníže, co s tím má společného kníže? Co to vůbec znamená?"

mumlal generál, který už nemohl přenést přes srdce své pohoršení nad tak neslýchanou autoritou knížete.

"Kníže pro mne znamená to, že jsem poprvé v životě potkala opravdu oddaného člověka, kterému věřím. On mi uvěřil na první pohled a já mu také věřím."

"Nezbývá mi než poděkovat Nastasje Filippovně za mimořádnou ohleduplnost, kterou projevila v jednání... se mnou," řekl chvějícím se hlasem a se zkřivenými rty bledý Gaňa, "je to ovšem v pořádku... Ale kníže... Kníže v tom všem..."

"Má zálusk na sedmdesát pět tisíc, ano?" přerušila ho náhle Nastasja Filippovna, "to jste asi chtěl říci? Nezapírejte, určitě jste to chtěl říci! Afanasiji Ivanoviči, zapomněla jsem dodat: Těch pětasedmdesát tisíc si ponechte a vezměte na vědomí, že vám vracím svobodu zdarma. Dost už! I vy si už musíte oddechnout!

Devět let a tři měsíce! Zítra začneme nový život. Dnes slavím své narozeniny a poprvé v životě patřím sama sobě! Generále, i vy si vezměte své perly, darujte je manželce, tady jsou. Zítra, pánové, opustím tento byt navždy. Také s večírky je konec!"

Po těch slovech vstala, jako by se chystala k odchodu.

"Nastasjo Filippovno! Nastasjo Filippovno!" ozývalo se ze všech stran. Celá společnost byla vzrušena, všichni Nastasju Filippovnu obklopili a znepokojeně naslouchali jejím trhavým, horečně zoufalým slovům. Všichni cítili, že se děje cosi nezvyklého, ale nikdo nevěděl, oč vlastně jde, nikdo nic nechápal. Vtom se ozvalo pronikavé dlouhé zazvonění, přesně takové jako dopoledne v Ganěčkově bytě.

"A - á! Tady je rozuzlení! Konečně! Je půl dvanácté!" zvolala Nastasja Filippovna, "panstvo, posaďte se, prosím, to je rozuzlení."

Po těch slovech usedla. Na rtech jí zahrával podivný úsměšek.

Seděla mlčky a v podivném rozechvění upírala zrak na dveře.

"Rogožin a sto tisíc, to je jasné," zabručel pro sebe Pticyn.

XV

Do pokoje vstoupila komorná Káťa.

"Nastasjo Filippovno, je tam boží dopuštění, vtrhlo k nám asi deset dočista opilých lidí a chtějí dovnitř, prý je to Rogožin a vy prý už budete vědět."

"Dobře, Káťo, hned je sem všechny uveď."

"Opravdu... všechny, Nastasjo Filippovno? Vždyť jsou pod obraz.

Na mou duši!"

"Všechny je sem pusť, Káťo, jen se neboj, všechny do jednoho, stejně se tě nebudou ptát. Slyšíš, jak tam povykují, zrovna jako posledně. Snad se neurazíte, panstvo," obrátila se k hostům, "že ve vaší přítomnosti přijímám takovou návštěvu? Velmi lituji a prosím vás za odpuštění, ale musí to být a byla bych velmi ráda, kdybyste byli svědky rozuzlení oné věci. Ostatně, jak vám bude libo..."

Hosté kroutili hlavami, šeptali si a vyměňovali významné pohledy, ale už jim bylo naprosto jasné, že to všechno bylo předem připraveno a zosnováno a že i když se Nastasja Filippovna zdá být naprosto nepříčetná, nedá se už zadržet. Všechny trápila strašná zvědavost. Ale neměli se vlastně čeho bát. Dámy tu byly pouze dvě, Darja Alexejevna, čilá zkušená dáma, která už měla leccos za sebou a kterou by máloco přivedlo z rovnováhy, a krásná, zamlklá neznámá. Mlčenlivá kráska by však stěží mohla něco pochopit, byla to přicestovaná Němka, rusky téměř nerozuměla a navíc byla patrně stejně hloupá jako krásná. Přijela nedávno, ale už se stalo zvykem zvát ji, v přepychové toaletě a skvěle učesanou, na vyhlášené večírky a usazovat ji v salonech jako půvabný obrázek pro potěchu očím, asi tak jako si lidé půjčují u známých na večírky obrazy, sochy, vázy nebo zástěny. Co se týče mužů, tedy Pticyn byl s Rogožinem v přátelském vztahu a Ferdyščenko se cítil ve svém živlu. Ganěčka se pořád ještě nemohl vzpamatovat, ale pociťoval, byť matně, naléhavé nutkání vydržet do konce na svém pranýři. Starý učitel dobře nechápal, co se kolem něho děje, div neplakal a doslova se chvěl strachy, neboť mu neušel jakýsi podivný shon kolem Nastasji Filippovny, kterou zbožňoval jako svou vnučku, a raději by zemřel, než by ji v této chvíli opustil.

Afanasij Ivanovič se ovšem nemohl kompromitovat dobrodružstvím takového rázu, ale věc ho přece jen velmi zajímala, i když se vyvíjela tak krkolomným způsobem, a kromě toho Nastasja Filippovna utrousila na jeho adresu dvě tři takové poznámky, že prostě nemohl odejít, dokud se vše nevysvětlilo. Rozhodl se, že vyčká do konce, vůbec už nepromluví a bude jen přihlížet, což vyžadovala i jeho důstojnost. Jedině generál Jepančin, před okamžikem v hloubi duše zraněný a zesměšněný bezohledným vrácením svého dárku, se mohl cítit ještě víc uražen všemi těmi neobvyklými výstřednostmi, jako byl třeba Rogožinův příchod.

Člověk v jeho postavení se již předtím hodně snížil tím, že se odhodlal usednout vedle Pticyna a Ferdyščenka. Silná vášeň, která ho k tomu pohnula, musela nakonec ustoupit smyslu pro povinnost a ohledu na jeho hodnost a význam a vůbec úctě k sobě samému, takže společnost Rogožina a jeho tlupy byla pro Jeho Excelenci prostě nepřijatelná.

"Ach, generále," přerušila ho, dřív než se mohl vyslovit, Nastasja Filippovna, "docela jsem zapomněla! Ale ujišťuji vás, že jsem už prve zvážila vaši situaci! Jestli je to pro vás opravdu tak urážlivé, nenaléhám na vás, abyste zůstal, ačkoliv bych vás velmi ráda měla vedle sebe. Rozhodně vám děkuji za vaše přátelství a milou pozornost, jestliže se však obáváte..."

"Dovolte, Nastasjo Filippovno," zvolal generál v návalu rytířské velkodušnosti, "tohle říkáte mně? Již z pouhé oddanosti vytrvám teď při vás, a kdyby vám snad hrozilo nějaké nebezpečí... Mimoto se přiznávám, že pociťuji nesmírnou zvědavost. Jen se obávám, že by vám mohli zničit koberce a snad i něco rozbít... Vůbec myslím, že byste je neměla přijímat, Nastasjo Filippovno!"

"Rogožin je tu!" ohlásil Ferdyščenko.

"Co říkáte, Afanasiji Ivanoviči," zašeptal ještě rychle generál, "nezbláznila se? Nemyslím obrazně, ale opravdu v lékařském smyslu, co říkáte?"

"Říkal jsem vám, že k tomu vždycky měla sklon," potměšile odpověděl Afanasij Ivanovič.

"A k tomu ta horečka..."

Rogožinova tlupa byla téměř stejného složení jako ráno, rozrostla se jen o jakéhosi prostopášného starce, bývalého redaktora skandálního plátku, o němž se vyprávělo, že zastavil a propil svůj zlatý falešný chrup, a ještě o jakéhosi podporučíka ve výslužbě, svým řemeslem a určením váženého soupeře a konkurenta pána s pěstmi. Z Rogožinovy party ho nikdo neznal, sebrali ho na sluneční straně Něvského prospektu, kde zastavoval chodce a vzletným stylem spisovatele Marlinského, pod záludnou záminkou, že "kdysi sám dával prosebníkům po patnácti rublech", prosil o almužnu. Oba konkurenti se k sobě od první chvíle chovali nevraživě. Pán s pěstmi se po přijetí "prosebníka" do party cítil bezmála uražen, a jelikož byl od přírody nemluva, jenom chvílemi bručel jako medvěd a s hlubokým opovržením bral na vědomí "prosebníkovy" úlisné pokusy o získání sympatií. Jeho soupeř se však projevoval jako člověk zkušený a taktický a bylo vidět na první pohled, že při "práci" získává víc obratností a lstí než silou, a byl také menší než pán s pěstmi. Opatrně, aniž se pouštěl do zjevného sporu, ale s nesmírnou vychloubačností se už několikrát zmínil o přednostech anglického boxu, zkrátka se projevoval jako naprostý západník. Pán s pěstmi se při slově "box" jen pohrdavě a urážlivě šklebil, a protože neuznával soupeře za hodna otevřené výměny názorů, ukazoval občas mlčky, jako náhodou, nebo lépe řečeno předkládal na odiv ryze národní předmět - obrovskou pěst, šlachovitou, uzlovitou, porostlou ryšavou srstí. Všem bylo rázem jasno, že jakmile tento ryze národní předmět s neúprosnou jistotou dopadne na místo určení, zůstane tam bezpochyby jen mokrá skvrna.

Stejně jako dopoledne nebyl z nich nikdo namol, o to se postaral sám ctný Rogožin, který celý den myslel jen na svou návštěvu u Nastasji Filippovny. Podařilo se mu téměř dokonale vystřízlivět, zato však ho tento bláznivý den, docela výjimečný v jeho životě, plný vzrušujících dojmů, div nezjančil. Jen jedinou věc měl neustále na zřeteli - na paměti a v srdci, jediná myšlenka ho ani na okamžik neopouštěla. Pro to jediné strávil celou dobu od pěti hodin odpoledne až do jedenácti večer v trýznivém stesku a neklidu a trápil se s lidmi jako Kinděr a Biskup, kteří aby mu vyhověli, lítali po městě jako by hořelo, a rovněž div nepřišli o rozum. Ale přece nakonec sehnali oněch sto tisíc rublů v hotovosti, o nichž se jen letmo, posměšně a náznakem zmínila Nastasja Filippovna, a to za úroky, které si sám Biskup v rozhovoru s Kinděrem troufal vyslovit jen šeptem.

Stejně jako dopoledne kráčel Rogožin v čele tlupy a ostatní se hrnuli za ním, vědomi si sice svých předností, ale přece jen jistými obavami. Bůhvíproč se hlavně báli Nastasji Filippovny.

Někteří dokonce věřili, že je hned "srazí ze schodů". Obával se toho i hejsek a přemožitel srdcí Zaljožev. Ostatní však, a hlavně pán s pěstmi, skrývali v srdci, i když to nevyjádřili nahlas, hluboké opovržení, ba i nenávist k Nastasje Filippovně a šli k ní jako na zteč. Ale přepychové zařízení dvou prvních pokojů, nevídané umělecké předměty, o nichž nikdy ani neslyšeli, vzácný nábytek, obrazy a obrovská socha Venuše na ně mocně zapůsobily a vzbudily v nich ostych a bezmála strach. To jim ovšem nebránilo následovat Rogožina a vedrat se do salonu. Když však pán s pěstmi, "prosebník" a ještě několik ostatních zahlédlo mezi hosty generála Jepančina, ohromilo je to v první chvíli tak, že vycouvali zpátky do prvního pokoje. Pouze Lebeděv měl tolik odvahy a sebedůvěry, že vstoupil téměř zároveň s Rogožinem do salonu, maje neustále na paměti, co znamená milion čtyři sta tisíc rublů čistého jmění a sto tisíc v hotovosti v kapse. Musíme však podotknout, že všem, zkušeného Lebeděva nevyjímaje, nebyly dost jasné hranice jejich moci a žádný z nich nevěděl, zda si teď opravdu smí všechno dovolit či ne. Lebeděv byl chvílemi ochoten přísahat, že si mohou dovolit všecko, ale chvílemi pociťoval neklidnou potřebu připomenout si některé, hlavně ty uklidňující a povzbuzující odstavce ze zákoníku.

Na Rogožina zapůsobil salon Nastasji Filippovny opačným dojmem než na celý jeho průvod. Jakmile se zvedl závěs a on uviděl Nastasju Filippovnu, přestal všechno ostatní vnímat, stejně jako dopoledne, ba ještě v mnohem větší míře. Zbledl a na okamžik se zarazil; každý by uhodl, že se mu strašně rozbušilo srdce.

Chvilku nemohl odvrátit plachý, nešťastný pohled od Nastasji Filippovny. Najednou nepříčetně a potácivě vykročil ke stolu, cestou vrazil do Pticynovy židle a šlápl svými špinavými botami na krajkový lem elegantní modré róby zamlklé německé krásky, ani si toho nevšiml a neomluvil se. Přistoupil ke stolu a položil na něj podivný předmět, který při svém vstupu do jídelny držel před sebou ve vztažených rukou. Byl to velký balík papíru, asi tři coule široký a čtyři coule dlouhý, pevně a tlustě obalený "Burzovními zprávami" a ze všech stran dvakrát křížem pečlivě převázaný motouzem jako homole cukru. Rogožin stál chvíli mlčky, se spuštěnýma rukama, jako by očekával rozsudek. Oblečen byl pořád stejně, až na hedvábný, zbrusu nový šál kolem krku, jasně zelený s červeným vzorkem a s obrovskou briliantovou jehlicí, představující brouka; na špinavém ukazováčku pravé ruky se mu skvěl masivní briliantový prsten. Lebeděv se zastavil asi tři kroky před stolem, ostatní, jak již bylo řečeno, váhavě vcházeli do salonu. Káťa s Pašou, komorné Nastasji Filippovny, také přiběhly a vykukovaly z nadzvednutých závěsů, užaslé a vyděšené.

"Co je to?" zeptala se Nastasja Filippovna, pozorně a zvědavě si prohlížela Rogožina a očima ukázala na "předmět".

"Sto tisíc!" odpověděl skoro šeptem Rogožin.

"Dostál tedy slovu, co tomu říkáte? Posaďte se, prosím, tady na tu židli, potom vám něco řeknu. Koho jste to přivedl? Ty, co s vámi byli dopoledne? Tak ať jdou dál a usednou. Tamhle na pohovku a tady je ještě jedna. A tam jsou dvě křesla... copak, oni nechtějí?"

Opravdu, někteří z příchozích upadli do velkých rozpaků, vrátili se a usedli v předním pokoji, druzí se na vybídnutí posadili, ale co nejdále od stolu, do koutů. Někteří toužili být neviditelní, jiní zas jaksi neomaleně hned zdomácněli. Rogožin také usedl na vykázanou židli, ale nevydržel tam dlouho, brzy vstal a pak už si nesedl. Ponenáhlu začal vnímat a rozeznávat hosty. Když uviděl Gaňu, jedovatě se usmál a zašeptal: "Vida ho!" Na generála a Afanasije Ivanoviče se díval bez rozpaků a zároveň i bez zájmu.

Ale když zahlédl vedle Nastasji Filippovny knížete, dlouho nemohl od něho odvrátit zrak ve zvláštním údivu, jako by ho toto setkání svrchovaně zaráželo. Chvílemi se zdálo, že má prudkou horečku.

Krom všech otřesů, které prožil dnešního dne, strávil předešlou noc ve vlaku a už téměř dva dny ani oka nezamhouřil.

"Pánové, tady je sto tisíc rublů," řekla Nastasja Filippovna s jakousi horečně netrpělivou vyzývavostí, obrácena k celé společnosti, "tady v tom špinavém balíku. Tenhle člověk na mě nedávno křičel jako pomatený, že mi večer přinese sto tisíc, a já na něho pořád čekala. Smlouval a přihazoval na mě: Začal s osmnácti tisíci, pak najednou skočil na čtyřicet a potom na těchhle sto tisíc. Dodržel tedy slovo! Ach, jak je bledý! Všechno to začalo u Ganěčky. Přijela jsem k jeho mamince, do své budoucí rodiny, na návštěvu a jeho sestra mi tam křikla do očí: 'Cožpak tu nestydatou ženskou nikdo nevyhodí?' a plivla svému bratru do obličeje. To je povaha!"

"Nastasjo Filippovno!" řekl generál vyčítavě.

Trochu už začínal rozumět, ovšem svým způsobem.

"Copak, generále? Je to snad neslušné? Nechme už té komedie! I když jsem ve Francouzském divadle vysedávala v lóži jako vzor ctnosti a všem, co za mnou pět let běhávali, se usilovně vyhýbala a shlížela na ně jako hrdé neviňátko, bylo to ode mne bláhové! A teď přišel on a před vámi položil sto tisíc na stůl, po pěti letech nevinnosti, prosím, a venku už jistě stojí jeho trojky, čekají na mne. Ocenil mě na sto tisíc! Gaňo, vidím, že se na mne ještě zlobíš? Copak jsi mě doopravdy chtěl uvést do rodiny? Mne, Rogožinovu holku! Jak to řekl kníže před chvílí?"

"Neřekl jsem, že jste Rogožinova; nejste Rogožinova!" třesoucím se hlasem vykoktal kníže.

"Nastasjo, přestaň! Měj rozum, děvče!" spustila najednou Darja Alexejevna, "když je ti z nich tak zle, nech je být! Snad nechceš jít tady s tím, třebas za sto tisíc! Dobrá, sto tisíc je sto tisíc! Vem si tedy těch sto tisíc a jeho vyžeň, tak se s nimi musí; ach, já bych je všechny na tvém místě... darmo mluvit!"

Darja Alexejevna se doopravdy rozzlobila. Byla to hodná, velmi citlivá žena.

"Nezlob se, Darjo," usmála se na ni Nastasja Filippovna, "řekla jsem mu to přece po dobrém. Copak mu něco vyčítám? Opravdu nechápu, kde se ve mně vzala ta bláhová myšlenka, chtít se dostat do počestné rodiny. Viděla jsem jeho matku, políbila jsem jí ruku. A že jsem se ti prve u vás posmívala, Ganěčko, to proto, abych se schválně ještě naposled přesvědčila, kam až jsi schopen jít. A překvapils mě, jen co je pravda. Čekala jsem hodně, ale tolik přece ne! Opravdu sis mě chtěl vzít, i když jsi věděl, že tuhle on mi div ne v předvečer tvé svatby daruje takové perly a já je přijímám? A tady Rogožin? U tebe, před tvou matkou a sestrou o mne smlouval a tys přece potom přijel na námluvy a málem vzal s sebou i sestru? Je tedy pravda, co o tobě říkal Rogožin, že by ses za tři ruble plazil po čtyřech až na Vasiljevský ostrov?"

"Plazil by se," řekl najednou Rogožin tiše, ale s naprostou jistotou.

"Nedivila bych se, kdybys snad umíral hlady, ale máš prý slušný plat? A ke všemu navíc, kromě té hanby, ještě si přivést domů nenáviděnou ženu! Vím přece, že mě nenávidíš! Ne, teď už věřím, že takový člověk by pro peníze vraždil! Teď přece všechny lidi popadá taková lačnost, tak baží po penězích, že jsou jako posedlí. Je to ještě dítě, a už chce být lichvářem! Anebo omotá břitvu hedvábím a klidně zezadu podřeže kamaráda jako berana, nedávno jsem o tom četla. Ty jsi mi ale nestyda! Taky já jsem nestyda, ale ty jsi ještě horší! Tamhle o tom pánu s kaméliemi už ani nemluvím..."

"Jste to opravdu vy, Nastasjo Filippovno," spráskl generál ruce, upřímně rozlítostněn. "Vy, taková ušlechtilá dáma, taková jemná povaha, a tohle! Jaká řeč! Jaké výrazy!"

"Teď mám náladičku, generále," zasmála se najednou Nastasja Filippovna, "a chci se bavit! Dnes je můj den, můj velký svátek, dávno jsem na něj čekala. Darjo Alexejevno, vidíš toho monsieur aux camélias,* tamhle sedí a směje se nám..."

* pána s kaméliemi.

"Nesměju se, Nastasjo Filippovno, poslouchám s největší pozorností," důstojně odporoval Tockij.

"Proč jen jsem ho mučila celých pět let, proč jsem ho k sobě poutala? Copak za to stál? Je prostě takový, jaký musí být...

Ještě řekne, že jsem vinna, dal mi přece vzdělání, hýčkal mě jako hraběnku, těch peněz kolik na mne vyplýtval, řádného manžela mi našel, už tam, a tady zas Ganěčku. A co bys tomu řekla, já s ním těch pět let nežila, ale peníze jsem od něho brala a myslela jsem si, že jsem v právu! Dočista jsem se pomátla! Říkáš, vezmi si těch sto tisíc a vyžeň ho, když se ti hnusí. Což o to, hnusí se mi... Dávno jsem se mohla vdát a ne jen za Gaňu, ale i to se mi hnusilo. Proč jsem jen celých pět let promarnila v té zlobě! Věř nebo nevěř, ale před čtyřmi lety jsem občas uvažovala i o tom, nemám-li si přece jen vzít svého Afanasije Ivanoviče. Tenkrát jsem na to myslela ze zlomyslnosti; napadaly mi všelijaké věci a opravdu bych ho byla k tomu přiměla. Sám se mi nabízel, nevěříš?

Sice lhal, ale je sukničkář, nemůže si pomoct. Potom mi naštěstí napadlo: stojí mi vůbec za takovou zlost? A tak se mi v té chvíli zhnusil, že bych si ho nevzala, i kdyby mě o to sám požádal. A celých pět let jsem hrála tuhle komedii! Ne, radši půjdu na ulici, kam patřím! Buď se spustím s Rogožinem, nebo od zítřka půjdu prát prádlo! Nemám přece na sobě ani kouska vlastního, odejdu a všechno mu hodím pod nohy, nechám to tu do posledního hadříku! A kdo si mě takovou vezme, zeptej se Gani, jestli mě bude chtít? Ani Ferdyščenko by si mě nevzal..."

"Ne, Ferdyščenko by si vás nevzal, Nastasjo Filippovno, jsem člověk upřímný," přerušil ji Ferdyščenko, "ale zato kníže, ten by si vás vzal! Sedíte tu a naříkáte, ale podívejte se na knížete!

Už dlouho ho pozoruji..."

Nastasja Filippovna se zvědavě obrátila ke knížeti.

"Je to pravda?" zeptala se.

"Ano," zašeptal kníže.

"Vzal byste si mě beze všeho, tak jak jsem?"

"Vzal, Nastasjo Filippovno..."

"Hleďme, nová zápletka," mumlal generál. "To se dalo čekat."

Kníže truchlivým, přísným a pronikavým zrakem opětoval pohled Nastasji Filippovny.

"Vida, další nápadník!" řekla náhle a obrátila se k Darje Alexejevně, "ale ten mluví z čistého srdce, znám ho. Našla jsem dobrodince! Je to možná pravda, když o něm říkají, že je trochu... Z čeho chceš být živ, když už jsi tolik zamilován, že si ty, kníže, bereš Rogožinovu holku?"

"Beru si vás jako počestnou ženu, Nastasjo Filippovno, a ne jako Rogožinovu holku," řekl kníže.

"Já že jsem počestná?"

"Ano."

"No tohle... máte z románů! Milý kníže, to jsou staré povídačky, dnes už jsou lidé chytřejší. A vůbec jsou to nesmysly! Jak byste se mohl oženit, sám potřebujete chůvu!"

Kníže vstal a rozechvělým, ostýchavým hlasem, ale zároveň s výrazem hlubokého přesvědčení prohlásil: "Já nic nevím, Nastasjo Filippovno, nic jsem ještě neprožil, máte pravdu, ale... pokládal bych si to za čest, kterou prokazujete vy mně, ne já vám. Já nejsem nic, ale vy jste trpěla a vyšla jste z toho pekla čistá, a to je mnoho. Proč se stydíte a chcete odejít s Rogožinem? To je blouznění... Vrátila jste panu Tockému sedmdesát tisíc a říkáte, že všechno, co tu je, opustíte, a to by nikdo tady neudělal. Já vás... mám rád, Nastasjo Filippovno.

Umřel bych pro vás, Nastasjo Filippovno. Nedovolím nikomu, aby o vás řekl slůvko, Nastasjo Filippovno. Budeme-li chudí, chci pracovat..."

Při posledních slovech se Ferdyščenko s Lebeděvem zachechtali a dokonce i generál znepokojeně zahekal. Pticyn s Tockým měli na rtech úsměv, ale ovládli se. Ostatní prostě vyjeveně civěli.

"... ale možná, že nebudeme chudí, nýbrž velmi bohatí, Nastasjo Filippovno," pokračoval kníže stejně ostýchavým hlasem. "Nevím zatím nic určitého, bohužel jsem za celý den nic nevypátral, ale dostal jsem ve Švýcarech dopis z Moskvy od jakéhosi pana Salazkina, který mi sděloval, že snad dostanu velké dědictví.

Tady je ten dopis..."

Kníže skutečně vytáhl s kapsy dopis.

"Snad už se taky nepominul?" zamumlal generál, "tohle je hotový blázinec."

Na okamžik zavládlo ticho.

"Řekl jste tuším, že máte dopis od Salazkina, kníže?" zeptal se Pticyn. "To je muž v jistých kruzích dobře známý, výborný advokát, a jestliže vám opravdu psal o dědictví, můžete mu věřit.

Znám naštěstí jeho písmo, protože jsem s ním nedávno cosi projednával... Kdybyste mi dovolil nahlédnout do dopisu, mohl bych vám snad říci něco bližšího."

Kníže mu mlčky, třesoucí se rukou podal dopis.

"Ale co to, co to má znamenat?" vzpamatoval se generál, dívaje se kolem jako pomatenec, "opravdu jde o dědictví?"

Všichni se upřeně zahleděli na Pticyna, který četl dopis.

Všeobecná zvědavost byla znovu neobyčejně podnícena. Ferdyščenko sebou vrtěl na židli, Rogožin se tvářil zaraženě a znepokojeně těkal očima z Pticyna na knížete. Darja Alexejevna seděla jako na jehlách v dychtivém očekávání. Ani Lebeděv se nezdržel, vyšel ze svého koutku, skrčil se a s výrazem člověka, který čeká, že dostane výprask, nahlížel přes Pticynovo rameno do dopisu.

XVI

"Je to jistá věc," prohlásil konečně Pticyn, složil dopis a podal ho knížeti. "Zdědíte bez nejmenších potíží podle nesporně platné závěti vaší tety hezky velké jmění."

"Není možná!" vydechl generál.

Všichni zase strnuli údivem.

Pticyn vysvětloval a obracel se přitom hlavně ke generálovi, že knížeti před pěti měsíci zemřela teta, kterou osobně nikdy nepoznal, nejstarší sestra jeho matky, dcera moskevského kupce třetí třídy Papušina, bankrotáře zemřelého v chudobě. Avšak nedávno rovněž skonal nejstarší bratr onoho Papušina, známý bohatý kupec. Tomu před rokem zemřeli téměř v jednom měsíci jeho jediní dva synové. Starého kupce jejich úmrtí tak bolestně zasáhlo, že zanedlouho se sám také rozstonal a umřel. Byl vdovec a neměl vůbec žádné dědice kromě neteře, tety knížete. Byla to velmi chudá paní, žijící z milosti u cizích lidí. Když dostala dědictví, umírala již vlastně na vodnatelnost, přece však ihned začala pátrat po knížeti prostřednictvím Salazkina a ještě stačila napsat závěť. Patrně ani kníže, ani lékař, u kterého se ve Švýcarech léčil, nechtěli vyčkat oficiálního uvědomění, ani se napřed informovat, a kníže se ihned se Salazkinovým dopisem v kapse vydal na cestu...

"Mohu vám jen říci," dodal Pticyn a obrátil se ke knížeti, "že všechno je nesporně správné, a to, co vám Salazkin píše o nespornosti a zákonitosti vašich nároků, můžeme mít za bernou minci. Blahopřeji vám, kníže! Snad také dostanete půldruhého milionu a možná i víc. Papušin byl velice bohatý kupec."

"Ať žije poslední kníže Myškin!" vykřikl Ferdyščenko.

"Hurá!" opilým hlasem zachraptěl Lebeděv.

"A já mu, chudákovi, prve strčil pětadvacet rublů! To je fantastické!" řekl generál zkoprnělým údivem, "nuže, gratuluji, gratuluji!" Vstal a přistoupil ke knížeti, aby ho objal. Ostatní ho následovali a také obklopili knížete. Ba i ti, kteří se stáhli za závěs, se trousili teď do salonu. Ozýval se zmatený hovor, výkřiky a kdosi dokonce žádal šampaňské, nastal všeobecný rozruch a vřava. Na okamžik všichni kolem zapomněli na Nastasju Filippovnu, která tu přece byla hostitelkou. Ale náhle si všichni téměř naráz uvědomili, že jí kníže právě učinil nabídku k sňatku.

Věc vypadala teď mnohem výstředněji a bláznivěji než předtím.

Tockij jen v bezmezném úžasu krčil rameny, jediný snad zůstal sedět, ostatní se zmateně tlačili kolem stolu. Později všichni tvrdili, že právě v tom okamžiku se Nastasja Filippovna zbláznila. Také zůstala sedět a chvíli se na všechny dívala zvláštním, udiveným pohledem, jako by ničemu nerozuměla a snažila se vše pochopit. Potom se náhle obrátila ke knížeti a s

nakrčeným čelem si ho ostře, téměř výhružně prohlížela. To však trvalo jen malou chvilku, snad se jí zničeho nic zdálo, že je to všechno špatný vtip. Výraz knížete ji však rázem vyvedl z omylu.

Zamyslela se a potom se znova usmála, ale jako by vlastně nevěděla čemu...

"Tak vida, opravdu jsem kněžna!" zašeptala jakoby posměšně a znenadání se podívala na Darju Alexejevnu a zasmála se. "To je nečekané rozuzlení... takhle... jsem si to nepředstavovala... Ale pročpak stojíte, panstvo, posaďte se přece a blahopřejte nám, mně a knížeti! Někdo myslím chtěl šampaňské. Ferdyščenko, jděte, postarejte se o víno! Káťo, Pašo," oslovila obě služebné, které uviděla ve dveřích, "pojďte sem, budu se vdávat, slyšely jste to?

Za knížete, má půldruhého milionu, je to kníže Myškin a vezme si mě!"

"Spánembohem, holka, už je na čase! Jen nemeškej!" zvolala Darja Alexejevna, obratem věci docela vyvedená z míry.

"Sedněte si přece vedle mne, kníže," pokračovala Nastasja Filippovna. "už nám nesou víno, blahopřejte nám, pánové!"

"Hurá!" ozvalo se mnohohlasně. Všichni se tlačili k vínu, především Rogožinovi průvodci. Ale třebaže křičeli nebo byli ochotni křičet, přece přes všechnu výjimečnost okolností a situace přitom někteří cítili, že věc bere nový obrat. Ostatní se tvářili zmateně a nedůvěřivě vyčkávali, nebo si šeptali, že je to případ zcela obvyklý, knížata se přece žení všelijak, berou si i děvčata z cikánských táborů. Rogožin stál nehybně, tvář zkřivenou strnulým, nechápavým úsměvem.

"Kníže, chlapče, vzpamatuj se!" zděšeně zašeptal generál, přistoupil ze strany k mladému muži a zatahal ho za rukáv.

Nastasja Filippovna si toho všimla a rozesmála se.

"Ne, generále! Já jsem teď taky kněžna, jak jste slyšel, a kníže mi nedá ublížit! Afanasiji Ivanoviči, blahopřejte mi přece, teď budu všude sedět vedle vaší ženy. Co myslíte, je výhodné mít takového manžela? Půldruhého milionu, k tomu kníže a nádavkem prý ještě idiot, co může být lepšího? Teď teprve začne pravý život!

Přišel jsi pozdě, Rogožine! Vem si svůj balík, vdávám se za knížete a jsem bohatší než ty!"

Ale Rogožin už pochopil, oč jde. Tvář se mu stáhla nevýslovnou bolestí. Spráskl ruce a z prsou se mu vydralo zasténání.

"Zřekni se jí!" křikl na knížete.

Kolem se všichni zasmáli.

"To kvůli tobě se jí má zříct?" zeptala se Darja Alexejevna vítězně, "ale běž, hodil jsi peníze na stůl jako křupan! Kníže si ji vezme a tys sem přišel jenom tropit neplechu!"

"Já si ji taky vezmu! Hned, v tu chvíli si ji vezmu! Všechno jí dám..."

"Jdi, ty hampejzníku, měli by tě odsud vyhnat!" pohoršeně pokračovala Darja Alexejevna.

Smích zesílil.

"Slyšíte, kníže?" zeptala se Nastasja Filippovna, "jak smlouvá o vaši nevěstu?"

"Je opilý," řekl kníže. "Velmi vás miluje."

"A nebude vám potom hanba, že vaše nevěsta div neutekla s Rogožinem?"

"Měla jste horečku, i teď ještě máte horečku a jako byste blouznila."

"A nebudete se stydět, až vám budou předhazovat, že si vaši ženu vydržoval Tockij?"

"Ne, nebudu se stydět... Nebyla jste u Tockého ze své vůle..."

"A nikdy mi to nebudete vyčítat?"

"Nebudu."

"Pozor, nezaručujte se na celý život!"

"Nastasjo Filippovno," řekl kníže tiše, s náznakem soucitu, "prve jsem vám řekl, že bych si pokládal za čest, kdybyste svolila být mou ženou, a že vy prokazujete čest mně, ne já vám. Vy jste se mým slovům smála a slyšel jsem, že se kolem také smáli. Snad jsem se směšně vyjádřil a choval se směšně, ale vždycky jsem si myslel, že... chápu, co je to čest, a jsem přesvědčen, že jsem řekl pravdu. Chtěla jste se teď nenapravitelně zahubit, vždyť později byste si to nikdy neodpustila, a ničím jste se přece neprovinila. Není možné, aby váš život byl už nadobro zmařen. Co na tom, že k vám přišel Rogožin a že Gavrila Ardalionovič vás chtěl oklamat? Proč o tom bez ustání hovoříte? Znovu vám opakuji, to, co jste udělala, by málokdo dokázal. A že jste chtěla odejít s Rogožinem, k tomu jste se rozhodla v horečce. I teď jste ještě nepříčetná a raději byste si měla lehnout. Vždyť byste hned zítra šla pracovat, nezůstala byste u Rogožina. Jste hrdá, Nastasjo Filippovno, ale snad už jste natolik nešťastná, že si opravdu přičítáte vinu. Vás je třeba opatrovat, Nastasjo Filippovno. Budu vás opatrovat. Když jsem poprvé spatřil vaši podobiznu, bylo mi, jako bych poznával známou tvář. Hned se mi zdálo, jako byste mě volala... Já... si vás budu celý život vážit, Nastasjo Filippovno," skončil najednou kníže, jako by se náhle vzpamatoval, a začervenal se, když si uvědomil, před jakými lidmi mluví.

Pticyn ze samého jemnocitu sklonil hlavu a díval se do země.

Tockij si v duchu říkal: Podívejme se, idiot, a ví, že s lichotkami nejdál dojde, v tom jsou všichni lidé stejní!

Kníže si také povšiml, jak na něho z kouta zablýskal očima Gaňa, jako by ho chtěl pohledem sežehnout.

"Je to ale dobrák!" dojatě prohlásila Darja Alexejevna.

"Vzdělaný člověk, ale ztracený!" polohlasem řekl generál.

Tockij vzal klobouk a chystal se vstát, aby se tiše vytratil.

Dorozuměl se pohledem s generálem, že odejdou současně.

"Děkuji vám, kníže, takhle se mnou ještě nikdo nemluvil,"

prohlásila Nastasja Filippovna, "vždycky se mnou jednali jako se zbožím a nikdo z pořádných lidí mi nenabídl ruku. Slyšel jste, Afanasiji Ivanyči? Jak se vám zamlouvá všechno to, co říkal kníže? Vždyť je to takřka neslušné... Rogožine! Počkej, nechoď ještě! Však vidím, že se ti nechce odejít. Možná že ještě půjdu s tebou. Kam jsi mě chtěl odvézt?"

"Do Jekatěrinhofu," hlásil z kouta Lebeděv a Rogožin se jen zachvěl a díval se před sebe široce rozevřenýma očima, snad ani nevěřil svým smyslům. Docela otupěl, jako by dostal palicí do hlavy.

"Ale copak, copak, děvče? Opravdu snad máš záchvat. Snad ses přece nezbláznila?" polekaně vykřikla Darja Alexejevna.

"A tys tomu věřila?" se smíchem vyskočila z pohovky Nastasja Filippovna. "Že chci zničit takové dítě? To by bylo něco pro Afanasije Ivanoviče, ten si v dětech libuje! Jdeme, Rogožine!

Nevadí, že si mě chceš vzít, dej sem svůj balík! Třeba si tě ani nevezmu. Snad nemyslíš, že kdyby sis mě vzal, nemusíš vyklopit peníze? Kdepak! Já jsem nestoudnice! Byla jsem milenkou Tockého... Kníže! K tobě se teď hodí Aglaja Jepančinová, a ne Nastasja Filippovna, to by na tebe Ferdyščenko ukazoval prstem!

Ty se nebojíš, ale já bych se bála, že tě zničím, a ty bys mi to pak vyčetl! A na to, že já bych ti prokazovala čest, tak na to se zeptej Tockého. A tys, Ganěčko, propásl Aglaju Jepančinovou, víš o tom? Kdybys s ní nebyl smlouval, určitě by si tě byla vzala!

Takoví jste všichni: Měli byste se napřed rozhodnout, buď pro počestné, nebo pro poběhlice. Jinak jsou z toho zmatky!... Ten generál ale vyvaluje oči..."

"To je učiněná sodoma, sodoma!" opakoval generál, poškubávaje rameny. Také vstal z pohovky, kolem už zase všichni stáli.

Nastasja Filippovna vypadala přímo zběsile.

"Je to možné?" zasténal kníže a lomil rukama.

"A tys myslel, že ne? Mám taky svou hrdost, i když jsem nestoudnice! Říkals, že jsem dokonalost sama. Pěkná dokonalost, když se vrhám do bahna jen proto, abych se mohla vychloubat, že jsem zašlapala milion a knížecí titul! Jak by sis mě potom mohl vzít! Afanasiji Ivanoviči, přec jen jsem vyhodila oknem milion! A vy jste myslel, že budu celá šťastná, když si vezmu Ganěčku a vašich pětasedmdesát tisíc? Těch pětasedmdesát tisíc si nechte (ani do sta nedošel, Rogožin ho přetrumfl) a Ganěčku utěším sama, právě mi něco napadlo. A teď si chci

něco užít, jsem přece holka z ulice! Deset let jsem proseděla ve vězení, teď si to vynahradím! Tak co, Rogožine! Připrav se, jedeme!"

"Jedeme!" vykřikl Rogožin, téměř šílený radostí. "Hej, vy tady...

sežeňte víno! Rychle!"

"Obstarej víno, budu pít. A bude hudba?"

"Bude, bude! Nechte ji!" zběsile zaječel Rogožin, když viděl, že se Darja Alexejevna blíží k Nastasje Filippovně. "Je má! Všechno je mé! Královna! A dost!"

Dusil se radostí, obcházel kolem Nastasji Filippovny a křičel na všechny: "Nechte ji!" Celá jeho tlupa se už odvážila do salonu.

Někteří pili, jiní hlučeli a smáli se, všichni byli navýsost rozjařeni a vedli si úplně nenuceně. Ferdyščenko se k nim snažil nenápadně přidružit. Generál a Tockij se chystali nepozorovaně zmizet. Gaňa už také držel klobouk v ruce, ale stál mlčky, jako by se nemohl odtrhnout od podívané, která se před ním rozvíjela.

"Nechte ji!" křičel Rogožin.

"Co křičíš!" smála se mu Nastasja Filippovna, "jsem tady ještě svou paní, když budu chtít, dám tě vyhodit. Ještě jsem si tvé peníze nevzala, tamhle leží. Dej to sem, celý balík! V tomhle balíku že je sto tisíc? Fuj, takový neřád! Co je ti, Darjo Alexejevno? Měla jsem ho snad zničit?" Ukázala na knížete. "Jak by se mohl ženit, když sám ještě potřebuje chůvu. Tamhle generál mu ji bude dělat, koukej, jak se k němu lísá! Vidíš, kníže, tvá nevěsta si vzala peníze, protože je zpustlá ženská, a ty ses s ní chtěl oženit! Ale proč pláčeš? Snad ti to není líto? Směj se, jako já," pokračovala Nastasja Filippovna, ale i jí se na tvářích zatřpytily dvě velké slzy. "Dočkej času, všechno přijde! Radši se včas vzpamatovat, než bude pozdě!... Ale proč všichni pláčete, i tuhle Káťa! Co je ti, Kaťuško? Hodně ti tu i Paše zanechávám, už jsem to zařídila, žijte blaze! Nutila jsem tebe, počestné děvče, abys obsluhovala mne, poběhlici... Je to tak lepší, kníže, určitě lepší, později bys mnou pohrdal a nebyli bychom šťastni!

Nepřísahej, neuvěřím! A jak hloupé by to bylo!... Ne, raději se v dobrém rozejdeme, vždyť i já jsem snílek, nic dobrého by z toho nevzešlo! Což jsem nesnila i o tobě? Máš pravdu, dávno jsem o tobě snila, už ve vsi, v jeho domě, pět let jsem tam žila sama samotinká. O mnohém jsem tam přemýšlela, o mnohém snívala a vždycky jsem si představovala takového, jako jsi ty, dobrého, poctivého, hodného, takového hlupáčka, který najednou přijde a řekne: Vy jste se ničím neprovinila, Nastasjo Filippovno, a já vás zbožňuji! Někdy jsem se tak rozesnila, že mě to div o rozum nepřipravilo... A potom se objevil tady ten, každý rok dojížděl na dva měsíce, zneuctil mě a pokořil, rozpálil a zkazil a potom zas odjel. Když byl pryč, tisíckrát jsem chtěla skočit do rybníka, ale byla jsem zbabělá, chyběla mi odvaha. No a teď...

Rogožine, jsi připraven?"

"Jsem připraven! Nechte ji být!"

"Je konec!" ozvalo se několik hlasů.

"Dole čekají trojky, i s rolničkami!"

Nastasja Filippovna vzala do ruky balíček s penězi.

"Gaňko, něco mi napadlo. Chci tě odměnit, proč bys měl o všechno přijít? Rogožine, poleze až na Vasiljevský za tři ruble?"

"Poleze!"

"Tak poslouchej, Gaňo, chci se ti ještě jednou podívat do duše.

Tři měsíce jsi mě trápil, teď je řada na mně. Vidíš tenhle balíček, je v něm sto tisíc! Tak já ho teď hned hodím do krbu do ohně, tady před všemi svědky! A hned jak začne hořet, musíš holýma rukama, bez rukavic, s vysoukanými rukávy sáhnout do krbu a vytáhnout peníze z ohně! Když je vytáhneš, jsou tvoje, celých sto tisíc bude tvých! Maloučko si jen popáliš prstíčky, ale vždyť jde o sto tisíc rublů, považ! A vytáhneš je jedna dvě! A já se potěším pohledem na tvou duši, až budeš tahat z ohně mé peníze.

Všichni jsou svědci, že balíček bude tvůj! Ale když ho nevytáhneš, peníze shoří, nikoho jiného k nim nepustím! Pryč!

Všichni pryč! Jsou to moje peníze! Dostala jsem je od Rogožina za dnešní noc. Jsou to mé peníze, Rogožine?"

"Tvoje, má radosti! Tvoje, královno!"

"Tak všichni odstupte, mohu dělat, co chci! Nepřekážejte mi!

Ferdyščenko, prohrábněte oheň!"

"Nastasjo Filippovno, ruce mě nechtějí poslouchat!" odpověděl omráčený Ferdyščenko.

"Ach co!" zvolala Nastasja Filippovna, chytila krbové kleště, prohrábla dvě rozhořelá polena, a sotva oheň vyšlehl, hodila do něho balík s penězi.

Kolem všichni vykřikli a někteří se dokonce pokřižovali.

"Zbláznila se! Ona se zbláznila!" volali jeden přes druhého.

"Ne... neměli bychom ji spoutat?" zašeptal generál Pticynovi, "nebo poslat pro... Vždyť se přece zbláznila, že se zbláznila?"

"N-ne, to snad není jenom šílenství," zašeptal Pticyn, bílý jako křída, celý rozechvělý a neschopný odvrátit zrak od doutnajícího balíčku.

"Že blázní? Viďte, že blázní?" dotíral generál na Tockého.

"Říkal jsem vám, že má svůj kolorit," zamumlal Tockij rovněž pobledlý.

"Ale přece jen, sto tisíc!"

"Proboha!" ozývalo se ze všech stran. Všichni se shlukli kolem krbu, všichni natahovali krky, všichni křičeli... Někteří dokonce vyskočili na židle, aby lépe viděli. Darja Alexejevna odběhla do předního pokoje a vyděšeně si tam cosi šeptala s Káťou a s Pašou.

Krásná Němka utekla.

"Panenko Márija! Královno! Všemohoucí!" úpěl Lebeděv, plazil se na kolenou před Nastasjou Filippovnou a natahoval ruku ke krbu.

"Sto tisíc! Sto tisíc! Sám jsem viděl, jak je počítali! Královno!

Buď milosrdná! Poruč, ať vlezu do krbu! Vlezu tam celý, svou šedivou hlavu strčím do ohně!... Mám nemocnou ženu, leží jako lazar, a třináct dětí, hladových sirotků, otce jsem pohřbil minulý týden, Nastasjo Filippovno!"

S těmi úpěnlivými slovy chtěl sáhnout do krbu.

"Pryč!" zvolala Nastasja Filippovna a odstrčila ho, "všichni ustupte! Gaňo, copak tu stojíš? Nestyď se! Vlez do krbu! Tady je tvé štěstí!"

Ale Gaňa toho dne a večera již příliš mnoho vytrpěl a nebyl připraven na tuto poslední nečekanou zkoušku. Lidé se před ním rozestoupili a on teď stál proti Nastasje Filippovně, asi tři kroky od ní. Nastasja Filippovna stála přímo u krbu a čekala, nespouštějíc z něho planoucí, upřený pohled. Gaňa ve fraku, v ruce klobouk a rukavice, stál před ní mlčky se zkříženýma rukama a hleděl do ohně. Po jeho tváři bílé jako zeď bloudil šílený úsměv. Nemohl sice odvrátit zrak od ohně, od doutnajícího balíčku, ale zdálo se, že se v jeho duši rodí cosi nového. Jako by se zapřisáhl, že zkoušku vydrží, nehýbal se z místa a za okamžik všichni pochopili, že po balíčku nesáhne, že nechce.

"Peníze shoří a lidé se ti vysmějí," volala na něho Nastasja Filippovna, "a ty se potom oběsíš, není to žert."

Oheň, který prve vzplanul mezi dvěma doutnajícími poleny, napřed maličko pohasl, když na něj dopadl balíček a přidusil ho. Ale malý modrý plamínek ještě olizoval dolejší konec spodního polínka. Konečně se dlouhý tenký jazýček plamene dotkl i balíčku, oheň se ho zachytil a plazil se vzhůru po rozích papíru a najednou celý balíček v krbu vzplanul a jasný plamen do výše vyrazil. Všichni strnuli.

"Panenko Márija!" zaúpěl Lebeděv a znovu se vrhl ke krbu, ale Rogožin ho strhl zpět a odstrčil.

Z Rogožina zbyly jen nehybně upřené oči. Nemohl se odtrhnout od Nastasji Filippovny, opájel se pohledem na ni a byl v sedmém nebi.

"Vidíte mou královnu!" opakoval nepřetržitě, obraceje se ke každému, kdo se mu namanul. "Takhle je to po našem!" vykřikoval nepříčetně. "Kdopak z vás by tohle dokázal, vy padavky!"

Kníže pozoroval všechno smutně a mlčky.

"Za jedinou tisícovku vynesu balíček v zubech!" nabízel se Ferdyščenko.

"V zubech bych to taky dokázal," zaskřehotal pán s pěstmi, který stál vzadu, v návalu zoufalého odhodlání. "Ke všem čertům! Hoří, shoří to!" vykřikl, když uviděl šlehat plamen.

"Hoří, shoří to!" křičeli všichni jednohlasně a téměř všichni se drali ke krbu.

"Gaňo, nač čekáš, říkám ti naposled!"

"Jdi!" křikl Ferdyščenko, vrhl se zběsile ke Gaňovi a škubal ho za rukáv. "Jdi, nech té komedie! Vždyť to shoří! Ach, zatr-racený chlape!"

Gaňa prudce odstrčil Ferdyščenka, otočil se a zamířil ke dveřím.

Při druhém kroku se však zapotácel a skácel se na podlahu.

"Omdlel!" vykřikli hosté.

"Matko Boží, shoří to!" bědoval Lebeděv.

"Zbytečně to shoří!" ozývaly se výkřiky ze všech stran.

"Káťo, Pašo, přineste vodu a čpavek!" zvolala Nastasja Filippovna, pak vzala krbové kleště a balíček s penězi vytáhla.

Téměř celý obal ohořel a již doutnal, ale hned bylo vidět, že obsah zůstal nedotčen. Peníze byly obaleny trojím novinovým papírem a zůstaly nepoškozeny. Všichni si ulehčeně oddychli.

"Nejvýš se snad kapánek poškodila nějaká ta tisícovka, ale ostatním se nic nestalo," dojatě poznamenal Lebeděv.

"Všechno patří jemu! Celý balíček! Slyšíte pánové!" prohlásila Nastasja Filippovna a položila peníze vedle Gani, "přece jen se ovládl, vydržel to! Ješitnost je silnější než ziskuchtivost.

Nevadí, však se vzpamatuje! Jinak by mě snad zabil... Už přichází k sobě. Generále, Ivane Petroviči, Darjo Alexejevno, Káťo, Pašo, slyšeli jste? Peníze patří jemu, Gaňovi. Dávám mu je do úplného vlastnictví, jako odměnu za... no, na tom nezáleží, za co!

Řekněte mu to. Nechte je ležet vedle něho... Rogožine, jdeme!

Sbohem, kníže, poprvé v životě jsem viděla člověka! Sbohem, Afanasiji Ivanoviči, merci*!"

* Díky!

Celá tlupa se hnala hlučně, s halasným křikem k východu za Rogožinem a Nastasjou Filippovnou. V přijímacím pokoji jí služebné podaly kožich, z kuchyně přiběhla kuchařka Marfa.

Nastasja Filippovna všechny po řadě políbila.

"Snad nás doopravdy neopouštíte, drahoušku? A kam jdete? Dnes, v den svých narozenin, v takový den!" vyptávaly se uplakané služebné a líbaly jí ruce.

"Na ulici jdu, Káťo, slyšelas přece, tam patřím, nebo půjdu prát prádlo! S Afanasijem Ivanovičem končím! Pozdravujte ho ode mne a nevzpomínejte na mne ve zlém..."

Kníže se o překot vrhl k domovním vratům, kde se celá společnost usazovala ve čtyřech trojkách s rolničkami. Generál ho dohonil ještě na schodech.

"Prosím vás, kníže, vzpamatujte se!" řekl a chytil ho za ruku.

"Nechte toho! Vidíte přece, jaká je! Mluvím s vámi jako otec..."

Kníže se na něho beze slova podíval, vytrhl se mu a utíkal dolů.

U domovních vrat, odkud právě vyrazily trojky, zahlédl generál, že kníže chvatně nastoupil do první kolemjedoucí drožky a zavolal na drožkáře: "Do Jekatěrinhofu!" a ujížděl za trojkami. Potom předjel generálův vůz tažený šedákem a odvezl domů generála, naplněného novými nadějemi a plány, i s perlami, které si přece jen nezapomněl vzít s sebou. V mysli, zaměstnané novými plány, se kmitl několikrát i svůdný obraz Nastasji Filippovny. Generál si vzdychl: "Škoda! Věčná škoda! Docela se zničí! Je šílená!... Ale kníže potřebuje teď někoho jiného než Nastasju Filippovnu..."

A ještě dva další hosté, kteří se rozhodli jít raději pěšky, pronesli několik podobně mravoučných slov na rozloučenou s Nastasjou Filippovnou.

"Víte, Afanasiji Ivanoviči, tak nějak si počínají Japonci,"

podotkl Ivan Petrovič Pticyn. "Uražený člověk přijde k tomu, co ho urazil, a řekne: 'Tys mě urazil, proto si před tvýma očima rozpářu břicho', a po těch slovech si opravdu rozpáře břicho před očima toho, kdo mu ublížil, a pociťuje snad přitom náramné uspokojení, jako by se mu doopravdy pomstil. Zvláštní povahy jsou mezi lidmi, Afanasiji Ivanoviči!"

"A vy myslíte, že tohle bylo něco podobného?" odpověděl s úsměvem Afanasij Ivanovič. "Hm! To je ale vtipné... opravdu krásné přirovnání. Viděl jste však sám, milý Ivane Petroviči, že jsem udělal všechno, co bylo v mých silách. Uznáte, že v té ženě jsou skryty vynikající vlastnosti... skvělé povahové rysy. Chtěl jsem na ni prve zavolat, kdyby to bylo možné v té vřavě, že ona sama je nejlepší ospravedlnění na všechny obžaloby, které proti mně vznesla. Kdopak by se nedal takovou ženou strhnout až ke ztrátě zdravého rozumu a... vůbec? Vidíte, ten křupan Rogožin jí přivlekl sto tisíc! Dejme tomu, že všechno, co se tam teď zběhlo, bylo nesmyslné, romantické a neslušné, ale zato uznejte, ten kolorit, ta originalita! Bože, kam by to mohla přivést se svou povahou a se svou krásou! Ale všechny mé snahy, všechno vzdělání, které jsem jí poskytl, všechno bylo marné! Nebroušený diamant - kolikrát jsem to říkal..."

Afanasij Ivanovič si zhluboka povzdychl.

Díl druhý

I

Asi za dva dny po oné zvláštní příhodě na večírku u Nastasji Filippovny, kterou jsme zakončili první díl našeho vyprávění, odjel kníže Myškin kvapně do Moskvy, aby tam projednal věc svého nenadálého dědictví. Povídalo se, že ho k chvatnému odjezdu vedly i jiné příčiny, ale o tom, stejně jako o jeho zážitcích v Moskvě a vůbec za jeho nepřítomnosti v Petrohradě, nemůžeme podat podrobné zprávy. Kníže se vrátil až za šest měsíců, a dokonce i ti, které jeho osud z jistých důvodů dosti zajímal, mohli se o něm v té době dovědět jen velmi málo. Někomu sice docházely občas, ale velmi zřídka, útržkovité zprávy, avšak velmi podivné a značně si odporující. Především se o knížete ovšem zajímali Jepančinovi, s nimiž se před svým kvapným odjezdem ani nerozloučil. Ostatně generál s ním tehdy ještě mluvil, a to nejednou, měli nějaké vážné rozhovory. Jepančin to však své rodině zamlčel. Nicméně zpočátku, vlastně bezmála celý měsíc potom, co kníže odjel, se o něm v domě Jepančinových nesmělo mluvit. Pouze paní generálová, Lizaveta Prokofjevna, hned prohlásila, že se v knížeti krutě zklamala. Za dva nebo tři dny pak poznamenala, aniž se už o knížeti zmínila, jen tak všeobecně, že "hlavním rysem jejího života je nepřetržité zklamání v lidech". A posléze, asi za deset dní, když ji dcery čímsi rozzlobily, pronesla ještě tuto sentenci: "Už dost zklamání.

Víckrát se to nesmí opakovat." Při této příležitosti musíme ještě poznamenat, že u Jepančinů dosti dlouho panovala nepříjemná nálada. Všechny tísnilo nějaké tíživé napětí, cosi nedořečeného, ožehavého, všichni chodili zamračení. Generál ve dne v noci pracoval, měl nějak důležitá jednání; snad ještě nikdy ho neviděli tak horlivě zaměstnaného, zvláště ne v úřadě. Doma ho sotva letmo zahlédli. Jeho dcery se ovšem nahlas k ničemu nevyjádřily. Snad i o samotě si řekly velmi málo. Byly to dívky nemírně hrdé, ba i mezi sebou se někdy ostýchaly; ale rozuměly si mlčky, jen když se na sebe podívaly, takže slova bývala docela zbytečná.

Kdyby se náhodou naskytl nezasvěcený pozorovatel, mohl by dojít jen k jedinému závěru: Podle všech výše uvedených, třebas i nečetných známek zůstavil kníže v domě Jepančinových zvláštní dojem, ačkoli tam pobyl jen jednou a dosti krátce. Snad by se dal onen dojem přičítat pouhé zvědavosti, vyvolané dosti výstředními dobrodružstvími knížete. Rozhodně se však nedal ničím smazat.

Řeči, které se zprvu šířily po městě, ponenáhlu utichaly a celá věc se halila závojem neurčitosti. Vyprávělo se sice o jakémsi potrefeném knížátku (nikdo nemohl uvést správné jméno), který prý zdědil náhle obrovské jmění a oženil se s přicestovalou francouzskou tanečnicí ze Chateau des fleurs v Paříži. Ale jiní zas tvrdili, že jmění zdědil jakýsi generál a se známou pařížskou tanečnicí se prý oženil zdejší kupec, ohromný boháč. Na své svatbě prý, úplně opilý, z pouhého furiantství spálil nad svíčkou losy poslední loterie v ceně sedmi set tisíc rublů. Ale všechny tyto zvěsti záhy utichly, hlavně vlivem jistých okolností. Celá Rogožinova tlupa, z níž mnozí by mohli lecos vyprávět, se v plném počtu s Rogožinem v čele odebrala do Moskvy, téměř přesně týden po strašných orgiích v jekatěrinhofském restaurantu, kterých se zúčastnila i Nastasja Filippovna. K několika málo lidem, co se o věc zajímali, se doneslo, že Nastasja Filippovna hned na druhý den utekla neznámo kam, a po čase prý se zjistilo, že je v Moskvě; proto se v Rogožinově odjezdu shledávala jistá souvislost s touto zprávou.

Leccos bylo také slyšet zejména o Gavrilovi Ardalionoviči Ivolginovi, jenž byl ve svých kruzích též dosti známý. Ale jistá okolnost záhy zchladila a nakonec nadobro umlčela všechny nepěkné řeči o něm. Těžce se rozstonal a nemohl vycházet ani do společnosti, ani do úřadu. Stonal asi měsíc, ale i po svém uzdravení se vzdal neznámo proč služby v akciové

společnosti a na jeho místo nastoupil jiný. V domě generála Jepančina se rovněž už neukázal, takže i ke generálovi začal docházet jiný úředník.

Nepřátelé Gavrily Ardalionoviče se mohli domnívat, že si z rozpaků nad tím, co se mu stalo, netroufá vyjít na ulici, ale on skutečně stonal. Trpěl jakousi depresí a býval stále podrážděný a nějak těžkomyslný. Varja se oné zimy provdala za Pticyna; všichni, kdo ji znali, připisovali onen sňatek okolnosti, že se Gaňa nechtěl vrátit ke svému zaměstnání a nejen že přestal vydržovat rodinu, nýbrž sám teď potřeboval pomoc a málem osobní péči.

Mimochodem ještě podotýkáme, že u Jepančinů o Gaňovi nepadlo slovo, jako by člověk toho jména nebyl ani na světě, natož pak někdy jejich hostem. Ale přece se o něm celá rodina dověděla, dokonce velmi záhy, jistou zajímavou okolnost, a sice, že oné osudné noci po trapném zážitku u Nastasji Filippovny po návratu domů neulehl, nýbrž s horečnou netrpělivostí čekal na knížete.

Kníže se z Jekatěrinhofu vrátil v šest ráno. Gaňa přišel za ním do pokoje a položil na stůl ohořelý balík peněz, který mu darovala Nastasja Filippovna, když ležel v mdlobách. Naléhavě prosil knížete, aby tento dárek při nejbližší příležitosti vrátil Nastasje Filippovně. Když přišel ke knížeti, byl v nepřátelské, téměř zoufalé náladě, ale po několika slovech, která spolu vyměnili, proseděl u knížete dvě hodiny a celou dobu usedavě plakal. Rozloučili se jako přátelé.

Tato zpráva, která pronikla k Jepančinovým, se později ukázala naprosto pravdivá. Je ovšem s podivem, jak se mohly takové zprávy tak rychle šířit a docházet sluchu; například všechno, co se stalo u Nastasji Filippovny, dozvěděli se u Jepančinů bezmála hned druhého dne a s dosti přesnými podrobnostmi. Zprávy o Gavrilovi Ardalionoviči mohly k Jepančinovým proniknout prostřednictvím Varvary Ardalionovny, která náhle navštívila děvčata Jepančinovy a k velikému údivu Lizavety Prokofjevny se s nimi záhy důvěrně spřátelila. Ale přestože Varvara Ardalionovna pokládala z jakéhosi důvodu za vhodné sblížit se s děvčaty Jepančinovými, jistě by se s nimi nepouštěla do řeči o svém bratrovi. Byla to též svým způsobem velmi hrdá žena, i když navázala přátelství tam, odkud jejího bratra div nevyhnali. S dívkami Jepančinovými se znala již předtím, ale vídaly se zřídka.

V jejich salonu se ostatně ani teď vůbec neukazovala, přiběhla vždycky jen na chvilku zadním vchodem. Lizaveta Prokofjevna ji nikdy ani dříve nezvala, třebaže si velmi vážila Niny Alexandrovny, Varvařiny matky. Divila se a zlobila a připisovala známost s Varjou rozmarům a svévoli svých dcer, které "už nevědí, jaké schválnosti by si proti ní vymyslely". Varvara Ardalionovna k nim však chodila dál, i když se vdala.

Ale asi za měsíc po odjezdu knížete do Moskvy dostala paní generálová dopis od staré kněžny Bělokonské, která asi čtrnáct dní předtím odcestovala do Moskvy ke své starší provdané dceři.

Onen dopis učinil zřejmě na adresátku hluboký dojem. I když z jeho obsahu nic nesdělila dcerám ani manželovi, přece jen v rodině podle mnoha příznaků pocítili, že je velmi vzrušená, ba rozčilená. Najednou se dávala s dcerami do prapodivných rozhovorů o nezvyklých věcech; zřejmě by se jim byla ráda svěřila, ale cosi jí v tom bránilo. Toho dne, kdy jí byl dopis doručen, chovala se k dcerám velmi něžně, Aglaju a Adelaidu dokonce políbila, jako by se z něčeho kála, ale z čeho, nedovedly si dcery vysvětlit.

Dokonce i na Ivana Fjodoroviče, který byl u ní celý měsíc v nemilosti, se tvářila najednou vlídněji. Druhého dne se ovšem strašně rozzlobila kvůli svému včerejšímu citovému rozpoložení a již dopoledne se dokázala se všemi pohádat, načež se kvečeru obzor opět vyjasnil. Její dobrá nálada vydržela pak celý týden, a to se už dávno nestalo.

Za další týden došel však od kněžny Bělokonské další dopis a tehdy se již paní generálová odhodlala promluvit. Slavnostně prohlásila, že "stará Bělokonská" (nikdy kněžnu v její nepřítomnosti jinak nenazvala) jí sděluje o tom... podivínovi, no, o knížeti! věci velmi potěšitelné. Stará kněžna ho v Moskvě vypátrala, vyptala se na něho a dozvěděla se velmi příznivé věci.

Potom ji kníže osobně navštívil a udělal na ni neobyčejný dojem.

"Je to vidět i z jejího pozvání, aby ji denně mezi jednou a druhou navštěvoval, a on k ní teď chodí denně a ještě ji neomrzel," končila paní generálová a dodala, že dík "staré" je kníže zván ještě do dvou či tří dobrých rodin. "Je to dobře, že ze sebe nedělá pecivála a neupejpá se jako hlupák." Dívkám, které vyslechly toto sdělení, neušlo, že matinka před nimi z dopisu mnoho zatajila. Snad jim to potvrdila i Varvara Ardalionovna, která mohla vědět a jistě věděla všechno, co bylo známo Pticynovi o knížeti a jeho pobytu v Moskvě. A Pticyn mohl dokonce vědět víc než všichni ostatní. Jenže byl v obchodních věcech nesmírně diskrétní, ačkoli Varje samozřejmě máloco zamlčel. Proto paní generálová k Varje rázem ještě víc ochladla.

Led mlčení byl však přece prolomen a o knížeti se zas smělo mluvit nahlas. Mimoto se znovu jasně potvrdilo, jak neobyčejný dojem a nesmírný zájem kníže vzbudil a zanechal v rodině Jepančinových. Paní generálovou až překvapovalo, jak silným dojmem působily na její dcery zprávy z Moskvy. Dcery se zas divily své matince, která před nimi tak slavnostně prohlašovala, že "hlavním rysem jejího života je nepřetržité zklamání v lidech", a jedním dechem doporučila knížete pozornosti "vlivné"

staré kněžny Bělokonské v Moskvě, což se jistě neobešlo bez značné námahy a velkého prošení, neboť "stará" byla v jistém ohledu velmi škrobená.

Jakmile byl led prolomen a ovzduší se pročistilo, přispěchal i generál se svými novinkami. Ukázalo se, že i on věnoval celé záležitosti hodně pozornosti. Jeho zprávy se ovšem týkaly výhradně "obchodní stránky". Vyšlo najevo, že požádal dva velmi spolehlivé a svým způsobem vlivné pány v Moskvě, aby dohlédli na knížete - v jeho vlastním zájmu - a hlavně na jeho rádce Salazkina. Původní zpráva o dědictví, "tak říkajíc o podstatě odkazu," se ukázala pravdivá, ale jmění samo se nakonec nezdálo tak obrovské, jak se o něm zprvu vykládalo. Pozůstalost byla ve značném nepořádku; byly tu dluhy, hlásili se různí pretendenti a k tomu si kníže vedl naprosto neprakticky. "Bůh s ním,"

prohlašoval generál teď, když byl led prolomen, z upřímného srdce, "ten chlapec to sice nemá v hlavě v pořádku, ale přesto si to zaslouží." Mezitím však kníže napáchal řadu hloupostí, když za ním chodili věřitelé nebožtíka kupce s pochybnými bezcennými doklady a jiní, kteří už o knížeti slyšeli, dočista bez dokladů.

A kníže? Uspokojil téměř všechny požadavky, přes ujišťování přátel, že všichni ti drobní věřitelé a podvodníčkové nemají žádné oprávněné nároky. Dělal to jen proto, že někteří z nich, jak se ukázalo, utrpěli škodu.

Paní generálová k tomu podotkla, že v tom smyslu jí také psala Bělokonská, a ostře dodala, že "je to hloupé, velmi hloupé, ale proti hlouposti není léku", jenže na tváři jí bylo vidět, jakou má radost z jednání "toho hlupáka". K dovršení všeho si generál všiml, že jeho manželka chová ke knížeti city takřka mateřské a že je najednou neobyčejně něžná k Aglaje, a v důsledku toho se začal tvářit důležitě a ustaraně.

Ale tato příjemná pohoda neměla dlouhého trvání. Uplynuly sotva dvě neděle a opět se cosi zvrtlo, generálová se mračila a generál pokrčil několikrát rameny a podřídil se opět "ledovému mlčení".

Šlo o stručnou, a proto dosti nejasnou, ale zato spolehlivou zprávu o tom, že Nastasja Filippovna, která zprvu zmizela v Moskvě a později byla vypátrána Rogožinem, potom opět kamsi zmizela a znovu jím byla nalezena, mu dala posléze pevný příslib, že si ho vezme. A zrovna po dvou týdnech se generál dověděl, že Nastasja Filippovna utekla potřetí, takřka od oltáře, a tentokrát prý ujela kamsi na venkov. Zároveň s ní opustil prý Moskvu i kníže Myškin a všechny své záležitosti svěřil Salazkinovi.

"Nevím, zda jel s ní, nebo se prostě rozjel za ní, ale něco v tom určitě je," konstatoval generál. Také Lizaveta Prokofjevna dostala jakési nemilé zprávy. Výsledkem všeho bylo, že dva měsíce po odjezdu knížete se o něm v Petrohradě přestalo mluvit nadobro a u Jepančinů "ledové mlčení" už neroztálo. Ale Varvara Ardalionovna nosila dívkám zprávy dál.

Na závěr všech těch pověstí a fám musíme ještě dodat, že u Jepančinů došlo počátkem jara k převratným změnám, a nebylo tedy divu, že se u nich na knížete, který o sobě, dokonce snad úmyslně, vůbec nepodával zprávy, pozapomnělo. Během zimy konečně uzrálo rozhodnutí, že rodina stráví léto v cizině, vlastně měla odcestovat pouze Lizaveta Prokofjeva s dcerami, generál přece nemohl marnit čas "planou zábavou". Toto rozhodnutí si úporným naléháním vymohly dívky, přesvědčené, že rodiče s nimi nechtějí jet do ciziny jedině pro ustavičnou starost, jak je provdat a najít jim ženichy. Snad i rodiče dospěli konečně k názoru, že by se vhodní adepti mohli naskytnout i v cizině, a tudíž nemůže letní pobyt za hranicemi nic zkazit, ba naopak spíše "věci prospět". Je třeba zároveň poznamenat, že ze zamýšleného sňatku Afanasije Ivanoviče Tockého s Jepančinovou nejstarší dcerou nadobro sešlo a Tocký už ani nedostal příležitost, aby se formálně ucházel o její ruku. Vyřešilo se to nějak samo sebou, bez zbytečných řečí a rodinných sporů. Po odjezdu knížete rázem všechno na obou stranách utichlo. I tato okolnost do značné míry přispěla k ponuré náladě u Jepančinů, třebaže se paní generálová při této příležitosti vyjádřila, že "by za to měla dát na modlení". Ačkoliv byl generál v nemilosti a uznával svou vinu, přece jen se dlouho kabonil. Stále nemohl Tockého oželet: "Takové jmění a takový šikovný člověk!" Zanedlouho se dozvěděl, že Tockého okouzlila jakási přicestovalá Francouzka z vyšších kruhů, markýza a legitimistka, že po sňatku odjedou do Paříže a později do Bretaně. "Ta Francouzka ho zničí," usoudil generál.

Jepančinovi se tedy chystali, že v létě odcestují. Náhle však vyvstala nová okolnost, která všechno změnila, a odjezd se opět odložil k velké radosti generála a jeho choti. Do Petrohradu přibyl z Moskvy jistý kníže Š., jehož jméno mělo ve společenských kruzích velmi dobrý zvuk. Byl to jeden z mužů, lépe řečeno činitelů poslední doby, čestných a skromných, kteří upřímně a uvědoměle pracují k všeobecnému užitku, jsou neustále v činnosti a vynikají šťastnou a vzácnou vlastností, že si vždycky dovedou najít práci. Ačkoliv nevystavoval na odiv svou osobu, vyhýbal se půtkám a tlačháním politických stran a nedral se do popředí, přece se z četných událostí poslední doby dovedl důkladně poučit.

Napřed sloužil ve státním úřadě, později pracoval i v zemstvech.

Mimoto byl významným spolupracovníkem několika ruských vědeckých společností. Společně se svým známým technikem přispíval na základě nashromážděných poznatků a výzkumů k určení trasy jedné z nejdůležitějších projektovaných železnic. Bylo mu pětatřicet let, patřil k "nejvyšším kruhům" a podle slov generála vlastnil "pěkný, zaručený, solidní majetek". Generál se s knížetem Š. seznámil u hraběte, svého představeného, při projednávání jisté důležité věci. Kníže se z jakési zvláštní zvědavosti nikdy nevyhýbal seznámení se zástupci ruského obchodního světa. Nakonec poznal i generálovu rodinu. Adelaida, prostřední ze sester, na něho učinila značný dojem. Počátkem jara se kníže vyjádřil.

Adelaidě Ivanovně a také Lizavetě Prokofjevně se velmi líbil.

Generál byl nadmíru spokojen. Cesta do ciziny se samozřejmě odložila. Svatbu stanovili na jaro.

Cesta se ovšem mohla uskutečnit aspoň jako jednoměsíční či dvouměsíční výlet uprostřed nebo koncem léta, aby se Lizaveta Prokofjevna s oběma zbývajícími dcerami poněkud utěšily ze žalu po rozloučení s Adelaidou. Ale zase se do toho cosi připletlo; koncem jara (Adelaidina svatba se poněkud zpozdila a byla odložena na letní sezonu) uvedl kníže Š. k Jepančinovým jednoho ze svých vzdálených příbuzných, s nímž se velmi dobře znal. Byl to jistý Jevgenij Pavlovič R., velmi hezký osmadvacetiletý mladík v hodnosti carského pobočníka, "urozený", duchaplný, bezvadného chování, "pokrokový", "velmi vzdělaný" a prý neslýchaně bohatý.

Co se týče posledního bodu, byl generál vždy velmi opatrný.

Pátráním zjistil, že "snad je to skutečně pravda, ale - musím si to ještě ověřit". Tento mladý pobočník "s budoucností" ještě nesmírně získal na ceně doporučením kněžny Bělokonské z Moskvy.

Jeho dobrá pověst měla jen jediný choulostivý bod - mluvilo se o několika milostných poměrech a zlomených dívčích srdcích. Když poznal Aglaju, velmi rychle u Jepančinů zdomácněl. Zatím se ovšem nevyjádřil, ba ani nepřímo, ale rodiče přece jen usoudili, že není zrovna vhodná doba k odjezdu do ciziny. Aglaja byla snad jiného názoru.

To všechno se zběhlo krátce předtím, než se náš hrdina objeví podruhé v našem příběhu. Tehdy snad už celý Petrohrad na ubohého knížete nadobro zapomněl. Kdyby se teď zničeho nic objevil, všichni by se domnívali, že spadl z nebe. Zatím o něm ještě sdělíme jistý fakt a tím zakončíme svůj úvod.

Po odjezdu knížete pokračoval Kolja Ivolgin ve svém obvyklém způsobu života, chodil do gymnasia a ke svému příteli Ippolitovi, dohlížel na generála a pomáhal Varje v domácnosti, to jest obstarával posílky. Ale podnájemníci se brzy rozprchli: Ferdyščenko tři dny po večírku u Nastasji Filippovny kamsi odjel a brzy zmizel beze stopy. Proslechlo se jen, že kdesi pije, ale ani tato zpráva se nepotvrdila. Kníže odjel do Moskvy a s podnájemníky byl pak konec. Když se Varja posléze provdala, přestěhovali se zároveň s ní k Pticynovi do ulice Izmajlovského pluku i Nina Alexandrovna s Gaňou. S generálem Ivolginem se v té době přihodilo cosi naprosto nečekaného. Zavřeli ho do vězení pro dlužníky. Dostal se tam přičiněním své přítelkyně paní kapitánové, které soustavně podpisoval dluhopisy až do úhrnné sumy dvou tisíc rublů. Toho by se byl generál nikdy nenadál.

Opravdu se chudák stal celkem vzato obětí "své přemrštěné víry v ušlechtilost lidského srdce". Od chvíle, kdy podlehl uklidňujícímu zvyku podpisovat směnky a dlužní úpisy, zdaleka ani na okamžik nepomyslil na jejich účinnost a vytrvale věřil, že je to jen tak. "Důvěřujte potom lidem, projevujte jim vznešenou důvěru!" vykřikoval trpce, když seděl s novými přáteli v "Tarasově domě" u láhve a vyprávěl jim historky o obležení Karsu a o vzkříšeném vojínovi. Ostatně zvykl si tam výborně.

Pticyn s Varjou tvrdili, že tam vlastně patří, a Gaňa s tím naprosto souhlasil. Pouze chudinka Nina Alexandrovna potají hořce plakávala, což celou rodinu přivádělo k údivu, a přestože věčně postonávala, navštěvovala muže ve vězení, jak nejčastěji mohla.

Po "případu s generálem", jak říkával Kolja, a vůbec po tom, co se sestra vdala, vymanil se chlapec z domácího dohledu a dospěl tak daleko, že v poslední době dokonce zřídka doma nocoval.

Proslýchalo se, že navázal řadu nových známostí. Mimoto i on často navštěvoval vězení pro dlužníky. Nina Alexandrovna se tam bez něho těžko mohla obejít. Doma ho nechávali na pokoji a neobtěžovali ho žádnými otázkami. Ani Varja, která s ním dříve zacházela tak přísně, ho už vůbec nepodrobovala výslechům o jeho potulkách. Dokonce i Gaňa s ním teď přes svou nervozitu, k velkému údivu celé rodiny, jednal a vycházel většinou naprosto přátelsky; to dřív nebývalo, neboť sedmadvacetiletý mladík přirozeně nikdy nevěnoval svému patnáctiletému bratrovi sebemenší přátelskou pozornost, sám se k němu choval hrubě, od celé rodiny vyžadoval, aby k němu byla přísná, a neustále hrozil, že ho "vytahá za uši", což podle Koljových slov "přesahovalo meze lidské trpělivosti". Vypadalo to, jako by se teď Gaňa bez Kolji nemohl někdy ani obejít. Kolju velmi překvapilo, že Gaňa tehdy vrátil peníze, a byl za to ochoten mu mnohé prominout.

Asi tři měsíce po odjezdu knížete se u Ivolginů náhle dověděli, že se Kolja seznámil s Jepančinovými a stal se u děvčat vítaným hostem. Varja se o tom brzy doslechla, ač se Kolja s dívkami neseznámil jejím protřednictvím, nýbrž "sám od sebe". Ponenáhlu si ho u Jepančinů všichni oblíbili. Paní generálová jím zpočátku nebyla zvlášť nadšena, ale brzy mu začala projevovat přízeň, "protože je upřímný a k nikomu se nelísá". A byla to pravda, Kolja se vskutku k nikomu nelísal, vydobyl si u Jepančinů naprosto rovnoprávné a nezávislé postavení, třebaže paní generálové občas předčítal noviny a knihy, ale úslužný býval vždycky. Asi dvakrát se ostatně s paní generálovou dostal do prudkého sporu a pak o ní prohlásil, že je despotka a že už nikdy nepřekročí její práh. Poprvé se pohádali o "ženskou otázku" a podruhé o to, v kterou roční dobu se nejlépe chytají čížkové. I když to zní neuvěřitelně, paní generálová mu třetí den po hádce poslala po sluhovi dopis, kterým ho neprodleně zvala na návštěvu.

Kolja se bez váhání ihned dostavil. Pouze Aglaja mu nebyla nijak zvlášť nakloněna a jednala s ním zvysoka. Ale právě ji měl Kolja jednou značně překvapit. Jednoho dne, bylo to na Hod boží velikonoční, využil Kolja chvílky, kdy se ocitli spolu o samotě, a podal jí dopis, přičemž podotkl, že má příkaz vyřídit poselství mezi čtyřma očima. Aglaja si přísně změřila "domýšlivého kluka", ale Kolja se okamžitě vzdálil. Otevřela dopis a četla:

Kdysi jste mě poctila svou důvěrou. Ale snad už jste na mě docela zapomněla. Proč vám vůbec píšu? Nevím, ale zmocnila se mne nezadržitelná touha připomenout se Vám, jedině Vám. Jak často bych Vás byl všechny tři potřeboval, ale ze všech tří jsem viděl jedině Vás. Potřebuji Vás, velmi Vás potřebuji. Nemám, co bych Vám o sobě psal, ani co bych Vám o

sobě vyprávěl. Také jsem to neměl v úmyslu. Ze srdce bych si přál, abyste byla šťastna. Jste šťastna? Jen to jsem Vám chtěl říci.

Bratrsky Váš kn. L. Myškin

Když Aglaja dočetla tento kratičký a dosti bezhlavý dopis, celá se najednou zarděla a hluboce se zamyslela. Těžko bychom mohli tlumočit obsah jejích myšlenek. Mezi jiným ji napadlo: Mám to někomu ukázat? Bůhvíproč se styděla. Nakonec se zvláštním uštěpačným pousmáním hodila dopis do zásuvky ve svém stolku.

Nazítří dopis opět vytáhla a založila ho do silné knihy v pevných deskách; vždycky to dělávala se svými dopisy, aby je v případě potřeby snáze nalezla. A teprve za týden si povšimla názvu knihy.

Byl to Don Quijote de la Mancha. Hlasitě se rozesmála, neznámo proč.

Také nevíme, zda ukázala svůj nový poklad sestrám.

Ale když četla dopis znovu, najednou ji napadlo: Proboha, snad si ten domýšlivý, ztřeštěný kluk s knížetem opravdu nedopisuje a nakonec ho jako jediný zpravuje o tom, co se tu děje? S výrazem svrchovaného opovržení přece jen podrobila Kolju výslechu. Ale jindy krajně urážlivý chlapec tentokrát vůbec nedbal jejího pohrdavého tónu. Zcela stručně a dosti suše jí vysvětlil, že sice pro jistotu sdělil knížeti těsně před jeho odjezdem z Petrohradu svou stálou adresu a přitom mu nabídl své služby, ale že toto je první příkaz, který od něho dostal, a první dopis od něho; na důkaz svých slov jí předložil dopis, který byl adresován jemu.

Aglaja se neostýchala a přečetla si ho. Zněl takto:

Milý Koljo, buďte tak hodný a odevzdejte přiložený zapečetěný dopis Aglaje Ivanovně. S pozdravem přátelsky Váš kníže L. Myškin

"Je to přece směšné, důvěřovat takovému pulci," urážlivě podotkla Aglaja, když vracela Koljovi dopis, a pohrdavě se od něho odvrátila.

To bylo pro Kolju příliš; schválně si pro tuto příležitost od Gani, aniž mu věc blíže vysvětlil, vypůjčil jeho zbrusu nový zelený šál. Cítil se hluboce uražen.

II

Byl začátek června a v Petrohradě trvalo již celý týden výjimečně pěkné počasí. Jepančinovi měli vlastní přepychovou vilu v Pavlovsku. Lizavety Prokofjevny se najednou zmocnil neklid a měla se chvatně k činu; než uplynuly dva dny, byli přestěhováni.

Druhého či třetího dne po odjezdu Jepančinových vystoupil v Petrohradě z ranního moskevského vlaku kníže Lev Nikolajevič Myškin. Na nádraží ho nikdo neočekával, ale když vycházel z vlaku, zdálo se mu, že se v davu, obklopujícím cestující, střetl s podivným, palčivým pohledem čichsi očí. Pozorně se tím směrem zahleděl, ale nic už nepozoroval. Snad se mu to tedy jen zdálo, ale nemohl se zbavit nepříjemného pocitu. I beztoho byl smutný a zamyšlený a vypadal, jako by ho tížila nějaká starost.

Drožkář ho zavezl do hotelu poblíž Litějné. Byl to podnik dosti podřadný. Kníže si pronajal dva tmavé, špatně zařízené pokojíky, umyl se, převlékl, nic si neobjednal a chvatně vyšel, jako by se bál, že něco zmešká nebo nezastihne kohosi už doma.

Kdyby ho teď viděl někdo z těch, co ho znali před půl rokem za jeho prvního pobytu v Petrohradě, snad by na první pohled usoudil, že se zevnějšek knížete nepoměrně změnil k lepšímu. Ale sotva tomu tak bylo. Pouze jeho oblečení se změnilo, bylo teď jiné, ušité dobrým moskevským krejčím. Jeho oblek však měl své chyby. Byl střižen příliš moderně, což svědomití, ale nevynalézaví krejčí rádi dělávají, a ke všemu na člověka, který o to pramálo dbal, takže by se každý smíšek při pozornějším pohledu na knížete asi měl čemu smát. Ostatně tak mnohé věci nám připadají komické.

Kníže si vzal drožku a jel do Písků. V jedné z Rožděstvenských ulic bez námahy našel nevelký dřevěný domek. K jeho údivu bylo stavení na pohled úhledné, čisté, dobře udržované, se zahrádkou, v níž rostly květiny. Okna vedoucí na ulici byla otevřená a ozýval se z nich nepřetržitý prudký hovor, bezmála křik, jako by někdo předčítal cosi nahlas nebo řečnil; řeč byla občas přerušována několikerým zvučným smíchem. Kníže vešel do dvora, vstoupil po několika schůdcích a ptal se po panu Lebeděvovi.

"Tady ho máte," odpověděla z pootevřených dveří kuchařka s rukávy vysoukanými po loket a ukázala prstem na "salon".

Uprostřed pokoje potaženého tmavomodrými tapetami, čistě uklizeného, zařízeného s jistou náročností a obsahujícího kulatý stůl, pohovku, bronzové hodiny pod skleněným příklopem, úzké zrcadlo ve výklenku a nevelký starožitný lustr se skleněnými ozdobami, visící ze stropu na bronzovém řetězu, stál zády ke vcházejícímu knížeti sám pan Lebeděv, letně oblečen, ve vestě, ale bez saka, bil se v prsa a promlouval jakási trpká slova. Jeho posluchači byli chlapec, přibližně patnáctiletý, s dosti veselým a chytrým obličejem a knihou v ruce, mladá, asi dvacetiletá dívka v hlubokém smutku a s kojencem v náručí, třináctileté děvče rovněž ve smutku, které se ustavičně smálo a přitom otvíralo ústa dokořán, a nakonec ještě velmi zvláštní posluchač, jenž ležel na pohovce. Byl to napohled dvacetiletý mladík, dosti hezký, snědý, s dlouhými tmavými vlasy, s velkýma černýma očima a s rašícími licousy a bradkou. Právě tento posluchač patrně často přerušoval a posměšně napadal Lebeděvovo kázání a ostatní se tomu nejspíš smáli.

"Lukjane Timofejiči!... Slyšíte, Lukjane Timofejiči! Přestaňte chvilku! Otočte se!... Ne, darmo mluvit!"

Kuchařka mávla rukou a odešla vzteky celá rudá.

Lebeděv se ohlédl, a když patřil knížete, okamžik stál jako bleskem zasažený, potom se k němu rozběhl s úslužnou horlivostí, ale po několika krocích se zastavil a jen zakoktal: "Ve-ve-velevážený kníže!"

Najednou se však obrátil a jako by ještě nebyl ve své míře, prudce přiskočil napřed k dívce ve smutku, která držela v náručí dítě a teď překvapením poněkud zavrávorala, a vzápětí se vrhl k třináctileté dcerce, jež stála na prahu sousedního pokoje a rty se jí ještě zachvívaly po nedávném smíchu. Zalekla se jeho křiku a kvapně odběhla do kuchyně. Lebeděv za ní dokonce zadupal aby ji ještě víc zastrašil, ale když zachytil pohled knížete, který se tvářil rozpačitě, řekl na vysvětlenou: "Na důkaz... úcty, hahaha!"

"Ale to je přece zbytečné...," začal kníže.

"Hned, hned, hned... jako na křídlech!"

Lebeděv rychle vyběhl z pokoje. Kníže se s údivem podíval z dívky na chlapce a na ležícího mladíka, a všichni se smáli. Zasmál se také.

"Šel si oblíct frak!" řekl chlapec.

"Je mi to všechno tak nepříjemné," začal kníže, "myslel jsem...

není snad..."

"Myslíte, že je opilý?" ozval se hlas z pohovky. "Ale ne, ani nápad. Má v sobě tři čtyři skleničky, nejvýš snad pět, a to je...

jeho míra."

Kníže se obrátil za hlasem z pohovky, ale vtom se ozvala dívka, která s nejupřímnějším výrazem na své roztomilé tváři prohlásila: "Po ránu nikdy mnoho nepije: Jestli s ním máte o čem jednat, začněte hned. Je to zrovna nejlepší doba. Večer, když přijde domů, mívá už v hlavě, ale poslední dobou nám na noc obyčejně čte nahlas z bible a pláče, protože nám teprve před pěti týdny umřela maminka."

"Utekl asi proto, že mu bylo zatěžko vám odpovědět," zasmál se mladík na pohovce. "Vsadím se, oč chcete, že vás hodlá nějak doběhnout a zrovna teď o tom přemýšlí."

"Zrovna pět neděl! Zrovna pět neděl!" vpadl mu do řeči Lebeděv, už oblečený do fraku. Pomrkával a sáhl do kapsy pro kapesník, aby si utřel slzy. "Osiřeli jsme!"

"Proč jste si oblékl ten hadr?" zeptalo se děvče, "tuhle za dveřmi máte viset zbrusu nový kabát, copak jste ho neviděl?"

"Mlč, šídlo!" okřikl ji Lebeděv a výhrůžně na ni zadupal. Ale i tentokrát se dívka jen zasmála.

"Proč mi chcete nahnat strach, nejsem přece Táňa, neuteču. Ještě vzbudíte tuhle Ljubočku a dostane z vás psotník!"

"Ne, ne, ne! Co to říkáš, mlč..." Lebeděv se najednou hrozně polekal, vrhl se k děcku, které spalo v dceřině náručí, a úzkostlivě je pokřižoval. "Ochraňuj ji, Pane, zachovej mi ji, Pane! To je mé vlastní dítě, má dcerka Ljubov," vysvětloval knížeti, "vzešlé z velezákonitého svazku s mou nedávno zesnulou ženou Jelenou, která zemřela při porodu. A tahle sojka je má dcera Věra, tady ta ve smutku... A tenhle, ó tenhle..."

"Co koktáš?" ozval se mladík, "jen mluv, nestyď se."

"Jasnosti!" zvolal najednou Lebeděv v jakémsi zanícení, "sledoval jste v novinách případ vraždy Žemarinových?"

"Četl jsem o tom," odpověděl kníže trochu udiveně.

"Nuže, tenhle mladík je pravý vrah rodiny Žemarinových, tu ho máte."

"Co říkáte?" podivil se kníže.

"Je to pouze alegorické přirovnání, račte vědět. Jestliže se napříště vyskytne druhá rodina Žemarinových, bude on jejím vrahem. Spěje k tomu..."

Všichni se zasmáli. Knížeti napadlo, že se Lebeděv snad opravdu vykrucuje a pitvoří, protože předvídá jeho otázky, neví, jak na ně odpovědět, a chce získat čas.

"Je to buřič! Osnuje spiknutí!" rozkřikl Lebeděv, jako by ztrácel sebekontrolu, "cožpak mohu, cožpak opravdu mohu takového klevetníka, takového abych tak řekl prostopášníka a vyvrhele uznávat za svého synovce, za jediného syna své nebožky sestry Anisji?"

"Dej už pokoj, jsi opilý! Věřil byste, kníže, najednou si usmyslel věnovat se advokacii, chodí po soudech, pustil se do krasořečnění a doma s dětmi pořád mluví nabubřelým stylem. Před třemi dny řečnil u smírčího soudu. A víte, koho tam hájil?

Stařenu, která ho na kolenou prosila a kterou okradl hrabivý lichvář - přivlastnil si celé její jmění, pět set rublů, tedy tu stařenu odmítl a hájil zrovna toho lichváře, židáka Zaidlera, protože mu slíbil padesát rublů..."

"Padesát rublů, když vyhraju, a jenom pět, když prohraju,"

vysvětlil najednou Lebeděv docela jiným hlasem, než mluvil doposud, jako by vůbec křičet neuměl.

"Samozřejmě pohořel, ty časy už jsou pryč, jenom se mu tam vysmáli. Ale on je sám se sebou ohromně spokojený. Prý uvažte, nezaujatí páni soudci, že ubohý chromý stařec, který se živí čestnou prací, přijde takto o poslední skývu chleba. Vzpomeňte si na moudrá slova v zákoně: 'Nechť panuje u soudu slitování!' Věřil byste, že nám tu každé ráno opakuje celou řeč, do slova a do písmene; dnes řečnil popáté, zrovna před vaším příchodem, tak se mu zalíbila. Obdivuje se sám sobě. A už se zase chystá někoho obhajovat. Tuším, že jste kníže Myškin? Kolja mi o vás vyprávěl, říká, že jste nejmoudřejší člověk, s jakým se v životě setkal."

"Je to tak! Je to tak! Moudřejší člověk se na světě nenajde!"

horlivě přisvědčoval Lebeděv.

"No, tenhle tedy lže. Jeden vás má rád a druhý na vás chce vyzrát, ale já nemám v úmyslu vám lichotit, to vám říkám předem.

Rozhodně nejste hloupý, měl byste nás dva rozsoudit. Chceš, aby nás kníže rozsoudil?" obrátil se na strýce. "Vlastně jsem rád, že jste se tu objevil, kníže."

"Chci!" odhodlaně zvolal Lebeděv a bezděčně se ohlédl na své obecenstvo, které se znovu shromáždilo.

"Oč vlastně jde?" zeptal se kníže se svraštělým čelem.

Bolela ho hlava a mimoto v něm rostla jistota, že ho Lebeděv vodí za nos a má radost, že se účel návštěvy oddaluje.

"Jde o následující věc. Jsem jeho synovec, v tom mluvil pravdu, ačkoli jinak pořád lže. Přerušil jsem studium, ale rozhodně je míním dokončit a dokážu to, protože mám charakter. Zatím, abych se nějak uživil, nastupuji místo u dráhy s pětadvaceti rubly platu. Kromě toho přiznávám, že mi strýc jednou či dvakrát vypomohl. Měl jsem dvacet rublů a prohrál jsem je. Jen si představte, kníže, byl jsem takový bídák, takový lump, že jsem je prohrál!"

"S darebákem, s darebákem, kterému se vůbec nemělo zaplatit!"

zvolal Lebeděv.

"Ano, s darebákem, kterému se ale zaplatit muselo," pokračoval mladík. "Je to darebák, v tom ti dávám za pravdu, a nejen proto, že tě ztloukl. Víte, kníže, je to bývalý důstojník, poručík ve výslužbě, jeden z bývalých členů Rogožinovy party a vyučuje boxu.

Všichni teď bloudí jako ztracené ovce, potom co je Rogožin rozehnal. Ale nejhorší na tom je, že jsem věděl, jaký je to darebák, ničema a zloděj, a přece jsem s ním sedl ke kartám, a když jsem prohrával poslední rubl, říkal jsem si v duchu: Jestli prohraju, půjdu ke strýci Lukjanovi, poprosím ho a on mi pomůže.

To je přece sprosťáctví! Je to vědomé darebáctví!"

"Baže, vědomé darebáctví!" opakoval Lebeděv.

"No ještě chvilku počkej a nenaparuj se," okřikl ho urážlivě synovec, "víte, on z toho má radost. Přišel jsem k němu a ke všemu jsem se přiznal. Zachoval jsem se slušně, ani vlásku dobrého na sobě nenechal, vynadal jsem si bez milosti, tady jsou svědci. Mám-li nastoupit to místo u dráhy, musím si pořídit něco na sebe, vždyť jsem hotový trhan. Jen se podívejte na mé boty!

Takhle se tam nemohu ukázat, ale nepřijdu-li v určený den, dají místo jinému a já zůstanu na suchu, a kde bych hned sehnal jinou práci. Chci na něm pouhých patnáct rublů a zavazuji se, že mu celý dluh zaplatím do tří měsíců. Dodržím slovo. Mohu se živit celé týdny, ba měsíce chlebem a kvasem, protože mám charakter. Za tři měsíce vydělám pětasedmdesát rublů. Dohromady bych mu dlužil pětatřicet rublů, měl bych tedy dost, abych mu je mohl vrátit. I kdyby chtěl sebevyšší úroky, čert to vem! Copak mě snad nezná?

Jen se ho zeptejte, kníže, když mi předtím vypomohl, jestli jsem mu zůstal něco dlužen? Proč mi teď nechce půjčit? Zřejmě se zlobí, že jsem zaplatil tomu poručíkovi, nic jiného v tom nemůže být! Vidíte, jaký je to člověk, nedopřeje ani sobě, natož jinému!"

"Nechce se mi odtud hnout!" zvolal Lebeděv, "leží tu a nehne se mi."

"Řekl jsem ti přece, že se dřív odtud nehnu, dokud mi nepůjčíš.

Proč se usmíváte, kníže? Myslíte, že jsem v neprávu?"

"Neusmívám se, ale řekl bych, že nejste tak úplně v právu,"

zdrženlivě odpověděl kníže.

"Tak řekněte rovnou, že jsem docela v neprávu, a nevykrucujte se!

Co to znamená, 'ne tak úplně'?"

"Chcete-li, jste tedy docela v neprávu."

"Jestli chci! To je k smíchu! Snad nemyslíte, že sám nevím, jaký je to choulostivý postup, on má peníze a může s nimi nakládat, jak se mu zlíbí, a z mé strany je to násilí. Ale kníže... vy neznáte život. Kdybychom je nepoučovali, nikam bychom to nedotáhli. S nimi se musí takhle. Mám svědomí docela čisté, přece ze mne nebude mít škodu, vrátím mu peníze i s úroky. Poskytl jsem mu i morální zadostiučinění, ponížil jsem se před ním. Co chce víc? Jaký smysl by měl jeho život, kdyby aspoň někomu nebyl na prospěch? A co dělá on? Jen ať vám řekne, jak zachází s lidmi, jak je podvádí! Jak získal tenhle dům? Vsadil bych se o hlavu, že vás už také doběhl a má hotový plán, jak vás bude podvádět dál!

Proč se usmíváte, nevěříte snad?"

"Zdá se mi, že to všechno sem nepatří," poznamenal kníže.

"Víte, už tu ležím třetí den a co jsem všechno neviděl!" křičel mladík, nedbaje poznámky knížete. "Představte si, že podezřívá tady toho anděla, tohle osiřelé děvče, mou sestřenici, svou dceru a denně u ní hledá milence! Plíží se i sem, ke mně, a šátrá pod pohovkou. Snad mu ze samé podezřívavosti přeskočilo v hlavě, v každém koutu vidí zloděje. V noci ustavičně vyskakuje z postele, zkouší, jsou-li zavřena okna, bere za kliky u dveří, i do kamen se dívá, a tak to dělá sedmkrát za noc. U soudu hájí taškáře, ale sám třikrát za noc vstává, klečí v saloně, modlí se a celé půl hodiny tluče hlavou o zeď a za koho se jen nemodlí, koho v opici neoplakává! Na vlastní uši jsem slyšel, jak se modlil za klid hraběnky Dubarryové, i Kolja to slyšel. Dočista se pomátl!"

"Vidíte, slyšíte, jak mě ostouzí, kníže!" zvolal Lebeděv celý zrudlý a opravdu rozzuřený. "Ale neví, že i když jsem snad opilec a zloděj, zpustlík a lotr, nikdo mi neupře, že jsem tohohle posměváčka ještě v peřince převinoval, ve vědru umýval a u ožebračelé, ovdovělé sestry Anisji, stejně zbídačený jako ona, vysedával celé noci, oka nezamhouřil, oba je nemocné ošetřoval, dříví na dvoře pro ně kradl, zpíval mu písničky a luskal prsty, sám s hladovým břichem. Na to jsem ho vychoval, aby se mi teď posmíval! A co je ti vůbec do toho, že jsem se jednou pokřižoval za klid duše hraběnky Dubarryové? Víte, kníže, zrovna před čtyřmi dny jsem prvně četl v naučném slovníku její životopis. Víš vůbec, kdo vlastně byla? Mluv, víš to, nebo ne?"

"Tys asi jediný, kdo to ví," posměšně, ale zaraženě zamumlal mladík.

"Byla to hraběnka, která vzešla z hanby, vládla jako královna, a jedna mocná panovnice ji ve vlastnoručním dopise nazvala 'ma cousine'*. Kardinál, papežský nuncius, jí při lever du roi** - víš ty, co bylo lever du roi? - na nahé nožky sám hedvábné punčošky navlékal a pokládal si to za čest - tak vznešená, svatá osobnost to byla! Víš to? Vidím ti na nose, že nevíš. Jak tedy zemřela? Jestli to víš, odpověz!"

* Má sestřenko.

** Obřadná ranní návštěva u krále, když vstával z lůžka.

"Dej mi pokoj! Co na mě dotíráš?"

"Umřela následovně: Po všech těch poctách odvlekl kat zvaný Samson onu bývalou vládkyni, dočista nevinnou, k potěše pařížských trhovkyň na popraviště, pod gilotinu, a ona samým strachem neví, co se s ní děje. Vidí, že jí ohýbá krk pod nůž a postrkuje kopanci; ženské se smějí a ona se dá do křiku: 'Encore un moment, monsieur le bourreau, encore un moment!' - což znamená: 'Počkejte chvilečku, pane kate, jen chvilečku!' A za tuhle jedinou chvilečku jí snad Pánbůh na nebi odpustí, protože horší misere*** si člověk pro lidskou duši nikdy nevymyslí. Víš, co znamená slovo misere? Tak právě to je nejhorší misere. Když jsem četl o tom hraběnčině výkřiku, o té jediné chvilince, jako bych měl srdce v kleštích. A co je ti do toho, ty červe, že mi před spaním napadlo, abych ve svých modlitbách vzpomněl na onu velkou hříšnici? Možná že jsem si na ni vzpomněl právě proto, že co svět světem stojí, nikdo se za ni ještě nepokřižoval, nikoho to ani nenapadlo. A jí na onom světě bude snad milé, že se našel stejný hříšník, jako byla ona, který se za ni aspoň jednou na zemi pomodlil. Co se směješ? Nevěříš, jsi neznaboh. A co ty víš?

Ostatně i v tomhle jsi lhal, i když jsi mě tajně poslouchal.

Nemodlil jsem se jen za hraběnku Dubarryovou, ale prosil jsem: 'Bože, smiluj se nad duší veliké hříšnice hraběnky Dubarryové a všech jí podobných', a to je něco dočista jiného. Je mnoho takových hříšnic, takových důkazů přelétavosti štěstěny, které si vytrpěly své a teď tam nemohou nalézt klid, trápí se a čekají.

Tenkrát jsem se modlil i za tebe a za ostatní drzé posměváčky, abys věděl, když už jsi mě při té modlitbě vyčíhal..."

*** Trápení.

"Přestaň, prosím tě, modli se za koho chceš, ale nech už toho křiku!" mrzutě ho přerušil synovec. "On vám je teď strašně sečtělý, kníže!" dodal s jakýmsi nepodařeným úsměvem, "pořád leží ve všelijakých knížkách a memoárech."

"Ale váš strýc je přece jen... není bez srdce," váhavě podotkl kníže. Mladík se mu stále víc protivil.

"Jen ho nepřechvalte, prosím vás! Vidíte, už tiskne ruku na srdce a špulí rty, už si dělá chutě. Snad není bez srdce, ale je to taškář a v tom je celá bída. Mimoto pije a jako každý dlouholetý ochlasta je celý rozklížený a všechno v něm skřípe. Pravda, děti má rád, nebožky tety si vážil... I mne má rád, dokonce i v závěti na mě pamatoval..."

"Nic ti neodkážu!" zvolal Lebeděv popuzeně.

"Poslyšte, Lebeděve," tvrdě řekl kníže a odvrátil se od mladíka, "vím přece ze zkušenosti, že dovedete věcně jednat, chcete-li...

Mám teď velmi málo času, a kdybyste... Promiňte, jak se jmenujete křestním jménem a jak po otci, zapomněl jsem?"

"Ti-Ti-Timofej."

"A dál?"

"Lukjanovič."

Všichni přítomní se zase rozesmáli.

"Lže!" vykřikl synovec, "i v tomhle lže! Vůbec se nejmenuje Timofej Lukjanovič, ale Lukjan Timofejevič! Tak, a teď řekni, proč jsi lhal? Copak ti není docela jedno, jmenuješ-li se Lukjan nebo Timofej? A co na tom knížeti záleží? Vždyť on už lže čistě ze zvyku, kníže, věřte mi!"

"Je to skutečně tak?" zeptal se kníže netrpělivě.

"Opravdu se jmenuji Lukjan Timofejevič," přisvědčil rozpačitě Lebeděv, pokorně sklopil oči a znovu položil ruku na srdce.

"Ale proč jste tedy, proboha, lhal?"

"Abych sám sebe ponížil," zašeptal Lebeděv a sklonil hlavu ještě hloub a pokorněji.

"Ech, k čemu je teď sebeponižování! Kdybych aspoň věděl, kde najdu Kolju!" řekl kníže a obrátil se, jako by chtěl odejít.

"Mohu vám říci, kde je Kolja," ozval se opět mladík.

"Ne, ne!" přerušil ho chvatně Lebeděv.

"Kolja spal u nás, ale ráno šel hledat svého generála, kterého jste bůhvíproč vykoupil z vězení dlužníků, kníže. Generál se již včera ohlásil, že tu přenocuje, ale neráčil se dostavit. Nejspíš přespal v hostinci U váhy nedaleko odtud. Kolja je tedy buď tam, nebo v Pavlovsku u Jepančinových. Měl peníze a chtěl tam jet už včera. Je tedy buď U váhy, nebo v Pavlovsku."

"V Pavlovsku! V Pavlovsku!... Ale teď pojďme do zahrady... na kafíčko..."

Lebeděv rychle táhl knížete ven. Vyšli z pokoje a ubírali se přes dvůr k vrátkům. Za vrátky opravdu byla malá roztomilá zahrádka, kde se již díky pěknému počasí rozpučely všechny stromy. Lebeděv usadil knížete na dřevěnou zelenou lavici k zelenému do země zapuštěnému stolu a sám usedl proti němu. Za okamžik skutečně přinesli kávu. Kníže neodmítl. Lebeděv se mu vytrvale díval do očí podlézavým, dychtivým pohledem.

"Ani jsem nevěděl, že máte takovou domácnost," řekl kníže s výrazem nasvědčujícím, že myslí na něco zcela jiného.

"Jsme si-sirotci," začal se kroutit Lebeděv, ale zarazil se, protože kníže se roztržitě díval doprázdna a zřejmě už na svou poznámku zapomněl. Uplynula další chvíle. Lebeděv číhavě vyčkával.

"Nuže?" zeptal se kníže, jako by se probíral ze sna, "ach ano!

Přece víte, Lebeděve, oč jde. Přijel jsem na základě vášeho dopisu. Tak mluvte!"

Lebeděv upadl do rozpaků, chtěl cosi říci, ale zajíkl se a mlčel.

Kníže chvíli čekal a smutně se usmíval.

"Myslím, že vám velmi dobře rozumím, Lukjane Timofejiči. Patrně jste mě nečekal. Nevěřil jste, že bych se z té dálky na vaši první zprávu trmácel až sem, a napsal jste mi jen pro klid svého svědomí. Jenže já jsem přijel. Nechte už té dvojaké hry. Dvěma pánům sloužit nemůžete. Rogožin je tu už tři neděle, vím to.

Podařilo se vám prodat mu ji jako tenkrát, nebo ne? Mluvte pravdu!"

"Ten vyvrhel ji sám vyslídil, sám."

"Nenadávejte mu. Ovšem, jednal s vámi nepěkně."

"Ztloukl mě, ztloukl!" vpadl mu do řeči s ohnivým zápalem Lebeděv, "a potom na mě v Moskvě poštval psa, chrtici, hnala mě přes celou ulici. Prachhnusný pes."

"Nejsem malé dítě, Lebeděve. Řekněte, opravdu se s ním teď v Moskvě rozešla?"

"Opravdu, opravdu, zrovna před svatbou. On už počítal minuty, ale ona ujela sem, do Petrohradu, a přímo ke mně: 'Zachraň mě, ujmi se mě, Lukjane, ale knížeti ani slovo...' Bojí se vás ještě víc než jeho, a v tom tkví nějaká záhada, kníže!"

Lebeděv si chytrácky sáhl prstem na čelo.

"A teď už jste je zase smířil?"

"Nejjasnější kníže, jak bych mohl... jak bych tomu mohl zabránit?"

"To stačí, přesvědčím se sám. Jenom mi řekněte, kde ji najdu? U něho?"

"Ó ne! Nikolivěk! Ještě je sama. 'Ještě jsem svobodná, naprosto svobodná,' říká a víte, kníže, trvá na tom, 'ještě prý jsem svobodná.' Pořád bydlí na Petrohradské Straně u mé švagrové, jak jsem vám psal."

"Je tam teď?"

"Jistě, není-li zrovna v Pavlovsku, když je tak krásně, u Darji Alexejevny. Pořád říká: 'Jsem naprosto svobodná.' Zrovna včera se chlubila svou svobodou Nikolaji Ardalionoviči. To je, prosím, špatné znamení."

Lebeděv se ušklíbl.

"Chodívá k ní Kolja často?"

"Je nevyzpytatelný, lehkomyslný a indiskrétní."

"Kdy jste tam byl naposled?"

"Chodím tam dennodenně."

"Tedy včera?"

"N-ne. Před čtyřmi dny, prosím."

"Škoda, Lebeděve, že jste trochu pil! Rád bych se vás byl na něco zeptal."

"Ne, ne, ne, ani kapánek!"

Lebeděv nastavil ucho.

"Řekněte, v jakém stavu jste ji zanechal?"

"H-hledající..."

"Hledající?"

"Jako by pořád něco hledala, jako by něco ztratila. Protiví se jí pouhé pomyšlení na ten sňatek, jako by v tom viděla urážku. On pro ni není víc než slupka z pomeranče, ne, vlastně přece víc, protože se ho bojí, a dokonce si zakazuje, aby se o něm mluvilo, a vídá se s ním, jen když musí... a jeho to náramně hněte. Jenže není vyhnutí! Kouska klidu v sobě nemá, je uštěpačná, obmyslná a popudlivá..."

"Obmyslná a popudlivá?"

"Popudlivá, minule mi za má slova div nevjela do vlasů. Začal jsem ji zaříkávat Apokalypsou."

"Jak to?" ptal se kníže. Myslel, že se přeslechl.

"Četl jsem jí Apokalypsu. Je to dáma s úžasnou obrazotvorností, hehe! Mimoto, jak pozoruji, má velký sklon k vážným, byť odlehlým tématům. Tuze si v nich libuje. Tak prosím. Apokalypsu já ovládám, vykládám ji už patnáct let. Souhlasila se mnou, že jsme teď u třetího koně vraného a jezdce, jenž má váhu v ruce své, neboť v našem věku všechno na váze a smlouvě spočívá a veškeré člověčenstvo si hledá svého práva; 'měřice pšenice za peníz a tři měřice ovsa za peníz'... Též duch je doposud svobodný, srdce čisté a tělo zdravé a veškeren lid o zachování darů božích usiluje. Jenže pouhé právo nedostačuje, neboť následuje kůň plavý, a tohož, který sedí na něm, zní jméno Smrt a peklo jde za ním... O tom si povídáme, když se sejdeme, a - silně to zaúčinkovalo."

"Vy tomu tolik věříte?" zeptal se kníže a změřil si Lebeděva zvláštním pohledem.

"Věřím a vykládám. Neboť jsem chudý a nahý, jsem nepatrný atom v koloběhu člověčenstva. Kdopak má v úctě Lebeděva? Všichni ho častují posměchem a div ne i kopanci. Při tomhle výkladu jsem však roven velmoži. Toť vyšší moudrost! I velmož se zachvěl přede mnou... na stolci svém, dojda pochopení. Vysoce urozený Nil Alexejevič o mně slyšel, když jsem ještě sloužil v jeho departementu, a před velikonočními svátky pro mne zvlášť poslal Petra

Zacharyče, aby mě přivedl do jeho pracovny. Potom mezi čtyřma očima se mě zeptal: 'Opravdu jste znalec Antikrista?' Bez váhání jsem přisvědčil: Potom jsem mu všechno vyložil a objasnil, nic jsem nepřikrášlil, naopak, všechny hrůzy jsem ještě zveličil, v duchu jsem rozvíjel alegorický svitek a vykládal číslice.

Napřed se usmíval, ale potom při číslicích a podobenstvích se už roztřásl a prosil mě, abych zavřel knihu a odešel; ještě o Velikonocích mi dal vyplatit zvláštní přídavek a na svatého Tomáše vypustil duši."

"Co to říkáte, Lebeděve?"

"Čistou pravdu! Odpoledne vypadl z kočáru... spánkem narazil na sloup a zesnul tichounce jako dítě. Podle úmrtního oznámení mu bylo třiasedmdesát let. Tvářičky měl červeňoučké, vlásky šedivé, celý postříkaný voňavkou a usmíval se, pořád se usmíval jako děťátko. Petr Zacharyč si tehdy vzpomněl: 'Tys to prorokoval,' povídá."

Kníže se zvedl. Lebeděv se podivil a málem se zděsil, když viděl, že se kníže chystá k odchodu.

"Jako byste ztratil zájem, hehe," troufl si na podlézavou poznámku.

"Víte, není mi zrovna dobře, hlavu mám nějakou těžkou, snad po cestě," odpověděl kníže zamračeně.

"Měl byste do přírody," nesměle nadhodil Lebeděv.

Kníže stál v zamyšlení.

"Já sám tak za tři dny vyrazím s celou rodinou, té novorozené ratolesti to půjde k duhu a tuhle domek se zatím dá do pořádku.

Taky jedu do Pavlovska."

"I vy do Pavlovska?" opáčil kníže. "Ale co to, proč se najednou všechni stěhují do Pavlovska? Vy tam máte také svou vlastní vilku?"

"Do Pavlovska nejedou všichni, to ne. Ale mně tam přenechal Ivan Petrovič Pticyn jednu ze svých vilek, přišel k nim lacino.

Živobytí je tam levné, krásná poloha, samá zeleň, noblesní sousedé, hudba, a proto, račte vědět, se tam všichni hrnou.

Ostatně já budu bydlet v zadním křídle a vilu..."

"Jste pronajal?"

"N-n-ne. Zatím ne."

"Pronajměte ji mně," navrhl najednou kníže.

Lebeděv snad zrovna k tomu směřoval. Ta myšlenka ho napadla před malou chvílí. Nájemníka již sice nehledal, zrovna v těchto dnech se jeden hlásil, že prý si vilku možná najme. Lebeděv však bezpečně věděl, že ne "možná", ale "jistě". Teď však dostal nápad, který mu připadal velmi šťastný. Využije okolnosti, že se předešlý nájemník vyjádřil neurčitě, a pronajme vilu knížeti.

V duchu si už představoval "nový spád a zvrat událostí". Návrh knížete přijal téměř nadšeně a na jeho přímý dotaz po ceně jen mávnul rukou.

"Dobrá, jak myslíte. Zjistím si, co se platí, škodu mít nebudete."

Vycházeli právě ze zahrady.

"Kdybyste chtěl... já bych vám pomohl... mohl bych vám v té věci sdělit něco tuze zajímavého, veleváženým kníže," mumlal Lebeděv a radostně se vrtěl kolem knížete.

Kníže se zastavil.

"Darja Alexejevna má v Pavlovsku taky vilku."

"No a?"

"Jistá osoba s ní udržuje přátelské styky a patrně ji hodlá v Pavlovsku často navštěvovat. Za jistým účelem."

"A dál?"

"Aglaja Ivanovna..."

"Ach, přestaňte, Lebeděve!" přerušil ho kníže s nepříjemným pocitem, jako by ho někdo ťal do živého. "Všechno je... docela jinak. Raději mi řekněte, kdy odjíždíte. Čím dřív se to dozvím, tím mi to bude milejší, protože bydlím v hotelu..."

V rozmluvě vyšli ze zahrady a do domu se již nevrátili, zamířili přes dvůr k vrátkům.

"Nejlépe bude," navrhoval Lebeděv, "když se přestěhujete z hotelu rovnou ke mně, ještě dnes, a pozítří se všichni společně vydáme do Pavlovska."

"Rozmyslím si to," řekl kníže zamyšleně a vyšel z vrátek.

Lebeděv se za ním chvíli díval. Překvapila ho náhlá roztržitost knížete. Když vycházel, zapomněl se rozloučit, ba ani hlavou nekývl, což bylo v rozporu s jeho známou zdvořilostí a pozorností k lidem.

III

Bylo už dvanáct hodin. Kníže věděl, že v městském bytě Jepančinových by teď mohl zastihnout pouze generála, který tu mohl být služebně. Ale ani to nebylo jisté. Přitom mu napadlo, že by ho generál snad chtěl zavézt rovnou do Pavlovska, kdežto on by zde ještě rád

kohosi navštívil. Rozhodl se, že tedy napřed vyhledá dům, který ho tak přitahoval, i když se třeba proto k Jepančinovým opozdí a bude muset odložit svůj odjezd do Pavlovska na zítřek.

Zamýšlená návštěva pro něho znamenala jisté nebezpečí. Byl na rozpacích, váhal. Věděl, že hledaný dům je v Gorochové ulici, poblíž Sadové, a vykročil tím směrem v naději, že cestou dospěje ke konečnému rozhodnutí.

Když přicházel ke křižovatce Gorochové a Sadové, sám užasl nad svým neobyčejným vzrušením, netušil, že se mu srdce rozbuší tak bolestně. Jeden dům pravděpodobně svým zvláštním vzhledem již zdaleka přivábil jeho pozornost a kníže se později upamatoval, že si tehdy řekl: To je určitě on! S neobyčejnou zvědavostí se k němu blížil, aby si ověřil svůj odhad, cítil, že mu nebude nijak zvlášť příjemné, jestliže hádal správně. Dům byl rozlehlý, dvoupatrový, ponurý, strohý, špinavě zelené barvy. V těchto petrohradských ulicích se zachovalo několik, ostatně velmi málo, podobných domů, postavených koncem osmnáctého století, úplně beze změny, ačkoli se v tomto městě všechno tak rychle měnilo. Byly to důkladné stavby s tlustými zdmi a měly nápadně málo oken, z nichž ta přízemní byla většinou opatřena mřížemi. Dole bývají převážně směnárny. Starověrec, který tam za dne vysedává, bydlí obvykle nahoře. Zvenčí i uvnitř je dům nehostinný, ponurý, všechno jako by ustrnulo v číhavém tichu. Proč tak dům působí svým pouhým vzezřením, je těžko vysvětlit. Architektura budov mívá ovšem svá tajemství. V takových domech bydlí výhradně příslušníci kupeckého stavu.

Kníže přistoupil k vratům, vzhlédl na tabulku a četl: Dům dědičného čestného občana Rogožina.

Teď už bez váhání otevřel zasklené dveře, které za ním hřmotně zapadly, a vystupoval po hlavním schodišti do prvního poschodí.

Schody byly tmavé, kamenné a stěny natřené na červeno. Kníže věděl, že Rogožin s matkou a bratrem obývají celé první patro tohoto pochmurného domu. Sluha, který mu otevřel, ho vedl bez ohlášení kamsi daleko. Prošli parádním salonem s tapetami "na způsob mramoru", s dubovými parketami a s hrubým, těžkopádným nábytkem ve slohu dvacátých let, propletli se četnými komůrkami a zákoutími, přičemž neustále vystupovali a sestupovali po různých schůdcích, až nakonec zaklepali na jedny dveře. Otevřel jim sám Parfen Semjonyč. Když uviděl knížete, strnul a zbledl tak, že se na okamžik se svým nehybným, vyděšeným pohledem a rty zkřivenými krajně nechápavým úsměvem podobal kamenné soše - jako by v příchodu knížete viděl cosi nemožného, přímo zázračného. Ačkoli to kníže tušil, přece tím byl překvapen.

"Přicházím snad nevhod, Parfene, raději zas půjdu," řekl nakonec rozpačitě.

"Kdepak! Právě vhod!" vzpamatoval se konečně Parfen. "Vítám tě, pojď dál!"

Tykali si. V Moskvě se vídali často a strávili spolu mnoho chvil, z nichž některé se jim nezapomenutelně vryly do paměti i do srdce. Teď už se neviděli dobré tři měsíce.

Z Rogožinovy tváře dosud nesešla bledost a neustále ji čeřila jakási drobná, sotva postižitelná křeč. I potom, co knížete přivítal, stále ještě tonul v podivných rozpacích. Když uváděl hosta ke stolu a nabídl mu křeslo, kníže se náhodou obrátil a zarazil se pod dojmem jeho podivného, tíživého pohledu. Vytanulo mu v mysli cosi nedávného, tísnivého, chmurného. Neusedl, stál

nehybně a chvíli se Rogožinovi díval přímo do očí, které jako by ještě prudčeji vzplanuly. Nakonec se Rogožin usmál, ale poněkud rozpačitě a zmateně.

"Co se na mě tak upřeně díváš," zamumlal. "Posaď se!"

Kníže usedl.

"Parfene," řekl, "pověz mi upřímně, věděl jsi, že dnes přijedu do Petrohradu?"

"Myslel jsem si, že přijedeš, a jak je vidět, nemýlil jsem se,"

odpověděl Rogožin s jízlivým úsměškem, "jenže jak jsem mohl vědět, že přijedeš zrovna dnes?"

Břitce úsečná a podivně podrážděná otázka, skrytá v odpovědi, knížete ještě více překvapila.

"I kdybys věděl, že přijedu zrovna dnes, proč tě to tak rozčiluje?" tiše a rozpačitě podotkl kníže.

"Proč se ptáš?"

"Když jsem dnes vystupoval z vlaku, zahlédl jsem pár zrovna takových očí, jakými ses právě teď zezadu na mne díval."

"Ale! Čípak to byly oči?" zeptal se Rogožin nejistě. Knížeti se zdálo, že se zachvěl.

"Nevím. Viděl jsem je v davu, snad se mi to jen zdálo, v poslední době se mi pořád něco zdá. Víš, Parfene, cítím se teď skoro tak jako před pěti lety, když jsem ještě míval záchvaty."

"No, snad se ti to jen zdálo, kdo ví," mumlal Parfen.

Přívětivý úsměv e teď vůbec nehodil k jeho tváři, jako by se v něm cosi rozbilo a on to nedokázal sklížit, ať dělal co chtěl.

"Chceš snad zase do ciziny?" zeptal se posléze a dodal: "Vzpomínáš, jak jsme spolu začátkem zimy jeli ve vlaku ze Pskova, já a ty... v pláštíku a v kamaších, vzpomínáš na to?"

Rogožin se znenadání zasmál, tentokrát s jakousi neskrývanou zlobou, jako by ho těšilo, že ji může aspoň nějak dát najevo.

"Už ses tu nadobro usadil?" zeptal se kníže a rozhlédl se po pokoji.

"Ano. Bydlím doma. Kde jinde?"

"Dávno jsme se neviděli. Slyšel jsem o tobě takové věci, jako bys to ani nebyl ty."

"Lidi toho napovídají," suše podotkl Rogožin.

"Ale přece jsi rozpustil celou svou partu a usadil ses v otcovském domě, děláš dobrotu. To je dobře. Dům patří tobě, nebo celé rodině?"

"Patří matce. Bydlí tady, přes chodbu."

"A kde bydlí tvůj bratr?"

"Semjon bydlí v přístavku."

"Je ženatý?"

"Vdovec. Proč to chceš vědět?"

Kníže se na něho mlčky díval a neodpovídal, tak se zabral do myšlenek, že snad ani neslyšel otázku. Rogožin mlčky vyčkával.

Rozhovor se na chvíli přetrhl.

"Už zdálky, na sto kroků jsem poznal tvůj dům," podotkl kníže.

"Jak to?"

"Ani nevím. Tvůj dům má tvářnost celé vaší rodiny a celého vašeho způsobu života. Kdyby ses mě zeptal, jak jsem na to přišel, nemohl bych ti to vysvětlit. Jsou to ovšem nesmysly. Až mám strach, že mě to tak vzrušuje. Dřív mě ani ve snu nenapadlo, že bydlíš v takovémhle domě, ale sotva jsem ho uviděl, hned jsem si řekl, že určitě musíš bydlet právě v takovém domě!"

"Hmm," usmál se neurčitě Rogožin, který dost dobře nepochopil nejasnou myšlenku knížete. "Tenhle dům stavěl ještě nebožtík můj dědeček," poznamenal. "Vždycky v něm bydleli starověrci, Chluďakovovi, i teď je tu ještě máme."

"Je tu nějak smutno. Nevesele si tu žiješ," řekl kníže a opět se rozhlédl po místnosti.

Byl to veliký pokoj, vysoký a temný, zastavený rozmanitým nábytkem, převážně masívními kancelářskými stoly, psacími stolky a skříněmi, plnými obchodních knih a listin. Široká pohovka, potažená červeným safiánem, patrně sloužila Rogožinovi jako postel. Na stole, ke kterému ho Rogožin usadil, zpozoroval kníže několik knih; jedna z nich, Solovjovovy "Dějiny", byla rozevřená a ležela v ní záložka. Po stěnách viselo v zašlých zlacených rámech několik olejů, tmavých a začouzených, na nichž se stěží dalo něco rozeznat. Kníže se zadíval na podobiznu v životní velikosti, která zobrazovala muže asi padesátiletého v kabátě německého střihu, ale s dlouhými šosy, na krku měl dvě vyznamenání a jeho tvář byla vrásčitá, zažloutlá s velmi řídkou, kratičkou prošedivělou bradkou a podezřívavýma, nepřístupnýma a smutnýma očima.

"Není to tvůj otec?" zeptal se kníže.

"Ano, je to on," odpověděl s nepříjemným úsměvem Rogožin, jako by byl připraven na nějaký neuctivý vtip.

"Nebyl přece starověrec?"

"Ne, chodil do kostela, ale vždycky říkal, že stará víra je správnější. Taky si starověrců moc vážil. Tohle byla jeho pracovna. Proč ses ptal, jestli byl starověrec?"

"Svatbu budeš slavit tady?"

"T-tady," odpověděl Rogožin, ohromen nečekanou otázkou.

"Už brzy?"

"Přece víš, že to nezávisí na mně."

"Parfene, nemám nic proti tobě a rozhodně ti nechci stát v cestě.

Znovu ti opakuji to, co jsem ti už jednou řekl v podobné chvíli.

Když jsi měl v Moskvě před svatbou, víš, že jsem se ti do ničeho nepletl. Nejdřív ke mně sama přiběhla, takřka od oltáře, a prosila, abych ji před tebou 'zachránil'! Opakuji její vlastní slova. Potom utekla i ode mne, tys ji našel a zas vedl k oddavkám, a teď prý ti opět utekla sem. Je to pravda? Lebeděv mi to alespoň takhle napsal, a proto jsem přijel. O tom, že jste se zase smířili, jsem se dověděl teprve včera ve vlaku od tvého starého přítele Zaljoževa, jestli tě to zajímá. Jel jsem do Petrohradu, abych ji konečně přemluvil k odjezdu do ciziny. Musí se zotavit, je duševně i tělesně podlomena, zvlášť hlavu nemá v pořádku, a podle mého názoru by potřebovala velikou péči.

Nemínil jsem ji sám doprovázet, chtěl jsem zařídit, aby jela beze mne. Říkám ti čistou pravdu. Ale jestliže jste se skutečně zase smířili, nepůjdu jí vůbec na oči a k tobě také už nikdy nepřijdu.

Ty víš dobře, že ti nic nenalhávám, vždycky jsem s tebou jednal otevřeně. Nikdy jsem před tebou netajil, co si o tom myslím, vždycky jsem tvrdil, že s tebou jí hrozí jistá zkáza. Bude to záhuba i pro tebe... možná ještě horší než pro ni. Byl bych velmi rád, kdybyste se zase rozešli, ale sám vás rozvádět a znesvářet nehodlám. Buď tedy klidný a nepodezřívej mě. Přece víš sám, že jsem nikdy nebyl tvým opravdovým soupeřem, ani tehdy, když ti utekla ke mně. Teď ses usmál, však vím čemu. Ano, žili jsme odděleně, dokonce v různých městech a ty to všechno dobře víš. Už dřív jsem ti přece vysvětlil, že ji miluji 'lítostí', ne láskou.

Myslím, že se vyjadřuji přesně. Tenkrát jsi řekl, že mým slovům rozumíš. Je to pravda? Rozumíš jim? Jak zle se na mne díváš!

Přišel jsem tě uklidnit, protože i tebe mám rád. Mám tě velmi rád, Parfene. A teď jdu a víckrát se neobjevím. Sbohem."

Kníže vstal.

"Zůstaň ještě se mnou," tiše řekl Parfen, aniž zvedl hlavu opřenou o pravou dlaň. "Dlouho jsem tě neviděl."

Kníže usedl. Oba se zase odmlčeli.

"Když nejsi zrovna se mnou, hned k tobě cítím zlobu, Lve Nikolajeviči. Celé ty tři měsíce, co jsem tě neviděl, věř mi, hrozně jsem tě nenáviděl. Nejradši bych tě byl něčím otrávil!

Opravdu. Teď tu se mnou sedíš sotva čtvrt hodiny a všecek vztek ze mě už vyprchal a mám tě rád jako dřív. Zůstaň tu ještě..."

"Když jsem s tebou, věříš mi, ale sotva odejdu, přestaneš mi věřit a začneš mě znovu podezřívat. Jsi jako tvůj otec,"

odpověděl kníže s přátelským úsměvem, skrývaje své dojetí.

"Když jsem s tebou, věřím tvému hlasu. Jinak vím, že ty a já jsme každý jiný..."

"Proč to říkáš? A zase už se zlobíš," řekl kníže s údivem.

"Ne, kamaráde, na našem mínění tu nezáleží," odpověděl Rogožin.

"O tom se rozhodlo bez nás. Také jinak milujeme, ve všem jsme rozdílní," tiše pokračoval po chvíli. "Říkáš, že ji miluješ lítostí. Já k ní necítím ani špetku lítosti. A taky ona mě přece nenávidí. Teď se mi o ní každou noc zdává, pořád jen, jak si ze mě s jiným tropí smích. Tak je to, brachu. Se mnou jde k oltáři, ale přitom si na mě ani nevzpomene, jako by měnila botky. Věř, už pět dní jsem ji neviděl, netroufám si k ní, protože by se zeptala: 'Co tu chceš?' Ta se mě už naostouzela..."

"Jak to? Co to povídáš?"

"Jako bys nevěděl! Vždyť mi s tebou utekla od oltáře, sám jsi to prve řekl."

"Přece nevěříš, že..."

"Copak mě v Moskvě nezostudila s tím důstojníkem Zemťužnikovem?

Vím to určitě a bylo to už potom, co určila den svatby."

"Není možná!" zvolal kníže.

"Vím to určitě," tvrdil Rogožin. "Chceš říci, že není taková? To se ví, že není taková. Je to všechno nesmysl. S tebou taková není a sama by se nad tím snad zhrozila, ale se mnou je právě taková.

Už je to tak. Jsem pro ni poslední ošlapek. Vím určitě, že s Kellerem, s tím důstojníkem, co boxuje, si začala jen proto, aby se mi mohla vysmívat... Ty nevíš, co všechno mi v Moskvě vyváděla! A co peněz to stálo..."

"A... přece se s ní chceš oženit? Jaké to bude potom?" zeptal se kníže zděšeně.

Rogožin se podíval na knížete palčivým, zlověstným pohledem a neodpověděl.

"Už pět dní jsem u ní nebyl," pokračoval po chvíli. "Pořád se bojím, že mě vyžene. Říká: 'Ještě jsem svou paní, když budu chtít, vyženu tě a odjedu do ciziny.' Už dříve mi říkala, že

pojede do ciziny," podotkl jakoby mimochodem a nějak divně se knížeti podíval do očí, "pravda, někdy mě jen tak straší a všechno je jí na mně bůhvíproč k smíchu. Ale jindy se zle mračí a slůvka kale nepromluví, a toho se nejvíc bojím. Nedávno jsem si pomyslel: Nesmím k ní chodit s prázdnou, ale to se mi teprv vysmála, a dokonce se rozzuřila. Jednou jsem jí přinesl šálu, jakou snad v životě neviděla, i když žila dříve v přepychu, a ona ji darovala komorné Kaťušce. A kdy bude svatba, o tom nesmím ani ceknout. Jakýpak jsem ženich, když se ji bojím dokonce i navštívit? Sedím pořád doma, a když už mi to nedá, jdu ven a plížím se tajně kolem jejího domu anebo stojím schovaný za rohem.

Tuhle jsem hlídal její dům až do úsvitu, něco mi prostě vlezlo do hlavy. Ona mě asi zahlédla z okna, protože se mě pak zeptala: 'Co bys se mnou udělal, kdybys věděl, že jsem tě oklamala?' Už jsem se neovládl a povídám: 'Však víš!'"

"A co ví?"

"Vím já?" se zlostným úšklebkem odpověděl Rogožin. "V Moskvě jsem ji tenkrát s nikým nenachytal, přestože jsem ji dlouho špehoval.

Tehdy jsem jí řekl: 'Zasnoubila ses se mnou, vdáváš se do slušné rodiny, ale víš, co jsi? Jsi...'"

"Tos jí řekl?"

"Ano."

"A co ona?"

"'Možná že bych tě teď nechtěla ani za lokaje,' řekla mi, 'natož abych si tě vzala za muže.' 'A já se teď odtud nehnu, mně už je všechno jedno,' odpověděl jsem jí. 'Dobrá, zavolám Kellera a řeknu mu, aby tě vyhodil ze dveří.' Tenkrát jsem po ní skočil a zbil jsem ji domodra."

"Není možná," zvolal kníže.

"Ba ano," tiše, ale s planoucíma očima ujišťoval Rogožin.

"Rovných šestatřicet hodin jsem tenkrát nespal, nejedl, nepil a nevyšel z jejího pokoje. Klekl jsem před ní: 'Kdybych měl umřít, nepůjdu, dokud mi neodpustíš, a když mě dáš vyvést, utopím se. Co bych byl teď bez tebe?' Celý den vyváděla jako rozumu zbavená, plakala, pak zas mě chtěla podřezat nožem a znova mi nadávala.

Pozvala si Kellera, Zaljoževa, Zemťužnikova, zkrátka všechny, a pak mě před nimi tupila. 'Pánové, dnes si všichni vyjedem do divadla, on ať si tu zůstane, když chce, já kvůli němu doma sedět nebudu. Až budu pryč, přinesou vám čaj, Parfene Semjonyči, jistě jste dnes hodně vyhladověl.' Z divadla se vrátila sama. 'Jsou to zbabělci, padouši, bojí se tě a mně taky chtěli nahnat strachu, že prý jen tak neodejdeš, že mě napřed zabiješ. Ale já teď půjdu do ložnice a dveře nechám otevřené, abys viděl, jak se tě bojím!

Abys to viděl a věděl! Pil jsi čaj?' 'Ne, nepil a nebudu.' 'Když nechceš, nechtěj, ale vůbec ti to nesluší.' Jak řekla, tak udělala, v ložnici se nezamkla. Ráno vyšla a smála se mi: 'Snad ses doopravdy nezbláznil? Takhle umřeš hlady!' 'Odpusť mi,' odpověděl jsem. 'Nechci ti odpustit a nevezmu si tě, už jednou jsem ti to řekla. Tos celou noc proseděl na židli a nespal?' 'Ano,

nespal jsem.' 'Ty moudrá hlavo! A dnes zas nebudeš jíst ani pít?' 'Už jsem řekl, že nebudu. Odpusť mi!' 'Kdybys věděl, jak málo ti to sedí, asi jako krávě sedlo. Nechceš mi snad nahnat strach? Já už si dělám starosti, že tu sedíš o hladu; strašně jsi mě polekal!' Chvíli se zlobila, ale brzy si mě zase začala dobírat. Tenkrát jsem se divil, jak to, že se vůbec nezlobí?

Jinak si přece tak dlouho pamatuje, co jí kdo provedl zlého!

Potom mi napadlo: vždyť ona mnou tak pohrdá, že se na mne nemůže vážně zlobit! A je to pravda. 'Víš, kdo je to římský papež?' ptala se mě. 'Slyšel jsem o něm,' odpověděl jsem. 'Parfene Semjonyči,' povídá, 'ty ses vůbec neučil dějepis.' 'Nic jsem se neučil,' řekl jsem. 'Tak já ti to dám přečíst,' řekla, 'kdysi žil jeden papež a ten se rozhněval na jednoho císaře a ten císař tři dny bos proklečel před jeho palácem a nespal, nepil, nejedl, dokud mu papež neodpustil. Co myslíš, nač ten císař ty tři dny myslel, když tam klečel na kolenou, a jaká dělal předsevzetí!...

Počkej, já ti to sama přečtu!' Vyskočila a přinesla knihu. 'Jsou to verše,' řekla a začala mi ve verších předčítat o tom, jak se ten císař celé tři dny v duchu zapřísahal, že se papeži pomstí.

'Jak se ti to líbí, Parfene Semjonyči?' ptala se. 'Všecko, co jsi četla, je správné.' 'Vidíš, sám říkáš, že je to správné, i ty si tedy asi umiňuješ: Až se za mě provdá, však já jí to připomenu, však já ji za to potrápím!' 'Nevím,' odpověděl jsem, 'snad si to myslím.' 'Jak to, že nevíš?' 'Tak,' odpověděl jsem, 'nevím to, protože mám teď v hlavě jiné věci.' 'Nač tedy myslíš?' 'Když vstaneš a jdeš kolem mne, dívám se za tebou a sleduji tě očima; když utichne šelest tvých šatů, srdce se mi sevře, a jakmile vyjdeš z pokoje, vzpomínám na každé tvoje slovo, i jakým hlasem jsi je vyřkla. Celou tuhle noc jsem na nic nemyslel, jen jsem poslouchal, jak ve spánku dýcháš - dvakrát ses pohnula...' 'Snad jsi už dokonce zapomněl, že jsi mě ztloukl, snad už o tom ani nevíš?' zasmála se. 'Možná že jsem na to nezapomněl, nevím.' 'A když ti neodpustím a neprovdám se za tebe?' 'Už jsem řekl, že se utopím.' 'Ale předtím mě možná zabiješ...' Po těch slovech se zamyslela. Pak se zle zamračila a odešla. Za hodinu se vrátila celá zasmušilá a povídá: 'Vezmu si tě, Parfene Semjonyči, ne proto, že se tě bojím, ale protože jsem beztak ztracená. Nemám na vybranou. Sedni si, hned dostaneš oběd. A jestli si tě vezmu,' dodala, 'budu ti věrnou ženou, o tom nepochybuj, o to neměj starost.' Za chvíli ještě řekla: 'Přece jen nejsi lokaj, dřív jsem si myslela, že jsi lokaj duší i tělem.' Určila den sňatku a za týden mi utekla sem k Lebeděvovi. Když jsem za ní přijel, řekla mi: 'Nezříkám se tě nadobro, ale ještě počkám, jak dlouho budu chtít, protože ještě pořád jsem svou paní. Chceš-li, čekej taky.' Takhle to teď mezi námi vypadá. Jak ty o tom všem smýšlíš, Lve Nikolajeviči?"

"Jak ty sám o tom smýšlíš?" opáčil kníže a smutně se díval na Rogožina.

"Ale copak já," vyhrkl Rogožin. Chtěl ještě něco dodat, odmlčel se však v beznadějném stesku.

Kníže vstal a chtěl odejít.

"Přece jen ti nebudu překážet," řekl tiše a zamyšleně, jako by odpovídal na nějakou svou vnitřní utajenou myšlenku.

"Poslouchej, co ti povím!" ožil náhle Rogožin a oči mu zajiskřily, "nechápu, proč mi tak najednou ustupuješ. Copak ji už vůbec nemáš rád? Dřív jsi přece taky pro ni tesknil, viděl

jsem to. Tak proč jsi sem tak najednou přispěchal? Z lítosti?" Tvář se mu zkřivila zlým úsměškem. "Haha!"

"Myslíš, že tě klamu?" zeptal se kníže.

"Ne, věřím ti, ale vůbec tomu nerozumím. Nejspíš je tvá lítost větší než moje láska!"

Tvář mu zahořela jakousi překypující, neudržitelnou zlobou.

"Tvá láska se navlas podobá zlobě," usmál se kníže, "až tě jednou přejde, bude snad ještě hůř. Říkám ti, Parfene..."

"Že ji zabiju?"

Kníže se zachvěl.

"Budeš ji strašně nenávidět za svou lásku, za všecko utrpení, které teď prožíváš. Nejvíc mě však udivuje, že si tě chce zase vzít. Když jsem to včera slyšel, nemohl jsem tomu věřit a bylo mi z toho strašně smutno. Vždyť už tě dvakrát odmítla a utekla ti od oltáře, má tedy nějakou předtuchu! Co ji k tobě ještě láká? Tvé peníze? Nesmysl. Ostatně už jsi jich hodně rozházel. Nebo jen to, že chce mít manžela? Těch by našla deset i bez tebe. A každý by pro ni byl lepší než ty, protože ty ji opravdu zabiješ a ona už to asi víc než dobře chápe. Nebo že ji tolik miluješ? Jedině to snad... Slyšel jsem, že některé ženy touží zrovna po takové lásce... jenže..."

Kníže se zarazil a přemýšlel.

"Proč ses opět usmál na otcovu podobiznu?" zeptal se Rogožin, který s napjatou pozorností sledoval všechny změny, všechny letmé záchvěvy na obličeji knížete.

"Proč jsem se usmál? Ale napadlo mi, že nebýt toho dopuštění, nebýt tvé lásky, asi by ses zakrátko navlas podobal svému otci.

V tichosti by ses usadil v tomhle domě s poslušnou tichou ženou, slova bys na vážkách odměřoval, nikomu bys nevěřil, ani bys o to nestál a jen bys mlčky, zamračeně hromadil jmění. Nanejvýš bys snad někdy pochválil staré církevní knihy a projevil zájem o křižování dvěma prsty, ale to až v pozdním věku..."

"Jen se směj. A víš, že ona, když si nedávno prohlížela tady ten portrét, řekla přesně totéž? Je to zvláštní, jak se ve všem shodujete..."

"Cožpak ona už tu byla?" se zájmem se zeptal kníže.

"Byla. Dlouho si prohlížela tu malbu a vyptávala se na nebožtíka.

'Ty bys byl zrovna takový,' zasmála se pak, 'ty, Parfene Semjonyči si potrpíš na silné vášně, na takové vášně, že by tě zavedly rovnou na Sibiř, do káznice, kdybys neměl taky rozum, ale ty máš hodně rozumu!' Právě tak mi to řekla, věříš? Poprvé jsem od ní slyšel něco takového! 'Brzy bys nechal všech bláznivých kousků. A protože nemáš žádné vzdělání, začal bys hromadit peníze a seděl v tomhle domě se svými starověrci, zrovna jako tvůj otec.

Snad bys nakonec přijal i jejich víru a tak by sis ty své peníze zamiloval, že bys nashromáždil ne dva, ale deset milionů a umřel na svých žocích hlady, protože do všeho vkládáš vášeň a všechno děláš s vášní!' Zrovna tohle mi řekla, skoro přesně týmiž slovy.

Nikdy dřív tak se mnou nemluvila! Obvykle se mnou hovoří jen o hloupostech nebo se mi vysmívá. Ale tehdy začala se smíchem, ale potom nějak zvážněla. Prošla celým domem, všechno si prohlížela, a jako by z něčeho měla hrůzu. 'Všechno to přestavím a nově zařídím, nebo snad ke svatbě koupím nový dům,' řekl jsem.

'Ne,' povídá ona, 'nic tu nesmíš měnit, takhle tu budem žít. Chci žít, až se vezmeme, vedle tvé matky.' Zavedl jsem ji k matce.

Byla k ní uctivá jako vlastní dcera. Matka už takové dva roky jako by nebyla při zdravém rozumu, je nějak nemocná a od otcovy smrti je docela jako děcko. Sedí a nehýbá se, nemluví, jen se každému, koho uvidí, ze židle uklání. Kdyby jí nenosili jídlo, snad tři dny by si na ně nevzpomněla. Vzal jsem matku za pravou ruku, složil jí prsty a povídám: 'Požehnejte jí, maminko, jde se mnou k oltáři,' a ona matce dojatě políbila ruku a řekla: 'Tvá matka asi hodně trpěla.' Potom viděla u mě tuhle knihu a povídá: 'Co to, ty ses pustil do Ruských dějin?' Ale jednou v Moskvě mi sama řekla: 'Měl by ses trochu vzdělávat, aspoň si přečti Solovjovovy Ruské dějiny, jsi naprostý nevzdělanec.' A teď povídá: 'To je dobře, jen čti a uč se. Napíšu ti seznam knih, co si máš přečíst nejdřív. Chceš?' Nikdy, ne, nikdy dřív se mnou takhle nemluvila, hrozně mě to udivilo. Poprvé jsem si vydechl jako živý člověk."

"Mám z toho radost, Parfene," řekl kníže s upřímným dojetím, "věř, velkou radost. Kdoví, možná že vám Bůh ještě dopomůže k svornému soužití."

"Ne, tomu nevěřím!" prudce zvolal Rogožin.

"Poslouchej, Parfene, cožpak si nechceš zasloužit její úctu, když ji tolik miluješ? A chceš-li, proč jsi tak malověrný! Prve jsem řekl, že je pro mne velká hádanka, proč si tě chce vzít. I když si v tom nevím rady, přece nepochybuji, že k tomu musí mít dostatečný rozumný důvod. Věří v tvou lásku, dobrá, ale jistě věří i v některé tvé dobré vlastnosti. Jinak to není možné.

Všechno, cos právě řekl, tomu nasvědčuje. Sám říkáš, že s tebou dokázala jednat a hovořit docela jinak než dříve. Jsi podezřívavý a žárlivý, proto zveličuješ všechno zlé, co vidíš. Zřejmě o tobě nesmýšlí tak špatně, jak se domníváš. Jinak by to znamenalo, že se vědomě vrhá do řeky nebo pod nůž, když si tě hodlá vzít. Copak je to možné? Kdo by se dobrovolně vrhal do řeky nebo pod nůž?"

Parfen vyslechl vřelá slova knížete s trpkým úsměvem. Zdálo se, že má o věci neotřesitelné mínění.

"Jak zle se na mne teď díváš, Parfene!" zvolal kníže stísněným hlasem.

"Do řeky nebo pod nůž!" opakoval Parfen. "Ha! Právě proto si mě bere, že u mě čeká nůž! Copak ještě pořád nechápeš, kníže, oč vlastně běží?"

"Nerozumím ti."

"Snad opravdu nerozumíš, haha! Říká se o tobě, že jsi trochu...

Miluje jiného, rozumíš! Zrovna tak, jako já miluji ji, zrovna tak ona miluje jiného. A víš koho? Tebe! Tos nevěděl?"

"Mne!"

"Tebe! Už tenkrát na tom večírku se do tebe zamilovala. Jenže si myslí, že si tě nesmí vzít, protože by tě tím zneuctila a zničila. 'Každý ví, co jsem zač,' říká. Pořád to o sobě tvrdí.

Tohle všechno mi řekla rovnou do očí. Tebe se bojí zneuctít a zničit, ale mne si může beze všeho vzít, takhle si mě cení, jen si všimni!"

"Ale jak to, že od tebe utekla ke mně a.. ode mne.."

"A od tebe ke mně! No a? Mívá všelijaké nápady! Stále je teď jako v horečce. Hned se na mne rozkřikne: 'S tebou k oltáři, jako bych šla na popravu! Honem stroj svatbu!' Sama naléhá, sama určí den, ale když se doba blíží, zalekne se, nebo ji snad napadne něco jiného, bůhví, však ji znáš, pláče, směje se a zmítá se jako v horečce. A co je na tom divného, že utekla i od tebe? Utekla proto, že si najednou uvědomila, jak tě má ráda. Bylo to nad její síly. Tys prve řekl, že jsem ji tenkrát v Moskvě vyhledal, ale není to pravda, sama ke mně přišla a řekla: 'Můžeš určit den, jsem připravena! Objednej šampaňské! Jedeme k cikánkám!' křičela.

Nebýt mne, už dávno by se byla vrhla do řeky, věř mi. Neudělala to zřejmě jen proto, že já jsem pro ni možná ještě strašnější než řeka. Bere si mě ze vzdoru.. Jestli si mě vezme, tak jedině ze vzdoru..."

"Ale jak můžeš... jak můžeš...!" zvolal kníže a zarazil se. S hrůzou se zadíval na Rogožina.

"Proč nepokračuješ?" ušklíbl se Rogožin. "Dopovím to za tebe sám: Ale jak se teď může za něho provdat? myslíš si. Smí se to vůbec dopustit? Však vím, co si myslíš..."

"Proto jsem nepřijel, Parfene, věř, tohle mi nenapadlo..."

"Možná, žes proto nepřijel, možná že tě to nenapadlo, ale teď si to určitě myslíš, haha! Tak dost! Co se tak tváříš? Cožpak jsi to opravdu nevěděl? To se divím!"

"To všechno je pouhá žárlivost, Parfene, chorobná žárlivost, ty všechno strašně přeháníš...," mumlal kníže silně rozrušen, "načpak to..."

"Nech toho," řekl Parfen a rychle vyrval knížeti nůž, který předtím ležel na stole vedle knihy, a položil ho na dřívější místo.

"Jako bych to byl věděl, když jsem se blížil k Petrohradu, jako bych měl tušení..." pokračoval kníže, "nechtělo se mi sem! Chtěl jsem na všechno tady zapomenout, vyrvat si to ze srdce! Tak sbohem! Ale co to..."

Kníže zas roztržitě vzal se stolu nůž a Rogožin mu ho opět vytrhl z ruky a hodil na stůl. Byl to docela obyčejný nůž s jelení střenkou, nezavírací, s ostřím asi sedm palců dlouhým a přiměřeně širokým.

Když Rogožin viděl, že vzbudil pozornost knížete tím, že už mu dvakrát vytrhl nůž z ruky, vložil nůž popuzeně do knihy a mrzutě jí mrštil na jiný stůl.

"Rozřezáváš jím listy?" zeptal se kníže nějak roztržitě, jako by se stále nemohl probrat ze zamyšlení.

"Ano, listy..."

"Ale je to přece zahradnický nůž?"

"Ano, zahradnický. Proč bych jím nemohl rozřezávat listy?"

"Ale je docela nový."

"Co na tom, že je nový! Jako bych si nemohl koupit nový nůž!"

zběsile křičel Rogožin, jehož podráždění rostlo s každým slovem.

Kníže se zachvěl a upřeně se zahleděl na Rogožina.

"Ale co je to s námi!" zasmál se najednou docela střízlivě.

"Odpusť, bratře, když mám tak těžkou hlavu jako teď a k tomu ta má nemoc... bývám hrozně roztržitý a směšný. Chtěl jsem se tě zeptat na něco jiného... ale už nevím, co to bylo. Sbohem..."

"Tudy ne," řekl Rogožin.

"Zapomněl jsem!"

"Tudy, tudy, pojď, povedu tě."

IV

Procházeli místnostmi, kterými sem kníže přišel. Rogožin šel kousek vpředu, kníže za ním. Přišli do velikého salonu. Na stěnách viselo několik obrazů, vesměs podobizny archijerejů a krajinky, na kterých se už nic nedalo rozeznat. Nad dveřmi do dalšího pokoje visel obraz dosti zvláštního tvaru, skoro dva metry dlouhý a nejvýše dvanáct palců vysoký. Představoval Spasitele právě sňatého s kříže. Kníže se na obraz zběžně podíval a jako by si na cosi vzpomněl, ale nezdržoval se a chtěl už projít dveřmi. Bylo mu úzko a toužil být venku. Rogožin se však před obrazem náhle zastavil.

"Všechny tyhle obrazy koupil nebožtík otec po jednom nebo dvou rublech na aukcích," řekl, "měl to rád. Jednou to tu prohlížel jakýsi znalec a řekl, že je to samý kýč, ale tady ten obraz nad dveřmi, který otec taky koupil za dva ruble, prý má cenu. Už otci za něj dával kdosi tři sta padesát rublů a Saveljev, Ivan Dmitrič, kupec a velký milovník obrazů, šel až na čtyři sta a minulý týden nabízel mému bratrovi dokonce pět set. Nechal jsem si ten obraz pro sebe."

"Ale to je... kopie Hanse Holbeina," řekl kníže, který si mezitím obraz prohlédl, "a řekl bych, ač nejsem velký znalec, že je to znamenitá kopie. Viděl jsem ten obraz v cizině a nemohu na něj zapomenout. Ale... proč..."

Rogožin se zčistajasna odvrátil od obrazu a vykročil zas jako prve před knížetem. Náhlé odmlčení se snad dalo vysvětlit jeho rostoucí roztržitostí a prapodivným podrážděním, ale knížete přece jen překvapilo, že Parfen tak znenadání přerušil rozhovor, který sám začal, a že mu ani neodpověděl.

"Lve Nikolajeviči, už dávno jsem se tě chtěl zeptat: Věříš v Boha?" začal zas najednou Rogožin, když ušli několik kroků.

"Jak divně se tážeš... a jak divně se tváříš...," poznamenal kníže bezděčně.

"Rád se na ten obraz dívám," zamumlal po chvíli Rogožin, jako by zas zapomněl na svou otázku.

"Na ten obraz!" zvolal kníže, podnícen náhlou myšlenkou, "na ten obraz! Ale ten obraz by mohl leckoho připravit o víru!"

"To ano, připravuje o víru," překvapivě souhlasil Rogožin. Byli už u dveří.

"Cože?" zarazil se náhle kníže. "Co to povídáš! Málem jsem žertoval, a ty mluvíš tak vážně! Proč ses mě ptal, věřím-li v Boha?"

"Jen tak! Už jsem se tě chtěl dávno zeptat. Teď přece hodně lidí nevěří. A co, je to pravda, tys přece žil v cizině, nedávno mi jeden ochmelka vykládal, že nejvíc lidí, co nevěří v Boha, je prý v Rusku? Pro nás prý je to lehčí, protože jsme dál než v těch druhých zemích..."

Rogožin se jedovatě usmál. Když vyslovil svou otázku, otevřel náhle dveře a s rukou na klice čekal, až kníže projde. Kníže se tomu podivil, ale prošel ven. Rogožin ho následoval na schodiště a zavřel za sebou dveře. Oba stáli proti sobě s takovým výrazem, jako by zapomněli, kde jsou a co mají dělat.

"Tak sbohem," řekl kníže a podával Rogožinovi ruku.

"Sbohem," odpověděl Rogožin a pevně, ale docela bezmyšlenkovitě stiskl podávanou dlaň.

Kníže sestoupil o schod níž a obrátil se.

"Ještě k té víře," začal s úsměvem, neboť zřejmě nechtěl Rogožina opustit bez vysvětlení a mimoto ožil pod dojmem nenadálé vzpomínky, "minulý týden jsem ve dvou dnech zažil čtyři zajímavá setkání. Ráno jsem jel novou železnicí a asi čtyři hodiny jsem rozmlouval s jistým S., s nímž jsem se seznámil cestou. Slýchal jsem o něm už dřív, mezi jiným také, že je ateista. Je to opravdu vzdělaný člověk, těšil jsem se, že si pohovořím se skutečným vědcem. Kromě toho má bezvadné chování a mluvil se mnou jako s člověkem, který je mu roven vzděláním a rozhledem. Nevěří v Boha.

Překvapilo mě však, že celou dobu jako by mluvil o něčem docela jiném, a hlavně proto mě to překvapilo, že i dřív jsem při setkání s bezvěrci a četbě takových knih vždycky míval dojem,

že mluví a píší v knihách o něčem docela jiném, i když zdánlivě mluvili a psali o tom. Také jsem mu to řekl, ale snad nejasně nebo nepřiléhavými slovy, protože nic nepochopil... Večer jsem zašel na nocleh do újezdního hotelu, kde zrovna předešlé noci došlo k vraždě, takže při mém příchodu o tom ještě všichni mluvili. Dva usedlí a docela střízliví vesničané, staří známí, dokonce přátelé, si vypili čaj a šli spát společně do jedné komůrky. Jeden z nich však si v posledních dnech u druhého povšiml stříbrných hodinek na žluté, perličkami vyšívané šňůrce, které u něho předtím patrně neviděl. Ten člověk nebyl zloděj, ba naopak byl poctivec a na svůj stav ne chudý. Ale hodinky se mu tak zalíbily, tak ho upoutaly, že nakonec neodolal. Vzal nůž, a když se jeho přítel obrátil, zezadu se k němu připlížil, rozmáchl se, zvedl oči k nebi, pokřižoval se, v duchu se vroucně pomodlil: Bože, odpusť mi, ve jménu Krista! A pak jednou ranou podřízl přítele jako berana a sebral mu hodinky."

Rogožin se rozchechtal a svíjel se v křečovitém smíchu. Působilo to nanejvýš podivně po jeho předešlé pochmurné náladě.

"To si dám líbit! Ne, to se povedlo!" vyrážel ze sebe téměř bez dechu, "jeden vůbec nevěří v Boha a druhý zas věří tolik, že se modlí i před vraždou... Ne, kníže, na tohle by nikdo nepřišel!

Hahaha! Ne, to je co říct!"

"Druhý den ráno jsem se šel projít po městě," pokračoval kníže, když se Rogožin trochu uklidnil, ačkoli se mu koutky úst ještě jako v záchvatu škubaly křečovitým smíchem, "a najednou vidím opilého vojáka, který se v úplně zpustlém stavu potácel po dřevěném chodníku. Přijde ke mně a povídá: 'Kup si, milostpane, stříbrný křížek, dám ti ho za dvacet kopejek. Je z pravého stříbra!' V ruce měl křížek, snad ho právě sundal s krku, na utahané modré stužce. Jenže byl na první pohled z pravého cínu, hodně veliký, osmiramenný, přesně podle byzantského vzoru. Dal jsem mu dvacetník a křížek jsem si hned zavěsil na krk. Na tváři mu bylo vidět, jak se raduje, že napálil hloupého panáčka, a docela určitě šel peníze ihned propít. Tenkrát jsem, příteli, žil pod dojmem všeho toho, čím mě Rusko přímo zaplavilo. Ničemu jsem tu dřív nerozumněl, rostl jsem tu jako němá tvář a po těch pět roků v cizině byl pro mne domov jakousi fantastickou představou.

Jdu tedy a říkám si: Ne, ještě vyčkám s odsouzením toho prodavače Krista. Sám Bůh ví, co se skrývá v srdcích těchto opilců a slabochů. Když jsem se za hodinu vracel do hotelu, namanula se mi do cesty ženská s kojencem. Byla ještě mladá, děcko mohlo být tak šestinedělní. Tu se dítě na ni usmálo, patrně poprvé od svého narození. A vidím, že se žena najednou s velkou zbožností pokřižovala. 'Copak?' ptám se jí. Tehdy jsem se pořád vyptával.

'Je to tak,' povídá, 'zrovna takovou radost cítí žena, když se na ni její dítě poprvé usměje, jakou má Pán Bůh, když uzří z nebe, že se k němu hříšník z upřímného srdce chystá pomodlit.' Tohle mi ta žena řekla, skoro doslova, a je to přece taková hluboká, taková jemná a vpravdě zbožná myšlenka, která úplně vyjadřuje celou podstatu křesťanství, ono pojetí Boha jako našeho vlastního otce, a ta radost Boha z člověka, rovnající se radosti otce z vlastního dítěte, to je základní myšlenka Kristova. Z úst prosté ženy! Ovšem byla to matka... a kdo ví, snad byla zrovna ženou toho vojáka. Parfene, prve ses mě ptal, tak tohle je má odpověď. Podstata náboženského cítění se vymyká všem úvahám, všem přestupkům a zločinům, všemu ateismu. Jde tu o cosi jiného a věčně půjde o něco jiného. Jde tu o cosi takového, co ateistům věčně bude unikat a věčně budou mluvit ne o tom. Ale hlavní je to, že nejzřetelněji a nejrychleji se o tom můžeš přesvědčit na ruském srdci, a to je můj závěr! Je to jedno z mých

prvních přesvědčení, které jsem vytěžil z našeho Ruska. Tady by bylo práce, Parfene! Věř mi, hodně práce by bylo v našem ruském světě!

Vzpomeň si, o čem jsme kdysi v Moskvě hovořili při svých schůzkách... A já se sem teď vůbec nechtěl vracet! A docela, docela jinak jsem si představoval naše shledání! Ale což...

Sbohem a nashledanou! Bůh s tebou!"

Obrátil se a sestupoval po schodech.

"Lve Nikolajeviči!" volal shora Parfen, když kníže dospěl k prvnímu zákrutu schodiště, "máš u sebe ten křížek, cos koupil od vojáka?"

"Ano, mám ho na krku."

Kníže se opět zastavil.

"Ukaž."

Zase nové podivínství. Kníže se zamyslil, pak vystoupil po schodech a ukázal Parfenovi křížek, aniž ho sundal z krku.

"Dej mi ho," požádal Rogožin.

"Proč? Snad bys..."

Kníže váhal se s křížkem rozloučit.

"Budu ho nosit a ty nos můj, dám ti ho."

"Máme si vyměnit křížky? Prosím, Parfene, s radostí, pobratříme se."

Kníže sňal cínový křížek, Parfen svůj zlatý a vyměnili si je.

Parfen mlčel. Kníže se smutným údivem pozoroval, že z tváře jeho vyvoleného bratra nemizí dřívější nedůvěra a trpký, téměř výsměšný úsměv, zvláště v některých chvílích jasně patrný.

Nakonec Rogožin mlčky uchopil knížete za ruku a chvíli stál, jako by se k čemusi odhodlával; potom ho táhl za sebou a sotva slyšitelně mumlal: "Pojď!" Prošli napříč chodbou a zazvonili u dveří naproti těm, z kterých vyšli. Otevřeli jim hned. Stařičká shrbená žena v šátku, celá v černém, se Rogožinovi mlčky hluboce uklonila. Chvatně se jí na cosi zeptal, nečekal však na odpověď a vedl knížete dál. Opět prošli řadou tmavých pokojů jaksi neobvykle chladně čistých, opatřených studeně strohým starodávným nábytkem s čistými bílými povlaky. Rogožin knížete zavedl bez ohlášení rovnou do malé místnosti, která byla zařízena jako obývací pokoj a ohrazena leštěnou přepážkou z mahagonového dřeva s dvěma dveřmi po stranách, za níž byla patrně ložnice. V koutě u kamen seděla v lenošce drobná paní, která se nezdála příliš stará, a dokonce měla zdravou, příjemnou, zakulacenou tvář, ale byla již úplně bělovlasá a na první pohled dočista zdětinštělá.

Měla na sobě černé vlněné šaty, přes ramena velký černý šátek a na hlavě čistý bílý čepec s černými stuhami. Nohy opírala o podnožku. Vedle ní seděla jiná čisťoučká stařenka, starší než ona, také ve smutku a v bílém čepci, která tu snad žila z milosti. Mlčky pletla punčochu. Obě tu podle všeho tak mlčky vysedávaly. Když první stařenka spatřila Rogožina a knížete, usmála se na ně a několikrát přívětivě kývla hlavou na znamení radosti.

"Matičko," řekl Rogožin a políbil jí ruku, "tohle je můj dobrý přítel, kníže Lev Nikolajevič Myškin. Vyměnili jsme si kříže.

V Moskvě před časem byl jako můj vlastní bratr a mnoho pro mě udělal. Požehnej mu, matičko, jako bys žehnala vlastnímu synovi.

Počkej, stařenko, ukaž, složím ti prsty..."

Ale než Parfen stačil udělat, co řekl, stařenka již zvedla pravou ruku, složila tři prsty a třikrát knížete zbožně pokřižovala.

Potom mu znovu přívětivě a něžně pokynula hlavou.

"Nuže pojďme, Lve Nikolajeviči," řekl Parfen, "přivedl jsem tě jen proto..."

Když vyšli zase na schodiště, dodal: "Ona ničemu nerozumí, co se jí povídá, ani mým slovům nerozuměla, ale přece ti požehnala, ze své vůle tedy... Tak sbohem, oba už musíme jít."

Otevřel dveře do svého pokoje.

"Ukaž, ať tě aspoň na rozloučenou obejmu, ty divný člověče,"

zvolal kníže, podíval se na Rogožina s něžnou výčitkou a chtěl ho obejmout. Ale Parfen váhavě zvedl ruce a hned je zase spustil.

Cosi mu v tom bránilo a raději se od knížete odvrátil, aby se na něj nemusel dívat. Nechtěl ho obejmout.

"Neměj strach! I když jsem ti vzal tvůj kříž, pro hodinky tě nezabiju!" bručel nezřetelně a nějak divně se přitom usmál. Ale vtom se jeho tvář docela změnila. Hrozně zbledl, rty se mu roztřásly a oči zaplály. Zvedl ruce, pevně knížete objal a bez dechu prohlásil: "Tak si ji vezmi, když je ti souzena! Je tvá! Ustupuju!...

Pamatuj na Rogožina!"

Odvrátil se od knížete, kvapně vešel do pokoje a zabouchl za sebou dveře.

V

Bylo již pozdě, skoro půl třetí, a kníže nezastal Jepančina doma.

Nechal tam tedy svou navštívenku a rozhodl se, že zajde do hostince U váhy poptat se po Koljovi; nenajde-li ho tam, zanechá mu lístek. V hostinci se dozvěděl, že Nikolaj Ardalionovič, "ráčil odejít hned zrána, račte vědět, ale na odchodu řekl, že kdyby se po něm

někdo případně ptal, podle všeho se vrátí ke třetí hodině. Nebude-li tu do půl čtvrté, znamená to, že odjel vlakem do Pavlovska ke generálové Jepančinové a zůstane u nich na oběd." Kníže se rozhodl, že počká, a dal si přinést oběd.

Kolja však nepřišel ani v půl čtvrté, ani ve čtyři. Kníže vyšel a kráčel bezmyšlenkovitě, kam ho nohy nesly. Počátkem léta bývají někdy v Petrohradě vzácně krásné dny - jasné, teplé a tiché.

Dnešní den k nim patřil jako z udělání. Nějakou dobu bloudil kníže bez cíle. Ještě se ve městě mnoho nevyznal. Občas se zastavoval na křižovatkách před některými domy, na náměstích a na mostech, také si jednou zašel odpočinout do cukrárny. Chvílemi si se zájmem prohlížel chodce, ale převážně nevnímal ani lidi, ani místa, kudy šel. Pociťoval trýznivé napětí a neklid a zároveň mimořádnou potřebu samoty. Toužil být sám, naprosto trpně se poddat oné mučivé tísni a nehledat z ní úniku. Protivilo se mu řešit otázky, které mu ležely na duši a na srdci. "Copak za to všechno mohu?" mumlal tiše, téměř nevědomky.

Před šestou hodinou se octl na stanici Carskoselské dráhy. Samota se mu záhy stala nesnesitelnou, srdce mu žhavě sevřela nová touha a na okamžik jasným světlem ozářila tmu, v níž umdlévala jeho duše. Koupil si lístek do Pavlovska a nedočkavě myslil na odjezd, stále mu však cosi nedávalo pokoje, a byla to skutečnost, ne fantazie, jak si namlouval. Když už nastupoval do vlaku, odhodil právě zakoupený lístek a vrátil se do města rozpačitý a zamyšlený. Když kráčel ulicí, jako by si posléze na cosi vzpomněl, jako by pochopil něco velmi podivného, co ho již dávno znepokojovalo. Náhle se vědomě přistihl při tom, čím se zabýval již dlouho, ale až do této chvíle podvědomě. Několik hodin, snad dokonce už v hostinci a možná i předtím, jako by pořád kolem sebe cosi hledal. Pak na to třeba nadlouho nebo na půl hodiny zapomněl a pak najednou se zase rozhlížel a pátral očima kolem sebe.

Ale sotva si uvědomil své chorobné a do této chvíle naprosto bezděčné počínání, kterému se již dlouho poddával, vynořila se mu v mysli i jiná vzpomínka, jež ho nesmírně zaujala. Vzpomněl si, že v okamžiku, kdy si uvědomil, že kolem sebe ustavičně cosi hledá, stál na chodníku před jakousi výkladní skříní a s velkým zájmem si prohlížel vystavené zboží. Teď zatoužil si tuto vzpomínku bezpečně ověřit a zjistit, zda opravdu stál před malou chvílí, snad nejvýš před pěti minutami, u oné výkladní skříně.

Nebo se mu to snad jen zdálo, něco si popletl? Existuje skutečně ona výkladní skříň a ono zboží? Je dnes přece ve zvláště chorobném rozpoložení, opravdu takřka stejném, v jakém býval dřív, když začínaly záchvaty jeho bývalé nemoci. Věděl, že v době, která předchází záchvatu, bývá nezvykle roztržitý, a dívá-li se bez zvláštního, napjatého zájmu, často si dokonce plete předměty a lidi. Měl však ještě zvláštní důvod, proč si tak naléhavě chtěl ověřit, zda skutečně stál před oním výkladem. Mezi vystavenými předměty byl totiž jeden, na který se díval a dokonce ho ocenil na šedesát kopejek ve stříbře, přes svou roztržitost a zmatek se na to pamatoval. Jestliže onen obchod existuje a onen předmět je tam skutečně mezi zbožím vystaven, pak se tam vlastně zastavil kvůli němu. Pak měl onen předmět pro něho tak silnou přitažlivost, že přivábil jeho pozornost dokonce ve chvíli nejhoršího zmatku, když vyšel z nádraží. Šel a téměř teskně se díval vpravo a srdce mu bušilo nedočkavostí. Hle, tady je ten obchod, konečně jej našel! Vzdálil se dobrých pět set kroků odtud, než mu napadlo, aby se vrátil. Ano, tuhle je ta věc za šedesát kopejek. Ovšem, nemůže stát víc než šedesát kopejek!

potvrdil si teď a zasmál se. Smál se však hystericky, začínalo mu být velmi úzko. Jasně se rozpomněl, že zrovna tady, před touto výkladní skříní se najednou obrátil, stejně jako

nedávno, když na sobě pocítil Rogožinův pohled. Jakmile se ujistil, že se nemýlil, o čemž ostatně ani před tímto ověřením nepochyboval, odvrátil se od výkladu a chvatně odcházel. Všechno by si měl bezodkladně promyslet. Už věděl, že ani na nádraží se mu nezdálo nic jen tak, že se mu opravdu přihodilo něco skutečného, co určitě souviselo s celým jeho dřívějším nepokojem. Opět však v něm nabyl vrchu nepřekonatelný vnitřní odpor, nechtělo se mu o ničem hloubat a také o ničem nehloubal. Začal myslet na něco jiného.

Mezi jiným přemýšlel o tom, že ve svých epileptických stavech míval těsně před záchvatem jisté období (jestliže ovšem záchvat nastal při vědomí), kdy se jeho mozek ve chvílích těžkého smutku, duševních mrákot a tísně náhle jakoby vznítil a všechny jeho životní síly se nezvykle vzepjaly. Pocit života a vědomí vlastní existence se v těchto krátkých záblescích zdesaterónásobovaly.

Mysl i srdce ozářilo nezvyklé světlo, veškeré vzrušení, pochyby, neklid jako by se rázem upokojily a ztišily ve svrchovaném klidu, plném jasné, harmonické pohody a naděje, plném rozumného smyslu a poznání nejhlubší příčiny. Tyto okamžiky, tyto záblesky byly však jen předtuchou oné poslední vteřiny (nikdy ne víc než vteřiny), kterou naráz začínal záchvat. Ta vteřina byla ovšem nesnesitelná.

Když uvažoval o tomto okamžiku později, již ve zdravém stavu, často si v duchu říkal, že tyto zákmity a probleskování vyššího pocitu a vědomí vlastní existence, a tedy i vyššího bytí, nejsou nic jiného než nemoc, porucha normálního stavu, a jestliže tomu tak je, pak vůbec nejde o vyšší bytí, nýbrž naopak o bytí nejnižší. Posléze však přece došel k nadmíru paradoxnímu závěru.

Ale co na tom, že je to nemoc? usoudil nakonec. Co na tom sejde, že to nenormální napětí, jestliže sám výsledek, jestliže onen přechodný pocit, přivolaný vzpomínkou a posuzovaný již ve zdravém stavu, se jeví jako svrchovaná harmonie a krása a skýtá neslýchaný a netušený pocit plnosti, rovnováhy, uklidnění a nadšeného zbožného splynutí s nejvyšší syntézou života? Tyto mlhavé výrazy mu připadaly sice výstižné, ale přece zdaleka nedostačující. O tom, že je to skutečně "krása a modlitba", že je to skutečně "nejvyšší syntéza života", nemohl věru ani zapochybovat. V oněch chvílích přece nemíval žádné nepřirozené chorobné vidiny jako po požití hašiše, opia nebo vína, snižující rozumovou činnost a znetvořující duši! To mohl jasně posoudit po překonání chorobného stavu. Ony chvíle znamenaly právě neobyčejně zesílené sebeuvědomění - máme-li tento stav označit jediným slovem - pocit sebe sama. Jestliže si v oné chvíli, v onom posledním okamžiku jasného vědomí před záchvatem ještě mohl zřetelně a s plným přesvědčením říci: Ano, za tuto chvíli bych mohl dát celý život! - pak ten okamžik opravdu měl tuto cenu. Na dialektické části svého závěru ovšem netrval. Příliš jasně viděl před sebou otupělost, duševní zatemněnost a idiotství jako následek oněch "nejvyšších okamžiků". Do vážného sporu by se samozřejmě nepouštěl. V jeho závěru, to jest v jeho ocenění oné chvíle bezpochyby vězel jakýsi omyl, ale skutečnost onoho pocitu ho přece jen poněkud mátla. Opravdu, co tedy počít se skutečností? Přece jen tomu tak bylo, přece jen si zrovna v oné vteřině ještě dovedl říci, že by snad právě ona vteřina pro bezmezně a plně pociťované štěstí mohla stát za celý život. "V té chvíli," řekl kdysi Rogožinovi v Moskvě při jedné z jejich tamějších schůzek, "v té chvíli začínám chápat zvláštní slova, že 'nebude více času'. Patrně," dodal s úsměvem, "je to právě ona vteřina, která sice nestačila, aby vytekla voda z převrženého džbánu epileptika Mohameda, ale jemu postačila k tomu, aby zahlédl všechna sídla Alláhova." V Moskvě se vůbec s Rogožinem často scházívali a nemluvili pouze o této věci. Rogožin prve řekl, že jsem mu tam byl bratrem; to řekl dnes poprvé, napadlo knížeti.

Napadlo mu to, když seděl v Letním sadu na lavičce pod stromem.

Bylo kolem sedmé. V parku bylo prázdno, zapadající slunce se na chvíli skrylo za mraky. Bylo dusno, připomínající předzvěst vzdálené bouřky. Rozjímavá nálada, do které se dostal, měla pro něho jakýsi půvab. Vzpomínkami i myslí ulpíval na všech předmětech kolem a nacházel v tom zalíbení; neustále se snažil na cosi zapomenout, na cosi přítomného a naléhavého, ale stačilo, aby se rozhlédl, a hned v něm zas vyvstala ona chmurná myšlenka, kterou by tak rád zapudil. Vzpomněl si, že dnes v hostinci při obědě rozmlouval s číšníkem o zvlášť podivné vraždě, která nedávno vyvolala mnoho rozruchu a řečí. Sotva však na to pomyslil, rázem se s ním zas dělo něco nezvyklého.

Náhle ovládlo všechnu jeho vůli mimořádně neodbytné nutkání, nebo snad téměř pokušení. Vstal z lavičky a zamířil z parku rovnou na Petrohradskou Stranu. Když prve šel po něvském nábřeží, zeptal se jakéhosi chodce, kde je na protějším břehu Petrohradská Strana.

Chodec mu ji ukázal, ale on tam nešel. Věděl přece, že by to dnes nemělo smysl. Adresu měl již dávno, snad by tedy mohl vyhledat dům Lebeděvovy příbuzné, ale věděl téměř s určitostí, že ji nezastane doma. Určitě odjela do Pavlovska, jinak by byl Kolja podle ujednání zanechal u Váhy zprávu. Jestliže tam nyní šel, tedy ne proto, aby ji spatřil. Hnala ho tam jakási chmurná a trýznivá zvědavost. Bleskla mu hlavou nová, nenadálá myšlenka.

Bylo však zvláštní, že se vůbec dal na cestu a věděl, kam jde.

Ostatně zanedlouho zas téměř nevnímal směr svých kroků. Další úvahy o "nenadálé myšlence" se mu záhy hrozně zprotivily a připadaly mu téměř nepřípustné. S mučivě napjatou pozorností si prohlížel všechno, co mu padlo do očí, bloudil zrakem po obloze i po Něvě. Dal se do řeči s děckem, které potkal cestou. Snad se i jeho epileptický stav stupňoval čím dál víc. Třebas se pomalu, přece jen schylovalo k bouřce. Zdálky se již ozývalo hřmění.

Začínalo být velmi dusno...

Bůhvíproč se mu ustavičně jako dotěrná a do omrzení nudná melodie vtírala myšlenka na Lebeděvova synovce, kterého nedávno poznal.

Podivné na tom bylo, že ho v duchu ztotožňoval s oním vrahem, o němž se zmínil Lebeděv, když mu synovce představoval. Ano, o tom vrahovi četl teprve před krátkou dobou. Po svém příjezdu do Ruska slyšel a četl o takových věcech velmi mnoho a vytrvale takové případy sledoval. A dneska rozmlouval s číšníkem právě o vraždě Žemarinových, snad až s přílišným zájmem. Vzpomněl si, že mu číšník dal za pravdu. Nebyl to hloupý mladík, vypadal solidně a rozšafně, ale ostatně bůhví, co je vlastně zač. V nové zemi se těžko vyznáš v nových lidech. V ruskou duši však začínal vášnivě věřit. Za těch posledních šest měsíců poznal velmi, velmi mnoho nového, nečekaného, neslýchaného a nepředvídaného! Ale cizí duše je hádanka, i ruská duše je hádanka, málokdo do ní vidí. Tak dlouho a důvěrně se přece stýkal s Rogožinem, "bratrsky" se s ním stýkal - ale zná ho vůbec? Ostatně v tom všem je někdy tolik podivných rozporů, zmatku a obludnosti! A ten Lebeděvův synovec, jaký to byl odporný, domýšlivý spratek! Ale co to pořád mám?

uvažoval kníže zmateně, cožpak on zabil ty lidi, těch šest osob?

Nějak se mi pletou myšlenky... to je divné! Hlava se mi točí... A jak sympatickou, milou tvář má Lebeděvova nejstarší dcera, ta s děckem v náručí, jaký má nevinný, skoro dětský výraz a téměř dětský smích! Bylo zvláštní, že mu ten obličej už vypadl z paměti a teprve teď si ho připomněl. Lebeděv, který jim chce nahnat strach svým dupáním, je pravděpodobně všechny bezmezně miluje. A je nad slunce jasnější, že zrovna tak miluje i svého synovce!

Ostatně co si to vzal do hlavy, takhle je všecky bez milosti soudit a odsuzovat. On, který je tu dnes první den! Lebeděv ho dnes přece pořádně překvapil, copak mohl očekávat, že je takový?

Lebeděv a Dubarryová - propánakrále! Ostatně, bude-li Rogožin vraždit, neprovede to aspoň tak bezhlavě. Aspoň nebude takový zmatek. Podle nákresu objednaný nástroj a šest lidí povražděných v holé nepříčetnosti. Zdalipak má Rogožin nástroj objednaný podle vlastního nákresu... ten... ale... cožpak už je jisté, že Rogožin bude vraždit! zachvěl se najednou kníže. Není to ode mne přímo zločinná starostlivost, tak cynicky a nepokrytě něco takového předpokládat! zvolal a vzápětí se začervenal studem. Strnul údivem a zastavil se na místě jako přikovaný. Rázem si vzpomněl na pavlovské a po něm na nikolajevské nádraží, na svou nedávnou přímou otázku Rogožinovi o očích, na Rogožinův kříž, který má teď na krku, na požehnání matky, ke které ho Rogožin zavedl, na jeho poslední křečovité objetí a poslední střetnutí nedávno na schodech - a potom všem se přistihne při ustavičném hledání něčeho kolem, a ta výkladní skříň a ten předmět. Taková podlost!

A po tom všem jde teď se "zvláštním úmyslem", s "neobvyklou myšlenkou"! Jeho duši naplnilo trýznivé zoufalství. Chtěl se neprodleně vrátit domů, do svého hotelu, dokonce se obrátil a vykročil. Za okamžik se však zastavil a po kratičké úvaze opět vyrazil původním směrem.

Tak došel na Petrohradskou Stranu a byl už blízko u domu. Teď tam přece nejde s dřívějším úmyslem, ani s "neobvyklou myšlenkou"! Co ho to vůbec napadlo! Ano, nemoc se mu bezpochyby vrací, to už je jistá věc, pravděpodobně ještě dnes může čekat záchvat. A záchvat má na svědomí celé to zatemnění mysli i onu "myšlenku"! Teď má mysl jasnou, démon je zapuzen, pochyby rozptýleny, do srdce vstoupila radost. A... tak dlouho ji přece neviděl, musí ji vidět a... ano, rád by teď potkal Rogožina, vzal by ho za ruku a šli by spolu... Jeho srdce je čisté, jak by mohl být Rogožinovým sokem?

Zítra sám půjde a řekne Rogožinovi, že ji viděl; přispěchal sem přece úprkem, jak řekl Rogožin, jenom proto, aby ji uviděl! Snad ji zastihne, není přece docela jisté, že odjela do Pavlovska!

Ano, všechno se musí vyjasnit, aby si rozuměli, aby se Rogožin už nikdy tak vášnivými a trpkými slovy nezříkal své lásky, všechno se musí dít svobodně a... čistě. Cožpak Rogožin není schopen čistého citu? Řekl, že k ní necítí takovou lásku, že nemá v srdci lítost a vůbec žádný soucit. Ovšem, potom ještě dodal: "Tvá lítost je možná větší než má láska", ale dělá se horší, než je.

Rogožin s knihou... což to není lítost, což to není první známka lítosti? Což pouhá přítomnost té knihy nesvědčí o tom, že si jasně uvědomuje svůj vztah k ní? A to, co prve vyprávěl? Ne, to už je hlubší než pouhá vášeň. Či snad její tvář vzbuzuje pouhou vášeň? A mohla by tato tvář dnes vůbec vyvolat vášeň? Probouzí bolest a uchvacuje duši... V té chvíli se v srdci knížete ozvala palčivá, trýznivá vzpomínka...

Ano, trýznivá. Vzpomněl si, jak ho ještě nedávno trápilo, když u ní poprvé začal pozorovat známky šílenství. Tehdy byl téměř zoufalý. Jak jen ji mohl opustit, když od něho utekla k Rogožinovi? Sám si měl za ní pospíšit, ne čekat na zprávy.

Ale... je to možné, že si Rogožin jejího šílenství dosud nevšiml?... Hm... Rogožin vidí ve všem jiné příčiny, ve všem hledá vášeň! Je tak nesmyslně žárlivý! Co vlastně mínil tím svým podezřením? Kníže se pojednou zarděl a srdce se mu sevřelo.

Ostatně, proč se k tomu vracet? Je to oboustranné šílenství. Od něho, knížete, by přece bylo téměř nemyslitelné, téměř nelidsky kruté pociťovat k té ženě vášeň. Ba ano! No, Rogožin se dělá horší, než je, má přece velké srdce, schopné utrpení i útrpnosti.

Až pozná pravdu, až se přesvědčí, jak ubohé stvoření je ta pomatená, pološílená žena, musí jí přece odpustit všechno, co bylo, všechno své strádání! Jistě se pak stane jejím sluhou, bratrem, přítelem, prozřetelností. Soucitem zmoudří i sám Rogožin. Soucit je základní a snad jediný zákon všeho lidského bytí. Ó, jak neodpustitelně a bídně se provinil na Rogožinovi!

Ne, ruská duše není " temná záhada", ale on sám má temnou duši, jestliže si mohl vymyslit něco tak hrozného. Za několik vřelých, srdečných slov v Moskvě už ho Rogožin nazývá bratrem, zatímco on... To všechno je nemoc a blouznění! Všechno se musí vyjasnit!... Jak zasmušile Rogožin prve prohlásil, že ztrácí víru! Ten člověk jistě nesmírně trpí! Řekl, že se rád dívá na ten obraz, ne, nedívá se na něj rád, ale pociťuje nutkání. Rogožin není jen člověk silných vášní, je přece i bojovník a chce si mermomocí vydobýt zpět ztracenou víru. Zoufale ji teď potřebuje... Ano! Musí v něco věřit! V někoho! Ale ten Holbeinův obraz je tak zvláštní... Hle, tady je ta ulice. A tohle je jistě ten dům, ano, číslo 16, "dům manželky soudního oficiála Filisovové". Tady! Kníže zazvonil a ptal se po Nastasje Filippovně.

Sama majitelka domu mu odpověděla, že Nastasja Filippovna hned zrána odjela do Pavlovska k Darje Alexejevně a "dokonce není vyloučeno, že se tam několik dní zdrží". Filisovová byla drobná osůbka s pichlavýma očima, špičatou tváří a pronikavým potměšilým pohledem. Na otázku po jeho jménu, kterou úmyslně vyřkla s jakýmsi tajemným zabarvením, nechtěl kníže zpočátku odpovědět.

Vzápětí se však vrátil a naléhavě prosil, aby Nastasje Filippovně tlumočila jeho jméno. Filisovová vzala na vědomí jeho prosbu o něco pozorněji a s neobyčejně diskrétním pohledem, kterým patrně naznačovala: Nemějte strach, všechno jsem pochopila. Jméno knížete na ni zřejmě udělalo velký dojem. Kníže se na ni roztržitě podíval a ubíral se zpátky do hotelu. Ale na tváři měl teď docela jiný výraz, než když zvonil u Filisovové. Opět se s ním stala náhlá, podivná změna, opět kráčel bledý, slabý, trpící a rozrušený, kolena se mu třásla a na promodralých rtech mu bloudil zmatený, nešťastný úsměv. Jeho "nenadálá myšlenka" se najednou potvrdila a došla oprávnění - a on zas věřil svému démonu!

Ale skutečně se potvrdila? Skutečně došla oprávnění? Proč najednou zas to chvění, ten studený pot, ta ledová tíha v duši?

Proto snad, že opět spatřil "ony oči"? Vždyť jen proto, jedině proto přece odešel z Letního sadu, aby je uviděl! V tom právě spočívala jeho "nenadálá myšlenka". Prudce zatoužil uzřít ony "tehdejší oči", aby se nezvratně ujistil, že se s nimi určitě setká tam, u onoho domu. Horečně si to přál, proč je tedy tak stísněný a ohromený tím, že je teď skutečně uviděl? Jako by se toho nenadál! Ano, byly to tytéž oči (o tom už nemohlo být pochyb!), které na něho

zajiskřily ráno z davu, když vystupoval z vagonu Nikolajevské dráhy; tytéž (naprosto tytéž!), jejichž pohled na sobě zezadu zachytil, když usedal ke stolu u Rogožina.

Rogožin se k nim neznal, jen se zeptal s pokřiveným, ledovým úsměvem: "Čí to mohly být oči?" A kníže měl strašnou touhu, ještě před nedávnem, na peroně Carskoselské dráhy - když nasedal do vlaku, aby odjel k Aglaje, a náhle opět spatřil ony oči, toho dne již potřetí -, přistoupit k Rogožinovi a říci mu, čí to byly oči!

Vyběhl však z nádraží a vzpamatoval se až před nožířovým krámkem v okamžiku, kdy tam stál a odhadoval na šedesát kopejek jistý předmět s jelení střenkou. Divný a hrozný démon se k němu vetřel nadobro a nechtěl ho již opustit. Když zasněně seděl v Letním sadu pod lípou, našeptal mu tento démon, že měl-li Rogožin takové nutkání stopovat ho od samého rána a sledovat každý jeho krok, pak tedy, jestliže zjistí, že kníže neodjel do Pavlovska (což ovšem bylo pro Rogožina osudným svědectvím), vydá se určitě tam, k onomu domu na Petrohradské Straně, a určitě tam bude číhat na něho, na knížete, který mu ráno dal čestné slovo, že ji nevyhledá, že proto do Petrohradu nepřijel. Místo toho kníže jako štvaný zamířil k onomu domu, a jaký div, že se tam opravdu setkal s Rogožinem. Uviděl jen nešťastného člověka, jehož nálada byla ponurá, leč naprosto pochopitelná. Tentokrát se před ním nešťastník vůbec neskrýval. Ano, doma Rogožin z nějakého důvodu zapíral a lhal, ale na nástupišti stál docela otevřeně. Spíš on, kníže, se snažil ukrýt, a ne Rogožin. A teď zas stál na protějším chodníku, asi padesát kroků od domu na protější straně ulice, paže zkříženy a čekal. Tady už stál docela na očích, a snad dokonce i chtěl, aby ho bylo vidět. Stál tu jako žalobce i jako soudce, ne jako... Jako kdo?

Proč však k němu kníže nepřistoupil, proč se od něho odvrátil, jako by nic nepozoroval, přestože se jejich oči střetly? Ano, jejich oči se střetly. Oba se na sebe podívali. Před chvílí ho přece sám chtěl vzít za ruku a jít tam spolu s ním? A sám přece chtěl zajít zítra k němu a říci, že ji navštívil. Na poloviční cestě sem, když mu náhlá radost naplnila srdce, zřekl se přece sám svého démona! Nebo snad skutečně bylo v Rogožinovi, v celém jeho dnešním zjevu, v souhrnu jeho slov, hnutí, činů a názorů něco takového, co by opravňovalo strašné předtuchy knížete a pohoršlivé našeptávání jeho démona? Cosi, co je naprosto zjevné, ale co se nedá dobře analyzovat a vylíčit, ani jasně odůvodnit, co však přes všechny tyto potíže a překážky vytváří naprosto ucelený a nezvratný dojem, který mimovolně přechází v úplnou jistotu?

Jistotu - o čem? Ó, jak knížete trápila obludnost, nízkost této nezvratné jistoty, této "ponižující předtuchy" a jaké výčitky si činil! Jen řekni o čem, máš-li k tomu odvahu! předhazoval si vyčítavě, jen se neboj dát své myšlence jasnou, přesnou formu a vyslov ji bez váhání! Jsem to ale bídák! opakoval si v duchu a zrudl hněvem. Jakýma očima se ode dneška budu dívat na toho člověka! Tohle je ale den! Ach bože, to je hrůza!

Na konci dlouhé, strastiplné cesty z Petrohradské Strany se knížete na okamžik zmocnila neodolatelná touha jít ihned k Rogožinovi, počkat na něho, až se vrátí, a obejmout ho se slzami studu, všechno mu vypovědět a všechno rázem skoncovat. Ale už stál před svým hotelem... Ten hotel se mu už předtím nelíbil, ty chodby, celý dům, jeho pokoj, od první chvíle se mu nelíbily; několikrát za den si s jakýmsi zvláštním odporem vzpomněl, že se sem musí vrátit... Ale co je to dnes se mnou, že jako nemocná ženská věřím každému tušení? pomyslel si podrážděně, vysmívaje se sám sobě, a zastavil se před vchodem. Nový, nesnesitelný nával studu a téměř zoufalství ho přikoval na místě. Okamžik stál nehnutě. To se někdy lidem stává, že bezděčná nesnesitelná vzpomínka, se zvláštní příměsí studu, zastaví

někdy na okamžik jejich kroky. Ano, jsem člověk bez srdce a zbabělec! řekl si zamračeně a váhavě vykročil, ale... znovu se zastavil...

V okamžiku, kdy se kníže blížil k hotelu, v průjezdě beztak už šerém se setmělo úplně. Bouřkový mrak, který se přihnal, pohltil přísvit večera, pak se náhle roztrhl a spustil se liják. Když kníže po krátkém zaváhání trhavě vykročil, byl už na začátku průjezdu, přímo u vchodu z ulice. A v hloubi zešeřelých vrat spatřil náhle na úpatí schodiště nějakého muže, který jako by tam na cosi čekal, ale jen se mihl a zmizel. Kníže si ho nemohl dobře prohlédnout a nemohl by tudíž s určitostí říci, kdo to byl.

Procházelo tudy mnoho lidí, byl to hotel, kde neustále někdo procházel a probíhal po chodbách. Najednou si však kníže s plnou a nezvratnou jistotou uvědomil, že toho člověka poznal a že to byl určitě Rogožin. V příštím okamžiku kníže vyběhl za ním po schodech. Srdce se mu sevřelo. Teď se všechno rozhodne! řekl si v duchu s podivnou jistotou.

Schodiště, na které kníže vyběhl z průjezdu, vedlo do chodeb prvního a druhého poschodí, kde byly hotelové pokoje. Jako ve všech starých domech, bylo schodiště zděné, tmavé, úzké a točilo se kolem širokého kamenného pilíře. Na prvním odpočívadle byl pilíř vyhlouben do jakéhosi výklenku sotva krok širokého a půl kroku hlubokého. Avšak pro jednoho člověka tam bylo dost místa.

Přestože byla tma, rozpoznal kníže, hned jak vyběhl k odpočívadlu, že se v onom výklenku bůhvíproč kdosi skrývá. Měl najednou chuť projít a vůbec se tím směrem nepodívat. Postoupil o krok, leč přece neodolal a obrátil se.

Dvě oči, tytéž oči jako dřív, se náhle setkaly s jeho pohledem.

Muž, který se skrýval ve výklenku, jednou nohou vykročil ven.

Okamžik stáli těsně proti sobě. Náhle ho kníže chytil za ramena a obrátil zpátky ke schodům, blíž k světlu, aby mu lépe viděl do tváře.

Rogožinovi zasvítily oči a obličej mu znetvořil vzteklý úšklebek.

Zvedl pravou ruku, v níž se cosi zalesklo. Kníže ji nemínil zadržet. Pamatoval se jen, že snad vykřikl: "Parfene, nevěřím..."

Potom jako by se před ním náhle něco rozevřelo. Zvláštní vnitřní světlo mu zazářilo v duši. Ten okamžik trval snad půl vteřiny, přece si však jasně a vědomě zapamatoval začátek, první zvuk svého strašného zaúpění, které se mu mimovolně vydralo z prsou a které by žádnou mocí nedovedl zadržet. Potom jeho vědomí rázem pohaslo a nastala úplná tma.

Po dlouhé době opět dostal epileptický záchvat. Jak známo, epileptický záchvat, padoucnice, přichází naráz. V tu chvíli se k nepoznání změní tvář, zvláště výraz očí. Celé tělo se křečovitě svíjí a škube sebou a stejně tak všechny rysy obličeje. Strašný, nepředstavitelný, ničemu nepodobný skřek se dere z prsou; v tom skřeku jako by zanikalo všechno lidské a pozorovatel vůbec nemůže, nebo přinejmenším velmi těžko může přiznat a představit si, že to křičí právě týž člověk. Dokonce se mu zdá, jako by to křičel kdosi jiný, skrytý v onom člověku. Mnoho lidí tak alespoň líčilo svůj dojem, v mnohých pak probouzí pohled na člověka stiženého záchvatem padoucnice nesnesitelnou, prudkou hrůzu, jež má v sobě až cosi mystického. Je

velmi pravděpodobné, že podobný náhlý úděs ve spojení se všemi ostatními hrůznými dojmy oné chvíle přimrazil Rogožina na místě a zachránil tak knížete před nevyhnutelným bodnutím nožem, které mu bezprostředně hrozilo.

Rogožin, ještě než pochopil, že jde o záchvat, jakmile spatřil, že kníže před ním couvl a náhle se skácel naznak rovnou ze schodů a při pádu zátylkem narazil na kamenný schod, uháněl ozlomkrk dolů, vyhnul se ležícímu knížeti a téměř beze smyslů vyrazil z hotelu.

Jeho tělo, zmítající se v křečích a záškubech, se svezlo po schodech, kterých bylo nejvýš patnáct, až na konec schodiště.

Netrvalo ani pět minut a nemocného si kdosi povšiml. Brzy se kolem něho shlukli lidé. Kaluž krve u hlavy vzbudila podezření, že se postižený nezranil při pádu, nýbrž že tu snad došlo k něčemu "nepatřičnému". Záhy však několik lidí rozpoznalo padoucnici a jeden podomek poznal v knížeti nedávného hosta.

Rozruch se nakonec utišil dík jedné šťastné okolnosti.

Kolja Ivolgin, který zprvu slíbil, že ke čtvrté hodině bude u Váhy a místo toho jel do Pavlovska, odmítl z jakéhosi nenadálého vnuknutí obědvat u paní generálové, vrátil se do Petrohradu a pospíšil si do hostince U váhy, kam dorazil navečer kolem sedmé.

Když z lístku od knížete zjistil, že je ve městě, vydal se za ním na udanou adresu. V hotelu se dověděl, že kníže odešel; čekal tedy na něho dole v bufetu, popíjel čaj a poslouchal hudbě z orchestrionu. Jakmile náhodou zaslechl hovor o tom, že kdosi dostal záchvat, ihned vyběhl, veden neklamnou předtuchou, na chodbu a poznal v nemocném knížete. Neprodleně zařídil, co bylo třeba. Knížete přenesli do jeho pokoje. Sice se poněkud probral z mrákot, dlouho však nenabýval plného vědomí. Povolaný lékař vyšetřil ránu na hlavě, nařídil obklady a prohlásil, že od úrazu nehrozí nejmenší nebezpečí. Asi za hodinu, když kníže již dosti dobře vnímal své okolí, dopravil ho Kolja drožkou z hotelu k Lebeděvovi. Lebeděv přivítal knížete s velkým nadšením a úctou.

Dokonce kvůli němu urychlil stěhování na venkov, pozítří byli už všichni v Pavlovsku.VI

Lebeděvova vila byla nevelká, ale pohodlná, ba dokonce hezká.

Část určená k pronajímání byla zvlášť pěkně upravena. Na dosti prostorné terase před vchodem z ulice stály velké květináče s pomerančovými, citronovými a jasmínovými keři, což mělo podle Lebeděvova záměru skýtat velmi lákavou podívanou. Několik keřů získal zároveň s vilou, a protože se, jak usoudil, vyjímaly na terase neobyčejně pěkně, přikoupil pro zvýšení dojmu v dražbě několik dalších podobných květináčů. Toho dne, kdy konečně dopravil všechny keře do vily a efektně je rozestavil, sbíhal co chvíli po schůdcích terasy na ulici, kde se kochal pohledem na své panství a v duchu částku zvyšoval, kterou hodlal požadovat od svého budoucího nájemníka. Zesláblému, duševně i tělesně nemocnému knížeti se vilka velmi zalíbila. Ostatně, když přijel třetí den po svém záchvatu do Pavlovska, byl již napohled téměř zdravý, i když se vnitřně zatím necítil docela zotavený. Rád viděl kolem sebe všechny, kdo ho obklopovali v nemoci, zejména Kolju, který se od něho téměř nehnul, i celou Lebeděvovu rodinu vyjma synovce, který se kamsi vytratil, i samotného Lebeděva.

Dokonce měl radost i z generála Ivolgina, který ho navštívil ještě ve městě. Když přijeli do vily, schylovalo se již k večeru.

Kolem knížete se na terase shromáždil hlouček lidí. První přišel Gaňa, kterého kníže sotva poznal, jak mezitím zhubl a všecek se změnil. Po něm přišli Varja s Pticynem, kteří také byli v Pavlovsku na letním bytě. Generál Ivolgin už u Lebeděva tak zdomácněl, že se s ním pravděpodobně i stěhoval. Lebeděv ho nerad pouštěl ke knížeti a zdržoval ho u sebe. Choval se k němu přátelsky, patrně se už dávno znali. Kníže si povšiml, že po celé tři dny jeho nemoci vedli spolu dlouhé rozhovory, občas velmi hlučné, a chvílemi se dokonce přeli o nějaké důležité vědecké otázky, což Lebeděvovi zřejmě působilo velké potěšení. Téměř se zdálo, že by se bez generála ani neobešel. Ale od prvního dne, co se přestěhovali na venkov, zavedl Lebeděv ve styku s knížetem stejná opatření jak vůči generálovi, tak vůči své rodině. Pod záminkou, že knížete nesmí nikdo rušit, nikoho k němu nepouštěl, dupal, mával rukama, zaháněl dcery, Věru s děckem nevyjímaje, hned při prvním podezření, že jdou na terasu za knížetem, přestože ho kníže naléhavě prosil, aby je neodháněl.

"Předně nebudou mít žádný respekt, když se jim povolí, a kromě toho se to ani nesluší," vysvětloval knížeti na jeho přímou otázku.

"Je to zbytečné!" domlouval mu kníže, "opravdu mě tím svým ustavičným dozorem a hlídáním jenom trápíte. Nudím se o samotě, kolikrát jsem vám to říkal, a to vaše věčné mávání rukama a chození po špičkách mi jen zhoršuje náladu."

Kníže tím narážel na to, že Lebeděv, třebaže odháněl všechny členy rodiny pod záminkou, že nemocný potřebuje klid, sám ho po celé tři dny nenechal ani okamžik na pokoji, každou chvíli otevřel dveře, strčil hlavu do pokoje a rozhlédl se, jako by se chtěl přesvědčit, že tam nemocný ještě je, že neutekl, a potom se po špičkách pomalu kradl ke křeslu, až někdy knížete bezděčně vylekal. Neustále se dotazoval, zda něco nepotřebuje, a když ho kníže nakonec prosil, aby mu dopřál klidu, beze slova se poslušně obracel, šel po špičkách ke dveřím a máchal přitom rukama.

Naznačoval tak, že se přišel jenom podívat, že už nic neříká, odchází, nevrátí se; ale za deset minut, nejdéle za čtvrt hodinky se objevil znova. Kolja ho trpce rmoutil, ba dokonce pohoršoval tím, že měl ke knížeti volný přístup. Chlapec si všiml, že Lebeděv celé půlhodiny stojí u dveří a naslouchá jeho rozhovoru s knížetem. Ovšemže to neopomenul knížeti sdělit.

"Držíte mě pod zámkem, jako byste mě pokládal za svůj majetek,"

ohrazoval se kníže, "víte, aspoň tady na venkově bych si to představoval jinak a ujišťuji vás, že budu přijímat lidi podle svého vkusu a vyjdu si kam budu chtít."

"Inu ovšem, ovšem!" zamáchal rukama Lebeděv.

Kníže si ho pozorně změřil.

"Řekněte, Lukjane Timofejiči, jestlipak jste si sem přivezl tu skřínku, co visela nad hlavou vaší postele?"

"Ne, nepřivezl."

"Snad jste ji tam nenechal?"

"Nedá se převážet. Musel bych ji vylomit. Je zazděná."

"Máte snad tady právě takovou?"

"Dokonce daleko lepší, koupil jsem ji zároveň s domkem."

"Tak. A koho jste to prve ke mně nechtěl pustit? Asi před hodinou."

"To... to byl generál. Ovšemže jsem ho nepustil, nemá u vás co pohledávat. Já si ho velmi vážím, kníže, to ano, je to... veliký muž, nevěříte? No snad uvidíte sám, ale přece... vy byste ho, nejjasnější kníže, přijímat neměl."

"Ale proč, smím-li se zeptat? A proč tu stojíte na špičkách, Lebeděve, a proč se pořád tváříte, jako byste mi chtěl svěřit nějaké tajemství?"

"Jsem netvor, velký a vím to," znenadání odpověděl Lebeděv a bil se přitom procítěně v prsa, "ale není snad generál pro vás příliš pohostinský?"

"Příliš pohostinský?"

"Ano prosím. Předně se u mne hodlá nastálo bydlet. Budiž, ale jde tak daleko, že se mi vtírá i jako příbuzný. Už jsme probrali své pokrevní svazky a vyšlo najevo, že jsme švagři. Podle něho i vy jste po matce jeho synovcem z druhého kolena, zrovna včera mi to povídal. Jestliže jste jeho synovcem, jsme i my dva spolu spřízněni, nejjasnější kníže. Což o to, to je jen taková slabůstka, ale nyní zas tvrdí, že od té doby, co ho jmenovali praporčíkem, až do jedenáctého června loňského roku neměl nikdy u tabule méně než dvě stě osob. Naposled dokonce vykládal, že prý se u nich od stolu vůbec nevstávalo, že dennodenně obědvali, večeřeli a pili čaj celých patnáct hodin, a trvalo to nepřetržitě třicet let, sotva prý se našel čas, aby vyměnili ubrusy. Jakmile jeden vstal a odešel, hned ho vystřídal druhý, a o svátcích a oslavách panovnického rodu hostil prý na tři sta osob. A v den tisícího výročí Ruska prý napočítal plných sedm set hostů. To už je vášeň, tyhlety báchorky, to je prosím příznak velmi povážlivý!

A je tuze nebezpečné přijímat takové pohostinské lidi, a tak jsem si myslil, zdali není pro nás dva ten člověk přespříliš pohostinský?"

"Ale tuším, že jste s ním docela zadobře?"

"Jako s vlastním bratrem, zajisté, a beru to jako žert; ať jsme švagři, to mi jen přidá na cti. Přes těch dvě stě hostů a tisící výročí Ruska v něm vidím vynikajícího muže. Prosím, to říkám upřímně. Před chvílí jste se ráčil zmínit o tajemství, kníže, že se tvářím, jako bych vám chtěl prozradit jakési tajemství, a vidíte, jako z udělání je to zrovna pravda. Jistá osoba mi právě dala vědět, že by se s vámi ráda potají setkala."

"Ale proč potají? Nerozumím. Sám k ní půjdu, třeba dnes."

"Nikolivěk, nikolivěk!" zamáchal rukama Lebeděv, "ona se neobává toho, co vy si možná myslíte. Ten vyvrhel se ostatně denně chodí ptát na vaše zdraví, víte o tom?"

"Nějak příliš často o něm užíváte slova vyvrhel, to je mi tuze podezřelé."

"Nic vám nemůže být podezřelé, vůbec nic," chvatně odporoval Lebeděv, "chtěl jsem vám jen vysvětlit, že se jistá osoba nebojí jeho, nýbrž někoho jiného, ale dočista jiného."

"Tak už mi, prosím vás, řekněte koho?" zaútočil kníže nedočkavě na Lebeděva, který se tajnůstkářsky šklebil.

"To je právě tajemství," pousmál se Lebeděv.

"Čí tajemství?"

"Vaše. Sám jste mi, nejjasnější kníže, zakázal, abych před vámi o tom mluvil," brumlal Lebeděv, a když se dostatečně pokochal zvědavostí své oběti, vystupňovanou až k chorobné netrpělivosti, dodal náhle: "Bojí se Aglaji Ivanovny."

Kníže se zamračil a chvíli mlčel.

"Věřte, že tu u vás nezůstanu, Lebeděve," řekl najednou. "Kde je Gavrila Ardalionovič a kde jsou Pticynovi? U vás? I ty jste mi odlákal."

"Hned tu budou, hnedlinko. Dokonce i generál přijde. Všechny dveře zotvírám, všechny dcery svolám, všechny svolám, hned, hned," ustrašeně šeptal Lebeděv, mával rukama a pobíhal od jedněch dveří ke druhým.

Vtom z ulice na terasu přiběhl Kolja a hlásil, že za ním jdou hosté, Lizaveta Prokofjevna a všechny tři dcery.

"Mám sem pustit Pticynovi a Gavrilu Ardalionoviče? A co generál, může sem taky?" vyskočil Lebeděv, ohromený touto zprávou.

"Proč ne? Všichni jsou vítáni. Ujišťuji vás, Lebeděve, že jste hned od začátku nějak špatně pochopil můj vztah k lidem, ustavičně jste na omylu. Nemám nejmenší příčiny před někým se schovávat nebo něco tajit," zasmál se kníže.

Lebeděv uznal za vhodné se rovněž zasmát. Také on byl zřejmě přes své patrné rozčilení naprosto spokojen.

Koljova zpráva se brzy potvrdila. Předběhl Jepančinovy pouze o několik kroků, aby je ohlásil, takže vzápětí se současně ze dvou stran objevili na terase hosté, z ulice - dámy Jepančinovy, a z pokojů - Pticynovi, Gaňa a generál Ivolgin.

Jepančinovi se dověděli o nemoci knížete a jeho příjezdu do Pavlovska před malou chvílí od Kolji, do té doby žila paní generálová v těžkých pochybách. Již předevčírem pověděl generál své rodině o navštívence knížete. Tato zpráva naplnila paní generálovou jistotou, že kníže se vzápětí rozjede do Pavlovska, aby je vyhledal. Marně ji děvčata ujišťovala, že člověk, který jim půl roku nepsal, nebude mít ani teď tak naspěch, že má v Petrohradě pravděpodobně docela jiné starosti, kdo ví? Paní generálovou tyto poznámky notně dohřály a byla ochotna se vsadit, že kníže přijede nejpozději zítra, ačkoli "i to už by bylo pozdě". Nazítří čekala celé dopoledne, čekali k obědu i navečer, a když se docela setmělo, rozhněvala se Lizaveta

Prokofjevna na všechny a se všemi se pohádala, aniž se ovšem ve svých předhůzkách zmínila slovem o knížeti. Celý příští den o něm také nepadla ani zmínka. Když Aglaje při obědě bezděčně uklouzlo, že se mamá zlobí, protože kníže pořád nejde, a generál poté ihned poznamenal "já za to přece nemohu", Lizaveta Prokofjevna vstala a rozhněvaně odešla. Konečně k večeru přišel Kolja se svými novinkami a vylíčil všechno, co se knížeti přihodilo, pokud o tom věděl. Samozřejmě že Lizaveta Prokofjevna triumfovala, jenže Kolja přesto dostal svůj díl: "Celé dny se tu motá a člověk se ho nezbaví, ale nemůže ani zprávičku poslat, když už se neuráčí přijít sám." Kolja se napřed chtěl urazit kvůli jejím slovům "člověk se ho nezbaví", ale odložil hněv na příště, a kdyby ta slova nebyla tak krajně urážlivá, snad by jí je vůbec neměl za zlé, tak se mu zalíbilo pohnutí a starost, které Lizaveta Prokofjevna projevila při zprávě o nemoci knížete. Dlouho trvala na tom, že je nezbytně nutné okamžitě vypravit do Petrohradu spěšného posla, který by zburcoval jistou slavnou lékařskou kapacitu a přivlekl ji prvním vlakem. Dcery jí to sice rozmluvily, nezůstaly však za matkou, která se chvatně vypravovala k návštěvě nemocného.

"Leží na smrtelném loži," vykládala ve spěchu Lizaveta Prokofjevna, "a my bychom se měli ohlížet na společenská pravidla! Je to náš rodinný přítel, nebo ne?"

"Ale nemáme se vnucovat tam, kde nás nezvou," poznamenala Aglaja.

"Tak zůstaň doma, bude to dokonce dobře. Přijde Jevgenij Pavlyč a nemá ho kdo uvítat."

Po těch slovech šla Aglaja samozřejmě s ostatními, což ostatně měla v úmyslu i předtím. Kníže Š., který přišel navštívit Adelaidu, samozřejmě dámy doprovázel. Již dříve, začátkem své známosti s Jepančinovými, jevil neobyčejný zájem, kdykoli se u nich mluvilo o knížeti. Vyšlo najevo, že se s ním zná, že se před krátkým časem kdesi seznámili a čtrnáct dní spolu strávili v jakémsi městečku. Od té doby uplynuly asi tři měsíce. Kníže Š. sám také o Myškinovi mnoho vyprávěl a mluvil o něm s velkou náklonností, takže teď šel upřímně rád navštívit starého známého.

Generál Ivan Fjodorovič nebyl zrovna doma a Jevgenij Pavlovič také ještě nepřijel.

Od Jepančinových bylo k Lebeděvově vilce nejvýš tři sta kroků.

Lizavety Prokofjevny se především nepříjemně dotklo, že u knížete zastala celou kupu hostů, že mezi nimi byly i dvě tři osoby jí značně nemilé, ani nemluvě. Dále užasla, když spatřila napohled dokonale zdravého, šviháckyoděného mladíka, který jim s úsměvem vyšel vstříc, místo aby umíral na smrtelném loži, jak předpokládala. Dokonce se udiveně zarazila k nesmírnému potěšení Kolji, jenž jí ovšem hned na začátku mohl klidně vysvětlit, že nikdo zrovna neumírá a po smrtelném loži není ani potuchy, ale neřekl nic, neboť si potměšile představoval komické rozhorlení paní generálové, k němuž, jak tušil, nevyhnutelně muselo dojít ve chvíli, kdy najde knížete, svého oddaného přítele, docela zdravého. Kolja byl dokonce tak nešetrný, že pronesl svou domněnku nahlas, aby Lizavetu Prokofjevnu, s níž se přes vzájemné přátelství vytrvale a často velmi zle škádlívali, vrcholně vydráždil.

"Počkej, chlapečku, nespěchej, abys nejásal předčasně,"

odpověděla Lizaveta Prokofjevna a usedala do lenošky, kterou jí kníže přisunul.

Lebeděv, Pticyn a generál Ivolgin chvatně přistrkovali židle dívkám. Aglaje posloužil generál. Lebeděv přisunul židli knížeti Š., přičemž se mu i křivkou svých beder podařilo vyjádřit neobyčejnou úctu. Varja se jako obvykle radostně a šeptem pozdravila s děvčaty.

"Opravdu, kníže, myslela jsem, že tě najdu ještě nemocného na lůžku, všechno jsem z úzkosti tak zveličila, a nechci zapírat, tvá šťastná tvář mě teď hrozně zamrzela, ale věř mi, trvalo to jen chviličku, než jsem si to rozvážila. Když si věc rozvážím, vždycky jednám a mluvím rozumněji, tuším, že s tebou je to zrovna tak. Ale mám-li říci pravdu, snad bych ani z uzdravení vlastního syna, kdybych nějakého měla, neměla takovou radost jako z tvého.

Jestli mi nevěříš, měl by ses stydět ty, ne já. A tenhle zlomyslný kluk si dovoluje se mnou i horší žerty. Zdá se mi, že ho protěžuješ. Docela vážně tě upozorňuji, že se jednoho krásného dne zřeknu dalšího potěšení a cti znát se s ním."

"Ale co jsem udělal?" zvolal Kolja, "přece i kdybych vás byl nevím jak ujišťoval, že už je kníže skoro zdráv, nevěřila byste mi, protože bylo mnohem zajímavější přestavovat si ho na smrtelném loži."

"Zdržíš se tu dlouho?" obrátila se Lizaveta Prokofjevna ke knížeti.

"Celé léto a možná déle."

"Jsi přece sám? Neoženil ses?"

"Ne, neoženil," usmál se kníže naivní narážce.

"Na tom není nic k smíchu, to se stává. Proč tedy bydlíš tady, proč ses nenastěhoval k nám? Máme tam volné celé křídlo. Ostatně to je tvá věc. To sis najal od něho? Tady od toho?" připojila polohlasem a ukázala očima na Lebeděva. "Proč se pořád tak krouti?"

Vtom vyšla z pokoje na terasu Věra, jako obvykle s děckem v náručí. Lebeděv, který se ustavičně vrtěl kolem křesel a vůbec nevěděl, co počít, ale rozhodně nechtěl odejít, se náhle vrhl k Věře, zamával na ni rukama, aby ji odehnal z terasy, a dokonce na ní bezděky i zadupal.

"Zbláznil se?" zeptala se ještě paní generálová.

"Ne, on..."

"Je snad opilý? Ta tvá společnost se mi moc nelíbí," řekla úsečně a rozhlédla se po ostatních hostech, "zato tohle je roztomilé děvče! Kdo je to?"

"Věra Lukjanovna, Lebeděvova dcera."

"Tak!... Je velmi milá. Seznam mě s ní."

Ale Lebeděv, který zaslechl pochvalu Lizavety Prokofjevny, už k ní sám vlekl dceru, aby ji představil.

"Sirotci! Sirotci!" rozplýval se, "i tohle robátko, jež chová na rukou je taky sirotek, její sestra, má dceru Ljubov, vzešlá ze zákonitého manželství s mou nedávnou zesnulou ženou Jelenou, která z vůle boží před šesti týdny skonala po porodu... ano prosím... nahrazuje jí matku, ačkoliv je pouze sestra, nic jiného než sestra... nic jiného..."

"A ty, nezlob se příteli, nejsi nic jiného než hlupák. Ale dost, myslím, že tomu rozumíš i sám," dodala Lizaveta Prokofjevna úsečně a velmi nazlobeně.

"Račte mít pravdu," Lebeděv se hluboce a ponížen uklonil.

"Poslyšte, pane Lebeděve, je to pravda, že vykládáte Apokalypsu?"

zeptala se Aglaja.

"Je to pravda... už patnáct let."

"Já o vás slyšela. Psalo se o vás i v novinách, viďte?"

"Ne, to psali o jiném vykládači, o jiném, vzácná slečno, ale ten umřel a místo něho jsem teď já," prohlásil Lebeděv, překypuje radostí.

"Buďte tak laskav a vyložte mi to některý den, když jsme teď sousedé. Vůbec se v Apokalypse nevyznám."

"Musím vás bohužel upozornit, Aglajo Ivanovno, že z jeho strany je to pouhé šarlatánství, věřte mi," přispěchal se svou poznámkou generál Ivolgin, který seděl vedle Aglaji Ivanovny jako na jehlách a zoufale toužil zúčastnit se rozhovoru. "Ovšem letovisko má svá práva," pokračoval, "i své rozmary, a myšlenka pozvat si takového nedouka k výkladu Apokalypsy je zrovna tak dobrý nápad jako každý jiný, dokonce pozoruhodně duchaplný, avšak... Díváte se na mne s údivem? Dovolte, abych se představil, jsem generál Ivolgin. Nosíval jsem vás na rukou, Aglajo Ivanovno."

"Těší mě. Znám Varvaru Ardalionovnu a Ninu Alexandrovnu," mumlala Aglaja a přemáhala se, aby nevybuchla smíchy.

Lizaveta Prokofjevna vzplanula. Cosi dlouho ukrytého v jejím nitru se náhle dralo navenek. Nemohla vystát generála Ivolgina, s nímž se kdysi, ale před drahnými lety, znala.

"Jako obvykle lžeš, příteli, nikdy jsi ji na rukou nenosil,"

odbyla generála nevraživě.

"Zapomněla jste, mamá, opravdu mě choval v Tveru," potvrdila náhle Aglaja generálova slova. "Bydleli jsme tenkrát v Tveru.

Bylo mi asi šest let, vzpomínám si. Udělal mi luk a šípy a naučil mě střílet a já pak postřelila holuba. Vzpomínáte si, jak jsme spolu postřelili holuba?"

"A mně tehdy přinesl lepenkovou přilbu a dřevěnou šavli, taky si vzpomínám!" zvolala Adelaida.

"Také si na to pamatuji," tvrdila Alexandra. "Ještě jste se potom kvůli raněnému holubu pohádaly a musely jste stát v koutě.

Adelaida tam stála v té přilbě a se šavlí."

Když generál prohlásil Aglaje, že ji nosíval na rukou, řekl to jen tak, aby navázal rozhovor, a jedině proto, že takovým způsobem téměř vždycky navazoval hovor s mladými lidmi, s nimiž se hodlal seznámit. Tentokrát však podivnou náhodou řekl jako z udělání pravdu, kterou dávno zapomněl. A když teď Aglaja potvrdila, že spolu postřelili holuba, v paměti se mu rozsvítilo a vzpomněl si na všechno do posledních podrobností, jako si zpravidla lidé v pokročilém věku vzpomínali na příhody z dávné minulosti. Těžko říci, proč tato vzpomínka tak silně zapůsobila na chudáka generála, jenž byl jako obvykle maličko podroušený, najednou však pocítil nezvyklé dojetí.

"Pamatuji se, na všecko se pamatuji!" zvolal. "Byl jsem tehdy štábním kapitánem. A vy - takový roztomilý drobeček. Nina Alexandrovna... Gaňa... Býval jsem k vám... zván. Ivan Fjodorovič..."

"Tak vidíš, kam jsi to přivedl!" vpadla mu do řeči generálová.

"Přece jsi nepropil všechny ušlechtilé city, když tě to tak sebralo! A ženu jsi utrápil. Místo aby ses staral o děti, sedíš ve vězení pro dlužníky. Jen jdi, postav se někde venku za dveřmi do kouta a poplač si, vzpomeň si na svou lepší minulost, snad ti Bůh odpustí. Jen jdi, jdi, myslím to vážně. Není nic lepšího k nápravě než kajícné vzpomínání na minulost."

Nemusela ani dvakrát opakovat, že míní svá slova vážně. Jako všichni věčně podroušení lidé byl i generál neobyčejně citlivý a jako všichni zchátralí pijáci nesnášel dobře vzpomínky na šťastnou minulost. Vstal a tak pokorně zamířil ke dveřím, až ho teď generálové bylo takřka líto.

"Ardalione Alexandroviči, počkej chvilku," volala za ním.

"Všichni jsme lidé hříšní. Až se ti na svědomí trochu uleví, přijď ke mně, posedíme spolu a popovídáme si o starých časech. Já jsem možná padesátkrát hříšnější než ty. Ale teď jdi spánembohem, tady nemáš co dělat," ulekla se najednou, že by se mohl vrátit.

"Nechoďte teď za ním," zarazil kníže Kolju, který chtěl utíkat za otcem. "Jinak ho to co nevidět bude mrzet a celá tahle chvíle přijde nazmar."

"To je pravda nech ho teď tak půlhodinku na pokoji, pak za ním můžeš jít," rozhodla Lizaveta Prokofjevna.

"Vida, co to znamená, řekne-li se jednou v životě pravda - dojalo ho to k pláči!" dovolil si poznamenat Lebeděv.

"No, ty jsi, člověče, asi taky exemplář k pohledání, jestli je pravda, co se o tobě povídá," usadila ho hned Lizaveta Prokofjevna.

Vzájemný poměr všech hostů obklopujících knížete se pozvolna vyjasňoval. Kníže samozřejmě dovedl ocenit a také náležitě ocenil pozornost paní generálové a jejích dcer a

nakonec se jim upřímně přiznal, že již před jejich příchodem měl sám také v úmyslu je dnes navštívit přes svou nemoc a pozdní hodinu. Lizaveta Prokofjevna odpověděla, pohlížejíc úkosem na jeho hosty, že může svůj úmysl provést ještě teď. Pticyn, který se vyznačoval kromobyčejnou zdvořilostí a taktem, záhy vstal a vzdálil se do Lebeděvova bytu, byl by ho nejraději vzal hned s sebou. Lebeděv slíbil, že za ním brzy přijde. Varja nepomýšlela na odchod, neboť se mezitím rozhovořila s děvčaty. Jak ona tak i Gaňa byli rádi, že generál odešel. Gaňa velmi brzy následoval Pticyna. Po tu krátkou dobu, kterou strávil s Jepančinovými na terase, se choval skromně a důstojně a nedal se ani trochu zmást pronikavými pohledy Lizavety Prokofjevny, která si ho dvakrát důkladně změřila. Kdo ho znal dříve, mohl si o něm opravdu pomyslet, že se hodně změnil. Aglaje se to velmi líbilo.

"To odešel Gavrila Ardalionovič?" zeptala se hlasitě a ostře, vyrušujíc ostatní z rozhovoru, ale k nikomu se přímo neobrátila, jak to někdy s oblibou dělala.

"Ano," odpověděl kníže.

"Málem bych ho nepoznala. Změnil se... značně k svému prospěchu."

"Mám z něho radost," řekl kníže.

"Byl vážně nemocen," podotkla Varja s radostnou účastí.

"Jak to, že se změnil k svému prospěchu?" ptala se generálová se zlostnou nechápavostí a takřka polekaně. "Jak jsi na to přišla?

Nic se na něm přece nezměnilo. Co na něm najednou vidíš lepšího?"

"Není nad... truchlivého rytíře!" znenadání prohlásil Kolja, který celou dobu stál u křesla Lizavety Prokofjevny.

"Také si myslím," řekl kníže Š. a zasmál se.

"Jsem téhož názoru," slavnostně prohlásila Adelaida.

"Jaký truchlivý rytíř?" dotazovala se paní generálová a měřila si všechny nechápavým a mrzutým pohledem, ale když viděla, že se Aglaja zarděla, dodala rozzlobeně: "Zas nějaký nesmysl! Jakýpak truchlivý rytíř!"

"Copak je to poprvé, že tenhle kluk, váš oblíbenec, překrucuje cizí slova?" odpověděla Aglaja s opovržlivým hněvem.

Z jejích hněvivých výpadů (a hněvala se často) prosvítalo téměř vždy, přes její zjevnou vážnost a zarputilost, ještě tolik špatně skrývané, školácky dětinské bezradnosti, že se člověk při pohledu na ni nemohl ubránit smíchu, což ji ovšem dvojnásob rozzlobilo, neboť nechápala, co je tu k smíchu a "jak se vůbec někdo opovažuje smát." I teď se její sestry a kníže Š. smáli, ba i kníže Lev Nikolajevič se usmíval a také se bůhvíproč začervenal.

Kolja se vítězně rozchechtal. Aglaja se rozzlobila doopravdy a dvojnásob zkrásněla. Slušely jí i rozpaky i hněv, že rozpakům podlehla.

"Cožpak už nepřekroutil dost vašich slov," dodala ještě.

"Opakuji váš vlastní výrok!" zvolal Kolja. "Před měsícem jste listovala v Donu Quijotovi a přitom jste prohlásila, že není na světě nad truchlivého rytíře. Nevím, koho jste tím tehdy mínila, zda Dona Quijota nebo Jevgenije Pavlyče či snad kohosi jiného, ale někoho jste určitě myslela a pak se o tom ještě dlouho mluvilo..."

"Tak se mi zdá, že ve svých dohadech zacházíš trochu daleko, chlapče," mrzutě ho okřikla Lizaveta Prokofjevna.

"Jenom já!" nevzdával se Kolja."Tenkrát o tom přece mluvili všichni, i teď o tom ještě mluví, tuhle kníže Š., Adelaida Ivanovna a vůbec všichni přece zrovna prohlásili, že jsou pro truchlivého rytíře, tedy musí existovat, a nebýt Adelaidy Ivanovny, myslím, že bychom všichni už dávno věděli, kdo to vlastně je."

"Já za nic nemohu," smála se Adelaida.

"Nechtěla jste ho namalovat! Aglaja Ivanovna vás o to tehdy žádala a dokonce vám nastínila celý námět obrazu, sama ho vymyslela, pamatujete se? Jenže vy jste nechtěla...

"Ale jak a koho jsem měla namalovat? Podle toho námětu truchlivý rytíř ...hledí, jež z oceli je, před nikým už nezvedal.

Jak jsem tedy měla namalovat jeho tvář? Snad ocelové hledí?

Masku?"

"Jaképak hledí, ničemu nerozumím! rozčilovala se generálová, které už začalo svítat, koho vlastně míní, patrně podle dávno ustálené dohody, truchlivým rytířem. Nejvíc ji však pobouřilo, že i kníže Lev Nikolajevič tonul v rozpacích a nakonec vypadal jako desetiletý kluk. "Kdy už dáte pokoj s tou hloupostí? A kdy mi konečně vysvětlíte, co pořád máte s tím truchlivým rytířem? Nebo je to tak hrozné tajemství, že si s tím netroufáte na světlo?"

Všichni se smáli dál.

"Prostě existuje taková zvláštní ruská báseň o truchlivém rytíři," ujal se konečně slova kníže Š. se zřejmým úmyslem věc zamluvit a dát hovoru jiný směr, "je to vlastně pouhý úryvek bez začátku a bez konce. Asi před měsícem jsme se jednou po obědě bavili a smáli a jako obvykle jsme vymýšleli námět pro budoucí obraz Adelaidy Ivanovny. Víte přece, že už dávno je úkolem celé rodiny hledat námět pro obraz Adelaidy Ivanovny. A tenkrát jsme připadli na truchlivého rytíře, už ani nevím, kdo s tím přišel první..."

"Aglaja Ivanovna!" zvolal Kolja.

"Snad, už se nepamatuji," pokračoval kníže Š. "Jedni se tomu námětu smáli, druzí jej prohlašovali za výborný, ale chceme-li zobrazit truchlivého rytíře, musí přece mít nějakou tvář? Začali jsme tedy probírat tváře všech známých, ale žádná se nehodila a tím celá věc skončila. To je vše a nechápu, proč s tím Nikolaj Ardalionovič vyrukoval právě teď a proč to tu rozvádí? Co bylo dříve vtipné a směšné, ztrácí teď zajímavost."

"Patrně za tím vězí nějaký nový nesmysl, nějaký urážlivý vtip,"

suše podotkla Lizaveta Prokofjevna.

"Žádný nesmysl, nýbrž nejhlubší úcta," znenadání vážně a důstojně prohlásila Aglaja, která se mezitím ovládla a přemohla své rozpaky. Nejen to, podle jistých známek se při pohledu na ni dalo soudit, že má radost, že žert došel tak daleko. Celá tato proměna se v ní udála právě ve chvíli, kdy všichni pozorovali rostoucí rozpaky knížete.

"Napřed se chechtají jako posedlí a pak zas nejhlubší úcta!

Blázni! Jaká úcta? Okamžitě řekni, kde se v tobě zčistajasna najednou vzala nejhlubší úcta?"

"Proto nejhlubší úcta," stejně důtklivě a vážně pokračovala Aglaja v odpověď na matčinu takřka zlostnou otázku, "protože v té básni je vylíčen člověk, který je za prvé schopen vytyčit si ideál a za druhé v něj potom věří a nakonec mu dokáže slepě obětovat život. To se v naší době nestává tak často. V těch verších sice není řečeno, co vlastně tvořilo onen ideál truchlivého rytíře, ale zřejmě to byl jakýsi zářný obraz, 'obraz čisté krásy', a zamilovaný rytíř si dokonce zavěsil na krk místo stuhy růženec. Je tam ovšem nějaké záhadné, blíže nevysvětlitelné heslo, písmeno, písmena A.N.B., která si rytíř vepsal na svůj štít..."

"A.M.D.," opravil ji Kolja.

"Řekla jsem A.N.B. a chci to tak říkat," mrzutě ho přerušila Aglaja. "Rozhodně je však jasné, že truchlivému rytíři už vůbec nezáleželo na tom, jaká v podstatě byla dáma jeho srdce a jak si v životě počínala. Jemu stačilo, že si ji vyvolil a uvěřil v její 'čistou krásu' a pak ji do smrti uctíval. V tom je právě jeho zásluha, že i kdyby se z ní stala třeba zlodějka, on jí dál musel věřit a lámat kopí za její čistou krásu. Básník snad chtěl do jediné nevšední postavy jakéhosi čistého, ušlechtilého rytíře vtělit celý obrovský pojem středověké rytířské platonické lásky.

To je ovšem ideál. V truchlivém rytíři dostoupil tento cit nejvyššího stupně, asketismu. Schopnost takového citu znamená přece mnoho a takový cit po sobě jistě zanechá hlubokou a částečně i chvályhodnou stopu, i když zrovna nemluvíme o Donu Quijotovi. Truchlivý rytíř je také Don Quijot, jenže vážný, ne komický. Napřed jsem ničemu nerozuměla a jen se smála, ale teď mám truchlivého rytíře ráda a hlavně si vážím jeho jednání."

Tím Aglaja skončila a při pohledu na ni nebylo zcela jasné, míní-li svá slova vážně.

"Je to asi nějaký hlupák i s tím svým jednáním," usoudila generálová. "A tys nám tu, milá holka, udělala celou přednášku.

Ani se to myslím pro tebe nehodí. Ne, rozhodně se to nesluší. A co ty verše? Přednes je, jistě je umíš. Chci tu báseň hned slyšet. Celý život se mi verše protivily, jako bych to byla tušila. Prosím tě, kníže, měj strpení, musíme to asi přetrpět spolu," obrátila se ke knížeti Myškinovi. Byla velmi rozladěná.

Kníže chtěl odpovědět, ale v rozpacích ze sebe nedostal ani slovo. Jediná Aglaja, která ve své "přednášce" zašla tak daleko, nejevila pražádný zmatek, naopak, zdálo se, že má radost. Rychle vstala a s výrazem, jako by to měla už dříve v úmyslu a jen čekala, až ji někdo vybídne, s opravdovou, vážnou tváří vyšla doprostřed terasy a stoupla si proti knížeti, který

zůstal sedět ve svém křesle. Všichni se na Aglaju dívali s bezděčným údivem a téměř všichni, zejména kníže Š., Aglajiny sestry a matka, s obavou sledovali její nový žert, který už zacházel poněkud daleko. Bylo však vidět, že Aglaja v těchto afektovaných přípravách k přednesu nachází zrovna zalíbení. Lizaveta Prokofjevna už ji chtěla hnát zpátky, ale právě ve chvíli, když Aglaja začala přednášet známou baladu, vešli z ulice na terasu v hlasitém hovoru dva noví hosté. Byl to generál Ivan Fjodorovič Jepančin, provázený jakýmsi mladým mužem. Vznikl menší rozruch.

VII

Mladý muž, který doprovázel generála, vypadal na osmadvacet let, byl vysoký, štíhlý, měl krásnou inteligentní tvář a jeho velké černé oči zářily duchaplností a vtipem. Aglaja se na něho ani neohlédla a přednášela dál s pohledem významně upřeným na knížete, jako by verše platily pouze jemu. Kníže už pochopil, že je v tom jakýsi zvláštní záměr. Ale díky novým hostům se jeho trapná situace o poznání zlepšila. Když je uviděl, povstal, zdálky se přívětivě uklonil generálovi, dal oběma znamení, aby nerušili přednes, a ještě měl kdy postavit se za křeslo a levou rukou se opřít o lenoch. Teď už poslouchal baladu přece jen v příhodnější poloze, a ne v té "směšné" jako prve, když seděl v křesle. Lizaveta Prokofjevna dvakrát energicky pokynula vstupujícím, aby se zastavili. Knížete ostatně nový host, který doprovázel generála, velmi zajímal. Hned vytušil, že je to Jevgenij Pavlovič Radomskij, o němž již mnoho slyšel a často přemýšlel. Jedině ho mýlil jeho civilní oděv, neboť se o něm vždy mluvilo jako o důstojníkovi. Při přednesu pohrával na rtech nového hosta ironický úsměv, jako by i on o truchlivém rytíři cosi slyšel.

Možná že to právě on vymyslel, napadlo knížeti.

Něco jiného se však dělo s Aglajou. Původní afektovanost a patos, s nimiž začala přednášet, vystřídala teď taková opravdovost a pochopení ducha a významu básnického díla. Každé slovo balady pronášela s takovým procítěním a zároveň s tak svrchovanou prostotou, že nejen upoutala všeobecnou pozornost, nýbrž jako by výstižným podáním balady zároveň částečně ospravedlnila onu přepjatě zdůrazněnou důležitost, s níž tak slavnostně vystoupila do středu terasy. Ona důležitost byla snad jen důkazem bezmezné a snad i naivní úcty k tomu, co se rozhodla tlumočit. Oči jí zářily a po její překrásné tváři přebíhaly jemné, sotva patrné záchvěvy oduševnělého nadšení, když přednášela:

Žil truchlivý rytíř kdysi, prostinký a nemluvný, bledý v tváři, chmurné rysy, statečný a upřímný.

Jednou vidění měl skvoucí, nad nímž rozum musí stát, a ten dojem nehynoucí v srdce hluboko mu pad.

Pak už s duší popálenou nepohlédl na ženu, promluvit se žádnou ženou nechtěl do konce svých dnů.

Místo stuhy kolem šíje pouhý růženec si dal a hledí, jež z oceli je, před nikým už nezvedal.

Čistou láskou překypoval, věren snu, jejž sladko snít, A M D si namaloval vlastní krví na svůj štít.

A v pustinách Palestiny, kde po skalách v zástupech v boj se hnali paladýni se jménem dam na svých rtech.

"Lumen coeli, sancta Rosa!"

on v šarvátce líté vzkřik a meč jeho jako kosa hubil musulmanský šik.

Navrátiv se na hrad dálný, žil tam zavřen do čtyř stěn, nemluvný a stále žalný skonal, duchem zatemněn.

Když si kníže později připomínal tuto chvíli, dlouho se v hlubokých rozpacích trápil otázkou, na kterou nenacházel odpověď: Jak mohla sloučit takový opravdový, krásný cit s takovým zjevným a zlomyslným výsměchem? O tom, že to byl výsměch, již nepochyboval, jasně to cítil a mohl to i dokázat. Aglaja si při přednesu dovolila zaměnit písmena A. M. D. písmeny N. F. B. Ani se nemohl domnívat, že se snad přeřekla nebo že on se přeslechl.

Ostatně později se to jasně prokázalo. Rozhodně Aglaja svůj čin - byl to ovšem pouhý žert, i když velmi břitký a lehkovážný - předem promyslela. O truchlivém rytíři mluvili všichni a smáli se mu již před měsícem.

A přece, ať pátral kníže v paměti sebevíc, nakonec nezbytně došel k úsudku, že Aglaja vyslovila iniciály bez nejmenšího nádechu ironie, tím méně pak s nějakým zvláštním důrazem, aby plastičtěji vynikl jejich utajený smysl. Pronesla je naopak s takovou neotřesitelnou vážností, s takovou nezáludností, nevinnou prostotou, že to působilo dojmem, jako by zrovna tak byla uvedena v baladě. Knížeti bylo najednou těžko a bolestně u srdce.

Lizaveta Prokofjevna ovšem nezpozorovala ani nepochopila záměnu písmen, ani v tom obsaženou narážku. Ivan Fjodorovič poznal, že se přednášely verše. Z ostatních posluchačů si však mnozí všimli útoku a žasli nad jeho smělostí a promyšleností, ale mlčeli a tvářili se, že nic nepozorují. Jevgenij Pavlovič (kníže byl ochoten se vsadit) nejen pochopil, ale dokonce se i snažil dát uštěpačným úsměvem najevo, že rozumí.

"Bože, to je krása!" zvolala generálová s nelíčeným nadšením, když Aglaja skončila. "Kdo napsal ty verše?"

"Puškin, mamá, neuvádějte nás do rozpaků, to byste přece měla vědět," ozvala se Adelaida.

"Bodejť by z vás člověk nezhloupl!" trpce odpověděla Lizaveta Prokofjevna. "Styďte se! Hned jak přijdeme domů, dáte mi ty Puškinovy verše!"

"Jenže my snad Puškina ani nemáme."

"Od nepaměti se u nás povalují nějaké dva odrbané svazky," dodala Alexandra.

"Hned prvním vlakem ať to jede Fjodor nebo Alexej koupit do města. Raději Alexej. Aglajo, pojď sem! Polib mě, krásně jsi přednášela, jenže... jestli jsi to myslela upřímně," dodala téměř šeptem, "je mi tě líto, a jestli ses mu chtěla vysmívat, vůbec ti to neschvaluji, takže jsi vlastně přednášet neměla. Rozumíš? Doma si o tom ještě promluvíme. Stejně jsme se tu zdrželi moc dlouho."

Zatím se kníže přivítal s generálem Ivanem Fjodorovičem a generál ho seznámil s Jevgenijem Pavlovičem Radomským.

"Lapil jsem ho cestou, právě šel od vlaku, a když slyšel, že jdu sem a všichni naši jsou tady..."

"Slyšel jsem, že jste tu vy," obrátil se Jevgenij Pavlovič k Myškinovi, "a poněvadž dlouho toužím seznámit se s vámi a získat vaše přátelství, nechtěl jsem ztrácet čas. Jste churav?

Teprve teď jsem slyšel..."

"Jsem úplně zdráv a velmi potěšen, že vás poznávám, mnoho jsem o vás slyšel a dokonce jsem o vás mluvil i s knížetem Š.,"

odpověděl Lev Nikolajevič a podal Radomskému ruku.

Po výměně vzájemných zdvořilostí a stisku ruky si oba zkoumavě pohlédli do očí. Vzápětí se zapředl všeobecný rozhovor. Knížeti neušlo (vnímal teď bystře a dychtivě všechno, snad i to, co se mu jen zdálo), že Jevgenij Pavlovič vzbudil tak obrovský údiv svým civilním oblekem, že všechny ostatní nedávné dojmy na okamžik vyprchaly a byly zapomenuty. Zdálo se, jako by tato změna oděvu měla nějaký zvlášť důležitý význam. Adelaida s Alexandrou zahrnuly Jevgenije Pavloviče udivenými dotazy. Kníže Š., jeho příbuzný, vypadal dokonce zneklidněně a generál utrousil několik rozčilených poznámek. Jedině Aglaja si zvědavě, ale naprosto klidně Jevgenije Pavloviče chvíli prohlížela, jen jako by si chtěla ověřit, zda mu lépe sluší uniforma nebo civilní oblek.

Vzápětí se však odvrátila a víc se na něho nepodívala. Ani Lizaveta Prokofjevna se na nic neptala, ačkoli byla zřejmě také trochu znepokojena. Kníže měl dojem, že generálová nemá Jevgenije Pavloviče zrovna v lásce.

"Dočista mě ohromil!" odpovídal Ivan Fjodorovič na všechny otázky. "Nechtěl jsem věřit svým očím, když jsem ho tuhle potkal v Petrohradě. Rád bych věděl, proč tak najednou? A zrovna on pořád hlásá, že se nic nesmí lámat přes koleno."

Z dalšího oživeného hovoru vyšlo najevo, že Jevgenij Pavlovič už před drahnou dobou ohlašoval svůj odchod do výslužby, ale nemluvil o tom vážně, takže mu to nikdo nevěřil. Vůbec míval ve zvyku hovořit i o důležitých věcech v žertu, že se v něm nikdo nevyznal, zvláště když si to přál.

"Zůstanu přece ve výslužbě jen krátkou dobu, pár měsíců, nejvýš rok," tvrdil se smíchem.

"Ale pokud znám vaše poměry, nebylo to přece vůbec nutné," horlil dál generál.

"Musím si už jednou objet své statky, sám jste mi to radil.

Mimoto se chci podívat do ciziny..."

Ostatně rozhovor se brzy obrátil jiným směrem, ale nápadný rozruch se dlouho nemohl utišit a přesahoval podle mínění knížete obvyklou míru. Určitě v tom bylo cosi zvláštního.

"Truchlivý rytíř je tedy opět na programu?" zeptal se Jevgenij Pavlovič, když přistoupil k Aglaje.

K údivu knížete si Aglaja Radomského změřila nechápavým tázavým pohledem, jako by mu chtěla dát najevo, že mezi nimi nikdy nemohlo být řeči o truchlivém rytíři a že jeho otázce vůbec nerozumí.

"Ale dnes je už pozdě posílat do města pro Puškina, už je pozdě!"

přel se Kolja do vyčerpání s Lizavetou Prokofjevnou, "tisíckrát už jsem vám řekl, že je pozdě."

"Ano, opravdu je pozdě posílat teď někoho do města," poznamenal Jevgenij Pavlovič, který se rychle odvrátil od Aglaji, "teď už jsou jistě v Petrohradě všechny obchody zavřeny, jde na devátou,"

dodal s pohledem na hodinky.

"Když jsme se bez Puškina obešli dodnes, vydržíme to snad i do zítřka," mínila Adelaida.

"Pro lidi z vyšších kruhů se ani moc nesluší zajímat se o literaturu," dodal Kolja. "Jen se zeptejte Jevgenije Pavlyče.

Daleko víc se hodí mluvit o žlutém šarabanu* s červenými koly."

* Z francouzského char a banes - otevřený vůz se sedadly napříč a kozlíkem.

"To jste zas někde vyčetl, Koljo," podotkla Adelaida.

"Všechno, co říká, má z knížek," potvrzoval Jevgenij Pavlovič, "celé věty si půjčuje z literárních časopisů. Už dávno mám potěšení znát způsob mluvy Nikolaje Ardalionoviče, ale svou poslední poznámku nikde nevyčetl. Patrně to byla narážka na můj žlutý šaraban s červenými koly. Jenže já už mám jiný, přišel jste s tím pozdě."

Kníže Radomského pozorně poslouchal... Jeho chování mu připadalo vybrané, skromné a veselé a nejvíc se mu líbilo, že s Koljou, který ho stále napadal, vypráví tak přátelsky, jako rovný s rovným.

"Co je to?" zeptala se Lizaveta Prokofjevna Věry, Lebeděvovy dcery, když se před ní objevila s několika velikými svazky, velmi pěkně vázanými a takřka novými.

"Puškin," řekla Věra. "Je to náš Puškin. Tatínek poručil, abych vám knihy nabídla."

"Jak to? To přece nejde," udiveně se zdráhala generálová.

"Nikoliv darem! Nikoliv darem! To bych si nedovolil!" vyskočil do popředí Lebeděv, který stál za dcerou. "Za původní cenu, prosím.

Je to náš osobní, rodinný Puškin, Anněnkovovo vydání, které se teď vůbec neseženе. Za původní cenu, prosím. Předkládám vám ho co nejuctivěji na prodej, abych vyhověl tak ušlechtilé nedočkavosti vysoce ušlechtilých literárních citů Vaší Excelence, prosím."

"Chceš-li knihy prodat, přijmu je s díky. Neměj strach, o své nepřijdeš, jenom se už přestaň kroutit, příteli. Slyšela jsem o tobě, že jsi prý náramně sečtělý, jednou si spolu popovídáme.

Přineseš mi je sám?"

"S nejhlubší oddaností... a s nejhlubší úctou!" vrtěl se nadmíru polichocený Lebeděv a vytrhl dceři knihy z ruky.

"No jen mi je v pořádku přines, třebas bez úcty, ale pod jednou podmínkou," dodala generálová a pozorně si ho změřila. "Pustím tě jen na práh, dnes tě přijmout nehodlám. Ale dceru můžeš poslat třeba hned, tuze se mi líbí."

"Pročpak nic neřeknete o těch lidech?" netrpělivě se ptala Věra otce, "jinak sem vejdou sami, už hlučí za dveřmi. Lve Nikolajeviči," obrátila se ke knížeti, který si zrovna bral klobouk, "už před delší dobou za vámi přišli nějací lidé, jsou čtyři, čekají u nás a nadávají, ale tatínek je k vám nechce pustit."

"Jací lidé?" zeptal se kníže.

"Mají prý s vámi nějaké jednání, ale kouká jim z očí, že vás zastaví na ulici, nedostanou-li se dovnitř. Raději je sem pusťte, Lve Nikolajeviči, ať je to odbyto. Gavrila Ardalionovič a Pticyn jim tam domlouvají, ale oni na ně nedbají."

"Pavliščevův syn! Pavliščevův syn! Nic, naprosto nic! Nestojí to za to!" řečnil Lebeděv. "Nestojí za to, abyste je poslouchal, a vůbec se nehodí, nejjasnější kníže, abyste se kvůli nim vyrušoval. Tak se věci mají. Nestojí za to..."

"Pavliščevův syn! Můj ty bože!" zvolal kníže všecek zmatený, "já vím... ale vždyť já... jsem svěřil tu věc Gavrilovi Ardalionyči.

A on mi právě říkal..."

Ale Gavrila Ardalionovič právě vcházel z bytu na terasu a za ním šel Pticyn. V přilehlém pokoji se ozýval hluk, v němž vynikal zvučný hlas generála Ivolgina, který se snažil překřičet několik jiných hlasů. Kolja se tam rychle rozběhl.

"To je velmi zajímavé!" podotkl hlasitě Jevgenij Pavlovič.

Patrně ví, oč jde, pomyslel si kníže.

"Jak to, Pavliščenkův syn!? Jakýpak to může být Pavliščenkův syn?" ptal se nechápavě generál Ivan Fjodorovič, zvědavě se rozhlížel po přítomných a ke svému údivu zjistil, že on jediný není zasvěcen do této nové zápletky.

Skutečně, na všech hostech bylo vidět vzrušení a zvědavost.

Knížete velmi překvapilo, že tak ryze osobní věc mohla vzbudit tak prudký všeobecný zájem.

"Nejlépe bude, když hned teď sám celou věc skoncujete," oslovila Aglaja knížete s jakousi zvláštní vážnosti, "a nám všem dovolte, abychom byli vašimi svědky. Chtějí vás pošpinit, kníže, musíte se ospravedlnit, a já mám z toho už napřed za vás ohromnou radost."

"Také já chci, aby se už jednou učinila přítrž těm hnusným nárokům," zvolala generálová, "jen se do nich bez smilování pusť, kníže! Co všechno jsem o tom musela vyslechnout, už je mi z té tvé historky nanic. Jsem na ně zvědavá. Pozvi je sem a my si zase sedneme. Aglaja to řekla správně. Víte, oč jde, kníže?" obrátila se ke knížeti Š.

"Ovšemže, slyšel jsem o tom u vás. Ale velmi rád bych se na tu mládež blíže podíval," odpověděl kníže Š.

"Tak to jsou ti nihilisti?"

"Ne, prosím, nedá se říct, že by to byli nihilisti," přihlásil se o slovo Lebeděv, který se také třásl rozčilením. "Jsou to zase jinačí, jsou to zvláštní lidi, můj synovec říkal, že se dostali dál než nihilisti. Soudíte-li, Excelence, že je svou přítomností uvedete do rozpaků, tak se ráčíte mýlit. Ti nepřijdou do rozpaků.

Nihilisti přece bývali i vzdělaní, dokonce velmi vzdělaní, jenže tihle se ovšem dostali dál, neboť jsou to především praktičtí lidé. Jde tu, prosím, o jakýsi následek nihilismu, nikoli přímý, nýbrž jen tak spíše z doslechu, tihle se neprojevují jen nějakým tím článečkem v časopise, nýbrž rovnou činem. Těm už nejde o zbytečnost nějakého Puškina nebo třebas o nevyhnutelný rozpad Ruska, ó ne, prosím, tito lidé si osobují právo, dostanou-li na něco zálusk, nezastavovat se před žádnou překážkou, i kdyby přitom měli osm lidí sprovodit ze světa! Ale přece jen bych vám, kníže, neradil..." Kníže však již šel příchozím otevřít.

"Osočujete ty lidi, Lebeděve," řekl s úsměvem, "protože vás zarmoutil váš synovec. Ujišťuji vás, že takový Gorskij a Danilov jsou pouze náhodné zjevy, a tihle... se jen... mýlí... Jenže bych s nimi nerad jednal přede všemi. Prominete, Lizaveto Prokofjevno, představím je, až vejdou, ale potom je odvedu. Prosím, pánové!"

Znepokojovalo ho a trápilo cosi jiného. Vtírala se mu neodbytná myšlenka, že kdosi celou tuto věc zosnoval předem právě pro tuto chvíli, kdy má u sebe tyto svědky, jenže ne v předtuše jeho vítězství, nýbrž s úmyslem ho zostudit. Vzápětí však na sebe trpce žehral pro svou "nestvůrnou podezřívavost". Měl pocit, že by hanbou zemřel, kdyby někdo uhodl tuto jeho myšlenku, a v okamžiku, když vstoupili noví hosté, byl upřímně ochoten pokládat se po mravní stránce za nejposlednějšího ze všech přítomných.

Přišlo pět osob, čtyři noví hosté a jako pátý těsně následoval generál Ivolgin, vzrušený a rozohněný, zrovna v nejprudším krasořečnickém záchvatu. Ten je určitě při mně! s úsměvem si pomyslel kníže. Také Kolja proklouzl dovnitř: Horlivě cosi dokazoval Ippolitovi, který vcházel s hosty a s úsměškem mu naslouchal.

Kníže vybídl nové příchozí, aby se posadili. Byli to vesměs mladí holobrádkové, téměř děti, že bylo s podivem, jak vůbec mohlo k celé aféře dojít a proč se s ní nadělalo tolik povyku. Ivan Fjodorovič, jenž vůbec nebyl do "případu" zasvěcen a nic nechápal, byl pohledem na

tuto mládež přímo rozhořčen a snad by byl i něco namítal, kdyby mu v tom nebránila horlivá účast jeho manželky na soukromých zájmech knížete, která ho až překvapila.

Setrval tedy na místě, částečně ze zvědavosti a částečně z dobrosrdečnosti, aby v krajním případě nějak pomohl nebo zakročil svým společenským významem; jenže poklona, kterou mu vysekl generál Ivolgin, v něm vzbudila novou nelibost. Zamračil se a umínil si, že bude zásadně mlčet.

S mladičkými návštěvníky přišel ostatně i přibližně třicetiletý poručík ve výslužbě, bývalý člen Rogožinovy party, boxer, který "kdysi sám dával prosebníkům po patnácti stříbrňácích". Nebylo těžké uhodnout, že doprovází ostatní, aby jim dodal odvahu a v případě potřeby i posilu. Z ostatních se zdál hlavní osobou "Pavliščevův syn", jenž se však představil jako Antip Burdovskij.

Byl to chudobně a nedbale oblečený mladík v kabátě s rukávy oblýskanými do zrcadlového lesku, v umaštěné vestě zapjaté až ke krku, pod níž nebylo vidět košili, s červeným hedvábným šálem, nemožně usmoleným a zkrouceným jako dratev, s nemytýma rukama a neobyčejně trudovitou pletí. Měl plavé vlasy a výraz, možno-li říci, nevinně drzý. Byl dost vysoký, štíhlý a mohlo mu být tak dvaadvacet let. Na jeho tváři nebylo ani stopy po ironii nebo vůbec nějaké myšlenkové činnosti, jevilo se v ní naopak tupé opojení vlastním právem a zároveň cosi co hraničilo s podivnou nepřetržitou potřebou být a cítit se věčně uraženým. Mluvil vzrušeně, chvatně a zajíkavě, polykal koncovky a špatně vyslovoval jako cizinec, ačkoliv ovšem byl čistokrevný Rus.

Přišel s ním i Lebeděvův synovec, čtenářům již známý, a Ippolit, poslední ze čtveřice. Byl to asi sedmnáctiletý či osmnáctiletý mladík s inteligentní tváří, na níž se však stále zračilo jakési podráždění a jež nesla hrozné stopy nemoci. Byl na kost vyhublý, žlutavě bledý, oči se mu leskly a na tvářích mu planuly dvě rudé skvrny. Bez přestání kašlal a za každým jeho slovem, ba za každým vydechnutím následovalo chrčení. Měl zřejmě pokročilé souchotiny.

Zdálo se, že mu zbývají nejvýš dva tři týdny života. Byl velmi unavený a první ze všech dopadl na židli. Ostatní se ve dveřích trochu zarazili a projevili mírné rozpaky. Přesto se tvářili důležitě; zřejmě se báli, aby si nějak nezadali, a to bylo v podivném rozporu s pověstí lidí popírajících všechny nicotné společenské malichernosti, předsudky a bezmála všechno na světě, kromě svých vlastních zájmů.

"Antip Burdovskij," uchvátaně zabreptal "Pavliščevův syn".

"Vladimír Doktorenko," představil se jasně, zřetelně, téměř honosivě Lebeděvův synovec.

"Keller!" zahučel poručík ve výslužbě.

"Ippolit Těrenťjev," ozval se nečekaně ječivým hlasem poslední ze čtveřice. Když se představili, usedli v řadě proti knížeti a všichni se hned zamračili a pro zvýšení odvahy si přendali čapky z ruky do ruky; všichni se chystali promluvit, ale vyčkávavě mlčeli a z jejich vyzývavého pohledu se dalo vyčíst: Ne, brachu, kdepak, nás nedoběhneš! Patrně stačilo, aby někdo pronesl jediné úvodní slovo, a všichni naráz by spustili jeden přes druhého.

VIII

"Nečekal jsem vás, pánové," začal kníže, "byl jsem až dodnes nemocen a vaši věc (obrátil se na Antipa Burdovského) jsem svěřil již před měsícem Gavrilovi Ardalionoviči Ivolginovi a také jsem vás tehdy o tom uvědomil. Přesto se nevyhýbám osobnímu dorozumění, jenže musíte uznat, že teď zrovna... Navrhuji, abychom se odebrali do vedlejší místnosti, nebude-li to ovšem dlouho trvat... Zde jsou mí přátelé, a věřte..."

"Přátelé... ať si, ale nicméně dovolte," přerušil ho náhle provokativně, i když dosud nezvýšeným hlasem Lebeděvův synovec, "dovolte, abychom zase my vás ujistili, že jste se k nám mohl chovat zdvořileji a nenechat nás dvě hodiny čekat v čeledníku..."

"Ano, ovšem... také já... ano, to jsou knížecí způsoby! A vy tedy... jste generál! Ale já nejsem váš sluha! Ale já, já..."

vyrážel ze sebe zajíkavě Antip Burdovskij, nehorázně rozčilený, s třesoucími se rty a uraženě rozechvělým hlasem. Z úst mu stříkaly sliny, jako by celý překypěl nebo praskl, chrlil ze sebe slova s takovou rychlostí, že desátému už nebylo rozumět.

"Knížecí manýry!" vykřikl ječivým, nakřáplým hlasem Ippolit.

"Kdyby se to stalo mně," vrčel boxer, "tedy kdyby se mě to přímo týkalo, pak bych jako pořádný člověk na Burdovského místě... pak bych..."

"Věřte, pánové, teprve před okamžikem jsem se dověděl, že jste zde," ujišťoval kníže.

"Nemáme strach z vašich přátel, kníže, ať je to kdokoliv, protože jsme v právu," prohlašoval Lebeděvův synovec.

"Ano, řekněte laskavě, jakým právem jste předhodil záležitost Burdovského svým přátelům?" zaječel už vztekle Ippolit. "My třebas ani nejsme zvědavi na úsudek vašich přátel! Však víme, jaký asi bude!"

"Ale pane Burdovskij, jestliže si nepřejete tady o věci jednat,"

podařilo se nakonec podotknout knížeti ohromenému takovým úvodem, "pojďme tedy do vedlejšího pokoje, jak jsem vám již navrhl. Znovu opakuji, že jsem se o vás všech dověděl teprve nyní..."

"Ale nemáte právo, nemáte právo, nemáte právo... vašim přátelům... Ano!..." vyhrkl najednou opět Burdovskij a plaše a bázlivě se rozhlédl. Čím víc se ostýchal a bál, tím víc se rozčiloval. "Nemáte právo!" Po těchto slovech se odmlčel jako když utne a s tupým výrazem vytřeštil krátkozraké, neobyčejně vypoulené oči se silnými červenými žilkami na knížete a naklonil se k němu celým tělem. Knížete to tak překvapilo, že sám také mlčel a také na něho beze slova vyvalil oči.

"Lve Nikolajeviči!" vybídla ho náhle Lizaveta Prokofjevna, "hned nám přečti tenhle článek, ale okamžitě, souvisí přímo s tou věcí."

Chvatně mu podala humoristický týdeník a prstem označila místo.

Předtím, když hosté vcházeli, přitočil se Lebeděv k Lizavetě Prokofjevně, o jejíž přízeň se ucházel, beze slova vytáhl z postranní kapsy časopis, přiblížil jí ho k očím a ukázal zaškrtnutý odstavec. To, co si přečetla, ji strašně ohromilo a pobouřilo.

"Snad raději ne nahlas...," zamumlal kníže v rozpacích, "přečtu si to sám... později..."

"Přečti to tedy ty, hned a nahlas!" netrpělivě požádala Lizaveta Prokofjevna Kolju a vytrhla z rukou knížete časopis, kterého se sotva stačil dotknout. "Nahlas, aby to všichni slyšeli."

Byla to žena výbušného temperamentu a občas bez rozvahy zvedla kotvy a pustila se na širé moře, neohlížejíc se na počasí. Ivan Fjodorovič se nervózně ošíval. Ale zatímco v prvním okamžiku všichni bezděčně strnuli a zaraženě vyčkávali, rozevřel Kolja časopis a hlasitě začal předčítat odstavec, který mu Lebeděv pohotově ukázal:

PROLETÁŘI A "RATOLESTI", čili o všední, každodenní zlodějně

POKROK! REFORMA! SPRAVEDLNOST!

Podivné věci se dějí v naší tak řečené svaté Rusi, v naší době reforem a iniciativy, obchodních společností, v éře nacionalismu a každoročního vyvážení stamiliónů za hranice, v době propagování průmyslu a ochromování dělnických rukou! atd. atd., všechno se vypočíst nedá, pánové, a proto raději k věci. Jde o zvláštní příhodu, kterou zažila jistá ratolest našeho bývalého statkářského panstva (de profundis!), ostatně taková ratolest, jejíž dědové promrhali poslední groš v ruletě, otcové pak museli sloužit jako junkeři a poručíci a obyčejně umírali ve vyšetřovací vazbě, když se měli zodpovídat za nějakou nevinnou zpronevěru státních peněz, a z jejich potomků, jako například z hrdiny našeho příběhu, rostou idioti nebo dokonce zločinci přicházející před soud, kde však bývají porotou za výchovnými a nápravnými účely osvobozováni; nebo posléze skončí tím, že provedou kousek, kterým ohromí společnost a ještě víc zostudí naši dobu, už tak dost ostudnou. Nuže tedy, před půlrokem, v zimě se navrátila naše ratolest, náš panáček, obutý do cizozemských kamaší a třesoucí se chladem v pláštíku bez podšívky, do Ruska ze Švýcar, kde se léčil z idiotismu (sic!). Musíme přiznat, že měl štěstí, takže i bez přihlédnutí k jeho zajímavé nemoci, z níž se léčil ve Švýcarech (jen si představte, jak se člověk může léčit z idiotismu?!) by mohl sloužit za důkaz pravdivosti ruského přísloví: Štěstí chodí dokola... Posuďte sami: Když náš milostpán, ještě jako nemluvně, ztratil otce, prý poručíka, který umřel ve vyšetřovací vazbě, jelikož rázem promarnil v kartách peníze celé roty anebo snad dal příliš štědře zmrskat svého podřízeného (vzpomeňte si na staré časy, pánové), tedy tenkrát se naší ratolesti ujal jistý zámožný ruský statkář. A tento statkář - nazveme ho třeba P. - byl v oněch zlatých časech pánem čtyř tisíc nevolnických duší (nevolnické duše! Pánové, chápete ten výraz? Já nikoli. Poučme se tedy z významového slovníku: "nedávná zkazka, těžko uvěřit").

Nuže tento statkář podle všeho patřil k oněm ruským povalečům a darmochlebům, kteří trávili svůj zahálčivý život v cizině, v létě v různých lázeňských místech a v zimě v pařížském Chateau des Fleurs, kde svého času zanechali obrovské peníze. Ba můžeme směle tvrdit, že nejméně jednu třetinu pachtovného z bývalých nevolnických statků spolkl majitel pařížského Chateau des Fleurs.

Věru, šťastný to člověk! Tedy bezstarostný P. zkrátka vychovával knížecího potomečka po pansku, najímal mu vychovatele a vychovatelky (bezpochyby hezoučké), které ostatně sám vozil z Paříže. Jenže poslední výhonek panského rodu byl idiot.

Vychovatelky z Chateau des Fleurs nic nepomohly, náš hrdina se do dvaceti let nenaučil vůbec žádné řeči, ba ani rusky. Poslední je ovšem omluvitelné. Nakonec dostal náš velkostatkář fantastický nápad, že by se idiot mohl naučit rozumu ve Švýcarsku. Ostatně byla to myšlenka logická; zazobaný povaleč se právem mohl domnívat, že za peníze se dá koupit i rozum, zejména ve Švýcarsku. Pět let švýcarské léčby u jakéhosi vyhlášeného profesora pohltilo mnoho tisíc. Idiot ovšem rozumu nenabyl, ale prý se přece začal podobat člověku, alespoň snad částečně. Tu však P. náhle skonal, samozřejmě bez závěti. Pozůstalost, jak to bývá, v nepořádku, houfec chtivých dědiců, kterým ovšem pramálo záleží na poslední ratolesti knížecího rodu, léčené z milosti ve Švýcarech z dědičného zatížení. Ratolest, byť zatížena idiotstvím, přece jen se pokusila ošidit svého profesora. Dva roky prý se u něho náš idiot léčil zdarma a tajil před ním smrt svého dobrodince. Leč profesor sám byl vykutálený šarlatán. Když se nakonec polekal prázdné kapsy a především apetýtu pětadvacetiletého darmožrouta, obul ho do svých starých kamaší, daroval mu svůj odrbaný svrchník a zaplatil mu cestu třetí třídou ze Švýcar "nach Russland", aby se ho nějak zbavil. Řeklo by se, že štěstí ukázalo našemu hrdinovi záda, ale chyba lávky, štěstěna, jež klidně nechává vymírat celé gubernie hlady, štědře a neprodleně zahrnula svými dary knížátko podobně jako Krylovovo "Mračno", jež se přehnalo nad vyprahlým polem a protrhlo se nad oceánem. Takřka v téže chvíli, kdy dotyčný dorazil ze Švýcar do Petrohradu, umírá v Moskvě jistý příbuzný jeho matky (jež ovšem pocházela z kupeckého rodu), starý, bezdětný, osamělý kupec, vousáč a rozkolník, a zanechává po sobě několikamiliónové dědictví, nespornou okrouhlou čistou hotovost (tohle se tak stát nám, milý čtenáři!), a to všechno spadne do klína naší ratolesti, našemu milostpánovi, který se ve Švýcarsku léčil z idiotismu! Teď ovšem hrálo všechno jinak! Kolem knížátka v kamaškách, které se zakoukalo do jisté vydržované krasotinky, se najednou hemží celá tlupa kamarádů, dokonce se vyskytli i příbuzní a hlavně celý roj urozených panen, lačnících a dychtících po zákonitém svazku. A co by si také mohly přát lepšího? Šlechtic, milionář, idiot - všechny ctnosti v jedné osobě, takového manžela abys se svíčkou hledal, ani na objednávku si ho nikdo líp neudělá!...

"To... tohle už přesahuje všechno!" zvolal Ivan Fjodorovič navýsost pohoršený.

"Přestaňte, Koljo!" zvolal kníže úpěnlivým hlasem. Ze všech stran se ozývaly pobouřené výkřiky.

"Čti! Musíš číst dál!" prudce vyhrkla Lizaveta Prokofjevna, která se zřejmě s největším úsilím ovládala. "Kníže! Nenecháte-li ho číst, nemluvím s vámi!"

Nic naplat, Kolja všecek rudý rozhořčením četl rozechvělým hlasem dál:

Ale zatímco novopečený milionář žil takříkajíc na vrcholu blaha, přihodilo se mu pojednou cosi zdánlivě bezvýznamného. Jednoho krásného dne ho navštívil člověk s klidnou, přísnou tváří, se zdvořilou, ale důstojnou a přesvědčivou mluvou, skromně a vybraně oděný, zřejmě nakloněn pokrokovým názorům, a několika slovy mu vyložil příčinu svého příchodu: Je známý advokát a přichází jménem jistého mladého muže, jehož zastupuje v jisté věci. Onen mladý muž není nikdo jiný než syn nebožtíka P., jenž v mládí svedl poctivou chudobnou dívku z dvorské čeledi, které se však dostalo evropského vychování (přičemž samozřejmě hrála svou roli baronská práva za bývalého nevolnického zřízení), a když si povšiml nevyhnutelných, leč kvapem se blížících následků svého poměru, chvatně ji provdal za jistého výdělečně činného muže, dokonce úředníka ušlechtilé povahy, jenž onu dívku dávno miloval.

Zpočátku P. novomanžele podporoval, avšak ušlechtile smýšlející muž jeho pomoc záhy odmítl. Zanedlouho P. na dívku i na svého synáčka, kterého s ní zplodil, zapomněl a posléze zemřel, jak známo, bez posledního pořízení. Mezitím jeho syn, jenž se narodil již v zákonitém manželství, ale vyrůstal pod cizím jménem, a s nímž manžel jeho matky dík své ušlechtilé povaze nakládal jako s vlastním dítětem, až po čase též zemřel - tedy tento syn zůstal nakonec i se svou churavou, strádající matkou, ochrnutou na nohy, naprosto bez prostředků. Matka žila v jakési odlehlé gubernii a on se v hlavním městě živil poctivou úmornou prací, vyučuje kupecké děti, a tak se zpočátku protloukl gymnáziem a později jako posluchač užitečných pro něj přednášek, maje na zřeteli daleký cíl. Ale mnoholipak člověk vydělá na hodinách u ruských kupců, platících nanejvýš po deseti kopejkách, má-li ještě k tomu kdesi v odlehlé gubernii nemocnou chromou matku, jež mu ani svou smrtí neulehčila? Zbývá otázka: Jaké stanovisko by tu po právu měla zaujmout naše ratolest? Vy, čtenáři, si asi pomyslíte, že si řekl přibližně toto: Celý život jsem žil z dobrodiní P. Má výchova, mé vychovatelky a léčení mého idiotismu ve Švýcarech pohltilo desítky tisíc. Teď je ze mne milionář, zatímco ušlechtilý syn P., který nenese žádnou vinu na přečinech svého lehkovážného otce, jenž na něho zapomněl, bídně strádá při vyučování kupeckých dětí. Všechno, co se vydalo na mne, právem náleželo jemu. Obrovské sumy, které se na mne vyplýtvaly, mi vlastně nepatřily. Byl to jen omyl slepé štěstěny, patřily synu P. Na něho se měly vynaložit, a ne na mne - předmět fantastického rozmaru lehkomyslného a zapomnětlivého P. Kdybych byl vskutku ušlechtilý, taktní a spravedlivý, musel bych věnovat jeho synovi polovinu svého dědictví. Protože však jsem především vypočítavý a je mi zcela jasné, že ta věc nemá právního podkladu, nedám mu polovinu svých miliónů. Ale bylo by ode mne krajně podlé a nestydaté (ratolest zapomněla, že i neprozřetelné), kdybych teď nevrátil jeho synu ony desetitisíce, které P. vynaložil na mé idiotství. To už je věc svědomí a spravedlnosti! Neboť co by ze mne bylo, kdyby se P. nebyl ujal mé výchovy a místo mne se postaral o svého vlastního syna?

Ale kdepak, pánové! Naše ratolesti uvažují jinak. Švýcarský chovanec zůstal neoblomný, i když advokát, který se odhodlal zastupovat mladého muže z čistého přátelství a takřka proti jeho vůli, poukazoval na závazky cti, ušlechtilosti a spravedlnosti. A dál? To všechno by ještě nic nebylo, teď však přijde něco naprosto neodpustitelného, co ani žádná zajímavá nemoc nemůže omluvit. Náš milionář, který se sotva vyzul z kamaší svého profesora, se nedovedl ani dovtípit, že mladý muž ušlechtilé povahy, ubíjející se kondicemi, od něho nežádá almužnu ani podporu, nýbrž to, co mu po právu náleží, i když ne podle psané litery, a že se o své právo vlastně ani neuchází, nýbrž za něho jednají jeho přátelé. S velkopanským vzezřením, opojena tím, že může se svými miliony beztrestně šlapat po lidech, vytahuje naše ratolest z kapsy padesátirublovou bankovku a posílá ji ušlechtilému mladému muži jako drzou almužnu. Nevěříte, pánové?

Jste pohoršeni, uraženi, ulevujete si rozhořčenými výkřiky. On to však přece udělal! Peníze mu byly ovšem obratem vráceny, tak říkajíc vmeteny do tváře. Jak tedy má být tato věc skoncována?

Jelikož nespočívá na právním podkladě, zbývá tu jedině veřejnost!

Dáváme proto celý příběh k veřejnému uvážení, ručíce za jeho hodnověrnost. Jeden z našich nejznámějších satiriků pronesl při této příležitosti kouzelný epigram, vhodně doplňující nejen gubernské, nýbrž i velkoměstské vylíčení našich mravů:

V Schneiderově* plášti klidně Lvíček** pět let hrál si jen a utrácel očividně v nečinnosti každý den.

V kamaškách se vrátil úzkých, miliónek shrábl rád a začal se modlit rusky a studenta okrádat!

* jméno švýcarského profesora. Pozn.aut.

** zdrobnělé jméno ratolesti. Pozn.aut.

Když Kolja dočetl, rychle vrátil časopis knížeti, beze slova se vrhl do kouta, celý se tam vmáčkl a zakryl si obličej rukama.

Strašně se styděl a jeho dětská citlivost, ještě nepřivyklá špíně, byla nadmíru dotčena. Měl pocit, že se stalo něco neobyčejného, co rázem rozmetalo všechno vniveč, a že to sám zavinil jen proto, že četl článek nahlas.

Ale patrně i ostatní podlehli podobným pocitům.

Dívkám bylo neobyčejně stydno a trapně. Lizaveta Prokofjevna v sobě tlumila bouřlivý hněv a také snad trpce v duchu litovala, že se do věci pletla; teď mlčela. Kníže zakoušel to, co se v takových případech rádo stává příliš ostýchavým lidem. Tak se styděl za cizí jednání a tak mu bylo trapně za své hosty, že se na ně v první chvíli vůbec bál podívat. Pticyn, Varja, Gaňa, ba i Lebeděv vypadali poněkud rozpačitě. Nejpodivnější bylo, že Ippolit a "Pavliščevův syn" byli rovněž nějak zaraženi, také Lebeděvův synovec byl zřejmě rozladěn. Pouze boxer seděl úplně klidně, nakrucoval si knír a tvářil se důležitě, oči sklopeny, nikoli z rozpačitosti, nýbrž jakoby z ušlechtilé skromnosti a z přílišné vítězoslávy. Všechno nasvědčovalo tomu, že se mu článek náramně líbil.

"No tohle už přesahuje všechno!" prohodil Ivan Fjodorovič polohlasně. "Jako by to společně sepsalo padesát lokajů."

"Račte dovolit, velectěný pane, jakým právem stavíte tak urážlivý předpoklad?" zeptal se ho Ippolit, chvěje se rozčilením.

"Tohleto je pro ušlechtilého člověka... jistě souhlasíte, generále, tohle je pro ušlechtilého člověka notně urážlivé!"

bručel boxer, který se také nějak načepýřil, nakrucoval si knír a škubal rameny a celým tělem.

"Předně nejsem pro vás 'velectěný pán' a za druhé vám nehodlám podávat nějaké vysvětlení," ostře odpověděl Ippolitovi navýsost rozhněvaný Ivan Fjodorovič. Po těch slovech vstal a mlčky se vzdálil k východu z terasy, kde potom stál zády ke společnosti, velmi rozhorlen na Lizavetu Prokofjevnu, která ještě ani teď nepomýšlela na odchod.

"Pánové, pánové, pusťte mě přece také ke slovu," žádal kníže zarmouceně a vzrušeně, "a prosím vás, hovořme tak, abychom si vzájemně rozuměli. Nenamítal bych nic proti tomu článku, pánové, jenže nic z toho, pánové, co je tam otištěno, není pravda. Říkám pouze to, co snad sami víte také. Člověku je z toho až hanba. Ani se mi nechce věřit, že to napsal někdo z vás."

"Až do této chvíle jsem o tom článku vůbec neměl tušení,"

prohlásil Ippolit. "A nesouhlasím s ním."

"Věděl jsem sice, že je napsán, ale... podle mého názoru se zatím neměl otisknout, bylo to předčasné," připojil se Lebeděvův synovec.

"Já jsem o něm věděl, ale já mám právo... já..." koktal "Pavliščevův syn".

"Cože? Vy jste to všechno sám sepsal?" otázal se kníže Burdovského a se zájmem si ho prohlížel. "Ale to snad není možné!"

"Vlastně bychom vám nemuseli přiznat právo k podobným otázkám,"

poznamenal Lebeděvův synovec.

"Ale mě jenom překvapilo, že pan Burdovskij dokázal... ostatně...

chtěl jsem se jen zeptat, proč jste se před chvílí tak urazili, když jsem o té věci začal mluvit před svými přáteli, jestliže jste už předtím všechno zveřejnili?"

"Konečně!" rozmrzele zabručela Lizaveta Prokofjevna.

"A dokonce jste ráčil zapomenout, kníže," s horečnou naléhavostí upozorňoval Lebeděv, prodíraje se mezi židlemi, "ráčil jste zapomenout, že tito lidé mohou děkovat jedině vaší dobré vůli a bezpříkladné dobrotě vašeho srdce za to, že jste je přijal a vyslechl, neboť neměli nejmenšího práva to požadovat, jelikož jste tuto věc již svěřil Gavrilovi Ardalionoviči. To jste rovněž učinil ve své bezmezné dobrotě, a nyní, nejjasnější kníže, když prodléváte ve vybraném kroužku svých přátel, nemůžete pohrdnout jejich společností kvůli podobným pánům a mohl byste je všechny tak říkajíc ihned vykázat z místnosti, a já, jakožto majitel domu, bych ovšem s nesmírným potěšením..."

"Výborně!" zahlaholil náhle z hloubi místnosti generál Ivolgin.

"Přestaňte prosím vás, Lebeděve," namítl kníže, ale výbuch naprosté nevole přerušil jeho slova.

"Ne, promiňte, kníže, teď právě musíme pokračovat!" překřičel všechny s námahou Lebeděvův synovec. "Teď si musíme pádně a jasně povědět, oč jde, protože to zřejmě mnozí nechápou. Připletly se do toho právnické kličky a na základě těch kliček by nás chtěli shodit ze schodů. Opravdu nás pokládáte za takové hlupáky, kníže, že sami nevíme, jak je to všechno bez právního podkladu, a že z právního a zákonného hlediska nemůžeme od vás žádat ani rubl?

Ale my právě víme, že i když nemáme právo zákonné, máme za to právo lidské, přirozeně: i když je naše právo právem zdravého rozumu a hlasu svědomí. I když naše právo není zapsáno v žádném ztrouchnivělém lidském zákoníku, slušný a poctivý člověk musí zůstat slušný a poctivý i v těch bodech, které nejsou obsaženy v zákoníku. Proto jsme sem vstoupili bez obav, že by nás někdo shodil ze schodů, jak jste nám teď vyhrožoval, jen proto, že neprosíme, nýbrž žádáme. A není-li naše návštěva v tak pozdní hodinu vhodná, jenže my jsme nepřišli v pozdní hodinu, to vy jste nás nechal čekat v čeledníku, tedy opakuji, přišli jsme bez obav, neboť jsme právě o vás předpokládali, že máte zdravý úsudek, a tudíž svědomí a slušnost. Ano přiznávám, nepřišli jsme pokorně jako vaši pochlebníci a příznivci, přišli jsme se vztyčenou hlavou jako svobodní tvorové a rozhodně ne s prosbou, nýbrž se svobodným a

hrdým požadavkem, slyšíte, ne s prosbou, nýbrž s požadavkem, zapište si to za uši! Tážeme se vás důstojně a zpříma: Cítíte se ve věci Burdovského v právu, či v neprávu?

Přiznáváte, že vám Pavliščev prokázal dobrodiní a snad vám zachránil i život? A přiznáváte-li to, což je ovšem samozřejmé, hodláte nebo pokládáte za spravedlivé teď, když jste sám shrábl milióny, odškodnit strádajícího Pavliščevova syna, třebaže se jmenuje Burdovskij? Jestliže ano, tedy jinak řečeno, jestliže v sobě máte to, čemu vy říkáte čest a svědomí, co však my správněji nazýváme zdravý úsudek, potom splníte náš požadavek, a tím se věc vyřeší. Učiníte tak bez proseb a díků z naší strany, nic podobného od nás neočekávejte, neboť vám půjde o spravedlnost, nikoliv o nás. Nechcete-li vyhovět našim požadavkům, odpovíte-li ne, ihned odejdeme, a konec vyjednávání.

Vám však řekneme rovnou do očí, před všemi svědky, že jste člověk hrubého zrna, na nízkém stupni vývoje a nemáte právo nazývat se dále člověkem cti a svědomí, neboť byste chtěl toto právo získat příliš levně. Domluvil jsem. Položil jsem otázku. A teď nás shoďte ze schodů, máte-li k tomu odvahu. Můžete to udělat, moc je na vaší straně. Ale nezapomínejte, že my žádáme, a neprosíme.

Žádáme, neprosíme!"

Lebeděvův synovec skončil navýsost rozohněn.

"Žádáme, žádáme, žádáme, neprosíme," zamumlal Burdovskij, rudý jako rak.

Řeč Lebeděvova synovce vyvolala všeobecný rozruch a ozvalo se dokonce i reptání, přestože se většina přítomných do sporu nevměšovala, s výjimkou snad jediného Lebeděva, který byl zrovna jako v horečce. Kupodivu Lebeděvovi, jenž zřejmě stranil knížeti, jako by teď zase jaksi zalichotila synovcova slova. Rozhlédl se po všech posluchačích s jakýmsi zvláštním uspokojením.

"Podle mého názoru," tiše se rozhovořil kníže, "podle mého názoru máte, pane Doktorenko, ve všem, co jste právě řekl, dílem pravdu, dokonce uznávám, že větším dílem, a souhlasil bych s vámi docela ve všem, kdybyste nebyl ve svých vývodech na cosi zapomněl. Co to vlastně bylo, nedovedu a nemohu přesně vyjádřit, ale ve vašich slovech rozhodně cosi chybělo k úplné spravedlnosti. Vraťme se raději k věci. Pánové, řekněte mi, proč jste ten článek dali otisknout? Vždyť každé slovo v něm je pomluva, takže jste se podle mého soudu dopustili darebáctví."

"Dovolte..."

"Velectěný pane!..."

"No tohle...," ozvalo se z hloučku rozčilených hostí.

"Co se týče článku," ječivým hlasem se ujal slova Ippolit, "už jsem vám přece řekl, že já ani ostatní ho neschvalujeme! Napsal to tuhleten," ukázal na boxera, který seděl vedle něho, "a uznávám, že ho napsal neslušně, s chybami a ve stylu lidí jeho druhu, zkrátka vysloužilců. Uznávám, že je to člověk hloupý a ke všemu ještě prospěchář, říkám mu to denně do očí. Ale přece byl do jisté míry v právu: Veřejnost je zákonitým právem každého, a tudíž i Burdovského. Za svou nejapnost ať si zodpovídá sám. A když jsem prve jménem všech

protestoval proti přítomnosti vašich přátel, pak vám musím, vážené panstvo, vysvětlit, že jsem protestoval jedině proto, abych uplatnil naše právo: Ve skutečnosti si naopak dokonce přejeme mít svědky, a ještě než jsme sem vkročili, všichni čtyři jsme se na tom dohodli. Na jejich osobách nám nezáleží, ať jsou to třebas vaši přátelé, nemohou popřít právo Burdovského, je přece matematicky jasné, a proto je dokonce lépe, že svědkové jsou vaši přátelé, tím se pravda objeví v jasnějším světle!"

"Správně, na tom jsme se dohodli," potvrdil Lebeděvův synovec.

"Ale proč jste tedy prve hned zpočátku spustili takový rámus, když jste to sami tak chtěli?" ptal se kníže udiveně.

"Co se týče článku, kníže," ujal se slova boxer, který strašně toužil zúčastnit se rozhovoru a pociťoval příjemné rozčilení (podle všeho na něho mocně působila přítomnost dam), "tedy co se týče článku, přiznávám se bez mučení k jeho autorství, i když jej právě můj churavý přítel, jemuž jsem zvyklý vzhledem k jeho chorobě mnohé promíjet, tak zkritizoval. Ano, napsal jsem to a můj dobrý přítel to otiskl ve svém časopise ve formě dopisu redakci. Pouze verše nejsou ode mne a pocházejí skutečně z pera známého satirika. Burdovskému jsem článek jen přečetl, ani ne celý, a on ihned souhlasil s jeho otištěním, ale zajisté uznáte, že jsem to mohl udělat i bez jeho souhlasu. Veřejnost je právem každého, právem vznešeným a blahodárným. Doufám, že i vy, kníže, jste natolik pokrokový a nepopíráte..."

"Nic nepopírám, ale uznejte, že váš článek..."

"Je ostrý, chcete říci? Musíte uznat, že tu jde tak říkajíc o blaho společnosti, copak bychom mohli nevyužít tak křiklavého případu? Tím hůře pro viníka, ale především jde o blaho společnosti. A co se týče některých nepřesností, tak říkajíc hyperbol, musíte uznat i to, že především máme na mysli iniciativu, účel, záměr, že nám hlavně běží o dobrý příklad a teprve pak se chceme zabývat podružnými záležitostmi. A konečně nezapomínejme ani na sloh, na tak zvaný humoristický účel, a kromě toho uznejte, že tak píší přece všichni! Haha!"

"Ale to je úplně nesprávné, ujišťuji vás, pánové!" zvolal kníže.

"Vy jste otiskli článek za předpokladu, že vůbec nehodlám uspokojit nároky pana Burdovského, tedy s úmyslem, abyste mě zastrašili a nějak se mi pomstili. Ale jak jste to mohli předem vědět? Co když jsem se rozhodl, že Burdovskému vyhovím?

Prohlašuji naprosto otevřeně přede všemi, že jeho nárokům vyhovím..."

"Hle, konečně moudré a ušlechtilé slovo moudrého a navýsost ušlechtilého muže!" prohlásil boxer.

"Propánaboha!" bezděčně vykřikla Lizaveta Prokofjevna.

"To už je přespříliš!" mumlal generál.

"Ale dovolte, pánové, dovolte přece, abych celou věc vyložil,"

naléhal prosebně kníže. "Asi před pěti týdny ke mně přišel v Z. váš zplnomocněnec a zástupce Čebarov, pane Burdovskij. Vy jste ho velmi lichotivě popsal ve svém článku, pane Kellere,"

obrátil se kníže s úsměvem na boxera, "ale mně se vůbec nelíbil. Na první pohled jsem poznal, že pan Čebarov je hlavní strůjce všeho a že vás, pane Burdovskij, ke všemu navedl, zneužil vaší nezkušenosti."

"To nesmíte říkat... já... nejsem nezkušený... to je...,"

zakoktal Burdovskij rozčileně.

"Vůbec nemáte právo k takovým předpokladům," poučně podotkl Lebeděvův synovec.

"To je navýsost urážlivé!" zapištěl Ippolit. "Váš předpoklad je urážlivý, nesprávný a nepatří k věci!"

"Promiňte, pánové, promiňte," kvapně se omlouval kníže, "prosím za prominutí. Prostě mi napadlo, že snad by bylo líp, kdybychom spolu mluvili naprosto otevřeně, ale prosím jak chcete.

Čebarovovi jsem tehdy řekl, že jelikož nejsem v Petrohradě, pověřím neprodleně svého přítele, aby se tou věcí zabýval, a vás, pane Burdovskij, zpravím o výsledku. Přiznávám se vám, pánové, celá ta věc mi byla krajně podezřelá právě proto, že v ní byl namočený ten Čebarov... Ach, jen bez urážky, pánové! Proboha, jen se neurážejte!" zvolal kníže polekaně, když viděl, že se Burdovskij opět chystá uraženě se ohradit a jeho přátelé k rozčileným námitkám. "Říkám-li, že mi ta věc připadala podezřelá, nemůžete to přece vztahovat na sebe! Tehdy jsem nikoho z vás osobně neznal, dokonce jsem vás neznal ani podle jmen; usuzoval jsem podle Čebarova a teď mluvím povšechně, protože...

ani si neumíte představit... jak strašně mě lidé klamali od té chvíle, co jsem dědil!"

"Vy jste ale hrozně naivní, kníže," poznamenal s úsměškem Lebeděvův synovec.

"Přestože je kníže a milionář! A i když jste snad dobrý a prostomyslný, nemůžete se ovšem vymykat obecnému zákonu,"

prohlásil Ippolit.

"Snad máte pravdu, ano, jistě máte pravdu, pánové," rychle přisvědčil kníže, "ačkoli nechápu, jaký obecný zákon máte na mysli. Teď bych rád pokračoval, jen se prosím vás neurážejte, věřte, že nemám nejmenší úmysl vás urazit. Opravdu, pánové, člověk nemůže říci upřímné slovo, hned jste uraženi! Mne však především strašně překvapilo, že vůbec existuje 'Pavliščevův syn' a že je v tak hrozné situaci, jakou mi vylíčil Čebarov. Pavliščev byl můj dobrodinec a přítel mého otce. Ach proč jste napsal ve svém článku takovou nepravdu o mém otci, pane Kellere? Nešlo ani o zpronevěru peněz jeho roty, ani o týrání podřízených, o tom jsem pevně přesvědčen. Jak jen jste mohl napsat takovou pomluvu?

A to, co jste napsal o Pavliščevovi, to je už do nebe volající.

Nazval jste toho vysoce ušlechtilého muže požitkářem a lehkomyslníkem s takovou odvážnou jistotou, jako byste mluvil ryzí pravdu. A přitom to byl nejčistší člověk na světě! Byl dokonce i pozoruhodný vědec, dopisoval si s mnohými váženými příslušníky vědeckých kruhů a věnoval mnoho peněz na vědecké účely. Jen co se týče jeho dobrého srdce, jeho dobrých

skutků, měl jste zcela pravdu, byl jsem tehdy bezmála idiot a nic jsem nechápal, i když jsem přece jen rusky mluvil a rozuměl; naproti tomu však dnes umím ocenit všechno, o čem jste se tu zmínil..."

"Dovolte," ječel Ippolit, "chcete nás snad rozplakat? Nejsme děti. Neměl byste odbočovat od věci, pamatujte, že jde na desátou."

"Dobrá, dobrá, pánové," souhlasil kníže, "po prvním návalu nedůvěry jsem si řekl, že se mohu mýlit a že Pavliščev vskutku mohl mít syna. Ale strašně mě překvapilo, že ten syn tak lehce, míním tak veřejně prozrazuje tajemství svého zrození a hlavně ostouzí svou matku. Neboť Čebarov mě již tenkrát strašil zveřejněním..."

"To je prostě nesmysl!" zvolal Lebeděvův synovec.

"Nemáte právo... Nemáte právo!" křičel Burdovskij.

"Syn neodpovídá za prostopášnost svého otce a matka se ničím neprovinila," zaječel ohnivě Ippolit.

"Tím spíše by se na ni měl brát ohled, myslím...," nesměle namítl kníže.

"Kníže, vy nejste jenom naivní, ale snad ještě něco horšího," se zlostným úsměškem pronesl Lebeděvův synovec.

"A jaké máte vůbec právo!" nepřirozeně kvičel Ippolit.

"Žádné! Žádné!" přerušil ho chvatně kníže, "v tom máte pravdu, uznávám, ale to bylo jen bezděčné, hned jsem si tehdy řekl, že mé osobní pocity nesmí celou věc nijak ovlivňovat, neboť cítím-li se sám zavázán vyhovět ve jménu svých citů k panu Pavliščevovi nárokům pana Burdovského, pak jim musím vyhovět v každém případě, ať už si pana Burdovského vážím nebo nevážím. Zmínil jsem se o tom jen proto, pánové, že mi přece jen připadalo nepřirozené, jak může syn tak veřejně zrazovat tajemství své matky... Zkrátka zrovna z této okolnosti usuzuji, že Čebarov je darebák a sám navedl pana Burdovského k takovému podvodu."

"Ale tohle je přespříliš!" ozvalo se z řady nových příchozích, někteří dokonce vyskočili ze židlí.

"Pánové! Právě proto jsem usoudil, že nebohý pan Burdovskij je člověk nezkušený a bezbranný, který se snadno dá ovlivnit podvodníkem, a že je tedy o to víc mou povinností, abych mu jako 'Pavliščevovu synu' přispěl na pomoc - předně tím, že se postavím proti panu Čebarovovi, za druhé tím, že se vynasnažím ho vést svou oddaností a přátelstvím, a za třetí, že jsem stanovil, aby mu bylo vyplaceno deset tisíc rublů, což tuším plně odpovídá částce, kterou za mne vynaložil Pavliščev..."

"Cože!? Jen deset tisíc!" vykřikl Ippolit.

"Nejste zrovna silný v počtech, kníže, nebo snad až moc, protože se tváříte, jako byste neuměl počítat do pěti," zvolal Lebeděvův synovec.

"Na deset tisíc nepřistoupím," řekl Burdovskij.

"Antipe! Ber!" rychlým, slyšitelným šepotem ho nabádal boxer, který se k němu nahnul přes opěradlo Ippolitovy židle.

"Ber, a potom uvidíme!"

"Poslyšte, pane Myškine," ječel Ippolit, "pochopte, že nejsme hlupáci, mizerní hlupáci, jak se asi domnívají všichni vaši hosté, i tyto dámy, které se po nás tak ušklebují, a zvláště tento vznešený pán (ukázal na Jevgenije Pavloviče), kterého ovšem nemám čest znát, o němž jsem však, jak se zdá, leccos slyšel..."

"Dovolte, pánové, dovolte, prosím, zase jste mi špatně rozuměli,"

oslovil je kníže vzrušeně, "tedy předně, vy jste ve svém článku velmi nepřesně uvedl mé jmění, pane Kellere, nezdědil jsem žádné miliony, mám možná jen osmý či desátý díl toho, co předpokládáte.

Za druhé na mne ve Švýcarech nebyly vydány žádné desetitisíce; Schneider dostával šest set rublů ročně, a to jen první tři léta, a Pavliščev také nikdy nevozil z Paříže hezoučké vychovatelky, to je rovněž pomluva. Domnívám se, že se na mne vcelku vydalo mnohem méně než deset tisíc, ale stanovil jsem deset tisíc a musíte uznat, že vracím-li dluh, nemohu panu Burdovskému nabídnout víc, i kdybych ho měl seberaději, nemohu to udělat již ze slušnosti, právě proto, že splácím dluh a neposílám milodar. Proč jen to nemůžete pochopit, pánové! Ale všechno jsem chtěl později vynahradit svým přátelstvím, svou činorodou účastí na osudu pana Burdovského, který byl zřejmě oklamán, neboť z vlastního popudu, bez cizího ovlivnění by nemohl dát souhlas k takové podlosti, jakou je dnešní zmínka o jeho matce v článku pana Kellera... Ale proč se zas horšíte, pánové! Nakonec si už vůbec nebudeme rozumět! Přece jsem měl pravdu! Právě jsem se na vlastní oči přesvědčil, že má domněnka byla správná," důtklivě tvrdil rozohněný kníže, který chtěl utišit rozčilení a nepozoroval, že je naopak stupňuje.

"Jak to, 'na vlastní oči přesvědčil'?" dotírali na něho téměř zběsile.

"Především, prosím, jsem měl příležitost dobře si prohlédnout pana Burdovského a teď přece na vlastní oči vidím, jaký je... Je to člověk nevinný, jehož však všichni klamou! A je bezbranný...

proto ho musím šetřit. Za druhé mi Gavrila Ardalionovič, kterému jsem věc svěřil a od něhož jsem dlouho neměl zprávu, protože jsem byl na cestě a pak jsem tři dny stonal v Petrohradě, sdělil teprve před hodinou, při našem setkání, že Čebarovovy plány jasně prohlédl a má důkazy, že Čebarov je právě takový, za jakého jsem ho pokládal. Vím, pánové, že mě mnozí pokládají za idiota, a Čebarov, když o mně slyšel, jak snadno vydávám peníze, si myslil, že mě velmi oklame, a spoléhal zejména na mé city k Pavliščevovi.

Ale hlavní je - prosím, vyslechněte mě přece do konce, pánové! - hlavní je to, že jak se teď najednou ukázalo, pan Burdovskij vůbec není Pavliščevovým synem! Právě mi to sdělil Gavrila Ardalionovič a ujistil mě, že má spolehlivé důkazy. Nuže, co tomu říkáte, zdá se to přece neuvěřitelné po tom všem, co jste už natropili! Slyšíte, spolehlivé důkazy! Ještě tomu nevěřím, nevěřím tomu, ujišťuji vás, ještě o tom pochybuji, protože mi zatím Gavrila

Ardalionovič nemohl sdělit všechny podrobnosti, ale že Čebarov je darebák, o tom už není pochyb! Podvedl chudáka pana Burdovského a vás všechny, pánové, kteří jste tak ušlechtile přišli na pomoc svému příteli - jenž pomoc skutečně potřebuje, to přece chápu! - vás všechny ošidil a zapletl do nepoctivé hry, protože tohle je přece v podstatě šejdířství a podvod!"

"Jaký podvod? Jak to, že není Pavliščevovým synem?... Jak to je možné?" ozvaly se výkřiky. Celá parta Burdovského se octla v nepopsatelném zmatku.

"Ovšemže je to podvod! Kdyby se teď prokázalo, že pan Burdovskij není Pavliščevovým synem, byl by jeho požadavek dočista podvodný, samozřejmě jen v případě, kdybych věděl pravdu, ale v tom to právě vězí, že byl podveden, a proto se ho snažím ospravedlnit; proto tvrdím, že zasluhuje soucit pro svou nezkušenost a že mu musíme pomoci, jinak by přece i on vyšel z té věci jako podvodník. Ale já už vůbec nepochybuji, že Burdovskij o ničem nevěděl! Před odjezdem do Švýcar jsem na tom byl stejně jako on, také jsem nesouvisle blábolil - člověk chce něco říci a nemůže...

Rozumím tomu a velmi s ním cítím, protože jsem na tom skoro stejně a plným právem o tom mohu mluvit! A konečně já přesto - i když teď už neexistuje 'Pavliščevův syn' a všechno byla jen mystifikace - já přesto trvám na svém rozhodnutí a jsem ochoten vrátit deset tisíc rublů na uctění Pavliščevovy památky. Ještě než přišel pan Burdovskij se svým požadavkem, chtěl jsem těch deset tisíc k uctění Pavliščeva vynaložit na školu, ale teď je to přece docela jedno, dám-li je na školu nebo panu Burdovskému, protože i když pan Burdovskij není Pavliščevův syn, je přece téměř jeho synem, vždyť ho tak zlomyslně oklamali a on se sám upřímně za Pavliščevova syna pokládal! Teď si vyslechněte Gavrilu Ardalionoviče, pánové, a tím věc skončíme, nezlobte se, nerozčilujte se, posaďte se! Gavrila Ardalionovič nám hned všechno vysvětlí a věřte, i já si přeji seznámit se se všemi podrobnostmi. Říká, že zajel do Pskova k vaší mamince, pane Burdovskij, která vůbec neumírá, jak vás přinutili prohlásit v článku... Prosím, usedněte, pánové."

Kníže se posadil a přiměl též přátele pana Burdovského, aby zas usedli. Posledních deset či dvacet minut mluvil se zápalem, hlasitě, překotně a zaujatě, snažil se všechny přesvědčit a překřičet, a potom ovšem hořce litoval některých svých slov a domněnek, které mu bezděčně uklouzly. Kdyby ho nebyli tak popudili a do krajnosti rozehřáli, nebyl by tak nepokrytě a neuváženě vyklopil některé své domněnky, nebyl by si dovolil tolik zbytečné upřímnosti. Sotva však usedl, projela mu srdcem palčivá, bolestná lítost. Nejen "urazil" Burdovského tím, že tak veřejně u něho předpokládal stejnou chorobu, z níž se sám léčil ve Švýcarsku, ale i způsob, jakým mu nabídl deset tisíc, které původně chtěl věnovat na školu, mu teď připadal hrubý a nešetrný, jako by nabízel almužnu, zejména proto, že o tom mluvil nahlas před lidmi. Měl jsem počkat a nabídnout mu to zítra mezi čtyřma očima, pomyslil si vzápětí, teď už to asi nespravím! Ano, jsem idiot, opravdu idiot! ujistil se v duchu v návalu studu a velikého zármutku.

Gavrila Ardalionovič, který do té chvíle stál stranou a vytrvale mlčel, vystoupil na vybídnutí knížete do popředí, postavil se vedle něho a jal se klidně a jasně podávat zprávu, jak se zhostil svěřeného úkolu. Všechen hovor rázem utichl. Všichni poslouchali s napjatým zájmem, zejména přátelé Burdovského.

IX

"Jistě nepopřete," začal Gavrila Ardalionovič, obraceje se přímo na Burdovského, který mu naslouchal s dychtivou pozorností, oči vyvaleny a zřejmě velmi rozrušen, "jistě nehodláte vážně popírat, že jste se narodil přesně dva roky po uzavření zákonitého sňatku vaší paní matky se soudním oficiálem panem Burdovským, vaším otcem. Doba vašeho narození se dá velmi snadno a nepopiratelně ověřit, takže zkreslení této okolnosti, které se vyskytlo v článku pana Kellera a je velmi urážlivé pro vás i vaši maminku, můžeme vysvětlit jedině bujnou fantazií pana Kellera, který zamýšlel zdůraznit nespornost vašich nároků a tím pomoci vašim zájmům. Pan Keller tvrdí, že vám předběžně článek přečetl, jenže ne celý... pravděpodobně tedy nečetl právě toto místo..."

"Skutečně nečetl," skočil mu do řeči boxer, "ale všechna fakta mi byla sdělena věrohodnou osobou, a já..."

"Promiňte, pane Kellere," přerušil ho Gavrila Ardalionovič, "nechte mě teď laskavě mluvit. Buďte ujištěn, že na váš článek také dojde a pak nám vše vysvětlíte, ale teď pokračujme po pořádku. Čirou náhodou, prostřednictvím své sestry Varvary Ardalionovny Pticynové, jsem dostal od její blízké přítelkyně Věry Alexandry Zubkovové, ovdovělé statkářky, dopis nebožtíka Nikolaje Andrejeviče Pavliščeva, který jí poslal z ciziny před čtyřiadvaceti roky. Když jsem záležitost projednal s Věrou Alexejevnou, obrátil jsem se na její radu na plukovníka ve výslužbě Timofeje Fjodoroviče Vjazovkina, vzdáleného příbuzného a kdysi dobrého přítele pana Pavliščeva. Od něho jsem získal další dva dopisy Nikolaje Andrejeviče, které rovněž psal z ciziny. Na základě těchto tří dopisů, na základě čísel a faktů v nich obsažených lze dokázat s matematickou jistotou, aniž se dá něco namítat nebo dokonce vyvracet, že Nikolaj Andrejevič odcestoval do ciziny, kde strávil bez přerušení plné tři roky, přesně půldruhého roku před vaším narozením, pane Burdovskij. A vaše matinka, jak račte vědět, nikdy Rusko neopustila... Ty dopisy teď číst nebudu, doba je příliš pokročilá, proto jen uvádím fakta.

Ale kdybyste chtěl, pane Burdovskij, můžeme si třebas na zítřek smluvit u mne schůzku, na kterou byste přivedl své svědky, kolik je vám libo, a znalce písma. Nepochybuji ani v nejmenším, že se jasně přesvědčíte o naprosté pravdivosti faktu, který jsem vám teď sdělil. A v tom případě ovšem celá věc padá a je zcela bezpředmětná..."

Opět zavládl všeobecný rozruch a hluboké pohnutí. Burdovskij vyskočil ze židle. "Jestli je to tak, byl jsem oklamán, ano oklamán, jenže ne Čebarovem, nýbrž už dávno; nechci žádné znalce, žádné schůzky, věřím všemu a zříkám se... deset tisíc nevezmu...

sbohem..."

Vzal čepici a odstrčil židli, aby mohl odejít.

"Můžete-li, zůstaňte tu aspoň ještě chvilku, pane Burdovskij,"

zdržoval ho tiše a sladce Gavrila Ardalionovič. "Při šetření té věci vyšlo najevo ještě několik pro vás zvlášť důležitých a neobyčejně zajímavých podrobností. Soudím, že se s nimi musíte obeznámit, snad i vám samému bude milejší, jestliže se věc úplně vysvětlí."

Burdovskij usedl mlčky, se skloněnou hlavou, zřejmě v hlubokém zamyšlení. Hned po něm usedl i Lebeděvův synovec, který před tím vstal, aby ho doprovodil, a který byl velmi zaražený, přestože neztratil hlavu ani odvahu. Ippolit se mračil, vypadal smutně a nějak

udiveně. Ostatně v té chvíli se tak silně rozkašlal, že potřísnil svůj kapesník krví. Boxera to polekalo.

"Ach, Antipe!" zvolal hořce. "Vždyť jsem ti tuhle... předevčírem říkal, že možná opravdu nejsi Pavliščevův syn!"

Ozval se potlačovaný smích, dva tři lidé se zasmáli hlasitěji než ostatní.

"Skutečnost, s kterou jste nás právě seznámil, pane Kellere, je jistě velmi pozoruhodná," ujal se opět slova Gavrila Ardalionovič. "Nicméně mohu na základě přesných údajů plným právem tvrdit, že ačkoliv pan Burdovskij správně znal datum svého narození, přece vůbec nic nevěděl o tehdejším pobytu pana Pavliščeva v cizině, kde pan Pavliščev trávil převážnou část svého života a odkud se do Ruska vracíval jen na krátkou dobu.

Mimoto není jeho tehdejší odjezd sám o sobě tak výjimečný, aby si na něj po více než dvaceti letech vzpomněli i jeho dobří známí, nemluvě ani o panu Burdovském, který tenkrát ještě nebyl ani na světě. Přece však se mi podařilo přijít věci na kloub, ale podotýkám, že důkazy, které mám v rukou, jsem získal zcela náhodně a snadno mi mohly zůstat utajeny, takže pro pana Burdovského, ba i pro pana Čebarova byly téměř nedostupné, i kdyby jim napadlo po nich pátrat. Ale kdoví, zda by je to napadlo..."

"Dovolte, pane Ivolgine," podrážděně vybuchl Ippolit, "promiňte, ale nač tyhle nesmysly? Věc se právě vysvětlila, jsme ochotni uvěřit hlavnímu faktu, proč tedy protahovat donekonečna tak trapné a nepříjemné jednání? Snad byste se rád pochlubil svou obratností a blýskl se před knížetem i před námi v roli skvělého slídiče a detektiva? Nebo dokonce zamýšlíte dokazovat nevinu Burdovského tvrzením, že se do té věci zapletl z nevědomosti? To by byla velká drzost, vážený. Račte vzít na vědomí, že Burdovskij nemá zapotřebí, abyste ho omlouval a ospravedlňoval! I bez toho je mu dost těžko, je v trapné, ponižující situaci, to byste snad mohl vytušit a pochopit..."

"Tak dost, pane Těrenťjeve, už dost," vpadl mu do řeči Gavrila Ardalionovič, "uklidněte se, nerozčilujte se zbytečně. Jste asi velmi churav? Cítím s vámi. Dobrá, tedy skončím, jen musím ještě co nejstručněji uvést ony okolnosti, které podle mého soudu musí být známy v plném rozsahu," dodal, když postřehl všeobecný stupňující se rozruch. "Chci jen uvést na základě důkazů jednu informaci pro všechny, kdo mají o tuto věc zájem, že vaše maminka, pane Burdovskij, se jen proto těšila přízni pana Pavliščeva, jelikož byla vlastní sestrou oné dívky ze dvora, do níž se Pavliščev v raném mládí tak zamiloval, že by se s ní dojista oženil, kdyby nebyla nenadále zemřela. Mám důkazy, že o této rodinné záležitosti, která je zaručeně pravdivá, málokdo ví, ba upadla skoro v zapomenutí. Dále vám mohu sdělit, že pan Pavliščev vychovával vaši maminku již od deseti let jako vlastní příbuznou a určil jí pozoruhodné věno a že tato péče a starostlivost vyvolala mezi jeho početným příbuzenstvem znepokojené dohady, dokonce si všichni mysleli, že se chce se svou schovankou oženit, jenže ona se ve dvaceti letech provdala z lásky, což bych mohl naprosto průkazně doložit, za zeměměřičského úředníka pana Burdovského. Zde jsem shromáždil několik spolehlivých důkazů, že váš otec, pan Burdovskij, který neměl špetku obchodního talentu, poté, co vyženil s vaší paní matkou patnáct tisíc, opustil svůj úřad, zúčastnil se obchodního podnikání, byl ošizen, přišel o celé jmění, ze žalu začal pít, z čehož onemocněl a posléze osm let po svatbě s vaší matinkou předčasně zemřel. Podle vlastní výpovědi se potom vaše matka octla v bídě a bez trvalé velkorysé podpory pana Pavliščeva, který jí posílal jako pravidelný příspěvek šest set rublů ročně, byla by dojista zahynula. Mnoho důkazů dále svědčí o tom, že si vás Pavliščev již jako

malého chlapce nesmírně oblíbil. Z těchto svědectví a rovněž z výpovědi vaší matky vyplývá, že si vás oblíbil zejména proto, že jste v dětství působil dojmem koktavého, neduživého děcka, ubohého a nešťastného stvoření - a Pavliščev, jak jsem zaručeně zjistil, pociťoval celý život zvláštní něžnou náklonnost ke všemu utlačenému, od přírody postiženému, zvlášť, když šlo o děti, což je podle mého názoru v naší věci okolnost nesmírně důležitá. Nakonec se mohu pochlubit velmi přesným zjištěním, týkajícím se hlavního bodu. Tedy vzhledem k nesmírné náklonnosti, kterou k vám Pavliščev projevoval (jeho péčí jste se dostal na gymnázium a studoval jste pod zvláštním dohledem), začala v příbuzných a příslušnících jeho rodiny pozvolna klíčit myšlenka, že jste jeho syn a že váš otec byl pouze oklamaný manžel. Nejdůležitější však je, že tato domněnka se všeobecně a pevně ujala teprve v posledních letech Pavliščevova života, když se všichni začali strachovat o jeho poslední vůli, na všechna původní fakta již dávno zapomněli a těžko by se jich také dopátrali. Tato domněnka se bezpochyby dostala až k vám, pane Burdovskij, a cele vás ovládla. Vaše paní matka, kterou jsem měl čest poznat, o všech těchto povídačkách sice ví, ale zatím netuší, ani já jsem jí neprozradil, že i vy, její syn, jste se jimi dal ovlivnit. Vaši váženou matinku, pane Burdovskij, jsem zastal v Pskově nemocnou a v krajní bídě, do níž upadla po Pavliščevově smrti. Se slzami vděčnosti prohlásila, že jedině díky vaší pomoci se udržuje při životě. Slibuje si od vás mnoho v budoucnu a vroucně věří ve vaše příští úspěchy..."

"Tohle už je přespříliš!" hlasitě a netrpělivě prohlásil Lebeděvův synovec. "Nač celý ten román?"

"Nechutné a neslušné!" škubl sebou Ippolit. Ale Burdovskij nic z toho nevnímal a seděl jako socha.

"Proč? Nač?" chytrácky se divil Gavrila Ardalionovič a s jízlivou tváří se chystal přednést svůj závěr: "Nuže, pan Burdovskij snad už nabyl jistoty, že ho pan Pavliščev nemiloval jako syna, nýbrž o něho pečoval z velkodušnosti. A bylo naprosto nutné, aby pan Burdovskij, který nedávno potvrdil a schválil článek pana Kellera, znal tuto okolnost. Říkám to proto, že vás pokládám za pořádného člověka, pane Burdovskij. Za druhé vychází najevo, že dokonce ani z Čebarovovy strany nešlo o podvod a šejdířství, a to má svou důležitost i pro mne, neboť kníže prve ve svém rozhorlení mluvil tak, jako bych i já sdílel názor, že tato neblahá věc je založena na podvodu a taškářství. Naopak, všichni zúčastnění věřili ve spravedlnost věci, a i když je snad Čebarov opravdu velký podvodník, zde vystupoval pouze jako pokoutní advokát a jeho plán byl nejen mistrovsky promyšlený, nýbrž i spolehlivý, neboť se zakládal na lehkosti, s jakou kníže vydává peníze, na jeho vděčné úctě k nebožtíku Pavliščevovi a posléze, což je nejdůležitější, i na známém rytířském nazírání knížete na závazky cti a svědomí. A co se týče pana Burdovského, neváhal bych tvrdit, že se dal tak ovlivnit Čebarovem a svým okolím, až se posléze vzhledem k některým svým zásadám do věci vložil ani ne tak z osobního zájmu, jako veden přáním sloužit pravdě, pokroku a lidstvu. Po tomto sdělení musí být ovšem jasné, že pan Burdovskij, přestože zdání bylo proti němu, je člověk bezúhonný a kníže mu spíše a ochotněji než dříve může nabídnout svou přátelskou účast i onu účinnou podporu, o níž se zmiňoval prve, když hovořil o škole a o Pavliščevovi."

"Přestaňte, Gavrilo Ardalionoviči, přestaňte!" zvolal kníže opravdu polekán, ale bylo pozdě.

"Řekl jsem, už třikrát jsem říkal," rozčileně zvolal Burdovskij, "že nechci peníze. Nic nevezmu... pryč... nechci... pryč!"

Dal se na útěk. Ale Lebeděvův synovec ho chytil za ruku a cosi mu pošeptal. Burdovskij se prudce obrátil, vytáhl z kapsy velkou nezalepenou obálku a hodil ji na stolek vedle knížete.

"Tady máte peníze!... Jak jste mohl!... Peníze..."

"Dvě stě padesát rublů, které jste se mu opovážil poslat prostřednictvím Čebarova jako almužnu," vysvětlil Doktorenko.

"V článku se mluví o padesáti!" zvolal Kolja.

"Odpusťte!" řekl kníže a přistoupil k Burdovskému, "velmi jsem se před vámi provinil, ale věřte, nemínil jsem to jako almužnu. I teď jsem se provinil... i předtím." Kníže byl velmi rozrušen, vypadal unaveně a vyčerpaně a mluvil nesouvisle. "Řekl jsem podvod... ale to se netýkalo vás, zmýlil jsem se. Řekl jsem, že jste nemocný... zrovna tak... jako já. Ale vy nejste jako já, vy... dáváte hodiny a živíte matku. Řekl jsem, že jste pomluvil svou matku, ale vy ji máte rád, sama to řekla... já to nevěděl...

Gavrila Ardalionovič mi to prve nedopověděl... odpusťte. Odvážil jsem se nabídnout vám deset tisíc, ale udělal jsem chybu, měl jsem to provést jinak, a teď... už to nejde, protože mnou pohrdáte..."

"No tohle už je hotový blázinec!" zvolala Lizaveta Prokofjevna.

"Opravdu učiněný blázinec!" vyhrkla prudce Aglaja, ale její slova zanikla ve všeobecné vřavě. Všichni se hlasitě rozhovořili, vyměňujíc si názory, někteří vážně, jiní se smíchem. Generál Jepančin byl navýsost znechucen a s výrazem uražené důstojnosti čekal na Lizavetu Prokofjevnu. Lebeděvův synovec si neodpustil poslední jízlivost: "Tedy musí se uznat, kníže, umíte dobře využít své... no, choroby, abych nebyl nezdvořilý. Tak šikovně jste nabídl své přátelství a peníze, že to slušný člověk rozhodně nemůže přijmout. Jste buď velmi naivní, nebo ohromně chytrý... ovšem to víte nejlíp sám."

"Dovolte, pánové," zvolal Gavrila Ardalionovič, který zatím otevřel obálku s penězi. "Tady není dvě stě padesát rublů, nýbrž pouze sto rublů. Upozorňuji na to jen proto, kníže, aby nevzniklo nějaké nedorozumění."

"Přestaňte, přestaňte," odmítavě zamával kníže na Gavrilu Ardalionoviče.

"Žádné 'přestaňte'! Vaše 'přestaňte' je pro nás urážlivé, kníže,"

vložil se hned do věci Lebeděvův synovec. "My se s ničím netajíme a prohlašujeme otevřeně: Ano je tam pouze sto rublů, a ne dvě stě padesát, ale copak to není naprosto jedno..."

"N - ne, není to jedno," s výrazem naivního údivu stačil poznamenat Gavrila Ardalionovič.

"Nechte mě domluvit, nejsme tak hloupí, jak se domníváte, pane advokáte." s mrzutým rozhořčením zvolal Lebeděvův synovec, "sto rublů není ovšem dvě stě padesát a není to jedno, ale jde o zásadu, hlavní věc je iniciativa, a to, že chybí sto padesát rublů, je věc vedlejší. Důležité je, že Burdovskij nepřijal vaši almužnu, Výsosti, že vám ji vmetl do tváře, a v tom případě je docela jedno, jde-li o sto či o dvě stě padesát rublů. Viděl jste přece, že Burdovskij odmítl deset tisíc a nevracel by ani těch sto rublů, kdyby nebyl poctivý!

Zbývajících sto padesát rublů se vydalo na Čebarovovu cestu ke knížeti. Můžete se smát naší neobratnosti, naší neznalosti praktických věcí, vždyť nás tu stejně chcete zesměšnit, ale neopovažujte se tvrdit, že jsme nepoctiví. Všichni společně splatíme knížeti oněch sto padesát rublů, vážený pane. I kdyby dluh každý z nás splácel po rublu, přece vrátíme všechno i s úroky. Burdovskij je chudý, Burdovskij nemá milióny, a Čebarov nám hned po návratu předložil účet.

Doufali jsme, že věc vyhrajeme... Kdo by na jeho místě jednal jinak?"

"Jak - kdo?" zvolal kníže Š.

"No tohle už je k zbláznění!" vykřikla Lizaveta Prokofjevna.

"Připomíná mi to nedávnou podařenou obhajobu jistého advokáta,"

řekl se smíchem Jevgenij Pavlovič, jenž tu dosud mlčky stál a pozoroval. "Při obhajobě svého klienta, který zabil najednou šest lidí s úmyslem je oloupit, uváděl jako polehčující okolnost jeho chudobu a zakončil svůj projev takto: 'Je zcela přirozené, že mému klientovi v jeho bídě přišel do hlavy nápad zavraždit šest lidí, komupak by to na jeho místě nenapadlo?' Tak nějak to řekl, bylo to velmi zábavné."

"Dost!" prohlásila najednou Lizaveta Prokofjevna, chvějící se hněvem. "Je na čase skoncovat s těmi nesmysly!"

V prudkém rozčilení výhrůžně zaklonila hlavu a planoucíma očima si s netrpělivou a pohrdavou výzvou měřila celou společnost; stěží v té chvíli rozlišovala přítele od nepřítele. Konečně v ní vzkypěl dlouho zadržovaný, ale neustále rostoucí hněv, který si žádal okamžitého boje, okamžité oběti, na níž by se mohl vybít.

Přátelé Lizavety Prokofjevny ihned vycítili, že se s ní děje cosi zvláštního. Ivan Fjodorovič řekl druhého dne knížeti Š.: "Mívá tyhle chvilky, ale v takové míře jako včera se to u ní vyskytuje vzácně, nejvýš tak jednou za tři roky, rozhodně ne častěji.

Rozhodně ne častěji!" dodal důrazně.

"Tak dost, Ivane Fjodoroviči! Nechte mě!" křičela Lizaveta Prokofjevna, "pročpak mi teď nabízíte rámě? Prve jste mě odvést nedokázal, ačkoli jste muž a hlava rodiny. Měl jste mě vyvést za ucho, kdybych vás nechtěla poslechnout a nešla s vámi. Aspoň jste měl myslet na dcery! Ale teď trefíme domů i bez vás a s ostudou vystačíme na rok... Počkejte, ještě chci poděkovat knížeti!...

Děkuji vám za pohoštění, kníže! A já se tu usadila, abych si poslechla mládež!... To je hanebné, hanebné! Takový chaos a ničemnost, to člověk jaktěživ neviděl! Cožpak je možné, že je takových lidí víc?... Mlč, Aglajo! Mlč, Alexandro! Vám po tom nic není! Nevrťte se mi tu, Jevgeniji Pavlyči, nudíte mě!... A ty je prosíš ještě za odpuštění," obrátila se zase ke knížeti, "odpusťte prý, že jsem si dovolil vám nabízet peníze... Co je ti na tom k smíchu, ty mluvko," obořila se na Lebeděvova synovce, "'my prý peníze nevezmem, my žádáme a neprosíme!' Jako by nevěděl, že tenhle idiot za nimi hned zítra přileze se svým přátelstvím a svými penězi! Že mám pravdu? Uděláš to nebo ne?"

"Udělám," řekl kníže tichým, pokorným hlasem.

"Slyšeli jste! A ty s tím přece počítáš," obrátila se zase k Doktorenkovi, "peníze máš už málem v kapse, a proto si žvaníš a házíš nám písek do očí... Ne, chlapečku, na to si hledej jiné hlupáky, já už jsem vás prokoukla... celou tu vaši komedii..."

"Lizaveto Prokofjevno!" zvolal kníže.

"Pojďme, Lizaveto Prokofjevno, je nejvyšší čas, a knížete vezmeme s sebou," navrhoval s úsměvem, pokud možno klidně kníže Š.

Dívky, téměř ustrašeně stály stranou, ale generál se polekal doopravdy; všichni byli překvapeni. Vzadu se někteří úkradkem usmívali a šeptali si. Lebeděv se tvářil neskonale nadšeně.

"Chaos a ničemnost najdete dnes všude, milostivá," pronesl Lebeděvův synovec, ostatně značně zaražený.

"Ale ne takové! Ne to, co jsme viděli teď u vás, kdepak!" křičela Lizaveta Prokofjevna škodolibě, jako v hysterickém záchvatu.

"Nechte mě už konečně na pokoji!" okřikla ty, co jí domlouvali, "ne, když už i vy jste teď, Jevgeniji Pavlyči, povídal, že dokonce obhájce před soudem prohlásil, že není nic přirozenějšího než z bídy odpravit šest lidí, tak to je opravdu konec světa.

Něco takového jsem ještě neslyšela. Teď chápu všechno! Myslíte, že tenhle brepta by nedokázal člověka zabít?" Ukázala na Burdovského, který na ni nechápavě civěl. "Vsadím se, že by to udělal! Tvé peníze, tvých deset tisíc si třeba nevezme, možná i proto, že mu to svědomí nedovolí, ale v noci přijde, podřeže tě a peníze si vytáhne ze šuplíku. To mu svědomí dovolí! To u něho není nečestné! Prý to je 'výlev ušlechtilého zoufání', to je 'odmítání' a čerti vědí co... Fí! Všechno postaveno na hlavu, všichni běhají nohama vzhůru. Doma roste děvče a najednou na ulici vyskočí do drožky: 'Maminko, tuhle jsem se provdala za toho a toho, Karlyče nebo Ivanyče, sbohem!' Takhle se vám to líbí? Tak je to přirozené a úctyhodné? Ženská otázka? Tenhle klouček,"

ukázala na Kolju, "i ten mi onehdy dokazoval, že prý tohle je ženská otázka. I když je matka hloupá, musí se s ní přece jednat lidsky!... Proč jste sem prve vešli tak nafoukaně? 'Všichni pryč, ustupte z cesty; my jdeme.' 'Dejte nám všechna práva, ale vy se neopovažujte ani ceknout. Vzdávejte nám nevídanou úctu, ale my s vámi budem zacházet hůř než s posledním lokajem!' Jdou za pravdou, opírají se o právo, a sami ho v tom článku nekřesťansky pomluvili! 'Žádáme, neprosíme, žádnou vděčnost od nás nečekejte, protože to děláte pro klid vlastního svědomí!' To je mi pěkná morálka! Když ty neuznáváš vděčnost, může ti přece kníže na to říci, že necítí žádnou vděčnost k Pavliščevovi, protože Pavliščev prokazoval dobro pro klid vlastního svědomí. Ale tys přece právě s tou jeho vděčností k Pavliščevovi počítal; vždyť od tebe si žádné peníze nepůjčoval, tobě nic nedluží, nač jsi tedy spoléhal, ne-li na jeho vděčnost? Jak to, že ji sám neuznáváš? Blázni!

Pokládáte ty, co ostouzejí svedenou dívku, za nelidské barbary.

Ale když je máte za necity, uznáváte přece, že ta dívka jejich jednáním trpí. A když jím trpí, proč ty lidi v novinách na ni sami upozorňujete a chcete, aby tím netrpěla? Ješitní blázni!

Nevěříte v Boha, nevěříte v Krista! Jste už tak prolezlí ješitností a pýchou, že se nakonec zprotivíte i sobě navzájem, to vám prorokuji. Copak tohle není chaos, zmatek a spoušť? A po tom všem je tenhle nestyda ještě prosí za odpuštění! Je vás takových moc? Čemu se pošklebujete? Že jsem se s vámi zahodila? Inu, už se stalo, na tom se nedá nic změnit!... A ty se moc nesměj, packale," obořila se náhle na Ippolita, "sám sotva dýchá, ale jiné musí kazit. Zkazils mi tohohle kloučka," ukázala na Kolju, "blouzní jen o tobě a ty ho učíš ateismu, nevěříš v Boha, ale vlastně bys zasloužil nařezat, vážený. Měli byste se stydět!...

Tak půjdeš k nim zítra, Lve Nikolajeviči, půjdeš?" zeptala se znovu knížete téměř bez dechu.

"Půjdu."

"Pak mi nechoď na oči!" Rychle se obrátila k odchodu, ale najednou se zase vrátila. "A k tomuhle neznabohovi také půjdeš?"

zeptala se a ukázala na Ippolita. "Ale co se mi pošklebuješ?"

vykřikla nějak nepřirozeně a vrhla se k Ippolitovi, podrážděna jeho jedovatým úsměškem.

"Lizaveto Prokofjevno! Lizaveto Prokofjevno! Lizaveto Prokofjevno!" ozvalo se rázem ze všech stran.

"Mamá, to je přece hanba!" křičela hlasitě Aglaja.

"Nemějte strach, Aglajo Ivanovno," uklidňoval ji Ippolit.

Lizaveta Prokofjevna ho chytila za ruku a bezděky ji pevně svírala; stála před ním, jako by ho chtěla probodnout svým rozzuřeným pohledem. "Nemějte strach, vaše matinka jistě uzná, že se člověk nemůže vrhat na umírajícího... jsem... ochoten vysvětlit, proč jsem se smál... prosím o dovolení..."

Najednou ho zas přepadl strašný kašel, zápolil s ním celou minutu.

"Ale vždyť on umírá, a pořád ještě řeční!" vykřikla Lizaveta Prokofjevna a pustila jeho ruku, téměř s hrůzou přihlížejíc, jak si utírá krev ze rtů, "jakpak bys mohl mluvit! Měl by sis jít lehnout..."

"To také udělám," tiše, chraptivě, téměř šeptem odpověděl Ippolit, "hned jak se dnes vrátím, ulehnu... vím, že za čtrnáct dní umřu... Řekl mi to sám B. minulý týden... Tedy jestli dovolíte, řekl bych vám na rozloučenou několik slov..."

"Copak ses zbláznil? Hlouposti! Musíš se léčit, jaképak teď řeči!

Hned si běž lehnout!" polekaně zvolala Lizaveta Prokofjevna.

"Když si lehnu, do smrti nevstanu," usmál se Ippolit, "chtěl jsem si už včera lehnout a už nikdy nevstat, ale pak jsem se rozhodl to odložit na pozítří, dokud mě ještě nohy nesou... a zajít tuhle s nimi sem... jenže mě to hrozně unavilo..."

"Tak se posaď! Posaď se, proč stojíš? Tady máš židli!" Lizaveta Prokofjevna vyskočila a sama mu přistrčila židli.

"Děkuji vám," tiše pokračoval Ippolit, "ale vy se posaďte naproti mně a budeme si chvíli povídat. Musím s vámi mluvit, Lizaveto Prokofjevno, teď už na tom trvám..." usmál se opět na ni.

"Považte, že jsem dnes naposled venku, mezi lidmi, za dva týdny už určitě budu pod zemí. Bude to tedy jakési rozloučení s lidmi a přírodou. Třebas nejsem nijak přecitlivělý, ale přece jsem rád, že se to všechno stalo tady, v Pavlovsku, aspoň tu člověk vidí, jak se stromy zelenají."

"Ale jaképak teď řeči," řekla Lizaveta Prokofjevna s rostoucím strachem, "máš přece horečku. Prve jsi ječel a kvičel, a teď už sotva dýcháš, dusíš se!"

"Hned si odpočinu. Proč mi nechcete splnit poslední přání? Víte, Lizaveto Prokofjevno, už dávno jsem toužil se s vámi nějak sejít, mnoho jsem o vás slýchal... od Kolji, vždyť on jediný mě neopouští... Jste originální, výstřední žena, vidím to na vlastní oči... víte, dokonce jsem vás měl trochu rád."

"Bože, a já ho málem uhodila."

"Zadržela vás Aglaja Ivanovna - že mám pravdu? Je to přece vaše dcera, Aglaja Ivanovna? Je tak krásná, že jsem ji před chvílí na první pohled poznal, přestože jsem ji v životě neviděl. Nechte mě, ať se alespoň naposled v životě podívám na takovou krásku,"

řekl Ippolit s jakýmsi nepodařeným, rozpačitým úsměvem; "hleďme, je tu i kníže, i váš manžel, celá společnost je pohromadě. Proč mi odmítáte poslední přání?"

"Židli!" vykřikla Lizaveta Prokofjevna, ale vzala si ji sama a usedla proti Ippolitovi. "Koljo, hned ho odvedeš, doprovodíš ho domů a zítra já sama, určitě..."

"Nemáte-li nic proti tomu, poprosil bych knížete o šálek čaje...

Jsem unaven. Víte co, Lizaveto Prokofjevno, chtěla jste myslím odvést knížete k vám na čaj? Co kdybyste zůstali tady, pobudeme všichni spolu a kníže nám jistě nabídne čaj. Odpusťte, že sám rozhoduji... Ale znám vás přece, jste dobrá, i kníže je dobrý...

všichni jste až směšně dobří lidé..."

Kníže poplašeně vyskočil, Lebeděv chvatně vyběhl z místnosti a za ním i Věra.

"Dobrá," rázně svolila generálová, "jenom mluv tiše a nerozčiluj se. Je mi tě líto... Kníže! Nezasloužíš si, abych u tebe pila čaj, ale budiž, zůstanu, což ovšem neznamená, že prosím někoho za odpuštění! Ani pomyšlení!... Ostatně, jestli jsem ti moc vyhubovala, odpusť mi,

kníže - ovšem, chceš-li. Jinak tu nikoho nezdržuji," obrátila se s neobvyklým hněvem k muži a dcerám, jako by se vůči ní byli nějak hrozně provinili, "domů dojdu sama..."

Nedali jí však domluvit. Všichni ji rázem ochotně obklopili.

Kníže hned všechny přemlouval, aby zůstali na čaj, a omlouval se, že ho to nenapadlo dřív. Ba i generál se začal chovat roztomile, zabručel cosi uklidňujícího a ohleduplně se zeptal Lizavety Prokofjevny, jestli jí není na terase snad chladno. Ba málem se i Ippolita zeptal, jak dlouho je na univerzitě. Ale přece jen se neodvážil. Jevgenij Pavlovič a kníže Š. překypovali najednou veselím a laskavostí, na tvářích Adelaidy a Alexandry přecházel dřívější údiv ve výraz spokojenosti, zkrátka všechny zřejmě těšilo, že se Lizaveta Prokofjevna dostala z krize. Pouze Aglaja se ještě mračila a mlčky usedla opodál. Zůstali všichni, nikdo se neměl k odchodu, dokonce ani generál Ivolgin, jemuž Lebeděv cosi nenápadně pošeptal, patrně cosi nepříjemného, neboť se generál vzápětí stáhl do kouta. Kníže neopomenul pozvat ani Burdovského a jeho přátele, nikoho z nich nevynechal. Zabručeli upjatě, že počkají na Ippolita, a hned se uchýlili do nejzazšího kouta a opět tam usedli v řadě vedle sebe. Lebeděv měl patrně čaj už dávno připravený pro sebe, protože jej vzápětí přinesl. Odbila jedenáctá.

X

Ippolit smočil rty v šálku čaje, který mu podala Věra Lebeděvová, postavil šálek na stolek a náhle jako by v rozpacích, se plaše rozhlédl.

"Pohleďte, Lizaveto Prokofjevno," začal s podivným chvatem, "tyhle šálky, tyhle porcelánové šálky, zřejmě ze vzácného porcelánu, mívá Lebeděv v zamčené zasklené vitríně, nikdy jich nepoužívá... jak to bývá, žena mu je přinesla věnem... u nich je to zvykem... a teď nám v nich podal čaj, na vaši počest ovšem, takovou má radost..."

Chtěl ještě něco dodat, ale nenacházel slov.

"Je v rozpacích, to jsem čekal!" zašeptal Jevgenij Pavlovič knížeti, "je to nebezpečné, viďte? Teď ze zlosti zaručeně provede takovou nehoráznost, že to porazí i Lizavetu Prokofjevnu."

Kníže se na něho tázavě podíval."Vy se nebojíte výstřednosti?"

pokračoval Jevgenij Pavlovič. "Ani já ne, ba přímo po ní toužím; jde mi hlavně o to aby naše milá Lizaveta Prokofjevna dostala za vyučenou, a to ještě dnes, hned teď, jinak by se mi ani nechtělo odejít. Zdá se, že máte horečku."

"Počkejte, nevyrušujte. Ano, není mi docela dobře," roztržitě a netrpělivě odpověděl kníže. Ippolit zrovna mluvil o něm, právě zaslechl své jméno.

"Nevěříte?" smál se hystericky Ippolit, "inu ovšem, ale tuhle kníže tomu bez váhání uvěří, vůbec ho to nepřekvapí."

"Slyšíš, kníže?" obrátila se k němu Lizaveta Prokofjevna.

"Slyšíš?"

Kolem se všichni smáli. Lebeděv se úslužně protlačil kupředu a vrtěl se těsně před Lizavetou Prokofjevnou.

"Říká, že tenhle komediant, tvůj domácí, prý tamtomu pánovi ukazoval článek, co tu prve o tobě četli!"

Kníže se udiveně podíval na Lebeděva.

"Co mlčíš?" dupla si Lizaveta Prokofjevna.

"Inu," zamumlal kníže a nespouštěl oči z Lebeděva, "už vidím, že ho upravoval."

"Je to pravda?" zeptala se Lizaveta Prokofjevna rychle Lebeděva.

"Svatá pravda, Excelence!" s neochvějným klidem odpověděl Lebeděv a přitiskl si ruku na srdce.

"Ještě se tím chlubí!" generálová poskočila na židli.

"Jsem bídák, bídák!" Lebeděv se bil v prsa a skláněl hlavu stále níže.

"Co z toho, že jsi bídák? On si myslí, že stačí, když řeknu, že je bídák, a vykroutí se z toho. Nestydíš se, kníže, stýkat se s takovými lidmi, znovu se tě ptám? Nikdy ti to neodpustím!"

"Mně kníže odpustí!" dojatým hlasem pokračoval Lebeděv.

"Jedině z ušlechtilých pohnutek, ano, jedině z ušlechtilosti, milostivá, jsem prve zatajil ty opravy," spustil zvučně a hlasitě Keller, který náhle postoupil kupředu a oslovil přímo Lizavetu Prokofjevnu. "Nechtěl jsem prozradit zkompromitovaného přítele, přestože nám vyhrožoval, že nás shodí ze schodů, jak jste ráčila slyšet. Po pravdě doznávám, že jsem mu nabídl šest rublů jako kompetentní osobě, ale ne proto, aby upravil sloh, nikoliv, nýbrž hlavně kvůli ověření fakt, která jsem převážně neznal. Kamaše, chuť k jídlu u švýcarského profesora a padesát místo dvou set padesáti rublů, zkrátka celé to seskupení dodal on, za šest rublů, ale sloh neupravoval."

"Jsem nucen upozornit," s horečnatou netrpělivostí a jakýmsi úlisným hlasem ho přerušil Lebeděv, zatímco se kolem něho šířil stále zvučnější smích, "že jsem upravoval toliko první polovinu, jelikož jsme se uprostřed práce nepohodli kvůli jisté myšlence, a tudíž jsem již druhou půlku neupravoval, takže to, co je tam chybné - a je toho mnoho! - to prosím neračte připisovat mně..."

"Vida, oč mu jde!" zvolala Lizaveta Prokofjevna.

"Mohl byste mi říci," obrátil se Jevgenij Pavlovič ke Kellerovi, "kdy jste upravovali ten článek?"

"Sešli jsme se včera ráno," hlásil ochotně Keller, "a hned jsme se také zavázali čestným slovem k oboustrannému mlčení."

"A to se zrovna před tebou plazil a ujišťoval tě svou oddaností!

To je mi pěkná čeládka! Nech si svého Puškina a tvá dcera ať mi nechodí na oči!"

Lizaveta Prokofjevna chtěla vstát, ale v tom se prudce obrátila k rozesmátému Ippolitovi.

"Tak co, chlapečku, tys mě tu chtěl zesměšnit?"

"Bůh uchovej," ušklíbl se Ippolit, "ale mě ze všeho nejvíc překvapuje vaše neobyčejná výstřednost, Lizaveto Prokofjevno.

Přiznávám se, že jsem naschvál začal o Lebeděvovi, protože jsem věděl, jak to na vás zapůsobí, pouze na vás, kníže mu přece určitě odpustí, už mu asi odpustil... ba dokonce už pro něho vymyslel nějaké ospravedlnění, viďte, kníže?"

Mluvil udýchaně a jeho podivné rozčilení rostlo s každým slovem."Nuže?" hněvivě se tázala Lizaveta Prokofjevna, udivená jeho tónem. "Co dál?"

"Už jsem o vás v tomto smyslu mnoho slyšel... a radoval jsem se z toho... pojal jsem k vám nesmírnou úctu," pokračoval Ippolit.

Řekl to tak, jako by těmi slovy mínil něco zcela jiného. Mluvil s posměšným nádechem, ale zároveň v krajním rozčilení, podezřívavě se rozhlížel, zřejmě se mátl a ztrácel souvislost, a to všechno i s jeho souchotinářským vzezřením a podivným, planoucím a jakýmsi nepříčetným pohledem k němu poutalo všeobecnou pozornost.

"Divím se, ačkoli vůbec neznám společenské zvyklosti, že jste nejen sama prve setrvala v naší společnosti, která je pro vás nevhodná, ale dokonce jste dopustila, aby i tyhle... dívky vyslechly skandální historku, i když takové věci už četly v románech. Ostatně nevím... pletou se mi myšlenky, ale kdo jiný než vy by zůstal... na prosbu chlapce (inu skutečně chlapce, nepopírám), aby s ním strávil večer, všeho se zúčastnil, i...

když... ví, že zítra to bude hanba... ostatně vím, že se nevyjadřuji správně. Já tohle všechno ohromně schvaluji a hluboce si toho vážím, přestože z výrazu Jeho Excelence, vašeho chotě, vidím, že je mu to všechno krajně nepříjemné... Hihi!" zakuckal se docela popleten a najednou se tak rozkašlal, že chvíli nemohl mluvit dál.

"Nadobro mu došel dech!" chladně a stroze prohlásila Lizaveta Prokofjevna, a s přísnou zvědavostí si ho prohlížela, "tak dost, milý chlapče. Půjdeme!"

"Dovolte, abych i já vám připomněl, vážený pane," ozval se náhle Ivan Fjodorovič, kterému došla trpělivost, "že má žena je tu na návštěvě u našeho společného přítele a souseda, knížete Lva Nikolajeviče, a že vám, mladý muži, se ani zdaleka nesluší posuzovat jednání Lizavety Prokofjevny a tím méně pronášet v mé přítomnosti hlasité poznámky o výrazu mé tváře. Tak prosím. A jestliže tu má žena zůstala," pokračoval stále podrážděněji, "račte to, vážený, přičíst jejímu údivu a v naší době pochopitelnou zvědavostí, jež ji vábila podívat se na tuhle podivnou mládež. Rovněž já jsem tu zůstal právě tak, jako když se někdy zastavím na ulici, vidím-li něco, co stojí za podívanou, jako... jako... jako..."

"Jako něco zvláštního," napověděl mu Jevgenij Pavlovič.

"Výborně a správně," zaradoval se generál, který marně hledal vhodné přirovnání, "ano jako něco zvláštního. Ale vy jste k mému smutnému údivu nepochopil ani to, mladý muži, že tu Lizaveta Prokofjevna s vámi nakonec zůstala jedině kvůli vaší nemoci - jestliže ovšem opravdu umíráte - takříkajíc ze soucitu, kvůli vašim politováníhodným slovům, velectěný, a že proto na jejím jménu, přednostech a vážnosti nemůže ulpět žádná špína...

Lizaveto Prokofjevno!" končil generál celý rudý, "chceš-li jít, rozloučíme se s naším milým knížetem a..."

"Děkuji vám za poučení, generále," přerušil ho znenadání Ippolit a díval se na něho vážným, zamyšleným pohledem.

"Pojďme, mamá, jak dlouho to bude ještě trvat!" netrpělivě a rozhněvaně pronesla Aglaja a vstala.

"Dovol mi ještě okamžik, milý Ivane Fjodoroviči," důstojně oslovila Lizaveta Prokofjevna manžela, "myslím, že má horečku a prostě blouzní, je mu to vidět na očích; takhle ho tu nemůžeme nechat. Lve Nikolajeviči! Mohl by u tebe přenocovat, aby ho nemuseli vláčet do města? Cher prince*, nudíte se?" obrátila se bůhvíproč ke knížeti Š. "Pojď sem, Alexandro, uprav si vlasy, miláčku."

* Milý kníže.

Uhladila jí vlasy, i když to nebylo zapotřebí, a políbila ji; jen proto ji volala.

"Věřil jsem, že jste schopna pokroku...," začal zase Ippolit, když se probral ze zamyšlení. "Ano! Už vím, co jsem chtěl říci,"

zaradoval se, jako by si náhle na něco vzpomněl. "Tadyhle Burdovskij chce upřímně bránit svou matku, nemyslíte? A dopadá to tak, že ji vlastně sám ostouzí. A kníže zas chce pomoci Burdovskému, z čistého srdce mu nabízí své přátelství a peníze a snad jediný z vás k němu necítí odpor, ale oba tu stojí proti sobě jako skuteční nepřátelé... Hahaha! Vy všichni nenávidíte Burdovského proto, že se podle vás chová bezohledně a nepěkně ke své matce, že je to tak? Ano? Ano? Vždyť vy všichni tolik milujete krásnou, uhlazenou formu, ano, ta je vám nadevše! Dávno jsem tušil, že vám o nic jiného nejde! Tedy věžte, že snad ani jeden z vás nemiloval svou matku tak jako Burdovskij! Kníže, vy jste jeho matce tajně poslal po Ganěčkovi peníze, vím to, a vsadím se, oč chcete (hihihi! smál se hystericky), oč se chcete vsadit, že Burdovskij vám hned teď vyčte, že jste to udělal beztaktně a že si dost nevážíte jeho matky, věřte, že to udělá, hahaha!"

Opět ztratil dech a rozkašlal se.

"Tak už jsi skončil? Už jsi řekl všechno? A teď jdi spát, máš horečku," netrpělivě ho přerušila Lizaveta Prokofjevna, nespouštěje z něho znepokojený pohled. "Ach bože! Pořád mluví!"

"Vidím, že se smějete. Proč se mi pořád smějete? Všiml jsem si, že se mi smějete," neklidně a podrážděně oslovil Ippolit Jevgenije Pavloviče, který se skutečně smál.

"Rád bych se vás jen zeptal, pane... Ippolite... odpusťte, zapomněl jsem vaše příjmení."

"Pan Těrenťjev," řekl kníže.

"Ano, Těrenťjev, děkuji vám, kníže, zaslechl jsem prve to jméno, ale vypadlo mi z paměti... Rád bych se vás zeptal, pane Těrenťjeve, zda je pravda, co jsem o vás slyšel, řekl prý jste, že stačí, abyste jen čtvrt hodinky z okna mluvil k lidu, a lid prý vám okamžitě dá ve všem za pravdu a půjde za vámi."

"Je docela možné, že jsem to řekl...," odpověděl Ippolit, jako by se rozpomínal, "ano, řekl jsem to!" dodal náhle s novým oživením a pevně se podíval Jevgeniji Pavloviči do očí. "Ale co z toho?"

"Celkem nic, to jenom pro úplnost..."

Jevgenij Pavlovič se odmlčel, ale Ippolit se na něho díval dál v netrpělivém očekávání.

"Tak co, domluvils?" zeptala se Lizaveta Prokofjevna Radomského, "pospěš si, příteli, ten chlapec si musí jít lehnout. Nebo nevíš, jak dál?" Strašně se zlobila.

"Ještě bych snad dodal," pokračoval Jevgenij Pavlovič s úsměvem, "že všechno, co jsem vyslechl od vašich přátel, pane Těrenťjeve, a všechno, co jste tu teď sám bezesporu velmi talentovaně vykládal, směřuje, myslím, k teorii vítězství práva, především a nadevším, a přitom se vylučuje všechno ostatní, aniž se vůbec zjistí podstata toho práva. Nebo se snad mýlím?"

"Ovšemže se mýlíte a já vám ani nerozumím... Co dál?"

Z kouta se také ozvalo nespokojené mumlání. Lebeděvův synovec cosi polohlasem zabručel.

"Nemám už vlastně co říci," pokračoval Jevgenij Pavlovič, "ještě bych jen poznamenal, že odtud chybí pouhý krůček k právu násilí, vlastně k právu pěstnímu a osobní zvůle, čímž to ostatně na světě často končívá. Vždyť i Proudhon dospěl k uznání práva násilí.

V americké válce se mnozí pokrokoví liberálové postavili na stranu plantážníků, protože prý černoši jsou pouze černoši, nižší rasa než bílí, a právo je tedy na straně bílých..."

"Nuže?"

"Vy tedy nepopíráte právo násilí?"

"A co z toho?"

"Jste přece jen důslední. Chci jen dodat, že od práva násilí chybí už jen málo k právu tygrů a krokodýlů, a dokonce k Danilovovi a Gorskému."

"To nevím, ale co dál?"

Ippolit stěží vnímal slova Jevgenije Pavloviče; říkal "nuže" a "co dál" spíše ze starého návyku ustáleného při rozhovorech než z pravého zájmu.

"Dál už nic; to je vše."

"Ostatně já se na vás nezlobím," docela neočekávaně zakončil rozmluvu Ippolit a podával Radomskému dokonce s úsměvem ruku.

Jevgenije Pavloviče to sice překvapilo, ale stiskl podávanou ruku s naprosto vážným obličejem, jako by Ippolitovo odpuštění přijímal.

"Musím vám ještě poděkovat," řekl stejným, dvojsmyslně zdvořilým tónem, "za pozornost, s jakou jste mě vyslechl, neboť podle mých zkušeností naši liberálové nemohou strpět, aby někdo měl vlastní názory, a zasypou hned své protivníky nadávkami, ne-li něčím horším..."

"Máte úplně pravdu," podotkl generál Ivan Fjodorovič a s dokonale unuděným výrazem složil ruce za zády a vzdálil se k východu z terasy, kde si dokonce z omrzelosti zívl.

"Tak dost, příteli," prohlásila Lizaveta Prokofjevna a obrátila se k Jevgeniji Pavloviči, "už mě to nudí..."

"Je pozdě," zvedl se najednou Ippolit s ustaranou, málem polekanou tváří a rozpačitě se rozhlížel, "zdržel jsem vás, chtěl jsem vám všechno říci... myslel jsem, že všechno... naposled...

bylo to blouznění..."

Zřejmě chvílemi ožíval a na okamžik se vytrhoval ze skutečného blouznění. V těchto záblescích jasného vědomí se náhle rozpomínal na věty snad dávno promyšlené a naučené v dlouhých, osamělých a nudných bezesných hodinách, kdy ho nemoc poutala na lůžko, a úryvkovitě je tu pronášel.

"Tedy sbohem!" řekl náhle ostře. "Myslíte, že se mi to lehko říká?" ušklíbl se zlostně své trapné otázce a pak pokračoval hlasitě a podrážděně, jakoby rozezlen, že se mu nedaří říci to, co chce: "Excelence! Dovoluji si však vás pozvat na svůj pohřeb, můžete-li mi prokázat tu čest... a vás všechny zvu také, panstvo, zároveň s generálem!"

Znovu se zasmál, již dočista šíleným smíchem. Lizaveta Prokofjevna se k němu polekaně přiblížila a vzala ho za ruku.

Díval se na ni upřeně a na tváři jako by mu křečovitě strnul šílený úsměv.

"Víte, že jsem přišel proto, abych uviděl stromy? Tady ty..."

ukázal na stromy v parku, "není to k smíchu? Viďte, že na tom není nic směšného?" vážně se ptal Lizavety Prokofjevny a najednou se zamyslel; za okamžik zvedl hlavu a očima kohosi hledal. Pátral po Jevgeniji Pavloviči, který stál poblíž na stejném místě jako dříve. Ippolit na to už zapomněl a rozhlížel se kolem. "Ach, ještě jste tu!" uviděl ho nakonec. "Vy jste se mi prve pořád smál, že jsem chtěl mluvit čtvrt hodiny z okna... Ale víte, mně ještě není osmnáct let; takovou dobu jsem proležel v posteli, díval se z okna, tolik jsem se napřemýšlel... o všech... že...

víte, mrtví přece nemají žádný věk. Napadlo mi to již minulý týden, když jsem se v noci vzbudil... A víte, čeho se bojíte především? Bojíte se především naší upřímnosti, i když námi opovrhujete! I to mi tenkrát v noci na lůžku napadlo... Lizaveto Prokofjevno, vy myslíte, že

jsem se vám chtěl posmívat? Ne, neposmíval jsem se vám, chtěl jsem vás jen pochválit... Kníže prý o vás řekl, že jste jako dítě, vím to od Kolji... to je krásné...

Ale co jsem to jen... ještě jsem něco chtěl...

Zakryl si rukama tvář a přemýšlel.

"Už vím. Když jste se prve loučili, napadlo mi najednou: Tihle lidé už víckrát nebudou, už nikdy nebudou! Ani tyhle stromy ne, zbude jen ta červená cihlová zeď Mejerova domu... za oknem... co kdybys jim to všechno řekl... co kdybys to zkusil říci; vidíš tohle krásné děvče... jsi přece mrtvý, představ se jako mrtvý; odvolej se na to, že mrtvý smí říci všechno... ten už nemá strach, co tomu poví kněžna Marja Alexejevna! Haha! ...

Nesmějete se?" přelétl všechny nedůvěřivým pohledem. "Víte, na lůžku mi napadaly všelijaké myšlenky... ano, přesvědčil jsem se, že příroda je tuze zlomyslná... Před chvílí jste řekl, že jsem ateista, ale víte, příroda... Proč se zase smějete? Jste strašně krutí!" řekl najednou a rozhlédl se po všech se smutným rozhořčením.

"Ale Kolju jsem nezkazil," dodal, jako by se zase náhle rozpomněl, docela jiným tónem, přesvědčivě a vážně.

"Nikdo, nikdo se ti tu nesměje, uklidni se!" řekla Lizaveta Prokofjevna ztrápeně, "zítra přijde nový lékař, tamten se mýlil.

Posaď se přece, vždyť sotva stojíš na nohou! Blouzníš... Ach, co si teď s tebou počnem!" vzdychla starostlivě, usazujíc ho do křesla. Na tváři se jí třpytila slza.

Ippolit se užasle zarazil, zvedl ruku, vztáhl ji a bázlivě se dotkl oné slzy. Usmál se téměř jako dítě.

"Já... vás...," vyhrkl radostně, "ani nevíte, jak já vás... tuhle Kolja o vás vždycky mluví s takovým nadšením... mám rád jeho nadšení. Nezkazil jsem ho! Jedině jeho opouštím, a já chtěl opouštět všechny... ale neměl jsem nikoho, nikoho... Chtěl jsem být veřejným pracovníkem, měl jsem právo... Ach, tolik jsem toho chtěl! Teď už nechci nic, nechci ani chtít, dal jsem si slovo, že už nebudu nic chtít, jen ať si hledají pravdu beze mne! Ano, příroda je zlomyslná! Proč jen vytváří nejlepší bytosti," dodal náhle ohnivě, "aby se jim později vysmála? Provedla to přece tak, že jediná bytost, kterou na světě uznali za dokonalou..., provedla to přece tak, že když ji lidem předvedla, určila jí, aby řekla to, kvůli čemu bylo prolito tolik krve, a kdyby se prolila najednou, lidstvo by se určitě zalklo! Ó, dobře že umírám! Také bych snad vyřkl nějakou lež, příroda by mě k tomu svedla!...

Nikoho jsem nezkazil... Chtěl jsem žít pro štěstí všech lidí, chtěl jsem objevit a hlásat pravdu... Díval jsem se z okna na Mejerovu zeď a myslel jsem, že budu mluvit tak jen čtvrt hodinky a všechny, všechny přesvědčím, a pak jsem se jedinkrát v životě sešel... s vámi, i když ne se zástupy lidstva! A co z toho vzešlo? Nic! Jen to, že mnou pohrdáte! Jsem tedy zbytečný, jsem tedy hlupák, je tedy na čase, abych šel! A neuměl jsem po sobě zanechat ani vzpomínku! Ani hlásku, ani stopu, ani kouska práce, ba ani jedinou myšlenku jsem nerozšířil!... Nesmějte se hlupákovi! Zapomeňte na všechno... zapomeňte, prosím, nebuďte tak krutí! Víte, nebýt těch souchotin, sám bych se zabil..."

Patrně chtěl ještě mnoho říci, ale nedomluvil, sklesl do křesla, zakryl si rukama tvář a rozplakal se jako děcko.

"Ale co si s ním teď počneme?" zvolala Lizaveta Prokofjevna, přiskočila k němu, objala mu hlavu a pevně si ji přitiskla k prsům. Křečovitě vzlykal. "No, no, no! No tak neplač, tak dost, jsi hodný chlapec, Bůh ti odpustí pro tvou nevědomost, tak dost, vzpamatuj se... Jinak se ještě budeš stydět..."

"Mám doma bratra a sestry," mumlal Ippolit a snažil se zvednout hlavu, "jsou to ještě děti, malé, ubohé, nevinné... Ona je zkazí!

Vy jste světice, vy jste... sama dítě... zachraňte je! Vezměte je pryč od té... ona... hanba... Ach pomozte jim, pomozte, Bůh vám to stokrát odplatí, proboha, zachraňte je!"

"Tak přece konečně řekněte, co mám dělat, Ivane Fjodoroviči!"

podrážděně vykřikla Lizaveta Prokofjevna, "přerušte už laskavě své vznešené mlčení! Jestli se nějak nerozhodnete, zůstanu tu sama přes noc, vezměte to laskavě na vědomí; už mám dost vašeho tyranizování!"

Lizaveta Prokofjevna se ptala prudce a ohnivě a očekávala okamžitou odpověď. V podobných případech však přítomní, byť jich bylo sebevíc, vesměs odpovídají mlčením a trpnou zvědavostí, nechtějí brát na sebe odpovědnost, a své názory projevují až mnohem později. Mezi lidmi, kteří se tu shromáždili, byli i takoví, kteří by tu mlčky poseděli třebas až do rána, například Varvara Ardalionovna, která celou dobu tiše seděla stranou, ale s napjatým zájmem poslouchala, snad k tomu měla své důvody.

"Já myslím, má milá," prohlásil generál, "že tu je zapotřebí spíš nějaká opatrovnice než naše rozčilení, ano, nějaký spolehlivý, rozumný člověk na noc. Rozhodně se musíme zeptat knížete... a zde okamžitě nechat všechny v klidu. Zítra můžeme zas projevit účast."

"Je dvanáct hodin, jdeme! Máme ho vzít sebou, nebo zůstane u vás?" podrážděně a zlostně oslovil Doktorenko knížete.

"Chcete-li, zůstaňte tu s ním," řekl kníže, "místa je tu dost."

"Excelence," přitočil se ke generálovi nečekaně a s horlivou úslužností Keller, "jestliže se hledá vyhovující člověk na noc, jsem ochoten se pro přítele obětovat... je to vzácná duše! Už dávno ho pokládám za velikého muže, Excelence! Zanedbal jsem ovšem vzdělání, ale když on něco kritizuje, jsou to perly, hotové perly, Excelence!"

Generál se zoufale odvrátil.

"Ale ovšem, budu rád, když tu zůstane, špatně by se mu teď jelo,"

odpovídal kníže na podrážděné otázky Lizavety Prokofjevny.

"Copak spíš, nebo co? Jestli nechceš, kníže, odvedu ho k sobě!

Proboha, vždyť on sám sotva stojí na nohou! Je ti špatně?"

Když Lizaveta Prokofjevna nenašla knížete na smrtelném loži, rázem zas značně přecenila uspokojivost jeho zdravotního stavu, soudíc podle zevnějšku. Avšak přestálá choroba, tíživé vzpomínky, které po ní zbyly, únava z rušného večera, případ s 'Pavliščevovým synem' a pak s Ippolitem - to všechno vybičovalo chorobnou citlivost knížete do horečnatého stavu. Kromě toho mu zírala z očí ještě jakási jiná starost, ba úzkost - s obavou se díval na Ippolita, jako by od něho cosi očekával.

Najednou se Ippolit zvedl, strašně bledý a s výrazem zoufalého studu ve zkřiveném obličeji. Hlavně to vyjadřoval jeho pohled, kterým si úzkostně a nenávistně změřil celou společnost, a zmatený, pokřivený úšklebek na chvějících se rtech. Vzápětí sklopil oči a potácivě se vlekl stále s týmž úšklebkem k Burdovskému a Doktorenkovi, kteří stáli u východu z terasy.

Rozhodl se, že pojede s nimi.

"Toho jsem se právě obával!" zvolal kníže. "To se muselo stát!"

Ippolit se k němu prudce, se šílenou zlobou obrátil a zdálo se, že každičký rys v jeho tváři se zachvívá a mluví.

"Á, toho jste se bál! 'To se muselo stát!' říkáte? Tak abyste věděl, jestli tady někoho nenávidím," zaječel chraplavě a pištivě, s pěnou na rtech, "nenávidím vás všechny! Všechny, ale vás, vás, vy jezuitská, nasládlá dušičko, vás, idiote, milionáři, dobrodinče, vás nenávidím nejvíc ze všech, nejvíc ze všech na světě! Už dávno jsem vás prokoukl a nenáviděl, když jsem o vás poprvé slyšel, hned jsem vás nenáviděl vší nenávistí! vší nenávistí své duše... To vy jste všechno zosnoval! To vy jste mě dohnal k záchvatu! Vy jste dohnal umírajícího k ponížení, vy, vy, vy jste zavinil mou hnusnou malomyslnost! Zabil bych vás, kdybych zůstal naživu! Nechci vaše dobrodiní, od nikoho nic nevezmu, slyšíte, od nikoho! Blouznil jsem a vy nemáte právo se nade mnou naparovat!... Proklínám vás všechny jednou provždy!"

Dech mu došel.

"Stydí se za své slzy!" zašeptal Lebeděv Lizavetě Prokofjevně.

"To se muselo stát! Vida našeho knížete! Prokoukl ho skrz naskrz!"

Lizaveta Prokofjevna ho však neuznala za hodna pohledu. Stála hrdě vzpřímená se zakloněnou hlavou a s opovržlivým zájmem si prohlížela tu "chamraď". Když Ippolit domluvil, škubl generál rameny. Generálová si ho hněvivě změřila od hlavy k patě, jako by se tázala po vysvětlení onoho pohybu, a vzápětí se obrátila ke knížeti.

"Děkuji vám, kníže, výstřední příteli naší rodiny, děkuji za milý večer, který jste nám všem připravil. Patrně se v duchu radujete, že se vám podařilo zaplést i nás do svých pošetilostí... Tak dost, milý rodinný příteli, děkuji vám, že jste se nám konečně ukázal v pravém světle!"

Pobouřeně si upravovala pláštěnku a čekala, až "tamti" zmizí.

Právě předjela drožka, pro kterou Doktorenko již před drahnou chvílí poslal Lebeděvova syna gymnazistu. Generál hned po manželce utrousil: "Opravdu, kníže, tohle jsem nečekal... po tom všem, po našich přátelských stycích... a konečně Lizaveta Prokofjevna..."

"Ale jak je jen tohle možné!" zvolala Adelaida, rychle přistoupila ke knížeti a podala mu ruku.

Kníže se na ni smutně usmál. Najednou mu vroucí, chvatný šepot téměř sežehl ucho.

"Jestli hned neskoncujete s těmi odpornými lidmi, budu vás celý život nenávidět!" šeptala Aglaja. Vypadala docela nepříčetně, ale odvrátila se, než se na ni kníže mohl podívat.

Ostatně neměl už co a s kým skoncovat: Nemocného Ippolita mezitím nějak vpravili do drožky a kočár odjel.

"Bude to ještě dlouho trvat, Ivane Fjodoroviči? Co myslíte? Mám se ještě dlouho nechat týrat od těch zlomyslných kluků?"

"Ale já jsem... přece připraven, má milá... a kníže..."

Ivan Fjodorovič přece jen podal knížeti ruku, ale než ji mohl stisknout, rozběhl se za Lizavetou Prokofjevnou, která zlostně a hlučně sestupovala z terasy. Adelaida, její ženich a Alexandra se s knížetem srdečně a přátelsky rozloučili, rovněž i Jevgenij Pavlovič, který jediný byl ve veselé náladě.

"Dopadlo to tak, jak jsem si přál! Škoda jen, že i na vás přitom došlo, chudáčku," zašeptal knížeti s přelaskavým úsměvem.

Aglaja odešla bez rozloučení.

Tím však příhody onoho večera neskončily, Lizavetu Prokofjevnu čekalo ještě jedno nenadálé setkání.

Dříve než sestoupila ze schodů do aleje vedoucí kolem parku, přehnal se náhle kolem vilky nádherný lehký kočár tažený dvěma bělouši. V kočáře seděly dvě velice elegantní dámy. Asi na deset kroků se však kočár zastavil a jedna z dam se rychle obrátila, jako by spatřila známého, s nímž musí mluvit.

"Jevgeniji Pavlyči! To jsi ty?" ozval se zvučný, lahodný hlas, jenž rozechvěl knížete a snad i kohosi jiného, "ale to jsem ráda, že jsem tě konečně našla! Poslala jsem za tebou do města dokonce dva posly! Celý den tě hledali!"

Jevgenij Pavlovič se zastavil na schodech jako bleskem zasažen.

Lizaveta Prokofjevna stála též bez hnutí, jenže nestrnula úlekem jako Jevgenij Pavlovič; změřila si drzou osobu stejně zvysoka, s chladným opovržením, jako před chvílí onu "chamrad'", a potom se upřeně zadívala na Jevgenije Pavloviče.

"Novinka!" pokračoval zvučný hlas. "Kupferových směnek se už nemusíš bát, Rogožin jich skoupil přes třicet, přemluvila jsem ho! Ještě takové tři měsíce můžeš být klidný. A s Biskupem a celou tou cháskou to nějak urovnáme ze známosti. Tak vidíš, všechno je v pořádku. Příjemnou zábavu. Zítra na shledanou!"

Kočár se rozjel a brzy ho nebylo vidět.

"Je šílená!" zvolal nakonec Jevgenij Pavlovič, který zrudl rozhořčením a nechápavě se rozhlížel. "Nechápu, o čem mluvila?

Jaké směnky? Kdo to vůbec je?"

Lizaveta Prokofjevna si ho ještě okamžik prohlížela. Potom chvatně a stroze vykročila přímo k domovu a všichni se ubírali za ní. Přesně za minutu se vrátil ke knížeti na terasu Jevgenij Pavlovič, značně rozčilený.

"Kníže, opravdu nevíte, co to znamená?"

"Nic nevím," odpověděl kníže, který sám byl svírán tíživým bolestným napětím.

"Ne?"

"Ne."

"Ani já nevím," zasmál se najednou Jevgenij Pavlovič. "Věřte, nemám nic společného s těmi směnkami, na mou duši nemám! Ale co je vám, vždyť omdléváte!"

"Ó ne, ne, ujišťuji vás, ne...!"

XI

Jepančinovi se obměkčili teprve třetího dne. I když kníže jako obvykle přičítal vinu sobě a upřímně očekával trest, přece jen od první chvíle věřil, že se na něho Lizaveta Prokofjevna nemohla vážně rozhněvat a zlobila se spíše sama na sebe. Třídenní nepřátelství už ho proto mátlo a zarmucovalo. Na jeho smutku se podílely i jiné okolnosti, jedna však především. Tato okolnost nabývala v jeho podezřívavé mysli den ze dne většího významu. (Od nedávna si kníže vyčítal dvě krajnosti: bezmeznou "nesmyslnou a dotěrnou" důvěřivost a zároveň "ponurou, nízkou" podezřívavost.) Zkrátka na sklonku třetího dne vybujela v jeho mysli příhoda s výstřední dámou, jež rozmlouvala z kočáru s Jevgenijem Pavlovičem, do děsivých a záhadných rozměrů. Podstata záhady tkvěla pro knížete především v truchlivé otázce: Jsem snad i touto novou 'nehorázností' vinen zejména sám, nebo... Ale neodvažoval se domyslet. V záměně písmen N. F. B. viděl pouze nevinné, docela dětinské čtveráctví, o němž je trapné a v jistém smyslu dokonce nedůstojné dál uvažovat.

Ostatně hned nazítří po šeredném "večírku", na jehož nepříjemnostech nesl hlavní "vinu", potěšili knížete hned po ránu svou návštěvou Adelaida s knížetem Š. Vyšli si na procházku a "stavili se u něho hlavně proto, aby se poptali po jeho zdraví".

Adelaida prý zrovna zahlédla v parku podivuhodný starý strom, rozložitý, s dlouhými všelijak pokřivenými větvemi, obalený zelení, vykotlaný a rozštěpený. Rozhodně ho musí namalovat a celou půlhodinu mluvila pouze o tom. Kníže Š. byl jako vždy milý a přívětivý; vyptával se knížete na věci minulé, vzpomínal na podrobnosti jejich prvního setkání, ale o včerejšku se nikdo z nich nezmínil. Nakonec se Adelaida přece jen podřekla a s úsměvem přiznala, že sem zašli inkognito, ale dál se o věci nešířila. Z její poznámky však vysvitlo, že se rodiče na knížete nějak zlobí, hlavně Lizaveta Prokofjevna. Ale ani o ní, ani o Aglaje, ba ani o Ivanovi Fjodorovičovi se hosté během návštěvy ani slůvkem nezmínili. Když odcházeli, nepozvali knížete, aby se s nimi šel projít. Také je zdaleka nenapadlo pozvat ho na návštěvu a v

souvislosti s tím uklouzla Adelaidě dokonce velmi příznačná poznámka. Když vyprávěla o jednom ze svých akvarelů, zatoužila najednou ukázat jej knížeti. "Jak by se to dalo co nejrychleji zařídit? Už vím! Buď vám pošlu akvarel ještě dnes po Koljovi, a kdyby k nám nezašel, přinesu vám ho zítra, až půjdeme s knížetem na procházku," našla konečně východisko, zřejmě šťastná, že tak chytře a k všeobecné spokojenosti vyřešila tuto otázku.

Teprve při loučení se kníže Š. zeptal, jako by se najednou upamatoval: "Ach ano, nevíte aspoň vy, milý Lve Nikolajeviči, co to bylo za osobu, která včera z kočáru volala na Jevgenije Pavlyče?"

"Byla to Nastasja Filippovna," odpověděl kníže, "copak vám to nikdo neřekl? Kdo ji doprovázel, nevím."

"Ano, slyšel jsem!" vpadl mu do řeči kníže Š. "Ale co znamenala ta její slova? Je to pro mne úplná hádanka... pro mne i pro ostatní."

Zřejmě byl značně udiven.

"Mluvila o nějakých směnkách Jevgenije Pavlyče," velmi prostě odpověděl kníže, "které na její prosbu odkoupil Rogožin od jakéhosi lichváře, a říkala, že Rogožin Jevgeniji Pavlyči počká."

"Slyšel jsem, slyšel, drahý kníže, ale to přece vůbec není možné!

Jevgenij Pavlyč přece nemůže mít v oběhu směnky! Při takovém jmění... To se mu mohlo přihodit dřív z lehkomyslnosti, sám jsem mu dokonce pomáhal... Ale když má člověk takové jmění, nemůže přece nějakému lichváři vystavovat směnky a strachovat se o ně. A rozhodně nemůže být v tak přátelských stycích s Nastasjou Filippovnou, aby si s ní tykal, to mi hlavně nejde na rozum.

Přísahá, že nemá tušení, oč jde, a já mu věřím. Ale teď jsem se chtěl zeptat ještě vás, milý kníže, zda o tom něco nevíte? Totiž zda jste snad čirou náhodou něco nezaslechl?"

"Ne, nevím o tom nic a ujišťuji vás, že s tím nemám nic společného."

"Ach, co je to dnes s vámi, kníže! Vůbec vás nepoznávám. Což bych mohl předpokládat, že s takovou věcí máte něco společného?...

Jste dnes zřejmě nějak rozladěn."

Objal knížete a políbil ho.

"Totiž, s jakou 'takovou' věcí? Nevím o žádné 'takové' věci."

"Ta osoba nepochybně chtěla Jevgeniji Pavlyči něco překazit tím, že mu před svědky přisoudila vlastnosti, které nemá a nemůže mít," odpověděl dosti stroze kníže Š.

Kníže Lev Nikolajevič zrozpačitěl, ale díval se dál upřeně a tázavě na knížete, ten se však odmlčel.

"A nejde prostě o směnky? Nelze to brát doslovně tak jako včera?"

zamumlal nakonec kníže nějak naléhavě.

"Ale posuďte přece sám, co může mít Jevgenij Pavlyč společného s ní... a k tomu ještě s Rogožinem? Opakuji vám, je nesmírně bohatý, vím to naprosto určitě. Mimoto ho čeká ještě dědictví po strýci. Nastasja Filippovna prostě..."

Kníže Š. se opět odmlčel, patrně proto, že nechtěl s knížetem dál mluvit o Nastasje Filippovně.

"Tedy ji přece jen zná?" zeptal se kníže Lev Nikolajevič.

"To snad ano, je dosti lehkomyslný! Ostatně to muselo být už dávno, dřív, před dvěma třemi roky. Vždyť se znal ještě s Tockým.

Teď by bylo něco podobného vyloučeno a nikdy by si nemohli tykat!

Přece víte, že ona tu ani nebyla, vůbec ji nebylo vidět. Většina lidí ani neví, že se tu opět objevila. Její kočár jsem tu zahlédl tak před třemi dny, dříve ne."

"Je to nádherný kočár," řekla Adelaida.

"Ano, kočár je nádherný."

Oba se rozloučili s knížetem v nejlepší, takřka bratrské shodě.

Ale pro našeho hrdinu byla tato návštěva událostí velmi významnou. Od včerejšího večera, a snad už dříve, sice mnohé tušil, ale až do této návštěvy se neodvážil svým obavám plně uvěřit. Teď však viděl všechno jasně: kníže Š. ti vykládal věc nesprávně, ale přece jen byl blízek pravdě, přece jen pochopil, že jde o intriku. Ostatně, možná že chápe věc úplně správně, pomyslil si kníže, ale nechce to říci nahlas, proto ji úmyslně vykládá chybně. Bylo naprosto jasné, že k němu zašli, zejména kníže Š., proto, že od něho očekávali nějaké vysvětlení. Tak se tedy domnívají, že se oné intriky přímo zúčastnil. Jestliže je tomu tak a je to opravdu tak důležité, má ona nějaký hrozný cíl, ale jaký asi? To je strašné! A jak by ji mohl zadržet? Nikdo by ji nedokázal zadržet, jestliže si je jista svým cílem! To už kníže věděl ze zkušenosti. Je šílená. Šílená!

Onoho jitra se však nahrnulo tolik, tolik jiných nerozřešitelných záhad, a všechny najednou, všechny vyžadovaly bezodkladné řešení, což knížete velmi rozesmutnilo. Trochu ho rozptýlila Věra Lebeděvová, která k němu přišla s Ljubočkou a dlouho mu cosi se smíchem vyprávěla. Později se objevila i její sestra s ustavičně otevřenými ústy a Lebeděvův syn, gymnazista; přišel s tvrzením, že hvězda Pelyněk v Apokalypse, jež spadla z nebe do vodních zdrojů, je podle výkladu jeho otce železniční síť rozhozená po Evropě. Kníže nevěřil, že by to Lebeděv tak vykládal, proto se dohodli, že se ho při první vhodné příležitosti zeptají. Od Věry Lebeděvové se kníže dověděl, že Keller se u nich od včerejška usídlil a podle všeho nadlouho, protože si našel společníka v generálovi Ivolginovi, s nímž se velmi spřátelil. Ostatně prohlásil, že zůstává jedině proto, aby doplnil své vzdělání.

Vůbec Lebeděvovi děti se knížeti den ze dne víc líbily. Kolja se však celý den neukázal: Časně ráno odjel do Petrohradu. Také Lebeděv odjel na úsvitu za nějakými svými obchůdečky. A kníže se nemohl dočkat Gavrily Ardalionoviče, který měl dnes určitě přijít.

Dostavil se o sedmé hodině, zrovna po obědě. Sotva ho kníže uviděl, hned si pomyslel, že aspoň tento pán musí bezpečně znát pozadí věci -jak by je také neznal, má-li takové pomocníky jako Varvaru Ardalionovnu a jejího manžela? Jenže vztah knížete ke Gavrilovi byl stále nějak zvláštní. Kníže mu například svěřil případ Burdovského a zvlášť ho o to žádal, ale přes tuto důvěru a to, co mezi nimi bylo dříve, zůstaly tu nadále jakési momenty, jichž se jakoby podle vzájemné dohody nechtěli dotýkat. Kníže míval občas dojem, že Gaňa snad touží po plné, přátelské upřímnosti; například teď, když vstoupil, zdálo se knížeti na první pohled, že Gaňa je navýsost přesvědčen o tom, že nastal pravý okamžik, aby se led mezi nimi ve všech bodech prolomil. Ale Gavrila Ardalionovič spěchal, neboť u Lebeděva na něho čekala sestra, měli spolu kamsi namířeno.

Jestliže však Gaňa skutečně očekával příval nedočkavých otázek, bezděčných sdělení a přátelského svěřování, byl ovšem na velkém omylu. Kníže byl naopak po celých dvacet minut jeho návštěvy velmi zamyšlený, až roztržitý. Gaňa pochopil, že na otázky knížete, lépe řečeno na jedinou, hlavní otázku čeká marně. Proto si i on uložil velkou zdrženlivost. Nepřetržitě a vesele, mile a vtipně žvatlal celých dvacet minut o všem možném, ale hlavnímu se vyhýbal.

Mezi jiným vyprávěl, že Nastasja Filippovna, ač je teprve čtvrtý den v Pavlovsku, vzbudila již všeobecnou pozornost. Bydlí kdesi v Námořnické ulici, v nevelkém a nevzhledném domku u Darji Alexejevny, ale její kočár je tu snad ze všech nejelegantnější.

Seskupil se již kolem ní celý houf starých a mladých ctitelů, kteří občas provázejí její kočár koňmo. Je prý jako dřív velmi vybíravá a málokoho pouští do své blízkosti. Přece se však kolem ní utvořila čestná stráž, která by se jí v případě potřeby zastala. Jistý oficiálně zasnoubený letní host se kvůli ní pohněval se svou nevěstou a jeden stařičký generál bezmála proklel svého syna. Často s sebou brává na projížďky jistou půvabnou dívku, sotva šestnáctiletou, vzdálenou příbuznou Darji Alexejevny; dívka krásně zpívá, takže večer jejich domek přitahuje pozornost. Jinak si Nastasja Filippovna vede velmi spořádaně, obléká se nikoli nápadně, ale zato s neobyčejným vkusem a všechny dámy jí závidí její "vkus, krásu a ekvipáž".

"Včerejší výstřednost," uřekl se Gaňa, "byla ovšem záměrná a nesmí se brát v úvahu. Kdyby jí někdo chtěl něco vyčítat, musel by si to záludně vymyslet anebo o ní něco naklevetit, k čemuž ovšem brzy dojde," řekl nakonec a očekával, že teď se kníže určitě zeptá: "Proč myslíte, že včerejší příhoda byla záměrná? A pročpak k tomu brzy dojde?" Ale kníže se na nic neptal.

Gaňa se bez předchozího dotazu rozpovídal i o Jevgeniji Pavloviči, a to už bylo velmi zarážející, protože ho připletl do hovoru úplně bezdůvodně. Podle jeho mínění Jevgenij Pavlovič dřív Nastasju Filippovnu vůbec neznal, i teď ji zná jen zběžně a pouze proto, že jí byl před čtyřmi dny na procházce kýmsi představen, ale sotva byl u ní v bytě spolu s ostatními. S těmi směnkami snad také cosi mohlo být, Gaňa to dokonce ví určitě, Jevgenij Pavlovič má sice velké jmění, ale cosi tu opravdu není tak docela v pořádku. U tohoto zajímavého bodu Gaňa své úvahy najednou přerušil. O včerejším chování Nastasji Filippovny se nezmínil ani slůvkem, kromě předešlé letmé poznámky. Nakonec pro něho přišla Varvara Ardalionovna, okamžik s nimi pobyla a sdělila jim rovněž bez vyzvání, že Jevgenij Pavlovič

se dnes možná i zítra zdrží v Petrohradě a že její muž je také ve městě, snad také v záležitosti Jevgenije Pavloviče, a že se tam opravdu cosi zběhlo. Na odchodu dodala, že Lizaveta Prokofjevna je dnes v příšerné náladě, ale co je ze všeho nejpodivnější, Aglaja se prý pohněvala s celou rodinou, nejen s otcem a matkou, nýbrž s oběma sestrami, a "to je nepěkné". Po této letmo pronesené poslední novince, pro knížete velmi zajímavé, sourozenci odešli.

O případu s "Pavliščevovým synem" se Ganěčka rovněž ani slovem nezmínil, snad z falešné skromnosti, snad proto, aby šetřil city knížete. Kníže mu nicméně znovu poděkoval za pečlivé vyřízení věci.

Byl velmi rád, že je konečně sám; sestoupil z terasy, přešel alej a vydal se do parku. Chtěl si rozmyslet a rozhodnout jistý krok.

Leč tento krok nebyl z těch, o nichž se dlouho uvažuje, nýbrž právě z těch, které se činí nepromyšleně, ke kterým se člověk odhodlá najednou. Náhle totiž strašně zatoužil všechno zde opustit a neprodleně se vrátit tam, odkud přijel, někam hodně daleko, do samoty, odjet hned a bez rozloučení. Tušil, že zůstane-li tu ještě několik dní, stane se nenávratně součástí tohoto světa, který mu v budoucnu bude osudný. Po kratičké úvaze však usoudil, že útěk je "nemožný", neboť by to byla téměř zbabělost, a že má před sebou úkoly, které je povinen vyřešit, nebo se aspoň musí ze všech sil snažit je vyřešit. S takovými myšlenkami se vrátil domů sotva po čtvrthodinové procházce. V té chvíli byl velmi nešťasten.

Lebeděv nebyl ještě doma, takže ke knížeti navečer pronikl Keller, ne sice opilý, ale s úmyslem vylít knížeti své city a bolesti. Přímo prohlásil, že přišel, aby knížeti vylíčil svůj celý život, a že kvůli tomu zůstal v Pavlovsku. Na vyhazov se nedalo ani pomyslet, nebyl by prostě poslechl. Chystal se k dlouhému nesouvislému výkladu, ale hned po prvních slovech přešel k závěru a prohlásil, že následkem své nevíry v Nejvyššího pozbyl i "nejmenšího zdání mravnosti" a klesl až ke krádeži.

"Jen si pomyslete!"

"Poslyšte, Kellere, na vašem místě bych se k tomu bez zvláštní nutnosti nepřiznával," odpověděl kníže, "ostatně snad se jen záměrně očerňujete?"

"Říkám to jen vám, vám jedinému a jedině proto, abych se mravně povznesl! Víc nikomu, zemřu a pod rubášem navždy skryji své tajemství! Ale kdybyste věděl, kdybyste jen věděl, kníže, jak těžko se v naší době opatřují peníze! Kde je má člověk vzít, řekněte mi, kde? Odpověď zní: Přines zlato a brilianty a dostaneš peníze. Ale to je právě to, co nemám, chápete? Nakonec mě to dohřálo, nedal jsem se. 'A co za smaragdy, dáte?' povídám. 'Za smaragdy taky!' odpověděl. 'Tak to je v pořádku,' povídám, nasadil jsem si klobouk a odešel jsem, aby je čert vzal, neřády!"

"Copak jste měl se smaragdy?"

"Kde bych je vzal? Ó kníže jak čistě a nevinně, takříkajíc pastýřsky se díváte na život!"

Nakonec se za něho kníže spíš styděl, než aby ho litoval. Dokonce mu napadlo: Nedalo by se z toho člověka nějakým blahodárným vlivem něco udělat? Svůj vlastní vliv pokládal z jistých důvodů za nevhodný, ne proto, že by se chtěl snižovat, ale měl na tu věc zvláštní názor.

Ponenáhlu se tak rozpovídali, že ani neměli chuť se rozejít. Keller se s neobvyklou ochotou přiznával k takovým věcem, že člověk ani nemohl pochopit, jak je možné o takových věcech vyprávět. Stále znovu tvrdil, že se kaje a že je v nitru "pln slz", ale potom vyprávěl tak, jako by se svými kousky pyšnil, a zároveň velmi zábavně, takže se nakonec s knížetem chechtali jako posedlí.

"Hlavní věc je, že jste až dětsky důvěřivý a neobyčejně pravdomluvný," řekl kníže, "víte, že už tím mnohé vykupujete?"

"Tak jest, šlechetný a rytířsky velkomyslný!" dojatě souhlasil Keller, "ale víte, kníže, to všechno jenom ve snách a tak říkajíc v povznesené náladě, ve skutečnosti to dopadá jinak. Jenže proč?

Nechápu."

"Nevěste hlavu. Mohu teď s určitostí říci, že jste mi otevřel celé své srdce; aspoň myslím, že k tomu, co jste mi vyprávěl, už nemůžete nic dodat, viďte?"

"Nic?!" zvolal Keller s jakýmsi soucitem. "Ó kníže, vy pojímáte člověka tak nějak, řekl bych, příliš po švýcarsku!"

"Opravdu můžete ještě něco dodat?" zeptal se kníže s plachým údivem. "Ale co jste tedy ode mne očekával, Kellere, povězte mi to prosím, a proč jste přišel se svou zpovědí?"

"Co jsem od vás čekával? Předně je mi příjemné dívat se na vaší dobrotivost, je mi příjemné sedět a povídat se s vámi. Aspoň vím, že mám před sebou nejčestnějšího člověka pod sluncem, a a dál...

dál..."

Zarazil se.

"Snad jste si chtěl vypůjčit peníze?" napověděl mu kníže velmi vážně a prostě, dokonce poněkud nesměle.

Keller sebou škubl, rychle a udiveně pohleděl knížeti přímo do očí a pěstí prudce bouchl do stolu.

"No právě tímhle člověka dokonale poplete! Ale dovolte, kníže, tohle už je taková prostota, taková nevinnost, ani ve zlém věku nevídaná, a přitom najednou proniknete člověkem jako šíp s vaší hlubokou psychologií. Ne, kníže, tohle se musí vysvětlit, protože já... já jsem prostě omráčen! Ovšemže bylo mým cílem vypůjčit si nakonec peníze, ale vy jste se mě na to zeptal tak, jako byste v tom neviděl nic pohoršujícího, jako by to muselo být."

"Ano... u vás to muselo být."

"A nejste pohoršen?"

"Proč?"

"Poslyšte, kníže, zůstal jsem tu od včerejška předně ze zvláštní úcty k francouzskému arcibiskupovi Bourdalouovi, u Lebeděva jsme do tří hodin otvírali láhve, a pak také, a to hlavně - přísahám, že mluvím čistou pravdu - jsem zůstal proto, že jsem se vám chtěl z hloubi srdce vyzpovídat a tím přispět ke svému vzdělání; s touhle myšlenkou jsem v pláči ve čtyři hodiny ráno usínal.

Zdalipak teď uvěříte šlechetnému srdci? Když jsem se při usínání doslova vnitřně i zevně utápěl v slzách (protože jsem dokonce vzlykal, dobře se pamatuji), napadla mi ďábelská myšlenka: A co takhle vypůjčit si od něho po zpovědi peníze? A tak jsem si připravil zpověď jako nějakou slzavou pochoutku, že si k vám slzami urovnám cestičku, abyste mi pak v dojetí vysázel sto padesát rublíků. Nemyslíte, že je to podlé?"

"Ale to přece jistě není pravda, prostě se jedno připletlo k druhému. Dvě myšlenky se navzájem setkaly, to není nic vzácného. Mně se to stává pořád. Ostatně myslím, že to není dobře, a víte, Kellere, sám si to také tuze vyčítám. Jako byste mi teď byl vyprávěl o mně. Dokonce jsem si někdy myslel,"

pokračoval kníže velmi vážně, s hlubokým, opravdovým zájmem, "že se to děje všem lidem, a už jsem v tom pro sebe hledal omluvu, protože s těmi dvojakými myšlenkami se strašně těžko bojuje; o tom jsem se přesvědčil na sobě. Bůhví, kde se berou a jak vznikají. Ale vy tomu říkáte podlost! Teď se jich zase začnu bát.

Rozhodně však nemám právo vás soudit. Ale přece snad to není vyslovená podlost, co říkáte? Zachytračil jste si, abyste pláčem ze mne vylákal peníze, ale sám se přece dušujete, že jste svou zpovědí sledoval i jiný, ušlechtilý cíl, nejen finanční. Peníze potřebujete asi na flám, že ano? To by ovšem po takové zpovědi byla zbabělost. Ale jak si má člověk naráz odvyknout flámování?

To je snad nemožné, viďte? Co tedy počít? Abychom to snad nechali vašemu svědomí, nemyslíte?"

Kníže se s pronikavým zájmem zahleděl na Kellera. Otázka dvojakých myšlenek už ho zřejmě dávno zneklidňovala.

"Tak proč tedy říkají, že jste idiot, to nechápu!" zvolal Keller.

Kníže se slabě začervenal.

"Kazatel Bourdaloue by mě neušetřil, ale vy jste ve mně viděl člověka a posoudil mě lidsky! Abych se potrestal a na důkaz dojetí se vzdávám sto padesáti rublů, dejte mi jen pětadvacet a dost! Vystačím s tím nejmíň čtrnáct dní. Dřív než za dva týdny vám o peníze neřeknu. Chtěl jsem udělat radost Agašce, ale ona za to nestojí. Ó dobrotivý kníže, Bůh vám žehnej!"

Konečně přišel Lebeděv, který se právě vrátil, a když zahlédl v Kellerově ruce bankovku, zamračil se. Avšak Keller, sotva měl peníze v rukou, se rychle vytratil. Lebeděv ho vzápětí začal pomlouvat.

"Jste nespravedlivý, opravdu se upřímně kál," zarazil ho kníže.

"Ale co z toho? Zrovna jako včera já; jsem bídák, bídák, ale to jsou přece pouhá slova!"

"Tak to byla jenom slova? Já se domníval..."

"Tak tedy vám, ale jedině vám prozradím pravdu, protože vy člověka vidíte naskrz; slova a skutky, lež a pravda, všechno je ve mně pohromadě a naprosto upřímně. Pravda a skutky znamenají u mne skutečné pokání, přísahám, ať už tomu věříte nebo ne, a slova a lež znamenají ďábelskou myšlenku, která mě nikdy neopouští, jak bych mohl přitom člověka doběhnout, jak bych na něho vyzrál i prostřednictvím kajícných slz! Věřte, je to tak! Jinému bych to neřekl - bud by se mi vysmál, nebo by si odplivl, ale vy, kníže, vy posuzujete věci lidsky."

"Tak vidíte, a on mi zrovna říkal totéž!" zvolal kníže, "a oba jako byste se tím chlubili! Opravdu nad vámi žasnu, jenže on je upřímnější než vy, vy už si počínáte docela řemeslně. Tak dost, Lebeděve, nemračte se a netiskněte ruku k srdci. Nechcete mi něco říci? Jistě jste nepřišel pronic zanic..."

Lebeděv se zašklebil a zavrtěl.

"Celý den na vás čekám, chci se vás na něco zeptat a aspoň jednou v životě odpovězte bez vykrucování, podle pravdy: Jste nějak zapleten do včerejší příhody s kočárem?"

Lebeděv se opět zašklebil, začal se hihňat, mnul si ruce, nakonec se docela rozkýchal, ale stále se neměl k řeči.

"Vidím, že v tom máte prsty."

"Ale nepřímo, jedině a pouze nepřímo! Říkám vám čistou pravdu!

Jedině tak jsem do věci zasáhl, že jsem zavčas kohosi zpravil, že se u mne sešli hosté a jsou mezi nimi jisté osoby."

"Vím, že jste tam poslal svého syna, sám mi to prve řekl, no, co jsou to za pletichy?" zvolal kníže netrpělivě.

"Já nic, prosím, naprosto nic," hájil se Lebeděv, "to zosnoval někdo jiný a je to, prosím, spíše fantazie než pletichy."

"Ale řekněte mi, oč tedy jde, proboha! Copak nechápete, že se mě to přímo dotýká? Staví to do špatného světla Jevgenije Pavloviče."

"Kníže! Nejjasnější kníže!" zavrtěl se zas Lebeděv, "když vy mi nedovolíte, abych řekl pravdu; kolikrát už jsem o tom začínal a vy jste mě nenechal pokračovat..."

Kníže okamžik zamyšleně mlčel.

"Nuže dobrá, řekněte pravdu," prohlásil stísněně, zřejmě po těžkém boji.

"Aglaja Ivanovna...," začal Lebeděv.

"Mlčte, mlčte!" prudce ho okřikl kníže rudý rozhořčením a snad také studem. "To není možné, to jsou samé hlouposti!

Všechno jste to vymyslel sám, nebo zrovna takoví blázni... už nikdy ať od vás nic podobného neslyším."

Pozdě večer, kolem jedenácté přišel Kolja s celou náručí novinek.

Byly to novinky dvojí, petrohradské a pavlovské. Nakvap vypověděl nejdůležitější zprávy z Petrohradu, hlavně o Ippolitovi a o včerejších událostech, s podotknutím, že se k nim později opět vrátí, a hned přešel k novinkám pavlovským. Před třemi hodinami se vrátil z města a rovnou, aniž se zastavil u knížete, zašel k Jepančinovým. "Tam se dějí hrozné věci!" Kočár je ovšem na prvním místě, ale určitě se tam zběhlo ještě cosi jiného, cosi takového, o čem Kolja s knížetem nic nevědí, "Já jsem ovšem nevyzvídal a nechtěl jsem se nikoho vyptávat. Ostatně přivítali mě mile, tak mile, že mě to až překvapilo, ale o vás, kníže, ani slovo! Nejdůležitější a nejzajímavější je, že se Aglaja nedávno pohádala s rodinou kvůli Gaňovi. Bližší podrobnosti nevím, jen že jde o Gaňu - považte! - a je tam strašné pozdvižení, musí to tedy být něco důležitého. Generál přijel pozdě, přijel zamračený a přivezl Jevgenije Pavloviče, který byl velmi vlídně přijat a sám také byl úžasně veselý a milý." Ale nejzávažnější novinka byla, že Lizaveta Prokofjevna si docela v tichosti zavolala Varvaru Ardalionovnu, která seděla u děvčat, a jednou provždy jí zakázala přístup do domu, ostatně velmi zdvořile, "... to mám přímo od Varji". Když však Varja vyšla od Lizavety Prokofjevny a loučila se s děvčaty, dívky vůbec nevěděly, že k nim víckrát nesmí a že se s nimi loučí naposled.

"Ale Varvara Ardalionovna byla přece v sedm hodin u mne," namítl kníže udiveně.

"A tam ji vyhnali před osmou nebo v osm. Je mi Varji hrozně líto, i Gani... jsou ovšem samé pletichy, jinak to nedovedou. Nikdy jsem neznal jejich úmysly, ani je nechci znát. Ale ujišťuji vás, můj dobrý, milý kníže, že Gaňa má srdce. Je ovšem po mnohých stránkách ztracený člověk, ale přitom má mnoho takových rysů, které se hned tak nenajdou a stojí za povšimnutí. Nikdy si neodpustím, že jsem ho dříve nechápal... Nevím, mám-li tam po téhle příhodě s Varjou chodit dál. I když jsem si hned od začátku zjednal naprostou nezávislost a samostatnost, přece jen si to rozmyslím."

"Zbytečně bratra tolik litujete," namítl kníže, "když už došly věci tak daleko, že Gavrila Ardalionovič je v očích Lizavety Prokofjevny nebezpečný, jsou pravděpodobně některé jeho naděje oprávněné."

"Cože, jaké naděje?" užasle zvolal Kolja. "Snad si nemyslíte, že Aglaja a on... to je naprosto nemožné!"

Kníže mlčel.

"Jste hrozný skeptik, kníže," dodal po chvíli Kolja, "vidím, že se z vás v poslední době stává velký skeptik, ničemu nevěříte a všechno připouštíte... užil jsem slova skeptik správně?"

"Myslím, že ano, ale sám přesně nevím."

"Ale já už od slova skeptik upouštím, našel jsem nové vysvětlení," zvolal náhle Kolja, "nejste skeptik, ale žárlivec!

Pekelně žárlíte na Gaňu kvůli jisté pyšné slečince!"

Po těch slovech Kolja vyskočil a rozesmál se jako nikdy předtím.

Když uviděl, že se kníže začervenal, rozchechtal se ještě víc.

Strašně se mu zalíbila myšlenka, že kníže žárlí kvůli Aglaje, ale když viděl, že se ho to opravdu nepříjemně dotklo, rázem zmlkl.

Potom spolu ještě hodinu či půldruhé vážně a ustaraně rozmlouvali.

Nazítří strávil kníže v jisté naléhavé věci celé dopoledne v Petrohradě. Když se k páté hodině vracel do Pavlovska, setkal se na nádraží s Ivanem Fjodorovičem. Generál ho vzal chvatně v podpaží, rozhlédl se jakoby ve strachu a vlekl knížete do vagonu první třídy, aby jeli spolu. Chtěl s ním probrat něco velmi důležitého.

"Milý kníže, předně se na mne nezlob, a jestli jsem ti v něčem ublížil, zapomeň. Sám bych byl k tobě už včera zašel, ale nevěděl jsem, co by tomu řekla Lizaveta Prokofjevna... Mám doma...

učiněné peklo, vetřela se k nám záhadná sfinga a já chodím a ničemu nerozumím. A tys, myslím, z nás všech nejmíň vinen, i když se ovšem kvůli tobě zběhlo mnoho. Víš, kníže, dělat lidumila je sice hezké, ale raději nepřeháněj. Sám už jsi to snad okusil. Já ostatně miluji dobro a vážím si Lizavety Prokofjevny, jenže..."

Generál ještě dlouho cosi povídal, ale jeho řeč byla nápadně nesouvislá. Patrně byl velmi otřesen a zmaten čímsi, co naprosto nemohl pochopit.

"Nepochybuji, že ty s tím nemáš nic společného," vyjádřil se nakonec jasněji, "ale raději k nám nějakou dobu nechoď, přátelsky tě o to žádám, dokud se vítr neobrátí. A co se týče Jevgenije Pavlyče," zvolal s neobvyklou horlivostí, "je to všechno čirá smyšlenka, bohaprázdná pomluva! Je to kleveta, intrika, je to přání všechno pokazit a rozeštvat. Víš, kníže, řeknu ti důvěrně, mezi námi a Jevgenijem Pavlyčem nepadlo ještě ani slůvko, chápete? Ještě nejsme nijak vázáni, ale to slovo může být vyřčeno, a možná velmi brzy! A to by chtěla překazit! Ale proč, proč vlastně, to ví bůh! Je to podivuhodná žena, výstřední žena, a já se tak bojím, že nemohu klidně spát. A ten kočár, ti bělouši, to je přece šik, to je právě to, čemu Francouzi říkají šik! Kdo jí to dal? Když jsem předevčírem myslel na Jevgenije Pavlyče, tak jsem mu křivdil. Ale zřejmě to není možné, proč by to vlastně chtěla překazit? To je právě ta záhada! Aby si Jevgenije Pavlyče zachovala pro sebe? Ale opakuji, jako že je bůh na nebi, on se s ní nezná a ty směnky jsou planý výmysl!

Samozřejmě to musíme pohrdavě přejít a chovat s k Jevgeniji Pavlyči s dvojnásobnou úctou. V tom smyslu jsem mluvil s Lizavetou Prokofjevnou. A teď ti svěřím svou nejtajnější myšlenku: Jsem pevně přesvědčen, že tohle udělala z osobní msty, aby se mi pomstila za to, co bylo, pamatuješ, i když jsem se proti ní ničím neprovinil. Červenám se při pouhé vzpomínce. Teď se tu zas objevila, a já myslel, že zmizela nadobro. Kde vězí ten Rogožin, prosím tě? Já měl za to, že už je dávno paní Rogožinová."

Zkrátka generál byl velmi zmaten, Mluvil téměř celou cestu sám, sám kladl otázky, sám je zodpovídal, svíral knížeti ruku a přesvědčil ho aspoň o tom, že ho z ničeho nepodezřívá. To bylo pro knížete velmi důležité. Skončil vyprávěním o vlastním strýci Jevgenije Pavlyče, představeném jakéhosi petrohradského úřadu, "má skvělé místo, je mu sedmdesát let, je

bonvián, labužník a vůbec podnikavý stařík... Haha! Vím, že slyšel o Nastasje Filippovně, a dokonce měl jisté úmysly. Nedávno jsem k němu zajel - prý nepřijímá návštěvy, je churavý, ale to nic. Je boháč a něco znamená... dej mu Pánbůh hodně zdraví, ale jednou po něm bude Jevgenij Pavlyč dědit... Ano, ano... ale přece mám strach! Nevím, čeho se vlastně bojím... Jako by něco viselo ve vzduchu, nějaký netopýr, nějaké neštěstí se kolem nás vznáší a já se bojím, bojím...!"

A teprve potom, teprve třetího dne, jak jsme se již prve zmínili, došlo k formálnímu usmíření Jepančinových s knížetem Lvem Nikolajevičem.

XII

Bylo sedm hodin večer a kníže se chystal do parku. Najednou k němu na terasu vešla Lizaveta Prokofjevna.

"Za prvé ať tě ani nenapadne," začala, "že jsem se ti přišla omluvit. Nesmysl! Všechno jsi zavinil sám."

Kníže mlčel.

"Jsi vinen, nebo ne?"

"Stejně jako vy. Ostatně ani vy, ani já jsme se neprovinili úmyslně. Předevčírem jsem se pokládal za viníka, ale pak jsem usoudil, že tomu tak není."

"Tak ty takhle! No dobrá, sedni si a poslouchej, protože já nemíním stát."

Oba usedli.

"Za druhé: Ani slovo o těch zlomyslných mladících! Posedím a pohovořím s tebou deset minut; jdu se tě něco zeptat (a tys myslel bůhvíco?), a jestli se jen slovem zmíníš o těch drzých mladících, vstanu a odejdu a mezi námi je konec."

"Dobře," řekl kníže.

"Dovol mi otázku: Poslal jsi před dvěma nebo dvěma a půl měsíci kolem Velikonoc Aglaje dopis?"

"P-Poslal."

"Pročpak? Cos jí psal? Ukaž ten dopis!"

Lizavetě Prokofjevně planuly oči a div se netřásla netrpělivostí.

"Já ten dopis nemám," řekl kníže a udiveně a zaraženě dodal: "Jestli ještě existuje, má ho Aglaja Ivanovna."

"Nevytáčej se! O čems jí psal?"

"Nevytáčím se a ničeho se nebojím. Nevím, proč bych jí nesměl psát..."

"Mlč! Mluvit budeš potom! Co bylo v tom dopise? Proč se červenáš?"

Kníže přemítal.

"Neznám vaše myšlenky, Lizaveto Prokofjevno. Vidím jen, že se vám ten dopis tuze nelíbí. Uznejte, že bych na takovou otázku nemusel odpovědět, ale abych vám dokázal, že se nemám čeho bát a nelituji, že jsem ten dopis napsal, a vůbec se proto nemusím červenat (kníže se začervenal téměř dvojnásob), povím vám jeho obsah, protože myslím, že si ho pamatuji zpaměti."

Po těch slovech opakoval doslova obsah dopisu.

"Hlouposti! Co ty nesmysly mají znamenat?" ostře se zeptala Lizaveta Prokofjevna, která vyslechla dopis s mimořádným zájmem.

"Sám docela nevím, vím jen, že mé city byly upřímné. Jímal mě tam chvílemi pocit plného života a zvláštních nadějí."

"Jakých nadějí?"

"Těžko říci, jenže ne takových, jaké teď máte na mysli... zkrátka nadějí do budoucna a radostný pocit, že tam snad nejsem cizí, nejsem cizinec. Najednou se mi hrozně zalíbilo ve vlasti. Jednoho slunečního jitra jsem vzal pero a napsal dopis, proč zrovna jí, nevím. Někdy zatouží člověk po blízké duši, i já jsem, jak je vidět, po ní zatoužil...," dodal kníže po chvíli.

"Jsi snad do ní zamilován?"

"N-ne. Psal... psal jsem jí jako sestře, také jsem se jako bratr podepsal."

"Hm! Úmyslně, rozumím."

Velmi těžko se mi odpovídá na vaše otázky, Lizaveto Prokofjevno.

"To vím, ale mně po tom nic není, že je tobě těžko. Poslyš, teď mi řekni čistou pravdu, jako před bohem: Lžeš mi, nebo nelžeš?"

"Nelžu."

"Opravdu nejsi zamilován?"

"Myslím, že opravdu nejsem."

"Hleďme, 'myslím;! Poslal jsi to po tom klukovi?"

"Požádal jsem Nikolaje Ardalionoviče."

"Kluk je to! Kluk!" prchlivě ho přerušila Lizaveta Prokofjevna, "neznám žádného Nikolaje Ardalionoviče! Kluk!"

"Nikolaj Ardalionovič..."

"Kluk je to, povídám ti!"

"Není to kluk, je to Nikolaj Ardalionovič," pevně, i když dost tiše trval na svém kníže.

"No dobrá, můj milý, dobrá! Budu si to pamatovat."

Chvilku přemáhala své vzrušení a odpočívala.

"A co má znamenat ten 'truchlivý rytíř'?"

"Nemám tušení, s tím nemám nic společného, asi nějaký žert."

"No to je pěkné nadělení! Ale cožpak se o tebe opravdu může zajímat? Přece o tobě sama říkala, že jsi mrzáček a idiot."

"Nemusila byste mi to opakovat," vyčítavě, téměř šeptem podotkl kníže.

"Nehněvej se. Holka je svévolná, bláznivá, rozmazlená, když se do někoho zamiluje, určitě ho bude nahlas hanět a posmívat se mu do obličeje; já byla zrovna taková. Prosím tě, příteli, jenom nejásej, ještě není tvá, nemohu tomu věřit, a nikdy nebude! Říkám to proto, aby ses podle toho zařídil. Poslyš, přísahej, že nejsi ženatý s tamtou."

"Co vám to jen napadlo, Lizaveto Prokofjevno?" úžasem kníže div nevyskočil.

"Ale málem ses přece oženil?"

"Málem jsem se oženil," zašeptal kníže a svěsil hlavu.

"Jsi tedy zamilován do tamté? Přijel jsi kvůli tamté?"

"Nepřijel jsem proto, abych se ženil," odpověděl kníže.

"Je ti na světě něco svatého?"

"Ano."

"Přísahej, že jsi nepřijel proto, aby ses oženil s tamtou?"

"Přísahám, při čem chcete!"

"Věřím ti, můžeš mě políbit. Konečně mohu volně dýchat. Ale uvědom si, že tě Aglaja nemiluje, a zařiď se podle toho. A nikdy si tě nevezme, dokud já budu živa. Slyšels?"

"Ano." Kníže se tak začervenal, že se Lizavetě Prokofjevně nemohl podívat do očí.

"Tak si to pamatuj. Čekala jsem na tebe jako na spásu, ani za to nestojíš, po nocích jsem polštáře slzami promáčela, ne kvůli tobě, můj milý, nestrachuj se, mám své soužení, jiné, věčné a pořád stejné. Ale víš, proč jsem na tebe tak dychtivě čekala?

Pořád ještě věřím, že mi tě sám Bůh seslal jako přítele a bratra.

Nemám nikoho než starou Bělokonskou, ale i ta mi ujela a k tom ještě k stáru zhloupla jako ovce. A teď odpověz prostě ano, nebo ne: Víš, proč tamta předevčírem křičela z kočáru?

"Čestné slovo, nemám s tím nic společného a nic nevím!"

"Stačí! Věřím ti. Teď mi napadá zas něco jiného, ale ještě včera ráno jsem ze všeho ovinovala Jevgenije Pavlyče. Předevčírem celý den a ještě včera ráno. Teď jim už ovšem musím dát za pravdu, ano, zřejmě si z něho vystřelila jako z hlupáka, bůhví proč a kvůli čemu (to už je podezřelé a nehezké), ale Aglaja si ho nevezme, to ti povídám! I když je to dobrý člověk, nevezme si ho.

Dřív jsem ještě váhala, ale teď už jsem pevně rozhodnuta: 'Napřed mě položte do rakve a zahrabte do země a pak si provdejte mou dceru,' tohle jsem dnes jasně řekla Ivanu Fjodoroviči. Vidíš, jak ti důvěřuji, vidíš?

"Vidím a chápu."

Lizaveta Prokofjevna se upřeně zahleděla na knížete; snad ji zajímalo, jaký dojem na něho udělala zpráva o Jevgeniji Pavlyčovi.

"O Gavrilovi Ivolginovi nevíš nic?"

"Totiž... vím hodně."

"Věděl jsi, že se stýká s Aglajou?"

"Vůbec ne," užasl kníže, a dokonce sebou škubl, "cože, říkáte, že se Gavrila Ardalionovič stýká s Aglajou Ivanovnou? To není možné!"

"Není to dlouho. Sestra mu celou zimu provrtávala cestičku, hlodala jako krysa."

"Tomu nevěřím," pevně opakoval kníže po chvíli rozčileného uvažování. "Kdyby to byla pravda, věděl bych o tom."

"On by ti asi sám padl na prsa a s pláčem se ti vyznal! Ach ty svatá prostoto. Všichni tě klamou, jako... jako.... A není ti hanba mu tak důvěřovat? Copak nevidíš, že tě balamutí?"

"Vím dobře, že mě někdy klame," váhavě pronesl kníže polohlasem, "a on ví, že já to vím...," dodal a odmlčel se.

"Víš, a přesto mu důvěřuješ! Tohle ještě chybělo! Ostatně od tebe se to dalo čekat. Čemu se vlastně divím! Pane Bože! Žil už někdy takovýhle člověk? A víš, že ten Gaňka nebo Varka ji seznámil s Nastasjou Filippovnou?"

"Koho?" zvolal kníže.

"Aglaju."

"Tomu nevěřím! To není možné! Ale proč?"

Vyskočil ze židle.

"Ani já nevěřím, ačkoli mám důkazy. Holka je paličatá, výstřední, bláznivá! Zlá holka je to, zlá! Tisíc let budu tvrdit, že je zlá!

Všechny tři jsou teď takové, i ta zmoklá slepice Alexandra, ale ta už vůbec na nikoho nedá. Ani já nevěřím! Snad proto, že nechci věřit," dodala jakoby pro sebe. "Proč jsi nepřišel?" obrátila se najednou zas ke knížeti. "Proč jsi celé tři dny nepřišel, no?"

zvolala netrpělivě.

Kníže jí začal vysvětlovat své důvody, ale ona ho opět přerušila.

"Všichni tě pokládají za hlupáka a všichni tě klamou! Včera jsi byl ve městě. Vsadím se nevím oč, že jsi na kolenou prosil toho ničemu, aby ráčil přijmout deset tisíc!"

"Vůbec ne, ani mi to nenapadlo. Ani jsem s ním nemluvil, ale on ostatně není ničema. Dostal jsem od něho dopis."

"Ukaž!"

Kníže vytáhl z náprsní tašky psaní a podal je Lizavetě Prokofjevně. Stálo tam:

Vážený pane, nemám ovšem v očích lidí nejmenšího práva na sebeúctu. Podle jejich mínění jsem příliš nicotný. Ale jen v očích druhých lidí, ne ve Vašich. Dobře jsem poznal vážený pane, že jste snad lepší než ostatní. Nesouhlasím s Doktorenkem a mám na tu věc jiný názor. Nikdy od vás nevezmu ani haléře, ale pomohl jste mé matce a za to Vám musím být vděčen, i když je to slabost. Rozhodně o Vás dnes smýšlím jinak a pokládám za nutné Vám to sdělit. Jinak se domnívám, že mezi námi nadále nemohou trvat žádné vztahy.

Antip Burdovskij P.S. Chybějící částka do dvou set rublů Vám bude časem spolehlivě splacena.

"Láry fáry!" zamumlala Lizaveta Prokofjevna a hodila knížeti dopis, "nestojí to ani za čtení. Čemu se směješ?"

"Uznejte, že i vám bylo příjemné to číst."

"Cože! Tu slátaninu prošpikovanou ješitností? Copak nevidíš, že je všechny ješitnost a pýcha připravila o rozum?"

"Ano, ale přece jen uznal svou vinu a rozešel se s Doktorenkem, a oč je ješitnější, tím těžší to pro něho bylo. Ach, vy jste učiněné děcko, Lizaveto Prokofjevno!"

"Chceš snad, abych ti nakonec ještě dala pohlavek?"

"Ne, vůbec nechci. Jenže vy máte z dopisu radost a nechcete to dát najevo. Proč se stydíte za své city? Takhle to děláte vždycky."

"Opovaž se ke mně přijít," vybuchla Lizaveta Prokofjevna, zbledlá hněvem, "do smrti tě nechci vidět!"

"A pozítří sama přijdete a pozvete mě k sobě... Divím se vám.

Jsou to vaše nejlepší city, proč se za ně stydíte? Trápíte jen sama sebe."

"Do smrti už tě nepozvu! Zapomenu, jak se jmenuješ! Už jsem zapomněla!"

Pádila z terasy.

"Já už mám stejně zakázáno k vám chodit!" volal kníže za ní.

"Cože? Kdo ti to zakázal?"

V mžiku se obrátila, jako by ji jehlou píchl. Kníže otálel s odpovědí, cítil, že se bezděčně, ale hrubě podřekl.

"Kdo ti to zakázal?" zuřivě se dotazovala Lizaveta Prokofjevna.

"Aglaja Ivanovna..."

"Kdy? Tak přece mluv!"

"Dnes ráno mi vzkázala, abych se k vám už nikdy neopovažoval přijít."

Lizaveta Prokofjevna stála jako omráčená, ale přemítala.

"Jak ti to vzkázala? Po kom? Po tom klukovi? Ústně?" zvolala zas náhle.

"Dostal jsem lístek," řekl kníže.

"Kde je? Ukaž! Honem!"

Kníže okamžik váhal, ale pak vytáhl z kapsy u vesty útržek papíru, na němž stálo:

Kníže Lve Nikolajeviči! Kdybyste po tom všem měl v úmyslu překvapit mě návštěvou v naší vile, buďte ujištěn, že nebudu mezi těmi, které svou návštěvou potěšíte. Aglaja Jepančinová.

Lizaveta Prokofjevna chvíli uvažovala, pak se najednou vrhla ke knížeti, chytila ho za ruku a vlekla za sebou.

"Hned půjdeš se mnou. Zrovna teď, v tuto chvíli!" křičela zmítána prudkým rozčilením a nedočkavostí.

"Ale vždyť mě vystavujete..."

"Čemu? Ty nevinný hlupáčku! Jako bys ani nebyl muž! Teď se sama na vlastní oči přesvědčím..."

"Ale nechte mě aspoň, abych si vzal klobouk..."

"Tady máš svůj nemožný klobouk a pojď! Ani vkusný tvar si neumíš vybrat!... To ona potom, co nedávno... v rozčilení," brumlala Lizaveta Prokofjevna a táhla knížete za sebou, pevně mu svírajíc ruku. "Nedávno jsem se tě zastala," prohlásila nahlas, "řekla jsem, že jsi hloupý, proč nejdeš... jinak by nenapsala takový bláznivý lístek! Nepřístojný lístek! Nevhodný pro slušné, vychované, rozumné, moudré děvče!... Hm," pokračovala, "jistě už ji samu mrzelo, že nejdeš, jenže neuvážila, že idiotovi se takhle psát nesmí, protože si to vyloží doslova, což se také stalo. Co natahuješ uši?" zvolala, když si uvědomila, že se podřekla.

"Potřebuje takového šaška, jako jsi ty, už dávno někoho takového neviděla, proto tě zve! A já jsem ráda, hrozně ráda, že se ti teď pořádně vysměje! To ti patří. A ona to umí, ó, jak to umí...!"

Díl třetí

I

Věčně slyšíme nářky, že vůbec nemáme praktické lidi, prý by se u nás našlo dost politiků a generálů a bezpočet všelijakých ředitelů, ale praktické lidi abys hledal se svíčkou za bílého dne. Všichni si aspoň na to stěžují. Na některých železnicích prý ani nejsou pořádní zřízenci a v kterési paroplavební společnosti ani nedokázali sestavit přijatelnou správu. Hned slyšíš, že na jisté zrovna postavené železniční trati se srazily vlaky nebo se zřítily z mostu, hned zase čteš, že nějaký vlak div nezamrzl v zasněžených pláních, vyjel na několik hodin a na pět dní uvázl ve sněhu. Nespočetné tuny zboží prý kdesi hnijí dva tři měsíce a marně čekají na přepravu a jinde zas (ani se tomu nechce věřit!) jistého kupeckého příručího, který naléhal na expedici svého zboží, zadministroval jistý administrátor místo expedice po hubě a tento svůj administrativní čin vysvětlil tím, že se "unáhlil".

V naší státní službě je tolik míst, strach na to pomyslet.

Všichni sloužili, všichni slouží, všichni hodlají sloužit - copak by se z takového materiálu nedala sestavit slušná administrace paroplavební společnosti?

Odpověď na tuto otázku bývá tak dokonale prostá, že člověka až zaráží. Prý ano, prý u nás všichni sloužili nebo slouží a již dvě stě let se to táhne podle znamenitého německého vzoru od pradědů k vnukům, ale právě tito státní zaměstnanci jsou prý lidé svrchovaně nepraktičtí, a došlo to tak daleko, že odtrženost od skutečnosti a nedostatek praktických znalostí se donedávna i přímo mezi úřednictvem pokládaly málem za vrchol ctnosti a nejlepší doporučení. Ostatně nač tu povídáme o úřednících, chtěli jsme přece mluvit o lidech praktických. A tady je už nade vši pochybnost, že nesmělost a naprostý nedostatek iniciativy se u nás vždycky pokládal za hlavní a nejlepší vlastnost praktického člověka a pokládá se dodnes. Ale proč máme dávat vinu pouze sobě, když už se má tento názor brát jako obvinění? Nedostatek originality platil odjakživa na celém světě za nejpřednější ctnost a nejlepší doporučení člověka zdatného, výkonného a praktického; aspoň devadesát devět lidí ze sta (přinejmenším) zastávalo povždy tento názor a snad sotva stý díl lidí soudil a soudí o této věci jinak.

Vynálezci a géniové platívali ve společnosti téměř na začátku své životní dráhy (a velmi často i na konci) málem za hlupáky, což je věc naprosto běžná a všem až příliš dobře známá.

Jestliže například všichni nosili své peníze po celá desetiletí do bankovních ústavů a nanosili tam miliardy na čtyřprocentní úrok, pak ovšem, když této možnosti pozbyli a byli odkázáni na vlastní iniciativu, musela se přirozeně podstatná část těchto miliónů rozplynout v akciové horečce a v rukou podvodníků, což dokonce patřilo k dobrému tónu a bylo známkou počestnosti, ano právě počestnosti. Jestliže způsobná počestnost a nedostatek originality u nás dodnes podle všeobecného přesvědčení tvoří nedílnou součást řádného pracovníka, pak by bylo naprosto neslušné a nepatřičné se tak zčistajasna změnit. Kterápak matka, upřímně milující své dítě, se nepoleká a neonemocní strachy, když její syn či dcera malounko vybočí z vyježděných kolejí. Ne, radši ať je šťastné a spokojené, originální být nemusí - říká si každá matka, když kolébá své dítě. A naše chůvy odpradávna uspávají děti písničkou: "Budeš chodit ve zlatě, v jenerálském kabátě!"

Tedy i naše chůvy pokládaly hodnost generála za vrchol ruského blaha a byl to tudíž nejpopulárnější národní ideál klidného blaženého štěstí. A vskutku, u nás stačilo průměrně obstát při zkouškách a vydržet ve státní službě pětatřicet let, aby člověk dosáhl hodnosti generála a uložil si nějakou sumičku v bance. A tak si Rusové téměř bez námahy vydobyli uznání zdatných a pracovitých lidí. Ve skutečnosti se u nás nemohl stát generálem výhradně a pouze člověk originální, jinak řečeno neklidný. Možná že to neplatí doslova, ale všeobecně vzato je to snad správné a naše společnost si úplně právem vytyčila ideál praktického člověka. Přesto však jsme tu napovídali mnoho zbytečností, vlastně jsme chtěli říci jen několik slov na vysvětlenou o známé již rodině Jepančinových. Tito lidé, nebo aspoň nejrozumnější členové této rodiny neustále trpěli téměř společnou rodinnou vlastností, naprosto odporující oněm ctnostem, o nichž jsme se výše zmiňovali. I když plně nechápali podstatu věci (neboť je také těžko ji pochopit), přece mívali občas pocit, že u nich všechno dopadá poněkud jinak než v ostatních rodinách. Jinde to jde hladce, jen u nich to skřípe, všichni jedou ve vyježděných kolejích, jen oni z nich ustavičně vybočují. Všichni jsou jak se sluší plni zdrženlivé uhlazenosti, jen oni ne. Lizaveta Prokofjevna se sice dokonce velmi často lekala, ale přece jen to nebyla ona ctnostná společenská nesmělost, po níž toužili.

Ostatně znepokojovalo to snad pouze Lizavetu Prokofjevnu; dívky byly ještě mladé - i když to byla trojice ostrovtipná a ironická - a generál, třebaže (s jistou námahou ovšem) pronikal na kořen věci, omezoval se v obtížných případech na pouhé hm! a spoléhal výlučně na Lizavetu Prokofjevnu. Na ní tedy spočívala odpovědnost. Nedalo se říci, že se tato rodina vyznačovala nějakou vlastní iniciativou nebo vybočovala z kolejí z vědomé touhy po originalitě, což by už bylo docela neslušné. Nikoliv!

Nic takového ve skutečnosti nebylo, vůbec nešlo o nějaký záměr, ale přesto se posléze věci vyvinuly tak, že rodina Jepančinových, i když velmi úctyhodná, přece nebyla docela taková, jaké mají být všechny vážené rodiny. Poslední dobou přičítala Lizaveta Prokofjevna všechnu vinu sobě a své "nešťastné" povaze, což jen zvýšilo její trápení. Sama si ustavičně vyčítala, že je hloupá, "nemožná podivínka", trápila se pochybami, nevěděla si rady ani v nejprostší situaci a věčně přeháněla každou svízel.

Na začátku našeho vyprávění jsme se zmínili, že se Jepančinovi těšili všeobecné, upřímné úctě. Ba i generál Ivan Fjodorovič, muž záhadného původu, byl všude bez rozpaků a s úctou přijímán. Úctu si také zasluhoval, jednak pro své bohatství a také proto, že nebyl zrovna "z posledních", a jednak jako člověk naprosto bezúhonný, byť ne zvlášť chytrý. Ale jistá rozumová omezenost je snad nezbytnou vlastností i když ne každého veřejně činného muže, tedy alespoň každého seriózního člověka, který hromadí peníze.

Posléze měl generál i slušné chování, byl skromný, uměl mlčet a zároveň si nedal všechno líbit, nejen na základě své hodnosti, nýbrž i jako poctivý a šlechetný muž. Nejdůležitější však bylo, že měl vlivné přátele. Lizaveta Prokofjevna byla sice urozeného původu, jenže původ bez příslušných známostí u nás mnoho neznamená. Ale měla konečně i známosti, těšila se úctě, a dokonce i oblibě takových osobností, že ji vzhledem k tomu museli všichni zvát a prokazovat jí úctu. Její rodinné trampoty byly naprosto bezpodstatné, vyvolané malichernými příčinami a do směšnosti zveličovány; jenže roste-li někomu na nose nebo na čele bradavice, zdá se mu, že nikdo na světě nemá jiné starosti než se na ni dívat, posmívat se mu a hanobit ho, i kdyby třebas objevil Ameriku. Lizaveta Prokofjevna ve společnosti vskutku platila za podivínku, přitom si jí však bezesporu všichni vážili, ale ona nakonec ani této úctě nevěřila a v tom byl právě kámen úrazu. Při pohledu na své dcery se trápila podezřením, že jim neustále nějak kazí budoucnost, že je směšná, nezpůsobilá a nesnesitelná - což ovšem naopak předhazovala svým dcerám i Ivanu Fjodorovičovi, hádala se s nimi celé dny, ač je zároveň oddaně, k smrti milovala.

Nejvíce ji sužovala myšlenka, že i z jejích dcer rostou zrovna takové "podivínky" jako ona a že podobné dívky na světě vůbec nejsou a také být nemají. Rostou z nich pravé nihilistky! říkala si pořád v duchu. V posledním roce a zejména v poslední době se v ní tato truchlivá myšlenka stále víc utvrzovala. Proč se vlastně nevdávají? kladla si ustavičně otázku. Aby trápily svou matku, v tom vidí svůj životní cíl a vězí v tom určitě ty nové ideje, ta zatracená ženská otázka! Copak si Aglaja před půl rokem neusmyslila, že si ustřihne své nádherné vlasy? (božínku, ani já sama neměla takové vlasy v mládí!) Už přece měla v rukou nůžky, na kolenou jsem ji musela prosit, aby to nedělala! No dejme tomu, že to dělala ze zlomyslnosti, aby potýrala matku, protože je to zlá, svévolná, zhýčkaná holka, ale hlavně zlá, zlá, zlá! Ale copak se tlustá Alexandra nechtěla po ní opičit a taky si ustřihnout lokny, jenže ne ze zlomyslnosti, ne z rozmaru, ale protože docela tupě věřila tomu, co jí Aglaja namluvila, že bez vlasů se bude líp spát a nebude ji bolet hlava? A kolik jen, kolik měly za těch let nápadníků! A byli mezi nimi opravdu dobří, ba i výteční lidé! Nač čekají, proč se nevdávají? Jenom aby matku nahněvaly - to je jediný důvod! Jediný! jediný!

Nakonec se i na její mateřské srdce usmálo sluníčko, aspoň jedna dcera, aspoň Adelaida bude konečně zaopatřena. "Aspoň jednu budu mít z krku," říkala Lizaveta Prokofjevna, když o věci mluvila nahlas (v duchu se vyjadřovala nepoměrně něžněji). A jak dobře a slušně všechno probíhalo, i ve společnosti se o tom mluvilo s úctou. Muž všeobecně známý, kníže, majetný a hodný člověk si ke všemu ještě získal i dívčinu náklonnost, co by tedy mohlo být lepšího? Jenže o Adelaidu se vždycky strachovala méně než o druhé dcery, i když její umělecké sklony občas děsily srdce Lizavety Prokofjevny, věčně náchylné k obavám. Zato má holka veselou povahu a dost zdravého rozumu, bude si tedy vědět rady, utěšovala se nakonec. Nejvíc se bála o Aglaju. Co se týče nejstarší, Alexandry, nevěděla Lizaveta Prokofjevna, na čem vlastně je. Má se o ni znepokojovat, či nemá? Občas se jí zdálo, že "s holkou je už nadobro konec", je jí pětadvacet, to už asi zůstane starou pannou. Při takové kráse! Lizaveta Prokofjevna kvůli ní dokonce celé noci proplakala, zatímco Alexandra klidně spala. Ale co v tom děvčeti vlastně vězí, je nihilistka, nebo prostě hloupá? Že není hloupá, věděla Lizaveta Prokofjevna ostatně velmi dobře, nesmírně si vážila jejího úsudku a často se s ní radila. Ale bezesporu je to "zmoklá slepice", je tak klidná, že jí vůbec nic nerozhází! Ale ani zmoklé slepice nebývají přece klidné! Ne, vůbec už se v nich nevyznám! Lizaveta Prokofjevna pociťovala k Alexandře jakousi nevysvětlitelnou soucitnou sympatii, dokonce větší než k Aglaje, kterou zbožňovala. Ale její jedovaté výpady, kterými projevovala svou mateřskou péči a lásku, její dobírání, přezdívky jako "zmoklá slepice", byly Alexandře jen k smíchu.

Lizavetu Prokofjevnu někdy dokonce rozčilily a přiváděly k zuřivosti i věci docela bezvýznamné. Alexandra si například ráda přispala a obvykle mívala mnoho snů, které se však vždycky vyznačovaly jakousi neobyčejnou bezobsažností a naivitou a připomínaly snění sedmiletého děcka; nakonec i tyto naivní sny začaly matinku bůhvíproč rozčilovat. Jednou viděla Alexandra ve snu devět slepic a vznikla z toho mezi ní a matkou skutečná hádka, proč, to ví bůh. Jednou, jen jednou se jí poštěstil sen poněkud originální. Viděla mnicha, samotného v jakémsi tmavém pokoji, kam se bála vstoupit. Sestry okamžitě slavnostně zvěstovaly sen Lizavetě Prokofjevně, jenže ona se opět rozzlobila a nazvala všechny tři hloupými husami. "Hm! Klidná jako hloupá husa, pravá zmoklá slepice, nic ji nevyvede z míry, ale je smutná, někdy se tváří tak smutně! Co ji tedy vlastně trápí? Co?

Občas kladla tuto otázku také Ivanu Fjodorovičovi, hystericky a výhrůžně jak měla ve zvyku, a očekávala okamžitou odpověď. Ivan Fjodorovič se mračil, krčil rameny, bručel své hm a nakonec bezmocně rozhodil rukama: "Potřebuje muže!"

"Ale bohdá ne takového, jako jste vy, Ivane Fjodoryči," vybuchla vždy generálová jako puma, "s takovými výroky a průpovídkami, jako máte vy, Ivane Fjodoryči, jenom ne takového hrubého hrubiána, jako jste vy, Ivane Fjodoryči..."

Ivan Fjodorovič se zachraňoval útěkem a Lizaveta Prokofjevna se po svém výbuchu vždy uklidnila. Večer pak obvykle zahrnovala svého Ivana Fjodoroviče svého "hrubého hrubiána" tichou pozorností a láskyplnou úctou, neboť ho celý život oddaně milovala, ba přímo do něho byla zamilována, o čemž Ivan Fjodorovič věděl a nesmírně si proto své Lizavety Prokofjevny vážil.

Avšak největší a nepřetržité trápení způsobovala Lizavetě Prokofjevně Aglaja.

Je úplně, úplně jako já, jako bych se viděla v zrcadle, říkala si Lizaveta Prokofjevna, "svévolný, ošklivý ďáblík! Nihilistka, podivínka, bláznivka a hlavně zlá, zlá, zlá! Můj bože, ta bude ale nešťastná!"

Ale jak jsme již řekli, najednou všechno na okamžik ozářilo laskavé sluníčko. V životě Lizavety Prokofjevny nastal měsíc, kdy si docela odpočinula od všech starostí. Vzhledem k Adelaidině brzké svatbě začalo se ve společnosti hovořit i o Aglaje, a Aglaja si všude vedla tak vzorně, tak klidně a rozumně, tak podmanivě a trošinku hrdě - ale to jí přece tak sluší! A jak mile a přívětivě se chovala celý měsíc k matce! (Ovšem toho Jevgenije Pavloviče si musíme ještě dobře okouknout a sáhnout mu na zoubek, a zdá se, že ani Aglaja mu zrovna nedává přednost před ostatními!) Ano, vyrostlo z ní okouzlující děvče, a hezká je, propáníčka, den ze dne krásnější! A teď...

A teď se tu najednou objevilo to škaredé knížátko, ten nešťastný idiotek, a hned se zas všechno rozvířilo, všechno v domě je nohama vzhůru!

Co se vlastně stalo?

Jiný by sotva něco pozoroval. Ale Lizaveta Prokofjevna se vyznačovala právě tím, že dík svému věčnému neklidu ve spletité motanici nejobyčejnějších věcí vždycky objevila něco takového, co ji někdy až chorobně vylekalo a naplnilo krajně podezřívavým, nevysvětlitelným a tedy i velmi tíživým strachem. Jak jí tedy asi bylo, když teď najednou ve spleti směšných,

bezpodstatných obav začalo probleskovat cosi velmi důležitého, co opravdu její pochyby, strachy a podezření opravňovalo?

Jak se jen mohli opovážit, jak mi jen mohli napsat ten prokletý anonymní dopis o té stvůře, která prý je ve spojení s Aglajou?

přemýšlela Lizaveta Prokofjevna cestou, když za sebou vlekla knížete, i potom doma, když ho usadila ke kulatému stolu, kolem něhož se shromáždila celá rodina. Jak se opovážili na něco takového jen pomyslit? Umřela bych studem, kdybych tomu jen na okamžik uvěřila nebo Aglaje ukázala ten dopis! Takhle se posmívat nám, Jepančinovým! A to všechno, všechno kvůli Ivanu Fjodoryčovi, to všechno kvůli vám, Ivane Fjodoryči! Ach, proč jsme nejeli na Jelagin, však jsem pořád říkala, jeďme na Jelagin! Ten dopis psala asi Varka, však vím, nebo snad... Ano, všechno, všechno zavinil Ivan Fjodoryč! To z něho si ta stvůra vystřelila, v upomínku na dřívější styky, aby ho blamovala, stejně jako se mu předtím, hlupákovi, posmívala a vodila ho za nos, ještě když za ní běhal s perlami... A stejně jsme do toho všichni zapleteni, Ivane Fjodoryči, i vaše dcery, dívky, slečny z nejlepší společnosti, dívky na vdávání, i ty byly u toho, tuhle stály a všechno poslouchaly, i v historce s těmi kluky jsou zapleteny, radujte se, smějte se, i ony při tom byly a poslouchaly! Ne, tohle tomu knížátku nikdy, nikdy neodpustím! A proč Aglaja už tři dny vyvádí jako pominutá, proč se málem znesvářila se sestrami, ba i s Alexandrou, které si dřív tak vážila, že jí líbala ruce jako matce? Proč už je nám celé tři dny hádankou? Co s tím má společného Gavrila Ivolgin? Proč ho včera i dnes vychvalovala do nebes a nakonec se dala do pláče? Proč je v tom anonymním dopise zmínka o tom zatraceném truchlivém rytíři a proč ten dopis od knížete neukázala ani sestrám? A proč... proč jen jsem k němu letěla jako splašená a sama ho sem přivlekla? Ach Bože, snad jsem se zbláznila, co jsem to zas provedla! Mluvit s mladíkem o dceřiných tajemstvích a k tomu... k tomu o takových, které se ho málem přímo dotýkají! Božínku, ještě dobře, že je idiot a...

a... rodinný přítel! Ale copak by se Aglaja opravdu mohla zakoukat do takového nedochůdčete! Bože, co to pletu! Jsme to podivíni... měli by nás všechny ukazovat za sklem, mne první, za desetník vstupného. Tohle vám nikdy neodpustím, Ivane Fjodoryči!

A proč si ho teď nedobírá? Vyhrožovala, že si z něho bude dělat legraci, a teď najednou nic! Hleďme, hleďme, oči z něho nespouští, mlčí, ale nejde pryč, a sama mu přece nařizovala, aby sem nechodil... On sedí celý bledý. A ten zatracený žvanil Jevgenij Pavlyč má hlavní slovo! Žvaní a rozplývá se bez přestání, nikoho nepustí k slovu. Kdybych na to mohla zavést řeč, hned bych se všechno dověděla...

Kníže opravdu seděl u kulatého stolu nějak pobledlý a zdálo se mu, že se ho chvílemi zmocňuje nesmírný strach a chvílemi zas jemu samému nepochopitelné strhující nadšení. Ach, jak se bál pohlédnout tím směrem, k onomu místu, odkud se na něho upíraly známé černé oči, a jak zároveň trnul blahem, že tu opět sedí mezi nimi a uslyší známý hlas - po tom, co mu napsala. Ach Bože, co ona teď řekne! Sám ještě nepromluvil ani slovo a napjatě poslouchal "rozplývajícího se" Jevgenije Pavloviče, který byl toho večera v mimořádně dobré, až povznesené náladě. Kníže mu naslouchal a dlouho nevnímal z jeho řeči snad ani slovo. Kromě Ivana Fjodoroviče, jenž se ještě nevrátil z Petrohradu, se tu shromáždila celá rodina. Byl tu i kníže Š. Snad se chystali, že si ještě před čajem půjdou poslechnout hudbu. Nynější hovor začal zřejmě zrovna před příchodem knížete. Najednou vklouzl na terasu Kolja. Tedy sem smí chodit jako dříve, pomyslel si kníže.

Jepančinovi obývali přepychovou vilu ve švýcarském slohu, vkusně orámovanou ze všech stran květinami a listnatými keři. Kolem byla nevelká, ale krásná květinová zahrada. Společnost seděla na terase, jako nedávno u knížete; zde však bylo prostorněji a také elegantněji vybavené.

Debata, která se právě vedla, nebyla zřejmě většině po chuti; nejspíš začala náhlým sporem a všichni by už rádi přešli k jinému námětu, ale Jevgenij Pavlovič, jak se zdálo, tvrdošíjně vedl svou a na nikoho nedbal. Příchod knížete jako by ho ještě více povzbudil. Lizaveta Prokofjevna se mračila, i když ani všemu nerozuměla. Aglaja seděla stranou, téměř v koutě, neměla se k odchodu, poslouchala a zatvrzele mlčela. "Dovolte prosím,"

ohnivě odporoval Jevgenij Pavlovič, "vždyť já ani nic nenamítám proti liberalismu. Liberalismus není nic špatného, je nutnou součástí celku, který by se bez něho rozpadl nebo odumřel; liberalismus má stejný nárok na život jako ten nejctnostnější konzervatismus; já však útočím na ruský liberalismus a opakuji znovu, že na něj útočím vlastně proto, že ruský liberál není ruský liberál, nýbrž neruský liberál. Přiveďte mi ruského liberála a já ho hned tady před vámi políbím."

"Jen jestli bude chtít se s Vámi líbat," podotkla Alexandra Ivanovna, která nezvykle ožila. Dokonce i tváře měla červenější než jindy.

Tak vida, pomyslela si Lizaveta Prokofjevna, pořád by jen jedla a spala, nic ji nevzruší, ale jednou za rok se zničeho nic vzchopí a promluví tak, že člověk přímo žasne.

Kníže si letmo povšiml, že Alexandře Ivanovně se patrně velmi nelíbí, jak lehce hovoří Jevgenij Pavlovič o vážných věcech, jako by svá slova mínil zároveň žertem i vážně.

"Zrovna před vaším příchodem jsem tvrdil, kníže," pokračoval Jevgenij Pavlovič, "že naši liberálové až dodnes pocházeli jen ze dvou vrstev, z dřívějších statkářů, kteří byli odstraněni, a z bohoslovců. A jelikož se z obou vrstev nakonec staly vyslovené kasty, tedy něco na hony vzdáleného národu, a tato odcizenost od generace ke generaci čím dál tím víc roste, bylo a je tudíž všechno jejich počínání naprosto nenárodní..."

"Cože? Všechno co bylo vykonáno, není tedy ruské?" zapochyboval kníže Š.

"Není to národní; třebas je to ruské, ale není to národní. Naši liberálové ani naši konzervativci nejsou ruští lidé, nikdo... a ujišťuji vás, že národ neuzná nic z toho, co je dílem statkářů a bohoslovců, ani dnes, ani později..."

"To je dobré! Jak můžete tvrdit něco tak paradoxního, ovšem myslíte-li to vážně! Nemohu připustit takové útoky na ruské statkáře; sám jste přece také ruský statkář," rozohněně namítal kníže Š.

"Ale vždyť nemluvím o ruském statkáři v tom smyslu, jak si to vykládáte. Je to úctyhodný stav, třeba jen proto, že k němu sám patřím; zvlášť teď, když přestal existovat..."

"Cožpak ani v literatuře nebylo nic národního?" přerušila ho Alexandra Ivanovna.

"Nejsem znalec literatury, avšak celá ruská literatura není podle mého ruská, snad kromě Lomonosova, Puškina a Gogola."

"Za prvé to není zrovna málo a za druhé z lidu pochází jeden z nich, druzí dva jsou statkáři," zasmála se Adelaida.

"Máte pravdu, ale nejásejte předčasně. Protože se ze všech ruských spisovatelů jedině této trojici podařilo říci něco opravdu svého vlastního, od nikoho nepřevzatého, tedy právě tím se tato trojice stala ihned národní. Kdo z Rusů řekne, napíše nebo udělá něco svého, nenapodobitelně a výhradně svého, stává se národním, i kdyby neuměl rusky. Z této zásady vycházím. Ale nechtěli jsme mluvit o literatuře, začali jsme o socialistech a kvůli nim vznikla tato debata. Já tvrdím, že se u nás nenajde ani jeden ruský socialista; není a nebyl, protože všichni naši pověstní, slavní socialisti pocházejí ze statkářů a bohoslovců.

Všichni naši socialisti, ať už žijí tady, nebo v cizině, nejsou nic jiného než statkářští liberálové z dob nevolnictví. Proč se smějete? Dejte mi jejich spisy, dejte mi jejich učení, jejich paměti, a i když nejsem literární kritik, jsem ochoten vám napsat přesvědčivou literární kritiku, v které vám docela jasně dokážu, že každou stránku jejich knih, brožur a pamětí napsal především bývalý ruský statkář. Jejich zloba, nelibost, ostrovtip, všechno je statkářské, dokonce až z doby před Famusovem; jejich nadšení a slzy jsou snad upřímné, ale - statkářské nebo bohoslovecké ...

Zas je vám to k smíchu, i vy se smějete, kníže? Ani vy se mnou nesouhlasíte?"

Opravdu se všichni smáli, i kníže se usmíval.

"Nemohu ještě s určitostí říci, zda s vámi souhlasím nebo ne,"

zachvěl se s výrazem přistiženého školáka kníže a odpovídal již bez úsměvu, "ale ujišťuji vás, že vám naslouchám s velkým potěšením..."

Odpovídal téměř bez dechu, na čele mu dokonce vystoupil studený pot. Byla to první slova, která tu pronesl. Chtěl se rozhlédnout, ale neodvážil se. Jevgenij Pavlovič si všiml jeho pohybu a usmál se.

"Prozradím vám jednu skutečnost, pánové," pokračoval dřívějším tónem, zdánlivě s velkým nadšením a zaujetím a zároveň jako by se vysmíval svým vlastním slovům, "a je to skutečnost, zjištění, ba dokonce objev, který mám čest připisovat jen a jen sobě, aspoň se o tom ještě nikde nepsalo ani nemluvilo. V té skutečnosti se zračí celá podstata ruského liberalismu toho druhu, který mám na mysli. Tedy předně, co je liberalismus, řečeno všeobecně, není-li to útok (zda rozumný nebo pošetilý, je už jiná otázka) na stávající řád? Nemám pravdu? Nuže, můj objev tkví v tom, že ruský liberalismus neútočí na stávající řád, nýbrž přímo na podstatu naší věci, naší hlavní věci, nejen na zřízení, nejen na ruské zřízení, nýbrž na samo Rusko. Můj liberál jde tak daleko, že popírá samo Rusko, tudíž nenávidí a bije svou matku. Každý ruský nezdar, každý neúspěch v něm budí smích a bezmála nadšení.

Nenávidí národní obyčeje, ruské dějiny, vůbec všechno. Jeho jedinou omluvou by mohla být okolnost, že neví, co dělá, a že svou nenávist k Rusku pokládá za nejplodnější liberalismus. Často se u nás setkáte s liberálem, jemuž ostatní tleskají a který je v podstatě snad jeden z nejhorších, nejtupějších a nejnebezpečnějších konzervativců, aniž o tom sám ví! Tuto nenávist k Rusku pokládali naši liberálové ještě donedávna za projev pravého vlastenectví a chlubili se, že chápou lépe než ostatní, jak láska k vlasti má vypadat. Teď jsou však již upřímnější a stydí se za slovo 'vlastenectví', a dokonce tento pojem zavrhli a vymýtili jako škodlivý a

zbytečný. Je to pravdivý postřeh, ručím za něj... a bylo už zapotřebí celou pravdu nezakrytě, prostě a otevřeně vyslovit; zároveň je to však zjev takový, který se od nepaměti nikdy a nikde, v žádném národě nevyskytl, a proto je náhodný a připouštím, že snad i přechodný.

Nikde jinde na světe se nenajde liberál, který by svou vlast nenáviděl. Jak tedy si to máme vysvětlit u nás? Stejně jako prve tím, že ruský liberál je zatím ještě neruský liberál; jinak se to, myslím, vyložit nedá."

"Považuji všechno, co jsi řekl, za žert," vážně namítl kníže Š.

"Znám mnoho liberálů a zdržuji se úsudku," řekla Alexandra Ivanovna, "ale s vaší myšlenkou nesouhlasím. Vzal jste ojedinělý případ a povýšil jej na všeobecné pravidlo, tedy jste pomlouval."

"Ojedinělý případ? Ale! Beru vás za slovo," vpadl jí do řeči Jevgenij Pavlovič. "Kníže, co myslíte, je to ojedinělý případ, nebo ne?"

"Musím se přiznat, že znám málo liberálů... a málokdy jsem s nimi hovořil," řekl kníže, "ale myslím, že snad máte trochu pravdu a že ruský liberalismus, o kterém jste mluvil, skutečně má částečně sklon nenávidět samotné Rusko, nejen jeho státní zřízení. Ovšem pouze částečně..."

Zarazil se a nedomluvil. Rozhovor ho velmi zajímal, přestože byl tak rozrušen. Měl zvláštní vlastnost, že naslouchal věcem, které ho zajímaly, s neobyčejně naivní pozorností a právě tak odpovídal, když se na něho někdo obrátil s otázkou. Tato naivita a víra, neobávající se pošklebku ani výsměchu, se ztrácela v jeho obličeji i v celém držení těla. A třebaže se na něho Jevgenij Pavlovič už dávno obracel se zvláštním úšklebkem, podíval se na něho teď nějak velmi vážně, jako by takovou odpověď vůbec neočekával.

"Tak... tak vy takhle, ale to je zvláštní..." řekl, "opravdu myslíte svou odpověď vážně, kníže?"

"Copak jste se neptal vážně?" opáčil kníže udiveně.

Všichni se zasmáli.

"Nesmíte mu věřit," řekla Adelaida, "Jevgenij Pavlovič si vždycky všechny dobírá! Kdybyste věděl, o čem někdy úplně vážně vypráví!"

"Myslím, že je to nevhodný rozhovor a neměli jsme s tím vůbec začínat," stroze podotkla Alexandra. "Chtěli jsme jít na procházku..."

"Jen pojďme! Večer je nádherný!" zvolal Jevgenij Pavlovič. "Ale na důkaz, že jsem tentokrát mluvil naprosto vážně, a hlavně abych to dokázal knížeti (velmi jste mě zaujal, kníže, a věřte, nejsem tak docela povrchní, jak se vám jistě zdá, i když opravdu jsem povrchní!), a... rád bych tedy, pánové, dal knížeti ze zvědavosti ještě poslední otázku a tím bychom věc uzavřeli. Tato otázka mě jako z udělání napadla před dvěma hodinami - vidíte, kníže, někdy také přemýšlím o vážných věcech; sám jsem si ji zodpověděl, ale uvidíme, co řekne kníže. Právě se mluvilo o ojedinělém případu.

Toto slůvko je pro nás velmi příznačné, slýcháme je často.

Nedávno se hodně mluvilo a psalo o strašné vraždě, kterou spáchal onen... mladík..., a o podivné obhajobě, v níž se praví, že zločince v jeho bídě přirozeně muselo napadnout, aby zavraždil oněch šest lidí. Obhájce to neřekl doslova tak, ale nějak v tom smyslu. Já osobně se domnívám, že obhájce, když prohlašoval tento podivný názor, byl svrchovaně přesvědčen, že vyslovuje na dnešní dobu převelice humánní, liberální a pokrokovou myšlenku. A co vy o tom soudíte, jsou tyto zvrácené pojmy a názory, to, že je možno tak pokřiveně a podivně posuzovat věci, je to případ ojedinělý, nebo obecný?"

Všichni se smáli.

"Ovšemže ojedinělý," usoudily Adelaida a Alexandra se smíchem.

"Dovol, abych tě znovu upozornil, Jevgeniji Pavlyči," podotkl kníže Š., "že tvůj žert už je hodně otřepaný."

"Co myslíte vy, kníže?" ptal se Jevgenij Pavlovič, nedbaje této poznámky, když zachytil zvědavý a vážný pohled knížete Lva Nikolajeviče. "Co byste řekl, je to případ ojedinělý, nebo obecný? Přiznávám se, že jsem si tuto otázku vymyslel pro vás."

"Ne, není ojedinělý," tiše, ale pevně prohlásil kníže.

"Ale prosím vás, Lve Nikolajeviči," zvolal kníže Š. nějak mrzutě, "cožpak nevidíte, že vás chce nachytat? Tropí si žerty a právě vás si vzal na mušku."

"Domníval jsem se, že Jevgenij Pavlyč mluvil vážně," začervenal se kníže a sklopil oči.

"Milý kníže," pokračoval kníže Š., "jen si vzpomeňte, o čem jsme spolu mluvili asi před třemi měsíci; hovořili jsme o tom, že u našich mladých, nově zřízených soudů už se najde spousta pozoruhodných, nadaných obhájců! A kolik velmi pozoruhodných rozsudků poroty! Jakou jste měl z toho radost a jak já se radoval z vaší radosti!... říkali jsme, že můžeme být hrdi... A tahle neobratná obhajoba, tento zvláštní argument je ovšem náhodný, jediný mezi tisíci."

Kníže Lev Nikolajevič chvíli přemítal, ale potom odpověděl s naprostou jistotou, i když tiše a trochu nesměle: "Chtěl jsem jen říci, že zvrácené myšlenky a pojmy - podle slov Jevgenije Pavlyče - se vyskytují velmi často a je to želbohu mnohem spíš jev obecný než ojedinělý. A dokonce si myslím, že kdyby tento jev nebyl tak všeobecný, snad by se ani nepáchaly takové hrozné zločiny..."

"Hrozné zločiny? Ale ujišťuji vás, že právě takové zločiny a snad ještě hroznější se vyskytovaly i dříve, odjakživa, a nejen u nás, nýbrž na celém světě, a myslím, že se budou ještě často opakovat.

Rozdíl je v tom, že takové věci se u nás dříve málo zveřejňovaly, teď se však o nich hovoří nahlas, dokonce se o nich i píše, a z toho právě vzniká dojem, že se takoví zločinci objevují teprve teď. V tom spočívá váš omyl, a velmi naivní omyl, kníže, věřte mi," uštěpačně se usmál kníže Š.

"Vím, že zločinců bylo i dříve velmi mnoho a stejně hrozných; docela nedávno jsem prošel věznicemi a měl jsem příležitost poznat některé zločince a obžalované. Jsou dokonce i horší

zločinci než ten, o němž byla řeč, takoví, co zavraždili i deset lidí a vůbec toho nelitují. Ale víte, čeho jsem si přitom všiml?

I ten nejzarytější vrah, který nezná lítosti, přece jen ví, že je zločinec, a podle svého svědomí cítí, že jednal špatně, třebaže svého činu vůbec nelituje. Takoví jsou všichni, ale ti, o nichž se zmínil Jevgenij Pavlyč, nechtějí uznat, že jsou zločinci, a soudí, že byli v právu... a dokonce že jednali dobře, tak nějak to přece vyznělo. V tom právě, myslím tkví strašný rozdíl. A všimněte si, že jsou to samí mladí lidé, právě ve věku, kdy člověk nejsnáze a docela bezbranně může propadnout zvráceným idejím."

Kníže Š. se už nesmál a zaraženě knížeti naslouchal. Alexandra Ivanovna, která už dlouho chtěla cosi podotknout, mlčela, jako by ji upoutala nějaká zvláštní myšlenka. Ale Jevgenij Pavlovič se díval na knížete s úžasem a tentokrát již bez posměchu.

"Pročpak se na něho díváte tak udiveně, příteli," vmísila se nečekaně do hovoru Lizaveta Prokofjevna, "je snad hloupější než vy nebo co, protože má jiný názor?"

"Ne, nic takového si nemyslím," řekl Jevgenij Pavlovič, "ale kníže, jak to, že jste... promiňte mi tu otázku, jestliže věci takto vidíte a posuzujete, jak to, že jste - znovu mi promiňte - před několika dny... v té podivné záležitosti... Burdovského, nemýlím-li se... jak to, že jste nepostřehl tytéž zvrácené ideje a morálku postavenou na hlavu? Je to přece přesně totéž! Tehdy jsem myslel, že jste to vůbec nepostřehl."

"A víš co, příteli," rozehřála se Lizaveta Prokofjevna, "my jsme si toho všichni všimli a teď tu sedíme a naparujeme se před ním, ale on tuhle dostal dopis od jednoho z nich, od toho nejhlavnějšího, s těmi uhry, pamatuješ se, Alexandro? V dopise ho ten člověk prosí za odpuštění, i když svým způsobem, a sděluje mu, že se rozešel s kamarádem, co ho tenkrát popichoval, pamatuješ se, Alexandro?, a že teď víc věří knížeti. No a my jsme takový dopis nikdo nedostali, i když tu nad ním všichni ohrnujeme nos."

"A Ippolit se k nám zrovna přestěhoval do vily!" zvolal Kolja.

"Cože? Už je tady?" vyptával se kníže znepokojeně.

"Přišel jakmile jste odešli s Lizavetou Prokofjevnou, přivezl jsem ho."

"Vsadím se, oč chcete," vybuchla najednou Lizaveta Prokofjevna, která docela zapomněla, že knížete zrovna chválila, "oč chcete se vsadím, že za ním včera šel do mansardy a na kolenou ho prosil za odpuštění, aby se ten zlomyslný zloduch uráčil k němu přestěhovat. Ano, nebo ne? Klečel jsi na kolenou, nebo ne?"

"Vůbec neklečel," zvolal Kolja, "docela naopak. Ippolit vzal knížete včera za ruku a dvakrát mu ji políbil, viděl jsem to, a tím bylo celé vysvětlování skončeno. Kníže už jenom řekl, že mu ve vile bude líp, a Ippolit ihned souhlasil, že se přestěhuje, jen co se mu trochu uleví."

"Neměl byste o tom mluvit, Koljo...," zamumlal kníže; současně vstal a sáhl po klobouku. "Proč to děláte? Já..."

"Kampak?" zadržela ho Lizaveta Prokofjevna.

"Nemějte starost, kníže," pokračoval Kolja vzrušeně," nechoďte tam a nerušte ho, z únavy po cestě usnul, je moc šťastný. Víte, kníže, já myslím, že by bylo líp, kdybyste se teď s ním nesetkal a odložil to na zítřek, jinak se zas bude stydět. Dneska ráno dokonce povídal, že se už půl roku necítil tak dobře a tak svěží, dokonce taky mnohem míň kašlal."

Kníže si povšiml, že Aglaja najednou vyšla ze svého kouta a přiblížila se ke stolu. Neodvážil se na ni ani pohlédnout, ale bytostně cítil, že se na něho dívá, a snad i výhrůžně, a že by z jejích černých očí určitě vyčetl nelibost, i že jí planou tváře.

"Já myslím, Nikolaji Ardalionoviči, že jste ho sem vozit neměl, jde-li o toho souchotinářského chlapce, který se tu tehdy rozplakal a zval nás na svůj pohřeb," poznamenal Jevgenij Pavlovič, "tehdy tak povzneseně řečnil o zdi sousedního domu, že se mu po ní určitě zasteskne, věřte mi."

"Má pravdu, povadí se, znesváří se s tebou a zase odejde, uvidíš!"

A Lizaveta Prokofjevna si důstojně přitáhla košíček se šitím, zapomínajíc, že se všichni chystali na procházku.

"Vzpomínám si, že se tou zdí velmi vychloubal," pokračoval Jevgenij Pavlovič, "bez ní nebude moci teatrálně umřít, a on hrozně touží teatrálně umírat."

"No což," zamumlal kníže. "Nechcete-li mu odpustit, i bez toho zemře... Teď přijel kvůli stromům."

"Ó, já osobně mu všechno odpouštím, můžete mu to vyřídit."

"To musíte chápat jinak," tiše a jakoby bezděčně odpovídal kníže a dál upřeně pozoroval jediný bod na podlaze. "I vy byste musel chtít přijmout jeho odpuštění."

"Jak to, prosím vás? Co jsem mu já udělal?"

"Když nechápete, tak... jenže vy přece chápete, chtěl tenkrát všem... vám všem požehnat a dostat i od vás požehnání, nic víc..."

"Milý kníže," chvatně a šetrným tónem podotkl kníže Š., když si vyměnil pohled s některými z přítomných, "ráj na zemi se tak lehko neudělá. I vy na něj přece jen trochu spoléháte; ráj je věc nesnadná, mnohem nedosažitelnější, než se zdá vašemu dobrému srdci. Raději toho necháme, nebo se zas všichni začneme stydět, a potom..."

"Pojďme si poslechnout hudbu," rozhodně prohlásila Lizaveta Prokofjevna a prudce vstala.

Všichni ji následovali.

II

Kníže náhle přistoupil k Jevgeniji Pavloviči.

"Jevgeniji Pavlyči," řekl se zvláštní vřelostí a chytil ho za ruku. "Věřte, že vás přese všechno pokládám za velmi šlechetného a dobrého člověka, můžete mi věřit..."

Jevgenij Pavlovič až couvl údivem. Okamžik zápasil s mocným návalem smíchu, ale když si knížete lépe povšiml, viděl, že je nějak nesvůj, v jakémsi zvláštním rozpoložení.

"Sázím se, kníže," zvolal, "že jste chtěl říci něco docela jiného a snad ani ne mně... Ale co je vám? Není vám špatně?"

"Snad, snad ano, a vy jste velmi výstižně podotkl, že jsem snad nechtěl oslovit vás!"

Po těch slovech se podivně, téměř komicky usmál, najednou však rozhněvaně vykřikl: "Nepřipomínejte mi, jak jsem se zachoval předevčírem! Dodnes se za to stydím... Vím, že jsem vinen..."

"Ale... co jste provedl tak strašného?"

"Vidím, že se stydíte nejvíc ze všech, Jevgeniji Pavlyči; červenáte se, a to svědčí o dobrém srdci. Ujišťuji vás, že hned odejdu."

"Ale co to s ním je? Nezačínají snad takhle jeho záchvaty?"

obrátila se Lizaveta Prokofjevna na Kolju.

"Nevšímejte si mne, Lizaveto Prokofjevno, nemám záchvat, hned půjdu. Vím, že jsem... od přírody postižený. Čtyřiadvacet let jsem byl nemocný, od narození do svých čtyřiadvaceti let. I tohle, co říkám, přijměte jako od nemocného. Hned, hned odejdu, ujišťuji vás. Nečervenám se, protože by bylo divné se proto červenat, viďte? - Ale ve společnosti jsem zbytečný... Neříkám to z ješitnosti... celé tři dny jsem o tom přemýšlel a rozhodl jsem se, že při první příležitosti vás o tom musím poctivě a upřímně zpravit. O některých myšlenkách, o některých vznešených myšlenkách nesmím vůbec mluvit, protože bych určitě všechny rozesmál; kníže Š. mě na to právě upozornil... Nemám ani správná gesta, chybí mi cit pro přiměřenost, používám slov, která neodpovídají myšlenkám, a to je znesvěcení oněch myšlenek. A proto nemám právo... kromě toho jsem nedůvěřivý, jsem... jsem přesvědčen, že mě v tomhle domě nikdo nechce urazit a mají mě tu rádi víc, než zasluhuji, vím však, určitě to vím, že po dvacetileté chorobě jistě ve mně něco zůstalo, takže se mi lidé musí smát... někdy... nemám pravdu?"

Rozhlížel se kolem sebe, jako by čekal na odpověď a rozhodnutí.

Všichni stáli stísněně a zaraženě po jeho nečekaném, chorobném a zdánlivě zcela bezdůvodném projevu. Ale jeho výstřední řeč zavdala podnět k zvláštní příhodě.

"Proč to všechno tady povídáte?" zvolala najednou Aglaja, "proč jim to povídáte? Tady těm!"

Vypadala nanejvýš rozhořčeně, z očí jí sršely blesky. Kníže před ní stál němě, bez hlesu, a najednou zbledl.

"Tady není nikdo hoden takových slov!" vybuchla Aglaja. "Nikdo, nikdo tu nestojí ani za váš malíček, nikdo není hoden vašeho rozumu a vašeho srdce! Jste čestnější a ušlechtilejší, lepší a hodnější, rozumnější než všichni! Nikdo tu není hoden se sehnout a zvednout kapesník, který jste upustil... Proč se ponižujete, proč se stavíte níž než všichni? Proč jste v sobě všechno zkomolil, proč nejste vůbec hrdý?"

"Bože na nebi, kdo by si tohle pomyslel?" spráskla ruce Lizaveta Prokofjevna.

"Hurá! Ať žije smutný rytíř!" nadšeně zvolal Kolja.

"Mlčte! Proč si mě ve vašem domě dovolují urážet!" osopila se najednou Aglaja na Lizavetu Prokofjevnu; byla už v tom hysterickém stavu, kdy člověk nezná mezí a nedbá překážek. "Proč mě všichni, všichni bez výjimky trápí! Proč na mne celé tři dny dotírají kvůli vám, kníže! Já se za vás nikdy neprovdám! Nikdy a za nic na světě! To si pamatujte! Nikdy! Copak si někdo může vzít tak legračního člověka? Jen se podívejte do zrcadla, jak tu teď stojíte!... Proč, proč mě pořád škádlí, že si vás vezmu? Vy to určitě víte! Také jste se s nimi spikl!

"Nikdo tě neškádlil!" polekaně řekla Adelaida.

"Nikoho by to ani nenapadlo, nic takového nikdo neřekl!" zvolala Alexandra Ivanovna.

"Kdo ji škádlil? Kdy ji kdo škádlil? Kdo jí mohl něco takového říci? Mluví z horečky, nebo co?" obracela se ke všem Lizaveta Prokofjevna, třesoucí se hněvem.

"Všichni, všichni bez výjimky to říkali celé tři dny! Ale já se za něho nikdy, nikdy neprovdám!"

Po tom výkřiku se Aglaja hořce rozplakala, schovala obličej do kapesníku a sklesla na židli.

"Ale on tě ještě nežá..."

"Já jsem vás o to nežádal, Aglajo Ivanovno," vyhrkl náhle kníže.

"Co-že?" zhrozila se udiveně a pohoršeně Lizaveta Prokofjevna.

"Co to říkáte?"

Bála se věřit svému sluchu.

"Chtěl jsem... chtěl jsem říci," pokračoval kníže rozechvěle, "chtěl jsem vysvětlit Aglaje Ivanovně... uctivě vysvětlit, že jsem vůbec neměl v úmyslu... mít tu čest a požádat ji o ruku...

dokonce ani později... Já za nic nemohu, věřte, za nic nemohu, Aglajo Ivanovno! Nikdy jsem nechtěl, nikdy jsem to neměl v úmyslu a nikdy nebudu chtít, však uvidíte, ujišťuji vás! Nějaký zlý člověk mě u vás pomluvil! Buďte klidná!"

Při těch slovech se přiblížil k Aglaje. Stáhla kapesník, kterým si zakrývala tvář, rychle na něho vzhlédla a přelétla pohledem celou jeho ulekanou postavu, uvědomila si jeho slova a rozesmála se mu rovnou do očí - takovým veselým a nezadržitelným smíchem, takovým nakažlivým a posměšným smíchem, že Adelaida první neodolala, zvláště když se také podívala na knížete, přiskočila k sestře, objala ji a zrovna tak nezadržitelně a uličnicky se rozesmála. Kníže se při pohledu na ně také začal usmívat a opakoval s radostným a šťastným výrazem v obličeji.

"No díkybohu, díkybohu!"

To už neodolala ani Alexandra a také se na celé kolo rozesmála.

Zdálo se, že smích trojice sester nebude mít konce.

"To jsou ale bláznivé holky," bručela Lizaveta Prokofjevna, "hned člověka vystraší a hned zas..."

Ale smál se již kníže Š. i Jevgenij Pavlovič, i Kolja se vesele chechtal a nakonec se rozesmál i kníže.

"A teď na procházku, pojďme na procházku!" zvolala Adelaida, "pojďme všichni společně, a kníže rozhodně musí s námi; proč byste odcházel, vy milý člověče! Je to ale milý člověk, Aglajo!

Viď, mamičko? A vůbec, musím ho teď políbit a obejmout za... za to, jak se teď vyznal Aglaje. Mamá, drahoušku, smím ho políbit?

Aglajo! Dovolíš, abych políbila tvého knížete?" zvolala čtverácky a skutečně přiskočila ke knížeti a políbila ho na čelo. Kníže ji chytil za ruce, pevně je stiskl, div nevykřikla, s nekonečnou radostí na ni pohlédl a najednou rychle zvedl její ruku k ústům a třikrát ji políbil.

"Pojďme přece!" pobízela společnost Aglaja. "Kníže, vy mě povedete. Smí, mamičko? Ženich, jenž mi dal košem. Vy jste se mě už přece navždy zřekl, kníže? Ale ne takhle, tak se nenabízí dámám rámě, cožpak neumíte vést dámu pod paží? Takhle je to správně, pojďme, půjdeme přede všemi. Chcete jít se mnou v čele, tete-÷-tete*?"

* Sami dva.

Mluvila bez ustání a ještě stále chvílemi propukala v smích.

"Díkybohu! Díkybohu!" opakovala Lizaveta Prokofjevna, a sama přitom nevěděla, proč se raduje.

Opravdu prazvláštní lidé! říkal si v duchu kníže Š. už snad posté od chvíle, kdy se s nimi seznámil, ale... ti zvláštní lidé se mu líbili. Jedině snad s knížetem nebyl příliš spokojen; když vyšli všichni na procházku, kníže Š. se trochu mračil a vypadal nějak ustaraně.

Jevgenij Pavlovič byl v převeselé náladě, celou cestu až na kolonádu bavil Alexandru i Adelaidu, které se nějak příliš ochotně smály jeho žertům, až je začal podezřívat, že ho snad vůbec neposlouchají. Při té myšlence se nakonec i sám upřímně a hlasitě rozesmál (takovou měl již povahu!), aniž udal důvod svého smíchu. Sestry, ostatně velmi svátečně naladěny, ustavičně pokukovaly po Aglaje a knížeti, kteří kráčeli před nimi; nejmladší sestra jim zřejmě dala velkou hádanku. Kníže Š. vytrvale zapřádal s Lizavetou Prokofjevnou hovor o vedlejších věcech snad proto, aby ji rozptýlil, a brzy ji znudil. Zřejmě bloudila myšlenkami bůhvíkde, odpovídala nevhod a někdy nedala odpověď vůbec. Avšak Aglaja Ivanovna nebyla toho večera ještě hotova se svými hádankami. Poslední připadla samotnému knížeti.

Když ušli asi sto kroků od vily, zašeptala svému vytrvale mlčícímu rytíři: "Podívejte se vpravo."

Kníže se podíval.

"Podívejte se pozorněji. Vidíte tu lavičku v parku, tam u tří velkých stromů... ta zelená lavička?"

Kníže přisvědčil.

"Líbí se vám to místo? Někdy sem chodívám posedět časně zrána, kolem sedmé hodiny, když ještě všichni spí."

Kníže rozpačitě souhlasil, že lavička je opravdu krásně umístěna.

"A teď mě nechte samotnou, už s vámi nechci jít zavěšena. Nebo ne, půjdeme dál zavěšeni, ale vůbec na mne nemluvte. Chci přemýšlet..."

Bylo to naprosto zbytečné upozornění, kníže by i bez Aglajina příkazu už nepromluvil cestou ani slova. Srdce mu prudce zabušilo, když slyšel o lavičce. Za okamžik se vzpamatoval a zahanbeně zapudil nesmyslnou myšlenku.

Pavlovská kolonáda, jak známo anebo jak se všeobecně tvrdí, bývá ve všedních dnech dostaveníčkem "vybranějšího" obecenstva než o nedělích a o svátcích, kdy se sem sjíždějí "všelijací" lidé z města. Toalety nejsou sváteční, ale elegantní. Je zvykem scházet se na koncert. Orchestr, snad skutečně nejlepší z našich letních kapel, hrává nové skladby. Panuje tu neobyčejná slušnost a škrobenost, přes jakýsi nádech rodinné intimity. Letní hosté, vesměs mezi sebou známí, se tu scházejí a vzájemně se okukují.

Některým to působí upřímné potěšení a přicházejí sem pouze kvůli tomu, ale jsou i takoví, kteří sem chodí jenom poslouchat hudbu.

K výtržnostem dochází velmi zřídka, i když ovšem nejsou ve všední den vyloučeny. Ale bez nich to přece nejde.

Tentokrát byl nádherný večer a společnost se shromáždila v hojném počtu. Všechna místa poblíž orchestru byla obsazena. Naše skupinka usedla trochu stranou, nedaleko posledního východu z pavilónu po levé straně. Davy lidí a hudba Lizavetu Prokofjevnu poněkud povzbudily a rozptýlily i slečny, které zahlédly tu a tam nějaké známé a zdálky již leckomu přívětivě kývly na pozdrav.

Prohlédly si i několik toalet a povšimly si jakýchsi zvláštností, které si sdělily s uštěpačným úsměvem. Jevgenij Pavlovič se také velmi často ukláněl a zdravil. Leckdo si se zájmem zaznamenal Aglaju s knížetem, kteří byli stále spolu. K matince a slečnám přistoupilo záhy několik známých mladíků; dva či tři setrvali s nimi v rozhovoru; byli to samí přátelé Jevgenije Pavloviče. Mezi nimi byl i velmi hezký mladý důstojník, neobyčejně mnohomluvný a zábavný, který čile zapředl rozhovor s Aglajou a ze všech sil se snažil upoutat její pozornost. Aglaja se k němu chovala přívětivě a smála se jeho vtipům. Jevgenij Pavlovič požádal knížete o dovolení, aby mu směl představit svého přítele. Kníže sotva chápal, co se po něm žádá, ale k seznámení přece došlo; oba se uklonili a podali si ruce. Přítel Jevgenije Pavloviče utrousil jakousi otázku, ale kníže snad vůbec neodpověděl nebo zamumlal cosi tak podivného, že si ho důstojník od hlavy k patě změřil, potom se podíval na Jevgenije Pavloviče a rázem pochopil,

proč ho chtěl s knížetem seznámit; trochu se pousmál a věnoval se opět Aglaje. Jedině Jevgeniji Pavloviči neušlo, že Aglaja se přitom náhle zarděla.

Kníže si ani nepovšiml, že ostatní mluví s Aglajou a dvoří se jí, ba dokonce chvílemi zapomínal, že sedí vedle ní. Občas se ho zmocňovala touha navždy opustit tohle místo, dokonce by se spokojil i s nějakým pochmurným pustým koutkem, jen kdyby tam mohl být sám se svými myšlenkami, jen kdyby tam o něm nikdo nevěděl. Nebo kdyby aspoň mohl být doma, na terase, ale aby tam nebyl Lebeděv ani jeho děti. Vrhl by se na svou pohovku, zabořil tvář do podušek a tak proležel den, noc a ještě den. Chvílemi zatoužil i po horách, zvláště po jednom krásném místě, na které rád vzpomínal a kam rád chodíval, když tam ještě žil a díval se odtamtud dolů do vsi na sotva znatelnou bílou nit vodopádu, na bílá oblaka, na opuštěný starý hrad. Ach, jak rád by se tam teď vrátil a přemýšlel o jediné věci - celý život jen o tom jediném - vystačil by s tím tisíc let! A tady, tady ať na něho docela zapomenou! Je to dokonce nutné, dokonce by bylo lépe, kdyby ho vůbec nepoznali a všechno byl jen přelud, pouhý sen. Ale což není úplně lhostejné, zda je to sen či skutečnost! Chvílemi se zas díval na Aglaju a dlouho z ní nespouštěl zrak, ale jeho pohled byl velmi podivný: Zdálo se, že ji pozoruje jako velmi vzdálený předmět nebo jako její podobiznu, a ne ji samotnou.

"Proč se na mne tak díváte, kníže?" řekla najednou, přerušujíc veselý hovor a žertování s kolemstojícími. "Bojím se vás!

Neustále se mi zdá, že chcete vztáhnout ruku a dotknout se prstem mého obličeje, abyste jej cítil. Viďte, Jevgeniji Pavlyči, že se tak dívá?"

Kníže ji udiveně vyslechl, snažil se, snad marně, pochopit, oč jde, a neodpověděl. Ale když viděl, že Aglaja i ostatní se smějí, otevřel náhle ústa a smál se s nimi. Smích kolem zesílil a důstojník, nejspíš velký smíšek, přímo vyprskl. Aglaja si najednou zlostně pro sebe zašeptala: "Idiot!"

"Božínku! Copak by mohla takového... to se snad dočista zbláznila!" procedila mezi zuby Lizaveta Prokofjevna.

"Je to žert. Je to stejný žert jako tehdy s 'truchlivým rytířem'," ujišťovala ji šeptem Alexandra, "nic víc! Zase si ho svým způsobem dobírá. Jenže už zašla příliš daleko, měla by s tím přestat, mamá! Prve se pitvořila jako herečka a docela nás svou rozpustilostí polekala..."

"Ještě dobře, že si vybrala takového idiota," odpověděla jí šeptem Lizaveta Prokofjevna. Dceřinou poznámkou se jí přece jen ulevilo.

Kníže slyšel, že ho nazvali idiotem, a zachvěl se, ale ne proto, že ho tak nazvali. Na "idiota" rázem zapomněl. V davu, nedaleko místa, kde seděl, kousek stranou - nedovedl by přesně říci, kde zrovna - se kmitla najednou tvář, bledá tvář orámovaná kudrnatými tmavými vlasy, se známým, předobře známým úsměvem a pohledem, kmitla se a zmizela. Možná, ano, možná že se mu to jen zdálo.

V mysli mu utkvěl pouze úšklebek, oči a šviháckỳ světlezelený nákrčník, který měl onen muž na sobě. Kníže ani nemohl s jistotou říci, zda onen pán zmizel v davu nebo proklouzl do pavilónu.

Za okamžik se však začal chvatně a neklidně rozhlížet, tohle první vidění mohlo předcházet a věštit vidění druhé. Asi tomu tak bude. Což zapomněl na možnost setkání, když se vydal k hudebnímu pavilónu? Ovšem, cestou sem byl v takovém stavu, že si ani neuvědomoval, kam jde. Kdyby uměl nebo dokázal být pozornější, musel by si již před čtvrthodinou povšimnout, že se Aglaja úkradkem také nějak neklidně rozhlíží, jako by kolem sebe cosi hledala. Teď, když se jeho neklid stával nápadný, vzrostlo i vzrušení a nepokoj Aglajin, a jakmile se kníže ohlédl, vzápětí se ohlédla vždycky i ona. Příčina se záhy vysvětlila.

V postranním východu z hudebního pavilónu, poblíž kterého usedl kníže a celá společnost Jepančinových, se vynořil náhle hlouček nejméně deseti lidí, vpředu šly tři ženy. Dvě z nich byly obdivuhodně krásné a nebylo divu, že je obklopovalo tolik ctitelů. Ale ctitelé i ženy - byli nějak zvláštní, docela jiní než obecenstvo, které přišlo na koncert. Všichni si jich okamžitě všimli, ale hned se zatvářili, jako by je neviděli, jen několik mladíků se na ně usmálo a šeptem si cosi sdělovalo. Bylo vyloučeno, aby skupinu někdo přehlédl. Nápadně na sebe upozorňovali, mluvili hlasitě a smáli se. Dalo se předpokládat, že mnozí z nich jsou i podrouženi, třebas někteří byli napohled švihácky a elegantně oblečení. Ale byli mezi nimi lidé zvláštního vzezření, v podivných šatech a s podivně rozpálenými tvářemi, dále několik důstojníků a také několik individuí již nemladých.

Někteří byli přepychově oblečeni, ve volných a dobře střižených šatech, s prsteny a jehlicemi, v nádherných smolně černých parukách, s licousy a se zvlášť důstojným, třebaže poněkud nadutým výrazem - těchto lidí se ostatně celá společnost straní jako moru. Mezi našimi letními hosty byli ovšem i lidé neobyčejně úctyhodní, kteří požívali výborné pověsti; ale ani ten nejopatrnější člověk se nemůže pokaždé uchránit před cihlou padající ze sousedního domu. Tato cihla se teď právě chystala spadnout na úctyhodné obecenstvo shromážděné na koncertu.

K pódiu s orchestrem se muselo z pavilónu sestoupit po třech schůdcích. U těchto schůdků se hlouček zastavil. Neodvážili se hned sestoupit, ale jedna z žen přece vykročila kupředu a jen dva z jejích průvodců se odhodlali ji následovat. Jeden z nich byl muž ve středních letech, dosti skromného zevnějšku, ale po všech stránkách spořádaný, zřejmě však naprostý samotář, z onoho druhu lidí, kteří nikdy nikoho neznají a jež rovněž nikdo nezná. Druhý rytíř, který neopustil svou dámu, byl úplný otrhanec velmi pochybného zevnějšku. Dále již nikdo nenásledoval výstřední dámu, která však sestupovala ze schůdků bez ohlédnutí, jako by jí bylo zcela lhostejné, jdou-li za ní nebo ne. Smála se a bavila se stejně hlasitě jako předtím; byla oblečena velmi vkusně a nákladně, i když trochu přepychověji, než se slušelo. Ubírala se kolem orchestru na protější stranu kolonády, kde na kohosi čekal kočár.

Kníže už ji neviděl přes tři měsíce. Od svého příjezdu do Petrohradu se k ní stále chystal, ale snad ho zdržovala nějaká tajná předtucha. Aspoň si nijak nedovedl představit pocit, který ho při shledání s ní čeká a který si se strachem občas snažil vyvolat. Jedno mu bylo jasné - že to bude smutné shledání. Za oněch šest měsíců si několikrát vybavil první dojem, který v něm vzbudila tvář té ženy, hned když ji spatřil poprvé, jen na podobizně; ale dokonce i dojem z podobizny byl, jak si vzpomínal, velmi skličující. Onen měsíc, který s ní strávil v městečku, kdy se vídali téměř denně, zapůsobil na něho tak strašně, že se hned snažil zaplašit i vzpomínku na tuto ještě nedávnou dobu. Už samotná tvář té ženy vyjaddřovala pro něj vždy cosi mučivého.

V rozhovoru s Rogožinem tlumočil svůj pocit jako pocit nekonečné lítosti a byla to pravda. Ten obličej vzbudil v jeho srdci již na portrétu nezměrná muka lítosti. Soucit a dokonce

utrpení pro onu bytost nikdy nevymizely z jeho srdce a svíraly jej i nyní, dnes byly dokonce ještě úpornější. Avšak s tím, co řekl Rogožinovi, nebyl kníže vůbec spokojen, teprve teď, ve chvíli, kdy se náhle objevila, pochopil snad bezprostředním vnuknutím, co tehdy jeho výroku chybělo. Chyběla slova, kterými by vyjádřil hrůzu: ano, hrůzu! V tomto okamžiku ji plně pociťoval, byl jist, byl pevně přesvědčen a měl k tomu zvláštní důvody, že ta žena je šílená.

Kdyby člověk miloval nějakou ženu nade všechno na světě nebo předvídal možnost takové lásky a potom ji spatřil na řetěze za ocelovou mříží, pod holí dozorce - pak by se jeho dojem poněkud shodoval s tím, co cítil kníže v tomto okamžiku.

"Co je vám?" rychle zašeptala Aglaja, ohlížejíc se na něho, a ustavičně ho tahala za ruku.

Obrátil se k ní, pohlédl na ni, zadíval se do jejích černých očí, které v tu chvíli nepochopitelně planuly, pokusil se na ni pousmát, ale vzápětí, jako by na ni rázem zapomněl, odvrátil zrak vpravo a opět sledoval neobvyklé zjevení. Nastasja Filippovna zrovna procházela těsně kolem židlí mladých dam. Jevgenij Pavlovič vyprávěl Alexandře Ivanovně cosi zřejmě velmi zábavného a veselého a pokračoval v řeči rychle a oživeně. Kníže si později vzpomněl, že Aglaja najednou téměř šeptem podotkla: "Taková..."

Tedy slovo neurčité a nedopovězené; okamžitě se ovládla a dál už nedodala nic, jenže i to stačilo. Nastasja Filippovna prošla kolem, jako by si nikoho zvlášť nevšimla, ale najednou se obrátila jejich směrem a jako by teprve teď uviděla Jevgenije Pavloviče.

"Ale! Tak přece je to on!" zvolala a náhle se zastavila, "jednou ho člověk nenajde ani s půltuctem poslů a jednou zas sedí jako z udělání tady, kde by ho člověk nejmíň čekal... Myslela jsem, že jsi tam... u strýce!"

Jevgenij Pavlovič zrudl, vztekle blýskl očima po Nastasje Filippovně, ale rychle se od ní zas odvrátil.

"Cože?! Snad o tom nevíš? On o tom ještě neví, jen si pomyslete!

Zastřelil se! Dnes ráno se ti zastřelil strýc! Já to slyšela už dřív, ve dvě hodiny, ale teď si o tom povídá půl města. Prý zmizelo tři sta padesát tisíc erárních rublů, někdo zase říká pět se tisíc. A já pořád myslela, že ti něco odkáže, ale on všechno probendil. Byl to rozmařilý dědek... Nu měj se dobře, bonne chance*! Tedy tam ani nezajdeš? Ale do penze sis včas pospíšil, chytráku! Nepovídej, věděl jsi to, ano, věděl jsi to už dřív, možná už včera..."

*Dobré pořízení.

Přestože se za drzou dotěrností a důrazným předstíráním nikdy neexistující známosti a důvěrnosti určitě skrýval nějaký cíl, o čemž se teď už nedalo pochybovat, hodlal se z toho Jevgenij Pavlovič nějak vyvléci a stůj co stůj si nevšímat ženy, která ho urážela. Ale slova Nastasji Filippovny ho zasáhla jako blesk.

Když slyšel o strýcově smrti, zbledl jako křída a obrátil se k zvěstovatelce. V tom okamžiku Lizaveta Prokofjevna chvatně vstala, pobídla k tomu i ostatní a div se nedala na útěk. Jen kníže Lev Nikolajevič okamžik nerozhodně váhal a Jevgenij Pavlovič stál jako přikovaný a nemohl se vzpamatovat. Sotva však se Jepančinovi vzdálili asi na dvacet kroků, došlo k strašné výtržnosti.

Důstojník, který rozmlouval s Aglajou, blízký přítel Jevgenije Pavloviče, byl na výsost pobouřen.

"Tady se musí použít biče, jinak s tou potvorou nic nepořídíš!"

řekl téměř hlasitě. Zřejmě byl i dříve důvěrníkem Jevgenije Pavloviče.

Nastasja Filippovna se k němu prudce obrátila. Oči jí zablýskaly.

Přiskočila ke zcela neznámému mladému muži vedle stojícímu, který držel v ruce tenkou rákosovou hůl, vytrhla mu ji a vší silou švihla důstojníka přes obličej. To všechno se odehrálo v okamžiku... Důstojník se na ni nepříčetně vrhl; Nastasja Filippovna už nebyla obklopena svými průvodci, solidní pán ve středních letech se již ztratil a podroušený chlapík stál stranou a mohl se smíchy potrhat. Zanedlouho by se ovšem objevila policie, ale v tuto chvíli by se Nastasja Filippovna potázala se zlou, kdyby se jí kníže nezastal. Také se po dvou krocích zastavil a podařilo se mu zezadu chytit důstojníka za ruce. Ten se snažil vyprostit a prudce uhodil knížete do prsou; kníže odletěl na tři kroky a bezvládně dopadl na židli. Ale Nastasja Filippovna už měla další dva obránce. Před důstojníkem, který se chystal k výpadu, stál boxer, autor čtenáři známého článku a člen bývalé Rogožinovy party.

"Keller! Poručík ve výslužbě," představil se namyšleně. "Jestliže je libo pěstní zápas, kapitáne, jsem vám v zastoupení slabého pohlaví k službám, mám kurs anglického boxu. Nestrkejte do mne, kapitáne, cítím s vaší krvavou urážkou, ale nemohu připustit pěstní právo na ženě před očima obecenstva. A jestliže chcete, jak se na urozenou osobu sluší, vyřešit věc jinak, pak, jistě mi rozumíte, kapitáne..."

Kapitán se však mezitím vzpamatoval a nevěnoval mu už pozornost.

Vtom se z davu vynořil Rogožin, rychle nabídl rámě Nastasje Filippovně a odváděl ji pryč. Vypadal velmi rozčileně, byl bledý a chvěl se. Když odcházel s Nastasjou Filippovnou, zlomyslně se zasmál důstojníkovi do očí a s výrazem triumfujícího trhovce prohlásil: "Heč! Tos to slízl! Tlamu máš nadranc! Heč!"

Důstojník však již vystřízlivěl a jasně pochopil, s kým měl co dělat. Zakrývaje si tvář kapesníkem, obrátil se zdvořile ke knížeti, který již vstal ze židle: "Ráčíte být kníže Myškin, s nímž jsem měl potěšení se seznámit?"

"Ona je šílená! Pomatená! Ujišťuji vás!" odpovídal kníže rozechvělým hlasem a bůhvíproč k němu vztahoval chvějící se ruce.

"Takovými vědomostmi se ovšem pochlubit nemohu, ale musím znát vaše jméno."

Lehce se uklonil a odcházel. Policie se dostavila přesně pět vteřin potom, co se vytratili poslední účastníci. Výtržnost ovšem trvala nejdéle dvě minuty. Někteří z přítomných vstali a odešli, jiní si jen přesedli; mnohým výstup způsobil potěšení, někteří se o něm dokonce se zájmem rozhovořili. Skončilo to zkrátka jako vždy. Hudba hrála nanovo. Kníže se vydal za Jepančinovými. Kdyby se byl podíval ze židle, kam ho srazili, doleva, byl by opodál spatřil Aglaju; stála tu a pozorovala celý výstup a vůbec nedbala volání matky a sester, které se už vzdálily. Nakonec k ní přiběhl kníže Š. a přemlouval ji, aby hned odešla. Jak si Lizaveta Prokofjevna později vzpomínala, vrátila se k nim Aglaja tak rozrušená, že sotva mohla slyšet

jejich volání. Ale přesně za dvě minuty, jakmile vešli do parku, prohlásila Aglaja svým obvyklým lhostejným a rozmarným hlasem: "Chtěla jsem jen vidět, jak ta komedie skončí."

III

Příhoda na kolonádě naplnila matinku i dcerušky bezmála hrůzou.

Vyděšené a rozrušené div neběžely úprkem až domů. Podle názoru a představ Lizavety Prokofjevny měla tato příhoda nesmírný dosah a v generálové se už přes všechen zmatek a leknutí rodila rázná odhodlání. Ostatní však také chápali, že se přihodilo něco zvláštního a je snad i dobře, že se odhalila rouška jakéhosi ohromného tajemství. Přes dřívější ujišťování a vysvětlování knížete Š. byl teď Jevgenij Pavlovič "vytažen na světlo", odhalen, usvědčen, prokouknut a "jeho styky s tou prostopášnicí se oficiálně prokázaly". Tak soudila Lizaveta Prokofjevna, a dokonce i obě starší dcery. Kolem tohoto závěru se však nakupilo bezpočet nových hádanek. I když dívky v duchu žehraly na matčino přílišné zděšení a nepokrytý útěk, neodvážily se ani v prvotním zmatku dotírat otázkami. Mimoto měly jakési tušení, že jejich sestřička Aglaja se v oné věci snad vyzná líp než ony obě s matkou. Také kníže Š. se mračil jako noc a o čemsi hloubal.

Lizaveta Prokofjevna s ním cestou nepromluvila ani slovo a on si to snad ani neuvědomoval. Adelaida mu nastražila otázku: "O jakém strýci to byla řeč a co se vlastně v Petrohradě přihodilo?" Ale on jí s kyselou tváří odpověděl cosi velmi neurčitého, že prý se věc musí vyšetřit a že je to všechno samozřejmě nesmysl. "Ovšem!"

odpověděla Adelaida a dál se nevyptávala. Aglaja se však cestou kupodivu uklidnila a utrousila poznámku, že utíkají příliš rychle. Bezděky se ohlédla a uviděla knížete, který se je snažil dohonit. Jeho úsilí v ní vyvolalo posměšný úsměv a víc už se neohlédla.

Nakonec, téměř u domu, potkaly Ivana Fjodoroviče, který se právě vrátil z Petrohradu a šel jim naproti. Hned se dotazoval po Jevgeniji Pavloviči. Manželka ho však nasupeně minula, neuznala ho za hodna odpovědi, ba ani pohledu. Z očí dcer a knížete vzápětí vyčetl, že v domě řádí bouřka. Ale i na jeho tváři se zračil jakýsi neobvyklý neklid. Kvapně se zavěsil do knížete Š., zadržel ho u vchodu a téměř šeptem s ním vyměnil několik slov.

Když potom prošli terasou za Lizavetou Prokofjevnou, jejich vzrušené tváře nasvědčovaly, že oba slyšeli jakousi znepokojivou zprávu. Ponenáhlu se všichni shromáždili nahoře u Lizavety Prokofjevny a na terase zůstal pouze kníže. Seděl v koutku, jako by na cosi čekal, ale sám nevěděl nač; vůbec ho nenapadlo, že by snad měl odejít, když v domě panuje takový rozruch, zdálo se, že zapomněl na celý svět a že by mohl tam, kam by ho člověk posadil, prosedět dva roky. Shora k němu chvílemi dolehl rozčilený hovor.

Sám by nemohl říct, jak dlouho tu sedí. Připozdívalo se, nastával soumrak. Náhle vkročila na terasu Aglaja; napohled vypadala klidně, i když byla trochu bledá. Když uviděla knížete, kterého se tu na židli v koutě "patrně nenadála", usmála se jakoby udiveně.

"Co tu děláte?" přistoupila k němu.

Kníže vyskočil a cosi rozpačitě zakoktal, Aglaja však usedla vedle něho a on se také opět posadil. Sklouzla po něm letmým, leč pozorným pohledem, jako by bezmyšlenkovitě pohlédla

do okna a pak opět na knížete. Chce si mě snad dobírat, napadlo mu. Ale ne, to by přece neudělala.

"Nechcete čaj? Dám vám ho přinést," řekla po krátké odmlce.

"Ne-ne... nevím..."

"Jak to, že nevíte? Ach ano, poslyšte, co byste dělal, kdyby vás někdo vyzval na souboj? Už prve jsem se vás chtěla zeptat."

"Ale... mne nikdo na souboj nevyzve!"

"Kdyby vás však přece vyzval? Hodně byste se lekl?"

"Patrně bych se bál."

"Opravdu? Jste tedy zbabělec?"

"N-ne, snad ani ne. Zbabělý je ten, kdo se bojí a uteče, ale kdo se bojí a neuteče, není ještě zbabělec," usmál se kníže.

"A vy neutečete?"

"Snad ne," zasmál se kníže Aglajiným otázkám.

"Já bych určitě neutekla, i když jsem žena," poznamenala skoro urážlivě. "Ostatně, vy se mi posmíváte a přetvařujete se jako vždycky, abyste vypadal hodně zajímavě. Řekněte, střílí se na dvanáct kroků? Nebo snad i na deset? A musí být někdo zabit nebo raněn?"

"Při soubojích málokdy někdo padne."

"Jak to, málokdy? Puškin přece padl?"

"To snad byla náhoda."

"Vůbec ne, byl to souboj na život a na smrt, a proto také padl."

"Byl zasažen velmi nízko, d'AnthŤs patrně mířil někam výš na prsa nebo na hlavu, protože tam, kam byl zasažen, nikdo nemíří; nejspíš byl zasažen náhodou, chybným výstřelem. Slyšel jsem to od věrohodných lidí."

"A já jsem zase jednou mluvila s nějakým vojákem a ten mi řekl, že podle předpisu, když se rozestoupí rojnice, mají mířit do půli těla, tak se to u nich říká, do půli těla. Tedy ne do prsou, ani do hlavy, ale do půli těla. Později jsem se ptala jednoho důstojníka a ten řekl, že je to pravda."

"Je to pravda, jde-li o velkou vzdálenost."

"Umíte střílet?"

"Nikdy jsem nestřílel."

"Copak vy ani neumíte nabít pistoli?"

"Neumím. Vlastně vím, jak se to dělá, ale nikdy jsem ji nenabíjel."

"Tedy to neumíte, protože k tomu je zapotřebí cvik! Poslouchejte mě teď, dávejte dobrý pozor. Nejdřív si kupte prach, ne mokrý - prý nemá být mokrý, ale hodně suchý - žádejte nějaký jemný, ne takový, s jakým se střílí z děla. Kulku prý sami nějak odlévají.

Máte pistoli?"

"Nemám, a také ji nepotřebuji," zasmál se zničeho nic kníže.

"Ach, to je nesmysl! Rozhodně si musíte koupit dobrou francouzskou nebo anglickou pistoli, ty prý jsou nejlepší. Potom vezmete jeden či dva náprstky prachu a vsypete to dovnitř. Raději vezměte víc. Ucpete to plstí - prý to musí být zrovna plsť - tu si opatříte buď z nějaké matrace, nebo z tapetovaných dveří.

Potom, když tam zastrčíte plsť, vložíte do hlavně kulku, slyšíte, napřed prach a potom teprve kulku, jinak to nevystřelí. Proč se smějete? Chci, abyste každý den střílel, a určitě se naučte mířit. Uděláte to?"

Kníže se smál. Aglaja rozhněvaně dupla nohou. Její vážná tvář knížete poněkud překvapila. Nejasně cítil, že by se měl cosi dozvědět, na něco se zeptat - rozhodně na něco důležitějšího, než jak se nabíjí pistole. Ale všechno se mu zas rychle vykouřilo z hlavy a jen si uvědomoval, že vedle něho sedí ona a on se na ni dívá. V tu chvíli mu bylo docela lhostejné, o čem s ním hovoří.

Posléze sestoupil na terasu sám Ivan Fjodorovič; někam se ubíral se zamračenou, ustaranou a odhodlanou tváří.

"Ale hleďme, Lev Nikolajevič... Kam jdeš?" zeptal se, přestože knížete ani nenapadlo zvednout se z místa, "pojď se mnou, něco ti povím."

"Na shledanou," řekla Aglaja a podala knížeti ruku.

Na terase byla už tma a kníže v tom okamžiku nemohl jasně vidět její tvář. Po chvíli, když vycházeli s generálem z domu, se najednou strašně začervenal a pevně sevřel pravou ruku v pěst.

Ivan Fjodorovič měl s knížetem stejnou cestu; přes pozdní dobu spěchal si s kýmsi o něčem pohovořit. Zatím se však dal do řeči s knížetem; mluvil uchváceně, vzrušeně a dosti nesouvisle a často se odvolával na Lizavetu Prokofjevnu. Kdyby mu kníže byl v té chvíli věnoval více pozornosti, byl by snad vytušil, že na něm Ivan Fjodorovič mimo jiné chce z něj něco vytáhnout, nebo lépe řečeno se ho přímo a otevřeně na něco zeptat, jenže se nějak nemůže dostat k jádru věci. Kníže však byl ke své hanbě tak roztržitý, že zpočátku vůbec nevnímal. A když se před ním generál zastavil s jakousi palčivou otázkou, musel se přiznat, že neví, oč jde.

Generál pokrčil rameny.

"Všichni jste nějak divní, na koho se jen podívám," spustil zase.

"Povídám ti, že vůbec nechápu myšlenky a obavy Lizavety Prokofjevny. Je celá bez sebe, pláče a říká, že nás zostudili a zneuctili. Kdo? Jak? S kým? Kdy a proč? Uznávám, že jsem vinen, to nepopírám, hodně jsem se provinil, ale dalším nárokům oné...

oné neklidné ženy, jež se kromě toho i nemožně chová, může nakonec učinit přítrž i policie. Dokonce hodlám dnes kohosi vyhledat a podniknout příslušné kroky. Všechno se dá zařídit nenápadně, klidně, ba zdvořile, bez nejmenší výtržnosti, prostřednictvím známostí. Také připouštím, že budoucnost překypuje událostmi a skrývá různá překvapení; jsou tu i jakési pletichy, jenže na jedné straně nic nevědí a na druhé zase nedovedou nic vysvětlit. A když já nic neslyšel, tys nic neslyšel, tamten nic a pátý také nic, kdo tedy vlastně něco slyšel, prosím tě? Jak by sis to vysvětlil, ne-li tím, že celá věc je poněkud přízračná, tedy vlastně neexistuje, cosi jako měsíční světlo... nebo jiné přeludy."

"Ona je šílená," tiše řekl kníže, vzpomínaje s bolestí na to, co se nedávno přihodilo.

"Míníš-li tamtu, úplně s tebou souhlasím. Myslel jsem si zrovna totéž a usínal jsem klidně. Teď však vidím, že uvažuje velmi přesně, a v šílenství už nevěřím. Ta žena je sice šílená, ale je i vychytralá. To jasně dokazuje dnešní narážka na Kapitona Alexejeviče. Počíná si prohnaně nebo přinejmenším jezuitsky, protože sleduje zvláštní cíl."

"Jakého Kapitona Alexejeviče?"

"Ach bože, ty mě ale vůbec neposloucháš, Lve Nikolajeviči. První, co jsme ti vyprávěl, bylo přece o Kapitonu Alexejeviči. Tak mě to ohromilo, že se teď celý třesu. Proto také jsem se dnes zdržel ve městě, Kapiton Alexejevič Radomskij, strýc Jevgenije Pavlyče..."

"Co je s ním!" vykřikl kníže.

"Zastřelil se dnes ráno na úsvitu, v sedm hodin. Vážený starý pán, sedmdesátník, epikurejec, a - přesně jak to říkala - erární peníze, úctyhodná částka!"

"Ale odkud ona..."

"Odkud se to dozvěděla? Vytvořila se přece kolem ní celá suita, jen se tu objevila. Co ty víš, jací lidi ji teď navštěvují a usilují o čest se s ní seznámit. Lehce mohla něco zaslechnout už předtím, od těch, co přijeli, protože dnes už to ví celý Petrohrad a půl Pavlovska, nebo snad celý Pavlovsk. Ale jak rafinovaně se zmínila o té uniformě, totiž o tom, že Jevgenij Pavlyč si včas pospíšil do výslužby! Taková ďábelská narážka! Ne, to nesvědčí o šílenství. Já ovšem odmítám věřit, že Jevgenij Pavlyč mohl napřed vědět o katastrofě, totiž - už jsem slyšel - že to bude toho a toho dne, v sedm hodin a tak dál. Ale mohl všechno tušit. A já, my všichni, i kníže Š. jsme mysleli, že mu bůhvíco odkáže! To je hrůza! Hrůza! Ale chápej, že já Jevgeniji Pavlyči vůbec nedávám vinu a spěchám tě o tom ujistit, jenže je to přece trochu podezřelé. Kníže Š. je dočista omráčen. Všechno se to tak divně semlelo.

"Ale co se vám zdá v chování Jevgenije Pavlyče podezřelé?"

"Vůbec nic! Choval se naprosto slušně. Ode mne to také nebyla žádná narážka. Věřím, že jeho vlastní jmění je nedotčené. Ovšem Lizaveta Prokofjevna nechce ani slyšet... A hlavně - všechny ty rodinné katastrofy, nebo lépe řečeno, všechny ty pletky, vždyť člověk ani neví, jak to nazvat... Ty jsi přece v pravém slova smyslu náš rodinný přítel, Lve Nikolajeviči - a představ si, teď vyšlo najevo, třebas ne docela určitě, že Jevgenij Pavlyč prý se už před měsícem vyznal Aglaje, ale ona prý ho formálně odmítla."

"Není možná!" ohnivě zvolal kníže.

"Snad o tom něco víš? Vidíš, můj milý," řekl generál vylekaně a zastavil se na místě jako přimrazený, možná jsem ti to vůbec neměl říkat, ale já jen proto, že... že jsi... takový člověk. Víš snad něco zvláštního?"

"Nevím nic... o Jevgeniji Pavlyči," zakoktal kníže.

"Ani já nevím! Mne, chlapče... mne chtějí určitě zakopat do země a pohřbít a nechtějí přitom uznat, jak je to pro člověka těžké a že to už nemohu déle snášet. Teď byl u nás takový výstup, no hrůza! Říkám ti to jako vlastnímu synovi. Nejhorší je, že Aglaja jako by se matce vysmívala. To, že asi před měsícem dala košem Jevgeniji Pavlyči a že měli mezi sebou dost vážný rozhovor, nám prozradily její sestry jako domněnku... ostatně dosti odůvodněnou. Ale je to stvoření tak rozmarné, tak náladové, že se to ani nedá vypovědět! Má v sobě všechnu velkodušnost, všechny skvělé vlastnosti srdce a rozumu, to všechno snad v sobě má, ale přitom je samý vrtoch a výsměch - zkrátka ďábelská povaha, a k tomu ta fantazie. Zrovna se vysmála matce do očí, i sestrám a knížeti Š., o sobě ani nemluvím, ze mne si tropí šašky snad pořád, ale víš, já, víš, já ji mám rád, dokonce mám rád i to, že si tropí žerty, a ta malá ďáblice, myslím, že mě má proto zvlášť ráda, snad víc než ostatní. Vsadil bych se, že i z tebe si někdy ztropila žert. Teď jsem vás zastihl v rozmluvě po té nedávné bouřce nahoře; seděla s tebou jako by se nechumelilo."

Kníže se strašně červenal a sevřel pravou ruku, ale neřekl ani slovo.

"Můj milý, dobrý Lve Nikolajeviči!" procítěně a zapáleně pronesl náhle generál, "já... a dokonce i Lizaveta Prokofjevna, která teď ostatně začala na tebe a zároveň i na mne bůhvíproč hubovat, my oba tě přes všechno máme ze srdce rádi a upřímně si tě vážíme, totiž bez ohledu na to, co na tobě lidé vidí. Ale uznej, milý příteli, uznej sám, že je to záhadné a k vzteku, když najednou slyšíš, jak ta chladnokrevná ďáblice (stála totiž před matkou s výrazem nejhlubšího opovržení ke všem našim otázkám, zvláště k mým. Měl jsem totiž hloupý nápad a ukázal jí jako hlava rodiny přísnou tvář), nuže, ta chladnokrevná ďáblice ti najednou s úsměvem prohlásila, že ta 'šílená' - takhle to řekla a je mi divné, že použila stejného výrazu jako ty - že ta šílená, si vzala do hlavy provdat mě stůj co stůj za knížete Lva Nikolajeviče, a proto od nás chce vyštvat Jevgenije Pavlyče!...

Jen tohle řekla, dál nic nevysvětlila, jenom se smála a my jsme stáli s ústy dokořán. Potom práskla dveřmi a odešla. Pak mi vyprávěli o tom, co se mezi vámi předtím přihodilo... a...

poslyš, milý kníže, ty nejsi přece urážlivý. Jsi člověk soudný, všiml jsem si toho u tebe, ale... nezlob se: Věř, ona se ti vysmívá. Tropí si z tebe žerty jako dítě, a proto se na ni nesmíš zlobit, ale určitě je to tak. Nesmíš si hned bůhvíco myslet - zkrátka tě vodí za nos, a nás všechny taky, z dlouhé chvíle. Tak se měj dobře! Naše city přece znáš? Naše upřímné city k tobě? Ty se nikdy nezmění... ale... já už musím jít, nashledanou! Málokdy jsem se topil v

takové bryndě (říká se to tak?) jako teď... Zdar a sláva letnímu bytu!" Když kníže osaměl na křižovatce, rozhlédl se kolem, rychle přešel ulici, přistoupil těsně k osvětlenému oknu jakési vily, uhladil malý papírek, který za rozhovoru s Ivanem Fjodorovičem pevně svíral v ruce, a četl při chabém světle dopadajícím z okna:

Zítra v sedm hodin ráno přijdu k zelené lavičce v parku a budu Vás tam čekat. Chci si s Vámi pohovořit o nesmírně důležité věci, která se týká přímo Vás.

P.S. Doufám, že tento lístek nikomu neukážete. Je mi sice trapné poučovat Vás, ale soudím, že za to stojíte, a napsala jsem Vám - zardívajíc se studem nad Vaší směšnou povahou.

P.P.S.S. Je to ona zelená lavička, kterou jsem Vám nedávno ukázala. Styďte se! I tohle jsem musela připsat!

Lístek byl snad v chvatu napsán a ledabyle složen před Aglajiným příchodem na terasu. V nevýslovném vzrušení hraničícím s úlekem sevřel zas kníže lístek v dlani a kvapně uskočil od okna jako vyplašený zloděj; přitom se však prudce srazil s jakýmsi pánem, který mu stál těsně za zády.

"Hledám vás, kníže," ozval se pán.

"To jste vy, Kellere?" udiveně zvolal kníže.

"Jdu za vámi, kníže. Čekal jsem na vás před vilou Jepančinových, kam jsem přirozeně nemohl vstoupit. Sledoval jsem vás, dokud jste šel s generálem. Jsem vám k službám, kníže, tady mě máte. Jsem hotov ke všem obětem, ba i zemřít, kdyby to bylo zapotřebí."

"Ale... proč?"

"Teď musí přijít výzva. Poručík Molovcov, znám ho, i když ne osobně... ten si nedá líbit urážku. Lidi, jako jsem já nebo Rogožin, pokládá přirozeně a snad právem za bezvýznamnou chátru, takže k odvetě se hodíte jenom vy. Musíte zaplatit útratu, kníže.

Ptal se vás na jméno, slyšel jsem to, tedy k vám určitě přijde jako přítel a možná, že už teď čeká ve vašem bytě. Prokážete-li mu tu čest a zvolíte si mě za sekundanta, jsem hotov pro vás obléct i bílý kabát; proto jsem vás hledal, kníže."

"Tak vy také o souboji!" rozesmál se najednou kníže k velkému Kellerovu údivu. Strašně se smál. Keller, který opravdu neměl stání, dokud se neuklidnil tím, že se nabídl za sekundanta, byl teď jeho nenuceným smíchem téměř uražen.

"Kníže, vy jste ho přece chytil za ruce. Takovou věc si šlechtic, ještě k tomu před lidmi, těžko dá líbit."

"Ale on mě uhodil do prsou!" zvolal kníže se smíchem, "nemáme se proč bít! Požádám ho za prominutí a hotovo. Ale když souboj, tak souboj! Jen ať střílí, dokonce to chci. Umím teď nabít pistoli!

Umíte nabít pistoli, Kellere? Nejdřív si musíte koupit prach, pistolový, nesmí být mokrý a také ne ten hrubý, s jakým se střílí z děl; do hlavně vložíte napřed prach, opatříte si z nějakých

dveří plsť a nakonec tam vložíte kulku; napřed prach a potom kulku; jinak by to nevystřelilo. Není to úžasně rozumné, Kellere?

Ach, víte co, já vás hned teď obejmu a políbím. Hahaha! Jak to, že jste se prve před ním tak najednou vynořil? Přijďte ke mně někdy hodně brzy na šampaňské. Všichni se opijeme! Víte, že mám u Lebeděva ve sklepě dvanáct lahví šampaňského? Předevčírem mi je příležitostně nabídl, hned druhý den, když jsem se k němu přestěhoval, a já je všecky koupil! Budete dnes v noci spát?"

"Jako každou noc, kníže."

"Tak vám přeji sladké sny!"

Kníže zabočil do aleje a zmizel v parku, zanechávaje poněkud překvapeného Kellera ponořeného do myšlenek. Ještě nikdy neviděl knížete v takové zvláštní náladě.

Patrně horečka, je to přece nervózní člověk a všechno na něho hned zapůsobí, ale zbabělý nebude. Právě tihle lidé nebývají zbabělí, uvažoval Keller. Hmm, šampaňské! Hola, to je zajímavé!

Dvanáct lahví, no prosím, celý tucet. Vsadil bych se, že Lebeděv vzal od někoho to šampaňské do zástavy. Hmm... ten kníže je přece jen docela milý; vážně, mám tyhle lidi rád; ale nesmím ztrácet čas, a... když šampaňské, je právě teď vhodná chvíle...

Že byl kníže jako v horečce, byla ovšem pravda.

Dlouho bloudil temným parkem a nakonec "se našel", jak se prochází jednou alejí. V paměti mu matně utkvělo, že tou alejí už prošel asi třicetkrát nebo čtyřicetkrát, od lavičky až k jistému starému stromu, vysokému a nápadnému, vzdálenému nejvýš sto kroků. Ale i kdyby chtěl, nemohl si vzpomenout, o čem celou tu dobu, přinejmenším hodinu, přemýšlel. Ostatně, přistihl se při myšlence, která ho najednou rozesmála, ačkoli na ní nebylo nic k smíchu, ale kníže měl pořád chuť se smát. Napadlo ho, že myšlenka o souboji se snad nezrodila jen v Kellerově hlavě a že tedy poučení, jak se nabíjí pistole, nemuselo být náhodné...

Počkejme! zarazil se náhle, osvícen novým nápadem. Když sešla na terasu a já tam seděl v koutě, strašně se podivila, že mě tam nachází, a - tak se smála... mluvila o čaji; a přece v tu chvíli měla už lístek v ruce, a tedy určitě věděla, že sedím na terase, tak proč se tomu tak divila?

Vytáhl lístek z kapsy a políbil ho, ale vzápětí se zamyšleně zastavil: "Je to zvláštní! Tak zvláštní!" pronesl po chvíli téměř smutně; v okamžicích prudké radosti vždycky zároveň pociťoval bezděčný smutek. Pozorně se rozhlédl a udivilo ho, že zašel zrovna sem.

Byl velmi unaven, přistoupil proto k lavičce a usedl. Kolem bylo hluboké ticho. Koncert v pavilónu už skončil! V parku snad nebylo živé duše; vždyť se blížila půlnoc. Nadcházela noc tichá, teplá a světlá - petrohradská noc začátkem června, ale v hustém stinném parku, v aleji, kde kníže seděl, panovala téměř neproniknutelná tma.

Kdyby mu v té chvíli býval někdo řekl, že se zamiloval, že se zamiloval vášnivou láskou, s údivem, ba dokonce snad pohoršeně by tu myšlenku odmítl. A kdyby k tomu někdo dodal, že

Aglajin lístek je lístek milostný, pozvání k milostné schůzce, shořel by studem za toho člověka a snad by ho vyzval i na souboj. A to všechno by myslel naprosto upřímně; ani na okamžik nepochyboval a byl dalek jakékoli vedlejší myšlenky, že by ho ta dívka "mohla milovat", nebo dokonce že by on miloval ji. Lásku k sobě "k takovému člověku, jako je on", by pokládal za cosi zrůdného. Mlhavě soudil, že jde-li vskutku o něco, pak tedy o pouhé šibalství z její strany; ale právě šibalství ho nechávalo klidným, pokládal je za zcela samozřejmé. Byl zaujat a zneklidněn čímsi docela jiným. Úplně uvěřil slovům, která generálovi prve v rozčilení uklouzla a týkala se toho, že se Aglaja všem vysmívá a zvláště jemu, knížeti. Přitom ho to ani trochu neurazilo, podle jeho názoru tomu jinak ani být nemohlo. Pro něho bylo důležité, že ji hned zrána opět uvidí, bude vedle ní sedět na zelené lavičce, poslouchat, jak se nabíjí pistole, a dívat se na ni. Po ničem jiném netoužil. Jednou či dvakrát mu také bleskla hlavou otázka, co mu hodlá svěřit, o jakou důležitou věc jde, která se ho přímo týká? O existenci oné důležité věci, kvůli níž sem byl vyzván, nezapochyboval ani na okamžik, ale teď si na onu důležitou věc téměř vůbec nevzpomněl, ani necítil žádné nutkání o ní přemýšlet.

Skřípot písku v aleji pod tichými kroky ho přiměl, aby zvedl hlavu. K lavičce přistoupil muž, jehož tvář se dala ve tmě špatně rozeznat, a usedl vedle něho. Kníže se k němu chvatně otočil a poznal bledý obličej Rogožinův.

"Věděl jsem, že tu někde bloudíš, ani jsem tě dlouho nehledal,"

sevřenými ústy procedil Rogožin.

Shledali se poprvé od svého setkání v chodbě výčepu.

Kníže, překvapený nenadálým Rogožinovým příchodem, se nemohl hned vzpamatovat a srdce mu opět sevřel trýznivý pocit. Rogožin patrně chápal dojem, který vyvolal; přestože se zpočátku zajíkal, mluvil s jakousi naučenou nenuceností. Kníže však záhy vytušil, že nejde o nic naučeného, ani o nějaké zvláštní rozpaky - zdánlivá neobratnost jeho pohybů a řeči byla snad pouze vnější. V nitru tohoto člověka se nemohlo nic změnit.

"Jak... jak jsi mě tu našel?" zeptal se kníže, jen aby něco řekl.

"Keller mi řekl (byl jsem u tebe), že jsi šel do parku; tak jsem si pomyslel, no dobrá."

"Jak to 'dobrá'"? neklidně se chytil kníže slůvka, které Rogožinovi uklouzlo.

Rogožin se usmál, ale nic blíž nevysvětlil.

"Dostal jsem tvůj dopis, Lve Nikolajeviči, je to všechno zbytečné... že se ti chce!... A teď mě k tobě poslala ona. Máš prý k ní přijít, chce ti říct něco důležitého. Prosí, abys přišel dneska."

"Přijdu zítra. Teď jdu domů. Půjdeš se mnou?"

"Proč? Už jsem ti všechno řekl, sbohem."

"Nechceš ke mně zajít?" tiše se zeptal kníže.

"Jsi zvláštní člověk Lve Nikolajeviči, docela nad tebou žasnu."

Rogožin se jízlivě zasmál.

"Proč? Proč se na mne tak zlobíš?" smutně a vřele pokračoval kníže. "Sám už přece víš, že všechno, co sis myslel, není pravda.

Ostatně tušil jsem, že tě tvá zlost na mně ještě nepřešla, a víš proč? Zlost tě nepřechází proto, žes na mne vztáhl ruku. Opakuji ti, že znám jednoho Parfena Rogožina, toho, s kterým jsem si jednoho dne vyměnil křížek. Psal jsem ti ve včerejším dopise, abys už nadobro zapomněl na celé to poblouznění a vůbec se mnou o tom nezačínal mluvit. Proč se mi vyhýbáš? Proč přede mnou schováváš ruku? Opakuji ti, že všechno, co se tenkrát stalo, pokládám za holé poblouznění. Teď vím, co se v tobě ten den dělo zrovna tak dobře, jako by šlo o mne. To, co sis namlouval, nebylo a nemohlo být. Proč tedy to nepřátelství mezi námi?"

"Jaké nepřátelství bys mohl pociťovat!" zasmál se opět Rogožin v odpověď na nenadálá, vřelá slova knížete. Opravdu ustoupil několik kroků stranou a stále schovával ruce za zády.

"Už bych k tobě vůbec neměl chodit, Lve Nikolajeviči," dodal pomalu a důrazně.

"Tolik mě nenávidíš?"

"Nemám tě rád, Lve Nikolajeviči, tak proč bych k tobě chodil? Ach kníže, jsi docela jako dítě, zachce se ti hračky a už aby ležela před tebou, ale nevíš, oč vlastně jde. Zrovna tak jsi to napsal v dopise, jak to teď povídáš, a myslíš, že ti snad nevěřím? Věřím ti na slovo a vím, žes mě nikdy neoklamal a nikdy neoklameš, ale přece tě nemám rád. Píšeš, že znáš jen toho Rogožina, s kterým sis vyměnil křížek, na toho, který na tebe zvedl nůž, jsi zapomněl. Ale co víš o mých citech?" Rogožin se opět usmál.

"Možná že jsem toho dodnes ani na chvíli nelitoval, a ty už mi posíláš bratrské odpuštění. Možná že jsem ten večer už myslel na něco jiného, a na to..."

"Už sis ani nevzpomněl!" přerušil ho kníže. "Jakpak by ne! Sázím se, žes tenkrát rovnou vsedl na vlak a uháněl sem na koncert a tady jsi ji mezi lidmi zrovna tak stopoval a vyhlížel jako dnes.

Však ti vidím do duše. A kdybys tenkrát nebyl v takovém rozpoložení, žes mohl myslet jen na jedinou věc, snad bys na mne nebyl zvedl nůž. Hned ráno, když jsem tě uviděl, jsem měl nějaké tušení; víš, jaký jsi tenkrát byl? A když jsme si vyměňovali křížky, už se snad ve mně ozvala ta myšlenka. Proč jsi mě potom vedl ke stařence? Chtěl jsi tak zadržet svou ruku? Ale nemohls na to opravdu myslet, jen jsi to cítil, stejně jako já... Tehdy jsme pocítili navlas totéž. Kdybys na mne nebyl vztáhl ruku (kterou Bůh odvrátil), jak bych tu teď před tebou stál? Vždyť jsem tě stejně z toho podezříval, tedy jsme se prohřešili navlas stejně!

Jen se nemrač! No, čemupak se směješ? Žes nelitoval!? I kdybys chtěl, nemohl bys litovat, protože mě ke všemu nemáš rád. A kdybych byl před tebou nevinný jako anděl, přece ti budu trnem v oku, dokud budeš věřit, že má ráda mne, a ne tebe. To je žárlivost. Ale víš, co mi tenhle týden napadlo, Parfene? Řeknu ti to. Víš, ona tě snad teď miluje nejvíc ze všech a dokonce tak, že čím víc tě trápí, tím tě má raději. Nepřizná se ti k tomu, ale musíš to umět vidět. Proč se za tebe koneckonců vdává? Jednou ti to sama řekne. Některé ženy dokonce chtějí, aby byly takhle milovány, a ona má zrovna takovou povahu! Tvůj charakter a tvá láska ji přece musí uchvátit! Víš, žena umí člověka k smrti utrápit ukrutnostmi a posměšky a vůbec

nepocítí výčitky svědomí, protože si v duchu při pohledu na něj pořád říká: Teď ho k smrti utrápím, ale pak mu svou láskou všechno vynahradím..."

Rogožin se při posledních slovech knížete hlasitě zasmál.

"Copak, kníže, nenatrefila se ti snad taky taková? Všelicos jsem o tobě slyšel, je to tedy pravda?"

"Cos mohl slyšet?" opáčil kníže rozechvěle a zarazil se v nevýslovném zmatku.

Rogožin se smál dál. Poslouchal knížete ne bez zájmu, snad dokonce s jistým uspokojením, jeho radostná, vřelá slova ho velmi překvapila a povzbudila.

"Nejen jsem slyšel, ale teď vidím na vlastní oči, že je to pravda," dodal, "kdypak jsi mluvil jako teď? Člověku se nechce věřit, že jsou to tvá slova. Neslyšet o tobě takové věci, ani bych nebyl šel do parku a ještě k tomu o půlnoci."

"Vůbec ti nerozumím, Parfene Semjonyči."

"Ona mi to o tobě už dávno povídala a dnes jsem tě na koncertě i sám viděl, jak sedíš s tamtou. Dušovala se mi, včera i dneska se mi dušovala, že jsi po uši zblázněný do Aglaji Jepančinové. Mně je to, kníže, dočista jedno, nic mi do toho není. I když tys ji přestal mít rád, ona nepřestala mít ráda tebe. Víš přece, že tě chce s tamtou stůj co stůj oženit, dala si takový slib. Povídá mi: 'Jinak si tě nevezmu, až půjdou oni k oddavkám, tak půjdeme taky my.' Nemám tušení, co za tím vlastně vězí, a vůbec se v tom nevyznám; buď tě má k smrti ráda, nebo... ale když tě má ráda, proč tě chce oženit s jinou? Povídá: 'Chci ho vidět šťastného', má tě tedy ráda."

"Přece jsem ti říkal i psal, že... není při zdravém rozumu," řekl kníže, na něhož Rogožinova slova působila trýznivě.

"Ví bůh! Možná že ses i zmýlil... ostatně dnes, když jsem ji přivedl domů z koncertu, mi určila den. Prý za tři neděle, a snad i dřív půjdeme najisto k oltáři; přísahala, sundala ikonu a políbila ji. Teď je to tedy na tobě kníže, haha!?"

"To jsou samé výmysly! To, cos o mně říkal, se nikdy, nikdy nestane! Zítra k vám přijdu..."

"Proč by měla být šílená?" prohodil Rogožin, "jak to, že pro všechny ostatní je při rozumu a jen tobě se zdá šílená? Jak tedy může tamté psát dopisy? Kdyby byla šílená, poznala by to tamta z dopisů."

"Z jakých dopisů?" ptal se kníže polekaně.

"Posílá tamté dopisy a ona je čte. Copak to nevíš? Však se to dozvíš, jistě ti je sama ukáže."

"Tomu nevěřím!" zvolal kníže.

"Eh! Je vidět, Lve Nikolajeviči, žes ušel teprve malý kousek cesty, jsi teprve na začátku. Jen dočkej času. Ještě si budeš vydržovat vlastní policii sám budeš ve dne v noci na stráži a budeš sledovat každý její krok, jen když..."

"Přestaň a už nikdy o tom nemluv!" zvolal kníže. "Poslyš, Parfene, než jsi přišel, procházel jsem se tady a najednou jsem se začal smát, sám nevím proč, snad jenom proto, že jsem si vzpomněl, že zítra jako z udělání mám narozeniny. Teď už je skoro půlnoc. Pojďme uvítat nový den! Mám víno, napijem se spolu a ty mi popřeješ, co si ani sám teď neumím přát, ale právě ty mi to přej a já ti také budu přát nezkalené štěstí. Jinak mi vrať můj křížek! Přece jsi mi ho tenkrát na druhý den neposlal! Máš ho na sobě? Máš ho teď na sobě?"

"Mám," odpověděl Rogožin.

"Tak pojďme. Bez tebe nechci uvítat nový život a nový život mi započal! Copak nevíš, Parfene, že dnes začínám znovu žít?"

"Teď to vidím na vlastní oči a sám vím, že začínáš; taky jí to tak ohlásím. Jsi jako vyměněný, Lve Nikolajeviči!"

IV

Když kníže přicházel s Rogožinem ke své vile, povšiml si s nesmírným údivem, že se na jeho terase, jasně osvětlené, shromáždila hlučná a početná společnost. Lidé se tam veselili a rámusili, snad se dokonce i hlučně přeli. Na první pohled se dalo tušit, že tráví čas tím nejveselejším způsobem. Tato domněnka se potvrdila, když kníže vstoupil na terasu: Viděl, že všichni pijí šampaňské a snad už hodně dlouho, neboť mnozí hodovníci byli už značně rozjaření. Spatřil samé známé tváře, ale zarazilo ho, že se tu všichni sešli najednou, jako na zavolanou, přestože nikoho nezval a na své narozeniny si sám předtím vzpomněl docela bezděky.

"Nejspíš jsi někomu řekl, že máš šampaňské, a hned se všichni sběhli," zahučel Rogožin, když vcházel za knížetem na terasu.

"Však je známe, stačí jen hvízdnout...," dodal téměř zlostně, zřejmě si vzpomněl na svou nedávnou minulost.

Hosté vítali knížete výkřiky a blahopřáním. Někteří se chovali velmi hlučně, jiní klidněji, ale všichni se shlukli kolem knížete a čekali, až na ně přijde řada, aby mu blahopřáli k narozeninám.

Knížete velmi zaujala přítomnost některých osob, například Burdovského. Ale nejvíc ho překvapilo, že mezi hosty byl i Jevgenij Pavlovič; ani nechtěl věřit svým očím a skoro se lekl, když ho uviděl.

Mezitím přiskočil Lebeděv, zarudlý a rozjařený, aby podal knížeti vysvětlení, hodně už "přebral". Z jeho blábolení vyšlo najevo, že se tu všichni sešli docela bezděčně, čirou náhodou. První přijel kvečeru Ippolit, a poněvadž se cítil mnohem lépe, projevil přání počkat na knížete na terase. Ulehl na pohovku a později se k němu připojil Lebeděv a za ním celá jeho rodina - dcery a kníže Ivolgin. Burdovskij přijel s Ippolitem, doprovázel ho. Gaňa s Pticynem sem zašli patrně cestou nedávno, (jejich příchod souvisel s výtržností na koncertu) a potom se objevil Keller se zprávou o narozeninách a žádal šampaňské. Jevgenij Pavlovič přišel teprve před půlhodinou. Za šampaňské a oslavu narozenin se horlivě přimlouval i Kolja. Lebeděv ochotně nabídl hostům víno.

"Ale své vlastní, své vlastní!" blábolivě ujišťoval knížete. "Na vlastní útraty, na počest vašich narozenin, a pohoštění také bude, dcera to už chystá. Jenže, kníže, kdybyste věděl, na jaké téma jsme se dostali. Pamatujete se na Hamletovo: 'Být, či nebýt?' Časové téma, nanejvýš časové! Otázky a odpovědi... A pan Těrenťjev je v nejvyšším stupni... nechce jít spát! Ale šampaňského si jen lízl, jen malounko lízl, to mu neuškodí...

Přistupte blíž, kníže, a rozsuďte nás! Všichni čekáme jen na vás, čekáme na váš šťastný nápad..."

Kníže zachytil milý, přívětivý pohled Věry Lebeděvové, která se k němu prodírala hloučkem. Podal jí ruku dřív než ostatním; zčervenala potěšením a popřála mu "od toho dne" mnoho štěstí.

Potom se úprkem rozběhla do kuchyně, kde připravovala občerstvení, ale odkud i před příchodem knížete, jak jen se mohla na okamžik utrhnout od práce, odbíhala na terasu a horlivě naslouchala vášnivým sporům, neúnavně vedeným podnapilými hosty o velmi odtažitých a pro ni zvláštních věcech. Její mladší sestra s neustále otevřenými ústy usnula v sousedním pokoji na truhle, ale chlapec, Lebeděvův syn, stál nehnutě vedle Kolji a Ippolita a jediný pohled na jeho rozjasněnou tvář prozradil každému, že je odhodlán prostát tu třebas deset hodin a nadšeně poslouchat.

"Čekám právě na vás a mám hroznou radost, že jste přišel tak šťastný," prohlásil Ippolit, k němuž kníže hned od Věry přistoupil, aby mu stiskl ruku.

"Ale jak víte, že jsem 'tak šťastný'?"

"Vidím vám to na obličeji. Až se pozdravíte s těmi pány, přijďte si honem sednout k nám. Čekal jsem zvlášť na vás," dodal s důrazem. Když kníže vyslovil obavy, jestli mu dlouhé sezení neuškodí, byl ujištěn, že Ippolit sám žasne, jak mohl chtít předevčírem umřít, a že mu ještě nikdy nebylo tak dobře jako teď.

Burdovskij vyskočil a zakoktal, že on "jen tak", že přijel s Ippolitem a že má také radost; v dopise prý "psal nesmysly", ale teď má "prostě radost"... Nedomluvil, pevně stiskl knížeti ruku a usedl.

Naposled přistoupil kníže k Jevgeniji Pavloviči, který ho hned vzal pod paží.

"Chci vám říci jen několik slov," řekl polohlasně, "jde o velmi důležitou věc, věnujte mi malou chvilku."

"Jen několik slov," zašeptal vtom někdo z druhé strany knížeti do ucha a další ruka se do něho zavěsila. Kníže se udiveně podíval na strašně rozježeného, rudého, mrkajícího a rozesmátého člověka, v němž okamžitě poznal Ferdyščenka. Lev Nikolajevič naprosto nechápal, kde se tu vzal.

"Pamatujete se na Ferdyščenka?" zeptal se příchozí.

"Kde se tu berete?" zvolal kníže.

"Kaje se!" křičel Keller, který mezitím přiběhl, "schoval se a nechtěl vám přijít na oči, tamhle v koutě se schoval, kaje se, kníže, uznává, že je vinen."

"Ale proč?"

"Potkal jsem ho, kníže, právě jsem ho potkal a přivedl; je to jeden z mála mých přátel; ano, on se kaje."

"Velmi mě těší, pánové, pojďte, sedněte si tuhle k ostatním, přijdu hned," vyprostil se konečně kníže a pospíšil k Jevgeniji Pavloviči.

"Je to tu zábavné," podotkl Jevgenij Pavlovič, "s radostí jsem tu na vás půl hodiny počkal. Chtěl jsem vám říci, milý Lve Nikolajeviči, že jsem tu věc s Kurmyševem urovnal. Přišel jsem vás uklidnit, že si nemusíte dělat starosti, on se dívá na všechno velmi, velmi rozumně, snad proto, že podle mého soudu je spíš sám vinen."

"Jaký Kurmyšev?"

"Ale ten, co jste ho nedávno chytil za ruce... co tolik zuřil, že k vám chtěl hned poslat a žádat o vysvětlení."

"Prosím vás, takový nesmysl!"

"Samozřejmě je to nesmysl a nesmyslem by to jistě skončilo, ale naši lidé..."

"Nepřišel jste ještě kvůli něčemu jinému?" zeptal se kníže.

"Ovšemže i kvůli něčemu jinému," rozesmál se Jevgenij Pavlovič.

"Milý kníže, zítra ráno odjíždím v té nešťastné záležitosti, víte, kvůli strýci do Petrohradu. Představte si, všechno je pravda, a kdekdo o tom věděl, jenom já ne. Tak mě to ohromilo, že jsem už ani nestačil zajít k Jepančinovým; ani zítra tam nepůjdu, budu přece v Petrohradě, chápete? Možná se vrátím až za tři dny, zkrátka jsem na tom teď bledě. I když to není zvlášť důležité, přece jsem se rozhodl, že si s vámi o jisté věci musím co neupřímněji promluvit, a to ještě před odjezdem. Teď tu posedím a počkám, nemáte-li nic proti tomu, dokud se společnost nerozejde.

Navíc nemám ani kam jít, jsem tak rozrušen, že nemohu spát. A konečně, i když je nesvědomité a neslušné někoho tak pronásledovat, přiznám se vám bez mučení: Ucházím se o vaše přátelství, můj milý kníže. Jste docela jedinečný člověk, nelžete na potkání a snad vůbec ne, a já potřebuji v jisté věci rádce, protože teď rozhodně patřím mezi nešťastné..."

Opět se zasmál.

"Je tu malý háček," řekl kníže zamyšleně, "chcete čekat, až se všichni rozejdou, ale bůhví, kdy to bude. Nechtěl byste raději teď zajít do parku, oni by počkali, omluvím se."

"Ne, ne, nechci z jistých důvodů, aby nás nepodezřívali z nějakého mimořádně naléhavého rozhovoru. Jsou tu lidé, které velmi zajímá náš vztah - to jste nevěděl, kníže? Bude mnohem

lépe, když uvidí, že naše styky jsou nenuceně přátelské a nijak mimořádné, chápete? Asi za dvě hodiny se rozejdou, zdržím vás tak dvacet minut, nejdéle půl hodiny..."

"Ale prosím, jak chcete, mám z vás radost i bez rozhovoru; a za vaše milá slova o přátelských vztazích vám velmi děkuji. Nezlobte se na mne, že jsem dnes tak roztržitý. Víte, nějak se nemohu soustředit."

"Vidím, vidím," tiše řekl Jevgenij Pavlovič s lehlým pousmáním.

Byl toho večera neobyčejně náchylný k smíchu.

"Co vidíte?" trhl sebou kníže.

"Nenapadlo vás, milý kníže," s úsměvem pokračoval Jevgenij Pavlovič, neodpovídaje na přímou otázku, "nenapadlo vás, že vás chci prostě oklamat a přišel jsem nenápadně vyzvídat?"

"Že jste přišel na výzvědy, o tom nepochybuji," usmál se také kníže, "a možná mě chcete i trošku oklamat. Ale co, já se vás přece nebojím. Mimoto je mi teď všechno nějak jedno, věříte? A...

a... a protože jsem především přesvědčen, že jste výborný člověk, snad bychom se opravdu nakonec mohli přátelsky dohodnout. Ohromně se mi líbíte, Jevgeniji Pavlyči, a myslím, že jste... velmi, velmi řádný muž!"

"Inu, s vámi se skutečně příjemně jedná, ať už o čemkoli,"

usoudil Jevgenij Pavlovič, "pojďme, chci vyprázdnit číši na vaše zdraví. Jsem moc rád, že jsem vás vyhledal. Ještě něco!" náhle se zarazil, "ten pan Ippolit se k vám nadobro přistěhoval?"

"Ano."

"Mám pocit, že hned tak nezemře."

"Proč myslíte?"

"Jen tak, strávil jsem tu s ním půl hodiny..."

Ippolit zatím celou dobu čekal na knížete a ustavičně ho pozoroval, jak v ústraní rozmlouvá s Jevgenijem Pavlovičem. Když přistoupili ke stolu, zimničně ožil. Byl neklidný a vzrušený, na čele mu vystupoval pot. Z jeho planoucích očí vyzařovala kromě ustavičného rozechvělého neklidu i jakási neurčitá netrpělivost; pohled mu těkavě sklouzával z předmětu na předmět, z tváře na tvář. I když se až dosud horlivě zúčastnil všeobecného hlučného rozhovoru, byla jeho živost přece jen příliš horkokrevná, vlastnímu obsahu věnoval málo pozornosti. Jeho námitky byly nesouvislé, posměšné a nedbale paradoxní; uprostřed řeči umlkal a zavrhoval to, o čem za okamžik sám začínal mluvit s ohnivým zápalem. Kníže seznal s údivem a politováním, že mu toho večera beze všeho dovolili vypít plné dvě číše šampaňského a že načatá číše, která stála před ním, byla už třetí. To však zjistil až později, v přítomné chvíli nebyl příliš pozorný.

"Víte, jsem hrozně rád, že máte zrovna dnes narozeniny!" vykřikl Ippolit.

"Proč?"

"Však uvidíte. Honem se posaďte. Předně proto, že se tu v takovém počtu sešli vaši... lidé. Počítal jsem s tím, že tu bude hodně lidí. Poprvé v životě mi to vyšlo. Škoda, že jsem nevěděl o vašich narozeninách, přivezl bych vám dárek... Haha! Ale snad jsem vám přece něco přivezl! Kdy už bude svítat?"

Pticyn se podíval na hodinky a poznamenal: "Do úsvitu zbývají nejvýš dvě hodiny."

"Co s úsvitem, když se i tak dá číst pod širým nebem?" zeptal se kdosi.

"Ale já musím uvidět aspoň kousíček slunce. Může se připíjet slunci, co myslíte, kníže?"

Ippolit se dotazoval ostře, obracel se na všechny bez okolků, jako by jim poroučel, ale snad si to sám ani neuvědomoval.

"Proč ne, jenže byste se měl trochu uklidnit, Ippolite, co říkáte?"

"Pořád mluvíte jenom o spánku, kníže; jste jako moje chůva!

Jakmile vyjde slunce a zazní na nebi (čí jsou to verše: zní slunce dávnou hudbou sfér? Je to nesmylné ale krásné!) - hned půjdu spát. Lebeděve! Slunce je přece pramenem života, viďte? Co znamená pramen života v Apokalypse? Slyšel jste o hvězdě Pelyněk, kníže?"

"Slyšel jsem, že Lebeděv pokládá hvězdu Pelyněk za železniční síť rozvětvenou po Evropě."

"Ne, račte prominout, vážení, tak tohle nejde!" zvolal Lebeděv a vyskočil, mávaje rukama, jako by chtěl zarazit propukající všeobecný smích. "To bych si vyprosil! S těmihle pány... všichni tito pánové," obrátil se náhle ke knížeti, "všichni jsou přece v jistých bodech tuhle..." Bez okolků dvakrát zaťukal do stolu a smích se zdvojnásobil.

Lebeděv byl ve svém obvyklém "večerním" rozpoložení, tentokrát byl však mimořádně rozjařený a podrážděný předchozím dlouhým "vědeckým" sporem. V takových případech projevoval ke svým odpůrcům bezmezné a neskrývané opovržení.

"Takhle tedy ne, vzácné panstvo! Před půlhodinou jsme se tu dohodli, že nikdo nikoho nesmí přerušovat, nikdo se nesmí smát projevu druhého, aby se každý mohl nerušeně vyslovit. Teprve potom ať si neznabozi vyrukují s případnými námitkami. Tady generála jsme zvolili za předsedu! A co má být toto, prosím?

Takhle by popletli každého, kdo chce pronést ušlechtilé, hluboké myšlenky..."

"Jen mluvte! Nikdo vás nepřerušuje!" ozvaly se hlasy.

"Mluvte, ale k věci!"

"Jaká hvězda Pelyněk?" nechápal kdosi.

"Nemám ani zdání!" prohlásil generál Ivolgin a s důležitou tváří opět zaujal své předsednické místo.

"Úžasně miluji takové spory a tyhle hádky, kníže, ovšem jen čistě vědecké," opojeně prohlašoval Keller a nedočkavě sebou vrtěl na židli, "vědecké a politické," obrátil se znenadání na Jevgenije Pavloviče, který seděl poblíž. "Víte, hrozně rád čtu v novinách o anglických sněmovnách - nemyslím to, o čem se tam radí, nejsem politik, víte, ale to, jak mezi sebou mluví a chovají se tak říkajíc politicky: 'urozený pan vikomt, můj protějšek', 'vzácný pan hrabě, jenž sdílí můj názor', 'můj vážený odpůrce, jenž přivedl Evropu v údiv svým návrhem', no vůbec všechna tahle slovíčka, celý ten parlamentarismus svobodného národa - to všechno je pro našince tak lákavé! Jsem tím uchvácen, kníže!

Vždycky jsem byl v hloubi duše umělec, můžete mi věřit, Jevgeniji Pavlyči."

"Podle vás z toho tedy vyplývá," rozhořčoval se v druhém koutě Gaňa, "že železnice jsou prokletím a zhoubou lidstva, morovou nákazou seslanou na zem, aby zakalila prameny života?"

Gavrila Ardalionovič měl toho večera velmi povznesenou, veselou náladu, téměř vítězoslavnou, jak se zdálo knížeti. Lebeděva si ovšem dobíral a popichoval ho, ale brzy se sám rovněž dostal do varu.

"Ó nikolivěk železnice, to bych si vyprosil," odporoval Lebeděv, který se zlobil, ale zároveň pociťoval slastné opojení, "železnice samy nekalí prameny života, anobrž všechno vcelku je zapeklité, veškeré zaměření našich posledních století ve svém celku, po stránce vědecké i praktické, je snad dočista zapeklité, tak je to, račte vědět."

"Určitě zapeklité, nebo jen snad?" zeptal se Jevgenij Pavlovič.

"Zapeklité, určitě zapeklité!" ohnivě potvrdil Lebeděv.

"Neukvapujte se, Lebeděve, ráno býváte mnohem milosrdnější," s úsměvem podotkl Pticyn.

"Zato večer vždycky upřímnější! Večer jsem vždycky srdečnější a upřímnější!" horlivě ujišťoval Lebeděv, "a taky prostší, moudřejší, poctivější a úctyhodnější, a nic si z toho nedělám, že vám teď dávám do rukou zbraň. Vyzývám vás, všechny neznabohy teď vyzývám: Čím vy chcete spasit svět a jak pro něj chcete najít správnou cestu - vy, lidé vědy, podnikání, sdružení a mezd a věcí podobných? Čím? Úvěrem? Co je to úvěr? Kam nás dovede úvěr?"

"Vy jste ale zvědavý!" poznamenal Jevgenij Pavlovič.

"Podle mého mínění, račte dovolit, kdo se o takové otázky nezajímá, je světácký darmošlap!"

"Alespoň nás dovede k všeobecné solidaritě a rovnováze zájmů,"

podotkl Pticyn.

"A to je také všechno! Tedy neuznáváte žádnou morální základnu vyjma ukojení osobního egoismu a materiálních potřeb! Všelidský mír, všelidské štěstí - z materiální nutnosti? Asi tak tomu mám rozumět, velectěný?"

"Ale vždyť všeobecná potřeba žít, pít, jíst a konečně naprosto vědecky podložené přesvědčení, že tyto potřeby nemohou být uspokojeny bez všeobecné pospolitosti a solidárnosti zájmů, to snad je dosti pevná myšlenka, aby mohla sloužit jako opěrný bod a 'pramen života' pro příští dny lidstva," poznamenal už docela rozohněný Gaňa.

"Potřeba jíst a pít je pouhým pudem sebezáchovy..."

"Copak to je málo? Pud sebezáchovy je přece normální zákon lidstva..."

"Kdo vám to řekl?" zvolal náhle Jevgenij Pavlovič, "ovšemže je to zákon, jenže zrovna tak normální jako zákon ničení, popřípadě sebezničení. Cožpak v sebezáchově je obsažen celý zákon lidstva?"

"Oho!" zvolal Ippolit, který se rychle obrátil k Jevgeniji Pavloviči a prohlížel si ho s napjatou zvědavostí. Když uviděl, že se směje, zasmál se také a šťouchl do Kolji, stojícího vedle, znovu se zeptal, kolik je hodin, dokonce sám vzal Koljovy stříbrné hodinky do ruky a dychtivě se zahleděl na ručičky.

Potom, jako by na všechno zapomněl, natáhl se na pohovce, složil ruce za hlavou a oči upřel na strop; za okamžik však opět vzpřímeně seděl u stolu a poslouchal žvanění navýsost rozohněného Lebeděva.

"Je to myšlenka zákeřná a poťouchlá! Myšlenka popichovačná!"

chytil se Lebeděv dychtivě paradoxu Jevgenije Pavloviče, "myšlenka vyřčená s úmyslem popíchnout odpůrce ke rvačce - ale přece jen myšlenka pravdivá! Vy jako světácký posměváček a oficírek - třebas ne bez nadání - ani sám nevíte, do jaké míry je vaše myšlenka hluboká a pravdivá! Ano prosím. Zákon sebezničení a zákon sebezáchovy jsou v lidech stejně silné! A ďábel bude stejně lidstvu vládnout do časů nám dosud neznámých. Smějete se?

Nevěříte v ďábla? Nevíra v ďábla je myšlenka francouzská, a tudíž myšlenka lehkovážná. Copak víte, kdo je ďábel? Znáte jeho jméno?

Neznáte, vysmíváte se jeho podobě, jako Voltair, jeho kopytům, ocasu a rohům, které jste mu sám přisoudil; neboť nečistý duch je duch veliký a hrozný, jenže ne s kopyty a rohy, které jste pro něho vymyslel. O něho však teď nejde!"

"Jak víte, že o něho teď nejde ?" vykřikl najednou Ippolit a nepříčetně se rozchechtal.

"Myšlenka vtipná a případná!" pochválil ho Lebeděv, "leč přece jen o to teď nejde, neboť my se zabýváme otázkou, zda prameny života neochably rozšířením..."

"Železnic?" zvolal Kolja.

"Nikoliv železničních tratí, mladý, leč všetečný jinochu, nýbrž celého onoho směru, jehož železnice mohou být tak říkajíc zpodobněním, uměleckým vyjádřením. Uhánějí, hřmotí rachotí, spěchají prý pro štěstí lidstva! 'Lidstvo je teď příliš sužováno hlukem a průmyslem, duševního klidu se mu nedostává,' stýská si jistý myslitel, jenž se uchýlil do samoty. 'Budiž, jenže rachocení vozů, vezoucích hladovému lidstvu chléb, je snad lepší než duševní klid,' namítá mu vítězně jiný myslitel, pilný cestovatel, a opouští prvního myslitele pln hrdosti.

Avšak já, prabídný Lebeděv, já nevěřím vozům, které lidstvu přivážejí chléb! Neboť vozy vezoucí chléb všemu lidstvu a nemající k tomuto úkonu mravního posvěcení mohou chladnokrevně vyloučit z požívání přivezeného chleba značnou část lidstva, což se již také stalo..."

"Vozy, že by mohly chladnokrevně někoho vyloučit?" zeptal se kdosi všetečně.

"Což se již také stalo," opakoval Lebeděv, nedbaje otázky, "byl tu již Malthus, přítel lidstva. Jenže přítel lidstva, má otřesné morální zásady, je lidožroutem lidstva, o ješitnosti ani nemluvě.

Vždyť jakmile urazíte ješitnost kohokoli z těch bezpočetných přátel lidstva, okamžitě bude z malicherné pomstychtivosti ochoten podpálit svět ze všech čtyř stran - jako ostatně po pravdě řečeno každý z nás, ano, jako třebas i já, nejbídnější ze všech lidí, neboť já snad první přinesu dříví a uteču. Jenže ani o to neběží!"

"Ale oč tedy nakonec běží?"

"Už by mohl přestat!"

"Běží o následující příhodu z dávných věků, protože jsem nucen použít příhody z dávných dob. Za našich časů a v naší vlasti, kterou doufám milujete stejně jako já, pánové, neboť já jsem hotov vycedit za ni třebas poslední kapku krve..."

"Dál! Dál!"

"V naší vlasti stejně jako v Evropě stíhá lidstvo, pokud to lze vypočíst a pokud si vzpomínám, nejvýš jednou za čtvrtstoletí, jinými slovy každých pětadvacet let, hrozný a všeobecný hladomor.

Netvrdím, že jsem uvedl přesnou cifru, rozhodně je to však nesrovnatelné."

"S čím nesrovnatelné?"

"S dvanáctým stoletím a staletími předchozími a následujícími.

Neboť tehdy, jak píší a prohlašují spisovatelé, bylo lidstvo stíháno všeobecným hladomorem každé dva anebo tři roky, takže se člověk za těchto okolností uchyloval i k lidožroutství, třebaže se tím tajil. Jeden z takových břichopásků se na stará kolena sám bez mučení přiznal, že během svého dlouhého a nuzného života usmrtil a osobně v hluboké tajnosti pozřel šedesát mnichů a navíc ještě několik, asi šest dětí, tedy nepoměrně málo vzhledem k počtu jím pozřeného duchovenstva. Dospělých osob světského stavu se za tímto účelem, jak vyšlo najevo, nikdy, nikdy nedotkl."

"To není možné!" zvolal předsedající generál bezmála uraženým hlasem, "pánové, já s ním často rozmlouvám a debatuji, nejčastěji o takových věcech; ale on obyčejně vyrukuje s takovými nesmysly, až uši brní, a není na tom ani zbla pravdy!"

"Generále, vzpomeňte si na obležení Karsu, a vy pánové, věřte, že můj příběh je čiročirá pravda. Mimochodem podotýkám, že téměř každá skutečnost, byť i měla své nezměnitelné

zákony, je téměř vždycky neuvěřitelná a nepravděpodobná. Ba dokonce čím je skutečnější, tím bývá nepravděpodobnější."

"Ale copak je možné, aby někdo snědl šedesát mnichů?" smáli se všichni kolem.

"Nesnědl je ovšem najednou, což je nabíledni, nýbrž snad během patnácti či dvaceti let, a to už je naprosto nepochopitelné a nepřirozené..."

"Přirozeně?"

"Přirozené!" s pedantskou tvrdošíjností odsekl Lebeděv, "a mimo to je katolický mnich již svým založením tvor všetečný a zvědavý a dá se snadno vlákat do lesa nebo na jiné odlehlé místo, kde se s ním může naložit, jak bylo výše řečeno - ale přece jen nepopírám, že počet snědených osob je v tomto případě značný a svědčí o velké nestřídmosti."

"Mohlo by to být pravda, pánové," náhle poznamenal kníže.

Do této chvíle mlčky naslouchal sporu a nezúčastnil se hovoru, ale často se srdečně připojoval k hromadným výbuchům smíchu. Bylo vidět, že se raduje ze všeobecného veselí a vřavy, ba i z toho, že se tolik pije. Snad by toho večera vůbec nepromluvil, ale najednou ho cosi ponouklo k řeči. Začal neobyčejně vážně, takže se k němu všichni se zájmem obrátili.

"Chtěl bych jen podotknout, pánové, že tehdy bývaly časté hladomory. Také jsem o tom slyšel, i když znám dějiny špatně. Ale myslím, že tomu tak bylo. Když jsem se dostal do švýcarských hor, velmi jsem žasl nad zříceninami starých rytířských hradů, zbudovaných na horských úbočích a srázných útesech, ve strmé výši nejméně půl kilometru - to znamená několik kilometrů stoupání po horských stezkách. Víme přece, co takový hrad vlastně je: obrovská hora kamení. Strašná, nepředstavitelná práce! A to všechno ovšem postavili ti ubozí lidé, vazalové. Mimoto museli platit daně a vydržovat duchovenstvo. Jak si tedy mohli vydělat na svou obživu a obdělávat půdu? Bylo jich tehdy přece málo, jistě tedy ustavičně umírali hlady a snad doslova neměli co jíst.

Někdy mi dokonce napadlo: Jak to, že lid tenkrát vůbec nevymřel a něco se s ním nestalo; jak to mohl všechno vydržet a přestát?

Lebeděv má bezpochyby pravdu, že existovali lidojedi a snad ve značném počtu; jenže nevím, proč do toho zapletl zrovna mnichy a co tím chce říci."

"Snad to, že ve dvanáctém století se dali jíst pouze mniši, protože byli tehdy tlustí," poznamenal Gavrila Ardalionovič.

"Skvělá a velmi výstižná poznámka!" zvolal Lebeděv, "neboť světských lidí se ani nedotkl. Ani jeden člověk světského stavu na šedesát duchovních, to je prosím zjev strašný, zjev historický a posléze i statistický, neboť z takových faktů vytváří povolaný člověk dějiny; zde máme s matematickou přesností potvrzeno, že duchovenstvo žilo nejméně šedesátkrát šťastněji a bezstarostněji než všechni ostatní tehdejší lidé. A bylo snad nejméně šedesátkrát tučnější než všechno ostatní lidstvo."

"Teď ale přeháníte, Lebeděve!" smáli se všichni.

"Připouštím, že je to zjev historický, kam však míříte?" vyptával se kníže. Mluvil s Lebeděvem, kterému se všichni vysmívali, velmi vážně a bez nejmenšího nádechu žertu nebo posměchu a jeho tón se proto ve všeobecném tónu celé společnosti bezděčně vyjímal komicky. Nechybělo mnoho a začali by se posmívat i jemu, ale on to nepozoroval.

"Copak nevidíte, kníže, že to nemá v hlavě v pořádku?" naklonil se k němu Jevgenij Pavlovič. "Slyšel jsem tu, že mu straší v hlavě advokacie a obhajovací řeči, prý chce skládat zkoušky.

Čekám, že z toho vyjde znamenitá parodie."

"Směřuji ke kolosálnímu závěru," burácel dál Lebeděv. "Napřed si však rozebereme psychologický a právní stav zločince. Vidíme, že zločinec nebo tak říkajíc můj klient, přestože si naprosto nemohl opatřit jinou stravu, se během své zajímavé životní dráhy několikrát pokouší o pokání a odvrací se od duchovenstva. Jasně to poznáme z následujících skutečností: Padla tu zmínka, že přece jen pozřel pět či šest dětí, což je číslice sama o sobě nepatrná, leč v jistém směru významná. Vidíme, že můj klient je trýzněn výčitkami svědomí, neboť je to člověk věřící a útlocitný, což brzy dokážu. Je hnán touhou pokud možno zmenšit svou vinu, proto šestkrát na zkoušku zaměňuje krmi mnišskou krmí světskou. Je zcela nesporné, že to dělal na zkoušku, neboť kdyby mu šlo pouze o labužnické zpestření jídelníčku, byla by v tom případě šestka číslicí příliš nepatrnou; proč pouze šest, proč ne třicet? Beru to napůl. Jestliže však to byla pouze zkouška, podstoupená ze zoufalství a provázená strachem z rouhání a z urážky církve, pak je číslice šest naprosto nepochopitelná; neboť šest zkoušek naprosto stačí k utišení výčitek svědomí, jelikož se tyto zkoušky stejně musely setkat s nezdarem. Podle mého názoru je dítě předně příliš malé, a tudíž nepříliš vydatné, takže za jistou dobu by se pozřelo třikrát, ba i víc světských dětí než duchovních osob, a tudíž by se vina z jedné strany sice zmenšovala, zato však by zas narůstala na straně druhé, ne-li jakostí, tedy množstvím. Při těchto úvahách se ovšem vžívám do nitra zločince z dvanáctého století, pánové. Ze svého hlediska, z hlediska člověka století devatenáctého, bych snad usuzoval jinak, o tom vás, pánové, ujišťuji, takže se mi nemusíte pošklebovat, a od vás, generále, už je to vůbec nepatřičné. Za druhé je podle mého osobního názoru takové dítě dosti nevýživné a je snad příliš sladké a fádní, takže neutiší hlad a zanechává pak pouze výčitky svědomí. Nuže přistupme k závěru, pánové, k finále, v němž je obsaženo rozluštění jedné z nejpalčivějších otázek tehdejší i dnešní doby!

Zločinec se tedy nakonec odebere k duchovenstvu, ze všeho se vyzná a vydá se do rukou spravedlnosti. Ptám se, jaké mučení ho v tehdejších dobách očekávalo, jaká kola, hranice a ohně? Kdo ho ponoukal, aby se šel udat? Proč nezůstal při oné číslici šedesát, proč si neuchránil své tajemství do posledního vzdechu? Proč neskoncoval s řeholníky a neodebral se jako kajícník do pouště?

Proč konečně sám nesložil řeholnický slib? Ejhle, rozluštění!

Bylo tu tehdy něco silnějšího než hranice a ohně, dokonce než dvacetiletý návyk! Byla tu tedy nějaká myšlenka silnější než všechna neštěstí, neúrody, mučení, mor, malomocenství,než celé to peklo, jež by lidstvo bez oné myšlenky sbližující a napravující srdce a oplodňující prameny života nikdy nevydrželo! Ukažte mi něco podobného oné síle dnes, v našem století neřestí a železničních tratí... měl bych správněji říci v našem století parolodí a železnic, neboť ač opilý, jsem přece jen spravedlivý!

Ukažte mi myšlenku alespoň z poloviny tak silnou, která by spojovala dnešní lidstvo tak jako v oněch dávných staletích. A nakonec se opovažte říci, že prameny života neoslábly a nezkalily se pod onou 'hvězdičkou', pod onou sítí, jež opředla lidstvo. A nechtějte mi nahnat strach tím svým blahobytem, svým bohatstvím a tvrzením, že dnes je méně hladu a že doprava je rychlejší!

Bohatství přibylo, zato však ubylo sil; pospolitá myšlenka už není: všechno zpuchřelo, všechno shnilo a všichni shnili!

Všichni, všichni jsme shnili!... Ale dost, o to teď neběží, nýbrž o něco jiného; neměli bychom se, velevážený kníže, postarat hostům o nějaké občerstvení?"

Lebeděv některé posluchače málem pobouřil (musíme podotknout, že celou dobu se neustále otvíraly láhve), ale vzápětí zas všechny své odpůrce usmířil, jakmile se v závěru své řeči zmínil o pohoštění. Sám nazýval takový závěr "důmyslným advokátním obratem". Opět zahlaholil veselý smích, hosté ožili, všichni vstali od stolu, aby si narovnali údy a prošli se po terase.

Jediný Keller nebyl spokojen Lebeděvovým proslovem a dával najevo nesmírné vzrušení.

"Útočí na osvětu, hlásá barbarství dvanáctého století, pitvoří se, a to vše bez nevinnosti srdce; dovolte mi otázku, jak on sám získal tento dům?" říkal hlasitě a zastavoval všechny a každého.

"Viděl jsem pravého vykladače Apokalypsy," povídal v jiném koutě generál jiným posluchačům, mezi nimi též Pticynovi, kterého chytil za knoflík, "byl to nebožtík Grigorij Semjonovič Burmistrov, ten uměl lidem tak říkajíc zapalovat srdce. Jednak si nasadil brýle, rozevřel velkou starou knihu v černé kožené vazbě, a navíc měl ještě šedivou bradu a dvě medaile za obětavost.

Začínal stroze a zamračeně, i generálové se před ním skláněli a dámy padaly do mdlob, no a tenhle si nakonec přijde s občerstvením! Copak se to hodí?"

Pticyn naslouchal generálovi, usmíval se, a jako by se chtěl užuž odporoučet, ale stále nějak váhal a zapomínal na svůj úmysl. Gaňa už předtím, než se zvedl od stolu, přestal najednou pít a odstrčil číši; po obličeji mu kmitlo cosi zlověstného. Vstal od stolu, přistoupil k Rogožinovi a usedl vedle něho. Zdálo se, že jsou velmi dobří přátelé. Rogožin, který se zpočátku také několikrát zvedl k odchodu, seděl teď nehybně se skloněnou hlavou a také jako by na svůj úmysl zapomněl. Za celý večer nevypil ani kapku vína a byl velmi zamyšlen. Chvílemi jen zvedal oči a všechny kolem si prohlížel. Zdálo se, že čeká na cosi pro něj nesmírně důležitého a zatím nemíní odejít.

Kníže vypil dvě tři sklenky vína a byl pouze veselý. Když vstával od stolu a setkal se s pohledem Jevgenije Pavloviče, vzpomněl si na nastávající rozmluvu a přátelsky se usmál. Jevgenij Pavlovič mu přikývl a najednou ukázal na Ippolita, jehož v tu chvíli napjatě pozoroval. Ippolit spal, natažen na pohovce.

"Řekněte, kníže, proč se vám tu ten kluk uhnízdil?" zeptal se zničehi nic s tak zřejmou nelibostí, ba zlostí, až se kníže podivil. "Vsadil bych se, že má něco nedobrého za lubem!"

"Všiml jsem si," řekl kníže, "aspoň jsem měl dojem, že se o něho dnes velmi zajímáte, Jevgeniji Pavlyči. Nemám pravdu?"

"Dodejme ještě, že ve své dnešní situaci bych měl mít dost vlastních starostí. Divím se sám sobě, že celý večer nemohu odtrhnout oči od toho protivného obličeje!"

"Má hezkou tvář..."

"Tak, teď se podívejte!" zvolal Jevgenij Pavlovič a zatahal knížete za ruku, "teď!"

Kníže se znovu udiveně podíval na Jevgenije Pavloviče.

V

Ippolit, který při závěru Lebeděvovy přednášky usnul na pohovce, najednou procitl, jako by ho kdosi štouchl do boku, škubl sebou, usedl, rozhlédl se a zbledl. Díval se kolem sebe téměř polekaně, ale když si všechno připomněl a uvědomil, vyjadřovala jeho tvář málem hrůzu.

"Co - už se rozcházejí? Je konec? Všemu konec? Slunce už vyšlo?"

dotazoval se neklidně, a chytil přitom knížete za ruku. "Kolik je hodin? Proboha, kolik? Zaspal jsem. Spal jsem dlouho?" dodal téměř zoufale, jako by zaspal něco přímo osudově důležitého.

"Spal jste sedm nebo osm minut," odpověděl Jevgenij Pavlovič.

Ippolit se na něho dychtivě zadíval a chvíli uvažoval.

"Ach... jenom! Tedy jsem..."

Zhluboka, lačně vydechl, jako by ze sebe shodil nesmírnou tíhu.

Konečně pochopil, že ničemu není konec, že ještě nesvítá, že hosté vstali od stolu jen kvůli občerstvení a že skončil pouze Lebeděvův žvást. Usmál se a na tvářích mu zaplanuly dvě rudé skvrny souchotinářského ruměnce.

"A vy už jste počítal i minuty, zatímco jsem spal, Jevgeniji Pavloviči," pokračoval posměšně, "však jste celý večer ze mne nespustil oči, viděl jsem to... Á, Rogožin! Zrovna se mi o něm zdálo," zašeptal knížeti a zamračeně kývl na Rogožina sedícího u stolu. "Ach ano," začal zas o něčem jiném, "kde je náš řečník, kde je Lebeděv? Tak Lebeděv už skončil? O čem mluvil? Prý jste, kníže, jednou řekl, že svět spasí krása? Pánové," vykřikl hlasitě, "kníže tvrdí, že svět zachrání krása! A já tvrdím, že je zamilován, a proto má teď takové lehkovážné myšlenky! Pánové, kníže je zamilován; poznal jsem to před chvílí, hned jak vešel.

Nečervenejte se, kníže, nebo mi vás bude líto. Jaká krása spasí svět? Vím to od Kolji... Jste horlivý křesťan? Kolja říká, že sám sebe nazýváte křesťanem."

Kníže si ho pozorně prohlížel a mlčel.

"Neodpovídáte mi? Myslíte snad, že vás mám moc rád?" dodal náhle Ippolit zhurta.

"Ne, nemyslím. Vím, že mě nemáte rád."

"Jak to! Dokonce i po včerejšku, nebyl jsem k vám včera upřímný?"

"I včera jsem věděl, že mě nemáte rád."

"Proto, že vám závidím? Závidím? Vždycky jste si to myslel a myslíte si to i teď, ale... ale proč vám to říkám? Chci se ještě napít šampaňského, nalijte mi Kellere."

"Už nesmíte pít, Ippolite, nedovolím vám..."

Kníže od něho odstrčil číši.

"Máte pravdu...," zlostně souhlasil Ippolit, jako by uvažoval, "jinak by ještě řekli... ale proč se starám o to, co řeknou! Co na tom záleží, viďte? Ať si potom mluví, viďte, kníže? Co je nám všem do toho, co bude pak!... Ostatně, to já ještě ze spaní. Měl jsem takový hrozný sen, zrovna jsem si na něj vzpomněl!... Nepřál bych vám takové sny, kníže, i když vás snad opravdu nemám rád.

Ostatně, když někoho nemáme rádi, proč mu hned přát něco zlého, ne? Ale proč se pořád vyptávám? Podejte mi ruku, pevně vám ji stisknu, takhle... Přece jste mi podal ruku? Tedy víte, že vám ji tisknu upřímně... Snad už opravdu nebudu pít. Kolik je hodin? Ne nemusíte se dívat, vím, kolik je. Už je čas! Teď nastala pravá chvíle. Jak to, občerstvení se podává tamhle v koutě? Tenhle stůl je tedy volný? Výborně! Pánové, já... ostatně panstvo ani neposlouchá... chtěl bych tu přečíst jeden článek, kníže; občerstvení je ovšem lákavější, ale..."

A docela znenadání vytáhl z postranní kapsy balík kancelářského formátu s velikou červenou pečetí a položil jej před sebe na stůl.

Tento nenadálý čin silně zapůsobil na nepřipravenou společnost, nebo lépe řečeno připravenou, ale k něčemu jinému. Jevgenij Pavlovič povyskočil na židli; Gaňa se rychle přiblížil ke stolu, také Rogožin ho následoval, ale s jakousi mrzutou nechutí, jako by věděl, oč jde. Lebeděv, který se namanul poblíž, přistoupil se zvědavýma očkama a prohlížel si balíček ve snaze uhodnout, oč běží.

"Co to máte?" zeptal se kníže neklidně.

"Hned jak se ukáže první kousíček slunce, ulehnu, kníže; mé slovo platí, kníže, uvidíte!" zvolal Ippolit, "ale... ale... cožpak myslíte, že nedokážu rozpečetit tenhle balíček?" dodal s jakousi vyzývavostí a bloudíc očima po přítomných, jako by se obracel ke všem bez rozdílu. Kníže si povšiml, že se celý třese.

"Nikdo si to nerozmyslí," odpověděl kníže za všecky, "proč vás vůbec napadlo, že by si to někdo mohl myslet, a jak... jak jste přišel na myšlenku předčítat? Co to máte, Ippolite?"

"Co to má? Co mu zase je?" ptali se všichni.

Přistupovali blíž, někteří s plnými ústy. Balíček s červenou pečetí všechny přitahoval jako magnet.

"Sám jsem to včera sepsal, hned poté, co jsem slíbil, že se k vám přestěhuji, kníže. Psal jsem to včera celý den a ještě celou noc; potom k ránu jsem měl ten sen..."

"Nechtěl byste to odložit na zítřek?" navrhl nesměle kníže.

"Zítra už 'nebude času víc'!" hystericky se zasmál Ippolit.

"Ostatně nemějte strach, přečtu to za čtyřicet minut nebo nejdéle za hodinu... Vidíte přece, jak je to zajímá, všichni se tu shromáždili, všichni se dívají na mou pečeť. Kdybych nebyl článek zapečetil, bylo by po dojmu! Haha! Vida, co znamená tajuplnost!

Mám to rozpečetit nebo ne, pánové?" zvolal zas se svým zvláštním smíchem a zablýskal očima. "Tajemství! Tajemství! Pamatujete se, kníže, kdo prohlásil, že 'nebude času víc'? Prohlašuje to obrovský a mocný anděl v Apokalypse."

"Raději to nečtěte!" vykřikl najednou Jevgenij Pavlovič s výrazem tak nezvykle rozčileným, že to mnohé zarazilo.

"Nečtěte!" zvolal také kníže a položil ruku na balíček.

"Jaképak čtení? Teď se podává občerstvení," podotkl kdosi.

"Článek? Snad do novin?" tázal se kdosi.

"Nebude to nudné?" dodal třetí.

"Ale oč vůbec jinde?" ptali se ostatní.

Polekaný pohyb knížete jako by zastrašil i samotného Ippolita.

"Tedy... nemám číst?" zašeptal bázlivě, s křivým úsměvem na zmodralých rtech, "nemám číst?" zeptal se znovu tiše a klouzal zrakem po celé společnosti, ulpívaje na všech očích a tvářích s dřívější, téměř útočnou rozpínavostí. "Vy... máte strach?"

obrátil se opět ke knížeti.

"Z čeho?" zeptal se kníže, v jehož obličeji se zračil stále větší neklid.

"Máte někdo dvacetník?" vyskočil zas Ippolit jako uštknutý, "máte někdo nějakou minci?"

"Tady," podával mu Lebeděv rychle peníz, blesklo mu hlavou, že se nemocný Ippolit snad zbláznil.

"Věro Lukjanovno!" chvatně vyzval dívku Ippolit, "vezměte peníz a hoďte jej na stůl; orel nebo hlava? Padne-li orel budu číst."

Věra ustrašeně pohlédla na minci, na Ippolita a potom na otce a hodila peníz na stůl s odvrácenou tváří, jako by se domnívala, že ani ona se nesmí dívat. Padl orel.

"Číst! zašeptal Ippolit, jakoby zdrcený rozhodnutím osudu. Kdyby mu přečetli rozsudek smrti, nemohl by víc zblednout. "Co?" zeptal se za okamžik, zachvěl se. "Opravdu jsem teď tahal los?" Opět se rozhlédl kolem s dotěrnou upřímností. "Ale vždyť je to podivný psychologický rys!" zvolal najednou a obrátil se ke knížeti s nelíčeným údivem. "Je... to... nevyzpytatelný rys, kníže!"

ujišťoval ho oživeně, jako by náhle pookřál, "zapište si to, kníže, pamatujte si to, sbíráte tuším materiál o trestu smrti...

Slyšel jsem to, hahaha! Bože, tohle je ale nesmyslné a hloupé!"

usedl na pohovce, opřel se lokty o stůl a chytil se za hlavu. "Je mi až hanba!... Ale co na tom, že je mi hanba," zvedl zas vzápětí hlas. "Pánové! Pánové, otvírám balíček," prohlásil s jakousi nečekanou rozhodností. "Ostatně... ostatně nikoho nenutím poslouchat!"

Rukama třesoucíma se rozechvěním rozpečetil balíček, vytáhl z něho několik drobně popsaných aršíků dopisního papíru, položil je před sebe a narovnal. "Ale co to? Co se vlastně děje? Co se bude číst?" nespokojeně bručeli někteří hosté, ostatní mlčeli.

Nicméně všichni usedli a zvědavě přihlíželi. Snad opravdu očekávali cosi zvláštního. Věra se držela otcovy židle a strachy se div nerozplakala. Téměř stejný strach prožíval i Kolja.

Lebeděv, již usazený, se najednou zvedl, vzal svícen a postavil jej před Ippolita, aby lépe viděl na čtení.

"Pánové, tohle je... hned uvidíte, co to je," podotkl bůhvíproč Ippolit a najednou začal číst: "Nezbytné vysvětlení! Motto: AprŤs moi le déluge ...* Br, kčertu, to jsem vážně mohl zvolit tak hloupé motto?... Poslyšte, pánové... ujišťuji vás, že to všechno nakonec může být strašná hloupost! Je tu jen několik mých myšlenek... Jestli myslíte, že je v tom... něco záhadného nebo...

zakázaného... zkrátka..."

* Po mně potopa.

"Nechte těch úvodů a čtěte," přerušil ho Gaňa.

"Neví kudy kam!" dodal kdosi.

"Moc řečí," zabručel Rogožin, který do této chvíle mlčel.

Ippolit se na něho podíval, a když se jejich oči střetly, Rogožin se trpce a neurvale zašklebil a pomalu pronesl zvláštní slova.

"Takhle se na to nejde, hochu, tak ne..."

Nikdo ovšem nechápal, co tím vlastně Rogožin myslel, ale jeho slova na všechny zapůsobila dost podivným dojmem; každého se kousíčkem dotkla jakási společná, obecná myšlenka. Na Ippolita účinkovala ta slova strašně: zachvěl se tak, že kníže rychle vztáhl ruku, aby ho podepřel, a snad by byl i vykřikl, kdyby mu neselhal hlas. Dlouhou chvíli nemohl vůbec

promluvit, upřeně se na Rogožina díval a těžce oddechoval. Nakonec ze sebe s nesmírnou námahou zajíkavě vyrazil: "Tak to jste... byl vy... vy?"

"Co jsem byl? Co já?" nechápavě opáčil Rogožin, ale Ippolit všecek rudý v návalu zběsilosti už křičel hlasitě a pronikavě: "Vy jste byl u mne minulý týden v noci, ve dvě hodiny, ten den, kdy jsem vás ráno navštívil, ano vy! Přiznejte se, byl jste to vy?"

"Minulý týden? V noci? Nepomátl ses nadobro, hochu?"

"Hoch" opět chvíli mlčel s ukazováčkem na čele, jako by o čemsi přemýšlel, ale v jeho bledém úsměšku, stále ještě zkřiveném strachem, se náhle kmitlo cosi lstivého, téměř vítězoslavného.

"Byl jste to vy!" opakoval nakonec téměř šeptem, ale s nesmírnou jistotou, "vy jste ke mně přišel a mlčky seděl v mém pokoji na židli u okna celou hodinu; ještě déle, celé dvě hodiny po půlnoci; když šlo na třetí, vstal jste a odešel... Byl jste to vy! Proč jste mě strašil, proč jste mě přišel mučit, nevím, ale byl jste to vy!"

V očích se mu najednou mihla nevýslovná nenávist, přestože se v nich ještě stále chvěl nepřekonatelný úlek.

"Hned, pánové... hned se to všechno dozvíte, já... já...

poslyšte..."

Opět se uspěchaně chopil svých papírů; rozpadly se a zpřeházely, snažil se je složit, ale ruce se mu chvěly, dlouho je nemohl uspořádat.

"Pomátl se nebo blouzní," sotva slyšitelně zašeptal Rogožin.

Čtení konečně započalo. Zpočátku se autor nečekaného článku zajíkal, četl nesouvisle a trhaně, brzy mu však hlas zpevněl a začal plně vyjadřovat smysl předčítaných vět. Občas mu bránil v četbě dosti úporný kašel, v polovině článku silně ochraptěl.

Nepřirozené oživení, které se během četby stále stupňovalo, ke konci vyvrcholilo stejně jako trapný dojem posluchačů. Hle, zde je celý onen "článek".

Mé nezbytné vysvětlení

AprŤs moi le déluge!

Včera ráno u mne byl kníže, mezi jiným mě přemluvil, abych se k němu přestěhoval do vily. Věděl jsem, že na to určitě bude naléhat, a čekal jsem jeho přímou nabídku, že se mi bude lehčeji umírat mezi lidmi a stromy, jak to říkává. Dnes však neřekl "umírat", nýbrž "snáze žít", ale to je pro mě v mé situaci rozhodně totéž. Zeptal jsem se ho, co míní těmi svými věčnými "stromy" a proč mi je pořád vnucuje, a k mému překvapení mi odpověděl, že prý jsem sám tenkrát večer řekl, že jsem se přišel do Pavlovska naposled podívat na stromy. Když jsem namítl, že je přece lhostejné, zda člověk umírá pod stromy nebo se přitom dívá na svoje cihly, a že kvůli dvěma týdnům nemá smysl dělat takové okolky, hned mi dal za pravdu, ale podle jeho mínění prý zeleň a čistý vzduch ve mně určitě vyvolají nějakou fyzickou změnu a

změní nebo ulehčí moje vzrušení a mé sny. Se smíchem jsem mu řekl, že mluví jako materialista. Odpověděl mi se svým úsměvem, že je materialista odjakživa. Protože nikdy nelže, tato slova tedy určitě něco znamenají. Jeho úsměv je pěkný, teprve teď jsem si ho lépe všiml. Nevím, mám-li ho rád, nebo ne, nemám čas o tom hloubat. Jenom podotýkám, že má pětiměsíční nenávist k němu mě v posledních týdnech docela přechází. Kdoví, možná že jsem přijel do Pavlovska hlavně proto, abych ho uviděl. Ale... proč jsem vlastně opustil svůj pokoj? Odsouzený k smrti nemá opouštět svůj kout, kdybych teď nebyl došel k závěrečnému rozhodnutí a naopak hodlal čekat do poslední chvíle, určitě bych nikdy neopustil svůj pokoj a nepřistoupil na to "umírat" u někoho v Pavlovsku.

Musím si pospíšit a dopsat své "vysvětlení" nejdéle do zítřka.

Nebudu mít tedy čas přečíst si to a opravit: přečtu si to až zítra, až to budu předčítat knížeti a dvěma či třem svědkům, které u něho doufám najít. Protože tu nebude ani slovo lživé, nýbrž pouhopouhá pravda, poslední a slavnostní, jsem předem zvědav, jakým dojmem to na mne zapůsobí v onu hodinu a v onu chvíli, až to začnu předčítat. Ostatně, zbytečně jsem napsal "pravdu poslední a slavnostní", protože na dvě neděle nemá smysl lhát, stejně jako nemá smysl dvě neděle žít, a to je nejlepším důkazem, že budu psát pouhou pravdu. (N.B. Nemám zapomenout na myšlenku. Nejsem snad v tomto okamžiku a vůbec chvílemi šílený?

Tvrdili mi s určitostí, že souchotináři v posledním stadiu někdy přechodně šílí. Musím si to ověřit zítra při četbě a dojmu na posluchače. Tuto otázku musím vyřešit naprosto přesně; jinak nemá význam něco začínat.) Zdá se mi, že jsem teď napsal strašnou hloupost, ale už jsem podotkl, že nemám kdy to opravovat. Kromě toho si dávám slovo, že schválně neopravím v tomto rukopise ani řádku, dokonce i kdybych sám zpozoroval, že si na každé páté řádce odporuji. Chci si zítra při předčítání zejména ověřit, zda je logický běh mé mysli v pořádku, zda dovedu postřehnout své omyly a zda je všechno, co jsem v tomto pokoji za půl roku promyslel, správné, nebo je to pouhé blouznění.

Kdybych měl ještě před dvěma měsíci tak jako teď nadobro opustit svůj pokoj a rozloučit se s Mejerovou zdí, věřím, že by mi bylo smutno. Teď však necítím nic, a přitom zítra opustím pokoj a zeď navždy! Tedy můj názor, že pro dva týdny nemá už smysl něčeho litovat nebo se poddávat jakýmkoli pocitům, zvítězil nad mou přirozeností a může mít již od této chvíle převahu nad všemi mými city. Je to však pravda? Je pravda, že moje přirozenost je již nadobro přemožena? Kdyby mě teď začali mučit, určitě bych křičel a neřekl bych, že nemá smysl křičet a pociťovat bolest, protože mi zbývají už jen dva týdny života.

Je však pravda, že mi zbývají nejvýše dva týdny? Tehdy v Pavlovsku jsem lhal; B. mi nic neřekl a nikdy mě neprohlížel, ale před týdnem ke mně přivedli medika Kislorodova; přesvědčením je materialista, ateista a nihilista, právě proto jsem si ho zavolal. Potřeboval jsem někoho, kdo by mi konečně řekl holou pravdu, bez citlivůstkářství a zbytečných cavyků. Také to udělal a nejen ochotně a bez okolků, nýbrž se zřejmým potěšením (to už, myslím, bylo zbytečné). Vyzvonil mi rovnou, že mi zbývá asi měsíc, snad o něco víc, budou-li okolnosti příznivé, ale snad umřu i mnohem dřív. Podle jeho názoru mohu zemřít i náhle, dokonce třeba i zítra, takové věci se už přihodily. Například zrovna předevčírem jistá mladá žena v Kolomně, souchotinářka, jejíž zdravotní stav se shodoval s mým, se chystala jít na trh nakupovat, ale najednou se jí udělalo špatně, ulehla na pohovku, vzdychla a zemřela. Tohle všechno mi Kislorodov vyprávěl dokonce s jakousi okázalou bezcitností a neomaleností, jako by mi prokazoval čest a dával mi najevo, že mě pokládá za stejnou všechno popírající vyšší

bytost, jako je on sám, pro niž ani vlastní smrt samozřejmě nic neznamená. Je to však přece jen nepochybná skutečnost; všehovšudy měsíc! A jsem plně přesvědčen, že se nemýlil.

Velmi mě překvapilo, jak mohl kníže nedávno tak uhodnout, že mívám "zlé sny". Řekl výslovně, že v Pavlovsku se mé vzrušení a mé sny změní. Ale proč zrovna sny? Buď se vyzná v lékařství, nebo je zvlášť osvícená hlava, a proto tak mnohé vytuší. Koneckonců je však přece "idiot". Jako z udělání jsem měl zrovna před jeho příchodem podařený sen, takových se mi teď ostatně zdává na sta.

Usnul jsem - tuším asi hodinu před jeho příchodem - a octl jsem se v jakémsi pokoji (nebyl to můj). Byl prostornější a vyšší, lépe zařízený, světlý, skříň, prádelník, pohovka a má postel, veliká a široká, zakrytá zelenou hedvábnou prošívanou pokrývkou.

Ale v tomto pokoji jsem spatřil strašlivé zvíře, jakousi obludu.

Připomínala štíra, ale nebyl to štír, nýbrž cosi odpornějšího a mnohem strašnějšího, snad právě proto, že taková zvířata se v přírodě nevyskytují, že ke mně přišlo naschvál a že za tím vězelo nějaké tajemství. Dobře jsem si je prohlédl: Byl to hnědý plaz s krunýřem, asi čtyři palce dlouhý a dva palce široký, hlavu měl tlustou na dva palce a k ocasu se stále zužoval, takže koneček ocasu nebyl silnější než desetina palce. Asi palec za hlavou trčely z trupu v pětačtyřicetistupňovém úhlu po každé straně dvě tlapy, asi dva palce dlouhé, takže se živočich při pohledu shora jevil jako trojzubec. Hlavu jsem dobře nerozeznal, ale viděl jsem dvě tykadla, nikterak dlouhá, v podobě dvou silných jehlic, také hnědá. Stejná dvě tykadla byla na konci ocasu a na konci každé tlapy; tedy celkem osm tykadel. Zvíře běhalo velmi rychle po pokoji, odrážejíc se tlapami i ocasem, a přitom úžasně rychle kroutilo tělem i tlapami jako had, přestože mělo šupinatý krunýř. Byla to hnusná podívaná. Strašně jsem se bál, že mě uštkne; slyšel jsem, že je jedovaté, ale nejvíc mě trápila myšlenka, kdo mi je poslal do pokoje, co mi chtějí udělat a jaké je v tom tajemství? Schovávalo se pod prádelník, pod skříň, zalézalo do koutů. Vylezl jsem si na židli u zdi a skrčil nohy pod sebe. Rychle přeběhlo napříč pokojem a skrylo se kdesi poblíž mé židle. Se strachem jsem se rozhlížel, ale protože jsem seděl se skrčenýma nohama, doufal jsem, že na židli nevyleze.

Najednou jsem zaslechl za sebou, těsně u hlavy, jakýsi praskavý šustot. Obrátil jsem se a uviděl, že plaz leze po zdi vzhůru a je již ve stejné výši s mou hlavou a dotýká se mých vlasů ocasem, kterým neobyčejně rychle mrskal a kroutil. Vyskočil jsem a zvíře zmizelo. Bál jsem se ulehnout na postel, aby mi nevlezlo pod polštář. Do pokoje vstoupila má matka a nějaký její známý. Začali plaza chytat, ale byli mnohem klidnější než já, dokonce se vůbec nebáli. Nechytili ho. Najednou plaz vylezl znova; tentokrát se plazil velmi tiše a mířil pomalu, jakoby s nějakým zvláštním úmyslem, což bylo ještě odpornější, a opět napříč pokojem, ke dveřím. Matka otevřela dveře a zavolala Normu, našeho psa, ohromného novofundlanďana, černého a huňatého, který pošel před pěti lety. Norma vběhla do pokoje a zastavila se před plazem jako zcepenělá. Plaz se také zastavil, ale pořád se ještě kroutil a luskal po podlaze konečky tlap a ocasu. Pokud vím, zvířata nemohou pociťovat mystický strach; jenže v tu chvíli se mi zdálo, že Normino leknutí bylo nějak příliš neobvyklé, jakoby také téměř mystické, a že cítila stejně jako já, že ten plaz znamená cosi iracionálního, jakési tajemství. Pomalu couvala před plazem, který se k ní tiše a opatrně plížil; snad se na ni chtěl náhle vrhnout a uštknout ji. Ale přes všechno leknutí se Norma tvářila strašně zlostně, ačkoli se všecka třásla. Najednou pomalu vycenila své hrozné tesáky, otevřela obrovskou tlamu, přikrčila se a v příhodném okamžiku chňapla po plazovi. Ten se zřejmě škubnutím vyprostil a Norma ho v běhu znova chytila a dvakrát ho přitom vsoukala do chřtánu, jako by ho polykala. Krunýř jí zapraštěl v zubech;

ocásek a tlapy, které jí vyčnívaly z tlamy, sebou úžasně rychle mrskaly. Najednou Norma žalostně zavyla; plaz ji přece jen uštkl do jazyka. Kňučela a vyla bolestí a otevřela přitom tlamu a já uviděl, že se jí rozkousnutý plaz ještě víc vzpříčil v tlamě a ze svého polorozdrceného trupu vypouštěl na její jazyk hustou bílou šťávu, připomínající šťávu rozdrceného černého švába... Vtom jsem se probudil a přišel kníže.

"Pánové," přerušil Ippolit čtení, jako by se najednou bezmála zastyděl, "nečetl jsem to po sobě, ale zdá se mi, že jsem opravdu napsal mnoho zbytečného. Ten sen..."

"Máte pravdu," pospíšil si s poznámkou Gaňa.

"Je tu velmi mnoho osobního, připouštím; vlastně jsem chtěl říci, příliš mnoho o sobě..." Ippolit při těch slovech vypadal unaveně a vyčerpaně a kapesníkem si utíral pot z čela.

"Příliš se ráčíte zabývat svou osobou," zasyčel Lebeděv.

"Pánové, já přece nikoho nenutím, kdo nechce, může odejít..."

"Vyhání... z cizího domu," sotva slyšitelně zabručel Rogožin.

"A co když všichni vstaneme a odejdeme?" prohlásil znenadání Ferdyščenko, který se ostatně ještě neodvážil nahlas promluvit.

Ippolit náhle sklopil oči a sbíral své papíry, vzápětí však zase zvedl hlavu a s jiskřícím zrakem, na tvářích rudé skvrny, prohlásil s pohledem upřeným na Ferdyščenka: "Nemáte mě vůbec rád!"

Rozlehl se smích. Většina přítomných se však nesmála. Ippolit strašně zrudl.

"Ippolite," řekl kníže, "složte svůj rukopis, dejte mi ho a jděte si lehnout do mého pokoje. Než usnete, budeme si povídat, a zítra také; ale už nikdy nesmíte rozbalit tyhle listy. Souhlasíte?"

"Copak je to možné?" Ippolit se na něho zadíval v nevýslovném údivu. "Pánové!" zvolal zas v horečném vzrušení,"to byla pouhá epizoda, nevěděl jsem, jak se mám chovat. Teď už budu číst bez přestávky. Kdo chce, ať poslouchá..."

Rychle upil ze sklenice vody, opřel si lokty o stůl, aby si zakryl obličej před pohledy přítomných, a tvrdošíjně pokračoval ve čtení. Záchvat studu ho ostatně záhy přešel...

Myšlenka o tom, četl dál, že nestojí za to žít jen několik týdnů, se mne začínala vážně zmocňovat tuším tak před měsícem, kdy jsem měl před sebou ještě čtyři týdny života, ale úplně mě ovládla teprve předevčírem, po mém návratu z onoho večírku v Pavlovsku.

Poprvé se mne plně a bezprostředně zmocnila na terase u knížete, právě ve chvíli, kdy jsem si usmyslel provést zkoušku života, když sem chtěl vidět lidi a stromy (sám jsem to snad řekl), když jsem se rozhorloval, trval na právu Burdovského, "svého bližního", a snil, že všichni najednou rozevřou náruč, obejmou mě a požádají za odpuštění, a já na oplátku je. Zkrátka účtoval jsem se životem jako omezený hlupák. A právě v těchto minutách ve mně vzplanulo "konečné přesvědčení". Teď se divím, jak jsem mohl žít celých šest měsíců bez toho přesvědčení! S určitostí jsem věděl, že mám souchotiny, a k tomu nevyléčitelné; v tom jsem

se neobelhával a věc mi byla jasná. Ale čím jasnější mi byla, tím víc se mi chtělo žít, tím křečovitěji jsem se chytal života a chtěl jsem žít stůj co stůj. Dobrá, mohl jsem se tehdy zlobit na chmurný a zlý osud, jenž se bůhvíproč rozhodl zamáčknout mě jako mouchu, ale proč jsem neskončil jenom u té zlosti? Proč jsem opravdu začínal žít, když jsem věděl, že už nemohu začínat; proč jsem to zkoušel, když jsem věděl, že už nemám co zkoušet? Ale přece jsem už nemohl přečíst ani knihu a vůbec jsem přestal číst; nač číst, nač poznávat na pouhých šest měsíců? Tato myšlenka mě najednou přiměla odhodit knihu.

Ano, Mejerova zeď by mohla mnoho vyprávět! Mnoho jsem na ni zapsal. Na té špinavé zdi nebyla jediná skvrna, kterou bych neznal zpaměti. Prokletá zeď! A přece je mi dražší než všechny stromy v Pavlovsku, totiž musela by mi být dražší, kdyby mi teď už nebylo všechno lhostejné.

Vzpomínám si, s jakým dychtivým zájmem jsem tenkrát začal sledovat jejich život; dříve jsem takový zájem nemíval. Nedočkavě a zlostně jsem někdy čekával na Kolju, když mi bývalo tak špatně, že jsem nemohl vycházet. Natolik jsem vnikal do všech podrobností a zajímal se o všelijaké povídačky, že se ze mne stal klevetník.

Kupříkladu jsem nechápal, jak to, že lidé, kteří mají před sebou tolik života, se nedokáží stát boháči (ostatně nechápu to ani dnes). Znal jsem jednoho chuďasa, o němž mi později vyprávěli, že zemřel hlady, a pamatuji se, že mě to vyvedlo z míry. Kdyby se ten chudák mohl vzkřísit, dal bych ho popravit. Někdy mi bývalo celé týdny tak dobře, že jsem mohl vycházet, ale pociťoval jsem venku na ulici takovou zlost, že jsem celé dny schválně vysedával zavřený mezi čtyřmi stěnami, i když jsem mohl chodit venku jako ostatní. Nesnášel jsem ten bezhlavě pobíhající, uspěchaný dav, věčně ustaraný, nasupený a splašený, který kolem mne bloumal po chodnících. K čemu je dobrá ta jejich věčná zasmušilost, k čemu je ten věčný neklid a sháňka? Proč ta jejich věčná zloba (neboť jsou zlí, zlí, zlí)? Kdo za to může, že jsou nešťastni a neumějí žít, když mají před sebou šedesát let života? Proč umřel Zarnicyn hlady, když měl před sebou šedesát let? A každý jen ukazuje své cáry, své upracované ruce, zlobí se a křičí: "Pracujeme do úpadu, dřeme se, hladovíme jako psi a jsme chudí! Druzí nepracujou, nedřou se a jsou bohatí!" (Věčná písnička!) S nimi pobíhá a lopotí se od rána do noci jistý nešťastný usmrkanec "šlechtického původu" Ivan Fomič Surikov - bydlí v našem domě nad námi - s věčně prodřenými lokty, s utrhanými knoflíky dělá poslíčka různým lidem a plní čísi příkazy, od rána do noci. Zkuste se s ním dát do řeči? "Jsem ubohý, bídný, žebrák, žena mi umřela, na léky jsme neměli, dítě nám v zimě zmrzlo, nejstarší dcera se dává vydržovat..." ustavičně fňuká, ustavičně naříká! Ne, nikdy, nikdy jsem necítil špetku soucitu s těmito hlupáky, ani dnes, ani dřív - to prohlašuji s hrdostí! Proč zrovna on není Rothschild? Kdo za to může, že nemá milióny jako Rothschild, že nemá horu zlatých imperiálů a napoleondorů, takovou vysokou horu jako jarmareční bouda? Když žije, má přece všechno ve své moci! Kdo za to může, že to nechápe?

Ach, teď už je mi všechno jedno, teď už nemám kdy se zlobit, ale tenkrát, opakuji, tenkrát jsem hryzal polštář a vzteky trhal pokrývku. Ach, jak jsem tenkrát toužil a jak jsem si přál, schválně jsem si přál, aby mne, osmnáctiletého, sotva oblečeného, polonahého, bez bytu, bez práce, bez kousku chleba, bez příbuzných, bez jediného známého v obrovském městě, hladového, zbitého (tím líp), ale zdravého, vyhnali najednou ven na ulici, a pak bych jim ukázal...

Co by jim ukázal?

Domníváte se snad, že nevím, jak jsem se ponížil svým "vysvětlením"? Kteří z vás mě teď nebudou považovat za usmrkánka, který nezná život a zapomenou, že mi není osmnáct. Zapomenou, že kdo žije tak, jako jsem žil já těch šest měsíců, dožil se už šedin! Ale ať se smějí a povídají si, že to všechno jsou pohádky.

Opravdu jsem si povídal pohádky. Celé dlouhé noci jsem si jimi zaplňoval, i teď si je stále všechny připomínám.

Ale což bych je teď mohl znovu opakovat - teď, když už i pro mne minul čas pohádek? A komu! Vždyť já se jimi těšil tenkrát, když jsem si uvědomil, že si nemohu dovolit ani studium řecké gramatiky, jak mi jednou napadlo: Vždyť umřu, než se dostanu k syntaxi, pomyslil jsem si a hodil po první stránce knihu pod stůl. Ještě se tam válí, zakázal jsem Matrjoně, aby ji uklidila.

Jen ať mě ten, komu se dostane do rukou mé "vysvětlení" a kdo bude mít trpělivost je přečíst, má za pomatence, nebo dokonce za školáka, nejsprávněji však za odsouzence k smrti, jemuž se zcela přirozeně musí zdát, že všichni lidé mimo něj si příliš málo váží života, že jím příliš plýtvají a příliš líně a nesvědomitě ho užívají, a proto jsou ho všichni bez výjimky nehodni! A co tedy?

Prohlašuji, že můj čtenář bude na omylu a že mé přesvědčení je naprosto nezávislé na mém odsouzení k smrti. Zeptejte se jich, jen se jich zeptejte, jak si všichni, všichni bez výjimky, představují štěstí. Ó, ujišťuji vás, že Kolumbus nebyl šťasten tenkrát, když objevil Ameriku, nýbrž ve chvílích, kdy ji objevoval; ujišťuji vás, že nejšťastnější okamžik prožíval snad zrovna tři dny předtím, než objevil Nový svět, zrovna když vzbouřená posádka ze zoufalství málem obrátila loďstvo zpátky do Evropy! Nešlo o Nový svět, který vůbec nemusel existovat.

Kolumbus umřel, aniž si ho dobře prohlédl, aniž věděl vlastně, co objevil. Šlo o život, jedině o život, o jeho nepřetržité a věčné objevování, nikoli o objev sám! Ale proč o tom mluvím! Bojím se, že všechno, co tu říkám, připomíná ty nejobyčejnější fráze, takže mě jistě budou pokládat za nějakého kvartána, který píše kompozici na téma "východ slunce", nebo připustí, že jsem snad přece chtěl něco říci, ale nedovedl to při nejlepší vůli vyjádřit. Přece však musím dodat, že každá geniální či nová lidská myšlenka, nebo vůbec každá vážná lidská myšlenka, jež se zrodila v něčí hlavě, obsahuje v sobě i něco takového, co se vůbec nedá sdělit ostatním lidem, i kdyby člověk popsal celé svazky a vykládal svou myšlenku celých pětatřicet let; vždycky tu něco zůstane. Také zemřete, aniž jste někomu sdělili snad to nejhlavnější za své myšlenky. Jestliže jsem však teď také neuměl vyjádřit všechno, co mě trápilo těch šest měsíců, alespoň snad čtenář pochopí, že jsem své "konečné přesvědčení", k němuž jsem dospěl, snad až příliš draze zaplatil; na to jsem právě chtěl ve svém "Vysvětlení" za jistým účelem zvlášť poukázat.

Leč pokračuji.

VI

Nechci lhát, i mne skutečnost lovila v oněch šesti měsících na udici, a tak mě někdy sváděla, že jsem zapomínal na své odsouzení, nebo lépe řečeno nechtěl jsem na ně myslet, a dokonce jsem i vyvíjel činnost. Teď několik slov o mých tehdejších poměrech. Když jsem před osmi měsíci už začal vážně stonat, přerušil jsem všechny své styky a opustil všechny své bývalé přátele. Vždycky jsem býval velký mrzout a přátelé na mne rychle zapomínali; byli by na mne

zapomněli, i nebýt této okolnosti. Můj život doma, "v rodině", byl tak osamělý. Asi před pěti měsíci jsem se jednou provždy začal zamykat a úplně jsem se oddělil od rodinného bytu. Doma mě poslouchali a nikdo se ke mně neodvážil vstoupit, až na to, že mi v určitou hodinu uklidili pokoj a přinesli oběd. Matka se třásla před mými rozkazy, a dokonce se ani neodvážila přede mnou fňukat, když jsem se někdy uvolil pustit ji k sobě. Děti kvůli mně pořád tloukla, aby byly zticha a nerušily mě; také jsem si na jejich křik často stěžoval; ty mě teď asi mají rády! "Věrného Kolju", jak jsem ho pojmenoval, jsem tuším také hodně týral. I on mě poslední dobou týral. To všechno bylo přirozené, lidé jsou k tomu stvořeni, aby se navzájem týrali. Ale všiml jsem si, že snáší mou podrážděnost, jako by se předem zařekl, že bude šetřit nemocného. To mě ovšem vyvádělo z míry, ale on si zřejmě usmyslil napodobovat "křesťanskou pokoru" knížete, což bylo tak trochu k smíchu. Je to mladý vznětlivý chlapec a pochopitelně všechno napodobuje, ale občas mě napadlo, že už by se pomalu měl řídit vlastním rozumem. Mám ho velmi rád. Týral jsem také Surikova, co bydlel nad námi a běhal od rána do noci po nějakých posílkách. Vytrvale jsem mu dokazoval, že si svou chudobu zavinil sám, až se nakonec tak polekal, že ke mně přestal chodit. Je to velmi pokorný člověk, nejpokornější bytost na světě (N. B. V pokoře prý tkví strašná síla; musím se na to zeptat knížete, je to jeho vlastní výrok).

Když jsem však v březnu zašel k němu nahoru, abych se podíval, jak tam, podle jeho slov, nechali zmrznout dítě, a bezděčně jsem se usmál nad mrtvolkou jeho chlapečka, protože jsem mu zrovna začal zase vysvětlovat, že si to zavinil sám, tu se tomu ubožákovi najednou zachvěly rty, chytil mě jednou rukou za rameno, druhou mi ukázal dveře a řekl tiše, bezmála šeptem: "Prosím jděte!" Vyšel jsem a velmi se mi to líbilo, hned tehdy se mi to líbilo, již v tom okamžiku, když mě vyháněl. Ale jeho slova ve mně potom ještě dlouho vyvolávala tíživý dojem jakéhosi zvláštního opovržlivého soucitu k němu, který bych nerad pociťoval. Dokonce se ve chvíli takové urážky (vím přece, že jsem ho urazil, ač jsem to neměl v úmyslu), dokonce ani v takové chvíli se ten člověk neuměl rozzlobit! Tenkrát se mu sice chvěly rty, ale vůbec ne zlostí, na to bych přísahal. Chytil mě za ruku a pronesl své rozhodnutí "prosím, jděte!" naprosto bez zlosti.

Byla v tom důstojnost, dokonce značná, jež mu ostatně příliš neslušela, neboť to po pravdě řečeno působilo dosti komicky, ale po zlosti nebylo ani potuchy. Snad mnou najednou začal prostě pohrdat. Od té doby, když jsem ho občas potkal na schodech, začal přede mnou smekat, což dříve nedělal, ale již se nezastavoval jako předtím, nýbrž rozpačitě proběhl kolem. I když mnou pohrdal, tedy svým způsobem, "pohrdal mnou pokorně". Ale možná, že přede mnou smekal pouze ze strachu, jako před synem své věřitelky, protože byl mé matce ustavičně dlužen a ne a ne dluhu zbýt. Tohle je dokonce nejpravděpodobnější. Chtěl jsem se s ním domluvit a vím, že by mě za deset minut začal prosit za odpuštění, ale usoudil jsem, že bude lépe nechat ho na pokoji.

Zrovna v té době, nebo kolem té doby, kdy Surikov nechal zmrznout dítě, tak v polovině března, jsem najednou pocítil značnou úlevu, což trvalo asi dva týdny. Začal jsem vycházet ven, nejčastěji v podvečer. Měl jsem rád březnové podvečery, když začínalo mrznout a rozsvěcovaly se plynové lampy. Někdy jsem zašel hodně daleko. Jednou mě v Šestilavočné dohonil ve tmě jakýsi "lepší pán", nemohl jsem si ho pořádně prohlédnout. Nesl cosi zabaleného v papíře a měl na sobě ošumělý krátký pláštík, na tu dobu příliš lehký. Když došel ke svítilně, asi na deset kroků přede mnou, zpozoroval jsem, že mu cosi vypadlo z kapsy. Rychle jsem to zvedl a právě včas, neboť zatím již přiskočil jakýsi muž v šosatém kabátě, ale když spatřil věc v mých dlaních, nehádal se se mnou, jen se mi zběžně podíval do ruky a proklouzl stranou. Předmět, který jsem zvedl, byla veliká, staromódní, hodně nabitá safiánová

náprsní taška; ale bůhvíproč jsem hned na první pohled uhodl, že v ní je všelicos, jenom ne peníze. Chodec, který ji ztratil, kráčel asi čtyřicet kroků přede mnou a brzy jsem ho v davu ztratil z dohledu. Rozběhl jsem se za ním a volal jsem na něho, ale protože jsem nemohl křičet nic jiného než "hej", muž se neobrátil. Najednou zabočil vlevo a vkročil do nějakého domu.

Když jsem vběhl do vrat, za nimiž bylo dosti tma, nikdo tam už nebyl. Byl to obrovský dům, jeden z těch kolosů, které čiperní podnikatelé dělí na řadu bytečků; v některých takových domech bývá až sto bytů. Jakmile jsem proběhl vraty, zdálo se mi, že v pravém zadním rohu rozlehlého dvora jde nějaký člověk, i když jsem pro tmu stěží mohl něco rozeznat. Když jsem doběhl na roh, spatřil jsem vchod na schodiště; schody byly úzké, neobyčejně špinavé a neosvětlené; bylo však slyšet, že nahoře po nich ještě kdosi vystupuje; běžel jsem tedy dál, spoléhaje, že ho dohoním dřív, než mu kdesi otevřou. Dopadlo to tak, jak jsem myslel.

Schody byly velmi krátké, ale nespočetné, strašně jsem se udýchal. Dveře se otevřely a opět zavřely v pátém patře, slyšel jsem to o tři patra níž. Než jsem vyběhl nahoru, oddechl si na odpočívadle a našel zvonek, uplynulo několik minut. Nakonec mi otevřela nějaká ženská, která v maličké kuchyňce rozdmýchávala samovar. Pak mi mlčky otevřela dveře do pokojíčku, také maličkého a strašně nizoučkého, opatřeného škaredým, nejnutnějším nábytkem, ohromnou širokou postelí se záclonkami, na níž ležel "Těrenťjič"

(tak na něho ta ženská volala). Byl podle všeho opilý, na stole v železném svícnu dohoříval oharek svíčky a stála tam poloprázdná láhev vodky. Těrenťjič na mne cosi vleže zahučel a zamával k dalším dveřím. Ženská mezitím odešla, takže mi nezbývalo než je otevřít. Udělal jsem to a vstoupil do sousedního pokoje.

Tato místnost byla ještě užší a těsnější, sotva jsem tam mohl udělat krok; úzká postel pro jednoho člověka zabírala v koutě strašně mnoho místa; další nábytek sestával už jen ze tří obyčejných židlí, obložených všelijakými hadry, a z docela obyčejného kuchyňského dřevěného stolu před stařičkou pohovkou, potaženou voskovaným plátnem; mezi stolem a postelí se málem nedalo projít. Na stole hořela lojová svíčka ve stejném železném svícnu jako v předchozím pokoji a na posteli vrněl podle hlasu snad nejvýš třínedělní kojenec; právě je převinovala chorobně bledá, mladě vyhlížející žena v hlubokých nedbalkách, která snad teprve vstala po porodu. Dítě se však neutišilo a křičelo dál v očekávání matčina vyhublého prsu. Na pohovce spalo druhé dítě, tříleté děvčátko, přikryté patrně nějakým frakem. U stolu stál pán v nesmírně ošumělém kabátě (plášť, který již odložil, ležel na posteli) a rozbaloval modrý papír, v němž byly asi dvě libry pšeničného chleba a dva malé párky. Mimo to stál na stole plný čajník a kolem něho se povalovaly kousky černého chleba. Zpod postele vyčuhoval otevřený kufr a dva rance jakýchsi hadrů. Byl tam prostě strašný nepořádek. Hned na první pohled se mi zdálo, že oba, pán i dáma, jsou lidé ze slušné společnosti, které však bída dohnala do takového ponižujícího stavu, kdy nepořádek nakonec vítězně zdolá jakýkoli pokus jej odstranit a dokonce dožene lidi k trpkému zvyku nacházet v každodenně rostoucí pusté neútulnosti jakési hořké a mstivé zadostiučinění.

Když jsem vstoupil, rozprávěl pán, který přišel krátce přede mnou a teď rozbaloval své zásoby, živě a zaujatě se svou ženou; nebyla ještě hotova s převinováním, ale už se pustila do nářku; zprávy tedy byly jako obvykle špatné. Snědá a pohublá tvář onoho pána, napohled asi osmadvacetiletého, lemovaná černými licousy, s hladce vyholenou bradou, mi připadala dosti slušná, ba i příjemná; byla zasmušilá, mrzutého výrazu, ale s jakýmsi nádechem chorobné hrdosti, lehce zranitelné. po mém příchodu se odehrál podivný výjev.

Jsou lidé, kterým jejich chorobná urážlivost působí přímo požitek, zvláště když v nich pocit urážky překypí, což bývá dílem okamžiku; v takové chvíli je jim dokonce milejší být uraženými než neuraženými. Tito urážliví lidé později strašně trpí výčitkami svědomí, ovšem jen jsou-li rozumní a dovedou-li pochopit, že se rozhořčili desetkrát víc, než se patřilo. Onen pán se na mne chvíli díval užasle a žena ustrašeně, jako by to byl nějaký strašný zázrak, že také k nim mohl někdo přijít. Náhle se však na mne takřka zběsile vrhl. Ještě jsem nevykoktal ani dvě slova, a on už se, zvlášť když viděl, že jsem slušně oblečen, cítil zřejmě strašně uražen, že jsem si tak bez okolků dovolil nahlédnout do jeho soukromí a viděl celou tu bezútěšnou domácnost, za niž se sám tak styděl. Přitom se však zaradoval z příležitosti, že si má na kom vylít zlost za všechny své nezdary. Chvíli jsem si dokonce myslel, že se pustí se mnou do rvačky, zbledl jako hysterická žena a strašně polekal svou manželku.

"Kdo vám sem dovolil vstoupit? Ven!" zakřičel, celý se třásl a jen s námahou vyslovoval slova. Najednou však zahlédl v mé ruce svou náprsní tašku.

"Tohle jste, tuším, ztratil," řekl jsem co možná klidně a suše.

Tak se ostatně slušelo.

Chvíli stál přede mnou úplně zděšený a zdálo se, že nic nechápe; potom si rychle sáhl na postranní kapsu, leknutím otevřel ústa a uhodil se rukou do čela.

"Bože! Kde jste to našel? Jak se to stalo?"

Vysvětlil jsem mu naprosto stručně a co možná ještě sušeji, jak jsem náprsní tašku zvedl, jak jsem za nám utíkal a volal a jak jsem nakonec nazdařbůh a téměř naslepo vyběhl za ním po schodech.

"Ach bože!" zvolal na ženu, "jsou tu všechny naše doklady, jsou tu mé poslední nástroje, je tu všechno... ach, vážený, víte, co jste pro mne udělal? Byl bych ztracen!"

Mezitím jsem sahal po klice u dveří a chtěl bez odpovědi odejít.

Ale dusil jsem se a mé vzrušení se náhle projevilo tak silným záchvatem kašle, že jsem se sotva udržel na nohou. Viděl jsem, jak se pán kvapně obracel na všechny strany, hledaje pro mne prázdnou židli, jak nakonec z jedné židle smetl na podlahu hadry, chvatně mi ji přisunul a opatrně mě usadil. Jenže můj kašel trval dál a utišil se až asi za tři minuty. Když jsem se vzpamatoval, seděl už vedle mne na jiné židli, z níž asi také shodil hadry na zem, a upřeně mě pozoroval.

"Zdá se, že jste churav?" pronesl tónem, jakým hovořívají lékaři, když vyšetřují nemocného. "Jsem též... medik (neřekl: lékař)," a po těch slovech neurčitě ukázal rukou na světnici, jako by protestoval proti svému nynějšímu postavení, "a vidím, že máte..."

"Mám souchotiny," prohlásil jsem co nejstručněji a vstal.

Vyskočil hned za mnou.

"Snad trochu přeháníte a... při správném ošetření..." Byl velmi popleten a jako by se pořád nemohl vzpamatovat, peněženku stále držel v levé ruce.

"Ó, nedělejte si starosti," přerušil jsem ho zase a vzal jsem za kliku u dveří, "minulý týden mě prohlížel B-n (opět jsem se odvolával na B-na) a má věc je vyřízena. Promiňte..."

Už jsem chtěl otevřít dveře a opustit svého doktora, rozpačitého, vděčného a zároveň zdrceného studem, jenže mě zase přepadl ten zatracený kašel. A můj doktor zase naléhal, abych si sedl a odpočinul. Obrátil se ke své ženě, která aniž se hnula z místa, mi řekla několik slov díků. Přitom upadla do takových rozpaků, že se její bledožluté pohublé tváře zlatě zarděly. Zůstal jsem, ale s výrazem svědčícím o tom, že se strašně bojím, abych jim nepřekážel (tak se to také slušelo). Nakonec, jak jsem zpozoroval, začala mého doktora přemáhat lítost.

"Jestliže jsem...," zakoktal a pak pokračoval nesouvisle, "jsem vám zavázán takovým díkem a tak jsem se vůči vám provinil...

já... vidíte přece...," ukázal na světnici, "jsem teď zrovna v takové situaci..."

"Ó," řekl jsem, "nemusíte se omlouvat, tohle se stává. Patrně jste přišel o místo a přijel jste podat odvolání a ucházet se o nové?"

"Jak... to víte?" tázal se udiveně.

"Pozná se to na první pohled," odpověděl jsem s mimovolným úsměškem. "přijíždí sem hodně lidí z venkova, jsou plni nadějí, běhají tu po úřadech a zrovna takhle žijí."

Najednou se ohnivě rozhovořil a rty se mu chvěly, naříkal, vyprávěl a přiznávám se, že mě zaujal. Proseděl jsem u něho téměř hodinu, líčil mi svůj příběh, ostatně velmi všední. Byl gubernským lékařem, ve státní službě, ale pak proti němu začaly nějaké pikle, do kterých zapletli i jeho ženu. Urazil se a unáhlil; v gubernské správě došlo k výměně osob ve prospěch jeho nepřátel, kteří pracovali dál proti němu a podali na něho stížnost. Přišel o místo a za poslední peníze jel do Petrohradu podat odvolání. Vyslechli ho, potom dali zamítavou odpověď, potom ho zlákali sliby a zase s ním jednali nemilostivě, požádali ho,aby sepsal vysvětlení, ale odepřeli je přijmout a doporučili mu, aby si podal žádost - zkrátka už pátý měsíc běhal po úřadech a vydal se z posledního; poslední ženiny hadříky byly v zastavárně a do toho se narodilo dítě, a a... "dnes mou žádost nadobro zamítli a já už skoro nemám ani kus chleba, nic nemám a žena je po porodu. Já, já..."

Vyskočil ze židle a odvrátil se. Jeho žena plakala ve svém koutku, dítě se zase rozvrnělo. Vytáhl jsem svůj zápisník a začal do něho psát. Když jsem byl hotov a vstal, přistoupil ke mně a díval se na mne s bojácnou zvědavostí.

"Poznamenal jsem si vaše jména a všechno ostatní; místo, kde jste sloužil, jméno vašeho gubernátora a ostatní data," řekl jsem mu.

"Jeden můj kamarád ze školy, Bachmutov, má strýce Petra Matvejeviče Bachmutova, vládního radu, který je ředitelem..."

"Petr Matvejevič Bachmutov!" zvolal lékař a div se nerozklepal, "ale na něm přece závisí všechno!"

Opravdu v příběhu mého lékaře a v jeho rozuzlení, k němuž jsem bezděčně napomáhal, se všechno tak srovnalo a vyladilo, jako by to bylo předem úmyslně připraveno, zrovna jako v románě. Řekl jsem těm chudákům, aby do mne nevkládali žádné naděje, že jsem sám chudý gymnazista (schválně jsem to snižoval; dávno jsem už vychodil gymnázium) a zbytečně bych jim říkal své jméno, že však hned zajdu na Vasiljevský ostrov ke svému příteli Bachmutovovi, a jelikož určitě vím, že jeho strýc, vládní rada, bezdětný starý mládenec, svého synovce zbožňuje a má ho k zbláznění rád, neboť v něm vidí poslední ratolest svého rodu, "snad tedy můj přítel u svého strýce pro vás a ovšem i pro mne přece jen něco pořídí..."

"Jen kdyby mi dovolili, abych se před Jeho Excelencí mohl ospravedlnit! Jenom kdyby se domohl cti, abych mu směl ústně všechno vysvětlit!" zvolal s planoucíma očima a chvěl se jako v horečce. Právě tak to řekl: domohl. Opakoval jsem znovu, že se věc jistě nepovede a ukáže se, že je to všecko nesmysl, a dodal jsem, že kdybych k nim zítra dopoledne nepřišel, znamená to, že z toho nic nebylo a nemají tedy co očekávat. Vyprovodili mě s poklonami a byli téměř celí pryč. Nikdy nezapomenu na výraz jejich tváří. Zavolal jsem si drožku a hned jsem se rozjel na Vasiljevský ostrov.

S oním Bachmutovem jsme žili na gymnáziu řadu let v ustavičném nepřátelství. Mezi studenty platil za aristokrata, alespoň já jsem ho tak nazýval. Krásně se oblékal, do školy jezdil ve vlastním kočáře, vůbec se nenaparoval, vždycky se choval jako dobrý kamarád, vždycky býval neobyčejně veselý, a někdy dokonce velmi vtipný, a ačkoli nevynikal nadáním, přece byl ve třídě vždycky první, kdežto já nikdy nebyl první v ničem. Všichni spolužáci až na mne ho měli rádi. Několikrát za ta léta se chtěl se mnou sblížit, ale já se od něho pokaždé odvracel s kyselou, podrážděnou tváří. Teď jsem se s ním asi rok neviděl, studoval na univerzitě. Když jsem se u něho k deváté hodině objevil (bylo to velmi obřadné; napřed mě ohlásili), uvítal mě zpočátku udiveně a ani trochu přívětivě, ale brzy se rozveselil. Upřel na mě oči a hlasitě se rozesmál.

"Cože vás napadlo přijít ke mně, Těrenťjeve?" zvolal se svou obvyklou milou nenuceností, někdy až vyzývavou, nikdy avšak urážlivou, kterou jsem u něho měl tak rád a pro niž jsem ho tak nenáviděl. "Ale co to?" zvolal polekaně, "vždyť jste nemocen!"

Opět jsem se rozkašlal, sklesl jsem na židli a stěží jsem mohl nabrat dech.

"Nedělejte si starosti, mám souchotiny," řekl jsem. "Jdu k vám s prosbou."

Udiveně se posadil a já mu hned vyprávěl celý doktorův příběh a prohlásil jsem, že jedině on, protože má tak velký vliv na strýce, by mohl v té věci nějak prospět.

"Určitě se o to pokusím, hned zítra strýce přepadnu, dokonce s velkou radostí, tak pěkně jste mi to vyprávěl... Ale co to, Těrenťjeve, že vy se na mne obracíte?"

"Na vašem strýci velmi mnoho závisí, a pak, Bachmutove, my dva jsme bývali vždycky nepřátelé, a ještě jste člověk ušlechtilý, myslel jsem, že nepřítele neodmítnete," dodal jsem ironicky.

"Jako se Napoleon obrátil na Anglii!" zvolal se smíchem. "Udělám to, udělám! Půjdu tam dokonce hned, bude-li to možné!" dodal chvatně, když viděl, že vážně a důstojně vstávám ze židle.

Skutečně se nám ta věc zdařila docela nad očekávání. Po půldruhém měsíci dostal náš lékař místo v jiné gubernii a k tomu cestovné a dokonce i výpomoc. Mám podezření, že Bachmutov, který k nim velmi často docházel (zatímco já jsem je od té doby úmyslně nenavštěvoval a přijímal i doktorovy obřadné návštěvy téměř nevlídně), tedy Bachmutov tuším přiměl doktora, aby od něho dokonce přijal půjčku. Za těch šest neděl jsem se s Bachmutovem setkal asi dvakrát, potřetí jsme se sešli, když jsme se loučili s doktorem. Bachmutov uspořádal večírek na rozloučenou ve svém bytě, podávala se večeře se šampaňským, které se zúčastnila i doktorova žena; ostatně ta se velmi brzy vrátila k dítěti. Byl jasný večer na počátku května, obrovská sluneční koule zapadala do zálivu: Bachmutov mě doprovázel domů, šli jsme přes Nikolajevský most a oba jsme byli trochu rozjařeni. Bachmutov vykládal, jak je nadšen, že věc tak dobře dopadla, za cosi mi děkoval, svěřoval se mi, jak je mu teď po dobrém skutku pěkně u srdce, ujišťoval mě, že všechna zásluha patří mně a že nemají pravdu mnozí, kteří teď hlásají a učí, že jednotlivý dobrý skutek nic neznamená. Také jsem dostal velkou chuť si popovídat.

"Kdo brojí proti proti 'almužně' od jedince," začal jsem, "ten brojí proti lidské přirozenosti a nemá v úctě osobní lidskou důstojnost. Ale organizace 'všeobecného almužnictví' a otázka osobní svobody jsou dvě různé věci, které se vzájemně nevylučují.

Jednotlivé dobré skutky budou vždycky, protože jsou podmíněny potřebou osobnosti, živou potřebou přímého působení jedné osobnosti na druhou. V Moskvě žil jakýsi stařec, jakýsi 'generál', byl to vládní rada s německým jménem a celý život se vláčel po věznicích a navštěvoval zločince. Každý oddíl vyhnanců na Sibiř věděl, že na Vrabčích horách ho navštíví 'dědoušek generál'. Konal své dílo svrchovaně vážně a zbožně; procházel zástupy vypovězenců, kteří se shlukovali kolem něho, před každým se zastavil, každého se zeptal na jeho přání, téměř nikoho za jeho zločin nekáral a všechny oslovoval 'miláčkové'. Rozdával jim peníze a posílal potřebné věci - onuce, ovinovačky, plátno. Občas jim nosil mravoučné knihy a poděloval jimi každého, kdo uměl číst. Pevně věřil, že si v nich cestou budou sami číst a předčítat z nich ostatním. Na provinění se vyptával zřídka, jen je vyslechl, když o něm zločinec sám začal vyprávět. Choval se ke všem stejně, nedělal mezi nimi rozdíly. Mluvil s nimi jako se sourozenci, ale oni ho nakonec sami začali pokládat za otce. Když zahlédl mezi vyhnanci nějakou ženu s děckem na rukou, přistoupil k ní, polaskal dítě a luskal na ně prsty, aby se zasmálo. Tak si počínal mnoho let, až do smrti. Nakonec ho znalo celé Rusko a celá Sibiř, totiž všichni tamní zločinci. Jistý člověk mi vyprávěl, když byl na Sibiři, že sám byl svědkem, jak nejzatvrzelejší zločinci na generála vzpomínali, a on přece při svých návštěvách sotva mohl rozdat víc než po dvaceti kopejkách jednomu. Ostatně nevzpomínali na něho s bůhvíjakou láskou nebo vážností. Nějaký takový 'nešťastník', který zabil třebas šest dětí anebo dvanáct dospělých jedině pro svou kratochvíli (prý jsou takoví lidé), zničeho nic si náhle jedenkrát za celých dvacet let vzdychne a řekne: Co asi dělá starej generál, jestlipak ještě žije? Přitom se možná i ušklíbne - a to je všecko. Ale copak víte, jaké sémě zasel navěky do jeho duše onen 'starý generál', na kterého dvacet let nezapomněl? Copak víte, Bachmutove, jaký význam bude mít toto spojení jedné osobnosti s druhou v osudu té druhé osobnosti?... Jde tu přece o celý život s jeho nesčíslným množstvím před námi skrytých rozvětvení.

Nejlepší, nejdůvtipnější šachista může předem odhadnout jen několik tahů, a jednom francouzském šachistovi, který si předem uměl určit deset tahů, psali jako o zázraku. Ale kolik je tady tahů na vybranou a kolik pro nás neznámého! Když zaséváte své sémě, svou almužnu, svůj dobrý skutek, ať už to činíte jakoukoli formou, dáváte část své osobnosti a vnímáte část jiné; navazujete vzájemné spojení; jen trochu pozornosti ještě, a budete odměněn poznáním, naprosto nečekanými objevy. Nakonec určitě budete pojímat své dílo jako vědu,

uchvátí celý váš život a snad ho i naplní. Z druhé strany všechny vaše myšlenky, všechna vámi zasetá a snad již zapomenutá semena se vtělí a vzejdou. Ten, kdo je od vás dostal, je odevzdá jinému. A co víte, jaký podíl budete mít na příštím utváření osudů lidstva? Jestliže poznání a celý život zasvěcený této práci vás nakonec povznesou k tomu, že budete schopen zasít obrovské sémě, zanechat světu jako dědictví obrovskou myšlenku, pak..." A tak dál, mnoho jsem tenkrát napovídal.

"A pomyslíme-li, že zrovna vám to život odepřel!" zvolal Bachmutov s vášnivou výčitkou bůhvíkomu určenou.

V tomto okamžiku jsme stáli na mostě opřeni o zábradlí a dívali se na Něvu.

"Víte, co mi právě napadlo?" řekl jsem a naklonil se hlouběji přes zábradlí.

"Snad nechcete skočit do vody?" zvolal Bachmutov bezmála polekaně. Nejspíš vyčetl myšlenku z mé tváře.

"Ne, zatím jen tato úvaha; mně teď zbývají dva tři měsíce života, možná čtyři. Kdybych tedy například, až mi budou zbývat pouze dva měsíce, strašně zatoužil udělat nějaký dobrý skutek, který by vyžadoval mnoho práce, běhání a shánění, jako tomu bylo s naším doktorem, musel bych od takové věci z nedostatku času upustit a najít si jiný, méně náročný 'dobrý skutek', odpovídající svým možnostem - kdybych ovšem tolik toužil dělat dobré skutky.

Uznejte, že je to zábavná myšlenka!"

Chudák Bachmutov měl o mne velkou starost; doprovodil mě až domů a byl tak taktní, že mi neřekl ani slůvko útěchy a téměř nepřetržitě mlčel. Při loučení mi vřele tiskl ruku a prosil o dovolení, aby mě směl navštívit. Odpověděl jsem mu, že kdyby ke mně chodil jako těšitel (vysvětlil jsem mu, že i kdyby mlčel, přece by chodil jako těšitel), právě tím víc by mi pokaždé připomínal smrt. Pokrčil rameny, ale dal mi za pravdu. Rozloučili jsme se dosti zdvořile, což jsem ani neočekával.

Onoho večera a oné noci bylo však zaseto první sémě mého "konečného přesvědčení". Dychtivě jsem se chytil této nové myšlenky, dychtivě jsem ji rozvíjel ve všech jejích zákrutech a fázích (nespal jsem celou noc), a čím víc jsem se do ní pronikal, tím víc mě děsila. Nakonec se mne zmocnil hrozný strach a neopouštěl mě ani v příštích dnech. Když jsem občas hloubal o tom svém ustavičném strachu, hned mě zamrazilo novou hrůzou; z toho strachu jsem přece mohl vyvodit, že "konečné přesvědčení" ve mně zapustilo hluboké kořeny a musí posléze dozrát. Ale ke konečnému řešení mi stále ještě chyběla odvaha. Za tři neděle však všechno dozrálo, odhodlání se dostavilo, jenže v důsledku velmi zvláštní okolnosti.

Na tomto místě svého vysvětlení uvádím všechny číslice a data.

Mně to ovšem bude zcela lhostejné, jenže teď (a možná jen v tuto chvíli) chci, aby ti, kdož budou posuzovat můj čin, mohli jasně vidět, z jakého logického řetězu vzniklo mé "konečné přesvědčení". Výše jsem se zmínil, že závěrečné odhodlání, kterého se mi nedostávalo k uskutečnění mého "konečného přesvědčení", ani snad ve mně nevzniklo na základě logického úsudku, nýbrž bylo vyvoláno jakýmsi zvláštním popudem, zvláštní okolností, která snad vůbec nesouvisela s vývojem věci. Asi před deseti dny ke mně zašel Rogožin v jisté své věci, o níž je zbytečné se šířit. Předtím jsem se s Rogožinem nikdy nesetkal, ale hodně jsem o něm

slyšel. Řekl jsem mu všechno, co potřeboval, a on brzy odešel. Protože se přišel jen na něco zeptat, mělo tím mezi námi všechno skončit. Vzbudil však ve mně příliš velký zájem, takže jsem celý den byl v zajetí podivných myšlenek a nazítří jsem se vydal k němu, abych mu oplatil návštěvu. Přišel jsem zřejmě nevhod, a tak mi nakonec "šetrně" naznačil, že není důvodu, abychom pokračovali ve svých stycích; přesto však jsem s ním prožil velmi zajímavou hodinu a on snad se mnou též. Mezi námi byl takový rozdíl, že nemohl ujít naší pozornosti, zejména ne mojí; já byl člověk, jehož dny už jsou sečteny, zatímco on žil nejplnějším a bezprostředním životem, přítomným okamžikem, bez sebemenší starosti o "poslední" závěry, čísla nebo vůbec o cokoli, netýkající se toho, co, co... inu řekněme, co mu tak popletlo hlavu; ať mi pan Rogožin odpustí ten výraz, třebas jen jako špatnému literátu, který neumí vyjádřit svou myšlenku. Přes všechnu jeho nevlídnost jsem měl dojem, že je velmi rozumný a dovede mnohé pochopit, jenže ho cizí věci pramálo zajímají.

Nezmínil jsem se mu o svém "konečném přesvědčení", ale nějak se mi zdálo, že je z mého povídání uhodl. Při odchodu jsem mu nadhodil, že přes všechnu rozdílnost mezi námi a přes všechny protiklady les extrémités se touchent* (vysvětlil jsem mu to rusky) a že tedy patrně ani on sám nemá tak daleko k mému "konečnému přesvědčení", jak by se zprvu zdálo. V odpověď se zatvářil kysele a mrzutě, povstal, podal mi mou čepici a tvářil se, jako bych odcházel ze své vůle, vyvedl mě ze svého pochmurného domu, jako by mě doprovázel ze slušnosti. Jeho dům mě překvapil; připomíná hřbitov, jemu se však zřejmě líbí, což je ostatně nepochopitelné. Takový bohatý bezprostřední život, jakým žije, je sám o sobě nesmírně obsažný a nevyžaduje zvláštní prostředí.

* Protivy se dotýkají.

Tato návštěva u Rogožina mě velice unavila. Mimoto mi od rána nebylo dobře; k večeru jsem byl velmi sláb a ulehl jsem do postele; chvílemi jsem cítil prudkou horečku a dokonce jsem blouznil. Kolja byl u mne do jedenácti hodin. Přece však si pamatuji všechno, co říkal a o čem jsme mluvili. Když se mi chvílemi klížily oči, pořád jsem před sebou viděl Surikova, který jako by najednou měl spoustu peněz. Pořád nevěděl, co s nimi, lámal si tím hlavu, třásl se strachy, že mu je někdo ukradne, a nakonec se rozhodl zakopat je do země. Posléze jsem mu poradil, aby takovou hromadu zlata nezakopával, ale raději z celé té hromady dal odlít zlatou rakvičku pro "zmrzlého" synka a za tím účelem dítě vykopal. Surikov přijal můj sarkasmus se slzami vděčnosti a hned se jal plán uskutečňovat. Já jsem si odplivl a odešel jsem. Kolja mě potom ujišťoval, když jsem se úplně vzpamatoval, že jsem vůbec nespal a celou tu dobu hovořil o Surikovovi. Chvílemi jsem byl nesmírně smutný a zmatený, takže mě Kolja opouštěl s obavami. Když jsem vstal, abych za ním zamkl dveře, vybavil se mi znenadání obraz, který jsem předtím viděl u Rogožina nad dveřmi jednoho z nejpochmurnějších pokojů v jeho domě. Sám mi ho náhodou ukázal a já před ním prostál asi pět minut. Po umělecké stránce na něm nebylo nic zvláštního, ale vzbudil ve mně jakýsi podivný neklid. Na onom obraze byl zpodoben Kristus právě sňatý z kříže. Myslím, že malíři obvykle zobrazují Krista ukřižovaného i sňatého z kříže stále ještě s odstínem neobyčejné krásy v obličeji a snaží se mu tuto krásu zachovat i v nejhroznějších mukách. Na Rogožinově obraze nemůže být o kráse ani řeči, je to skutečně mrtvola člověka, který už před ukřižováním vytrpěl nekonečná muka, rány, týrání a bití od stráží i od lidu, když nesl na bedrech kříž a upadl pod ním, a posléze i muka ukřižování, trvající šest hodin (alespoň podle mého výpočtu). Je to tvář člověka právě sňatého z kříže, tedy tvář, jež si zachovala velmi mnoho živého tepla, nic ještě nemohlo ztuhnout, takže výraz mrtvého dokonce svědčí o utrpení jakoby dosud pociťovanému. Umělec to velmi dobře vystihl, avšak tvář podal naprosto nezkrášleně: Je to sama příroda, a mrtvola člověka, ať už to byl kdokoli, musela by po takovém utrpení vypadat zrovna tak. Vím, že

křesťanská církev stanovila již v prvních stoletích, že Kristus netrpěl obrazně, nýbrž skutečně a že tedy jeho tělo na kříži úplně a naprosto podléhalo přírodním zákonům. Na obraze je ta tvář strašně rozdrásaná ranami, oteklá, s hroznými, napuchlými a krvavými podlitinami, oči jsou otevřené, zřítelnice stočené; velká, široce vypoulená bělma se lesknou jakýmsi mrtvolným, skelným leskem. Ale kupodivu, když se člověk dívá na tuto mrtvolu zmučeného člověka, vzniká v něm zvláštní a zvědavá otázka; jestliže takovou mrtvolu (a určitě musela být zrovna taková) viděli všichni jeho učedníci, jeho hlavní budoucí apoštolové, jestliže ji viděly ženy, které ho následovaly a stály pod křížem, a všichni, kdo v něho věřili a uctívali ho, jak při pohledu na ni je možné uvěřit, že tento mučedník vstane s mrtvých? Člověk se nemůže ubránit myšlence, jestliže je smrt tak hrozná a přírodní zákony tak mocné, jak tedy mohou být překonány?

Jak mohou být překonány, jestliže je nepřemohl ani ten, jenž za svého života vítězil nad přírodou, jehož příroda poslouchala, jenž zvolal: "Talitha kumi" a dívka vstala, "Lazare, pojď ven" a mrtvý vyšel z hrobu? Příroda se při pohledu na ten obraz jeví člověku jako obrovská, neúprosná, němá šelma, nebo lépe, mnohem lépe řečeno, byť i podivně, jako jakýsi obrovský stroj nejnovější konstrukce, který bezhlavě uchvátil a tupě a bezcitně rozdrtil a pohltil velkou a převzácnou bytost - takovou bytost, která samojediná vyvážila celou přírodu, všechny její zákony a celou zemi, stvořenou snad jedině pro příchod této bytosti!

Tento obraz jako by zejména vyjadřoval a bezděčně tlumočil pojem oné temné, kruté, bezhlavé a nad pomyšlení věcné síly, jíž se všechno podřizuje. Lidé, kteří tehdy Ukřižovaného obklopovali a z nichž vůbec nikdo není na obraze znázorněn, museli zakoušet strašnou úzkost a zmatek onoho večera, jenž rázem rozdrtil všechnu jejich naději a snad i všechnu víru. Museli se rozcházet v nejhorším zděšení, i když každý z nich v sobě odnášel obrovskou myšlenku, kterou mu už nikdo nemohl vyrvat ze srdce. A kdyby sám Učitel byl mohl spatřit svůj obraz v předvečer ukřižování, byl by vzal na sebe svůj kříž a byl by takto umřel? Tato otázka se bezděčně člověku vtírá při pohledu na ten obraz.

Všechno to útržkovitě kroužilo v mé mysli, snad opravdu v horečce a občas dokonce v podobě obrazů, celé půldruhé hodiny, co Kolja odešel. Může něco nehmotného vzít na sebe podobu obrazu? Ale mně se chvílemi zdálo, že vidím v jakémsi zvláštním a nemožném ztvárnění onu nekonečnou sílu, onu krutou, temnou a němou moc.

Vzpomínám si, jako by mě kdosi vedl za ruku a se svíčkou v ruce mi ukázal obrovského, odporného pavouka, všemocné a temné síly, a smál se mému rozhořčení. V mém pokoji před ikonami svítí každé noci lampička; světlo je matné a slabé, ale přece je při něm vidět a přímo pod lampičkou se dokonce dá i číst. Myslím, že už bylo krátce po půlnoci, vůbec jsem nespal a ležel s otevřenýma očima, když se náhle dveře mého pokoje otevřely a vešel Rogožin.

Vstoupil a zavřel za sebou dveře, mlčky na mne pohlédl a tiše prošel do kouta k židli, která stojí téměř přímo pod lampičkou.

Užasl jsem a díval se pln očekávání; Rogožin se opřel lokty o stolek a mlčky na mne hleděl. Tak uplynuly dvě tři minuty a jeho mlčení, vzpomínám si, mě velmi pohoršilo a urazilo. Proč nemluví? To, že přišel tak pozdě, mi bylo trochu divné, ale nevzpomínám si, že by mě to bůhvíjak překvapilo. Ba naopak, ačkoli jsem mu dopoledne nevysvětlil zcela jasně svou myšlenku, vím, že ji pochopil; a byla to myšlenka takového druhu, že by si o ní mohl přijít znovu pohovořit, třebas i hodně pozdě. Domníval jsem se, že proto přišel. Dopoledne jsme se rozešli poněkud rozladěni, a dokonce si vzpomínám, že se na mne asi dvakrát velmi posměšně

podíval. I teď jsem četl v jeho očích výsměch a právě to mě urazilo. Že je to skutečně Rogožin, nikoli přízrak ani výplod horečky, jsem zpočátku vůbec nepochyboval. Něco podobného mi ani na mysl nepřišlo.

Seděl dál a vytrvale se na mne díval se stejným úsměškem. Zlostně jsem se obrátil na posteli a také jsem se lokty opřel o polštář, rozhodnut také nepromluvit, i kdybychom tak měli prosedět celou dobu. Rozhodně jsem si bůhvíproč umínil, že on musí porušit mlčení první. Tak uplynulo asi dvacet minut. Najednou mi napadlo: Co když to není Rogožin, ale pouhý přízrak?

Nikdy dřív, ani za své nemoci, jsem neviděl přízrak. Vždycky jsem však věřil, i když jsem byl ještě malý, i teď, to jest nedávno, že uvidím-li jednou přízrak, na místě zemřu, přestože v přízraky vůbec nevěřím. Ale když mi blesklo hlavou, že to není Rogožin, nýbrž pouhé zjevení, vzpomínám si, že jsem se vůbec nelekl. Ba docela jsem se rozzlobil. Kupodivu mě otázka, zda je to přízrak či sám Rogožin, vůbec nezajímala ani nezneklidňovala, asi jsem tuším myslel na něco jiného. Například mě zajímalo mnohem víc, proč Rogožin, který nedávno byl v županu a trepkách, má teď na sobě frak, bílou vestu a bílý nákrčník. Také se mi hlavou kmitla myšlenka: Jestli je to přízrak a já se ho nebojím, proč bych tedy nevstal, nešel k němu a nepřesvědčil se? Ostatně snad jsem se přece bál a neměl odvahu. Ale sotva jsem si pomyslel, že se bojím, jako by mi celé tělo polili ledovou vodou, v zádech jsem pocítil mrazení a kolena se mi roztřásla. V tom okamžiku Rogožin uhodl, že se bojím, spustil loket, o který se opíral, napřímil se a začal otvírat ústa, jako by se chtěl rozesmát. Přitom mě stále upřeně pozoroval. Zmocnila se mě taková zuřivost, že jsem se na něho chtěl bez rozmyslu vrhnout, ale protože jsem se zařekl, že nezačnu mluvit první, zůstal jsem ležet, tím spíš, že jsem si stále ještě nebyl jist, zda je to opravdu Rogožin.

Teď si už nevzpomínám, jak dlouho to ještě trvalo, a také se nepamatuji, zda jsem byl stále při plném vědomí. Nakonec však Rogožin vstal, stejně pomalu a pozorně si mě prohlédl jako při svém příchodu, ale již bez úsměvu a tiše, téměř po špičkách přistoupil ke dveřím, otevřel je, vyšel a zavřel za sebou.

Nevstal jsem z postele, nevím již, jak dlouho jsem ležel s otevřenýma očima a ustavičně přemýšlel; bůhví, o čem jsem hloubal; také si nevzpomínám, kdy jsem usnul. Probudil jsem se nazítří asi v deset hodin dopoledne, když klepali na mé dveře.

Mám to tak smluveno, že jestli do desíti hodin neodemknu a nezavolám o čaj, musí na mne Matrjona sama zaklepat. Když jsem jí otvíral, napadlo mě najednou, jak mohl vstoupit, když bylo zamčeno? Zjistil jsem a přesvědčil se, že skutečný Rogožin mě nemohl navštívit, protože všechny dveře se na noc zamykají.

Tahle zvláštní příhoda, kterou jsem tak podrobně vylíčil, byla příčinou, že jsem se úplně "rozhodl". Ke konečnému rozhodnutí mě tedy nepřiměla logika, logické přesvědčení, nýbrž odpor. Nemohu se déle podílet na životě, který má najednou takovou zvláštní, pro mne urážlivou podobu. Ten přízrak mě ponížil. Nejsem schopen podřídit se temné síle, která na sebe bere podobu pavouka. Teprve v okamžiku, když jsem navečer pocítil nezvratné odhodlání, teprve pak se mi ulevilo. To byl jen první okamžik; kvůli druhému okamžiku odhodlání jsem potom odjel do Pavlovska, ale to jsem dostatečně vysvětlil.

VII

Měl jsem malou kapesní pistoli, pořídil jsem si ji ještě v dětství, v onom směšném věku, kdy míváme zalíbení v historkách o soubojích a lupičských přepadeních. I já jsem snil o tom, jak budu vyzván na souboj a jak směle budu stát před hlavní bambitky.

V zásuvce, kde ležela, našel jsem dvě kulky a v růžku na prach zásobu na trojí nabití. Pistole je k ničemu, střílí stranou a nejvýš na patnáct kroků; přece však může roztříštit lebku, jestliže se přiloží těsně ke spánku.

Rozhodl jsem se umřít v Pavlovsku, při východu slunce, a sejít do parku, abych ve vile nikomu nezpůsobil potíže. Mé "Vysvětlení"

dostatečně objasní věc policii. Ti, kdo si libují v psychologii, a všichni, kdo budou mít zájem, mohou z něho vyvodit libovolné závěry. Jenom bych nechtěl, aby tento rukopis byl odevzdán veřejnosti. Prosím knížete, aby si jeden exemplář ponechal u sebe a druhý odevzdal Aglaje Jepančinové. Takové je mé přání. Svou kostru odkazuji Lékařské akademii k vědeckým účelům.

Neuznávám nad sebou žádné soudce a vím, že teď vůbec nepodléhám soudní moci. Ještě nedávno mě rozesmála myšlenka, co kdyby mi najednou napadlo někoho zabít, třebas deset lidí naráz, nebo spáchat něco hrozného, co je na tomto světě pokládáno za nejhroznější, do jakých rozpaků bych uvedl soud svou dvounedělní či třínedělní životní lhůtou, když se nesmí užít mučení a trýznění? Zemřel bych pohodlně v jejich nemocnici, v teple a pečlivě ošetřován lékařem, snad v mnohem větším pohodlí a teple než doma. Nechápu, proč lidé v podobné situaci nepomyslí na něco takového, třeba jen žertem? Ostatně snad na to i myslí, o veselé lidi není u nás nouze.

Ač nad sebou neuznávám soud, vím, že mě přece budou soudit, i když budu už obžalován jako hluchý a němý. Nechci odejít beze slova výpovědi - slova svobodného a nevynuceného - ne proto, abych se ospravedlňoval, nemám koho prosit za odpuštění, dělám to jen proto, že si to přeji.

Tu se především naskýtá zvláštní myšlenka: Kdo by mi mohl upírat právo na mou dvounedělní či třínedělní životní lhůtu a jak by to mohl zdůvodnit a ospravedlnit? Který soud je k tomu povolaný?

Komu by na tom záleželo, abych byl nejen odsouzen, ale i řádně dodržel lhůtu rozsudku? Což by na tom opravdu někomu mohlo záležet? Z morálních důvodů? Snad kdybych si v rozkvětu zdraví a sil sáhl na život, který by "mohl mít užitek pro mého bližního", mohlo by se mi podle vžitého zvyku vyčítat, že jsem se svým životem bez ptaní naložil podle libosti, nebo by se mohl najít i jiný důvod. Ale teď, teď, když již znám lhůtu svého odsouzení!

Jaká morálka na mně může žádat kromě života i poslední zachroptění, s nímž vydechuji poslední jiskřičku života, naslouchaje při tom útěše knížete, který ve svých křesťanských úvahách určitě dospěje ke šťastné myšlence, že vlastně je dokonce líp, že umírám. Křesťané jako on vždycky dospívají k této myšlence, je to jejich známá libůstka. A co pořád mají s těmi směšnými pavlovskými stromy? Chtějí mi osladit poslední chvíle života? Což nechápou, že tím víc mě udělají nešťastnými, čím víc se zapomenu, čím víc se oddám poslední vidině života a lásky, kterou mi chtějí zaclonit mou Mejerovu zeď a všechno, co je na ní tak upřímně a prostoduše napsáno? Co mám z vaší přírody, z vašeho pavlovského parku, z vašeho východu a západu slunce, z vašeho blankytného nebe a z vašich navýsost spokojených tváří,

když veškerý ten nekonečný hodokvas začal tím, že jedině mne odvrhl jako zbytečného? Co mám ze vší té krásy, když teď už každou minutu, každou vteřinu musím myslet na to, že i tahleta malinká muška, která teď kolem mne bzučí v slunečním svitu, i ta je účastnicí tohoto chóru, i ta zná své místo a je šťastná, jen já jsem zavržen a pouze ze zbabělosti jsem si to dosud nechtěl přiznat! Ó, vždyť vím, jak rád by mě kníže a všichni ostatní přiměli k tomu, abych i já místo těchhle záludných a zlostných řečí zapěl způsobně a ke chvále počestnosti slavnou klasickou sloku Millevoyovu:

O, puissent voir votre beauté sacrée Tant dřamis, sourds ÷ mes adieux!

Quřils meurent pleins de jours, que leur mort soit pleurée, Quřun ami leur ferme les veux! *

* Kéž by směl spatřit vaši svatou krásu kruh přátel, hluchý k mému loučení!

Nechť zemřou v plnosti svých dnů a oplakávání, nechť oči zatlačí jim přítel v chvíli poslední!

Leč věřte přec, prostoduší lidé, že i v této chvalitebné sloce, v tomto akademickém žehnání světu francouzským veršem uvízlo tolik utajené žluče, tolik nesmiřitelné zloby, jež se sama sebou kochá v rýmech, že dokonce i básník si s tím snad nevěděl rady, pokládal tuto zlobu za slzy dojetí a s touto vírou zemřel; budiž mu země lehká! Vězte, že ve vědomí vlastní nicotnosti a bezmocnosti jsou jisté meze hanby, které už člověk nemůže překročit, aniž začíná pociťovat obrovskou rozkoš ze svého vlastního ponížení... Inu ovšem, pokora v tomto smyslu znamená velikou sílu, připouštím - i když ne v onom smyslu, v jakém pokládá pokoru za sílu náboženství.

Náboženství! Věčný život připouštím a snad jsem připouštěl vždy.

Ať tedy bylo vědomí probuzeno z vůle vyšší síly, ať se tedy rozhlédlo po světě a řeklo: "Já jsem!", ať mu tedy tato vyšší vůle náhle přikázala zhynout, protože je to z jakéhosi nevysvětlitelného důvodu nutné, dobrá, tohle všechno připouštím, jenže hned je tu zase věčná otázka: K čemu tu bylo mé pokory zapotřebí? Copak jsem prostě nemohl být sežrán, aniž se na mně vyžadovala chvála toho, co mně sežralo? Což se tam opravdu kdosi urazí, že nechci vyčkat dvou neděl? Tomu nevěřím; mnohem správnější bude předpoklad, že mého nicotného života, života atomu, bylo prostě zapotřebí jako doplňku jakési celkové všeobecné harmonie, nějakého plus a minus, jakéhosi protikladu a podobně, stejně jako je zapotřebí denně obětovat život miliónů bytostí, bez jejichž smrti se ostatní svět nemůže obejít (i když musím poznamenat, že sama o sobě není tato myšlenka příliš velkodušná). Budiž! Jsem srozuměn s tím, že jinak, to jest bez soustavného pohlcování jednoho druhým, by se svět nedal vůbec uspořádat; dokonce jsem ochoten připustit, že tomuhle uspořádání příliš nerozumím; zato však vím určitě tohle: Když už mi jednou bylo dopřáno vědomí, že "jsem", co je mi pak do toho, že svět je uspořádán chybně a že jinak už nemůže existovat? Kdo mě potom může soudit a pod jakou záminkou? Říkejte si, co chcete, ale tohle je docela nemožné a nespravedlivé!

A přitom jsem si nikdy přes veškerou svou snahu nedovedl představit, že věčný život a Prozřetelnost nejsou. Pravděpodobně to všechno je, jenže my věčnému životu a jeho zákonům vůbec nerozumíme. Jestliže je však tak obtížné a dokonce naprosto nemožné udělat si o tom správnou představu, jak mohu já nést zodpovědnost za to, že jsem nedovedl pochopit nepostižitelné?

Všichni a kníže ovšem spolu s nimi tvrdí, že právě zde je zapotřebí poslušnosti, že se musí poslouchat bez odmluv, pouze na základě mravnosti, a že za svou pokoru budeme na věčnosti bezpochyby odměněni. Příliš však snižujeme Prozřetelnost tím, že jí připisujeme své pojmy z pouhé zlosti, protože ji nemůžeme pochopit. Znovu opakuji, jestliže jí člověk nemůže porozumět, jak potom může zodpovídat za to, co mu není dopřáno pochopit? A jak mě v tom případě mohou odsuzovat za to že jsem nemohl pochopit skutečnou vůli a zákony Prozřetelnosti? Ne, raději nechme náboženství stranou.

A teď dost. Až dospěju k těmto řádkám, jistě už vyjde slunce a "

zazní na obloze" a zaplaví celý vesmír jako obrovská nezměřitelná síla. Budiž! Zemřu s očima upřenýma na pramen síly a života a nebudu už tento život chtít! Kdyby bylo v mé moci nenarodit se, určitě bych svůj život za takových výsměšných podmínek nepřijal!

Aspoň je však v mé moci zemřít, i když jen vracím sečtené dny.

Není to veliká moc ani veliká vzpoura.

Poslední vysvětlení: neumírám proto, že není v mých silách vydržet ty tři neděle; síly bych měl dost, a kdybych chtěl, utěšil bych se dostatečně pouhým vědomím křivdy, která na mně byla spáchána. Nejsem však francouzský básník a po takové útěše netoužím. Je tu i jisté pokušení; příroda natolik omezila mou činnost svou třínedělní lhůtou, že sebevražda je snad jediný čin, který mohu ještě začít a dokončit z vlastní vůle. Snad tedy ještě chci využít poslední možnosti jednat? A protest může být čin nemalý...

"Vysvětlení bylo u konce; Ippolit se odmlčel...

V krajních případech dospívá někdy nervózní člověk, podrážděný a vyvedený z míry, k onomu krajnímu stupni cynické upřímnosti, kdy se již ničeho nebojí, je připraven na sebehorší skandál, a dokonce se z něho raduje; sápe se na lidi s nevyhraněným, avšak pevným úmyslem hned vzápětí se vrhnout z věže a naráz tak odstranit všechna případná nedorozumění. Příznakem onoho stavu bývá i blížící se tělesné vyčerpání. Mimořádné, téměř nepřirozené napětí, které dosud Ippolita udržovalo pohromadě, dospělo k tomuto poslednímu stupni. Sám o sobě vypadal tento osmnáctiletý, nemocí udolaný chlapec tak slabý jako chvějící se lístek utržený ze stromu; sotva se však rozhlédl po svých posluchačích - poprvé za celou uplynulou hodinu - z jeho pohledu i úsměvu vyzařoval zas svrchovaně povýšený, opovržlivý a urážlivý odpor. Spěchal se svou výzvou. Avšak i posluchači byli velmi pobouřeni. Všichni hlučně a pohoršeně vstávali od stolu. Únava, víno a napětí vystupňovaly zmatek a jakousi špínu dojmů, můžeme-li to tak říci.

Náhle Ippolit vyskočil ze židle, jako by ho cosi vymrštilo.

"Slunce vyšlo!" zvolal. Díval se na ozářené koruny stromů a ukazoval na ně knížeti jako na zázrak. "Vyšlo!"

"Snad jste myslel, že nevyjde?" poznamenal Ferdyščenko.

"Zas bude celý den vedro," omrzele bručel Gaňa, který stál s kloboukem v ruce, protahoval se a zíval, "celý měsíc ani neskráplo!... Abychom šli, Pticyne?"

Ippolit poslouchal napřed zaraženě a nakonec strnulý údivem.

Najednou strašně zbledl a zachvěl se na celém těle.

"Velmi neobratně předstíráte lhostejnost, abyste mě urazil,"

oslovil Gaňu, upřeně se něho dívaje. "Jste darebák!"

"No, to už je k nevíře, takhle se odhalovat!" zabouřil Ferdyščenko, "takové slabošství!"

"Je zkrátka hlupák!" řekl Gaňa.

Ippolit se trochu vzmužil.

"Chápu, pánové," začal, stále se ještě chvěl a zadrhoval při každém slově, "snad jsem si zasloužil vaší osobní mstu a...

lituji, že jsem vás trápil tímto horečnatým výplodem (ukázal na rukopis). Ostatně je mi líto, že jsem vás neutrápil k smrti...

(hloupě se usmál), trápil jsem vás, Jevgeniji Pavlyči?" obrátil se najednou na Radomského, "trápil, nebo ne? Povězte!"

"Bylo to poněkud rozvleklé, jinak však..."

"Dopovězte! Aspoň jednou v životě nelžete!" rozechvěle poroučel Ippolit.

"Ó, mně je to naprosto lhostejné! Nechte mě laskavě na pokoji, štítivě se odvrátil Jevgenij Pavlovič.

"Dobrou noc, kníže," řekl Pticyn a přistoupil ke knížeti.

"Ale vždyť on se hned teď zastřelí, copak to nechápete? Jen se na něho podívejte!" zvolala Věra, v nesmírném úleku přiskočila k Ippolitovi a chytila ho za ruce. "Vždyť řekl, že se zastřelí při východu slunce, proč to nechápete?"

"Nezastřelí se!" ozvalo se škodolibě několik přítomných, mezi nimi i Gaňa.

"Pánové, pozor!" zvolal Kolja a také chytil Ippolita za ruku, "jen se na něho podívejte! Kníže! Kníže! Nestůjte tu tak!"

Věra, Kolja, Keller a Burdovskij obklopili Ippolita; celá čtveřice ho držela za ruce.

"Má k tomu právo!" blábolil Burdovskij, ostatně také docela zmatený.

"Prosím, kníže, jaká učiníte opatření?" otázal se knížete Lebeděv, opilý a popuzený až k drzosti.

"Jaká opatření?"

"Totiž, račte dovolit, jsem pán domu, i když vám neodmítám patřičnou úctu. Dejme tomu, že i vy jste tu pán domu, ale já si nepřeji, aby se tohleto v mém vlastním domě... Tak prosím..."

"Nezastřelí se. Je to jen klukovina!" zvolal náhle generál Ivolgin s mrzutým důrazem.

"Výborně, generále!" připojil se Ferdyščenko.

"Vím, že se nezastřelí, generále, velectěný generále, ale přece... přece, vždyť jsem pán domu."

"Poslyšte, pane Těrenťjeve," řekl najednou Pticyn, který se rozloučil se s knížetem a podávaje ruku Ippolitovi, "ve svém sešitku tuším hovoříte o své kostře a odkazujete ji Akademii? To máte na mysli svou kostru, svou vlastní, to jest odkazujete své vlastní kosti?"

"Ano, své vlastní kosti..."

"Tak. Protože by snadno mohla vzniknout mýlka, takové případy se prý už staly."

"Proč ho dráždíte? zvolal kníže.

"Docela ho rozplakali," dodal Ferdyščenko.

Ippolit však neplakal. Chtěl vstát, jenže čtveřice kolem něho mu zase svorně sevřela ruce. Ozval se smích.

"To právě chtěl, aby mu drželi ruce, proto předčítal to své provolání," poznamenal Rogožin. "Sbohem, kníže. No, poseděli jsme si, jsem celý rozčilený."

"Jestli jste se chtěl opravdu zastřelit, Těrenťjeve," zasmál se Jevgenij Pavlovič, "teď po těchhle poklonách bych to na vašem místě schválně neudělal, abych je pozlobil."

"Hrozně rádi by viděli, jak se zastřelím!" pobouřeně zvolal Ippolit.

Mluvil, jako by se chtěl na někoho vrhnout.

"Mrzí je, že to neuvidí!"

"Tedy vy také myslíte, že to neuvidí?"

"Nechci vás popichovat, naopak myslím, že byste se velmi snadno mohl zastřelit. Ale hlavně se nezlobte...," pronesl Jevgenij Pavlovič, blahovolně protahuje slova.

"Teprve teď vidím, jakou strašnou hloupost jsem udělal, že jsem jim přečetl ten sešit!" prohlásil Ippolit a najednou se podíval na Jevgenije Pavloviče takovým důvěřivým pohledem, jako by se obracel k příteli o přátelskou radu.

"Situace je opravdu směšná, ale... vskutku nevím, co bych vám poradil," s úsměvem odpověděl Jevgenij Pavlovič.

Ippolit si ho upřeně měřil přísným pohledem, nespouštěl z něho oči a mlčel. Pravděpodobně chvílemi vůbec nevěděl, co se s ním děje.

"Ne, račte dovolit, jaképak to jsou způsoby," ozval se Lebeděv, "zastřelím se prý v parku, abych nikomu nezpůsobil nesnáze! On si myslí, že nikomu nezpůsobí nesnáze, když sejde tři kroky po schodech do parku."

"Pánové...," začal kníže.

"Ne, račte dovolit, velevážený kníže," chopil se opět slova rozzuřený Lebeděv, "jelikož sám také ráčíte vidět, že tu nejde o žert, a jelikož alespoň polovina našich hostí sdílí tento názor a je přesvědčena, že po tom, co tu bylo řečeno, musí se už docela nevyhnutelně zastřelit, aby si zachoval čest, proto jako pán domu před svědky prohlašuji, že vás vyzývám, abyste mi byl nápomocen."

"Co mám dělat, Lebeděve? Chci vám být nápomocen."

"Tak prosím: za prvé ať neprodleně vydá svou pistoli, kterou se tu před námi vychloubal, se všemi náležitostmi. Jestliže ji vydá, jsem ochoten svolit, aby tuto noc přespal v mém domě, vzhledem k jeho chorobnému stavu, ovšem bezpodmínečně pod mým dohledem.

Zítra však nechť se již bez dalšího odebere, kam mu bude libo; odpusťte, kníže! Jestliže nevydá zbraň, pak ho bez meškání vezmu za ruku, já za jednu, generál za druhou, a ohlásíme to na policii. O další se už potom postarají policejní orgány, prosím.

Pan Ferdyščenko mi tam ze známosti dojde."

Povstal hluk. Lebeděv zlostí ztrácel sebevládu; Ferdyščenko se chystal zajít na policii; Gaňa tvrdošíjně opakoval, že se nikdo nezastřelí. Jevgenij Pavlovič mlčel.

"Kníže, spadl jste někdy z věže?" pošeptal mu náhle Ippolit.

"N - ne..." naivně odpověděl kníže.

"Copak si opravdu myslíte, že jsem nepředvídal všechnu tuhle zášť!?" šeptal dál Ippolit s planoucíma očima a díval se na knížete, jako by skutečně očekával odpověď. "Dost!" rozkřikl se najednou na všechny přítomné, "jsem vinen... ze všech nejvíc!

Lebeděve, tady máte klíček (vytáhl tobolku a zní ocelový kroužek s třemi či čtyřmi malými klíčky), tuhleten, předposlední... Kolja vám ukáže, Koljo... Kde je Kolja?" křičel a hleděl přitom na Kolju, ale neviděl ho. "Ano... tuhle Kolja vám ukáže, nedávno se mnou balil kufr. Zaveďte ho tam Koljo. V pracovně knížete, pod stolem... je můj kufr... tímhle klíčkem, dole ve škatulce... je má pistole a růžek s prachem. Sám to nedávno balil, pane Lebeděve, ukáže vám to... ale pod podmínkou, že zítra ráno, až pojedu do Petrohradu, mi pistoli vrátíte. Slyšíte? Dělám to kvůli knížeti, ne kvůli vám."

"To je jiná řeč!" Lebeděv vzal klíček a s jízlivým úsměvem odběhl do sousedního pokoje.

Kolja se zastavil, jako by chtěl něco říct, ale Lebeděv ho odvlekl za sebou. Ippolit se díval na rozesmáté hosty. Kníže si uvědomil, že mu zuby cvakají jako v nejprudší zimnici.

"Jsou to ale darebáci!" zašeptal zas Ippolit vzrušeně knížeti.

Když mluvil s knížetem, nakláněl se k němu a šeptal!

"Nevšímejte si jich, jste velmi slabý..."

"Hned, hned... hned odejdu."

Najednou knížete objal.

"Nemyslíte si snad, že jsem se zbláznil?" ptal se s podivným úsměvem.

"Ne, ale jste..."

"Hned, hned, mlčte, nic neříkejte! Stůjte, chci se vám dívat do očí. Stůjte takhle, budu se dívat. Loučím se s Člověkem."

Asi deset vteřin nehybně, mlčky stál a díval se na knížete, velmi bledý, jako by se bál pustit.

"Ippolite, Ippolite, co je vám?" zvolal kníže.

"Hned... dost... ulehnu. jen jediným douškem připiji slunci...

Chci, chci, nechte mě!"

Rychle vzal ze stolu pohár, vyskočil a v mžiku se octl u východu z terasy. Kníže se rozběhl za ním, ale v tom okamžiku mu Jevgenij Pavlovič jako z udělání podával ruku na rozloučenou. Uplynula sotva vteřina a již se na terase rozlehl všeobecný pokřik. A nastala chvíle nevýslovného zmatku.

Přihodilo se tohle: Když Ippolit přistoupil těsně k východu z terasy s pohárem v levé ruce, zastavil se a spustil pravou ruku do pravé postranní kapsy kabátu. Keller později tvrdil, že Ippolit již předtím pořád měl pravici v pravé kapse, již tehdy, když mluvil s knížetem a chytal se ho levou rukou za rameno a límec, a právě tato ruka v kapse prý v něm vzbudila, jak ujišťoval, první náznak podezření. Ať už tomu bylo jakkoliv, jistý nepokoj přiměl i jeho se rozběhnout za Ippolitem. Ani on však nedoběhl včas. Zahlédl pouze, jak se najednou v Ippolitově pravici cosi zablesklo a jak se vzápětí malá kapesní pistole octla těsně u Ippolitova spánku. Keller přiskočil, aby mu srazil ruku, ale v tom už Ippolit stiskl spoušť. Ozvalo se suché a ostré cvaknutí kohoutku, jenže výstřel nenásledoval. Když Keller zachytil Ippolita, skácel se mu chlapec do náruče jako podťatý, snad v domnění, že je již mrtev. To už měl pistoli Keller. Ippolita zachytili, přisunuli mu židli, usadili ho a obklopili, křičeli, vyptávali se. Všichni slyšeli cvaknutí spouště a viděli, že Ippolit je živ a nezraněný. Ippolit seděl a nechápaje, co se děje, jen se rozhlížel kolem sebe bezmyšlenkovitým pohledem. Vtom přiběhl Lebeděv a Kolja.

"Selhala?" vyptávali se někteří.

"Snad ani nebyla nabita?" hádali druzí.

"Je nabita!" prohlásil Keller, když si prohlédl pistoli, "jenže..."

"Tedy přece selhala!"

"Nebyla tam vůbec kapsle!" oznámil Keller.

Žalostný výstup, který následoval, se dá těžko vylíčit - původní všeobecný úlek byl vzápětí vystřídán smíchem, někteří se dokonce hlasitě chechtali, pociťovali škodolibé potěšení. Ippolit křečovitě vzlykal, lomil rukama, vrhal se ke všem, dokonce i k Ferdyščenkovi, držel ho za obě ruce a zaklínal se, že zapomněl "docela náhodou a neúmyslně" vložit do hlavně kapsli, že má kapsle všechny, tuhle v kapsičce u vesty, všech deset kusů (ukazoval je kolem), a nedal je tam dřív jen proto, že se bál nenadálého výstřelu v kapse a počítal s tím, že vždycky bude mít kdy je nasadit, až bude zapotřebí, jenže pak zapomněl. Obracel se ke knížeti, k Jevgeniji Pavloviči, uprošoval Kellera, aby mu pistoli vrátil, že hned všem dokáže, že jeho čest, čest... takto že je teď "navždy zneuctěn"...

Nakonec skutečně ztratil vědomí. Odnesli ho do pracovny knížete a Lebeděv, již nadobro střízlivý, vzápětí poslal pro lékaře a sám spolu s dcerou, synem, Burdovským a generálem zůstal u lůžka nemocného. Když odnesli omdlelého Ippolita, postavil se Keller doprostřed místnosti a prohlásil přede všemi s nadšeným odhodláním a důrazem: "Pánové, jestli někdo z vás přede mnou ještě jednou nahlas zapochybuje o tom, že kapsle byla zapomenuta neúmyslně, a bude tvrdit, že ten nešťastný mladý muž hrál jen komedii - tak bude mít co dělat se mnou."

Nikdo mu však neodpověděl. Hosté se konečně v houfu vyhrnuli ven.

Pticyn, Gaňa a Rogožin odešli společně. Knížete velmi překvapilo, že Jevgenij Pavlovič změnil svůj úmysl a odchází bez zamýšleného vysvětlení.

"Chtěl jste si se mnou přece pohovořit, až všichni odejdou?"

zeptal se Radomského.

"Ano," řekl Jevgenij Pavlovič, usedl na židli a nabídl knížeti místo vedle sebe, "teď jsem však prozatím svůj úmysl změnil.

Víte, jsem poněkud nesvůj, a vy ostatně také. Myšlenky se mi pletou, a to, o čem jsem s vámi chtěl mluvit, je pro mne příliš vážná věc a pro vás konečně neméně. Víte, kníže, alespoň jednou v životě bych se rád zachoval čestně, to znamená bez jakékoli postranní myšlenky, ale myslím, že teď, v tuto chvíli bych nedokázal být naprosto čestný a vy snad také ne... a tak...

tedy... promluvíme si o tom později. Snad nám oběma potom všechno bude jasnější, vyčkáme-li asi tři dny, které teď hodlám strávit v Petrohradě."

Opět vstal ze židle, takže bylo divné, proč si vlastně sedal.

Mimoto se knížeti zdálo, že Jevgenij Pavlovič je mrzutý a podrážděný, tváří se nepřátelsky a nemá v očích už vůbec to co dřív.

"Jdete teď k nemocnému?"

"Ano... mám strach," řekl kníže.

"Nemějte strach. Bude žít nejméně šest neděl a možná že se tu dokonce trochu zotaví. Nejlépe by bylo, kdybyste ho zítra poslal pryč."

"Snad jsem ho k tomu opravdu dohnal tím, že jsem... nic neříkal; snad se domníval, že i já pochybuji o tom, že se zastřelí? Co myslíte, Jevgeniji Pavlyči?"

"Nic takového. Jste příliš dobrý, když si ještě děláte starosti.

Slýchával jsem, ale nikdy jsem to na vlastní oči neviděl, že se člověk zastřelí jen proto, aby ho chválili, nebo ze zlosti, že ho za to nikdo nechválí. Ale předem bych nebyl věřil, že je možné tak naprosté odhalení vlastní slabosti! Přece jen ho zítra pošlete pryč."

"Myslíte, že se opravdu zastřelí?"

"Ne, teď už ne. Ale chraňte se našich domácích. Lacenairů!

Opakuji vám, že zločin bývá příliš častým útočištěm této neschopné, netrpělivé a chtivé nicotnosti."

"Cožpak tohle je Lacenaire?"

"V podstatě ano, jenže snad může vystupovat v různých obměnách.

Jste si jist, že tento pán není schopen třeba jen 'žertem', jak prve sám doznal ve svém 'Vysvětlení', zabít deset lidí? Ta jeho slova mi teď nedají spát!"

"Jste snad příliš úzkostlivý."

"Divím se vám, kníže; nevěříte, že by teď dokázal zabít deset lidí?"

"Bojím se vám odpovědět. Je to všechno tak zvláštní, avšak..."

"Nuže, jak myslíte!" podrážděně ukončil rozmluvu Jevgenij Pavlovič, "ostatně máte odvahu. Jen abyste se nedostal mezi těch deset."

"Nejpravděpodobnější je, že nikoho nezabije," řekl kníže a zamyšleně pohlédl na Jevgenije Pavloviče.

Radomskij se zlostně zasmál.

"Nashledanou! Musím už jít! A všiml jste si, že odkazoval kopii své zpovědi Aglaje Ivanovně?"

"Ano, všiml a... přemýšlím o tom."

"Tak vidíte, to pro případ oněch deseti," opět se zasmál Jevgenij Pavlovič a odešel.

Za hodinu potom, už před čtvrtou, sestoupil kníže do parku.

Pokoušel se usnout, ale marně, srdce mu příliš vzrušeně tlouklo.

Ostatně doma bylo všechno v pořádku a poměrně v klidu. Nemocný usnul a přivolaný lékař prohlásil, že zvláštní nebezpečí zatím nehrozí. Lebeděv, Kolja a Burdovskij se usadili v pokoji nemocného, aby u něho střídavě bděli. Nebyl tedy důvod k obavám.

Neklid knížete se však neustále stupňoval. Bloudil parkem, roztržitě se rozhlížel a překvapeně se zastavil, když došel k pódiu před hudebním pavilónem a uzřel řadu prázdných laviček a pultů pro orchestr. To místo ho zarazilo a bůhvíproč mu připadalo strašně šeredné. Vracel se touž cestou, kterou šel včera s Jepančinovými k hudebnímu pavilónu, došel k zelené lavičce, určené k dostaveníčku, usedl na ni a hlasitě se rozesmál, což ho vzápětí nesmírně zamrzelo. Zase se ho zmocnil tesklivý neklid, nejraději by někam odešel... Nevěděl kam. Na stromě nad ním zpíval pták a kníže po něm pátral očima v listoví; najednou se ptáček vznesl ze stromu a kníže si hned bůhvíproč vzpomněl na onu "mušku" v "hřejivém slunečním svitu", o níž Ippolit psal, že "i ta zná své místo a je účastnicí společného chóru, zatímco on je zavržen". Uvědomil si, že ho ta věta už předtím zarazila. Ozvala se v něm dávno zapomenutá vzpomínka a náhle mu jasně vytanula v mysli.

Bylo to ve Švýcarech, v prvém roce jeho léčení, dokonce v prvých měsících. Tehdy byl ještě docela jako idiot, ani mluvit dobře neuměl a někdy ani nerozuměl, co se po něm žádá. Jednoho jasného slunečního dne si vyšel do hor a dlouho tam chodil s jakousi trýznivou, leč neujasnitelnou myšlenkou. Nad sebou měl zářivou oblohu, dole jezero, kolem dokola světlý, nedozírný obzor bez konce. Dlouho se díval a soužil se. Teď si vzpomínal, jak vztahoval ruce k oné jasné, nekonečné modři a plakal. Trápilo ho, že je tomu všemu docela cizí. Jaký je to hodokvas, jaká neustálá velká slavnost bez konce, která ho odedávna, už od dětství tak vábila a které se nijak nemůže zúčastnit! Každého jitra vychází stejně zářivé slunce; každého jitra se vodopád duhově leskne, každého večera nejvyšší zasněžená hora tam v dáli na obzoru plane purpurovým ohněm; "každá malá muška, která kolem něho bzučí v hřejivém slunečním svitu, je účastnicí tohoto chóru, zná své místo, oblíbila si je a je šťastná"; každá tráva si roste a je šťastná! Všechno má svou cestu, všechno zná svou cestu, s písní odchází a s písní přichází. Jedině on nic nezná, nic nechápe, ani lidi, ani zvuky, je všemu cizí, je vyděděnec. Ach, tehdy ovšem nemohl použít takových slov a takto vyjádřit svou otázku, trpěl tiše a němě. Teď se mu však zdálo, že tohle všecko říkal i tehdy, úplně stejnými slovy, a že i tu "mušku" převzal Ippolit od něho, z jeho tehdejších slov a slz. Věřil tomu a srdce se mu rozbušilo při té myšlence...

Usnul na lavičce, ale neklid ho pronásledoval i ve spánku. Když usínal, vzpomněl si, že Ippolit chce zabít deset lidí, a usmál se nejapnosti té domněnky. Kolem něho bylo krásné, jasné ticho, bylo slyšet pouze šelestění listů, jež zdánlivě ještě stupňuje dojem klidu a osamění. Zdálo se mu velmi mnoho snů, všechny byly neklidné a co chvíli se zachvěl. Nakonec k němu přišla žena. Znal ji, až bolestně ji znal, vždycky by ji mohl pojmenovat a ukázat, ale teď však kupodivu měla docela jiný obličej, než jaký vždycky znával, a on ji až mučivě nechtěl uznat za onu ženu. V obličeji se zračilo tolik pokání a hrůzy, jako by byla veliká hříšnice, jež právě spáchala hrozný zločin. Na její bledé tváři se chvěla slza. Zvala ho pohybem ruky za sebou a položila si prst na rty, jako by ho upozorňovala, aby ji následoval tiše. Srdce mu usedalo; za nic, za nic na světě ji nechtěl pokládat za hříšnici, cítil však, že teď hned se přihodí něco hrozného, důležitého pro celý jeho život. Chtěla mu patrně ukázat cosi zde, nedaleko, v parku. Vstal, aby ji následoval, ale vtom se vedle něho ozval jasný, svěží smích a čísi dlaň se náhle octla v jeho ruce.

Uchopil ji, pevně sevřel a procitl. Před ním stála Aglaja a hlasitě se smála.

VIII

Smála se, ale byla zároveň mrzutá.

"Spí! Vy jste spal!" zvolala s pohrdavým údivem.

"To jste vy!" zakoktal kníže, který se ještě docela nevzpamatoval a udiveně si uvědomoval její přítomnost, "ach ano! Ta schůzka!...

já tu usnul!"

"Viděla jsem."

"Nebudil mě nikdo jiný? Nikdo tu nebyl kromě vás? Myslel jsem, že tu byla... jiná žena."

"Byla tu jiná žena..."

Posléze nadobro procitl.

"Byl to jen sen," řekl zamyšleně, "to je zvláštní, v takové chvíli takový sen... Posaďte se."

Vzal ji za ruku a posadil na lavičku, sám usedl vedle ní a zamyslel se. Aglaja mlčela a zkoumavě si svého společníka prohlížela. Kníže se na ni také díval, ale chvílemi tak, jako by ji vůbec neviděl! Začala se zardívat.

"Ach ano!" zachvěl se kníže, "Ippolit se zastřelil!"

"Kdy? U vás?" zeptala se Aglaja bez zvláštního údivu, "včera večer byl přece ještě naživu? Jak jste tu po tom všem mohl spát?"

zvolala najednou oživeně.

"Totiž on nezemřel, pistole nevystřelila."

Na Aglajino naléhání musel kníže bez meškání a velmi podrobně vyprávět celý příběh minulé noci. Když povídal, neustále ho pobízela ke spěchu, třebaže ho sama přerušovala nesčetnými, vesměs podružnými otázkami. Mimo jiné vyslechla s velkým zájmem to, co říkal Jevgenij Pavlovič, dokonce si to nechala několikrát opakovat.

"Teď už dost, musíme si pospíšit," řekla nakonec, když všechno vyslechla, "můžeme tu být jen hodinu, do osmi, protože v osm se musím bezpodmínečně vrátit domů, aby se nedověděli, že jsem tu byla. Přišla jsem totiž za jistým účelem, musím vám něco říci.

Jenže vy jste mě teď úplně popletl. O Ippolitovi soudím, že mu rozhodně musela pistole selhat, to se k němu lépe hodí. Ale vy opravdu myslíte, že se chtěl určitě zastřelit, že v tom nemohl být podvod?"

"Nebyl to podvod."

"Ano, to je pravděpodobnější. Tak on napsal, abyste mi předal jeho zpověď? Proč jste mi ji nepřinesl?"

"Vždyť přece nezemřel. Zeptám se ho."

"Jen ji přineste, nemusíte se ho ptát. Jistě mu to bude velmi milé, protože se třeba chtěl zastřelit zrovna proto, abych si potom přečetla jeho zpověď. Prosím, prosím, nesmějte se mým slovům, Lve Nikolajeviči, opravdu to tak mohlo být."

"Nesměji se, protože sám věřím, že to tak opravdu mohlo být."

"Věříte? Copak i vy si to myslíte?" užasla najednou Aglaja.

Vyptávala se chvatně, mluvila rychle, ale chvílemi jako by se mátla a často nedopovídala. Byla neobyčejně vzrušená, a třebaže se tvářila velmi odhodlaně a poněkud vyzývavě, snad se přece jen trochu bála. Měla na sobě velmi jednoduché domácí šaty, které jí neobyčejně slušely. Často se zachvěla, zčervenala a seděla na kraji lavičky. Ochotný souhlas knížete, že se Ippolit chtěl zastřelit proto, aby si přečetla jeho zpověď, ji velmi překvapil.

"On ovšem chtěl," vysvětloval kníže, "abychom ho kromě vás pochválili i my..."

"Jako to, pochválili?"

"Inu... jak bych vám to řekl? Je to velmi těžké vyjádřit. Snad chtěl, aby ho všichni obklopili a řekli mu, že ho mají velmi rádi a váží si ho, aby ho všichni začali prosit a přemlouvat, aby zůstal naživu. Opravdu je možné, že na vás přitom myslel ze všech nejvíc, protože se o vás zmínil v takovém okamžiku... ačkoli snad ani sám nevěděl, že má na mysli zrovna vás."

"Tomuhle už vůbec nerozumím - měl na mysli a nevěděl, že má na mysli. Ale počkejte, snad přece už rozumím. Víte, že jsem se sama chtěla asi třicetkrát otrávit, už jako třináctileté děvče, a všechno to vypsat v dopise rodičům, a také jsem si představovala, jak budu ležet v rakvi a všichni mě budou oplakávat a vyčítat si, že na mě byli tak zlí... Proč se zase usmíváte," zeptala se rychle a svraštila obočí, "na co vy asi myslíte, když sníte o samotě? Snad si představujete, že jste polní maršálek a porazil jste Napoleona."

"Na mou duši, myslím na to, zvláště před usnutím," zasmál se kníže, "jenže neporážím Napoleona, ale pořád jen Rakušany."

"Nemám v úmyslu s vámi žertovat, Lve Nikolajeviči. S Ippolitem si promluvím sama, prosím, vyřiďte mu to. Od vás se mi to vůbec nelíbí, protože je velmi hrubé vidět a posuzovat lidské nitro tak, jak vy posuzujete Ippolita. Nemáte v sobě špetku něžnosti.

Je to jen pravda, a tedy nespravedlnost."

Kníže se zamyslel.

"Myslím, že mi křivdíte," řekl, "nevidím přece nic špatného na Ippolitových myšlenkách, protože tak jako on jsou náchylní myslet všichni. Možná o tom ani nepřemýšlel, jenom si přál... přál si naposled setkat se s lidmi a zasloužit si jejich úctu a lásku, a to jsou přece velmi

krásné city. Jenže to všechno dopadlo nějak jinak, je tu nemoc a ještě snad cosi jiného! A kromě toho někomu se vždycky všechno podaří, zatímco jiný všechno poplete..."

"To jste jistě dodal o sobě!" ptala se Aglaja.

"Ano, o sobě," přiznal kníže, necítil v otázce žádný osten.

"Ale přece jen bych na vašem místě neusnula. Vy asi kam se vrtnete, tam hned spíte, to není od vás vůbec hezké."

"Víte, nespal jsem celou noc a potom jsem hodně chodil, byl jsem u hudby..."

"U jaké hudby?"

"Tam, co včera hráli, a potom jsem přišel sem, sedl si, přemýšlel a nakonec jsem usnul."

"Ach tak? To by svědčilo ve váš prospěch... A proč jste šel k hudbě?"

"Nevím, jen tak..."

"Dobrá, dobrá, až potom. Pořád mě přerušujete a co je mi po tom, že jste šel k hudbě? O jaké ženě se vám zdálo?"

"O... o... vy jste viděla...?"

"Rozumím, velmi dobře rozumím. Vy ji hodně... Jakou jste ji viděl ve snu, jak vypadala? Ale ostatně nechci nic vědět," prohlásila najednou mrzutě. "Neskákejte mi do řeči."

Na okamžik se odmlčela, jako by sbírala odvahu nebo se snažila zaplašit rozladění.

"Podívejte se, pozvala jsem vás proto, že vám chci navrhnout, abyste byl mým přítelem. Proč se na mne tak upřeně díváte?"

dodala téměř rozhněvaně.

Kníže se na ni v tu chvíli opravdu upřeně zadíval, neboť si všiml, že se opět úžasně zardívá. Čím víc se červenala, tím větší mívala na sebe zlost, o čemž výmluvně svědčily její planoucí oči.

Vzápětí pak přenášela svůj hněv na toho, s kým rozmlouvala, ať byl vinen či nikoliv, a pouštěla se s ním do hádky. Protože znala a uvědomovala si svou plachost a ostýchavost, málokdy se zúčastňovala rozhovoru a byla zamlklejší než její sestry, někdy až příliš mlčenlivá. Když pak musela, zvláště v takových choulostivých případech, přece jen promluvit, tvářila se neobyčejně povzneseně a jakoby vyzývavě. Vždycky předem cítila, že se dříve či později začervená.

"Nebo snad nechcete přijmout mou nabídku?" zvysoka oslovila knížete.

"Chci, jenže snad není nutné... totiž vůbec jsem se nedomníval, že je takové nabídky zapotřebí," rozpačitě koktal kníže.

"Co jste se tedy domníval? Proč bych vás sem jinak zvala? Co si vůbec myslíte? Nepokládáte mě snad za hloupou holku jako všichni u nás?"

"Nevěděl jsem, že vás pokládají za hloupou holku, a já... já vás za ni nepokládám."

"Nepokládáte? To je od vás velmi vtipné. A zvlášť vtipně řečeno."

"Myslím, že jste někdy dokonce velmi chytrá," pokračoval kníže.

"Předtím jste řekla velmi duchaplnou věc. Na mé pochybnosti o Ippolitovi jste řekla: 'Je to jen pravda, a tedy nespravedlivé.' To si zapamatuji a promyslím."

Aglaja se náhle rozzářila radostí. Všechny tyto proměny se v ní děly neobyčejně zjevně a nesmírně rychle. Kníže byl také potěšen, dokonce se při pohledu na ni radostně usmál.

"Poslyšte," začala zase, "dlouho jsem na vás čekala, abych vám mohla všechno povědět, čekala jsem už od té doby, co jste mi odtamtud poslal ten dopis, dokonce už dřív... polovičku jste ode mne slyšel už včera. Pokládám vás za velmi čestného a upřímného člověka, nejčestnějšího a nejupřímnějšího ze všech, a když o vás říkají, že váš rozum... totiž, že váš rozum byl dříve zakalen, nemají pravdu. Jsem o tom přesvědčena a hádám se kvůli tomu, protože i když to skutečně nemáte v hlavě docela v pořádku (nesmíte se zlobit, mluvím z vyššího hlediska), máte zato hlavní rozum mnohem lepší než všichni ostatní, dokonce takový, o jakém se jim ani nesní, neboť je dvojí rozum: hlavní a vedlejší. Mám pravdu? Viďte, že mám pravdu?"

"Snad máte pravdu," pronesl kníže s námahou, srdce mu vzrušeně tlouklo.

"Věděla jsem, že mi porozumíte," pokračovala vážně. "Kníže Š. a Jevgenij Pavlyč to o tom dvojím rozumu vůbec nechápou, ani Alexandra, a považte, mamá mě pochopila."

"Velmi se podobáte Lizavetě Prokofjevně."

"Jak to? Opravdu?" podivila se Aglaja.

"Na mou duši ano."

"Děkuji vám," řekla po kratičkém zamyšlení, "jsem velmi ráda, že se jí podobám. Vy si ji tedy hodně vážíte?" dodala, aniž si uvědomila naivnost své otázky.

"Opravdu hodně a mám radost, že jste to tak bezprostředně pochopila."

"Mám také radost, protože jsem si všimla, že se jí leckdy posmívají. Teď vám řeknu to nejdůležitější: Dlouho jsem přemýšlela a nakonec jsem si zvolila vás. Nechci, aby se mi doma smáli, nechci, aby mě pokládali za hloupou holku, nechci, aby si mě dobírali... Všechno jsem si to naráz uvědomila a bez milosti odmítla Jevgenije Pavlyče, protože nechci, aby mě pořád vdávali!

Chci... chci... chci utéci z domova a vás jsem si zvolila za pomocníka."

"Utéci z domova!" zvolal kníže.

"Ano, ano, ano, utéci z domova!" vzplanula náhle neobvyklým hněvem, "už nechci, aby mě pořád nutili se červenat. Nechci se červenat ani před nimi, ani před knížetem Š., ani před Jevgenijem Pavlyčem, vůbec před nikým, a proto jsem si vybrala vás. S vámi budu mluvit o všem, docela o všem, i o tom nejdůležitějším, když budu chtít a vy zas nesmíte nic tajit přede mnou. Chci alespoň s jedním člověkem mluvit o všem jako sama se sebou. Najednou všichni začali říkat, že na vás čekám a že vás miluji. Bylo to už před vaším příjezdem, ale já jsem jim váš dopis neukázala. Chci být odvážná a ničeho se nebát. Nechci jezdit na jejich bály, chci být užitečná. Už dávno jsem chtěla utéci. Dvacet let mě drží jako pod zámkem a pořád mě jen vdávají. Už ve čtrnácti letech jsem chtěla pryč, i kddyž jsem byla ještě hloupá. Teď už mám všechno promyšleno a čekala jsem na vás, abych se vás zeptala, jaké je to vlastně v cizině. Neviděla jsem ani jeden gotický chrám, chci se podívat do Říma, chci si prohlédnout všechny vědecké sbírky, chci studovat v Paříži. Celý minulý rok jsem se připravovala, učila se a přečetla spoustu knih; přečetla jsem všechny zakázané knihy.

Alexandra a Adelaida čtou všechny knihy, ony můžou, ale mně je nedají, nade mnou je dohled. Nechci se přít se sestrami, ale matce i otci jsem už dávno oznámila, že hodlám stůj co stůj změnit své sociální postavení. Hodlám se věnovat výchově dětí a spoléhám přitom na vás, protože jste říkal, že máte děti rád.

Mohli bychom se společně věnovat výchově, a když ne hned, tak alespoň v budoucnu. Budeme spolu přinášet lidem užitek, nechci zůstat generálskou dcerkou... Řekněte, jste hodně vzdělaný?"

"Ó, vůbec ne."

"To je škoda, já myslela... jak to, že jsem si to myslela? Ale přece mě musíte vést, protože jsem si vás zvolila."

"To nemá smysl, Aglajo Ivanovno."

"Chci, chci utéct z domova!" zvolala a oči jí zas zaplanuly, "a jestli odmítnete, vezmu si Gavrila Ardalionoviče. Nechci, aby mě doma pokládali za špatnou ženskou a vyčítali mi bůhvíco."

"Máte rozum?" kníže div nevyskočil z lavičky, "co vám vyčítali, kdo vám co vyčítá?"

"Doma, všichni, matka, sestry, otec, kníže Š., ba i váš protivný Kolja! I když to neříkají přímo, určitě si to myslí. Mamá celý den stonala a na druhý den mi Alexandra a papá řekli, že sama nevím, co říkám a jaká slova užívám. Ale já jsem jim rovnou odsekla, že všemu rozumím, všem slovům, že už nejsem malá a že jsem předloni schválně přečetla dva romány Paula de Kocka, abych se všechno dověděla. Když to mamá slyšela, div nepadla do mdlob."

Knížete najednou napadla zvláštní myšlenka. Pozorně se zahleděl na Aglaju a usmál se. Ani se mu nechtělo věřit, že před ním sedí totéž pyšné děvče, které mu kdysi tak zvysoka a odměřeně předčítalo dopis Gavrily Ardalionoviče. Nemohl pochopit, jak to, že se z pyšné, nepřístupné krasavice mohlo vyklubat takové děcko, které možná ani teď nerozumí všem slovům.

"Vy jste žila pořád doma, Aglajo Ivanovno?" zeptal se, "totiž chci říct, nikdy jste nechodila do nějaké školy nebo nestudovala v ústavu?"

"Nikdy jsem nikam nechodila, pořád jsem seděla doma jako zazátkovaná v láhvi a z láhve se rovnou provdám. Proč se zase usmíváte? Vidím, že se mi také posmíváte a držíte s nimi," dodala a hrozivě se zamračila, "nezlobte mě, stejně nevím, co se se mnou děje... zřejmě jste sem přišel v pevné víře, že jsem do vás zamilovaná a pozvala jsem si vás na dostaveníčko," ohrazovala se podrážděně.

"Včera jsem se toho skutečně obával," prostomyslně se podřekl kníže (byl velmi zmaten), "ale dnes jsem přesvědčen, že..."

"Cože! vykřikla Aglaja a spodní ret se jí najednou začal chvět, "vy jste se obával... vy jste se opovážil myslet, že... Panebože!

Snad jste mě nakonec nepodezříval, že jsem vás sem pozvala proto, abych vás lapila do sítí a aby nás tu přistihli a přinutili vás, abyste si mě vzal..."

"Aglajo Ivanovno! Že se nestydíte! Jak se mohla taková ošklivá myšlenka zrodit ve vašem čistém, nevinném srdci? Sázím se, že sama nevěříte jedinému slovu a... sama nevíte, co říkáte!"

Aglaja seděla se sklopenýma očima, jako by se polekala vlastních slov.

"Vůbec se nestydím," bručela, "z čeho soudíte, že mám nevinné srdce? A jak jste se mohl tenkrát odvážil poslat mi zamilovaný dopis?"

"Zamilovaný dopis? Můj dopis že byl zamilovaný? To byl ten nejuctivější dopis a vytryskl mi ze srdce v nejtěžší chvíli mého života! Vzpomněl jsem si tehdy na vás jako na světlou bytost...

já..."

"No dobrá, dobrá," přerušila ho náhle docela jiným tónem, velmi kajícně a téměř polekaně. S odvrácenýma očima se k němu dokonce naklonila, jako by se chtěla dotknout jeho ramene a ještě důtklivěji poprosit, aby se nezlobil. "Dobrá, dobrá," dodala a hrozně se zastyděla, "cítím, že jsem použila velmi hloupý výraz.

To já jen tak... abych vás zkoušela. Myslete si, že jsem nic neřekla. Jestli jsem vás urazila, odpusťte mi prosím, nedívejte se mi do obličeje, otočte se. Vytýkáte mi, že je to velmi ošklivá myšlenka, ale to já schválně, abych vás pozlobila. Někdy se sama bojím toho, co chci říci, a pak to přece řeknu. Povídal jste teď, že jste ten dopis napsal v nejtěžší chvíli svého života... Vím, v jaké to bylo chvíli," pronesla tiše a opět se zadívala k zemi.

"Ó, kdybyste věděla všechno!"

"Vím všechno!" zvolala v novém návalu vzrušení, "žil jste tenkrát celý měsíc v jednom bytě s tou ohavnou ženou, s kterou jste utekl..."

Nyní se už nečervenala, nýbrž zbledla a náhle vstala z lavičky, jako by zapomněla na všechno kolem, ale vzápětí se vzpamatovala a usedla, rty se jí ještě dlouho chvěly. Chvíli bylo ticho. Kníže byl strašně překvapen nenadálým obratem a nevěděl, čemu jej připisovat.

"Vůbec vás nemám ráda," řekla najednou úsečným hlasem.

Kníže neodpověděl. Opět chvíli mlčeli.

"Miluju Gavrilu Ardalionoviče," vyhrkla, ale sotva slyšitelně a ještě víc sklonila hlavu.

"To není pravda," řekl kníže také téměř šeptem.

"Cožpak lžu? Je to pravda. Dala jsem mu slovo, předevčírem, na téhle lavičce."

Kníže se ulekl a okamžitě přemýšlel.

"Není to pravda," opakoval pevně, "všechno jste si vymyslela."

"Jste úžasně zdvořilý. Tak abyste věděl, on se polepšil a miluje mě víc než svůj život. Popálil si přede mnou ruku, jen aby mi dokázal, že mě miluje víc než svůj život."

"Popálil si ruku?"

"Ano, schválně. Věřte si nebo ne - mně je to jedno."

Kníže se opět odmlčel. Aglajina slova zněla vážně, byla rozzlobená.

"Copak sem přinesl svíčku, když se to stalo tady? Jinak si to neumím představit."

"Ano... svíčku. Co je na tom divného?"

"Jenom tak nebo ve svícnu?"

"Nu ano... ne... půl svíčky, oharek... celou svíčku... co na tom záleží, nezlobte mě! Také zápalky si přinesl, abyste věděl!

Rozsvítil svíčku a celou půlhodinu nad ní držel prst, copak to není možné?"

"Viděl jsem ho včera, prsty měl v pořádku."

Aglaja najednou vyprskla smíchy.

"Víte, proč jsem teď lhala?" obrátila se najednou ke knížeti s dočista dětskou důvěřivostí a rty se jí ještě zachvívaly smíchem, "protože když člověk lže, tedy když chytře vplete do řeči něco neobvyklého, něco hodně výstředního, něco takového, co je hodně zarážející a nepravděpodobné, působí lež mnohem věrohodněji.

Všimla jsem si toho. Jenže mně se to teď nepovedlo, protože jsem neuměla..."

Vtom se zase zamračila, jako by si na něco vzpomněla.

"Když jsem vám tehdy," obrátila se ke knížeti, dívajíc se na něho vážně, ba smutně, "když jsem vám tehdy přednesla 'Truchlivého rytíře', chtěla jsem... chtěla jsem vás tím sice za něco pochválit, ale zároveň jsem vás chtěla i veřejně pokárat za vaše chování. A ukázat vám, že všechno vím..."

"Jste ke mně velmi nespravedlivá... i k té nešťastnici, o které jste se prve tak hrozně vyjádřila, Aglajo..."

"Protože všechno vím, proto jsem se tak vyjádřila! Vím, jak jste jí před půl rokem přede všemi nabídl manželství. Nepřerušujte mě, vidíte, že mluvím bez komentáře. A ona utekla s Rogožinem. Potom jste s ní žil v jakési vesnici nebo městě a ona od vás ke komusi utekla." Aglaja se strašně začervenala.

"Potom se zase vrátila k Rogožinovi, který ji miluje jako... jako blázen. A teď vy, také velmi moudrý člověk, jste se za ní přihrnul sem, jen co jste se dověděl, že se vrátila do Petrohradu. Včera večer jste se postavil na její ochranu a teď jste ji viděl ve snu... Vidíte, že všechno vím; přijel jste sem přece kvůli ní, viďte, že kvůli ní?"

"Ano, kvůli ní," tiše odpověděl kníže a ve smutném zamyšlení sklonil hlavu, proto neviděl, jak po něm Aglaja blýská očima, "kvůli ní, jen abych se dověděl... Nevěřím, že bude šťastná s Rogožinem, ačkoli... zkrátka nevím, co bych teď pro ni mohl udělat a jak jí pomoci, ale přijel jsem..."

Zachvěl se a vzhlédl na Aglaju, nevraživě ho poslouchala.

"Jestli jste přijel a nevíte proč, máte ji asi hodně rád," řekla nakonec.

"Ne," odpověděl kníže, "já ji nemiluji. Och, kdybyste věděla, s jakou hrůzou vzpomínám na dny, které jsem s ní prožil!"

Při těch slovech se celý zachvěl.

"Povězte mi všechno," řekla Aglaja.

"Není v tom nic, co byste nemohla vyslechnout. Nevím, proč jsem to všechno chtěl vyprávět vám, jedině vám. Snad proto, že jsem vás skutečně měl velmi rád. Ta nešťastnice je hluboce přesvědčena, že je nejhříšnější, nejbídnější stvoření na světě.

Ó, netupte ji, neházejte po ní kamenem. Sama se tolik trápí vědomím své nezasloužené hanby! A čím se provinila, můj Bože!

Ustavičně jen zoufale volá, že se necítí vinna, že je obětí lidí, obětí prostopášníka a ničemy. Ale ať prohlašuje cokoli, ujišťuji vás, že ona sama si nevěří a celým svým vědomím je přesvědčena, že je... sama vinna. Když jsem se pokoušel zaplašit její bezútěšnost, tolik trpěla, že se mé srdce nikdy nezotaví, dokud nezapomenu na ty strašné dny. Mám pocit, jako bych měl navěky probodnuté srdce. Utekla ode mne, a víte proč? Právě proto, aby mi dokázala, že je - bídná. Ale nejhroznější na tom je, že snad ani sama nevěděla, že mi to chce dokázat, a utekla proto, že měla naléhavé vnitřní nutkání provést špatný skutek, aby si vzápětí mohla říci: Tak teď jsi provedla další hanebnou věc, jsi tedy podlá ničemnice! Vy to snad ani nemůžete chápat, Aglajo! Víte, ona v tom neustálém vědomí vlastní hanby snad nachází strašnou a nepřirozenou útěchu, jako by se někomu mstila. Někdy jsem ji dovedl tak daleko, že snad na chvíli zahlédla kolem sebe světlo; vzápětí ji však znova přemohla zloba, a to natolik, že mi trpce vyčítala, jako bych se stavěl vysoko nad ni, což mi ani ve snu nenapadlo, a nakonec mi na mou nabídku manželství přímo prohlásila, že nestojí o ničí povýšený soucit

ani pomoc, ani 'povznášení k sobě'. Viděla jste ji včera, a snad si nemyslíte, že je šťastná s těmi lidmi, že je to pro ni vhodná společnost!

Nevíte, jak bystrého má ducha a co všechno dovede chápat! Někdy jsem dokonce žasl!"

"Také jste jí držel taková... kázání?"

"Ne," zamyšleně pokračoval kníže, který si nevšiml tónu otázky, "většinou jsem mlčel. Často jsem chtěl mluvit, ale opravdu jsem někdy nevěděl, co říci. Víte, v jistých případech je lépe nemluvit. Miloval jsem ji, velmi jsem ji miloval... ale potom...

potom... potom ona všechno uhodla."

"Co uhodla?"

"Že k ní cítím pouze lítost a že... už ji nemiluji."

"Co vy víte, možná se opravdu zamilovala do toho... statkáře, s kterým utekla?"

"Ne, vím všechno, jenom se mu vysmívala."

"A vám se nikdy nevysmívala?"

"N-ne. Smála se ze zlosti. V hněvu mi činila hrozné výtky - a sama tím trpěla! Ale... potom.... ach ne, nepřipomínejte mi to prosím!"

Zakryl si obličej rukama.

"A víte, že mi téměř denně píše?"

"Tedy je to pravda!" zvolal kníže znepokojeně, "slyšel jsem o tom, ale nemohl jsem tomu věřit."

"Od koho jste to slyšel?" ustrašeně se zachvěla Aglaja.

"Rogožin mi to včera řekl, jenže ne docela jasně."

"Včera? Včera ráno? Kdy včera? Před koncertem, nebo po něm?"

"Po něm. Ve dvanáct hodin v noci."

"Ach tak, když tedy Rogožin... A víte, co mi v těch dopisech píše?"

"Ničemu bych se nedivil. Je šílená."

"Tumáte." Aglaja vytáhla z kapsy tři dopisy v obálkách a hodila je knížeti. "Už týden mě prosí, přemlouvá a láká, abych s za vás provdala. Ona... no ano, je chytrá, i když nemá rozum docela v pořádku, máte pravdu, je mnohem chytřejší než já... píše mi, že je do mne zamilovaná, že denně vyhledává příležitost, aby mě mohla vidět alespoň zdálky. Píše, že mě milujete, že to ví, už dávno prý si toho, všimla, a že jste spolu o mně mluvili. Chce vás vidět

šťastného, věří, že jedině já pro vás znamenám štěstí... Píše tak divně... zvláštně... Nikomu jsem ty dopisy neukázala, čekala jsem na vás. Víte, co to znamená? Nic vás nenapadá?"

"Je to šílenství, důkaz její pomatenosti," řekl kníže a rty se mu zachvěly.

"Snad nepláčete?"

"Ne, Aglajo, ne, nepláču," podíval se na ni kníže.

"Ale co mám dělat? Co mi radíte? Nemohu přece přijímat ty dopisy!"

"Ó, nechte ji, prosím vás!" zvolal kníže, "co byste mohla dělat v takové smutné záležitosti. Vynasnažím se, aby vám už nepsala."

"Pak jste ale člověk bez srdce!" zvolala Aglaja, "copak nevidíte, že není zamilovaná do mě, ale že miluje vás, pouze vás! Všechno jste v ní postřehl, a jen tohle vám uniklo? Víte, co to je, co znamenají ty dopisy? Je to žárlivost; ba víc než žárlivost!

Ona... myslíte, že si opravdu vezme Rogožina, jak píše tady v těch dopisech? Vždyť se zabije hned druhý den po naší svatbě!"

Kníže se zachvěl, srdce mu přestávalo bít. Ale s údivem se díval na Aglaju. Zdráhal se přiznat, že tohle dítě je už dávno ženou.

"Bůh je mi svědkem, Aglajo, že bych dal svůj život za to, abych jí vrátil klid a udělal ji šťastnou, ale... já už ji nemohu milovat, a ona to ví!"

"Tedy se obětujte, to se k vám zrovna hodí! Jste přece takový veliký dobrodinec. A neříkejte mi Aglajo... Už prve jste mě prostě oslovil Aglajo... Musíte, jste povinen ji vzkřísit, musíte s ní zase odjet, abyste jí vrátil klid a usmířil její srdce. Ale vždyť vy ji také milujete!"

"Nemohu se tak obětovat, i když jsem dříve chtěl a... snad chci i teď. Ale vím určitě, že ona se mnou zahyne, a proto ji opouštím.

Měl jsem se s ní sejít dnes v sedm hodin a snad tam teď ani nepůjdu. Ve své hrdosti mi nikdy neodpustí mou lásku a zahyneme oba! Je to nepřirozené, ale zde je všechno nepřirozené. Říkáte, že mě milujete, ale copak tohle je láska? Copak může být nějaká láska po tom, co jsem už vytrpěl? Ne, je to něco jiného než láska!"

"Jak jste zbledl!" polekala se náhle Aglaja.

"To nic není, málo jsem spal, zeslábl jsem. Já... opravdu jsme tenkrát o vás mluvili, Aglajo..."

"Je to tedy pravda? Skutečně jste s ní mohl o mně mluvit... a jak jste mě mohl milovat, když jste mě viděl jednou v životě?"

"Nevím. V tehdejších chmurných dnech jsem snad toužil... snil o novém úsvitu... Nevím, proč jsem si vzpomněl nejdříve na vás.

Napsal jsem vám tenkrát pravdu, že nevím. Všechno to byl jen sen, vyvolaný tehdejší hrůzou... Potom jsem začal pracovat; vůbec bych sem nepřijel...

"Přijel jste tedy kvůli ní?"

V Aglajině hlase se cosi zachvělo.

"Ano, kvůli ní."

Uplynul okamžik chmurného oboustranného mlčení. Aglaja vstala.

"Když říkáte," začala rozechvělým hlasem, "když sám věříte, že ta... vaše žena... je šílená, tak mně přece nic není do jejích šílených fantazií... Prosím vás, Lve Nikolajeviči, vezměte ty tři dopisy a vraťte jí je zpátky! A jestliže," vykřikla náhle Aglaja, "jestliže se opováží mi ještě jednou poslat jediný řádek, tak jí vyřiďte, že si budu stěžovat otci a že ji dají zavřít..."

Kníže vyskočil a ustrašeně se díval na rozzuřenou Aglaju.

Najednou jako by se před ním rozestoupila mlha...

"Nemůžu takhle cítit... to není pravda," koktal.

"Je to pravda! Je!" křičela Aglaja téměř nepříčetně.

"Co je pravda? Jaká pravda!" ozval se náhle vedle nich polekaný hlas.

Před nimi stála Lizaveta Prokofjevna.

"Je pravda, že si vezmu Gavrilu Ardalionoviče! Že miluji Gavrilu Ardalionoviče a zítra s ním uteču z domova!" obořila se na ni Aglaja. "Slyšela jste? Je vaše zvědavost upokojena? Máte z toho radost?"

Rozběhla se domů.

"Ne, příteli, teď nesmíte odejít," zastavila knížete Lizaveta Prokofjevna, "buďte tak laskav a račte ke mně, pohovoříme si...

Takové trápení, stejně jsem celou noc oka nezamhouřila..."

Kníže šel za ní.

IX

Když Lizaveta Prokofjevna vešla do domu, zastavila se hned v prvním pokoji, dál už jít nemohla. Dočista vysílená klesla na pohovku, a dokonce zapomněla vybídnout knížete, aby se posadil.

Byla to dosti veliká místnost s kulatým stolem uprostřed, s krbem a spoustou květin na stolcích u oken a s druhými zasklenými dveřmi na zahradu v zadní stěně. Téměř současně vstoupily Adelaida s Alexandrou a zaraženě i tázavě hleděly na matku a na knížete.

Dívky vstávaly obvykle kolem deváté, pouze Aglaja si v posledních dvou třech dnech zvykla vstávat o něco dřív a procházela se v zahradě, ne však v sedm, nýbrž kolem osmé nebo i později.

Lizaveta Prokofjevna, které rozličné trampoty opravdu nedaly celou noc spát, vstala kolem osmé úmyslně proto, aby vyhledala v zahradě Aglaju; předpokládala, že dívka už vstala. Ale nenašla ji ani v zahradě, ani v ložnici. To už úplně ztratila hlavu a vzbudila starší dcery. Od služebné se dozvěděly, že Aglaja Ivanovna odešla již kolem sedmé do parku. Dívky se zasmály novému rozmaru své výstřední sestřičky a upozornily matinku, že půjde-li ji hledat do parku, Aglaja se ještě rozzlobí, a že teď jistě sedí s knihou na zelené lavičce, o které se již předevčírem zmiňovala a pro niž se div nepohádala s knížetem Š., protože neshledal v jejím umístění nic pozoruhodného. Když Lizaveta Prokofjevna dvojici přistihla a vyslechla dceřina podivná slova, z mnoha důvodů se strašně polekala. Avšak teď, když přivedla knížete domů, dostala strach, že se do té věci vůbec pustila. Proč by se vlastně Aglaja nemohla sejít s knížetem v parku a rozmlouvat s ním, i kdyby šlo o napřed smluvenou schůzku?

"Nemyslete si, milý kníže," vzmužila se nakonec, "že jsem vás přivlekla k výslechu... Po včerejším večeru, příteli, bych vás nejradši ani neviděla..."

Na okamžik se zarazila.

"Přece však byste velmi ráda věděla, jak jsem se dnes setkal s Aglajou Ivanovnou?" velmi klidně za ni dopověděl kníže.

"Ano, ráda bych...," vzplanula Lizaveta Prokofjevna. "Nebojím se přímých slov. Protože nikoho neurážím a nechci..."

"Prosím, není na tom nic urážlivého, jste přece matka. Sešli jsme se s Aglajou Ivanovnou u zelené lavičky přesně v sedm hodin ráno na její včerejší vyzvání. Včera večer mi na lístku sdělila, že mě dnes potřebuje vidět a mluvit se mnou o důležité věci. Sešli jsme se a hovořili celou hodinu o věcech týkajících se výhradně Aglaji Ivanovny, a to je všechno..."

"Ovšemže všechno, příteli, nepochybuji, že to je všechno,"

důstojně prohlásila Lizaveta Prokofjevna.

"Výborně, kníže!" řekla Aglaja, která právě vešla do pokoje, "děkuji vám z celého srdce, že i mne jste pokládal za neschopnou snížit se ke lži. Stačí vám to, mamá, nebo hodláte pokračovat ve výslechu?"

"Víš dobře, že dodnes jsem se před tebou nikdy a za nic nemusela červenat... ačkoliv bys z toho možná měla radost..." mentorsky odpověděla Lizaveta Prokofjevna. "Sbohem, kníže, promiňte mi, že jsem vás obtěžovala. Doufám, že nadále nebudete pochybovat o mé nezměnitelné úctě k vám."

Kníže se uklonil na obě strany a mlčky odešel. Alexandra s Adelaidou se pousmály a něco si mezi sebou šeptaly. Lizaveta Prokofjevna se na ně přísně podívala.

"My jenom proto, mamá," zasmála se Adelaida, "jak pěkně se kníže ukláněl. Jindy je úplný nemotora a teď najednou docela jako...

jako Jevgenij Pavlyč."

"Důstojnosti a jemnocitu učí srdce, nikoli taneční mistr,"

filozoficky usoudila Lizaveta Prokofjevna a odebrala se nahoru do svého pokoje, aniž na Aglaju pohlédla.

Když se kníže vrátil domů, bylo kolem deváté, zastihl na terase Věru Lukjanovnu a služebnou. Uklízely a zametaly včerejší spoušť.

"Sláva! Přece jen jsme stačily uklidit, než jste přišel!"

radostně řekla Věra.

"Dobrý den. Točí se mi trochu hlava, špatně jsem spal, rád bych si lehl."

"Tady na terase jako včera? Dobře. Řeknu všem, aby vás nebudili.

Tatínek někam odešel."

Služebná vyšla, Věra vykročila za ní, ale vrátila se a ustaraně přistoupila ke knížeti.

"Kníže, slitujte se na tím... nešťastníkem, nevyhánějte ho dnes."

"Vůbec ho nebudu vyhánět, ať se rozhodně sám."

"Teď už nic neprovede, a... nebuďte na něho přísný."

"Ne, pročpak?"

"A... nesmějte se mu, to je vlastně to hlavní."

"Ach, určitě ne!"

"Jsem hloupá, že na to upozorňuji takového člověka, jako jste vy," začervenala se Věra. "A přestože jste unaven," zasmála se, když odcházela, "máte v tuto chvíli takové báječné oči... takové šťastné."

"Opravdu šťastné?" oživeně se zeptal kníže a radostně se zasmál.

Ale Věra, vždycky chlapecky prostá a přímá, upadla najednou do rozpaků, ještě víc zrudla a s úsměvem spěšně odešla.

Jak je milá! pomyslil si kníže a vzápětí na ni zapomněl. Odebral se do rohu terasy, kde byla pohovka a před ní stolek. Usedl, zakryl si rukama tvář a chvíli tak poseděl, vtom však rychle a znepokojeně sáhl do postranní kapsy a vytáhl tři dopisy.

Vzápětí se však opět otevřely dveře a vešel Kolja. Kníže se téměř zaradoval, že mohl vložit dopisy zpět do kapsy a oddálit čtení.

"To jsou věci!" řekl Kolja, usedal na pohovku a zamířil přímo k věci, jak už takoví chlapci mívají ve zvyku. "Co teď soudíte o Ippolitovi? Přestal jste si ho vážit?"

"Proč... ale jsem tak unavený, Koljo... a je tak smutné o tom začínat... A co on?"

"Spí a bude spát ještě nejméně dvě hodiny. Chápu, nespal jste doma, chodil jste po parku... inu ovšem, rozčilení... jak by ne!"

"Jak víte, že jsem chodil po parku a nespal doma?"

"Věra mi to řekla. Domlouvala mi, abych k vám nechodil, ale nedalo mi to, aspoň na chvilku. Hlídal jsem teď dvě hodiny nemocného a právě jsem tam posadil Kosťu Lebeděva, aby mě vystřídal. Burdovskij odjel. Tak si lehněte, kníže. Dobrou... no, dobrý den! Ale víte, docela žasnu!"

"Ovšem... to všechno..."

"Ne, kníže, ne. Žasnu nad 'Zpovědí'. Hlavně nad tím místem, kde mluvil o Prozřetelnosti a budoucím životě. Je tam jedna ú-žas-ná myšlenka!"

Kníže se vlídně zadíval na Kolju, který jistě přišel jedině proto, aby si nejdříve mohl pohovořit o úžasné myšlence.

"Ale hlavní, hlavní tu není sama myšlenka, nýbrž okolnosti! Kdyby to napsal Voltaire, Rousseau, Proudhon, přečetl bych to se zájmem, jenže by mě to tolik neohromilo. Ale člověk, který určitě ví, že mu zbývá pouhých deset minut a přitom tohle prohlásí - to je hrdé! To je nejvyšší svoboda osobní důstojnosti, vždyť to je přímo výzva!... Ne, v tom je úžasná duševní síla! A po tomhle tvrdit, že úmyslně nevložil do pistole kapsli, je podlé a ničemné! A víte, vždyť včera použil lsti, oklamal nás. Vůbec jsem s ním nebalil kufr a vůbec jsem neviděl pistoli. Balil si všechno sám, a tak mě na chvíli docela popletl. Věra říkala, že ho tu necháte. Přísahám vám, že už není žádné nebezpečí, tím spíš, že ho nenecháme ani chvíli samotného."

"Kdo z vás u něho byl v noci?"

"Já, Kosťa Lebeděv a Burdovskij. Keller tam chvíli také pobyl a potom šel spát k Lebeděvovi, protože si u nás neměl kam lehnout.

Ferdyščenko také přespal u Lebeděva a odešel v sedm hodin.

Generál je pořád u Lebeděva, ale teď také odešel... Lebeděv za vámi možná přijde, hledal vás, nevím proč, dvakrát se po vás sháněl. Mám ho sem pustit, když si lehnete? Já jdu také spát. Ach ano, ještě bych vám rád něco řekl - překvapil mě generál.

Burdovskij mě před sedmou vzbudil na stráž, vlastně už krátce po šesté; vyšel jsem na okamžik a srazil se s generálem, byl tak opilý, že mě málem nepoznal. Stál přede mnou jako solný sloup, ale sotva se vzpamatoval, hned na mě spustil: 'Co nemocný?' zeptal se. 'Jdu se poptat, jak se daří nemocnému...' Pověděl jsem mu, jak a co. 'To je všechno dobré,' on na to, 'ale jdu sem hlavně proto, proto jsem vstal, abych tě varoval. Mám vážný důvod předpokládat, že před panem Ferdyščenkem se nesmí o všem mluvit a... je třeba mít se před ním na pozoru.' Rozumíte tomu, kníže?"

"Opravdu? Ostatně... nám to může být jedno."

"Ano, bezesporu, nám ano, nejsme přece svobodní zednáři! Proto jsem se divil, že mě generál šel kvůli tomu v noci budit."

"Říkáte, že Ferdyščenko odešel?"

"V sedm hodin; stavil se u mne, zrovna jsem převzal hlídku. Řekl, že se jde dospat k Vilkinovi - to je takový opilý kumpán. Tak už běžím! Á, tady je Lukjan Timofejič... Kníže chce spát, Lukjane Timofejiči, čelem vzad!"

"Jenom na minutečku, velevážený kníže, a to ve věci dle mého mínění tuze důležité," upjatě a jakýmsi důtklivým, tichým hlasem pronesl vcházející Lebeděv a důstojně se uklonil. Právě se vrátil a zřejmě ani nezašel do svého pokoje, protože měl v ruce klobouk.

Tvářil se ustaraně, s nádechem jakési zvláštní, u něho neobvyklé důstojnosti. Kníže ho vybídl, aby se posadil.

"Vy jste se po mně dvakrát ptal: Máte snad ještě starost kvůli včerejšímu..."

"Máte na mysli včerejšího hocha, kníže? Ó nikolivěk, včera byly mé myšlenky neuspořádané... dnes však už ani v nejmenším nehodlám kontrekarírovat vašim plánům."

"Kontr... jak jste to řekl?"

"Řekl jsem kontrekarírovat, francouzské slovo, jako ostatně i jiná, která převzal náš jazyk, ale zvlášť na něm netrvám."

"Co to, Lebeděve, že jste dnes takový upjatý, důležitý a mluvíte jako kniha?" usmál se kníže.

"Nikolaji Ardalionoviči," téměř láskyplným hlasem oslovil Lebeděv Kolju, "jelikož hodlám knížete zpravit o věci týkající se vlastně..."

"Nu ano, ovšem, ovšem, to není moje věc! Nashledanou, kníže!"

Kolja se rychle vzdálil.

"Mám toho hocha rád pro jeho chápavost," prohlásil Lebeděv a díval se za Koljou, "jinoch náramně bystrý, ale poněkud drzý.

Stihlo mě nesmírné neštěstí, vysoce vážený kníže, včera večer nebo dnes na úsvitu... ještě váhám s přesným označením doby."

"Copak?"

"Ztráta čtyř set rublů z postranní kapsy, nejváženější kníže; milé překvapení," dodal Lebeděv s kyselou tváří.

"Ztratil jste čtyři sta rublů? To je škoda."

"Obzvláště pro chudáka, který se poctivě živí svou prací."

"Ovšem, ovšem. Jak se to stalo?"

"Následkem vína, prosím. Jdu k vám jako k Pánubohu, vysoce vážený kníže. Onu částku čtyř set rublů ve stříbře jsem obdržel včera večer v pět hodin odpoledne od jistého dlužníka a vlakem jsem se vrátil sem. Peněženku jsem měl v kapse. Když jsem odložil žaket a oblékl si domácí kabát, přendal jsem si peníze do kabátu, protože jsem měl v úmyslu podržet je u sebe, večer jsem je zamýšlel vyplatit jistému uchazeči... neboť jsem očekával zprostředkovatele..."

"Mimochodem, Lukjane Timofejeviči, opravdu jste uveřejnil v novinách, že půjčujete peníze na zlaté a stříbrné zástavy?"

"Jedině prostřednictvím zprostředkovatele, prosím, mé vlastní jméno ani adresa nebyly uvedeny. Mám-li k dispozici jistou nepatrnou hotovost a v důsledku rodinného přírůstku ráčíte zajisté uznat, že poctivý úrok..."

"No dobrá, dobrá, prostě mě to zajímalo. Odpusťte, že jsem vás přerušil."

"Zprostředkovatel se nedostavil. Tou dobou přivedli onoho nešťastníka, byl jsem po obědě poněkud podroušen, když přišli ti lidé, pili... čaj a já se ke svému neštěstí rozjařil. Když posléze, už hodně pozdě, přišel onen Keller a oznámil nám, že slavíte narozeniny, a vyřídil vás vzkaz stran šampaňského, tu já, drahý a vážený kníže, jelikož mám srdce, čehož jste si jistě povšiml, neboť toho zasluhuji, tedy srdce ne-li cituplné, tedy alespoň vděčné, na což jsem patřičně hrdý. Tedy, hodlal jsem přispět k slavnostnímu lesku nastávající oslavy a s úmyslem osobně vám blahopřát, pojal jsem úmysl zaměnit svou starou veteš opět žaketem, jejž jsem předtím odložil. Což jsem též učinil, jak jste snad ráčil pozorovat, kníže, celý večer jsem měl na sobě žaket. Když jsem se převlékal, zapomněl jsem v kabátě peněženku... Opravdu, chce-li Bůh člověka potrestat, zbaví ho rozumu. A teprve dnes, v půl osmé, když jsem se probudil, vyskočil jsem jako šílený a letěl rovnou ke kabátu - a kapsa byla prázdná! Po peněžence ani stopy.

"Ach, to je nepříjemné!"

"Ano, právě nepříjemné, se vzácným citem jste našel hned případný výraz," ne bez poťouchlosti dodal Lebeděv.

"A jak vlastně...," znepokojeně uvažoval kníže, "vždyť je to vážná věc."

"Ano, vážná, další vhodné slovo, kníže, jež jste zvolil k označení..."

"Ach, přestaňte, Lukjane Timofejiči, jaképak označení, nejde tu o slova... Nepřipouštíte, že jste mohl v opilosti vytrousit peníze z kapsy?"

"Mohl. Všecko je v opilosti možné, jak jste právě ráčil upřímně vyjádřit, vysoce vážený kníže, všeličko, zajisté! Avšak račte vzít v úvahu toto: Pakliže jsem peněženku vytrousil při převlékání kabátu, musel by ztracený předmět ležet tuhle na podlaze, A kde je onen předmět, prosím pěkně?"

"Nezaložil jste ji někam do zásuvky, do stolu?"

"Všude jsem hledal, všecinko přehrabal, ač vím, že jsem to nikam neschoval a žádnou zásuvku neotvíral."

"Hledal jste ve skříni?"

"To bylo mé první, prosím, dokonce dnes už pokolikáté... Ale jak bych to mohl schovat do skříně, převysoce vážený kníže?"

"Věřte, Lebeděve, působí mi to starost. Snad to někdo našel na podlaze?"

"Nebo vytáhl z kapsy. Jsou dvě možnosti, prosím."

"Dělá mi to velkou starost, protože kdo by... To je otázka!"

"Zcela nepochybně je toto hlavní otázka, volíte s podivuhodnou přesností přiléhavá slova a myšlenky a vystihujete situaci, nejjasnější kníže."

"Ach, Lukjane Timofejiči, nechte těch posměšků, tohle je..."

"Posměšků!" vykřikl Lebeděv a spráskl ruce.

"No, no, no, dobrá, vždyť se nezlobím; jde o něco jiného... Bojím se o lidi. Koho máte v podezření?"

"To je ovšem otázka svrchovaně obtížná a... navýsost složitá!

Služebnou podezřívat nemohu, seděla v kuchyni. Vlastní děti také ne..."

"Ovšemže ne!"

"Pak to, s prominutím, musel být někdo z hostů!"

"Cožpak je to možné?"

"Je to zajisté absolutně vyloučeno, leč musí to tak být. Nicméně připouštím, ba dokonce pevně věřím, že jestli to byla krádež, pak nebyla spáchána večer, když byli všichni spolu, nýbrž až v noci, nebo dokonce k ránu, a tudíž některým z nocležníků."

"Ach Bože můj!"

"Burdovského a Nikolaje Ardalionoviče ovšem předem vyjímám, ti ke mně vůbec nevkročili!"

"To je samozřejmé, i kdyby k vám vkročili! Kdo u vás přenocoval?"

"Se mnou jsme tam spali čtyři, ve dvou přilehlých pokojích: Já, generál, Keller a pan Ferdyščenko. Tudíž jeden z nás čtyř, prosím!"

"Tedy ze tří, ale kdo?"

"Pro spravedlnost a pro pořádek počítám i sebe; ale uznejte, kníže, že jsem nemohl sám sebe okrást, ačkoli se už podobné případy vyskytly..."

"Ach, Lebeděve, tohle je nudné!" netrpělivě zvolal kníže. "Mluvte k věci, proč s tím tak okolkujete?"

"Tudíž zbývají tři, v první řadě pan Keller, muž nestálý, opilec a za jistých okolností též liberál, samozřejmě, pokud běží o kapsu, prosím; jinak však takříkajíc se sklony spíše rytířskými než liberálními. Zpočátku nocoval zde v pokoji nemocného a teprve k ránu se odebral k nám pod záminkou, že se mu na holé podlaze špatně spí!"

"Máte ho v podezření?"

"Měl jsem. Když jsem v osm ráno vyskočil jako pomatený a chytil se za hlavu, vzbudil jsem hned generála, jenž spal spánkem spravedlivých. Když jsme uvážili podivné zmizení Ferdyščenkovo, což ihned vzbudilo naše podezření, jali jsme se prohledávat Kellera, jenž ležel jako... jako... no jako dřevo, prosím.

Prohledali jsme ho důkladně. V kapsách neměl ani fenik, dokonce byly všechny děravé. Kapesník modrý, kostkovaný, bavlněný, v nepřístojném stavu, s prominutím. Dále milostné psaníčko od jakési komorné se žádostí o peníze a výhrůžkami a posléze útržky vám známého fejetonu. Generál usoudil, že je nevinen. Pro jistotu jsme ho vzbudili, s velkou námahou, prosím, a on dlouho nechápal, oč jde. S otevřenými ústy vypadal dočista jako opilec a tvářil se vyjeveně a nevinně, až hloupě - nene, drahý kníže, to nebyl on!"

"To jsem rád!" radostně vydechl kníže, "přece jsem se o něho bál!"

"Bál? Tedy jste k tomu měl důvod?" přimhouřil oči Lebeděv.

"Ó ne, já jen...," zarazil se kníže, " jen jsem se hloupě vyjádřil, že jsem se bál. Prosím vás, Lebeděve, nikomu to neříkejte..."

"Kníže, kníže! Vaše slova jsou v mém srdci... v hlubinách mého srdce! Jako v hrobě, prosím!" procítěně prohlásil Lebeděv a přitiskl klobouk k srdci.

"Dobrá, dobrá... Tedy Ferdyščenko? Chtěl jsem říci, podezříváte Ferdyščenka?"

"Kohopak jiného?" tiše řekl Lebeděv a upřeně se na knížete zadíval.

"Nu ano, ovšem... koho jiného... ale přece, máte nějaké důkazy?"

"Důkazy mám. Za prvé zmizel v sedm hodin, nebo dokonce před sedmou."

"Vím, Kolja mi říkal, že k němu přišel a oznámil mu, že se jde dospat k... zapomněl jsem jméno, ke svému příteli."

"K Vilkinovi. Nikolaj Ardalionovič už vám to tedy řekl?"

"O krádeži nic neříkal."

"Nic o tom neví, chovám věc zatím v tajnosti. Šel tedy k Vilkinovi; řeklo by se, co je na tom divného, že opilec jde ke stejnému opilci, jako je sám, byť za svítání a bez zjevné příčiny? Leč tady právě se dostáváme na stopu. Při odchodu zanechává svou adresu... A teď pozor na tuto otázku, kníže: Proč tu nechal adresu?... Proč si vlastně oklikou zachází k Nikolaji Ardalionoviči, proč mu oznamuje: Jdu se dospat k Vilkinovi? Koho to zajímá, že odchází a zrovna k Vilkinovi? Proč mu to říkal? Ne, v tom právě vězí nějaká chytristika, nějaká zlodějská finta!

Znamená to: 'Hle, úmyslně neskrývám své stopy, jakýpak jsem tedy zloděj? Copak by zloděj hlásil, kam jde?' Přílišná snaha odvrátit podezření, a jak se říká, smazat stopy v písku... Rozumíte, velevážený kníže?"

"Rozumím, dobře rozumím, ale to přece nestačí."

"Druhý důkaz: Stopa je falešná a udaná adresa nesprávná. Za hodinu poté, v osm, už jsem byl u Vilkina. Bydlí tady nedaleko, v Páté ulici, račte vědět, a dokonce se známe. Ferdyščenko se tam vůbec neukázal. I když jsem se od úplně hluché služebné dověděl, že tam asi před hodinou vskutku kdosi klepal, a dosti bouřlivě, takže dokonce strhl zvonek. Ale služebná neotevřela, nechtěla budit pana Vilkina a sama snad také neměla chuť vstát. To se stává."

"Víc důkazů nemáte? To nestačí."

"Ale uvažte, kníže, koho bych ještě mohl podezřívat?" zkroušeně se zeptal Lebeděv a v jeho úsměvu se kmitlo cosi potměšilého.

"Měl byste znovu prohledat všechny místnosti a zásuvky," ustaraně odpověděl kníže po kratičké úvaze.

"Prohledal jsem, vzácný kníže," ještě zkormouceněji vzdychl Lebeděv.

"Hm!... A proč vůbec jste si převlékl ten kabát!" zvolal Myškin a rozmrzele bouchl do stolu.

"To je otázka ze staré komedie, prosím. Leč, předobrý kníže, berete si příliš k srdci mé neštěstí! Ani toho nejsem hoden. To jest, já toho nejsem hoden; vy se však trápíte i kvůli provinilcům... pro nicotného pana Ferdyščenka!"

"Nuže ano, opravdu jste mě znepokojil," roztržitě a mrzutě ho přerušil kníže. "Co tedy hodláte dělat... jestli jste si tak jist, že to byl Ferdyščenko?"

"Kníže, velectěný kníže, a kdo jiný?" vykrucoval se Lebeděv stále zarmouceněji, "vždyť nemůžete-li brát v úvahu nikoho jiného, je-li tak říkajíc holou nemožností podezřívat někoho jiného než pana Ferdyščenka, už to je přece dalším důkazem proti panu Ferdyščenkovi, tedy již třetí důkaz! Neboť kdo jiný by to mohl být! Nemohu přece podezřívat pana Burdovského, hehehe!"

"To by byl ovšem nesmysl!"

"Nebo snad nakonec generála, hihihi!"

"Nesmysl!" téměř zlostně pronesl kníže, nervózně se ošívaje na židli.

"Jistěže nesmysl! Hihihi! Ale rozesmál mě ten člověk, tedy generál, račte vědět! Šel jsem s ním prve po čerstvé stopě k Vilkinovi... a musím vám říci, že generál, když jsem ho prvního vzbudil, jakmile jsem zjistil ztrátu, byl ohromen ještě víc než já, dokonce tak, že nejprve všecek zrudl, posléze zbledl a nakonec zahořel tak vznešeným a spravedlivým hněvem, že jsem něco podobného ani nečekal. Vzácně šlechetný muž! Lže sice ustavičně, ze slabosti, ale je to člověk vznešených citů a zároveň tak prostoduchý a nezáludný, že vnuká naprostou důvěru. Jak už jsem vám řekl, veleváženýkníže, nepociťuji k němu sympatii, nýbrž dokonce lásku. Najednou se zastaví uprostřed ulice, rozepne si kabát a odhalí prsa: 'Prohledej mě,' povídá, 'vždyť Kellera jsi také prohledal, proč neprohledáš i mne? Vyžaduje to spravedlnost,' řekl. Ruce i nohy se mu třásly, zbledl jako stěna, až z něho šel strach. Zasmál jsem se a povídám: 'Poslyš, generále, kdyby mi tohle řekl někdo jiný o tobě, vlastníma rukama bych si usekl hlavu, položil ji na velký tác a sám na podnose ji přinesl všem pochybovačům: Vizte, prosím, tuhle hlavu, tak touhle svou vlastní hlavou za něho ručím, a nejenom hlavou, nýbrž celým tělem bych se vrhl do ohně! Vidíš, tak bych se za tebe zaručil'.

Tu mi padl na prsa, všecko prosím uprostřed ulice, plakal, třásl se a tak pevně mě k sobě přitiskl, že jsem si ani odkašlat nemohl. 'Ty,' povídá, 'jsi můj jediný přítel, jenž mi zbyl v mém neštěstí!' Náramně citlivý člověk! Ale hned potom mi ovšem vyprávěl příležitostný příběh, jak kdysi v mládí také upadl do podezření z krádeže pěti tisíc rublů, jenže příštího dne se vrhl do plamenů hořícího domu a vynesl z plamenů hraběte, který ho podezříval, a Ninu Alexandrovnu, tehdy ještě dívku. Hrabě ho objal, a tak došlo k jeho sňatku s Ninou Alexandrovnou, a hned příštího dne našli v ohořelých troskách krabičku se ztracenými penězi. Byla plechová, anglický výrobek, opatřená tajným zámkem a prý nějak propadla pod podlahu, takže to nikdo ani nezpozoroval a teprve po požáru ji našli. Úplná lež, prosím. Ale když mluvil o Nině Alexandrovně, dokonce zaslzel. Venkoncem šlechetná duše, tahle Nina Alexandrovna, ačkoli se na mne zlobí."

"Vy se s ní neznáte?"

"Téměř vůbec ne, i když bych si to z celé duše přál, třebas jen proto, abych se před ní mohl ospravedlnit. Vyčítá mi, že jejího muže kazím a svádím k pití. Jenže já ho vůbec nesvádím, spíš ho držím na uzdě a možná ho odvracím od společnosti mnohem zhoubnější. Přitom je mým přítelem, jak račte vědět, a přiznám se vám, že ho už teď vůbec nenechám samotného, dokonce za ním chodím jako stín, protože na něho lze působit jedině citem. Teď už ani nenavštěvuje svou vdovu, ale tajně po ní touží, dokonce po ní vzdychá, zejména ráno, když vstává a obouvá se; nevím proč zrovna v těchto chvílích. Peníze nemá, v tom je právě kámen úrazu, protože bez peněz jí nesmí na oči. Neříkal vám o penízeveleváženýkníže?"

"Ne, neříkal."

"Stydí se. Měl to však v úmyslu, dokonce se mi přiznal, že vás hodlá obtěžovat, jenže se stydí, protože jste mu nedávno půjčil, a krom toho myslí, že už mu nedáte. Svěřil mi to jako příteli."

"A vy mu nedáváte peníze?"

"Kníže! Veleváženýkníže! Nejen peníze, i život bych za toho člověka tak říkajíc nasadil... ostatně ne, nač přehánět, život ne, ale nějakou horečku, nádor, ba i kašel, ví Bůh, to všechno bych za něho ochotně vytrpěl, ovšem jen v krajní nouzi. Neboť ho pokládám za velkého, leč ztraceného člověka! Tak, prosím, nejen peníze..."

"Přece mu tedy dáváte peníze?"

"Nikolivěk, prosím, peníze mu nedávám a on dobře ví, že nedám, vždyť tím sleduji jedině jeho výchovu a nápravu. Teď se mě drží, abych ho vzal do Petrohradu, jedu přece do města po čerstvé stopě pana Ferdyščenka, neboť s určitostí vím, že už je tam, prosím.

Můj generál jen hoří, leč tuším, že mi v Petrohradě uklouzne za svou vdovou. Přiznám se vám, že ho dokonce úmyslně pustím, jelikož jsme si smluvili, že hned po příjezdu se rozjedem různým směrem, abychom snáze polapili pana Ferdyščenka. Tedy ho pustím a potom náhle, jako blesk ho dopadnu u kapitánové - vlastně proto, abych ho zahanbil jako otec rodiny a člověk vůbec."

"Jenom žádný rozruch, Lebeděve, proboha, žádný skandál," tiše a velmi znepokojeně naléhal kníže.

"Ó nikoli, půjdu tam hlavně proto, abych ho zahanbil, abych viděl, jak se bude tvářit - neboť z výrazu tváře, a zvláště takového člověka, převzácný kníže, lze poznat ledacos! Ach kníže!

Ať je mé neštěstí sebevětší, ani teď se nemohu vzdát myšlenky na jeho nápravu a polepšení. Mám k vám nezvyklou prosbu, vysoce vážený kníže, a přiznávám se, že kvůli tomu jsem vlastně přišel.

Znáte jejich rodinu, dokonce jste u nich bydlel; kdybyste mi, předobrý kníže, chtěl být nápomocen, ovšem jedině a pouze v generálově zájmu, v zájmu jeho blaha..."

Lebeděv dokonce sepjal ruce jako k modlitbě.

"Ale jak? Jak vám mám pomoci? Ujišťuji vás, že bych vám velmi rád dobře porozuměl, Lebeděve."

"Jedině v té víře se k vám obracím! Mohl byste mi pomáhat prostřednictvím Niny Alexandrovny, to jest, kdyby se na Jeho Excelenci neustále dohlíželo v lůně jeho rodiny. Já ji bohužel nemám čest znát... a pak by snad mohl být nápomocen a Nikolaj Ardalionovič, jenž vás tak říkajíc zbožňuje každým kousíčkem své duše..."

"N-ne... Ninu Alexandrovnu do této věci... chraň bůh! Ani Kolju... Ostatně asi vám ještě dobře nerozumím, Lebeděve."

"Ale zde přece není čemu rozumět!" Lebeděv až povyskočil na židli; "jedině cit a něžnost - to je celý lék pro našeho nemocného. Dovolíte, kníže, abych ho pokládal za nemocného?"

"To svědčí dokonce o vašem jemnocitu a důvtipu."

"Vysvětlím vám to na příkladu, vzatém pro větší názornost ze skutečnosti. Víte, jaký je to člověk. Teď je ve vleku své slabosti k vdově, které bez peněz nesmí na oči a u níž ho dnes hodlám dopadnout, leč jedině pro jeho blaho, prosím! Připusťme však, že to nebude jen vdova, že se dokonce dopustí skutečného zločinu, nu, řekněme nečestného poklesku, i když toho naprosto není schopen, ale i pak tvrdím, že se na něho dá působit jedině ušlechtilou jemností, neboť je to člověk vysoce citlivý! Věřte, že to nevydrží ani pět dní, sám se podřekne a s pláčem se ke všemu přizná, zvláště bude-li se jednat obratně a ušlechtile, prostřednictvím

rodinného a vašeho sledování všech jeho kroků a tak říkajíc projevů... Ó dobrotivý kníže!" Lebeděv vyskočil jakoby sžírán nadšením, "netvrdím přece, že on určitě... Jsem takříkajíc hotov vycedit pro něho třebas na místě všechnu svou krev, leč uznejte, že bezuzdnost a vdova a to všechno dohromady může zavinit leccos."

"Jsem ovšem vždy ochoten podporovat takový cíl," řekl kníže, "jenže věřte, Lebeděve, dělá mi to velkou starost; řekněte, vždyť vy snad ještě... zkrátka, sám jste řekl, že máte v podezření pana Ferdyščenka."

"Ale koho jiného? Koho jiného, nejupřímnější kníže?" opět zkroušeně sepjal ruce Lebeděv, úlisně se usmívaje.

Kníže se zamračil a vstal.

"Víte, Lukjane Timofejiči, tady by omyl mohl znamenat něco strašného. Ten Ferdyščenko... nerad bych mu ublížil... ale ten Ferdyščenko... totiž kdoví, třebas to přece byl on! Ten by toho opravdu byl spíše schopen než... někdo jiný..."

Lebeděv zbystřil zrak i sluch.

"Víte," pokračoval kníže stále popleteněji a mračil se stále víc, přitom přecházel po místnosti a vyhýbal se Lebeděvovým očím, "slyšel jsem... bylo mi naznačeno, že pan Ferdyščenko je prý takový člověk, před nímž se musíme mít na pozoru a neříkat nic...

zbytečného, chápete? Já jen proto, že on by toho opravdu byl spíše schopen než kdokoli jiný... Hlavní věc je přece, abychom se nedopustili omylu, chápete?"

"A kdo vám to řekl o panu Ferdyščenkovi?" vyskočil Lebeděv.

"Slyšel jsem to jen tak mimochodem. Ostatně sám tomu nevěřím...

strašně mě to mrzí, že jsem vám to musel říci, ujišťuji vás, že tomu sám nevěřím... je to nějaký nesmysl... Br, to jsem provedl hloupost!"

"Víte, kníže," řekl Lebeděv a chvěl se napětím, "je to závažné, zrovna teď je to velmi závažné, ne to o panu Ferdyščenkovi, ale jak jste se onu zprávu dověděl." Při těch slovech vstal a pobíhal za knížetem po místnosti ve snaze s ním udržet krok.

"Poslouchejte, kníže, co vám teď řeknu. Když jsme šli prve s generálem k Vilkinovi, začal mi - už po této historce s požárem - ovšem o záchvatu ušlechtilého hněvu, povídat totéž o panu Ferdyščenkovi, ale tak zmateně a nesouvisle, že jsem mu bezděky položil několik otázek, načež jsem se ujistil, že celá zpráva byla pouhým vzplanutím Jeho Excelence... Vlastně jedině z přemíry dobroty. Neboť lže jedině proto, že nemůže přemoci své měkké srdce. A teď si račte uvědomit následující: Jestliže lhal, a já jsem o tom přesvědčen, jak se potom mohla dostat ta zpráva k vám?

Pochopte, kníže, vždyť to bylo u něho jedině okamžité vzplanutí - ale kdo to tedy mohl sdělit vám? Tohle je závažná věc, prosím, a... takříkajíc..."

"Mně to před chvílí řekl Kolja a jemu to předtím pověděl otec, s nímž se v šest hodin, vlastně po šesté setkal na chodbě, když vyšel z pokoje."

A kníže vypravoval všechny podrobnosti.

"Inu, tomuhle říkám stopa," smál se do hrsti Lebeděv a mnul si ruce, "zrovna tak jsem si to představoval, prosím! Což znamená, že se Jeho Excelence o šesté hodině úmyslně vytrhla ze svého spravedlivého spánku, jedině proto, prosím, aby vzbudila svého milovaného syna a varovala ho před nebezpečným sousedstvím pana Ferdyščenka! Jak nebezpečný člověk je ten pan Ferdyščenko, a ta otcovská starostlivost Jeho Excelence, hehehe!"

"Poslyšte, Lebeděve," řekl kníže nadobro zmaten, "poslyšte, ale jenom v tichosti! Žádný rozruch! Prosím vás, Lebeděve, velmi vás prosím... Slibuji, že v takovém případě vám budu nápomocen, ale jen ať se to nikdo nedozví! Jen ať se to nikdo nedozví!"

"Ujišťuji vás, předobrý, přelaskavý, veleupřímný kníže," zvolal Lebeděv, zalykaje se nadšením, "ujišťuji vás, že toto vše je navždy pohřbeno v mém ušlechtilém srdci! Tichými kročeji a vespolek, prosím! Tichými kročeji a spolu! Já přece všechnu svou krev... Nejjasnější kníže, jsem nízký duší i rozumem, ale zeptejte se i toho nejhoršího bídáka, nejen obyčejného mizery, s kým bude mít raději co činit, zda s takovým zlosynem, jako je sám, či s nejšlechetnějším člověkem, jako jste vy, kníže? Odpovím vám, že dá přednost nejšlechetnějšímu člověku, a v tom právě spočívá vítězství ctnosti! Na shledanou, vysoce vážený kníže!

Tichými kročeji... tichými kročeji a... jedině spolu, prosím."

X

Konečně kníže pochopil, proč ho pokaždé zamrazilo, když se dotkl oněch tří dopisů, a proč odkládal jejich četbu až do večera. Když ještě odpoledne usnul těžkým spánkem na své pohovce, stále dosud neodhodlán otevřít jednu z těch tří obálek, zdál se mu opět tísnivý sen a opět k němu přišla ona "hříšnice". Opět se na něho dívala s třpytivými slzami na dlouhých řasách a vybízela ho pokynem ruky za sebou a opět se probudil s trýznivou vzpomínkou na její tvář. Nejraději by se k ní rozběhl, ale nemohl a nakonec téměř zoufale otevřel dopisy a začal je číst.

Také dopisy se podobaly těžkému snu. Někdy se člověku zdávají zvláštní sny, nemožné a nepřirozené; po procitnutí se na ně jasně rozpomíná a žasne nad podivnou okolností: Především mu utkví v paměti, že po celou dobu, kdy snil, byl při plném rozumu; dokonce si uvědomuje, že jednal neobyčejně chytře a logicky po celou dobu, co ho obklopovali vrahové, chtějící ho přelstít, ale tající před ním svůj záměr, takže se k němu chovali přátelsky, ač měli pohotově zbraň a čekali jen na jakési znamení; vzpomíná si, jak chytře je nakonec oklamal a ukryl se před nimi; potom vytušil, že oni jeho úskok jasně prohlédli a jen se tak tváří, že neznají jeho úkryt; on je však opět obelstí a obloudí a všechno si to jasně připomíná. Jak se však jeho rozum mohl smířit s takovými očividnými nejapnostmi a nehoráznostmi, kterými se jeho sen doslova hemžil! Jeden z vrahů se mu před očima proměnil v ženu a z ženy v malého, prohnaného, odporného trpaslíka - a on tohle všechno klidně považoval za nezvratný fakt, a právě v okamžiku, kdy jeho rozum byl v krajním napětí a vynikal neobyčejnou svěžestí, ostrovtipem, pohotovostí a logikou? Proč tedy, když člověk procitne a nadobro se vrátí do skutečnosti, proč cítí téměř pokaždé, někdy neobyčejně ostře, že zároveň se snem za sebou

zanechal cosi nevyřešeného? Usmívá se svému nesmyslnému snu, zároveň však cítí, že ve spleti těch nejapností je utajena jakási myšlenka, již skutečná, jež cele náleží k jeho vezdejšímu životu, něco, co žije a vždycky žilo v jeho srdci; jako by mu tímto snem bylo sděleno cosi nového, věšteckého, nač dávno čekal. A tento dojem je mocný, buď radostný, nebo mučivý - jenže se člověk nemůže rozpomenout na jeho podstatu a ani na to, co mu vlastně bylo sděleno. Podobně bylo knížeti po četbě oněch dopisů. Ale již předtím, než je otevřel, cítil, že sama možnost jejich existence je jako zlý sen. Jak si mohla troufnout jí psát?

ptal se sám sebe na osamělé večerní procházce, kdy chvílemi ani nevěděl, kudy bloudí. Jak jí mohla o tom psát a jak se v její hlavě mohla zrodit tak šílená myšlenka? Jenže neuvěřitelné a bláhové se zatím stalo skutkem a nejpodivuhodnější bylo, že kníže sám při četbě oněch dopisů málem uvěřil v možnost, ba dokonce v oprávněnost oné bláhovosti. Byl to ovšem sen, blouznění, cosi neslýchaného, ale bylo v tom zároveň cosi mučivě skutečného, trpitelsky spravedlivého, co dodávalo snu, blouznění, bláhovému výmyslu pečeť pravdivosti. Několik hodin pak jako by blouznil o tom, co přečetl; co chvíli si připomínal některé úryvky a zamýšlel se nad nimi a neustále je rozebíral. Občas se mu vnucovala myšlenka, že to všechno už dříve předvídal a tušil, dokonce měl pocit, že to už všechno kdysi dávno četl a že jako by všecko, po čem od těch dob toužil, co ho mučilo a čeho se bál, bylo obsaženo v oněch dávno přečtených dopisech.

Až otevřete ten dopis, tak začínalo první poselství, podíváte se především na podpis a ten vám všechno řekne a všechno vysvětlí, takže se vám nemusím omlouvat a ospravedlňovat se. Kdybych vám byla aspoň poněkud rovna, mohla byste se urazit nad takovou smělostí, ale kdo jsem já a kdo jste vy? Mezi námi je takový rozdíl a já jsem proti vám cosi tak odlišného, že vás nijak nemohu urazit, ani kdybych chtěla.

Na jiném místě zas psala:

Nepokládejte má slova za přepjatý výplod chorého mozku, ale jste pro mne dokonalost sama! Viděla jsem vás, vídám vás denně. Avšak neposuzuji vás, k poznání, že jste dokonalá, jsem nedošla úvahou, prostě jsem tomu uvěřila. Ale také mám před vámi na svědomí hřích: Miluji vás. A dokonalost přece nemůžeme milovat, smíme k ní jen vzhlížet jako k dokonalosti, nemám pravdu?

Jenže já vás miluji. I když láska lidi sbližuje, nebojte se, nepřirovnávám se k vám ani v nejtajnějších myšlenkách. Napsala jsem: Nebojte se! Copak vy byste se mohla bát?... Kdyby to bylo možné, líbala bych stopy vašich nohou. Ó, nepřirovnávám se k vám... Podívejte se na podpis, rychle se podívejte na podpis!

Pozoruji však, psala v dalším dopise, že vás s ním spojují, a vůbec jsem se vás ještě nezeptala, zda ho milujete? On se do vás zamiloval na první pohled. Mluvil o vás jako o světlé bytosti: Jsou to jeho vlastní slova, slyšela jsem je od něho. I beze slov jsem však pochopila, že jste pro něho světlem. Celý měsíc jsem žila vedle něho a tehdy jsem poznala, že i vy ho milujete: Vy a on jste pro mne jedno.

Co to, psala dál, včera jsem šla kolem vás a vy jste se začervenala? To není možné, jen se mi to zdálo. I kdyby vás zavedli do nešpinavější peleše a ukázali vám nahý hřích, nesměla byste se červenat: Vy se pro urážku horšit nesmíte. Můžete nenávidět všechny zlé, ničemné lidi, jenže ne kvůli sobě, nýbrž kvůli jiným, kvůli těm, které tamti špiní. Vás přece nikdo nemůže pošpinit. Víte, myslím, že mě dokonce musíte mít ráda. Pro mne znamenáte totéž, co pro

něho: světlou bytost. Anděl nemůže nenávidět a nemůže ani nemilovat. Je možno milovat všechny, všechny lidi, všechny své bližní? Často jsem si kladla tuto otázku. Ovšemže ne; bylo by to dokonce nepřirozené. V odtažité lásce k veškerému lidstvu milujeme snad vždy jen sebe. Ale to je jen pro nás nemožné, u vás je to něco docela jiného: Jak byste vy mohla někoho nemilovat, vždyť se vám nikdo nemůže rovnat, vždyť stojíte vysoko nad každou urážkou, nad každým osobním pohoršením.

Jedině vy můžete milovat nesobecky, jedině vy můžete milovat ne pro sebe samu, nýbrž pro toho, koho milujete. Ó, jak trpké by pro mne bylo poznání, že kvůli mně pociťujete stud nebo hněv! To by byla vaše záhuba: Rázem byste se ke mně snížila...

Když jsem včera po setkání s vámi přišla domů, vymyslela jsem si obraz. Malíři zpodobují Krista vždycky podle podání evangelistů, já bych ho však namalovala jinak: Musel by být sám, vždyť učedníci ho někdy též nechávají o samotě. Nechala bych u něho pouze malé děcko, které by si vedle něho hrálo a něco mu vyprávělo svou dětskou řečí. Kristus by mu naslouchal, ale najendou by se zamyslel: Jeho ruka v bezděčném zapomenutí spočívá na světlé dětské hlavičce. Dívá se do dáli, za obzor: myšlenka veliká jako vesmír mu klidně spočívá v očích; tvář má zamyšlenou.

Dítě se ztišilo, ručkou si podpírá tvář, pozvedlo hlavu a dívá se na něho pozorně v dětském zadumání. Slunce zapadá... Hle, to je můj obraz! Jste nevinná a ve vaší nevinnosti spočívá celá vaše dokonalost. Ó, jen na to nevzpomínejte! Co je vám po mé vášni k vám? Teď již jste má a já budu celý život s vámi... Brzy zemřu.

A konečně poslední dopis:

Proboha, nic si o mně nemyslete. Nemyslete si ani, že se pokořuji tím, že vám takto píši, nebo že patřím k oněm tvorům, kterým působí rozkoš sebeponižování, byť by to činili z hrdosti. Ne, nemám svou útěchu, ale těžko bych vám to mohla vysvětlit. Dokonce i sobě bych to těžko objasnila, třebaže tím trpím. Vím však, že samu sebe nemohu ponížit ani v záchvatu hrdosti. Sebeponížení z čistoty srdce pak nejsem schopna. Tedy se vůbec neponižuji.

Proč vás chci spojit, pro vás, nebo pro sebe? Ovšemže, pro sebe, v tom je mé jediné východisko, dávno jsem si to již přiznala...

Slyšela jsem, že vaše sestra Adelaida řekla kdysi o mé podobizně, že s takovou krásou lze převrátit svět. Já však se zřekla světa.

Snad se smějete mým slovům, neboť mě vídáte v krajkách a briliantech, s opilci a ničemy. Nedbejte toho, já snad již ani nejsem a vím to: Bůhví, co ve mně žije místo mne. Každodenně to čtu ve dvou strašných očích, které se na mne ustavičně dívají, i tehdy, nejsou-li v mé blízkosti. Tyto oči teď mlčí (mlčí ostatně vždycky), ale znám jejich tajemství. Má smutný, pochmurný dům, i v něm je tajemství. Věřím, že má v zásuvce schovanou břitvu omotanou hedvábím, stejně jako onen moskevský vrah: I on žil v jednom domě s matkou a také omotal břitvu hedvábím v úmyslu podříznout jisté hrdlo. Když jsem byla v jejich domě, nemohla jsem se ani na okamžik zbavit pocitu, že snad již jeho otec ukryl kdesi pod podlahou mrtvolu zabalenou ve voskovém plátně a že je stejně obstavena lahvičkami se sublimátem; dokonce bych vám mohla ukázat ten kout. On věčně mlčí, ale vím, že mě tak miluje, že mě už musí nenávidět. Vaše a moje svatba budou současně: tak jsme to s ním určili. Nemám před ním

tajemství. Zabila bych ho ze strachu... Jenže on mě zabije dřív... teď se zasmál a říká, že blouznim: Ví, že vám píši.

A ještě mnoho podobného blouznění bylo v oněch třech dopisech...

Jeden z nich, pořadím druhý, byl na dvou drobně popsaných arších velkého dopisního formátu.

Kníže konečně vyšel z temnot parku, kde se dlouho toulal sám, jako včera. Světlá, průzračná noc mu dnes připadala světlejší než obvykle. Což je ještě tak brzy? napadlo mu. (Zapomněl si vzít hodinky.) Odkudsi zdáli jako by zaznívala hudba. Nejspíš z pavilónu, pomyslel si, dnes tam ovšem nešli. Vtom uviděl, že stojí zrovna před jejich vilkou; ostatně věděl, že se tam nakonec octne, a s trnoucím srdcem vystoupil na terasu. Nikdo mu nešel vstříc, terasa byla prázdná. Po chvilce otevřel dveře do salonu.

Tyhle dveře nikdy nezavírali, kmitlo mu hlavou. I v salonu bylo prázdno a téměř úplná tma. Zaraženě stanul uprostřed místnosti.

Náhle se otevřely dveře a vešla Alexandra Ivanovna se svíčkou v ruce. Udiveně se zastavila před knížetem, v očích tázavý výraz.

Patrně jen procházela místností do dalšího pokoje a vůbec netušila, že tu někoho najde.

"Jak jste se tu octl?" řekla nakonec.

"Zašel jsem... cestou..."

"Mamá je churavá; Aglaja také; Adelaida se chystá k spánku a já též. Dnes jsme tu celý večer seděly samy. Papá a kníže jsou v Petrohradě."

"Přišel jsem... přišel jsem k vám... teď..."

"Víte, kolik je hodin?"

"N-ne..."

"Půl jedné. V jednu chodíváme spát."

"Ach, já myslel, že... je půl desáté."

"Ale to nevadí!" zasmála se. "Proč jste nepřišel dřív? Snad jste byl dokonce očekáván."

"Já... myslel...," zakoktal kníže na odchodu.

"Nashledanou! Zítra tím všechny rozesměji."

Šel alejí vroubící park ke své vilce. Srdce mu bušilo, myšlenky se mu pletly a všechno kolem něho bylo stále jako sen. A najednou, stejně jako nedávno, když dvakrát za sebou procitl při stejné vidině, opět mu ona vidina vyvstala před očima. Táž žena vyšla z parku a stanula před ním, jako by ho očekávala.

Rozechvěle se zastavil; vzala ho za ruku a pevně ji stiskla. Ne, to není přízrak!

A tu konečně stála před ním tváří v tvář poprvé od jejich rozloučení. Cosi mu říkala, ale on se na ni mlčky díval a srdce se mu svíralo úzkostí a přetékalo žalem. Ó, nikdy potom nemohl zapomenout na ono setkání a vždycky na ně vzpomínal se stejnou bolestí. Klesla před ním na kolena, přímo na ulici, jako beze smyslů. Couvl v úleku a ona hledala jeho ruku, chtěla ji políbit, a právě jako předtím ve snu se jí třpytily slzy na dlouhých řasách.

"Vstaň, vstaň," šeptal polekaně, zvedaje ji, "rychle vstaň!"

"Jsi šťasten? Šťasten?" ptala se. "Řekni mi jen jediné slovo, jsi teď šťasten? Dnes, teď? Byl jsi u ní? Co říkala?"

Klečela dál, neposlechla ho; vyptávala se překotně a mluvila uchvátaně, jako štvaná.

"Odjíždím zítra, jak jsi poručil. Už nebudu... Vidím tě naposled, naposled! Teď už určitě naposled!"

"Uklidni se, vstaň!" pronesl zoufale.

Dychtivě se na něho dívala a tiskla mu ruce.

"Sbohem!" řekla nakonec, vstala a rychle od něho odcházela, téměř běžela. Kníže viděl, že se vedle ní náhle octl Rogožin, zavěsil se do ní a odváděl ji.

"Počkejte tu, kníže," zvolal Rogožin, "za okamžik se vrátím!"

Opravdu za chvíli přišel, kníže ho očekával na stejném místě.

"Posadil jsem ji do kočáru," řekl, "tamhle na rohu čekal už od deseti kočár. Věděla, že strávíš celý večer u tamté. To, cos mi napsal, jsem jí přesně vyřídil. Tamté už psát nebude, slíbila to a zítra odtud na tvé přání odjede. Chtěla tě naposled uvidět, i když jsi odřekl; tuhle na tom místě jsme na tebe čekali, až se budeš vracet, tamhle na té lavici."

"Ona tě sama vzala s sebou?"

"Divíš se?" ušklíbl se Rogožin, "to, co jsem viděl, není pro mě nic nového. Četls ty dopisy, kníže?"

"A tys je opravdu četl?" zeptal se kníže, omráčen tím pomyšlením.

"Jakpak ne, každý dopis mi sama ukázala. Vzpomínáš na břitvu, hehe!"

"Je šílená," zvolal kníže a zalomil rukama.

"Kdoví, možná že ani ne," tiše řekl Rogožin jako by pro sebe.

Kníže neodpověděl.

"Tak sbohem," řekl Rogožin, "také zítra odjíždím. Nevzpomínej na mě ve zlém! A co, brachu," dodal a rychle se obrátil, "co žes jí nedal žádnou odpověď? Jsi šťasten nebo ne?"

"Ne, ne, ne!" zvolal kníže v nesmírném zármutku.

"Jakpak bys mohl říci ano!" zlostně se zasmál Rogožin a odešel bez ohlédnutí.

Díl čtvrtý

I

Uplynul asi týden od setkání dvou osob našeho vyprávění na zelené lavičce. Jednoho jasného jitra kolem půl jedenácté vracela se Varvara Ardalionovna Pticynová z návštěvy u známých velmi sklíčená a v neradostných myšlenkách.

Jsou lidé, o nichž není snadné říci něco takového, co by je naráz a vcelku představilo v jejich nejtypičtější podobě. Obvykle je řadíme mezi lidi "obyčejné", mezi "většinu" a oni vskutku tvoří zdrcující většinu lidské společnosti. Spisovatelé se ve svých románech a povídkách hlavně obírají společenskými typy, snažíce se vylíčit je obrazně a umělecky; přesně takové postavy se ve skutečnosti vyskytují velmi vzácně, a přesto jsou snad skutečnější než sama skutečnost. Podkolesin ve své typické tvářnosti je snad přehnaný, ale vůbec ne neskutečný. Jak mnoho moudrých lidí začalo po seznámení s Gogolovým Podkolesinem zjišťovat, že desítky a sta jejich dobrých známých a přátel se nápadně Podkolesinovi podobají. Již předtím věděli, že jejich přátelé mají podobné vlastnosti jako Podkolesin, tehdy však je ještě nedovedli označit společným jménem. Ve skutečnosti ženiši velmi zřídka skáčou z oken v předvečer svatby, protože nemluvě o ostatním je to i nepohodlné. Avšak kolik ženichů, dokonce mužů důstojných a moudrých, bylo před svatbou v hloubi duše ochotno ztotožnit se s Podkolesinem. Ovšemže všichni muži nekřičí na potkání: "Tu l'as voulu, George Dandin!* Kolik však milionů a bilionů mužů na celém světě jednou opakovalo onen upřímný výkřik po líbánkách a kdoví, možná hned na druhý den po svatbě.

* Tys tomu chtěl, George Dandine!

Nehodláme se však pouštět do hlubšího rozboru a pouze podotýkáme, že ve skutečném životě bývá typičnost osob jakoby rozředěna a všichni ti Dandinové a Podkolesinové opravdu existují, denně se kolem nás hemží a pobíhají, jenže v poněkud zředěné podobě.

Nakonec pro úplnost poznamenáváme, že George Dandin se může ve skutečnosti vyskytovat i v úplnosti, tak jak ho vytvořil Moliére, ačkoli ovšem zřídka, a tak raději skončíme tuto úvahu, která se začíná podobat kritickému článku. Přece však zbývá otázka: Co si má počít romanopisec s lidmi obyčejnými, naprosto "všedními", a jak je má vylíčit čtenáři, aby jim dodal alespoň trochu zajímavosti? Je zcela vyloučeno, abychom je vůbec vyřadili z vyprávění, neboť všední lidé vždycky tvoří nezbytný tmel životních událostí. Kdybychom je vypustili, prohřešili bychom se proti pravděpodobnosti. Bylo by nepřirozené a snad i nudné zaplnit všechny romány výlučně jen typy, anebo kvůli napínavosti jen lidmi podivnými a neskutečnými. Soudíme, že se spisovatel musí snažit, aby našel zajímavé a poučné odstíny ve všednosti.

Jestliže však například sama podstata některých všedních osob spočívá právě v jejich trvalé a nezměnitelné všednosti, nebo, což je ještě lepší, jestliže tyto osoby přes všechnu svou

mimořádnou snahu vybočit z kolejí všednosti a návyku přece jen nakonec navždy a trvale zůstávají obyčejní a všední, pak nabývají i jisté typičnosti - jako všednost, která rozhodně nechce zůstat tím, čím je, a touží stát se originální a svébytná, i když k tomu nemá nejmenší předpoklady.

K tomuto druhu "obyčejných" nebo "všedních" lidí patří rovněž několik postav našeho vyprávění, které (uznávám) byly čtenáři málo osvětleny. Taková je zejména Varvara Ardalionovna Pticynová, její muž pan Pticyn a její bratr Gavrila Ardalionovič.

Opravdu, co je mrzutější než pocházet například z dobré a zámožné rodiny, mít příjemný zevnějšek, slušné vzdělání, jistou inteligenci, ba dokonce i dobré srdce, ale zároveň nemít ani špetku nadání, nevšednosti, natož orginality, nemít ani jedinou osobitou myšlenku, být docela jako ti ostatní. Jmění by bylo, i když ne Rothschildovo, rodina je počestná, i když ničím nevyniká; zevnějšek příjemný, avšak málo výrazný; vzdělání řádné, ale bez možnosti je uplatnit; rozum dobrý, jenže bez osobitých nápadů; srdce na správném místě, bohužel však bez velkomyslnosti, a tak je to se vším. Takových lidí je na světě nesmírně mnoho, dokonce víc než by se zdálo; dělí se jako všichni lidé na dva základní druhy: první jsou značně omezení, druzí "daleko chytřejší". První jsou šťastnější. Pro omezeného "obyčejného" člověka není například nic snazšího než pokládat se za tvora neobyčejného a originálního a kochat se tím docela bez rozpaků. Některým našim slečinkám stačilo, aby si ostříhaly vlasy, nasadily modré brýle a začaly tvrdit, že jsou nihilistky. A už jsou přesvědčeny, že s brýlemi na nose hned nabyly vlastních "názorů". Někdo třebas pocítí ve svém srdci byť i slabý zákmit všelidského ušlechtilého citu, načež usoudí, že nikdo na světě nesmýšlí tak jako on a že je tedy průkopníkem společenského pokroku. Jiný zase doslova převezme nějakou cizí myšlenku nebo si přečte stránečku čehosi bez začátku a konce a rázem uvěří, že jsou to jeho vlastní myšlenky, které se zrodily v jeho vlastním mozku. Drzost naivnosti, dá se říci, bývá v takových případech až obdivuhodná; všechno je to zajisté neuvěřitelné, ale setkáváme se s tím na každém kroku. Tuto drzost naivity, tuto víru hlupáka v sebe a svůj talent skvěle vylíčil Gogol v pozoruhodné postavě poručíka Pirogova. Pirogov vůbec nepochybuje o tom, že je génius, dokonce větší než ostatní géniové; je si tím tak jist, že si ani nepřipouští podobnou otázku; ostatně žádné otázky pro něho neexistují. Velký spisovatel ho nakonec pro zadostiučinění uražených mravních citů čtenáře musel dát zmrskat. Když však viděl, že veliký muž se jen otřepal, a aby se po výprasku posílil, zhltl loupáček, spráskl údivem ruce, a tak v tom nechal své čtenáře. Vždycky jsem litoval, že velký Pirogov byl Gogolem vylíčen v hodnosti tak nízké, neboť Pirogov je tak sebevědomý, že pro něho není nic snazšího než dojít postupem let při pohledu na své utěšeně tloustnoucí a vlnící se nárameníky k domněnce, že je skvělý vojevůdce; nejen že se to domnívá, ale je o tom přesvědčen. Vždyť ho jmenovali generálem, jakpak by tedy nebyl vojevůdce? A kolik takových lidí pak utrpí strašné fiasko na bojišti? A kolik takových Pirogovů bylo mezi našimi literáty, vědci a publicisty! Řekl jsem bylo, ale jsou ovšem i nyní...

Jedna z postav našeho příběhu, Gavrila Ardalionovič Ivolgin, náležel k druhé kategorii; náležel k druhu lidí "daleko chytřejších", ač celý od hlavy k patě trpěl nakažlivou touhou po originalitě. Jenže tento druh, jak jsme se již zmínili, je mnohem nešťastnější než druh první. Jde totiž o to, že chytrému "obyčejnému" člověku, i když se mimochodem (a snad celý svůj život) pokládá za člověka geniálního a originálního, přece jen v srdci nepřestává hlodat červ pochybností, který ho leckdy dožene k úplnému zoufalství. I když se nakonec podrobí, bývá již jeho nitro otráveno hluboko zavrtanou ješitností. Ostatně uvádíme nesporně krajní případ; u většiny chytrých lidí onoho druhu nekončívá věc tak tragicky; ke konci života mívají více méně zničená játra, a to je vše. Přesto však, dříve než se smíří a podrobí, provádějí tito lidé

drahnou dobu od mládí až do usedlejšího věku nejrůznější husarské kousky, a to právě jen z touhy po originalitě. Stávají se dokonce i zvláštní případy, že z touhy po originalitě se leckterý poctivý člověk odhodlá i k nečestnému skutku. Některý z těchto nešťastníků je nejen poctivý, ale i dobrý, je oporou své rodiny, podporuje a živí svou prací dokonce i cizí, nejenom své příbuzné, a přece celý život nemůže dojít klidu. Vůbec ho neuklidňuje a neutěšuje myšlenka, že tak dobře dostál svým lidským povinnostem, ba naopak, přímo ho to dráždí: "Hle, nač jsem vyplýtval celý život, hle, co mě svázalo na rukou i na nohou, hle, co mi zabránilo objevit střelný prach!

Nebýt toho, byl bych možná objevil - buď střelný prach, nebo Ameriku, nevím ještě určitě co, ale určitě něco!" Nejpřízračnější pro tyto pány je, že si opravdu celý život nedokáží uvědomit, co by vlastně měli objevit a co se celý život chystali objevit: střelný prach, nebo Ameriku? Nicméně jejich mučivá touha po objevu by vystačila i na úděl Kolumbův nebo Galileův.

Gavrila Ardalionovič právě takto začínal, ale teprve začínal. Měl před sebou ještě pěknou řádku husarských kousků. Hluboké a nepřetržité vědomí vlastní prostřednosti a zároveň nepřekonatelná touha ujistit se, že je člověkem naprosto nezávislým, zařízly se mu do srdce snad již v dětských letech. Byl to mladý muž se závistivými a bouřlivými vzněty a snad se dokonce již narodil se slabými nervy. Vznětlivost svých tužeb pokládal za jejich sílu.

V náruživé touze vyniknout leckdy se odhodlal ke krajně neuváženému skoku. Jakmile však věci dospěly tak daleko, byl náš hrdina najednou zas příliš moudrý, než aby se k podobnému skoku odhodlal. To ho skličovalo. Snad by se případně odhodlal i k svrchovaně nízkému činu, jen aby dosáhl něčeho z toho, o čem snil, avšak jakmile dospěl k oné hranici, pokaždé se jako z udělání ukázalo, že je příliš čestný pro čin nanejvýš nízký.

K drobné nízkosti však byl odhodlán kdykoli. Na bídu a úpadek své rodiny hleděl s odporem a nenávistí. I s matkou zacházel povýšeně a pohrdavě, ačkoli si velmi dobře uvědomoval, že dobrá pověst a povaha jeho matky jsou zatím hlavní oporou i jeho vlastní kariéry. Když nastoupil místo u Jepančina, řekl si bez váhání: Má-li ze mne být darebák, tedy se nesmím zastavit před ničím až k vítěznému konci, jenže to nikdy až do konce nevydržel. Ale proč si vůbec myslel, že si nutně musí počínat jako darebák? Aglaji se tenkrát prostě zalekl, ale nevzdal se svých plánů s ní a spřádal je dál pro všechny případy, i když nikdy doopravdy nevěřil, že se ona k němu sníží. Potom v období své avantýry s Nastasjou Filippovnou se náhle přiklonil k názoru, že peníze znamenají dosažení všeho. Když hanebně, tak hanebně, opakoval si tenkrát dennodenně, spokojen sám se sebou, ale i s jakýmsi strachem. Když hanebně, tak se nezastavit před ničím, dodával si odvahy; rutinér v takových případech selže, ale my neselžeme. Potom však Aglaju prohrál a tak zdeptán okolnostmi přece jen schlípl a opravdu přinesl knížeti peníze, jež mu tehdy hodila do tváře šílená žena, které je věnoval člověk rovněž šílený. Tisíckrát potom litoval, že peníze vrátil, ač se tím nepřestával chlubit. Opravdu proplakal tři dny, které kníže tenkrát ještě pobýval v Petrohradě, ale v těchto třech dnech již knížete začal nenávidět za to, že se k němu choval přespříliš soucitně, i když k vrácení takové částky by se hned tak někdo neodhodlal. V duchu si však poctivě přiznával, že celá jeho bolest tkví jen v nepřetržitě zraňované ješitnosti, a to ho strašně sužovalo.

Mnohem později pak nahlédl a přesvědčil se jak vážný obrat by mohl nastat v jeho zápletce s Aglajou při její nevinnosti a výstřednosti. Hlodala v něm lítost, nechal zaměstnání a cele se oddal sklíčenosti a zármutku. Žil u Pticyna na jeho útraty s otcem a matkou, přitom však Pticynem nepokrytě pohrdal, ale zároveň se řídil jeho radami a byl tak prozíravý, že o ně téměř prosil. Zlobilo ho například i to, že se Pticyn neminí stát Rothschildem a neklade si to

za cíl. "Když už jsi lichvář, buď jím úplně, ždímej lidi, vysávej z nich peníze, počínej si nemilosrdně, staň se židovským králem!" Pticyn byl skromný a tichý, jen se usmíval, jednou však uznal za nutné promluvit si s Gaňou otevřeně, a dokonce to učinil s jistou důstojností. Dokázal Gaňovi, že nedělá nic nečestného a že ho neprávem přirovnává k židovskému lichváři: Mají-li peníze takovou cenu, on přece za to nemůže, počíná si poctivě a spravedlivě a ve skutečnosti je v těchto věcech pouhým prostředníkem; a konečně dík své obchodní spolehlivosti požívá dnes výborné pověsti u význačných osob a okruh jeho činnosti se stále rozšiřuje. "Rothschildem nebudu a je to také zbytečné," dodal s úsměvem, "ale dům na Litějné mít budu a možná že i dva a s tím se již spokojím." Kdoví, snad i tři!

myslel si pro sebe, nikdy to však nevyslovil nahlas a tajil svůj sen. Štěstěna miluje a hýčká lidi toho druhu; obdaří Pticyna nikoli třemi, ale čtyřmi domy právě proto, že už od dětství věděl, že nikdy nebude Rothschildem. Rozhodně mu však neposkytne víc než čtyři domy a dál už Pticyn nikdy nedojde.

Docela jinou povahu měla sestřička Gavrily Ardalionoviče. Také pociťovala silné touhy, ale spíš zavilé než bouřlivé. Když věc dospívala k poslední mezi, brávala v potaz rozum, který však neztrácela ani předtím, než věci dospěly tak daleko. Ovšem i ona patřila k "obyčejným" lidem, snícím o originalitě, nicméně velmi brzy dospěla k názoru, že v sobě nemá originality ani za mák, a nijak zvlášť se proto netrápila, kdoví, možná že z jakési zvláštní hrdosti. Do praktického života vykročila neobyčejně rázně, neboť si vzala za muže pana Pticyna a přitom si však neříkala: Třeba hanebně, jen když se dostanu k cíli, jak by se v takovém případě bezpochyby vyjádřil Gavrila Ardalionovič, který to ostatně málem prohlásil před ní, když jako starší bratr schvaloval její rozhodnutí. Bylo tomu docela naopak: Varvara Ardalionovna se vdala teprve potom, když se nadobro ujistila, že její nastávající je člověk skromný, příjemný a téměř vzdělaný a že se určitě nikdy nedopustí velké podlosti. O drobné podlosti nedbala, pokládala je za maličkosti a takové maličkosti jsou přece všude! Přece nemůže chtít ideál! Dále věděla, že svým sňatkem poskytne zajištění matce, otci i bratrům. Když viděla Gaňovy nesnáze, zatoužila mu přes všechna dřívější rodinná nedorozumění pomoci. Pticyn občas posílal Gaňu, ovšem po dobrém, do práce. "Ty pohrdáš i generály a generálskou hodností," říkával mu někdy žertem, "ale uvidíš, že 'oni' všichni jednou skončí jako generálové, dožiješ-li se toho, uvidíš." - Ale proč si myslí, že pohrdám generály a generálskou hodností? zlostně uvažoval Gaňa.

Zamýšlejíc pomoci bratrovi, rozšířila Varvara Ardalionovna okruh své působnosti; vetřela se k Jepančinovým, k čemuž jí značnou měrou dopomohly společné vzpomínky z dětství. Ona i bratr si v dětství s Jepančinovými dětmi hrávali. Hned však podotýkáme, že kdyby Varvara Ardalionovna sledovala návštěvami u Jepančinových nějaký zvláštní ideální cíl, rázem by se tím vyloučila z okruhu lidí, k nimž se sama přiřadila. Nešla za ničím ideálním, naopak měla svůj dosti důkladně podložený výpočet, opírající se o povahu oné rodiny. Aglajin charakter studovala zvlášť neúnavně. Jejím cílem bylo opětné sblížení bratra s Aglajou. Snad opravdu občas dosáhla jistého úspěchu, ale snad občas i chybovala, spolehajíc kupříkladu příliš mnoho na bratra a očekávajíc od něho to, co ze sebe nikdy a nikterak nemohl vydat. Rozhodně si však u Jepančinových počínala dosti obratně. Celé týdny se o bratrovi vůbec nezmínila, bývala vždy neobyčejně pravdomluvná a upřímná a chovala se prostě, ale důstojně. Co se týče hlubin svého vědomí, nebála se do nich nahlédnout a nikdy si nic nevyčítala. To jí také dodávalo síly. Přece však občas pozorovala, že má na sebe zlost, protože i ona měla v sobě trochu zraněné sebelásky a uražené ješitnosti. Zjišťovala to v jistých okamžicích a téměř pokaždé, když odcházela od Jepančinových.

Právě se od nich vracela, jak jsme již řekli, sklíčená a zamyšlená. V jejím zármutku byl však i příměšek výsměšné trpkosti. Pticyn obýval v Pavlovsku nevzhledný, ale prostorný dřevěný dům, který stál na prašné ulici a brzy měl zcela přejít do jeho vlastnictví, takže ho již sám zas komusi prodával.

Varvara Ardalionovna stoupala po schodech a náhle zaslechla nahoře neobyčejný hluk a křik a rozpoznala hlas bratrův a tatínkův. Když vešla do salonu, spatřila Gaňu, který zrovna vztekem bledý pobíhal po pokoji a div si nerval vlasy. Ušklíbla se a unaveně klesla na pohovku, aniž si odložila klobouk. Dobře věděla, že bude-li ještě okamžik mlčet a nezeptá se bratra, co ho tak rozčililo, rozzuří se Gaňa i na ni. Proto nakonec tázavým tónem chvatně poznamenala: "Pořád totéž?"

"Jaképak totéž!" zvolal Gaňa. "Totéž! Ne, čerti vědí, co se tu děje, to už není totéž! Starý začíná zuřit... matka brečí. Na mou věru, Varjo, dělej, jak chceš, ale já ho odtud vyženu... nebo půjdu sám," dodal, protože si uvědomil, že nemůže vyhánět lidi z cizího domu.

"Musíš mít strpení," mumlala Varja.

"Proč strpení? S kým?" vzplanul Gaňa, "s jeho hanebnostmi? Ne, říkej si, co chceš, ale takhle to dál nejde! A ty jeho způsoby: Sám je vinen a ještě se naparuje. Vraty nepůjdu, rozeberte plot!

A co ty tu tak sedíš? Jak to vypadáš?"

"Jak bych vypadala," mrzutě odpověděla Varja.

Gaňa se na ni zkoumavě zahleděl.

"Bylas tam?" zeptal se najednou.

"Byla."

"Počkej, už zase křičí! Taková ostuda, a ještě v takové době!"

"V jaképak době? Žádná neobvyklá doba teď není."

Gaňa se zadíval na sestru ještě zkoumavěji.

"Vyzvědělas něco?" zeptal se.

"Rozhodně nic nečekaného. Přesvědčila jsem se, že je to všechno pravda. Muž měl víc pravdu než my oba. Dopadlo to tak, jak od začátku prorokoval. Kde je?"

"Není doma. Co se stalo?"

"Kníže je oficiální ženich, je to hotová věc. Řekly mi to starší sestry. Aglaja svolila, už s tím nedělají tajnosti. Až dotud přece všechno tajili. Adelaidinu svatbu odložili, aby obě svatby vystrojili najednou - jak poetické! Hotová báseň. Radši vymýšlej svatební verše, než abys tu zbůhdarma lítal po pokoji. Dnes večer tam bude Bělokonská, přijela zrovna v ten pravý čas, čekají hosty. Představí ho Bělokonské, přestože se s ní už zná. Myslím, že to chtějí veřejně

oznámit. Jenom mají strach, aby něco neupustil nebo nerozbil, až vejde mezi hosty, nebo aby sám neupadl. Od něho se dá očekávat všechno."

Gaňa vyslechl sestru velmi pozorně, ale k jejímu údivu na něho ta ohromující zvěst neměla patřičný účinek.

"To bylo předem jasné," řekl po chvíli, "tak tedy konec!" dodal s jakýmsi zvláštním úsměškem, chytrácky se dívaje sestře do tváře; stále přecházel po pokoji, ale již mnohem klidněji.

"Ještě dobře, že se na to díváš tak filozoficky, jsem opravdu ráda," řekla Varja.

"Aspoň máme pokoj, hlavně ty."

"Doufám, že jsem ti sloužila dobře, bez mudrování a zbytečných otázek, neptala jsem se tě, jaké štěstí pohledáváš u Aglaji."

"Copak jsem... hledal u Aglaji štěstí?"

"Prosím tě, jen se nepouštěj do filozofování! Určitě je to tak.

Teď je konec a projeli jsme to. Přiznávám se ti, že jsem to nikdy nebrala vážně, pustila jsem se do toho jen tak nazdařbůh.

Spoléhala jsem na její směšnou povahu, ale hlavně jsem tě chtěla potěšit, z devadesáti procent to bylo beznadějné. Dodnes nevím, jak sis to představoval."

"Teď mě zas budete nutit pracovat a čekají mě kázáníčka o vytrvalosti a silné vůli a jak si má člověk vážit každé maličkosti a tak dále, to všechno umím zpaměti," smál se Gaňa.

Už má zase něco za lubem, pomyslela si Varja.

"A co rodiče - mají radost?" zeptal se najednou Gaňa.

"Neřekla bych. Co ti mám povídat! Ivan Fjodorovič je celkem rád, ale matka má strach, od začátku se jí jako ženich nezdál, to přece víme."

"Což o to, jako ženich je ovšem nemožný a nemyslitelný. Ale ptám se, jak to tam teď vypadá? Přijala jeho nabídku?"

"Neřekla ne, to je zatím všechno, ale víc se nedalo čekat. Víš přece, jak bláznivě je pořád stydlivá a plachá, v dětství zalézala do skříně a vysedávala tam dvě tři hodiny, jen aby nemusela jít mezi hosty. Teď už hodně povyrostla, a přece se nezměnila. Víš, myslím, že je to opravdu nějak vážné, i z její strany. Knížeti se prý od rána do noci, aby se neřeklo, usilovně posmívá, ale jistě mu potají dovede každý den něco pošeptat, protože on chodí jako v nebi a všecek září... Prý je k popukání.

Samy mi to řekly. Měla jsem dojem, jako by se mi obě starší vysmívaly do očí.

Konečně se Gaňa začal mračit. Varja to snad úmyslně tak rozbírala, aby poznala jeho skutečné smýšlení. Nahoře se však znovu rozlehl křik.

"Vyženu ho," houkl Gaňa, jako by se radoval, že může dát průchod své zlosti.

"A on nás zas půjde všude ostouzet jako včera."

"Jak to, včera? Co to znamená - jako včera? Cožpak...," zhrozil se najednou Gaňa.

"Proboha, ty to nevíš?" zarazila se Varja.

"Tak tedy je pravda... že byl u nich?" rozkřikl se Gaňa, rozpálený vzteky a hanbou "Bože, vždyť ty jdeš odtamtud! Víš něco? Byl tam starý? Byl nebo ne?"

Gaňa se rozběhl ke dveřím; Varja k němu přiskočila a chytila ho oběma rukama.

"Copak? Kam běžíš?" domlouvala mu, "když ho teď pustíš ven, natropí ti ještě horší věci, oběhne všechny známé!"

"Co tam natropil? Co jim napovídal?"

"Samy to nedovedly opakovat, nerozuměly mu, jenom jim nahnal strach. Přišel za Ivanem Fjodorovičem, ale ten nebyl doma. Pak chtěl mluvit s Lizavetou Prokofjevnou. Napřed prosil o nějakou práci, aby ho vzali do zaměstnání, a potom si začal na nás stěžovat, na mne, na muže, a hlavně na tebe... bůhví, co tam všechno napovídal."

"Nemohlas to všechno vyzvědět?" třásl se Gaňa jako posedlý.

"Kdepak! Asi sotva věděl, co mluví, a možná mi neřekly všechno."

Gaňa se chytil za hlavu a rozběhl se k oknu. Varja usedla u druhého okna.

"Aglaja je divná," poznamenala náhle, "zastavila mě a povídá: 'Vyřiďte ode mne zvlášť uctivé poručení vašim rodičům. Doufám, že budu mít brzy příležitost setkat se s vaším tatínkem.'"

"Nechtěla se posmívat? Nebyl to výsměch?"

"Právě že ne, to právě bylo zvláštní."

"Ví to o starém nebo ne, co myslíš?"

"Jsem si jista, že v rodině nikdo nic neví, ale přivedls mě na myšlenku, že Aglaja to možná ví. Jedině ona ví, protože i sestry se divily, když tak vážně vzkazovala poručení otci. A proč zrovna jemu? Jestli to ví, tak od knížete!"

"Není těžké uhodnout, od koho se to dověděla! Zloděj! To nám ještě chybělo! Zloděj v rodině, 'hlava rodiny'!"

"Nesmysl!" vykřikla Varja pobouřeně, "byla to pijácká historka, nic víc! A kdo si to vyvzpomněl? Lebeděv s knížetem... to jsou ti praví mudrci. Z těch si tak něco dělám!"

"Starý je zloděj a opilec," zlostně pokračoval Gaňa, "já žebrák, sestřin muž lichvář, to se měla Aglaja v kom zhlédnout! Pěkná rodinka... jen co je pravda!"

"Ten sestřin muž, lichvář, tě..."

"Živí, chceš říci! Prosím, jen se neostýchej."

"Proč se vztekáš?" přerušila ho Varja. "Ničemu nerozumíš, jsi jako malý kluk. Myslíš, že by ti tohle všechno mohlo uškodit v Aglajiných očích? Vůbec se nevyznáš v její povaze. Ta odmítne nejskvělejšího ženicha a uteče k nějakému studentíkovi na půdu umírat hlady - o tom právě sní! Tys nikdy nedovedl pochopit, jak ohromně bys stoupl v jejích očích, kdybys pevně a hrdě dovedl snášet naši situaci. Kníže ji ulovil právě tím, že se předně o to vůbec nesnažil, a za dál, že je v očích všech lidí idiot. Už jen to, že kvůli němu vzbouří celou rodinu, už to jí dělá radost.

Ach, vy ničemu nerozumíte!"

"Však se ještě uvidí, čemu rozumíme," záhadně zabručel Gaňa, "jenže já bych přesto nechtěl, aby se to o starém dověděla.

Myslel jsem, že se kníže zdrží a nebude o tom mluvit. Přemlouval Lebeděva, aby mlčel, ani mně nechtěl všechno říci, když jsem naléhal..."

"Sám vidíš, že i bez něho se všechno rozneslo. Ale co ještě chceš? Na co čekáš? A i kdyby ještě měl drobet naděje, tohle by ti v jejích očích dodalo aureolu trpitele!"

"No, skandálu by se lekla i ona přes všechnu romantiku. Všechno má své meze a všeho s mírou, takové jste všechny."

"Aglaja že by se lekla?" rozčilovala se Varja a opovržlivě pohlédla na bratra, "máš ty ale nízkou dušičku! Nikdo nestojíte za nic. I když je směšná a podivínská, přece je tisíckrát ušlechtilejší než my všichni."

"No dobrá, tak se nezlob!" sebevědomě zabručel Gaňa.

"Mně je líto matky," pokračovala Varja, "mám strach, aby se k ní nedonesla ta historka s otcem, jen toho se bojím!"

"Jistě to už ví!" podotkl Gaňa.

Varja se zvedla, aby zašla nahoru za Ninou Alexandrovnou, ale zastavila se a pátravě pohlédla na bratra.

"Kdo jí to mohl vyslepičit?"

"Nejspíš Ippolit. Pro něj bylo myslím vrcholným potěšením vyzvonit to matce, hned jak se k nám přestěhoval."

Ale odkud to ví, prosím tě? Kníže a Lebeděv se rozhodli, že to nikomu neřeknou. Neví to ani Kolja."

"Ippolit? Sám to vyčmuchal! Ani netušíš, jaký je to mazaný neřád a intrikán; jak dovede zavětřit, kde co páchne skandálem. Věř si nebo ne, ale jsem jistý, že si už dávno ochočil Aglaju! A jestli to neudělal, tak to brzo udělá. Také Rogožin se už s ním spřáhl.

Divím se, že to kníže nepozoruje! A jak rád by mi teď dal co proto! Pokládá mě za osobního nepřítele, to už jsem dávno vycítil, ale proč, co z toho má, vždyť má na kahánku - nemohu to pochopit! Však já na něho vyzraju, uvidíš, že nedoběhne on mne, ale já jeho."

"Proč jsi ho sem tedy nalákal, když ho tak nenávidíš? A stojí ti za to, abys ho napaloval?"

"Sama jsi mi přece radila, abych ho sem přetáhl."

"Myslela jsem, že nám bude užitečný, ale víš, že se teď sám zamiloval do Aglaji a že jí psal? Ptaly se mě na něho... snad dokonce psal i Lizavetě Prokofjevně."

"V tomhle smyslu není nebezpečný!" řekl Gaňa a uštěpačně se usmál, "ostatně něco v tom je, ale ne tohle. Že je zamilován, tomu věřím, protože je ještě zelenáč! Ale že by staré posílal anonymní dopisy... to ne. Je to taková zlostná, darebná prostřednost! Věřím, jsem si jistý, že mě vylíčil jako intrikána, to bylo jeho první. Doznávám, že jsem se mu zpočátku hloupě podřekl; myslel jsem, že už jenom proto, aby se pomstil knížeti, bude zastávat mé zájmy. Ale je to mazaný prevít! Ó, teď už jsem ho nadobro prokoukl. A o té krádeži se dověděl od své matky, od kapitánové. Starý se mohl k takové věci odhodlat jen kvůli ní.

Najednou mi zničeho nic sdělil, že 'generál' slíbil jeho matce čtyři sta rublů, a také jen tak zničeho nic, bez okolků. Hned se mi rozsvítilo. A koukal mi přitom do očí přímo s rozkoší; naší matce to určitě také řekl, jen aby se pokochal, jak ji raní. Ale prosím tě, proč neumírá, to bych rád věděl? Vždyť se dušoval, že do tří neděl umře, a ještě tu ztloustl! Už ani nekašle, včera večer mi sám povídal, že už druhý den nekašle krev."

"Vyhoď ho."

"Nechovám k němu nenávist, ale pohrdám jím," nadutě prohlásil Gaňa. "No dobře, ať si ho třebas nenávidím!" vykřikl náhle neobyčejně zuřivě, "a také mu to řeknu do očí, dokonce i kdyby umíral na své posteli! Kdybys četla jeho 'Zpověď'- Bože, taková naivní drzost! Je to poručík Pirogov, je to Nozdrev v tragickém vydání, ale hlavně - Utřinos! Ó, s jakou radostí bych mu byl tenkrát napráskal, hlavně proto, abych ho pořádně překvapil. Teď se nám mstí za to, že se mu to tenkrát nepovedlo... Ale co to?

Zas už je tam rámus! Co se vlastně děje? Já už to trpět nebudu.

Pticyne," rozkřikl se na Pticyna, který právě vcházel do pokoje, "co se to pořád děje, kam to u nás spěje? To je... to je..."

Ale hluk se kvapem blížil, dveře se náhle rozlétly a na Pticyna se obořil i starý Ivolgin, rudý, rozlícený, všecek bez sebe. Za ním vcházela Nina Alexandrovna, Kolja a nakonec Ippolit.

II

Ippolit se přestěhoval k Pticynovi již před pěti dny. Došlo k tomu docela přirozeně, bez zvláštních řečí a bez rozmíšky mezi ním a knížetem; nejenže se nepohádali, ale zdánlivě se

rozešli dokonce jako přátelé. Gavrila Ardalionovič, který se tak nepřátelsky choval k Ippolitovi onoho večera, přišel ho sám navštívit ostatně už na druhý den po oné události, patrně poslušen jakéhosi nenadálého nápadu. Bůhvíproč začal nemocného navštěvovat i Rogožin. Knížeti se zpočátku zdálo, že pro "ubohého chlapce" bude dokonce lépe, odstěhuje-li se z jeho domácnosti.

Ale Ippolit už při svém odchodu prohlašoval, že se stěhuje k Pticynovi - "který je tak hodný, že mu nabízí přístřeší" - a jakoby úmyslně ani jednou nepoznamenal, že odchází ke Gaňovi, přestože právě Gaňa naléhal, aby ho k nim pozvali.

Gaňa si toho hned povšiml a uraženě si to zapamatoval.

Správně podotkl sestře, že se nemocný zotavuje. Ippolitovi se skutečně dařilo o poznání líp a bylo to patrno na první pohled.

Vkročil do pokoje pomalu, za ostatními, se zlomyslným, jízlivým úsměvem. Nina Alexandrovna vešla velmi vyděšena. Za posledního půl roku se nesmírně změnila, zhubla. Poté co provdala dceru a přestěhovala se k ní, téměř se přestala vměšovat do života svých dětí. Kolja vypadal ustaraně a zaraženě. V "generálově šílenství", jak říkal, se dobře nevyznal, neboť neznal pravou příčinu nového zmatku v domě. Přesto si však uvědomoval, že otec se už bez ustání a na každém kroku jen hašteří a že se najednou tak změnil, jako by to vůbec nebyl on. Také ho znepokojovalo, že starý v posledních třech dnech úplně přestal pít. Věděl, že se otec rozešel a dokonce rozvadil s Lebeděvem a knížetem. Kolja se zrovna vrátil domů s lahvinkou vodky, kterou zakoupil z vlastních peněz.

"Opravdu, maminko," ujišťoval ještě nahoře Ninu Alexandrovnu, "opravdu, jen ať se napije. Už tři dny se toho ani nedotkl; patrně se mu stýská. Opravdu mu bude líp, nosil jsem mu vodku i do vězení!"

Generál rozpačitě rozrazil dveře dokořán a stanul na prahu všecek rozlícený.

"Veleváženy pane!" rozkřikl se hromovým hlasem na Pticyna, "jestliže jste se vskutku rozhodl obětovat tomu utřinosovi a neznabohu počestného starce, svého otce, to jest přinejmenším otce vaší ženy, jenž věrně sloužil vlasti a panovníkovi, pak moje noha již nikdy nevkročí na váš práh. Vyberte si, pane, vyberte si, a to hned: Buď já, nebo tento... šroub! Ano, šroub! Řekl jsem to bezděčně, ale je to - šroub! Protože mi jako šroub vrtá v duši, a docela bez úcty... jako šroub!"

"Snad vývrtka, ne?" podotkl Ippolit.

"Ne, nikoli vývrtka, protože pro tebe jsem generál, nikoli láhev.

Mám řády a vyznamenání za chrabrost... a ty máš houby! Ano, buď on, nebo já! Rozhodněte se ihned, v tuto chvíli, pane!" rozkřikl se v nepříčetném vzteku na Pticyna. Kolja mu rychle přisunul židli a generál na ni klesl téměř vyčerpán.

"Opravdu byste se raději měl... prospat," zamumlal Pticyn zaraženě.

"On dokonce vyhrožuje!" polohlasem podotkl k sestře Gaňa.

"Prospat!" křičel generál, "nejsem opilý, vážený pane, a vy mě urážíte. Vidím," pokračoval a znovu vstal, "vidím, že se tu všechno proti mně spiklo, všechno a všichni. Mám toho dost!

Odcházím... Leč vězte, vážený pane, vězte..."

Nedali mu domluvit, znovu ho usadili a prosili, aby se uklidnil.

Gaňa vztekle zalezl do kouta. Nina Alexandrovna se chvěla a plakala.

"Co jsem mu udělal? Co proti mně máte?" zvolal Ippolit s křečovitým úsměvem.

"Nevíte?" podotkla náhle Nina Alexandrovna, "ale vždyť je opravdu hanebné a... nelidské takhle trápit starého člověka... a ještě ve vašem stavu!"

"Tedy předně, jak to 'v mém stavu', milostivá paní. Velmi si vás vážím, vás zejména, právě vás, ale..."

"Je to šroub!" křičel generál, "vrtá se mi v duši a v srdci!

Chce, abych uvěřil v ateismus! Věz, utřinose, že jsi ještě vůbec nebyl na světě, a já už byl zahrnut poctami; že jsi jenom závistivý červ, červ kašlající, přeštípnutý vejpůl... a umírající na zlobu a neznabožství... Proč tě sem Gavrila přivedl? Všichni jsou proti mně, všichni, počínaje cizími a konče vlastním synem!"

"Přestaňte už s tím divadlem!" okřikl ho Gaňa. "Kdybyste nám raději všude nedělal ostudu!"

"Cože, já ti dělám ostudu, ty holobrádku? Tobě? Já ti mohu dělat jenom čest, a ne ostudu!"

Vyskočil a už nebyl k udržení. Ale i Gavrila Ardalionovič se přestal ovládat.

"Vy tak můžete mluvit o cti!" vykřikl vztekle.

"Cos to řekl?" zabouřil generál a bledý vzrušením vykročil k němu.

"Jen to, že stačí, abych otevřel ústa, a..." zaječel Gaňa a nedomluvil. Oba stáli proti sobě nadmíru rozrušeni, zvláště Gaňa.

"Gaňo, co to děláš!" zvolala Nina Alexandrovna a vrhla se k němu, aby ho zadržela.

"Takové hlouposti a nesmysly!" mrzutě zahučela Varja. "Přestaňte maminko," okřikla matku.

"Šetřím vás jedině kvůli matce," tragicky prohlásil Gaňa.

"Mluv!" burácel generál zběsile, "mluv, jinak tě stihne otcovské prokletí... mluv!"

"Já se tak leknu vašeho prokletí! Kdo za to může, že už osmý den vyvádíte jako pominutý? Osmý den, vidíte, mám to spočítané...

dejte si pozor, ať neztratím trpělivost, nebo řeknu všechno...

Proč jste včera lezl k Jepančinovým? A to si říká stařec, otec rodiny a šedobradý kmet! Pěkný, jen co je pravda..."

"Mlč, Gaňo!" zvolal Kolja, "mlč, hlupáku!"

"Ale co já, co já mu udělal?" dotíral Ippolit stále stejně posměvačným tónem. "Proč říká, že jsem šroub, slyšeli jste přece?

Sám prve začal. Sotva přišel, spustil o nějakém kapitánu Jeropegovovi. Vůbec nestojím o vaši společnost, generále. I dříve jsem se vám vyhýbal, však víte. Uznejte, co je mi do kapitána Jeropegova? Nejsem tu kvůli kapitánu Jeropegovovi. Jenom jsem řekl nahlas svůj názor, že kapitán Jeropegov snad ani neexistoval. A hned byl oheň na střeše."

"Ovšem neexistoval!" úsečně podotkl Gaňa.

Generál však byl rázem jako omráčen a jenom se tupě rozhlížel kolem sebe. Synova slova ho zarazila svou mimořádnou upřímností.

V první chvíli nebyl ani mocen slova. Teprve když se Ippolit po Gaňově poznámce rozchechtal a zvolal: "Tak to slyšíte, i váš vlastní syn říká, že kapitán Jeropegov neexistoval," zablábolil starý nadobro popleteně: "Kapiton Jeropegov... ne kapitán... Kapiton... podplukovník ve výslužbě, Jeropegov... Kapiton..."

"Ani Kapiton neexistoval!" rozlítil se Gaňa.

"Ale pročpak neexistoval?" koktal generál a červeň se mu rozlila po tvářích.

"Nechte už toho!" mírnil spor Pticyn s Varjou.

"Mlč, Gaňko!" opět zvolal Kolja.

Ale po tomto zastání generál zas pookřál.

"Jak to, že neexistoval? A proč?" výhrůžně se obořil na syna.

"Tak, protože neexistoval. Zkrátka nebyl a nemohl být. Tak je to.

Dejte už s tím pokoj, povídám vám."

"A tohle je syn... můj vlastní syn, kterého jsem... ó Bože!

Jeropegov. Že neexistoval Jeroška Jeropegov!"

"No vida, jednou Jeroška, podruhé Kapitoška!" podotkl Ippolit.

"Kapitoška, pane, Kapitoška, ne Jeroška! Kapiton, Kapiton, Alexejevič, to se ví Kapiton... podplukovník... ve výslužbě...

oženil se s Marjou... Marjou Petrovnou Su... Su... přítel a kamarád... Sutugovovou... už od kadetky. Prolil jsem za něho...

vlastním tělem jsem ho chránil... padl. Kapitoška Jeropegov že nebyl! Že neexistoval!"

Generál nakvašeně křičel, ale tak, že se zdálo, jako by šlo o něco jiného a křičelo se o něčem jiném. Jindy by ovšem strpěl i mnohem urážlivější tvrzení o naprostém nebytí Kapitona Jeropegova, pokřičel by si, porámusil, rozzuřil by se, ale přece jen by se nakonec odebral nahoru do svého pokoje spát. Teď však při nesmírné záhadnosti lidského srdce to dopadlo tak, že zrovna taková urážka jako pochybování o existenci Jeropegova přeplnila číši. Stařec zbrunátněl, zvedl ruku a rozkřikl se: "Dost!

Proklínám... pryč z tohoto domu! Nikolaji, přines mi můj vak, odcházím... pryč!"

Chvatně a velice rozzlobený odešel. Nina Alexandrovna, Kolja a Pticyn se vrhli za ním.

"Tys tomu dal!" řekla Varja bratrovi, "nejspíš poběží zas rovnou tam. Ta hanba, ta hanba!"

"Tak proč krade!" vykřikl Gaňa, zalykaje se zlostí. V tom však zachytil Ippolitův pohled a všecek se otřásl. "A vy, vážený,"

křičel, "vy byste neměl zapomínat, že jste v cizím domě a...

užíváte pohostinství, a nemusel byste dráždit starce, který se zřejmě pomátl..."

Ippolit sebou také škubl, ale vzápětí se ovládl.

"Tak úplně s vámi nesouhlasím, že se váš otec pomátl," odpověděl klidně, "naopak soudím, že mu v poslední době přibylo rozumu, nezdá se vám? Je teď takový opatrný, takový podezřívavý, pořád vyzvídá a váží každé slovo... O tom Kapitoškovi se mnou mluvil úmyslně, považte, chtěl mi napovídat..."

"Co je mi kčertu do toho, co vám chtěl napovídat. Nechte toho chytračení, pane!" zaječel Gaňa. "Jestli i vy znáte skutečnou příčinu, proč se starý pán dostal do tohoto stavu (čmuchal jste kolem mne těch pět dní ustavičně, takže to jistě víte), neměl byste dráždit... nešťastníka a trápit mou matku zveličováním věci, protože je to jen hloupost, pouhá pijácká historka, dokonce neprokázaná, a já za ni nedám ani fenik... Jenže vy musíte popichovat a slídit, protože jste... protože jste..."

"Šroub," ušklíbl se Ippolit.

"Protože jste mizera a půl hodiny jste mučil lidi v úmyslu je postrašit, že se zastřelíte svou nenabitou pistolí, s kterou jste to tak ohavně zbabral, vy zkrachovaný sebevrahu, vy rozlitá žluči... na dvou nohou. Poskytl jsem vám pohostinství, ztloustl jste, přestal jste kašlat a takhle odplácíte..."

"Dovolte, prosím, jen pár slov. Jsem u Varvary Ardalionovny, ne u vás, vy jste mi pohostinství neposkytl, a dokonce mám pocit, že sám užíváte pohostinství pana Pticyna. Před čtyřmi dny jsem požádal svou matku, aby mi našla v Pavlovsku byt a také se tam přestěhovala, protože se tu opravdu cítím lépe, ač jsem vůbec neztloustl a kašlu dál. Matka mi včera večer vzkázala, že byt je připraven, rád bych vás ujistil, že se ještě dnes, jen co poděkuji vaší matince a sestře, přestěhuji do svého bytu, k čemuž jsem se rozhodl již včera večer. Promiňte, že jsem vás přerušil, chtěl jste tuším ještě něco říci."

"Když je to tak...! začal rozechvěle Gaňa.

"Když je to tak, dovolte, abych se posadil," dodal Ippolit a s naprostým klidem usedl na židli, kde předtím seděl generál. "Jsem přece jen nemocen. Tak a teď jsem ochoten vás vyslechnout, tím spíš, že je to naše poslední rozmluva a snad se vůbec vidíme naposled."

Gaňa se najednou zastyděl.

"Věřte, že se tak nesnížím, abych si s vámi vyrovnával účty,"

řekl, "a jestliže snad..."

"Pročpak tak zvysoka," přerušil ho Ippolit, "sám jsem si hned první den pobytu u vás dal slovo, že si neodpustím potěšení jasně a co nejotevřeněji vám všechno vyložit, až se budeme loučit.

Míním to učinit právě teď, ovšem až po vás."

"Prosím vás, abyste opustil tuto místnost."

"Raději začněte, jinak budete litovat, že jste se nevymluvil."

"Přestaňte, Ippolite, stydím se za vás. Udělejte mi to k vůli a přestaňte!" řekla Varja.

"Pokusím se dámě vyhovět," zasmál se Ippolit a povstal. "Prosím, Varvaro Ardalionovno, kvůli vám jsem ochoten to zkrátit, protože určité vysvětlení mezi mnou a vaším bratrem je naprosto nezbytné a nehodlám odejít, dokud mezi námi nebude jasno."

"Jste zkrátka pletichář," vykřikl Gaňa, "proto nechcete odejít bez klepů."

"Tak vidíte," chladnokrevně poznamenal Ippolit, "už jste se neovládl. Opravdu budete litovat, že jste se nevymluvil. Opakuji, máte slovo. Já počkám."

Gavrila Ardalionovič mlčel a tvářil se pohrdavě.

"Nechcete. Hodláte si zachovat charakter - prosím. Já budu pokud možno stručný. Dvakrát nebo třikrát jsem dnes zaslechl narážku o pohostinství; je to nespravedlivé. Když jste mě zval k sobě, sám jste mě chtěl nachytat v domnění, že se chci pomstít knížeti.

Mimoto jste se dozvěděl, že mi Aglaja Ivanovna projevila účast a přečetla si mou 'Zpověď'. Bůhvíproč jste spoléhal na to, že se cele oddám vašim zájmům, že ve mně najdete pomocníka. Nehodlám to vysvětlovat podrobněji! Ani od vás nežádám doznání či potvrzení.

Stačí, že vás teď ponechávám vašemu svědomí a že si výborně rozumíme."

"Vy ale děláte z komára velblouda!" vykřikla Varja.

"Vždyť jsem ti povídal: pletichář a utřinos," podotkl Gaňa.

"Dovolte, abych pokračoval, Varvaro Ardalionovno. Knížete ovšem nemohu mít rád ani ctít. Je to však člověk bezpochyby dobrý, i když směšný. Ale nemám nejmenší důvod, abych ho nenáviděl, jenže jsem to nedal znát vašemu bratrovi, když mě sám proti knížeti popichoval. Počítal jsem s tím, že se mu na poslední chvíli vysměji. Věděl jsem, že se váš bratr přede mnou podřekne a dopustí nějaké obrovské chyby. To se také stalo... Jsem ochoten ho teď ušetřit, ale jedině z úcty k vám, Varvaro Ardalionovno.

Když jsem vám však prozradil, že se nedám tak snadno nachytat, prozradím vám i to, proč jsem chtěl vašeho bratra napálit. Vězte, že jsem to chtěl z nenávisti. Nač bych to tajil. Umírám (přece jen umřu, i když jsem ztloustl, jak tvrdíte) a před smrtí jsem si uvědomil, že odejdu do ráje daleko klidnější, když zpražím jednoho představitele oné nesčíslné sorty lidí, která mě pronásledovala celý život, kterou jsem celý život nenáviděl a jejímž dokonalým ztělesněním je váš velectěný bratr. Nenávidím vás, Gavrilo Ardalionoviči, jedině proto - možná se tomu budete divit - jedině proto, že jste typ a ztělesnění, vrchol a výlupek nejdrzejší, nejješitnější, nejodpornější a nejvulgárnější všednosti! Jste všednost nadutá, všednost nikdy nepochybující a božsky klidná, jste výkvět průměrnosti! Ve vašem mozku ani ve vašem srdci nikdy nevznikne nejmenší vlastní myšlenka. Jste však nekonečně závistivý; pevně věříte, že jste úžasně geniální, ale ve zlých chvilkách se vás zmocňují pochybnosti a to se pak zlobíte a závidíte. Ó, ještě máte na obzoru lecjaké černé mráčky, které se rozplynou, až zhloupnete nadobro, což se stane brzy.

Přesto vás však čeká dlouhá cesta, plná překvapení, jenže ne veselých, a jsem tomu rád. Předně vám prorokuji, že nezískáte jistou osobu..."

"To už je přespříliš!" vykřikla Varja. "Mlčte už, vy zlomyslný protivo!"

Gaňa zbledl, jenom se třásl vzteky a mlčel. Ippolit se zarazil a zkoumavě se na něho zahleděl. Sklouzl zrakem na Varju, usmál se a s úklonou odešel, aniž dodal jediné slovo.

Gavrila Aradalionovič by si oprávněně mohl naříkat na svůj osud a smůlu. Varja se nemohla odhodlat na něho promluvit, ba na ni nevzhlédla, když kolem ní přecházel dlouhými kroky než se nakonec zastavil u okna, obrácen k ní zády. Myslila na přísloví, že každá hůl má dva konce. Shora se opět rozlehl hluk.

"Už jdeš?" obrátil se k ní najednou Gaňa, když uslyšel, že vstává. "Počkej, podívej se na tohle."

Přistoupil a hodil před ni na stůl papírek složený jako malé psaníčko.

"Propánakrále!" zvolala Varja a spráskla ruce.

Dopis obsahoval přesně sedm řádek:

Gavrilo Ardalionoviči! Spoléhajíc na vaši oddanost ke mně, hodlám vás požádat o radu v jisté pro mne velmi důležité věci. Přála bych si setkat se s vámi zítra, přesně v sedm hodin ráno, na zelené lavičce. Je to nedaleko vaší vily. Varvara Ardalionovna, která vás musí určitě doprovázet, zná místo velmi dobře.

A.J.

"Potom se v ní vyznej!" pokrčila rameny Varvara Ardalionovna.

Ač Gaňovi v oné chvíli nebylo do jásotu, přece jen nedovedl zatajit svůj pocit vítězství, zvlášť po takovém pokořujícím proroctví Ippolitově. Sebevědomý úsměv se mu nepokrytě rozlil po obličeji, i Varja se celá rozzářila radostí.

"A k tomu téhož dne, kdy se u nich vyhlásí zásnuby! Potom se v ní vyznej!"

"Co myslíš, o čem chce se mnou zítra mluvit?" zeptal se Gaňa.

"Na tom nesejde, hlavně že tě chce po půl roce zase vidět.

Poslyš, Gaňo, ať půjde o cokoli, ať to vezme jakýkoli obrat, nezapomínej, že je to důležité! Ohromně důležité! Nenafukuj se, nedej si ujít příležitost a dej pozor, nebuď zbabělý! Mohla se dovtípit, proč jsem tam půl roku běhala? A představ si: Neřekla mi dnes ani slovo, neprozradila se ani pohledem. Vžyť jsem se k nim vplížila tajně, stará vůbec nevěděla, že tam sedím, jinak by mě snad byla vyhnala. Odvážila jsem se toho kvůli tobě, abych se stůj co stůj dozvěděla..."

Shora se opět ozval křik a hluk, několik lidí sestupovalo po schodech.

"Teď to nesmíme připustit ani za nic!" zvolala Varja chvatně a úzkostlivě, "ani stín skandálu! utíkej, pros za odpuštění!"

Otec rodiny však již byl na ulici. Kolja se za ním hmoždil s vakem. Nina Alexandrovna stála na zápraží a plakala; chtěla se rozběhnout za mužem, ale Pticyn ji zdržoval.

"Tím ho ještě víc popichujete," povídal jí, "nemá kam jít, za půl hodiny je zpátky, už jsem to řekl Koljovi, nechte ho, ať se vyblázní!"

"Co trucujete, kam chcete jít!" zvolal Gaňa z okna, "vždyť nemáte kam jít!"

"Vraťte se, tatínku," vykřikla Varja, "sousedé se dívají.

Generál se zastavil, obrátil se, napřáhl ruku a zvolal: "Buď proklet tento dům!"

"Bez divadelních efektů to ovšem nejde," zahučel Gaňa a s prásknutím zavřel okno.

Sousedé se opravdu dívali.

Po sestřině odchodu vzal Gaňa ze stolu psaníčko, políbil je, mlaskl a poskočil si jako do tance.

III

Rozruch s generálem by jindy býval skončil bez následků. I dříve míval podobné vrtochy, byť dosti zřídka, neboť byl celkem vzato povahy velmi mírné, téměř dobrácké. Stokrát snad se pouštěl do boje se zpustlostí, která se ho v posledních letech zmocňovala.

Nejednou si připomínal, že je "otec rodiny", uzavíral smír se ženou a upřímně plakal. Hluboce ctil, dokonce zbožňoval Ninu Alexandrovnu za to, že mu tak často a mlčky odpouštěla a nepřestala ho milovat ani v jeho šaškovské, ponižující podobě.

Leč velkodušný boj se zpustlostí nemíval dlouhé trvání. Generál byl velmi náladový, dlouho nesnášel nudný rodinný život ani roli kajícníka a brzy se začínal bouřit. Propadal prchlivosti, kterou si hned vyčítal, ale nedovedl se jí ubránit. Hádal se, mluvil s povýšenou rétorikou, vyžadoval bezmeznou úctu ke své osobě a nakonec stejně zmizel, někdy i nadlouho. V posledních dvou letech znal život své rodiny velmi povrchně, do podrobností nevnikal a ani k tomu necítil nejmenší nutkání.

Tentokrát se však do rozruchu s generálem přimísilo cosi neobvyklého, všichni jako by o něčem věděli a všichni jako by se báli cosi říci. Generál se "oficiálně" hlásil v rodině, to jest u Niny Alexandrovny, teprve předevčírem, jenže si nepočínal smířlivě a kajícně jako při dřívějších "hlášeních", nýbrž naopak - neobyčejně podrážděně. Byl hovorný, neklidný, s každým na potkání zapřádal vášnivé debaty, jako by se na lidi zrovna vrhal, ale o tak rozmanitých a nenadálých námětech, že se dalo těžko vytušit, co ho vlastně tak znepokojuje. Chvilkami byl veselý, častěji však upadal do zamyšlení, sám snad ani nevěděl, nač myslí. Znenadání začínal cosi vyprávět o Jepančinových, o knížeti a Lebeděvovi - a pak se zas odmlčel, ustal v hovoru a na další otázky odpovídal jen tupým úsměvem, jako by si ani neuvědomoval, že se někdo na něco ptá. Poslední noc celou provzdychal a prosténal a notně potrápil Ninu Alexandrovnu, která mu bez ustání a bůhvíproč nahřívala jakési obklady; k ránu najednou usnul, spal čtyři hodiny a procitl v prudkém a zmateném záchvatu hypochondrie, jež právě skončil sporem s Ippolitem a "prokletím tohoto domu". Také si povšiml, že v těchto dnech trvale podléhal nezřízené ctižádosti a v důsledku toho i neobyčejné nedůtklivosti. Kolja nepřestával ujišťovat matku, že to všechno je touha po alkoholu a snad i Lebeděvovi, s nímž se generál v poslední době velmi spřátelil. Před třemi dny se však s Lebeděvem náhle pohádal a opustil ho v hrozném hněvu, ba i s knížetem měl jakýsi výstup. Kolja prosil knížete o vysvětlení a nakonec začal tušit, že snad i kníže před ním cosi tají. A jestliže došlo, jak Gaňa předpokládal, k jakési zvláštní rozmluvě mezi Ippolitem a Ninou Alexandrovnou, tedy onen zlomyslný pán, jehož Gaňa tak bez obalu nazval pletichářem, neviděl kupodivu nic lákavého v tom, aby do věci zasvětil i Kolju. Snad opravdu to nebyl takový zlomyslný "utřinos", jakým ho líčil Gaňa v rozhovoru se sestrou, nýbrž zlomyslník nějakého jiného druhu; dokonce ani Nině Alexandrovně nesdělil snad jistý poznatek jedině proto, aby ji "ranil". Nezapomínejme, že pohnutky lidských činů obvykle bývají nekonečně složitější a rozmanitější, než jak si je později vždycky vykládáme, a že se málokdy dají přesně označit. Pro vypravěče bývá často nejlépe, omezí-li se na prostý výčet událostí. I my tak hodláme postupovat při dalším výkladu současné generálovy katastrofy; neboť i proti své vůli stojíme před nutností věnovat této vedlejší postavě našeho příběhu poněkud více pozornosti a místa, než jsme až doposud předpokládali.

Události následovaly v tomto pořádku: Když s Lebeděv s generálem vrátil z petrohradské honby za Ferdyščenkem ještě téhož dne zpátky, nesvěřil knížeti nic zvláštního. Kdyby knížete v oné době nebyly odváděly a poutaly jiné pro něho důležité zážitky, mohl si brzy povšimnout, že ani v příštích dvou dnech mu Lebeděv nejen nepodal žádné vysvětlení, ba právě naopak jako by se mu spíš vyhýbal. Když si to kníže konečně uvědomil, připomněl si s údivem, že v oněch dvou dnech vídal Lebeděva při nahodilých setkáních vždy jen v nejzářivější náladě a téměř pokaždé v generálově společnosti. Oba přátelé se již neodlučovali ani na okamžik. Kníže občas shora slýchal hlasitý a čilý hovor a smíchem provázené veselé hádky; jednou hodně pozdě večer k němu dokonce dolehly zvuky náhle a nečekaně

zanotované vojenské pijácké písně a hned rozpoznal chraptivý generálův bas. Načatá píseň však nedozpívána zmlkla. Potom ještě asi hodinu pokračoval velmi procítěný a podle všech známek již opilý rozhovor. Podle všeho si přátelé nahoře v živé zábavě padli do náruče a nakonec kdosi zaplakal. Poté následovala prudká hádka, jež ustala jako když utne.

Po celou tu dobu byl Kolja v jakési ustarané náladě. Kníže se většinou nezdržoval doma, někdy se vracel velmi pozdě a pokaždé mu vyřizovali, že se po něm Kolja celý den ptal a sháněl. Při setkání však nemohl Kolja říci nic zvláštního, stále jen opakoval, že je naprosto "nespokojen" s generálem a jeho nynějším chováním: "Potloukají se, popíjejí, tady poblíž výčepu na ulici, objímají se a hádají, jeden druhého popichuje, a ne a ne se rozejít." Když na to kníže podotkl, že totéž se dříve opakovalo téměř denně, Kolja už vůbec nevěděl, co odpovědět a jak vysvětlit příčinu své starosti.

Ráno po pijácké písni a hádce, když se kníže kolem jedenácté chystal k odchodu, náhle se před ním objevil generál, nesmírně čímsi vzrušený, ba pobouřený.

"Již dávno usiluji o čest a příležitost setkat se s vámi, vážený Lve Nikolajeviči, již velmi dávno," mumlal a pevně, až bolestně tiskl knížeti ruku, "velmi, velmi dávno."

Kníže ho vybídl, aby se posadil.

"Ne, nesednu si, asi vás zdržuji, já... přijdu jindy. Ale snad bych vám při této příležitosti mohl poblahopřát ke... ke...

splnění... tužeb srdce."

"Jakých tužeb srdce?"

Kníže tonul v rozpacích. Jako tak mnozí lidé v jeho postavení i on si namlouval, že určitě nikdo nic nevidí, netuší a nechápe.

"Buďte klidný, buďte klidný! Nedotknu se vašich něžných citů.

Také jsem to prožíval a vím, jak člověku je, když... někdo cizí... strká nos, jak praví přísloví... tam, kam nemá. Zakouším to každé ráno. Přišel jsem v jiné věci, dosti naléhavé. Ba velmi naléhavé, kníže."

Kníže mu znovu nabídl židli a sám také usedl.

"Ale jen na chvilku... Přišel jsem se poradit. Žiji ovšem bez praktických cílů, ale ježto chovám ke své osobě i k...

podnikavosti, které se tak nedostává ruskému člověku, řečeno všeobecně... hodlám zjednat sobě, ženě i dětem postavení...

zkrátka hledám radu, kníže."

Kníže mu vřele schválil jeho předsevzetí.

"No, to jsou všechno hlouposti," rychle ho přerušil generál, "vlastně nemám na mysli tohle, nýbrž něco jiného a důležitého. A rozhodl jsem se to vysvětlit právě vám, Lve Nikolajeviči, jako člověku, o jehož upřímné účasti a ušlechtilém cítění jsem přesvědčen jako... jako... Nedivíte se mým slovům, kníže?"

Kníže pozoroval svého hosta ne-li se zvláštním údivem, jistě s nesmírným zájmem a zvědavostí. Stařec byl pobledlý, rty se mu chvílemi lehce zachvívaly, ruce jako by neměly klidu. Seděl teprve několik minut a již dvakrát pronic zanic vstal a vzápětí zas usedl, zřejmě si vůbec neuvědomoval své pohyby. Na stole ležely knihy; jednu vzal a v hovoru se podíval na otevřenou stránku, hned však zase knihu zavřel, položil na stůl, uchopil jinou, kterou neotevřel, jen ji po celou dobu držel v ruce a mávl s ní ve vzduchu.

"Dost!" zvolal náhle. "Vidím, že vás přespříliš vyrušuji."

"Ale ani v nejmenším, naopak, jen prosím, poslouchám pozorně a snažím se dovtípit..."

"Kníže! Chci si vydobýt ctihodné postavení... chci si vážit sám sebe a... svých práv."

"Člověk, který má takové přání, si už jen proto zaslouží všeobecnou úctu."

Kníže vyřkl tuto čítankovou frázi v pevné víře v její blahodárný účinek. Nějak podvědomě odhadl, že podobná bezobsažná, ale lahodící věta, vyřčená v pravou chvíli, může získat a uklidnit duši takového člověka a zvláště v takové situaci, v jaké byl generál. Rozhodně musí propustit hosta s lehčím srdcem, to je hlavní věc.

Věta zalahodila, dojala a zapůsobila příznivě. Generál rázem změkl, okamžitě změnil tón a pustil se do nadšených a rozvleklých výkladů. Avšak kníže mu přes všechnu svou upřímnou snahu a napjatou pozornost vůbec nerozuměl. Generál řečnil asi deset minut ohnivě a chvatně, jako by nemohl najednou vyklopit příval nakupených myšlenek a nakonec se mu v očích zatřpytily slzy.

Nicméně to byly pouhé útržky vět bez začátku a bez konce, nesouvislá slova a bezděčné myšlenky, které se o překot draly ven a vzájemně se přeskakovaly.

"Dost! Pochopil jste mě, jsem klidný," řekl nakonec a vstal, "srdce, jako je vaše, nemůže pochopit trpícího. Kníže, jste šlechetný muž, jste ideál! Co jsou proti vám ostatní? Ale jste mladý a já vám žehnám. Koneckonců jsem vás přišel poprosit, abyste mi určil hodinu k důležité rozmluvě, do níž vkládám největší naděje. Hledám jedině přátelství a srdce, kníže; nikdy jsem se nedovedl vypořádat s požadavky svého srdce."

"Ale proč ne hned? Rád vás vyslechnu..."

"Ne, kníže, ne!" ohnivě mu vpadl do řeči generál. "Ne, nyní ne!

Nyní je to pouhý sen! Je to nesmírně, nesmírně důležité! Ta hodinová rozmluva rozhodne o mém osudu. Bude to má hodina, a nepřál bych si, aby nás v takové posvátné chvíli mohl vyrušit nahodilý příchozí, první drzoun a zrovna takový drzoun," sklonil se náhle ke knížeti a snížil hlas k podivnému, tajemnému, téměř ustrašenému šepotu, "takový drzoun, který se nehodí ani za ošlapek... vaší nohy, milovaný kníže! Ó, neříkám - mojí nohy!

Prosím, abyste si zvlášť povšiml, že jsem se nezmiňoval o své noze, příliš si sám sebe vážím, abych to vyslovil bez obalu.

Pouze vy jediný dovedete pochopit, že když vylučuji v tomto případě i svůj ošlapek, projevuji tím snad mimořádně hrdou důstojnost. Kromě vás to nikdo nepochopil a on ze všech nejméně.

On nic nepochopí, kníže, dočista, dočista nic nedokáže pochopit!

Člověk musí mít srdce, aby chápal!"

Nakonec se kníže téměř polekal a určil generálovi schůzku na zítřek ve stejnou hodinu. Generál odcházel bodře, velmi povzbuzen a téměř uklidněn. Večer o sedmé vzkázal kníže Lebeděvovi, aby k němu na okamžik přišel.

Lebeděv se dostavil s neobyčejným spěchem a hned ve dveřích ujišťoval, že "je mu velkou ctí", jako by už ani nevěděl, že se tři dny bezmála skrýval a zřejmě se vyhýbal setkání s knížetem. S posuňky, úsměvy, s číhavýma šibalskýma očkama usedl na okraj židle a mnul si ruce s výrazem naivního očekávání, že uslyší nějakou velkolepou zprávu, dávno tušenou a všemi očekávanou.

Knížeti bylo opět trapně. Začínal chápat, že najednou od něho všichni cosi očekávají, že všichni k němu vzhlížejí s významnými úsměvy a pomrkáváním, jako by mu chtěli k čemusi blahopřát.

Keller už k němu asi třikrát na okamžik zaskočil, zřejmě také s úmyslem mu gratulovat. Pokaždé nadšeně a zmateně zahlaholil, ale uprostřed řeči se zas rychle vytratil. V posledních dnech zase hodně pil a řádil v jakési pokoutní hospůdce. Ba i Kolja přes svou stísněnost začínal s knížetem asi dvakrát nejasnou rozmluvu.

Kníže se rovnou a trochu zhurta otázal Lebeděva, co soudí o nynějším generálově stavu a proč je generál tak rozrušen.

Několika slovy mu nastínil nedávný výjev.

"Každý máme své soužení, kníže... zvláště v našem podivném a neklidném století, tak je to, prosím," poněkud suše odpověděl Lebeděv a uraženě se odmlčel s tváří člověka zklamaného ve svém očekávání.

"Také filozofie!" usmál se kníže.

"Filozofie není nic zbytečného, obzvlášť v našem století by se jí mělo prakticky využívat, jenže lidé jí opovrhují, tak je to, prosím. Pokud jde o mne, veleváženy kníže, ač jste mne kdysi ráčil poctít v jisté vám známé věci svou důvěrou, nicméně pouze částečnou a nikdy nepřesahující okolnosti spojené s onou věcí...

Chápu a nestěžuji si."

"Lebeděve, jako byste se pro cosi zlobil?"

"Nikolivěk, vůbec ne, veleváženýa nejzářnější kníže, ani v nejmenším!" nadšeně volal Lebeděv a položil si ruku na srdce, "docela naopak, neboť jsem hned pochopil, že ani svým společenským postavením, ani stupněm rozumového a citového vývoje, ani nahromaděnými statky, ba ani svým dřívějším chováním, neřkuli vědomostmi, ničím si nezasloužím vaší převzácné důvěry, vysoce převyšující veškeré mé naděje, a jestliže vám mohu sloužit, tedy jedině jako otrok a námezdník, ne jinak...

nikolivěk, nehněvám se, leč truchlím."

"Ale Lukjane Timofejiči!"

"Je to tak! A taktéž je tomu i zde, v tomto případě! Setkávaje se s vámi a sleduje vás srdcem i myslí, říkal jsem si: Přátelského sdělení nejsi hoden, nicméně jako domácí bys v příslušné době a v předpokládané lhůtě mohl snad takříkajíc obdržet instrukci, nebo přinejmenším oznámení ohledně jistých nastávajících a vytoužených změn."

Při těchto slovech se Lebeděv přímo vpil svýma pichlavýma očkama do knížete, který se na něho udiveně díval; stále ještě doufal, že ukojí svou zvědavost.

"Vůbec nechápu," zvolal kníže téměř rozhněvaně, "a... jste hrozný pletichář!" rozesmál se náhle srdečně.

Vzápětí se rozesmál i Lebeděv a z jeho rozjasněných očí vyzařovala dvojnásobná naděje, "A víte co, Lukjane Timofejiči? Jenom se na mne nezlobte, ale žasnu nad vaší naivitou, a nejen nad vaší! Tak naivně ode mne cosi očekáváte, zrovna teď, v tuto chvíli, že se před vámi až stydím a hanbím, že vás nemohu potěšit; ale věřte, opravdu nemohu!" Kníže se opět zasmál.

Lebeděv zvážněl. Opravdu býval někdy až příliš naivní a dotěrný ve své zvědavosti, zároveň však byl dosti prohnaný a úskočný a v některých případech dokonce až poťouchle mlčenlivý. Ustavičnou odmítavostí si kníže z něho učinil málem nepřítele. Kníže k němu však nebyl odmítavý z pocitu nadřazenosti, nýbrž jen proto, že Lebeděvova zvědavost se dotýkala věcí intimních. Ještě před několika dny připadalo knížeti to, o čem někdy snil, přímo zločinné - jenže Lukjan Timofejič pokládal odmítavost knížete výhradně za osobní nechuť a nedůvěru ke své osobě, opouštěl ho se zhrzeným srdcem a žárlil nejen na Kolju a Kellera, nýbrž i na vlastní dceru, Věru Lukjanovnu. Ba i v této chvíli by možná ze srdce rád svěřil knížeti jistou pro něho svrchovaně zajímavou zprávu, ale ponuře se odmlčel a neřekl nic.

"A čím vám tedy mohu sloužit, vysoce vážený kníže, jelikož jste si mě ráčil... zavolat?" zeptal se nakonec po chvíli mlčení.

"Vlastně jsem chtěl o generálovi," kníže se také probral ze zamyšlení, "a... ohledně té krádeže, o které jste mi vyprávěl..."

"O čem to ráčíte?"

"Tak vida, jako byste mi teď ani nerozuměl! Ach Bože, Lukjane Timofejiči, proč pořád hrajete komedii! Peníze, peníze, čtyři sta rublů, které jste tenkrát ztratil, v peněžence, a o nichž jste mi sem přišel vyprávět ráno před odjezdem do Petrohradu - už víte?"

"Ach, míníte oněch čtyři sta rublů!" protáhle řekl Lebeděv, jako by se teprve teď dovtípil. "Děkuji vám, kníže, za vaší upřímnou účast, která je pro mne velmi lichotivá. Ale... už jsem je našel, prosím, už dávno."

"Našel! Ach, díky Bohu!"

"Vaše zvolání je vysoce ušlechtilé, neboť čtyři sta rublů zajisté není maličkostí pro chudáka, jenž živí těžkou prací sebe i početnou rodinu sirotků..."

"Ale tak jsem to nemyslil! Ovšem, i tomu jsem rád, že jste je našel," chvatně se opravil kníže, "ale... jak jste je našel?"

"Naprosto jednoduše, prosím, pod židlí, na níž visel můj žaket, takže patrně peněženka vyklouzla z kapsy na podlahu."

"Cože, pod židlí? Není možná, říkal jste přece, že jste prohledal kdejaký kout. Jak jste ji mohl přehlédnout na nejdůležitějším místě?"

"Právě že jsem tam hledal! Dobře, předobře se pamatuji, že jsem tam hledal! Po čtyřech jsem lezl, rukama to místo prohmatal, židli jsem odsunul, nevěřil jsem vlastním očím: Vidím, že tam nic není, jen prázdná a hladká podlaha jako tuhle má dlaň, prosím, a přece jen hmatám dál. Podobná malomyslnost se člověka zmocňuje pokaždé, když něco chce stůj co stůj najít... při značné a citelné ztrátě; vidí, že kde nic, tu nic, jen prázdné místo, ale přesto se tam i patnáckrát podívá."

"Dejme tomu, že máte pravdu, ale jak tedy... Stále nechápu,"

koktal kníže úplně popletený, "říkal jste, že to tam předtím nebylo a že jste tam hledal, a najednou se to tam octlo?"

"A najednou se to tam octlo."

Kníže se udiveně podíval na Lebeděva.

"A generál?" zeptal se přímo.

"Jak prosím, co generál?" nechápal Lebeděv dále.

"Ach můj Bože! Ptám se, co řekl generál, když jste našel peněženku pod židlí? Přece jste jí předtím hledali spolu."

"Ano, prosím. Ale přiznávám, že tentokrát jsem mlčel a uznal jaksi za vhodnější neříkat mu, že jsem peněženku už našel bez něho."

"Pročpak? A peníze jsou tam všechny?"

"Otevřel jsem ji, bylo tam do halíře všecko."

"Mohl jste mi to aspoň říci," poznamenal kníže zamyšleně.

"Obával jsem se vás vyrušovat, kníže, z vašich soukromých a snad nejvýš významných zážitků, a kromě toho jsem též předstíral, že jsem nic nenašel. Peněženku jsem otevřel, prohlédl a zavřel, načež jsem ji opět položil na židli."

"Ale proč?"

"Čistě jen tak, prosím. Ze zvědavosti, co bude dál," pochechtával se Lebeděv a mnul si ruce.

"Tedy tam leží již třetí den?"

"Ó nikoli. Ležela tam pouze čtyřiadvacet hodin. Víte, zčásti jsem si totiž přál, aby ji našel také generál. Protože když jsem ji mohl najít já, proč by si neměl i generál povšimnout předmětu takříkajíc bijícího do očí a trčícího zpod židle? Několikrát jsem židli odsunul a postavil tak, že peněženku bylo vidět naprosto jasně, ale generál se jí vůbec nevšiml, a tak tam ležela celých čtyřiadvacet hodin. Jak račte vidět, je teď náramně roztržitý, kdopak se v něm vyzná, rozkládá, směje se, chechtá a zničeho nic se na mne strašně rozhněvá, bůhvíproč. Nakonec vycházíme z pokoje a já nechal dveře schválně otevřené. On chvíli otálel, chtěl něco říci, nejspíše dostal strach o peněženku s tolika penězi, ale najednou se strašně rozzlobil a neřekl nic, račte chápat. Na ulici mě po dvou krocích opustil a odešel jiným směrem. Setkali jsme se až večer ve výčepu."

"Ale nakonec jste přece peněženku zvedl?"

"Nikolivěk, téže noci odtamtud zmizela."

"Ale kam se poděla?"

"Semhle, prosím," zasmál se Lebeděv, vstal a v celé výšce se vypjal před knížetem, přívětivě si ho prohlížeje, "znenadání se octla zde, v šosu mého vlastního žaketu. Zde, račte se podívat, sáhněte si."

Skutečně, v levém šosu kabátu, hned vpředu na nejnápadnějším místě se rýsoval jakýsi hrbol a na omak se ihned poznalo, že je to kožená peněženka, která se propadla z protržené kapsy do podšívky.

"Vytáhl jsem ji a prohlédl, všechno jaksepatří. Opětně jsem ji tam spustil, a tak chodím od včerejšího rána a nosím ji v šosu, až mě tluče do nohou."

"A vy si toho ani nevšímáte?"

"A já si toho nevšímám, hehe! A račte uvážit, vysoce vážený kníže - i když ten předmět není hoden vaší zvláštní pozornosti - vždycky jsem míval kapsy ve stavu spořádaném, a tu za jedinou noc takováhle díra! Podíval jsem se pozorněji - jako by ji někdo prořízl perořízkem; téměř k neuvěření, není-liž pravda?"

"A... generál?"

"Celý den se zlobil, i včera i dnes; je nadmíru nespokojen; chvílemi je veselý a téměř nepříčetně se ke mně lísá; chvílemi se zas rozcitliví až k pláči, a najednou zas zuří, že se ho až bojím. Věřte mi, kníže, jsem člověk jaksi nevojenský. Včera sedíme ve výčepu a mně se

znenadání tak vytlačil šos, že čněl jako balvan do výše; generál po něm pořád pošilhával a zlobil se.

Přímo do očí už se mi dávno nedívá, leda když je notně opilý nebo se rozplývá v citech; ale včera se na mne asi dvakrát tak podíval, že mě prostě obešel mráz. Ostatně zítra hodlám peněženku najít, ale do zítřka se ještě pobavím."

"Proč jen ho tak trápíte?" zvolal kníže.

"Netrápím ho, kníže," ohnivě pokračoval Lebeděv, "mám ho ze srdce rád a... vážím si ho; a teď, ano, věřte nebo nevěřte, teď se mi stal ještě dražší, ještě víc si ho cením, ano prosím!"

Lebeděv to prohlásil tak vážně a upřímně, že se kníže až rozzlobil.

"Máte ho rád a tak ho trápíte! Už přece tím, prosím vás, že vám ztracenou věc položil přímo na oči, pod židli a do kabátu, už tím vám přece jasně dává najevo, že s vámi nechce chytračit, že vás prostoduše prosí za odpuštění. Slyšíte? Prosí za odpuštění!

Spoléhá tedy na váš jemnocit, věří ve vaše přátelství! A vy dohánite k takovému ponížení člověka... tak poctivého!"

"Poctivého, kníže, přepoctivého!" souhlasil ihned Lebeděv a zajiskřilo mu v očích, "a toliko vy, přeušlechtilý kníže, jste schopen říci tak spravedlivé slovo! A proto právě jsem vám k smrti oddán, ačkoliv jsem prostoupen nesčetnými neřestmi!

Budiž! Najdu peněženku teď hned, okamžitě, nikoli zítra; hle, před vašima očima ji vytahuji, prosím zde je; hle, i peníze jsou tu všecky. Zde, vezměte, přeušlechtilý kníže, vezměte je a uschovejte do zítřka. Zítra nebo pozítří je převezmu, ale vězte, že první noc po ztrátě ležely patrně kdesi v mé zahradě pod kamínkem; co o tom ráčíte soudit?"

"Jen mu neříkejte do očí, že jste peněženku našel. Ať zkrátka vidí, že v šosu už nic není, však to pochopí."

"Myslíte? Nebylo by lépe říci, že jsem to našel, a tvářit se, že doposud nic netuším?"

"N-ne," odpovídal kníže zamyšleně, "n-ne, teď už je pozdě, je to nebezpečné, raději o tom vůbec nemluvte! A chovejte se k němu laskavě, ale... nedávejte přespříliš najevo... a... víte..."

"Vím, kníže, vím, totiž vím, že to snad ani neudělám, neboť k tomu bych musel mít srdce podobné vašemu. A kromě toho jsem sám v těchto dnech též vznětlivý a podrážděný, jelikož on se ke mně začal chovat až příliš povzneseně; hned fňuká a objímá mě a pak mě zas začne opovržlivě tupit; a to já zas schválně povystrčím šos, hehe! Nashledanou, kníže, vidím, že vás zdržuji a vyrušuji takříkajíc z citů delikátnějších..."

"Ale proboha, zachovejte tajemství, nadále mlčte!"

"Tichými kročeji, prosím, tichými kročeji!"

Přestože celá záležitost skončila, pociťoval kníže snad ještě větší starost. Nedočkavě myslil na zítřejší schůzku s generálem.

IV

Schůzka byla určena na dvanáctou, ale kníže se docela nečekaně opozdil. Při návratu zastal doma generála, který ho očekával. Na první pohled bylo patrno, že je mrzutý, snad právě proto, že musel čekat. Kníže se omluvil a chvatně usedl, ale s jakousi podivnou úzkostí, jako by jeho host byl z porcelánu a on se bál, že se každou chvíli rozbije. Nikdy předtím nepociťoval nesmělost v generálově společnosti, nic podobného mu nikdy ani nepřišlo na mysl. Nyní však záhy postřehl, že před ním sedí docela jiný člověk než včera; místo zmatku a roztržitosti projevoval jakousi neobvyklou zdrženlivost. Bylo vidět, že pojal jakési pevné rozhodnutí. Ostatně jeho klid byl spíše předstíraný než skutečný.

Nicméně se host choval s uhlazenou nuceností a zachovával zdrženlivou důstojnost. Zpočátku jednal s knížetem dokonce jaksi blahosklonně, s odstínem žoviální shovívavostí, vlastní lidem hrdým, ale nespravedlivě uraženým. Rozprávěl přívětivě, jeho slova však měla přídech zármutku.

"Kniha, kterou jsem si u vás onehdy vypůjčil," významně ukázal na knihu, kterou předtím položil na stůl, "děkuji vám."

"Ach ano, přečetl jste si onu stať, generále? Jak se vám líbila?

Zajímavé, viďte?" zeptal se kníže, potěšen možností začít neutrální rozhovor.

"Snad je to zajímavé, jenže hrubé a ovšem i nesmyslné. Co slovo, to lež, řekl bych."

Generál mluvil sebevědomě, dokonce trochu protahoval slova.

"Nu, je to takové prostomyslné vyprávění starého vojáka, očitého svědka pobytu Francouzů v Moskvě; místy je to velmi pěkné.

Ostatně všechny svědecké záznamy mají velikou cenu, ať už je podává kdokoli. Nemyslíte?"

"Být redaktorem, tak bych to neuveřejnil. A co se týče podobných záznamů, věří se spíš drzým a zábavným lhářům než lidem důstojným a zasloužilým. Znám jisté záznamy o dvanáctém roce, které... Jsem rozhodnut, kníže, opouštím tento dům - dům pána Lebeděva."

Generál se významně podíval na knížete.

"Bydlíte přece v Pavlovsku u... dcery," podotkl kníže, neboť nevěděl, co říci. Vzpomněl si, že generál se přišel poradit v důležité věci, na níž prý závisí jeho osud.

"U své ženy; jinými slovy u sebe a v bytě své dcery."

"Promiňte, já..."

"Opouštím Lebeděvův dům proto, milý kníže, že jsem s tímto člověkem skoncoval. Skoncoval jsem s ním včera večer a lituji, že jsem se to neučinil dříve. Vyžaduji úcty, kníže, a přeji si, aby mi byla prokazována i lidmi, jimiž jsem, abych tak řekl, daroval své srdce. Často daruji své srdce, kníže, a téměř vždy bývám zklamán. Tento člověk se ukázal mého daru nehoden."

"Je v něm mnoho nevyrovnaného," zdrženlivě poznamenal kníže, "má některé povahové rysy... nicméně mu nemůžeme upřít srdce a bystrého, občas i zábavného ducha."

Uhlazené vyjadřování a uctivý tón generálovi zřejmě zalichotily, i když chvílemi v jeho očích ještě probleskovala nedůvěra. Tón knížete byl však tak přirozený a upřímný, že vůbec nepřipouštěl pochyby.

"Že má dobré vlastnosti," navázal zas generál, "jsem poznal jako jeden z prvních, vždyť jsem tomuto individuu bezmála věnoval přátelství. Nepotřebuji jeho dům ani jeho pohostinství, mám přece vlastní rodinu. Netajím se svými hříchy, opravdu neumím krotit své vášně; pil jsem s ním a teď toho téměř lituji. Ale vždyť jsem se s ním spřátelil nejen kvůli pití, kníže, promiňte hrubou otevřenost člověka krajně rozrušeného, ano, nejen kvůli pití.

Upoutaly mě, jak jste správně poznamenal, jeho kladné vlastnosti.

Všechno však má své meze, ba i ty vlastnosti. Když má najednou drzost tvrdit mi do očí, že ve dvanáctém roce, ještě jako dítě, přišel o levou nohu a pohřbil ji na Vagaňkovském hřbitově v Moskvě, to už přesahuje všecko, to už svědčí o neúctě a opovážlivosti..."

"Snad vás chtěl jen rozesmát."

"Ano, chápu. Nevinná lež pro zasmání, byť hrubá, neuráží lidské srdce. Připouštím, že někdo lže dokonce z pouhého přátelství, jen aby potěšil svého společníka. Ale když tím projevuje neúctu, když snad právě onou neúctou chce dokázat, že vaše přátelství je mu na obtíž, tu slušnému člověku nezbývá než se odvrátit, zpřetrhat přátelské svazky a odkázat toho drzouna do patřičných mezí."

Při těch slovech generál všecek zrudl.

"Lebeděv přece nemohl být ve dvanáctém roce v Moskvě, na to je příliš mladý, je to k smíchu."

"To především! Ale předpokládejme, že už tenkrát mohl být aspoň na světě; jak mi však mohl tvrdit do očí, že francouzský střelec na něho namířil dělo a jen tak pro zábavu mu ustřelil nohu. A on tu nohu zvedl, odnesl ji domů a posléze pohřbil na Vagaňkovském hřbitově a ještě prý nad ní nechal vztyčit pomník, na jedné straně s nápisem: Zde odpočívá noha soudního aktuára Lebeděva a na druhé straně: Spi sladce, prachu milý, do radostného jitra, a dokonce prý za ni každoročně dává sloužit zádušní mši (a to už je rouhání) a každoročně prý kvůli tomu jezdí do Moskvy. Prý mi ukáže hrob i ono ukořistěné francouzské dělo v Kremlu. Má to být polní dělo staré ráže, prý jedenácté od vchodu."

"A přitom má obě nohy zdravé, to vidí každý!" zasmál se kníže.

"Ujišťuji vás, že je to jen nevinný žert, nezlobte se."

"Když dovolíte, i já mám jakousi představu; že tu nohu vidí každý, to ještě, řekněme, nic neznamená. Tvrdí, že ji má od Černosvitova..."

"Ach ano, s takovou nohou se prý může i tančit."

"To vím bezpečně. Když Černosvitov sestrojil svou nohu, hned mi ji přiběhl ukázat. Ta noha byla však sestrojena nepoměrně později... A k tomu ještě tvrdí, že ani jeho nebožka žena po celou dobu jejich manželství nevěděla, že on, její muž, má dřevěnou nohu. 'Jestli tys,' povídal, když jsem mu ukázal na všechny nesrovnalosti, 'jestli tys mohl být ve dvacátém Napoleonovým dvorním pážetem, pak dovol, abych já zas pohřbil svou nohu na Vagaňkovském hřbitově!'"

"Copak vy...! začal kníže a upadl do rozpaků.

Generál se na něho podíval hodně zvysoka a skoro posměšně.

"Dopovězte, kníže," protáhl zvlášť zpěvavě, "jen dopovězte. Jen se vyslovte, mám pro vás pochopení. Přiznejte se, že je vám k smíchu i pouhé pomyšlení, slyšíte-li, že člověk, který tu před vámi stojí tak naprosto ponížený a... zbytečný, slyšíte-li zároveň, že byl očitým svědkem... velkých událostí. Ten vám o tom ještě nic... nenapovídal?"

"Ne, Lebeděv mi nic neříkal, máte-li na mysli Lebeděva."

"Hm, domníval jsem se, že naopak. Vlastně i náš včerejší rozhovor vznikl na základě oné... zvláštní stati v 'Archivu'. Poukázal jsem na její nesrovnalosti, a ježto sám jsem byl očitým svědkem... usmíváte se, kníže, díváte se na mou tvář?"

"N-ne, já..."

"Vypadám mladistvě," předl generál svou, "jsem však poněkud starší, než se zdám ve skutečnosti. Ve dvanáctém roce mi bylo deset nebo jedenáct let. Neznám sám přesně svůj věk. V mých dokladech je udáno méně; sám jsem též měl po celý život slabost ubírat si léta."

"Ujišťuji vás, generále, nevidím nic divného na tom, že jste byl ve dvanáctém roce v Moskvě a... ovšemže můžete podávat svědectví stejně jako ostatní účastníci. Jeden náš životopisec začíná svůj příběh zrovna tím, že ho v Moskvě jako kojence krmili francouzští vojáci chlebem."

"Vidíte," shovívavě souhlasil generál "můj případ sice značně vybočuje z běžného rámce, ale není v něm pranic neobvyklého.

Pravda se velmi často zdá zcela neuvěřitelná. Dvorní páže! Zní to jistě nezvykle. Dobrodružství desetiletého chlapce lze vysvětlit třebas zrovna jeho věkem. Patnáctiletému by se to již nestalo, to mohu osobně potvrdit, neboť jako patnáctiletý bych již nebyl utekl z našeho dřevěného domu ve Staré Basmanné v den Napoleonova vstupu do Moskvy, nebyl bych opustil matku, jež se opozdila s odjezdem z Moskvy a chvěla se strachy. Jako patnáctiletý bych se byl zalekl, ale jako desetiletý jsem měl pro strach uděláno a protlačil se davem až k prahu paláce, zrovna když Napoleon seskakoval z koně."

"Opravdu, výstižně jste podotkl, že v deseti letech má člověk nejméně strachu...," plaše přisvědčil kníže v mučivé obavě, že se co nevidět začervená.

"Ano, všechno se zběhlo tak prostě a přirozeně, jak to bývá jen ve skutečnosti; kdyby se toho chopil romanopisec, nažvanil by všelijakých báchorek a nesmyslů."

"Ano, je to tak!" zvolal kníže, "tato myšlenka mě také ohromila, a dokonce nedávno. Vím o jedné skutečné vraždě pro hodinky, teď už o ní píší v novinách. Kdyby si tohle vymyslil spisovatel, hned by ho okřikli znalci života lidu a kritikové, že je to nepravděpodobné. Jen když si to v novinách přečtete jako skutečnou událost, cítíte, že právě z takových skutečností se poučíte o ruském životě. Krásně jste to vystihl, generále," vřele skončil kníže ohromně potěšen, že unikl zjevnému začervenání.

"Viďte? Že ano?" generálovi se leskly oči uspokojením. "Chlapec, hoch neznalý nebezpečí, se tlačí davem, touží spatřit lesk uniformy, družinu a konečně i slavného muže, o němž tak mnoho slyšel. Neboť tehdy se po léta všude mluvilo jenom o něm. Svět byl plný onoho jména, i já ho takřka sál s mateřským mlékem. Když Napoleon procházel asi na dva kroky ode mne, zachytil náhle můj pohled; měl jsem na sobě panské šatečky, pěkně mě tenkrát oblékali. A jediný já takto v celém davu... jistě chápete..."

"Opravdu, muselo ho to překvapit a také ujistit, že všichni neodjeli a že zůstali i šlechtici s dětmi."

"Právě, právě! Chtěl si přece naklonit bojary. Když na mne upřel svůj orlí zrak, snad mu mé oči zazářily v odpověď. 'Voila un garcon bien éveillé! Qui est ton pere?'* Vzrušen k zalknutí jsem rychle vyhrkl: 'Generál, jenž padl na bojištích své otčiny.' 'Le fils d'un boyard et d'un brave par dessus le marché! J'aime les boyards. M'aimes tu, peti?'** Na tuto spěšnou otázku jsem stejně spěšně odpověděl: 'Ruské srdce umí i v největším nepříteli své vlasti rozpoznat velikána!' Vlastně už nevím, zda jsem se přesně takto vyjádřil... Byl jsem ještě dítě... ale smysl byl snad takový.

* To je čiperný chlapec! Kdo je tvůj otec?

** Syn bojara a k tomu hrdiny! Mám rád bojary. Máš mě rád, chlapče?

Napoleon překvapen se na okamžik zamyslil a pak řekl svým průvodcům: 'Líbí se mi hrdost tohoto dítěte. Ale smýšlejí-li všichni Rusové jako toto děcko, pak...' Nedomluvil a vstoupil do paláce. Ihned jsem se vmísil mezi jeho družinu a spěchal za ním.

Jeho průvod se přede mnou rozestoupil, pokládali mě za jeho oblíbence. Vnímal jsem to však jen letmo... Potom si vzpomínám, že když císař vstoupil do prvního sálu, zastavil se před podobiznou carevny Kateřiny, dlouho se na ni zamyšleně díval, nakonec pronesl: 'Byla to veliká žena!' a kráčel dál. Za dva dny už mě v paláci i v Kremlu všichni znali a říkali mi 'le petit boyard'*. Domů jsem chodil pouze spát. Doma z toho byli celí zoufalí. Za další dva dny umírá Napoleonovo dvorní páže,baron de Bezancourt, po útrapách pochodu.

* Bojárek.

Napoleon si vzpomněl na mne; našli mě, přivedli, bez řečí mi vyzkoušeli uniformu nebožtíka, chlapce asi dvanáctiletého, a teprve když mě již v uniformě zavedli k císaři a on přikývl, oznámili mi, že se mi dostalo cti být jmenován dvorním pážetem Jeho Veličenstva. Těšilo mě to, neboť skutečně jsem k němu již dávno pociťoval vřelou náklonnost... a pak, jistě uznáte, že třpytivá uniforma znamená pro dítě mnoho... Nosil jsem tmavozelený frak s úzkými dlouhými šosy; zlaté knoflíky, rudé zlatem vyšívané premování na rukávech, vysoký stojatý a otevřený límec, také pošitý zlatem, šosy se zlatými prýmky, bílé přiléhavé kalhoty, bílou hedvábnou vestu, hedvábné punčochy, střevíce s přezkami... a při císařových vyjížďkách na

koni, pokud jsem se jich zúčastnil, vysoké boty. Přestože již tehdy situace nebyla růžová a očekávaly se obrovské svízele, etiketa se pokud možno stále dodržovala, a dokonce tím přísněji, oč horší byly předtuchy."

"Ano, ovšem," zamumlal kníže, který vypadal téměř zoufale, "vaše paměti by byly... nesmírně zajímavé."

Generál ovšem opakoval jen to, co již včera líčil Lebeděvovi, mluvil tedy plynule; v tuto chvíli však opět nedůvěřivě zašilhal po knížeti.

"Mé paměti?" opakoval dvojnásob hrdě. "Napsat své paměti? Nikoli, tomuto pokušení jsem nepodlehl, kníže! Ostatně mé paměti jsou již napsány, ale... leží v mém sekretáři. Nechť se objeví tehdy, až mi zasypou oči hlínou, a zajisté budou pak přeloženy i do cizích jazyků, nikoli pro svou literární hodnotu, nýbrž pro světodějné události, jichž jsem byl očitým svědkem, sice v dětském věku, ale tím lépe. Jako dítě jsem mohl snáze proniknout do naprostého soukromí, takříkajíc do jeho ložnice! Za noci jsem slýchal bolestné stony onoho 'velikána v neštěstí', neboť se nemusel ostýchat a plakat před dítětem, ačkoli já už chápal, že příčinou jeho utrpení je... mlčení cara Alexandra."

"Ano, psal přece dopisy... s návrhy na mír...," nesměle přitakal kníže.

"Není nám vlastně známo, jaké návrhy to byly, ale psával každý den, každou hodinu dopis za dopisem! Býval hrozně rozrušen!

Jednou v noci, o samotě, jsem se k němu vrhl s pláčem (ó, miloval jsem ho!): 'Proste, proste za odpuštění imperátora Alexandra!' zvolal jsem k němu. Správně jsem měl říci: 'Smiřte se s imperátorem Alexandrem,' ale dětsky naivně jsem vyhrkl svou myšlenku. 'Ó, mé dítě!' odpověděl a přecházel přitom sem a tam po místnosti, 'ó, mé dítě!', jako by si neuvědomoval, že je mi deset let, a dokonce s potěšením se mnou rozmlouval, 'ó, mé dítě, jsem ochoten zlíbat nohy caru Alexandrovi, zato však králi pruskému, zato však mocnáři rakouskému přísahám věčnou nenávist a....

konečně... co ty víš o politice!' Náhle se odmlčel, jako by si uvědomil, s kým mluví, ale z očí mu ještě dlouho sršely blesky.

Nuže zkuste popsat podobnou událost, a já býval svědkem i světoborných událostí, zkuste dnes něco podobného uveřejnit, a všichni ti kritikové, všichni ti literární povýšenci, všechno to zaujetí politických stran a... ne, děkuji pěkně."

"O těch politických stranách jste to řekl správně, v tom s vámi souhlasím," tiše odpověděl kníže po krátké odmlce, "právě nedávno jsem si přečetl Charrasovu knihu o bitvě u Waterloo. Zdá se to být pojednání velmi vážné a odborníci tvrdí, že je sepsáno s velkou znalostí věci. Z každé stránky však čiší radost z Napoleonova ponížení, a kdyby se Napoleonovi dala upřít nejmenší známka nadání i v ostatních taženích, Charras by patrně byl nesmírně rád; to už mluví v neprospěch tak vážného díla a je důkazem politického zaujetí. A zabrala vám tehdejší služba u...

císaře mnoho času?"

Generál zazářil. Vážná, prostoduchá otázka knížete rozptýlila poslední zbytky jeho nedůvěry.

"Charras! Ó, byl jsem též rozhořčen! Hned jsem mu tehdy napsal, ale... už vlastně nevím... Tážete se, kolik času mi zabrala služba? Velmi málo! Jmenovali mě dvorním pážetem, ale já tomu už tehdy nepřikládal velkou váhu. Ostatně Napoleon záhy ztratil veškerou naději na sblížení s Rusy a byl by ovšem i na mne brzy zapomněl, ježto mě k sobě vzal z politických důvodů, kdyby...

dnes již to mohu směle říci... kdyby si mě nebyl osobně zamiloval. I mne k němu vábilo srdce. Povinností jsem měl málo.

Občas jsem se musel dostavit do paláce a... koňmo ho doprovázet na projížďce, to bylo vše. Byl jsem dobrý jezdec. Císař vyjížděl před obědem a provázel ho obvykle Davout, já, mameluk Roustan..."

"Constant," bezděčně uklouzlo knížeti.

"N-ne. Constant tam tehdy nebyl, odjel s dopisem... k císařovně Josefíně. Místo něho byly dvě ordonance, několik polských hulánů... to byla celá družina, ovšem kromě generálů a maršálů, které Napoleon bával s sebou a obhlížel s nimi terén, rozmístění vojsk a radil se... Nejčastěji býval v jeho blízkosti Davout, vidím ho jako dnes: otylý, vysoký a chladnokrevný muž v brýlích, se zvláštním pohledem. S ním se císař radíval nejčastěji. Vážil si jeho nápadů. Vzpomínám si, že se jednou radili již několik dní; Davout přicházel ráno i večer; často se dokonce přeli; nakonec jako by Napoleon začínal souhlasit. Byli sami dva v pracovně, já třetí, o mě však téměř nevěděli. Najednou sklouzl Napoleonův pohled bezděčně na mne a v očích se mu zableskne: 'Dítě!' povídá mi najednou, 'co říkáš: Jestliže přijmu pravoslaví a osvobodím vaše otroky, půjdou Rusové za mnou, nebo ne?' 'Nikdy!' zvolal jsem rozhořčeně. Napoleon se zarazil. 'V očích tohoto dítěte, zářících vlastenectvím,' řekl, 'jsem si přečetl smýšlení celého ruského národa. Už dost Davoute! To všechno jsou jen fantazie. Vyložte mi svůj druhý plán.'"

"Ano, ale i první plán obsahoval mocnou myšlenku!" řekl kníže se zájmem, "vy teď připisujete onu myšlenku Davoutovi?"

"Alespoň se spolu radili. Ovšem byla to myšlenka Napoleonova, myšlenka orlí, jenže i druhý plán měl myšlenku... Byl to ten slavný 'conseil du lion', ona 'lví rada', jak nazval sám Napoleon Davotův nápad. Jeho podstatou bylo zavřít se v Kremlu s celým vojskem, nastavět baráky, obehnat se zákopy; rozestavit děla, pozabíjet co nejvíce koní a jejich maso nasolit; sehnat a ukořistit co nejvíce obilí a přezimovat do jara; na jaře se potom probít ruskými vojsky. Tento plán Napoleona silně upoutal. Denně jsme jezdívali kolem kremelských hradeb a on ukazoval, kde bourat, kde stavět, kde budou lunety, kde raveliny, kde řada opěrných bodů - co pohled, to bystrý nápad! Nakonec bylo všechno připraveno. Davout naléhal na konečné rozhodnutí. Opět byli spolu o samotě a já jako třetí. Opět přecházel Napoleon se zkříženými pažemi po místnosti. Nemohl jsem se odtrhnout od jeho tváře, srdce mi prudce tlouklo. 'Jdu,' řekl Davout. 'Kam?' zeptal se Napoleon. 'Nasolovat koně,' řekl Davout. Napoleon se zachvěl, nastala rozhodná chvíle. 'Dítě!' oslovil mě náhle, 'co říkáš našemu úmyslu?' Ptal se mě ovšem tak, jako se někdy člověk velkého ducha v poslední chvíli utíká k otázce hlava či orel.

Místo k Napoleonovi obracím se k Davoutovi a říkám jako v náhlém vnuknutí: 'Seberte se, generále, běžte si po svých!' Plán se zhroutil. Davout pokrčil rameny a na odchodu zamumlal: 'Bah! Il devient supersticieux*!' A nazítří byl vydán rozkaz ke zpátečnímu pochodu."

* Ach, začíná být pověrčivý.

"To všechno je nesmírně zajímavé," pronesl kníže velmi tiše, "jestli to tak bylo... vlastně, chtěl jsem říci...," opravoval se chvatně.

"Ó, kníže!" zvolal generál, opojený svým vyprávěním do té míry, že by se snad nemohl zdržet ani krajní neopatrnosti, "říkáte, zda to tak bylo! Mnohem, mnohem víc bylo, ujišťuji vás! Tohle všechno jsou jen ubohá politická fakta. Ale opakuji, byl jsem svědkem nočních slz a sténání onoho velikého muže, a to již mimo mne neviděl nikdo! Ke konci už sice neplakal, už neměl slz, jen občas úpěl; ale jeho tvář jako by se stále víc potahovala chmurou. Jako by ho již věčnost halila svým chmurným křídlem. Občas, za noci, jsme trávili celé hodiny o samotě, mlčky - mameluk Roustan obvykle chrápal ve vedlejším pokoji, ten člověk měl strašně tvrdý spánek. 'Ale je věrný mně a dynastii,' říkával o něm Napoleon.

Jednou mi bylo strašně teskno a on náhle zahlédl v mých očích slzy a podíval se na mne s dojetím: 'Ty mě lituješ!' zvolal, 'ty, dítě, a snad mě polituje ještě jiné děcko, můj syn, le roi de Rome*; všichni ostatní mě nenávidí, všichni, a bratři mě první zradí v neštěstí!' Zaštkal jsem a vrhl se k němu; tu již ani on neodolal; objali jsem se a naše slzy se smísily. 'Napište, napište dopis císařovně Josefíně!' prosil jsem ho s pláčem.

Napoleon se zachvěl a po úvaze řekl: 'Připomněl jsi mi třetí srdce, které mě miluje; děkuji ti příteli!' Okamžitě sedl a napsal Josefíně onen dopis, s kterým hned nazítří odeslal Constanta."

* Král římský.

"Udělal jste dobrou věc," řekl kníže, "od zlých myšlenek jste ho přivedl k dobrému citu."

"Ano, kníže, a jak krásně jste to vysvětlil, podle svého vlastního srdce!" nadšeně zvolal generál a v očích se mu kupodivu zatřpytily skutečné slzy. "Ba ano, kníže, byla to slavná podívaná! A víte, že jsem s ním bezmála odjel do Paříže, a byl bych s ním ovšem sdílel i uvěznění na pustém ostrově, ale běda!, naše cesty se rozešly! Jeho zavedl osud na pustý ostrov, kde snad alespoň jednou v okamžiku strašného zármutku vzpomněl slz ubohého chlapce, který ho naposled objal v Moskvě; mne pak poslali do kadetky, kde byl mým údělem tvrdý výcvik, hrubost spolužáků a...

všechno se obrátilo vniveč! 'Nechci tě odejmout tvé matce, a proto tě nevezmu s sebou!' řekl mi v den ústupu, 'ale rád bych pro tebe něco udělal.' Sedal už na koně 'Napište mi něco do památníku mé sestry v upomínku,' požádal jsem ho nesměle, protože byl velmi rozrušen a zamračen. Vrátil se, požádal o pero a vzal do ruky památník. 'Kolik let je tvé sestře?' zeptal se mne.

'Tři,' odpověděl jsem. 'Petite fille alors**.' A napsal do památníku:

Ne mentez jamais!

Napoleon, votre ami sincére.***

** Tedy děvčátku.

*** Nikdy nelžete! Napoleon, Váš upřímný přítel.

Taková rada v podobném okamžiku, uznejte, kníže!"

"Ano je to pozoruhodné."

"Ten list visel celý život ve zlatém rámečku v salóně mé sestry, na nejnápadnějším místě, až do její smrti - umřela při porodu.

Kam se potom poděl - nevím... ale, ach propánaboha! Už jsou dvě hodiny! Tolik jsem vás zdržel, kníže! Je to neodpustitelné."

Generál vstal ze židle.

"Ó, naopak!" koktal kníže, "velmi jste mě potěšil a... konečně...

bylo to tak zajímavé, jsem vám povděčen!"

"Kníže!" řekl generál, opět mu bolestně tiskl ruku a díval se na něho zkoumavě jiskřícíma očima, jako by se sám najednou vzpamatoval, omráčen jakousi nenadálou myšlenkou, "kníže! Jste tak dobrý a tak nezáludný, až je mi vás někdy líto. Hledím na vás s dojetím; Bůh vám žehnej! Nechť váš život začíná a rozkvétá...

v lásce. Můj je již skončen. Ó, odpusťte, odpusťte!"

Rychle odešel, zakrývaje si tvář rukama. Kníže nemohl pochybovat o jeho upřímném dojetí. Chápal též, že stařec odešel opojen svým úspěchem; avšak tušil, že generál patří k oněm lhářům, kteří sice lžou s rozkoší a do úplného vytržení, ale na vrcholu slasti přece jen začnou pochybovat, zda jim bylo uvěřeno, zda se jim vůbec mohlo věřit. Ve svém nynějším stavu se mohl generál náhle vzpamatovat, zastydět, začít podezřívat knížete z bezmezného soucitu a urazit se. Neudělal jsem chybu, že jsem ho přivedl do takového nadšení? znepokojeně uvažoval kníže, ale najednou se přestal ovládat a snad deset minut se nespoutaně chechtal. Už se chtěl pokárat za svůj smích, ale pak pochopil, že si nemá co vyčítat, neboť generála nekonečně litoval.

Tušení ho nezklamalo. Večer dostal prapodivné psaníčko, stručné, ale pádné. Generál mu oznamoval, že se s ním navěky rozchází, prý si ho sice váží a pociťuje k němu vděčnost, nicméně však ani od něho nepřijme nejmenší projev soucitu, snižující důstojnost člověka beztak nešťastného. Když kníže uslyšel, že se stařec zdržuje u Niny Alexandrovny, téměř se o něho přestal strachovat.

Ale víme již, že generál natropil jakousi neplechu i u Lizavety Prokofjevny. Podrobnosti zde uvádět nemůžeme; šlo zkrátka o to, že generál vylekal Lizavetu Prokofjevnu a rozhořčil jí trpkými narážkami na Gaňu. Byl s ostudou vyveden. Proto tedy strávil takovou noc a takové jitro, nadobro se pomátl a posléze vyběhl na ulici jako šílený.

Kolja stále ještě neměl o věci jasno, a dokonce doufal, že něco zmůže přísností.

"Tak kam se teď povlečeme, co myslíte generále!" řekl, "ke knížeti nechcete, s Lebeděvem jste se pohádal, peníze nemáte a já je nemám taky; teď tu sedíte na holičkách uprostřed ulice."

"Je mi milejší sedět na holičkách než ležet na holičkách," bručel generál, "touto... slovní hříčkou jsem nadchl... důstojnickou společnost... ve čtyřiačtyřicátém... v roce tisícím osmistém...

čtyřicátém čtvrtém, ano!... Už nevím... Ó nevzpomínej, nevzpomínej! 'Kde je má svěžest, kde mládí mé!' Jak to řekl!...

kdo to zvolal, Koljo?"

"To je v Gogolových Mrtvých duších, tatínku," odpověděl Kolja a ustrašeně se podíval na otce.

"Mrtvé duše! Ó baže mrtvé! Až mě pochováš, napiš mi na hrob: Zde odpočívá mrtvá duše.

Mne hanba pronásleduje jen!

Kdo tohle prohlásil, Koljo?"

"Nevím, tatínku."

"Jeropegov že nebyl! Jeroška Jeropegov!" vykřikl generál rozlíceně a zastavil se uprostřed ulice, "a tohle mi řekne syn, vlastní syn! Jeropegov, člověk, který mi jedenáct měsíců byl bratrem, pro něhož jsem i souboj... Kníže Vygoreckij, náš kapitán, mu povídá u láhve: 'Gríšo, kdepak tys dostal svou Annu, pověz:' 'Na bojištích své vlasti, tam kde jsem ji dostal!' Křičím: 'Výborně, Gríšo!' Právě z toho byl pak souboj a potom se oženil s Marjou Petrovnou Su... Sutuginovou a padl v boji...

Kulka se odrazila od mého kříže na prsou a přímo jemu do čela.

'Do smrti nezapomenu!' zvolal a na místě padl. Já... já poctivě sloužil, Koljo; sloužil jsem řádně, ale hanba... 'mne hanba pronásledovala jen'! Ty a Nina přijdete na můj hrob... 'Ubohá Nina'! Kdysi jsem jí tak říkával, dávno, ještě v prvních letech, a ona to mívala tak ráda... Nino, Nino! Jaký osud jsem ti připravil! Začmě můžeš milovat, duše shovívavá! Tvá matka má andělskou duši, slyšíš Koljo, andělskou!"

"Já vím, tatínku. Tatínku drahý, vraťme se domů k mamince!

Utíkala za námi! No, proč stojíte! Jako byste nebyl při smyslech.

No, proč pláčete?"

Kolja sám také plakal a líbal otci ruce.

"Ty mi líbáš ruce, mně?"

"No ano, vám, vám. Co je na tom zvláštního? No, proč brečíte uprostřed ulice, to si říkáte generál, voják, no tak pojďme!"

"Bůh ti žehnej, milý chlapče, za to, žes tak uctivý ke zpustlému, ano! ke zpustlému starci, k tátovi... ať máš jednou zrovna takového syna... le roi de Rome... Ó, buď proklet tento dům!"

"Ale co to vlastně znamená," vzplanul náhle Kolja. "Co se vlastně děje? Proč se nechcete vrátit domů? Cožpak jste pozbyl rozumu?"

"Vysvětlím ti to, vysvětlím... všechno ti řeknu, jen nekřič; uslyší tě... le roi de Rome... Ó, je mi tak úzko, smutno je mi...

Chůvo, kde hrob je můj!

Kdo tohle řekl, Koljo?"

"Nevím, nevím, kdo to řekl! Pojďme hned domů, hned teď! Pro mne za mne, třebas Gaňkovi namlátím... ale kam zase jdete?"

Generál ho táhl na zápraží nejbližšího domu.

"Kampak? To je cizí dům!"

Generál usedl na stupínek a za ruku k sobě přitahoval Kolju.

"Sehni se, sehni!" blábolil, "všechno ti povím... hanba... sehni se... nastav ucho, pošeptám ti to...."

"Ale co to děláte!" zvolal Kolja zděšeně, přece však nastavil ucho.

"Le roi de Rome...," zašeptal generál a také se všecek chvěl.

"Cože! Co to pořád máte s tím roi de Rome? Co?"

"Já... já..." šeptal generál a stále pevněji svíral rámě svého chlapce, "já... chci... já ti... všechno, Marja... Petrovna Su-Su-Su..."

Kolja se generálovi vytrhl, sám ho pevně popadl za ramena a díval se na něho jako šílený. Stařec temně zrudl, rty mu zesinaly, drobná křeč mu proběhla po tváři. Náhle se nachýlil a tiše klesl Koljovi do náruče.

"Mrtvice!" vykřikl Kolja na celou ulici. Konečně se dovtípil, oč jde.

V

Varvara Ardalinovna vlastně v rozhovoru s bratrem poněkud přeháněla co do přesnosti svých zpráv o námluvách knížete u Aglaji Jepančinové. Jako prozíravá žena snad vytušila, co se v dohledné době muselo stát. Snad byla roztrpčena marností snu, v nějž ostatně ani sama nevěřila, nemohla si odříci naprosto lidské potěšení přilít krapet jedu do bratrova srdce, ač ho upřímně a soucitně milovala. Rozhodně však nemohla dostat od svých přítelkyň Jepančinových zprávy tak přesné, byly to pouhé narážky, slůvka, záhadné zámlky. Možná že se Aglajiny sestry dokonce úmyslně tu a tam podřekly, aby také samy na ní něco vyzvěděly; posléze si snad nechtěly odepřít ženskou potěchu - maličko pozlobit kamarádku, byť i z dětství; za tak dlouhou dobu přece musely odhalit alespoň cípek jejích úmyslů.

Na druhé straně se zas snad mýlil kníže, i když plným právem ujišťoval Lebeděva, že mu nemá co sdělit a že se mu nepřihodilo nic zvláštního. Ve skutečnosti se dělo ovšem cosi velmi podivného; nestalo se nic, ale zároveň velmi mnoho. Ale právě to uhodla Varvara Ardalionovna svým neomylným ženským instinktem.

Je však velice nesnadné po pořádku vyložit, jak vlastně všechny Jepančinovy najednou a bez výjimky posedla myšlenka, že se s Aglajou přihodilo cosi mimořádného a že se rozhoduje její osud.

Sotva však bleskla tato společná myšlenka v jejich myslích, rázem zas všichni svorně začali tvrdit, že dávno všechno vytušili a jasně předvídali. Všechno bylo jasné již od "truchlivého rytíře", ba i dříve, jenže tenkrát ještě váhali uvěřit takové bláhovosti.

To prohlašovaly sestry; ovšem i Lizaveta Prokofjevna všechno vytušila a uhodla první; už dávno ji pro to "bolelo srdce". Ale ať dávno či nedávno, teď najednou jí byla celá věc s knížetem strašně proti mysli, hlavně proto, že ji mátla. Vyvstávala otázka, kterou bylo třeba naléhavě vyřešit. Ale nejenže se vyřešit nedala, ubohá Lizaveta Prokofjevna si ji nemohla jasně vytyčit, ať se o to sebevíc snažila. Věc byla ožehavá: Je kníže dobrý, či není? Je to všechno dobré, či špatné? Jestliže je to (bezpochyby) špatné, proč vlastně? A jestliže je to dobré (což není vyloučeno), proč vlastně je tomu tak? Především byl ovšem udiven otec rodiny Ivan Fjodorovič, ale posléze se i on najednou přiznal, že přece už dlouho míval jakýsi matný dojem, který postupně nabýval určitosti. Pod manželčiným výhrůžným pohledem ztichl, ale to bylo ráno, a večer, když spolu osaměli, donucen opět hovořit, vyřkl náhle s neobyčejnou čilostí několik překvapujících myšlenek: "A vlastně co na tom?" Odmlčel se. "I když je to všechno velmi zvláštní, jen jestli je to ovšem pravda?

On sice nic nepopírá, ale...," opět se odmlčel. "Jenže z druhé strany, máme-li hledět na věc zpříma, kníže je přece na mou věru znamenitý chlapík... a... nuže koneckonců je tu i jméno, naše rodové jméno a všechno to v očích společnosti může vypadat jako snaha o povznesení rodového jména, jež pozbylo lesku, tedy, díváme-li se na věc z tohoto hlediska, tedy, pak ovšem... inu ano, společnost. Společnost je arci společnost. Ale přitom má kníže i jisté jmění, třebaže nikterak značné. Má... také...

ano..." (Dlouhé odmlčení a naprosté selhání.) Když Lizaveta Prokofjevna vyslechla manžela, ztratila zbytek své trpělivosti.

Podle jejího mínění byla celá věc "neodpustitelný, ba přímo zločinný nesmysl, jakási ztřeštěná a hloupá fantasmagorie!

Především okolnost, že to knížátko je nemocný idiot a k tomu hlupák, který neví zhola nic o společnosti a nemá v ní pražádné postavení. Komu ho člověk může ukázat a vůbec, co s ním? Nějaký nepřípustný demokrat bez hodnosti a... a... co řekne Bělokonská?

A vůbec, což jsme si pro Aglaju přáli takového muže, takového jsme si ho představovali?" Poslední důvod byl ovšem hlavní.

Mateřské srdce se chvělo při tom pomyšlení, přetékalo krví a slzami, ač se na jeho dně zároveň slabounce ozývala otázka: A pročpak se vám vlastně kníže nezamlouvá? Jenže právě tyto námitky vlastního srdce působily Lizavetě Prokofjevně starost největší.

Aglajiným sestrám se myšlenka na knížete bůhvíproč zamlouvala, ba nezdála se jim ani nějak zvlášť podivná. Zkrátka nebylo vyloučeno, že se náhle vysloví pro něho. Obě se však rozhodly mlčet. V rodině bylo jednou provždy zjištěno, že čím byl odpor a námitky Lizavety Prokofjevny v nějakém společném sporném bodě tvrdohlavější a zarputilejší, tím spíše mohli ostatní vytušit, že s oním bodem dokonce snad už souhlasí. Jediná Alexandrovna Ivanovna se nemohla odmlčet nadobro. Uznávajíc ji odedávna za svou rádkyni, obracela se na ni matka bez ustání i teď a pátrala po jejím mínění, hlavně musela vzpomínat: Jak k tomu vlastně došlo? Proč to nikdo nezpozoroval? Proč se o tom nemluvilo dřív?

Co onehdy znamenal onen protivný "truchlivý rytíř"? Proč je Lizaveta Prokofjevna samojediná odsouzena k tomu, aby se o všechno starala, všechno viděla a předvídala, zatímco všichni ostatní si nevidí na špičku nosu? A tak podobně. Alexandra Ivanovna byla zpočátku velmi chytrá a podotkla jen, že jí připadá docela správný tatínkův názor o tom, že volba knížete za muže jedné z Jepančinových dcer by se mohla zdát společensky uspokojivá. Pozvolna se rozohňovala a dokonce dodala, že kníže vůbec není "hlupáček" a nikdy jím nebyl, a co se týče jeho významu - kdoví, v čem za několik let bude záležet u nás v Rusku význam řádného člověka: Zda v jeho služebních úspěších jako dosud, či v něčem jiném? Na tyto úvahy odsekla matinka bez meškání, že Alexandra je "volnomyšlenkářka a že to všechno je ta jejich zatracená ženská otázka". Za půl hodiny poté se vydala do města a odtud na Kamenný ostrov za Bělokonskou, která jako z udělání zrovna pobývala v Petrohradě, ač ostatně měla záhy odjet. Bělokonská byla Aglajinou kmotrou.

"Stará" Bělokonská vyslechla všechny horečné výlevy a zoufalá přiznání Lizavety Prokofjevny, nebyla však nikterak dojata slzami z míry vyšinuté matky rodiny, ba naopak, podívala se na ni s výsměchem. Byla to strašná despotka, a v přátelství, ba ani v nejstarším si nepotrpěla na rovnost a na Lizavetu Prokofjevnu se dívala zásadně jako na svou malou chráněnku stejně jako před pětatřiceti lety, a vůbec se nedovedla smířit s rázností a samostatností její povahy. Mezi jiným podotkla, že "patrně se u nich všichni podle svého zvyku poněkud ukvapili a udělali z komára velblouda"; že ať poslouchá sebepozorněji, nenabývá dojmu, že by u nich došlo k něčemu závažnému a že snad by bylo lépe počkat, až k něčemu podobnému dojde; že kníže je podle jejího názoru řádný mladík, třebaže nemocný, podivínský a přespříliš bezvýznamný. Nejhorší na tom je, že si "veřejně vydržuje milenku". Lizaveta Prokofjevna bezděčně uhodla, že se Bělokonská trochu zlobí pro neúspěch Jevgenije Pavloviče, kterého sama doporučila. Když se generálová vrátila do Pavlovska v ještě horší náladě než před odjezdem, hned všem vyčinila hlavně proto, že "všichni začali bláznit", že nikdo podobně neuvažuje, jenom oni. "Nač ten spěch? Co se vlastně děje? Ať se dívám jak chci, nevidím, že by se vůbec něco dělo! Počkejte, až to opravdu dojde tak daleko! Pro to, co si Ivan Fjodorovič navymýšlel, ještě nemusíme dělat z komára velblouda."

Znamenalo to tedy, že bude vhodné se uklidnit, dívat se na vše chladnokrevně a čekat. Ale běda, uklidnění trvalo sotva deset minut. První tvrdou ránu chladnokrevně zasadila zpráva o tom, co se přihodilo během matčina pobytu na Kamenném ostrově. (Lizaveta Prokofjevna si vyjela nazítří dopoledne potom, co k nim kníže přišel místo o desáté v jednu hodinu v noci.) Na matčiny nedočkavé dotazy odpovídaly sestry velmi podrobně: Předně se v její nepřítomnosti pravděpodobně nestalo nic zvláštního; kníže přišel a Aglaja ho nechala dlouho čekat, asi půl hodiny; potom se objevila a hned po svém příchodu navrhla knížeti partii šachu, kníže prý však nemá o hře v šachy ani ponětí, a tak Aglaja ho ihned obehrála; ohromně se rozveselila a strašně knížete tupila pro jeho nedovednost; tolik se mu vysmívala, až byl na něho přímo žalostný pohled. Potom mu navrhla, aby si zahráli karty. Ale to zas dopadlo

obráceně; ukázalo se, že kníže je v kartách neobyčejně dobrý, jako... jako nějaký profesor, hrál mistrovsky.

Aglaja už i podváděla, podvrhovala karty, před spoluhráčovýma očima kradla karty z talonu, a přece ji pokaždé obehrál, snad pětkrát za sebou. Aglaja se strašně rozzuřila, počínala si až nepříčetně; napovídala knížeti takové jedovatosti a hrubosti, že už se přestal smát. Úplně zbledl, když mu nakonec řekla, že nohou nevstoupí do tohoto pokoje, dokud on tam bude sedět; že je od něho dočista nestydaté k nim chodit, ještě k tomu v noci, v jednu hodinu, po tom všem, co se přihodilo. Posléze práskla dveřmi a utekla. Kníže odcházel jako z pohřbu, nedbaje na jejich útěchy.

Asi čtvrt hodiny po jeho odchodu seběhla Aglaja najednou na terasu s takovým spěchem, že si ani neutřela oči, i když je měla uplakané; přiběhla proto, že přišel Kolja a přinesl ježka.

Všichni si začali ježka prohlížet. Na jejich otázky Kolja vysvětloval, že ježek není jeho, prý teď jde kolem s kamarádem Kosťou Lebeděvem, který zůstal na ulici a stydí se dovnitř protože má sekeru; ježka i sekeru zrovna teď koupili od kolemjdoucího vesničana. Ježka jim sedlák sám nabídl za padesát kopejek a sekeru jim prodal na jejich vlastní žádost, může se jim prý hodit a vůbec je to výborná sekera. Potom začala Aglaja strašně na Kolju naléhat, aby jí ježka prodal, byla jako vyměněná, a dokonce řekla Koljovi "milý Koljo". Kolja dlouho nechtěl, ale nakonec povolil a zavolal Kosťu Lebeděva, který skutečně přišel se sekerou a v hrozných rozpacích. Tu se však najednou ukázalo, že ježek vůbec nepatří jim, nýbrž nějakému třetímu chlapci, Petrovi, který jim oběma dal peníze, aby mu od nějakého čtvrtého chlapce koupili Schlosserovy Dějiny, jež onen z nedostatku peněz pod cenou prodával. Šli tedy pro Schlosserovy Dějiny, ale neodolali a koupili ježka, takže ježek i sekera patří onomu třetímu chlapci, kterému je teď nesou místo Schlosserových Dějin. Ale Aglaja tak naléhala, že se nakonec odhodlali jí ježka prodat. Sotva získala ježka, hned ho s Koljovou pomocí uložila do pleteného košíku, přikryla ubrouskem a požádala Kolju, aby ho okamžitě rovnou odnesl knížeti s prosbou, aby ho od ní přijal na důkaz její nejhlubší úcty. Kolja radostně svolil, dal čestné slovo, že ježka doručí, ale hned začal dotírat s otázkami, co znamená ježek a co značí podobný dárek? Aglaja ho odbyla, že mu do toho nic není. Ujišťoval ji, že je přesvědčen, že se v tom skrývá nějaký jinotaj. Aglaja se rozzlobila a odsekla mu, že je jen hloupý kluk a nic víc. Kolja vzápětí namítl, že kdyby v ní nectil ženu a nezakládal si na svém přesvědčení, ihned by jí dokázal, jak umí odpovědět na podobnou urážku. Ostatně tím skončilo, že Kolja nadšeně odešel s ježkem a za ním se rozběhl i Kosťa Lebeděv; Aglaja se nezdržela a když viděla, jak Kolja hází košíkem, zavolala za ním z terasy: "Prosím vás, Koljo, ať ho nevytrousíte, miláčku!" - jako by ho před chvílí nebyla hubovala.

Kolja se zastavil, a také jako by se s ní nebyl vadil, zvolal s nesmírnou ochotou: "Ne, nevytrousím, Aglajo Ivanovno. Buďte úplně bez starosti!" a střemhlav utíkal dál. Potom se Aglaja strašně rozchechtala a odběhla do svého pokoje velmi spokojená a celý den byla nadmíru veselá.

Tato zpráva Lizavetu Prokofjevnu nadobro ohromila. Řeklo by se, co na tom? Ale patrně už zavládla taková nálada. Její obavy nesmírně vzrostly, a hlavně - co ježek? Co znamená ježek? Co tím mínila? Jak se tomu dá rozumět? Jaké je to znamení? Jaký vzkaz?

K tomu ještě chudák Ivan Fjodorovič, který se též namanul k výslechu, svou odpovědí všecko dokonale pokazil. Podle jeho názoru vůbec nešlo o nějaký záhadný vzkaz, ježek prý je prostě

ježek a sotva by mohl znamenat něco jiného než přátelství, konec zlobení a nabídka smíru, zkrátka jde o nezbednost, naprosto nevinnou a odpustitelnou.

V závorkách poznamenáváme, že hádal naprosto správně. Kníže po návratu od Aglaji seděl doma už půl hodiny v nejchmurnější náladě, když se najednou objevil Kolja s ježkem. Obloha se rázem vyjasnila; kníže jako by vstal z mrtvých, vyptával se Kolji, vážil každé jeho slovo, desetkrát si dal všechno opakovat, smál se jako dítě a ustavičně tiskl ruce oběma rozesmátým a upřímně na něho hledícím chlapcům. Tedy se už na něho Aglaja nezlobí, hned večer k ní zas může jít, a to bylo pro něj nejen nejhlavnější, ale vůbec vše.

"Jaké jsme ještě děti, Koljo! A... a... jak je to dobře, že jsme děti!" nadšeně zvolal nakonec.

"Zkrátka a dobře, je do vás zamilovaná, kníže, a basta!"

autoritativně a přesvědčivě odpověděl Kolja.

Kníže se začervenal, ale neřekl už ani slovo a Kolja se jen smál a tleskal; za okamžik se rozesmál i kníže a potom se celé odpoledne co chvíli díval na hodinky, mnoho-li uplynulo času a mnoho-li zbývá do večera.

Předešlá nálada však nabyla vrchu; Lizaveta Prokofjevna nakonec podlehla a propadla návalu hysterie. Nedbajíc námitek manžela a starších dcer, bez meškání poslala pro Aglaju s úmyslem položit jí naprosto konečnou otázku a vyžádat si od ní naprosto jasnou odpověď. "Aby se to jednou provždy skoncovalo, už to chci mí z krku a víckrát o tom neslyšet! Jinak," prohlásila, "živa se večera nedočkám!" A tu teprve všichni pochopili, do jakých bláhových konců věc dohnali. Až na předstíraný údiv, nechápavost a pustý výsměch platící knížeti i všem vyslýchajícím z Aglaji nic nedostali. Lizaveta Prokofjevna se uchýlila na lůžko a vstala teprve k čaji v době, kdy čekala knížete. Očekávala ho se strachem, a když se objevil, div nepodlehla znovu hysterickému záchvatu.

Však také kníže vstoupil nesmělým, div ne tápavým krokem a se zvláštním tázavým úsměvem hleděl všem do očí; Aglaja opět nebyla v pokoji a on se toho ihned polekal. Onoho večera neměli Jepančinovi hosty, přítomni byli pouze členové rodiny. Kníže Š. byl ještě v Petrohradě ve věci strýce Jevgenije Pavloviče.

Kdyby aspoň ten tu byl a něco řekl, toužila v duchu Lizaveta Prokofjevna. Ivan Fjodorovič seděl s velmi ustaranou tváří, sestry byly vážné a mlčely jako zařezané. Lizaveta Prokofjevna nevěděla, jak začít rozhovor. Posléze energicky zahubovala na železnici a vrhla na knížete vyzývavý pohled.

Běda! Aglaja nepřicházela a kníže měl pocit, že je ztracen.

Trochu zajíkavě a nesouvisle projevil názor, že by bylo velmi záhodno dát železnici do pořádku, ale Adelaida se najednou zasmála a kníže se opět zhroutil.V téže chvíli vešla klidně a vážně Aglaja, obřadně se knížeti uklonila a slavnostně zaujala nejnápadnější místo u kulatého stolu. Tázavě se zadívala na knížete. Všichni pochopili, že v příštím okamžiku se vyřeší všechna nedorozumění.

"Dostal jste mého ježka?" zeptala se přísně a téměř zlostně.

"Dostal," odpověděl kníže s uzarděním a strnul.

"Ihned mi vysvětlete, co o tom soudíte? Je to nutné pro klid matinčin a celé naší rodiny."

"Poslouchej, Aglajo...," znepokojeně začal generál.

"To přesahuje všechny meze!" polekala se Lizaveta Prokofjevna.

"Vůbec o žádné meze tu nejde, mamá," stručně jí odsekla dcera.

"Poslala jsem dnes knížeti ježka a chci znát jeho mínění. Tak co, kníže?"

"Ale jaké mínění, Aglajo Ivanovno?"

"O ježkovi."

"Tedy... domnívám se, Aglajo Ivanovno, že chcete vědět, jak jsem přijal... ježka... nebo lépe řečeno jak pohlížím na onu zásilku... ježka, to jest, v takovém případě myslím, že...

zkrátka..."

Zajíkal se, až zmlkl.

"Nuže, neřekl jste mnoho," Aglaja vyčkala pět vteřin. "Dobrá, nechme tedy ježka stranou, ale jsem velmi ráda, že konečně můžeme odstranit všechna nahromaděná nedorozumění. Dovolte tedy, abych vám osobně položila otázku: Ucházíte se o mne, nebo nikoliv?"

"Ach bože!" uklouzlo Lizavetě Prokofjevně.

Kníže se zachvěl a zapotácel; Ivan Fjodorovič strnul; sestry se zamračily.

"Nelžete, kníže, mluvte pravdu. Kvůli vám mě pronásledují prapodivnými výslechy; snad přece mají ony výslechy nějaký podklad? Nuže!"

"Neucházel jsem se o vás, Aglajo Ivanovno," vzpamatoval se najednou kníže, "ale... víte sama, jak vás miluji a věřím ve vás... ba i teď..."

"Táži se vás, žádáte-li o mou ruku nebo ne?"

"Žádám," odpověděl kníže s tlukoucím srdcem.

Zavládlo všeobecné pohnutí.

"Ne tak, milý příteli," prohlásil Ivan Fjodorovič silně rozrušen, "tohle... tohle je téměř nemožné, jestliže tedy, Glašo...

Odpusťte, kníže, odpusťte, můj milý!... Lizaveto Prokofjevno!"

obrátil se k manželce o pomoc, "mělo by se... do toho zasáhnout..."

"Nepleťte se do toho!" zamávala rukama Lizaveta Prokofjevna.

"Dovolte, mamá, abych i já k tomu něco řekla, přece i mé slovo v tomto případě něco znamená. Rozhoduje se o mimořádném okamžiku mého osudu (právě tak se Aglaja vyjádřila), chci se jednak všechno dovědět sama a mimoto jsem ráda, že je to přede všemi...

Dovolte mi otázku kníže: Chováte-li takové úmysly, na čem tedy vlastně hodláte založit mé štěstí?"

"Nevím, opravdu nevím, Aglajo Ivanovno, jak vám odpovědět...

co... co na to odpovědět? A ostatně... je to opravdu nutné?"

"Zdá se, že jste v rozpacích a došel vám dech. Odpočiňte si trochu a naberte nových sil. Vypijte sklenici vody, ostatně za chvíli vám podají čaj."

"Miluji vás, Aglajo Ivanovno, velmi vás miluji, jenom vás a...

nesmějte se, prosím, mám vás velmi rád,"

"Ale přece jde o důležitou věc. Nejsme děti a musíme se na to podívat z praktické stránky... Mohl byste nám laskavě vysvětlit, jak to vypadá s vaším jměním?"

"Ale, ale, Aglajo. Co to je? Takhle to opravdu nejde..." polekaně zabručel generál.

"Taková hanba!" hlasitě zašeptala Lizaveta Prokofjevna.

"Jmění... to myslíte peníze?" podivil se kníže.

"Zajisté."

"Mám... mám teď sto třicet pět tisíc," zakoktal uzardělý kníže.

"Jenom?" hlasitě se podivila Aglaja a ani trochu se nezačervenala, "ostatně na tom nezáleží, zvláště bude-li se šetřit... Hodláte sloužit v úřadě?"

"Chtěl jsem složit zkoušku na domácího učitele..."

"Velmi dobře, to ovšem zvýší náš příjem. Chcete se stát komořím?"

"Komořím? To mě nikdy nenapadlo, ale..."

Tu se již sestry neudržely a vyprskly smíchy. Adelaida už dávno pozorovala v Aglajině obličeji zákmity usilovně tajeného smíchu.

Aglaja se káravě podívala na rozesmáté sestry, ale už se ani vteřinu neovládla a vypukla v dokonale bláznivý, téměř hysterický chechtot; nakonec vyskočila a vyběhla z místnosti.

"Věděla jsem, že je to jen žert, nic víc!" vykřikla Adelaida, "věděla jsem to hned od začátku, hned od ježka."

"Ne, tohle už nestrpím, nestrpím!" rozlítila se najednou Lizaveta Prokofjevna a chvatně vyšla za Aglajou. Za ní se vzápětí rozběhly i sestry. V pokoji zůstali pouze kníže a otec rodiny.

"To je, to je... mohlo tě napadnout něco podobného, Lve Nikolajeviči?" prudce zvolal generál, zřejmě vůbec netušil, co vlastně chce říci, "ne, doopravdy, vážně?"

"Vidím, že se mi Aglaja Ivanovna vysmívá," smutně odpověděl kníže.

"Počkej, chlapče, zajdu tam a ty tu počkej... protože... aspoň ty mi vysvětli, Lve Nikolajeviči, aspoň ty mi řekni, jak se to všechno stalo a co to všechno tak říkajíc celkově znamená? Uznej, chlapče, jsem přece otec, přece jen jsem otec a ničemu nerozumím.

Aspoň ty mi to vysvětli!"

"Miluji Aglaju Ivanovnu a ona to ví... dávno to, myslím ví."

Generál pokrčil rameny.

"To je divné... a hodně ji miluješ?"

"Hodně ji miluji."

"To je divné, to je mi divné. Totiž je to takové překvapení, taková rána, že... víš, můj milý, nemyslím kvůli jmění, ačkoli jsem čekal, že budeš mít víc, ale... v první řadě mé dcery... jsi vůbec... tak říkajíc schopen... vytvořit... štěstí? A... a...

jakpak! Je to z její strany míněno žertem, nebo doopravdy? To jest ne z tvojí strany, ale z její?"

Za dveřmi se ozval hlas Alexandry Ivanovny, volali otce.

"Počkej tu, příteli, počkej! Počkej a rozvaž si všechno, já hned...," zamumlal rychle a téměř ustrašeně odkvačil za hlasem Alexandry.

Zastal manželku s dcerou v objetí a v slzách. Byly to slzy štěstí, dojetí a smíření. Aglaja líbala matce ruce, tváře, ústa a obě se k sobě vroucně tiskly.

"Tak se na ni podívej, Ivane Fjodoroviči, tohle je celá ona,"

řekla Lizaveta Prokofjevna.

Aglaja odtrhla svou šťastnou, uplakanou tvářičku od matčiných prsou, vzhlédla na otce, hlasitě se rozesmála, přiskočila k němu, prudce ho objala a několikrát políbila. Potom se opět vrhla k matce a už nadobro ukryla tvář na jejich prsou, aby ji nikdo neviděl, a opět se rozplakala. Lizaveta Prokofjevna ji přikryla cípem své šály.

"No, copak to s námi děláš, ty zlé děvče, po tom všem ještě tohle!" řekla, ale již radostně, jako by se jí náhle lehčeji dýchalo.

"Zlá, ano, jsem zlá!" potvrdila náhle Aglaja. "Ničemná! Zhýčkaná!

Řekněte to tatínkovi. Ach, vždyť je zde. Papá, jste tu? Slyšíte!"

rozesmála se mezi pláčem.

"Milá moje, ty mé potěšení!" líbal jí ruce generál a celý se rozzářil štěstím. Aglaja se nebránila. "Tak ty tedy miluješ toho... mladého muže?"

"Ne, ne, ne! Ani vidět ho nemohu... toho vašeho mladého muže, ani vidět ho nemohu!" vzplanula najednou Aglaja a zvedla hlavu, "a jestli se tatínku, ještě jednou opovážíte... říkám to vážně, slyšíte, mluvím vážně!"

Opravdu mluvila vážně, dokonce všecka zrudla a oči jí blýskaly.

Otec se zarazil a lekl, ale Lizaveta Prokofjevna mu za Aglajinou hlavou dala znamení a on z něho vyrozuměl: Neptej se na nic.

"Jestliže je tomu tak, dcerko, dělej tedy, jak chceš. On tam čeká, nemělo by se mu nějak šetrně naznačit, aby odešel?"

Teď zas generál mrkl na Lizavetu Prokofjevnu.

"Ne, ne, ne, to je zbytečné, a ještě k tomu šetrně! Jděte tam sami, přijdu hned za vámi. Chci... toho mladého muže požádat za prominutí, protože jsem ho urazila."

"Ano, hodně jsi ho urazila," vážně přikývl Ivan Fjodorovič.

"Tak tedy... raději zůstaňte všichni zde a já půjdu napřed sama, vy přijďte za mnou, hned za mnou, to bude lepší."

Když byla u dveří, náhle se vrátila.

"Dám se do smíchu! Umřu smíchy!" prohlásila smutně.

Ale v témže okamžiku se obrátila a rozběhla se ke knížeti.

"Tak co to znamená? Co myslíš?" rychle se zeptal Ivan Fjodorovič.

"Bojím se to i vyslovit," stejně chvatně odpověděla Lizaveta Prokofjevna, "podle mého je to jasné."

"Podle mého také. Jasné jako den. Miluje."

"Nejen to, dokonce je zamilovaná, jenže do koho asi," ozvala se Alexandra Ivanovna.

"Bůh jí žehnej, jestliže to má být její osud!" zbožně se pokřižovala Lizaveta Prokofjevna.

"Baže osud," přitakal generál, "osudu člověk neujde!"

Všichni se odebrali do salónu a tam je čekalo nové překvapení.

Nejenže se Aglaja nerozesmála, když přistoupila ke knížeti, jak se předem obávala, ale oslovila ho téměř ostýchavě.

"Odpusťte hloupému, ošklivému, zhýčkanému děvčeti (vzala ho za ruku) a věřte, že si vás všichni nesmírně vážíme. A jestliže jsem si dovolila zlehčit vaši milou... dobrou prostodušnost, odpusťte mi to, jako dítěti nezbedný kousek. Odpusťte, že jsem si usmyslila takovou bláhovost, která snad nemůže mít nejmenší následky..."

Na poslední slova položila Aglaja zvláštní důraz.

Otec, matka i sestry přišli ještě včas do salónu, aby všechno vyslechli a viděli, a nesmírně je překvapila Aglajina slova o "bláhovosti, která nemůže mít nejmenší následky", zvláště pak vážnost, s jakou byla vyslovena. Všichni vyměnili tázavé pohledy, avšak zdálo se, že kníže slova nepochopil a byl na vrcholu blaha.

"Proč to říkáte," koktal, "proč... prosíte... za odpuštění?"

Dokonce chtěl dodat, že není hoden, aby ho někdo odprošoval.

Kdoví, možná že i pochopil význam slov o "bláhovosti, která nemůže mít nejmenší následky", ale při svém podivínství z nich dokonce snad měl i radost. Bezpochyby pokládal za nejvyšší štěstí již to, že smí dál volně navštěvovat Aglaju, že s ní smí mluvit, sedět, procházet se; možná že by se s tím spokojil pro celý život! Lizaveta Prokofjevna se snad potají obávala právě oné "spokojenosti"; vytušila ji; bála se v duchu mnohého, co ani sama nedovedla slovy vyjádřit.

Těžko bychom mohli vylíčit, jak se kníže onoho večera rozjařil a ožil. Byl tak veselý, že už při pohledu na něj se musel každý radovat, jak později ujišťovaly Aglajiny sestry. Poprvé se opět rozhovořil od onoho odpoledne před půlrokem, kdy se seznámil s Jepančinovými. Po svém návratu z Petrohradu býval nápadně zamlklý a docela nedávno se knížeti Š. přede všemi prořekl, že se musí zdržovat a mlčet, neboť nemá práva znehodnocovat myšlenky svým výkladem. Onoho večera však mluvil snad jen on a mnoho vyprávěl; na otázky odpovídal jasně, radostně a zevrubě. Z jeho slov nevyznívalo nic, co by připomínalo milostný rozhovor. Byly to vesměs vážné, ba velmi složité myšlenky. Dokonce vyložil několik svých názorů, svých vlastních tajných pozorování a všechno mohlo působit téměř směšně, kdyby to nebylo tak "pěkně řečeno", jak později svorně prohlašovali všichni posluchači. Ačkoli si generál liboval ve vážných námětech, přece jen s Lizavetou Prokofjevnou usoudili, že je to všechno přespříliš učené, a ke konci večera jim bylo až úzko. Ostatně kníže dokonce tak rozvázal, že vyprávěl i několik velmi směšných anekdot a sám se jim první smál, takže ostatní rozveselil spíš jeho veselý smích než anekdoty. Aglaja za celý večer téměř nepromluvila, ale napjatě poslouchala Lva Nikolajeviče, vlastně se na něho víc dívala, než mu naslouchala.

"Má oči jen pro něho, visí mu na rtech a lapá, hltá každé jeho slůvko!" povídala později Lizaveta Prokofjevna svému manželovi, "ale kdybys jí řekl, že ho miluje, hned bude oheň na střeše!"

"Co dělat, je to osud!" krčil rameny generál a ještě dlouho opakoval toto rčení, v němž našel zalíbení. Podotýkáme, že se mu jako člověku praktickému na současném stavu věcí také ledacos nelíbilo, hlavně celková nejasnost. Zatím však rovněž hodlal mlčet a dívat se na vše - očima Lizavety Prokofjevny.

Radostná nálada v rodině včak měla krátké trvání. Hned na druhý den Aglaja s knížetem zas poškorpila a totéž se opakovalo i v dnech příštích. Celé hodiny se knížeti posmívala a tropila si z něho šašky. Občas sice spolu sedávali hodinu či dvě v besídce na zahradě, ale ostatní viděli, že kníže celou dobu předčítá Aglaje noviny nebo nějakou knihu.

"Poslyšte," vyrušila ho najednou Aglaja z předčítání, "všimla jsem si, že jste strašně nevzdělaný. Když se vás na něco zeptám, nikdy z vás nedostanu poctivou odpověď; nevíte ani jméno, ani v kterém roce co bylo, ani z kterého je to traktátu. Jak jste ubohý."

"Říkal jsem vám, že nemám valné vzdělání," odpověděl kníže.

"Tak co potom s vámi? Jak si vás mám vážit? Čtěte dál. Ostatně dost, už nečtěte!"

Onoho večera vyšlehlo od ní zas cosi pro všechny záhadného. Kníže Š. se vrátil. Aglaja k němu byla neobyčejně milá a hodně se vyptávala na Jevgenije Pavloviče (Kníže Lev Nikolajevič ještě nepřišel.) Najednou si kníže Š. dovolil jakousi narážku na brzkou novou změnu v rodině, čímž navázal na několik slov utroušených Lizavetou Prokofjevnou o tom, že snad opět budou muset odložit Adelaidinu svatbu, aby se obě svatby vystrojily současně. Je téměř nepředstavitelné, jak se Aglaja rozlítila pro "všechny ty hloupé domněnky", ale přitom právě jí uklouzla poznámka, že "ještě nehodlá nahrazovat nějaké milenky".

Tato slova všechny ohromila, především pak rodiče. Lizaveta Prokofjevna naléhala v tajné poradě na muže, aby knížete požádal o vysvětlení jeho poměru k Nastasje Filippovně.

Ivan Fjodorovič ji ujišťoval, že jde o pouhý rozmar, pramenící z Aglajiny "stydlivosti"; že kdyby se kníže Š. nebyl zmínil o svatbě, nedošlo by ani k Aglajině poznámce, protože Aglaja sama s určitostí ví, že to všechno je pouze pomluva zlých lidí a že se Nastasja Filippovna vdává za Rogožina; že kníže s ní nemá zhola nic společného, natožpak nějaký poměr, a že máme-li mluvit docela otevřeně, pak nic podobného nikdy nebylo.

Kníže se však nedal ničím vyrušit a byl v sedmém nebi. Ovšem, také on občas postřehl v Aglajině pohledu cosi chmurného a netrpělivého, více však věřil něčemu jinému a chmury se rozptylovaly samy sebou. Když jednou uvěřil, nic již nemohlo jeho vírou otřást. Snad byl až příliš klidný, alespoň se tak zdálo Ippolitovi, jenž se s ním náhodou setkal v parku.

"Tak co, neměl jsem onehdy pravdu, že jste zamilován?" oslovil sám knížete a zastavil ho. Kníže mu podal ruku a blahopřál mu "k pěknému vzezření". Nemocný se vskutku cítil velmi čilý, což bývá u souchotinářů obvyklé.

Přistoupil ke knížeti s úmyslem říci mu cosi jízlivého o jeho blaženém výrazu, ale vzápětí se popletl a začal o sobě. Naříkal si, naříkal si strašně a dlouho a dosti nesouvisle.

"Nevěřil byste," řekl na závěr, "jak jsou tam všichni podráždění, malicherní, sobečtí, ješitní a všední. Víte, že mě k sobě vzali jedině pod podmínkou, že co nejdřív umřu, a teď všichni zuří, že neumírám a že je mi naopak lépe. Hotová komedie! Sázím se, že mi nevěříte!"

Kníže neměl chuť mu odporovat.

"Dokonce uvažuji, zda bych se neměl vrátit k vám," nedbale dodal Ippolit. "Vy je ovšem nepokládáte za schopné přijmout mezi sebe člověka s tím, že musí co nejdříve umřít?"

"Domníval jsem se, že vás pozvali s jinými úmysly."

"Aha! Ale vždyť vy zdaleka nejste tak prostoduchý, jak se o vás povídá! Teď není vhodná doba, jinak bych vám mohl ledacos prozradit o Ganěčkovi a jeho plánech. Strojí vám úklady, kníže, docela bez milosti a... je mi vás líto, že jste tak klidný. Jenže vy bohužel jiný nebudete!"

"To máte proč mě litovat!" zasmál se kníže, "myslíte snad, že bych byl šťastnější, kdybych si dělal starosti?"

"Lépe je být nešťastný, ale vědět, než žít v blažené nevědomosti.

Vy snad ani nevěříte, že vám... z oné strany hrozí sok?"

"Vaše slova o sokovi jsou poněkud cynická, Ippolite. Lituji, že nemám právo vám odpovědět. A co se týče Gavrily Ardalionoviče, vyznáte-li se alespoň trochu v jeho životě, posuďte sám, zda může zůstat klidný po všem, co ztratil? Myslím, že bychom se měli podívat na věc z tohoto hlediska. Ještě bude mít příležitost se změnit, má před sebou dlouhá léta a život je bohatý... ale ostatně... ostatně," zrozpačitěl najednou kníže, "co se týče oněch úkladů... vždyť ani nevím, o čem mluvíte; nechme raději toho rozhovoru, Ippolite."

"Zatím toho nechme; ostatně vy si nemůžete počínat jinak než ušlechtile. Ano, kníže, vy musíte vložit prst, a ještě neuvěříte, haha! A co myslíte, pohrdáte mnou teď hodně?"

"Proč? Protože jste trpěl a trpíte víc než my?"

"Ne, ale proto, že jsem svého utrpení nehoden."

"Kdo mohl trpět víc, je také hoden většího utrpění. Když si Aglaja Ivanovna přečetla vaši Zpověď, chtěla vás uvidět, ale..."

"Odkládá to, nesmí, rozumím...," přerušil ho Ippolit ve zřejmé snaze rychle odvést řeč jinam. "Ostatně vy prý jste jí ten nesmysl sám nahlas předčítal; bylo to opravdu napsáno i uděláno... v horečce. A nevím, do jaké míry musí být člověk nechci říci krutý, to by bylo pro mne ponižující, ale dětinsky ješitný a mstivý, aby mi mohl tuto Zpověď předhazovat a používat ji proti mně jako zbraň! Nebojte se, tím nemyslím vás..."

"Ale mně je líto, že se zříkáte toho textu, Ippolite, je upřímný, a víte, i jeho nejsměšnější stránky, a těch je mnoho (Ippolit se notně zamračil), jsou vykoupeny utrpením, protože přiznat se k nim muselo být též utrpení a... snad i veliká odvaha. Myšlenka, která vás vedla, jistě měla poctivý podklad, ať je tomu jakkoli.

Vidím to čím dál jasněji, věřte. Nechci posuzovat vaše jednání, říkám to jenom, abych se vyslovil, a je mi líto, že jsem tehdy mlčel..."

Ippolit se zachmuřil ještě víc. Napadlo mu, že se kníže přetvařuje a chce ho nachytat; ale když se na něho pozorněji zadíval, musel uvěřit v jeho upřímnost; obličej se mu vyjasnil.

"A přece musím umřít!" pronesl a div nedodal: Takový člověk jako já! - "A teď považte, jak mě dohřál váš Ganěčka, jako námitku proti mé Zpovědi si vymyslel, že snad z těch, co

onehdy můj text poslouchali, umřou tři nebo čtyři dřív než já! To je, viďte! On myslí, že je to pro mne útěcha, haha! Předně ještě neumřeli, a dokonce kdyby už se tak stalo, jaká by to pro mne byla útěcha, uznejte! Soudí podle sebe; ostatně zašel ještě dál, teď zkrátka nadává a říká, že pořádný člověk v takovém případě umírá mlčky a že z mé strany to všecko bylo ryzí sobectví! To je, viďte!

Opravdu, jak sobecké je to od něho! Jak rafinované, nebo lépe řečeno jak koňsky hrubé je jejich sobectví, které si přitom ani nedovedou uvědomit... Četl jste kníže, o smrti jistého Stěpana Glebova v osmáctém století? Náhodou jsem na to včera přišel..."

"Jakého Stěpana Glebova?"

"Narazili ho na kůl za Petra Velikého."

"Ach, ano, vím! Vydržel na kůlu patnáct hodin v mrazu, v kožiše, a skonal hrdinskou smrtí; jak by ne, četl jsem to... ale proč?"

"Některým lidem sešle Bůh takovou smrt, ale kdepak nám! Myslíte snad, že bych nedokázal umřít jako Glebov?"

"Ne," řekl rozpačitě kníže, "ale soudím, že... totiž ne že byste se nepodobal Glebovi, ale... spíše byste mohl být..."

"Už vím; chcete říci Osterman, ne Glebov?"

"Jaký Osterman?" podivil se kníže.

"Osterman, diplomat Osterman, Petrův Osterman," koktal Ippolit, najednou trochu popleten. Následovalo rozpačité mlčení.

"Ó n-n-ne! To jsem nechtěl říci," po chvíli váhavě odpověděl kníže, "myslím, že byste... nikdy nemohl být Osterman..."

Ippolit se zamračil.

"Řeknu vám, proč to tvrdím," rychle pokračoval kníže ve zřejmé snaze věc napravit, "tehdejší lidé přece (věřte, že mě to vždycky zaráželo) museli být dočista jiní, než jsme dnes my, naprosto jiného ražení, jako by tehdy žilo docela jiné plémě než v našem století... Tenkrát snad měli lidé pouze jedinou ideu, kdežto my jsme nervóznější, náš rozum je vyvinutější, jsme senzitivnější, máme dvě nebo tři ideje současně... dnešní člověk je všestrannější, a věřte to mu brání, aby měl ucelený charakter jako lidé v oněch dobách... Řekl... řekl jsem to jedině proto, ne snad..."

"Chápu. Protože jste mi předtím tak naivně odporoval, snažíte se mě teď utěšit, haha! Jste úplné dítě, kníže. Ale pozoruji, že se na mne pořád koukáte svrchu jako... jako na porcelánový šálek...

Nevadí, nevadí, nemám vám to za zlé. Rozhodně dopadl náš rozhovor komicky, někdy jste opravdu jak malé dítě, kníže. Ostatně přiznávám se vám, že bych si asi přál být něčím lepším než Ostermanem, kvůli Ostermanovi by nestálo za to vstávat z mrtvých... Ale vidím, že bych

měl co nejdřív umřít, nebo jinak snad sám... Raději už jděte. Nashledanou! No dobře, povězte tedy sám, co myslíte, že bych měl co nejlíp umřít?... Totiž aby to bylo... co nejctnostnější? No tak mluvte!"

"Jděte kolem nás a odpusťte nám naše štěstí!" tichým hlasem pronesl kníže.

"Hahaha! To jsem si myslel! Zrovna něco takového jsem čekal! Vy jste přece... jste přece... Inu dobrá! Krasořečníci! Nashledanou!

Nashledanou!"

VI

Také to, co Varvara Ardalionovna vyprávěla bratrovi o chystaném večírku ve vile Jepančinových, na který čekali Bělokonskou, bylo úplně správné; hosty čekali právě onoho večera; ale i o tom se vyjádřila poněkud příkřeji, než bylo záhodno. Ovšem, věc byla uspořádána poněkud narychlo a s jakýmsi úplně zbytečným rozruchem, snad proto, že v oné rodině všechno dělali "jinak než ostatní lidé". Pravděpodobně všechno zavinila netrpělivost Lizavety Prokofjevny, která "už déle nechtěla žít v nejistotě", a také horoucí úzkost obou rodičovských srdcí o štěstí milované dcery. Mimoto se Bělokonská opravdu záhy chystala k odjezdu, a poněvadž její protekce ve společenských kruzích skutečně mnoho znamenala a očekávalo se, že se vůči knížeti projeví blahovolně, doufali rodiče, že "společnost" přijme Aglajina ženicha rovnou z rukou všemocné "staré paní" a že tedy to, co na něm snad je podivného, se bude po takovém doporučení jevit méně podivným.

Neboť šlo právě o to, že rodiče v sobě nenacházeli dosti síly, aby rozhodli sami, zda a do jaké míry je na té věci něco podivného. Nebo snad nebylo podivného nic? Přátelsky a upřímně vyjádřené mínění osob vážených a povolaných by přišlo zrovna v pravou chvíli, protože u Aglaji nepadlo ještě poslední slovo. A kníže musel být dříve či později stejně uveden do velkosvětské společnosti, o níž dosud neměl ani ponětí. Zkrátka se odhodlali ho "předvést". Ale přesto měl mít večírek intimní charakter, pozvali pouze několik rodinných přátel. Kromě Bělokonské měla přijít ještě jedna dáma, žena velmi významného hodnostáře.

Z mladých lidí pozvali pouze Jevgenije Pavloviče, měl doprovázet kněžnu Bělokonskou.

O tom, že přijde Bělokonská, slyšel kníže snad již tři dny před večírkem, o dalších hostech se dověděl teprve v předvečer jejich příchodu. Neušly mu ovšem ustarané tváře členů rodiny a několik jejich nabádavých a starostlivých poznámek jemu adresovaných, z nichž uhodl, že mají obavy z dojmu, jakým na společnost zapůsobí. Všichni Jepančinovi však do jednoho jaksi věřili, že ve své prostomyslnosti kníže nemůže jejich obavy pochopit. Proto bylo při pohledu na něj všem úzko. On sám však nepřikládal nastávající události pražádný význam, jeho pozornost poutalo cosi jiného: Aglaja byla od hodiny k hodině rozmarnější a zamračenější, a to ho velmi trápilo. Když slyšel, že očekávají též Jevgenije Pavloviče, byl velmi potěšen a prohlásil, že už dlouho si přál ho uvidět. Tato jeho poznámka se bůhvíproč nikomu nelíbila. Aglaja mrzutě vyšla z pokoje a teprve pozdě večer, ke dvanácté, když kníže odcházel, si našla příležitost, aby mu o samotě, vyprovázejíc ho, řekla několik slov.

"Přála bych si, abyste k nám zítra celý den nechodil a přišel teprve večer, až tu budou ti... hosté. Víte, že čekáme hosty?

Mluvila netrpělivě a pokoušela se o přísný ton; poprvé se zmínila o večírku. Také pro ni bylo pomyšlení na hosty téměř nesnesitelné, všichni to pozorovali. Snad měla i velkou chuť pohádat se cvůli tomu s rodiči, ale hrdost a ostýchavost jí bránily. Kníže rázem pochopil, že i ona se kvůli němu strachuje, ale nechce se ke svým obavám přiznat, a najednou se i sám vylekal.

"Ano, jsem pozván," odpověděl.

Další hovor jí zřejmě působil potíže.

"Může se s vámi mluvit o něčem vážně? Aspoň jednou v životě?"

vybuchla najednou hněvivě, aniž věděla proč. Nemohla se přemoci.

"Ale jistě, poslouchám vás a jsem velmi rád...," v rozpacích odpověděl kníže.

Aglaja se opět za chvíli odmlčela a pak spustil se zřejmou nechutí: "Nechtěla jsem se s nimi o tom přít, v některých případech s nimi není rozumná řeč, Mamá má některé zásady, které se mi odjakživa nelíbily. O tatínkovi nemluvím, od toho se nedá víc očekávat.

Mamá je ovšem jinak velmi ušlechtilá. Kdybyste jí přišel s nějakým nízkým návrhem, se zlou byste se potázal. A přece jen jí imponuje ta... chamraď! Nemyslím zrovna Bělokonskou. Je to sice ničemná babka s ničemnou povahou, ale je chytrá a umí všechny držet zkrátka, aspoň to je na ni dobré. Ach, jak je to hanebné, a také směšné! Vždycky jsme patřili ke středním kruhům, k těm nejstřednějším, jaké vůbec jsou, proč se máme vtírat mezi elitu?

Sestry jsou zrovna takové, kníže Š. jim všem popletl hlavu. Proč máte radost, že přijde Jevgenij Pavlyč?"

"Poslyšte, Aglajo," řekl kníže, "mně se zdá, že se o mne hrozně bojíte, abych se zítra nezkoupal... před tou společností?"

"Že se bojím? O vás?" rozhořčila se Aglaja, "proč bych se o vás měla bát, i kdyby... i kdybyste si utržil naprostou ostudu? Co je mi po tom? A jak můžete užívat takových výrazů? Co to znamená 'zkoupat se'? Je to hnusné slovo, ohavné!"

"Je to... studentské slovo."

"No, ano, studentské slovo. Ošklivé slovo! Patrně máte zítra v úmyslu používat jen takových slov. Vyhledejte si jich doma ve své slovní zásobě co nejvíc, uděláte ohromný dojem! Je vlastně škoda, že umíte slušně vejít do místnosti; kde jste se to naučil?

Dokážete vzít a slušně vypít šálek čaje, když se na vás všichni budou upřeně dívat?"

"Myslím, že ano."

"To je škoda, jinak bych se neudržela smíchy. Aspoň rozbijte čínskou vázu v saloně, která je velmi vzácná. Prosím vás, rozbijte ji! Je to dárek. Mamá bude bez sebe a přede všemi se rozpláče - tak si té vázy váží. Pěkně se rozmáchněte, jak to máte ve zvyku, bouchněte do vázy a rozbijte ji! Schválně si sedněte hodně blízko."

"Naopak budu hledět sednout si co nejdál. Děkuji, že jste mě upozornila."

"Tedy se předem obáváte, že se budete moc rozhánět rukama. Vsadím se, že se rozhovoříte na nějaké 'téma', o něčem hodně vážném, vznešeném? Bude to úžasně... vhodné!"

"Myslím, že by bylo hloupé, kdybych o tom mluvil v nevhodné chvíli."

"A vůbec, abyste věděl," vybuchla nakonec Aglaja, "rozpovídáte-li se o něčem takovém, jako je trest smrti nebo hospodářská situace Ruska, nebo budete vykládat, že svět spasí krása, skvěle se sice pobavím a nasměji, ale... předem vás upozorňuji, abyste mi pak víckrát nechodil na oči! Slyšíte, mluvím vážně! Tentokrát to myslím opravdu vážně!"

Pronesla svou výstrahu opravdu vážně, takže v jejím hlase i v jejích očích proskočilo cosi zvláštního, čeho si kníže dosud nikdy nevšiml a co se již nepodobalo žertu.

"Teď jste dosáhla toho, že se určitě rozhovořím a... snad dokonce rozbiji tu vázu. Předtím jsem se vůbec ničeho nebál, a teď mám strach ze všeho. Určitě se zkoupu."

"Tak mlčte! Seďte a mlčte."

"To nepůjde; vím, že ze strachu začnu něco plácat a ze strachu rozbiji vázu. Snad upadnu na hladké podlaze nebo vyvedu něco podobného, protože takové věci se mi už přihodily. A dnes se mi o tom bude zdát celou noc, proč jste se o tom jenom zmiňovala!"

Aglaja se na něho zamračeně podívala.

"Víte co, raději zítra vůbec nepřijdu! Hodím se marod a bude to!"

usoudil nakonec.

Aglaja dupla a hněvem zbledla.

"Bože! Kdo tohle jakživ viděl! On ti nepřijde, a všechno se dělá jen kvůli němu a... božínku! Je to ale radost, má-li člověk něco společného s takovým... nedovtipou, jako jste vy!"

"No tak tedy přijdu, přijdu!" rychle ji ujišťoval kníže, "a slibuji vám, že celý večer nepromluvím ani slovo. Určitě to tak udělám."

"To by bylo lepší. Prve jste řekl: Hodím se marod. Prosím vás, odkud máte takové výrazy? Proč používáte v hovoru se mnou takových obratů? Chcete mě pozlobit, či co?"

"Odpusťte, je to také studentský výraz, už to neudělám. Dobře chápu, že se... o mne bojíte (nehněvejte se, prosím!), a mám z toho strašnou radost. Nevěřila byste, jak se teď strachuji a...

jak se raduji z vašich slov. Ale věřte, všechen ten strach je docela bezvýznamný a malicherný. Opravdu, Aglajo! Ale radost trvá. Mám vás strašně rád, jste takové dítě, takové hodné a milé dítě! A jak překrásná umíte být!"

Aglaja se zase chtěla rozzlobit, ale najednou jí zaplavil duši jakýsi neznámý pocit.

"A nebudete mi... jednou později... vyčítat má dnešní hrubá slova?" zeptala se náhle.

"Ne, určitě ne! A proč se zas kaboníte? Už jste se zase zamračila! V poslední době se nějak moc mračíte, Aglajo, nikdy dřív jste se tak nedívala. Vím, proč..."

"Mlčte, mlčte!"

"Ne, raději to povím. Chtěl jsem vám to říci už dávno, už jsem vám to také řekl, ale... to nestačí, protože jste mi neuvěřila.

Přece jen mezi námi stojí jistá bytost..."

"Mlčte, mlčte, mlčte, mlčte!" přerušila ho náhle Aglaja, pevně mu stiskla ruku a podívala se na něho téměř zděšeně. Vtom ji zavolali, téměř radostně se odvrátila a odběhla.

Kníže měl celou noc horečku, trápila ho kupodivu už několik nocí za sebou. Ale tentokrát mu v polovičním blouznění najednou napadlo: Co když zítra přede všemi dostane záchvat? Přece míval záchvaty v bdělém stavu! Trnul při takovém pomyšlení; celou noc se viděl v jakési báječné, nevídané společnosti, mezi jakýmisi zvláštními lidmi. Hlavní však bylo, že se rozhovořil; věděl, že by neměl mluvit, ale řečnil nepřetržitě, o něčem je přesvědčoval.

Jevgenij Pavlovič a Ippolit byli rovněž mezi hosty a zdálo se, že jsou spolu velmi zadobře.

Probudil se k deváté hodině s bolením hlavy, s neurovnanými myšlenkami a podivnými pocity. Najednou bůhvíproč strašně zatoužil uvidět Rogožina a popovídat si s ním, ač sám nevěděl, o čem vlastně; potom se zas pevně rozhodl zajít k Ippolitovi.

V srdci se mu usadil jakýsi rmut, takže zážitky onoho jitra na něho zapůsobily dojmem sice velmi silným, ale přece jen jaksi matným. Jedním z těch zážitků byla návštěva Lebeděva.

Lebeděv přišel dosti brzy, o deváté, a úplně opilý. I když kníže nebyl v poslední nijak zvlášť vnímavý, přece mu neušlo, že od okamžiku, kdy se od nich odstěhoval generál Ivolgin, tedy už po tři dny, se Lebeděv choval velmi nehezky. Chodil nějak strašně špinavý a zanedbaný, kravata mu seděla nakřivo a límec od kabátu měl utržený. Doma dokonce tak řádil, že to bylo slyšet přes dvůr; Věra dokonce jednou přišla s pláčem a cosi vyprávěla. Když se teď objevil, začal mluvit nějak podivně, bil se v prsa a z čehosi se obviňoval...

"Stržil... stržil jsem odplatu za svou zradu a podlost... utržil jsem políček!" prohlásil nakonec tragicky.

"Políček? Od koho? A hned po ránu?"

"Po ránu?" kousavě se usmál Lebeděv, "doba zde nerozhoduje... ani pro odplatu fyzickou... já však... já jsem utržil mravní...

políček mravní, nikoli fyzický!"

Najednou bez okolků usedl a dal se do vyprávění. Vyprávěl velmi nesouvisle. Kníže se mračil a už chtěl odejít, když vtom několik slov upoutalo jeho pozornost. Strnul údivem... Lebeděv vypravoval podivné věci.

Zpočátku šlo o jakýsi dopis a padlo jméno Aglaji Ivanovny. Potom začal Lebeděv trpce obviňovat přímo knížete, z jeho řeči vyplývalo, že ho kníže urazil. Napřed prý ho poctil svou důvěrou ve věcech týkajících se jisté "osoby" (Nastasji Filippovny), posléze s ním však úplně přerušil styky a s hanbou ho od sebe zapudil. Nakonec prý ho tak urazil, že mu odmítl zodpovědět "nevinnou otázku o brzkých změnách v domě". S opilými slzami doznával Lebeděv, že potom míra jeho trpělivosti překypěla, tím spíše, že věděl mnoho... velmi mnoho... i od Rogožina, i od Nastasji Filippovny, i od její přítelkyně, i od Varvary Ardalionovny... přímo, prosím!... a dokonce, ano prosím, od Aglaji Ivanovny, prostřednictvím Věry, prostřednictvím jediné milované dcery Věry... ano prosím... ostatně nikoli jediné, neboť má tři děti. "A kdopak písemně zpravoval Lizavetu Prokofjevnu, dokonce v nejhlubší tajnosti, hehe! Kdo jí psal o všech stycích a... o každém hnutí Nastasji Filippovny, hehehe! Kdo, kdo je ten anonym, táži se vás, kdo?"

"Snad ne vy?" zvolal kníže.

"Tak jest," důstojně odpověděl opilec, "a taktéž dnes o půl deváté, teprve před půlhodinkou, nikoli, už je tomu tři čtvrti hodiny, oznámil jsem přešlechetné matce, že pro ni mám jistou příhodu... nikoli bezvýznamnou. Oznámil jsem jí to písemně, prostřednictvím panské, a čekal jsem u zadního vchodu. Přijala mě."

"Snad jste právě nemluvil s Lizavetou Prokofjevnou?" ptal se kníže, nevěřil svému sluchu.

"Právě jsem s ní mluvil a utržil políček... mravní, prosím. Dopis mi vrátila, dokonce mrštila, neotevřený... a mne chytila za límec... ostatně toliko mravně, nikoli fyzicky... ačkoli bezmála i fyzicky, mnoho nechybělo!"

"Jaký dopis vám mrštila neotevřený?"

"Ale copak... hehehe! Ano, vždyť já vám to ještě neřekl! A já myslil, že už víte... Dostal jsem takové psaníčko, račte vědět, měl jsem je odevzdat..."

"Od koho? Komu?"

Ale některé Lebeděvovy "výklady" bylo těžko pochopit a vyznat se v nich. Kníže s námahou vyrozuměl, že dopis byl ráno prostřednictvím služebné odevzdán Věře Lebeděvové a ta jej měla doručit podle adresy... "tak jako dříve... tak jako už dříve...

jisté osobě a opět od téže osobnosti, prosím... neboť jednu z nich nazývám osobností a druhou pouze osobou kvůli ponížení a rozlišení; neboť jest zajisté značný rozdíl mezi nevinnou a urozenou generálovou dcerkou a... 'kamélií', jak račte chápat, a dopis tudíž pocházel od osobnosti, prosím, jejíž jméno počíná písmenem A..."

"To není možné! Nastasje Filippovně? Nesmysl!" vykřikl kníže.

"Bylo, bylo tomu tak, prosím, a ne-li jí, tedy Rogožinovi, tedy třebas i Rogožinovi... a taktéž pro pana Těrenťjeva bylo onehdy psaníčko od jisté osobnosti začínající písmenem A," zamrkal s úsměvem Lebeděv.

Protože v řeči pletl páté přes deváté a zapomínal, o čem začal mluvit, kníže se odmlčel, aby mu dal možnost vymluvit se. Něco mu však přece nebylo příliš jasné: Byly ty dopisy opravdu

svěřovány Lebeděvovi, a ne spíš Věře? Protože Lebeděv sám ujišťoval, že "ne-li Nastasje Filippovně, třebas i Rogožinovi", tedy, jestliže dopisy skutečně existovaly, určitě nebyly svěřovány jemu. Otázka, jak se mu dostal dopis do ruky nyní, zůstala naprosto nevyjasněná. Nejpravděpodobnější bylo, že ho nějak ukradl Věře...

potají ho uzmul a s nějakým záměrem odnesl Lizavetě Prokofjevně.

Tak si to nakonec kníže vysvětlil.

"Zbláznil jste se!" zvolal kníže neobyčejně rozrušen.

"Ne tak docela, veleváženýkníže," odpověděl Lebeděv ne bez zlosti, "chtěl jsem ho sice doručit vám, do vašich vlastních rukou, abych se vám zavděčil... ale nakonec jsem usoudil, že bude lépe posloužit nejšlechetnější matce a odhalit jí tuto věc...

ježto i dříve jsem ji už jednou zpravil anonymním listem. A když jsem jí dnes v osm dvacet ráno písemně žádal o přijetí, rovněž jsem se pro upozornění podepsal: váš tajný dopisovatel. A ihned, bezodkladně, dokonce se zvýšeným spěchem byl jsem zadním vchodem uveden... k nejšlechetnější matce."

"A dál?"

"Dál již račte vědět; div že mi nenabila, prosím, takřka jen o vlásek, prosím, a tudíž lze předpokládat, že mi téměř nabila. A dopis mi hodila zpátky. Chtěla si ho sice ponechat - což jsem viděl a pozoroval - ale rozmyslela si to a mrštila mi ho: 'Když ho tobě samojedinému svěřili, tak ho tedy odevzdej...' Dokonce se urazila. Když se to ani přede mnou nestyděla říci, arciž se urazila. Ráčí být tuze prchlivá!"

"Kde je ten dopis v této chvíli?"

"Ale přece stále u mne, tuhle, prosím."

Lebeděv podal knížeti Aglajino psaníčko adresované Gavrilovi Ardalionoviči, které Gaňa téhož jitra dvě hodiny poté ukazoval sestře.

"Ten dopis nesmí zůstat u vás."

"Vám! Vám! Vám jej přináším!" zaníceně pokračoval Lebeděv, "nyní jsem opět váš, celičký váš, hlavou i srdcem, opět váš oddaný sluha po kratičké nevěře, prosím! Potrestejte srdce, leč ušetřete bradu, jak řekl Thomas Morus... v Anglii a Velké Británii. Mea culpa, zhřešil jsem, jak zvolal papá římský... totiž správně papež římský, ale já mu říkám papá římský."

"Dopis musí být ihned doručen," starostlivě prohlásil kníže, "odevzdám ho sám."

"A nebylo by lépe, a nebylo by lépe, přeslušný kníže, nebylo by snad lépe... tentononc...?"

Lebeděv se podivně a zkroušeně zašklebil, strašně se ošíval, jako by ho píchli jehlou, a chytrácky pomrkávaje, naznačoval cosi rukama.

"Co to znamená?" hrozivě se tázal kníže.

"Snad napřed pootevřít, prosím!" zašeptal Lebeděv pokorně a nějak důvěrně.

Kníže vyskočil tak rozčilen, že se Lebeděv dal na útěk, nedoběhl však ani ke dveřím, zastavil se a čekal, nebude-li vzat na milost.

"Ach, Lebeděve! Copak je možné, je opravdu možné klesnout tak hluboko?" zvolal kníže bolestně. Lebeděvova tvář se vyjasnila.

"Jsem bídák, jsem bídák!" vrátil se zpět a bil se v prsa.

"Vždyť je to ničemnost!"

"Ano, ničemnost. Výstižné slovo, drahý kníže!"

"A co to máte ve zvyku, takhle... podivně jednat? Vždyť jste prostě... špion! Proč jste napsal anonymní dopis a znepokojoval... takovou šlechetnou a hodnou ženu? A proč by konečně Aglaja Ivanovna neměla právo psát, komu se jí zlíbí? Šel jste žalovat, nebo co? Co jste si od toho sliboval? Co vás přimělo donášet?"

"Jedině a pouze z příjemné zvědavosti a... hodlal jsem posloužit ctihodné dámě, prosím!" blábolil Lebeděv, "teď však náležím opět vám, výhradně vám! Třebas si mě oběste!"

"Přišel jste k Lizavetě Prokofjevně v takovémhle stavu?" s odporem se zeptal kníže.

"Ne, prosím... střízlivější, prosím... a dokonce slušněji oděn.

Až po svém ponížení jsem dospěl... k tomuto vzezření."

"No dobře, jděte už."

Jenže tuto žádost musel kníže opakovat několikrát, než se návštěvník odhodlal k odchodu. Když konečně otevřel dveře, znovu se ještě vrátil, po špičkách došel doprostřed pokoje a znovu naznačoval pohyby rukou, jako by otvíral dopis, ale neodvážil se vyjádřit svou radu slovy. Potom odešel a tiše a vlídně se usmíval.

Všechno, co kníže právě vyslechl, působilo tísnivě. Hlavně tu vysvítala neobyčejná okolnost: Aglaja je velmi znepokojena, velmi nejistá a velmi se pro cosi sužuje (žárlí, zašeptal si v duchu kníže). Dále bylo zřejmé, že ji rovněž pobuřují zlí lidé, ale bylo až zarážející, jak jim důvěřuje. Patrně v oné nezkušené, ale vášnivé a hrdé hlavince zrají jakési zvláštní plány, snad i neblahé a... neslýchané. Kníže se nesmírně polekal a ve zmatku nevěděl, k čemu se odhodlat. Měl by neprodleně čemusi zabránit, to cítil. Znovu si prohlédl adresu zapečetěného psaní.

Nevzbuzovala v něm obavy ani pochybnost, protože věřil; na onom dopise ho znepokojovalo cosi jiného; neměl důvěru ke Gavrilovi Ardalionoviči. Přesto se rozhodl odevzdat mu onen dopis osobně; vyšel proto z domu, cestou se však rozmyslel. Poblíž Pticynova domu potkal jako na zavolanou Kolju a požádal ho, aby odevzdal dopis bratrovi, jakoby přímo od Aglaji Ivanovny. Kolja se na nic neptal a dopis doručil, takže Gaňa neměl ani tušení, kolika rukama prošel. Po návratu si kníže pozval Věru Lukjanovnu, pověděl jí, co pokládal za nutné, a zároveň ji uklidnil, protože dosud stále hledala dopis a plakala. Zhrozila se, když uslyšela, že se dopisu zmocnil otec. Později se kníže od ní dověděl, že potají už několikrát prokázala

podobnou úsluhu Rogožinovi a Aglaje Ivanovně; neměla tušení, že by tím mohla škodit knížeti...

Nakonec však už byl kníže tak rozčilen, že když k němu asi za dvě hodiny přiběhl posel od Kolji se zprávou o generálově onemocnění, nemohl v první chvíli ani pochopit, oč jde. Tato událost ho však poněkud vzpamatovala, neboť obrátila jeho myšlenky jiným směrem.

Pobyl u Niny Alexandrovny, kam ovšem nemocného přinesli, téměř do večera. Nebyl k pražádnému užitku, ale jsou lidé, které člověk rád vidí kolem sebe v těžké chvíli. Kolja byl strašně zdrcen, křečovitě vzlykal, přitom však zařídil spoustu věcí; běžel pro lékaře a přivedl tři, zaběhl do lékárny a k lazebníkovi. Generála přivedli k životu, nikoli k vědomí. Lékaři prohlásili, že "pacientův stav budí vážné obavy". Varja a Nina Alexandrovna se od nemocného nehnuly na krok; Gaňa byl rozechvěn a otřesen, ale odmítal jít nahoru a dokonce se bál nemocného spatřit; lomil rukama a v nesouvislé rozmluvě s knížetem se mu podařilo poznamenat cosi jako "takové neštěstí a jako z udělání v takové době". Knížeti se zdálo, že chápe, jakou dobu má Gaňa na mysli.

Ippolita kníže v Pticynově domácnosti již nezastal. K večeru přiběhl Lebeděv, který po ranní "debatě" spal nepřetržitě až dosud. Byl už téměř střízlivý a oplakával nemocného upřímnými slzami jako vlastního bratra. Hlasitě svolával výčitky na svou hlavu, aniž blíže vysvětlil, oč jde, a doléhal na Ninu Alexandrovnu neustálým ujišťováním, že "on, jedině on to zavinil, nikdo jiný než on...," že "zesnulý", jak důsledně bůhvíproč nazýval ještě žijícího generála, byl muž dokonce nadmíru geniální. Zvlášť zarytě trval na geniálnosti, jako by toto tvrzení mohlo zlepšit přítomnou situaci. Když Nina Alexandrovna viděla jeho upřímné slzy, řekla mu nakonec bez nejmenší výčitky, ba téměř přívětivě: "No tak dobře, tak už neplačte, Bůh vám odpusť!" Tato slova a jejich tón na Lebeděva zapůsobily tak, že se již celý podvečer nechtěl od Niny Alexandrovny ani hnout (a strávil v jejich domě i všechny příští dny, téměř od rána do noci, až do generálovy smrti). Dvakrát toho dne přišel k Nině Alexandrovně posel od Lizavety Prokofjevny s dotazem po zdravotním stavu nemocného. Když kníže večer o deváté vkročil do salónu Jepančinových, naplněného již hosty, začala se ho Lizaveta Prokofjevna s účastí a podrobně vyptávat na nemocného a na otázku kněžny Bělokonské, kdo je nemocný a kdo Nina Alexandrovna, odpověděla s velkou vážností. Knížeti se to velmi líbilo. Sám odpovídal na dotazy Lizavety Prokofjevny "krásně", jak se později vyjádřily Aglajiny sestry. Mluvil prý "skromně, tiše, bez zbytečných slov a gest, velmi důstojně"; do salonu vstoupil bezvadně oblečen, a nejenže "neupadl na hladké podlaze", jak se večer předtím obával, ale dokonce na všechny učinil zřejmě příznivý dojem.

Když usedl a rozhlédl se po místnosti, rázem shledal, že celé toto shromáždění mu ani v nejmenším nepřipomíná včerejší přízraky, kterými ho strašila Aglaja, ani tísnivé vidiny jeho nočního snění. Poprvé v životě zahlédl cípek toho, co se nazývá strašným slovem "vznešená společnost". Již dávno vzhledem k některým svým zvláštním záměrům, představám a tužbám dychtil proniknout do onoho začarovaného kruhu, a proto ho velmi zajímal první dojem. Byl téměř okouzlující. Rázem mu připadalo, jako by se snad všichni tito lidé narodili jen proto, aby byli pospolu; že u Jepančinových není snad žádný "večírek", že tu nejsou zvaní hosté, nýbrž samí důvěrně blízcí lidé, a že on sám byl odjakživa jejich oddaným, stejně jako oni smýšlejícím přítelem a teď se k nim vrací po kratičké rozluce. Kouzlo vybraných způsobů, prostoty a zdánlivé srdečnosti bylo téměř magické. Vůbec mu nepřišlo na mysl, že všechna ta prostá srdečnost a ušlechtilost, duchaplnost a vznešená důstojnost by mohly být pouze velkolepý umělecký výtvor. Většinu hostů tvořili přes působivý zevnějšek lidé dost duchaprázdní, kteří si ve své samolibosti ani neuvědomovali, že mnohé z toho, co je na nich

zdánlivě pěkného, je pouze naučená forma, na níž ostatně nemají nejmenší zásluhu, neboť jí bez nejmenšího přičinění, nevědomky dostali do vínku.

Kníže si v zajetí prvního okouzlujícího dojmu podobnou myšlenku vůbec nepřipouštěl. Viděl například, že jakýsi starší pán, vznešený hodnostář, který podle věku mohl být dědečkem, dokonce přerušil sám sebe, aby vyslechl jeho, nezkušeného mladíčka, a nejenže mu naslouchal, nýbrž si patrně i vážil jeho názorů a choval se k němu přívětivě, srdečně a mile, ačkoli si byli vzájemně cizí a viděli se poprvé v životě. Tato přejemnělá zdvořilost působila snad na vřelou vnímavost knížete ze všeho nejsilněji. Snad byl předem příznivě naladěn a zvlášť přístupný šťastným dojmům.

A zatím všichni ti lidé, ač ovšem byli "přátelé domu" i mezi sebou navzájem, přece jen nebrali ony přátelské vztahy tak vážně, jak se domýšlel kníže od chvíle, když jim byl představen a seznámil se s nimi. Byli tu lidé, kteří by nikdy a za nic neuznali Jepančinovi ani zdaleka za sobě rovné. Byli tu lidé, kteří se dokonce vzájemně nenáviděli, například stará Bělokonská odjakživa "pohrdala" ženou stařičkého hodnostáře, a ta zase vůbec neměla v lásce Lizavetu Prokofjevnu. Onen hodnostář, odedávna příznivec Jepančinových, který společnosti předsedal, byl v očích Ivana Fjodoroviče takovým velikánem, že generál v jeho přítomnosti nedovedl pociťovat nic než zbožnou úctu a strach, dokonce by sám sebou upřímně opovrhoval, kdyby se byť na okamžik chtěl pokládat za jemu rovného, a vzhlížel k němu jako k Jupiterovi na Olympu. Byli tu lidé, kteří se léta neviděli a nepociťovali k sobě nic mimo lhostejnost, ne-li přímo odpor.

Nicméně se teď při setkání tvářili, jako by se viděli naposledy včera v nejdůvěrnějším přátelském kruhu. Hostů vskutku nebylo mnoho. Mimo kněžnu Bělokonskou, "stařičkého hodnostáře", muže opravdu vlivného, a mimo jeho manželku byl tu ještě jistý velmi solidní aktivní generál, baron či hrabě s německým jménem - muž neobyčejně zamlklý, který proslul jako obdivuhodný znalec vládních věcí a málem jako věhlasný vědec. Byl to jeden z těch polobohů, znajících vše kromě snad samého Ruska, muž, který jednou za pět let utrousí výrok pozoruhodný "svou nesmírnou hloubkou" a předurčený k tomu, aby se stal okřídleným a pronikl do nejvyšších kruhů; jeden z oněch vysokých hodnostářů, kteří obvykle po dlouhé, až k neuvěření dlouhé službě umírají ve význačném postavení na skvělých místech a s velkým jměním, byť i bez vynikajících činů, ba dokonce s jistou zaujatostí k vynikajícím činům. Tento generál byl v úřadě bezprostředním představeným Ivana Fjodoroviče, jenž ho z vřelosti svého vděčného srdce a také ze zvláštní samolibosti pokládal za svého dobrodince, ač on se za příznivce Ivana Fjodoroviče vůbec nepovažoval, choval se k němu vlažně, a třebaže rád přijímal jeho rozličné úsluhy, byl by ho bez váhání zaměnil jiným úředníkem, lhostejno z jakých pohnutek, třebas ani ne vyšších. Dále tu byl starší vznešený pán, o němž se, ač neprávem, soudilo, že je dokonce příbuzný Lizavety Prokofjevny, muž význačného postavení a vysoké hodnostní třídy, bohatý, urozený, statný, kypící zdravím a velký mluvka, jenž dokonce, ovšem v naprosto přípustných mezích, platil za nespokojence a občas si dovoloval jedovaté narážky, přičemž i to však od něho bylo milé. Měl způsoby anglického šlechtice a rovněž anglický vkus, pokud se týkalo krvavého rostbífu, koňských postrojů, lokajů apod., byl velmi spřátelen se "starým hodnostářem" a pečoval o jeho rozptýlení; Lizaveta Prokofjevna bůhvíproč hýčkala v srdci zvláštní myšlenku, že tento obstarožní pán, poněkud lehkovážný a částečně též ctitel žen, si najednou vzpomene a obšťastní Alexandru nabídnutím sňatku. Na tuto nejvyšší a nejvýš solidní vrstvu hostů navazovala vrstva návštěvníků mladších, kteří se však rovněž honosili vzácnými vlastnostmi. Mimo knížete Š. a Jevgenije Pavloviče k ní náležel i proslulý okouzlující kníže N., bývalý svůdce a plenitel ženských srdcí a po celé

Evropě, dnes již pětačtyřicetiletý, stále ještě přitažlivého zevnějšku, výborný vypravěč a boháč, ač s majetkem poněkud neuspořádaným, jenž ze zvyku ponejvíc žil v cizině.

Konečně tu byli zástupci jakési zvláštní třetí vrstvy, kteří vlastně nepatřili k onomu "uzavřenému" kroužku, avšak stejně jako Jepančinovi v něm občas byli vídáni. Jepančinovi, řídíce se jistým taktem, který si učinili pravidlem, rádi směšovali nejvybranější společnost s lidmi nižších společenských vrstev, s vybranými zástupci "středního stavu". To se Jepančinovým přičítalo k dobru a říkalo se o nich, že znají své místo a mají takt, na čemž si velmi zakládali. Jedním z představitelů onoho třetího stavu byl toho večera jistý vojenský technik, plukovník, vážený muž a dobrý přítel knížete Š., jenž ho k Jepančinovým uvedl; ve společnosti býval velmi zamlklý a na ukazováčku nosil velký, nápadný prsten, patrně udělený z vyšších míst. Posléze tu byl i jakýsi literát, sice německého původu, avšak ruský básník a nadto slušného chování, takže bez obav mohl být uveden do slušné společnosti. Zevnějšek měl hezký, ač bůhvíproč poněkud odpudivý, vypadal na osmatřicet let, oblékal se bezvadně a pocházel z německé, nanejvýš měšťácké a nanejvýš úctyhodné rodiny. Dovedně využíval různých příležitostí, aby se přitřel k vysoce postaveným osobám a udržel si jejich přízeň. Kdysi přeložil z němčiny nějaké významné dílo význačného německého básníka a zveršoval k tomu věnování; také se uměl pochlubit přátelstvím se slavným, leč zesnulým ruským básníkem (je mnoho takových spisovatelů, kteří se s oblibou prohlašují za přátele velkých, ale zesnulých básníků), a k Jepančinovým byl před krátkým časem uveden ženou "stařičkého hodnostáře". Tato dáma měla pověst příznivkyně literátů a vědců a skutečně jednomu či dvěma spisovatelům prostřednictvím vlivných sob, pro něž něco znamenala, dokonce vymohla penzi. Jistý společenský význam vskutku měla. Byla to dáma kdysi velmi krásná, asi pětačtyřicetiletá (tedy velmi mladá pro takového vetchého stařečka, jakým byl její muž), a jako mnohé odkvétající krasavice se ráda přepychově oblékala; rozoumek měla nevelký a literární vědomosti značně chatrné. Ale přízeň k literátům byla u ní stejnou vášní jako přepychové strojení. Bylo jí věnováno mnoho děl a překladů; dva tři spisovatelé otiskli s jejím svolením své dopisy jí adresované o velmi důležitých námětech... A hle, celou tuto společnost měl kníže za nejryzejší minci, za čisté zlato bez příměsku. Ostatně všichni hosté byli toho večera jako z udělání v nejšťastnějším rozpoložení a navýsost spokojení sami se sebou.

Všichni bez výjimky si uvědomovali, že svou návštěvou prokazují Jepančinovým velikou čest. Kníže však bohužel o těchto jemnostech nic netušil. Nevěděl ani, že Jepančinovi, chystajíce se k tak důležitému kroku, jako je rozhodnutí o osudu dcery, vůbec by si nedovolili představit knížete Lva Nikolajeviče stařičkému hodnostáři, uznávanému příznivci jejich rodiny. A stařičký hodnostář zas, třebaže by s naprostým klidem vyslechl zprávu o nějakém hrozném neštěstí u Jepančinů, určitě by se urazil, kdyby zasnoubili svou dceru bez jeho rady a takříkajíc bez optání. Kníže N., onen milý a nesporně duchaplný člověk, tak vzácně srdečný a upřímný, byl zcela přesvědčen, že sám je cosi jako slunce, jenž oné noci vzešlo nad salonem Jepančinových.

Viděl je někde hluboko pod sebou a toto prostoduché a poctivé přesvědčení bylo právě zdrojem jeho obdivuhodně milé nenucenosti a vlídnosti. Věděl, že na tomto večírku musí okouzlit společnost nějakým vyprávěním, a chystal se k němu přímo s jistým zanícením.

Když později kníže Lev Nikolajevič vyslechl jeho vyprávění, v duchu musel uznat, že nikdy neslyšel nic tak oslnivě vtipného, tak obdivuhodně veselého a tak tklivě naivního z úst takového donchuána, jakým byl kníže N. Kdyby věděl, jak byla ona historka stará a otřepaná, jak ji všude už znali zpaměti a jak se dokonce už omrzela a zevšedněla ve všech salonech a jen u nevinných Jepančinových se mohla znovu předložit jako novinka, jako bezděčná,

upřímná a duchaplná vzpomínka duchaplného a skvělého člověka! Dokonce i německý poeta, ač si počínal neobyčejně mile a skromně, měl pocit, že prokazuje této domácnosti čest svou návštěvou. Kníže neviděl rub mince, neviděl ji z obou stran. Toto nebezpečí Aglaja ovšem nepředvídala. Byla onoho večera podivuhodně krásná. Všechny tři dívky vypadaly hezky, i když nebyly nijak přepychově ustrojeny, a dokonce měly jakési zvláštní účesy. Aglaja seděla vedle Jevgenije Pavloviče a neobyčejně přátelsky a vesele s ním rozmlouvala. Jevgenij Pavlovič se choval poněkud usedleji než jindy, také patrně z úcty k hodnostářům.

Ostatně byl už v této společnosti dobře znám a zaveden, ačkoliv byl ještě mladý. Na večírek přišel se smuteční stužkou na klobouku, za což ho Bělokonská pochválila. Jiný aristokratický synovec by třeba za podobných okolností po takovém strýci smutek nenosil. To uznávala i Lizaveta Prokofjevna, která se však jinak zdála velmi ustaraná. Kníže si povšiml, že Aglaja se na něho asi dvakrát bedlivě podívala, a tušil, že je s ním spokojená.

Ponenáhlu se ho zmocňoval pocit dokonalého štěstí. Předchozí fantastické myšlenky a obavy (po rozmluvě s Lebeděvem) mu připadaly teď, když si je bezděčně, ale neustále vybavoval, jako docela bezpodstatný, nesmyslný a dokonce směšný sen... Už celý den pociťoval toužebné, byť jen podvědomé přání a nutkání udělat to nějak tak, aby onomu snu nemusel věřit. Mluvil málo a jen když byl tázán, a nakonec se docela odmlčel. Pozvolna ho zachvacovalo jakési nadšení, hotové vzplanout při první příležitosti...

Rozhovořil se čirou náhodou, když odpovídal na jakousi otázku, a zdánlivě bez zvláštního úmyslu.

VII

Zatímco kníže pln radosti hleděl na Aglaju, vesele rozmlouvající s knížetem N. a Jevgenijem Pavlovičem, pronesl náhle obstárlý anglofil, jenž v jiném koutě bavil starého hodnostáře a cosi mu oživeně vyprávěl, jméno Nikolaje Alexejeviče Pavliščeva. Kníže se k nim rychle obrátil a naslouchal. Šlo o jakési zmatky na statcích v jisté gubernii... Anglofilovo vyprávění obsahovalo snad i cosi veselého, protože se stařičký hodnostář nakonec rozesmál zlostnému zápalu vypravěče, jenž mluvil plynně, jaksi broukavě protahoval slova a mazlivě zdůrazňoval samohlásky.

Vzhledem k nynějším poměrům musel prý prodat jakýsi báječný statek v oné gubernii, a dokonce za polovic ač zrovna nepotřeboval peníze, a naopak byl nucen ponechat si statek zpustošený, nevýnosný a nadto zatížený soudní pří. "Utekl jsem jim, abych se vyhnul procesu, ke všemu i s Pavliščevovým podílem.

Ještě jedno či dvě taková dědictví a budu na mizině. Ostatně připadalo mi tam asi tři tisíce hektarů výborné půdy!"

"Vidíš... tuhle Ivan Petrovič je příbuzný nebožtíka Nikolaje Andrejeviče Pavliščeva... pátral jsi tuším po jeho příbuzenstvu,"

polohlasem upozornil knížete Ivan Fjodorovič, jenž se náhle octl vedle něho a zpozoroval jeho neobyčejný zájem o rozhovor. Do té chvíle se věnoval svému představenému, generálovi, ale již dávno si povšiml naprosté osamocenosti Lva Nikolajeviče a začal se o něco strachovat; chtěl ho alespoň poněkud zapojit do rozhovoru a tak podruhé předvést a doporučit "nejvyšším osobnostem".

Nikolaj Andrejevič Pavliščev se po smrti rodičů Lva Nikolajeviče ujal jeho výchovy," poznamenal, když se setkal s pohledem Ivana Petroviče.

"Ve-lice mě tě-ší," odpověděl anglofil, "vždyť se na něho dokonce pamatuji. Když nás prve Ivan Fjodorovič seznámil, ihned jsem vás poznal dokonce podle tváře. Opravdu jste se zevnějškem velmi málo změnil, ač jsem vás naposled viděl jako chlapce, bylo vám deset či jedenáct let. Cosi povědomého v rysech...!

"Vy jste mě viděl jako chlapce?" zeptal se kníže s neobyčejným údivem.

"Ó, již velmi dávno," pokračoval Ivan Petrovič, "ve Zlatoverchovu, žil jste tam tehdy u mých sestřenic. Dříve jsem dosti často jezdíval do Zlatoverchovska - nepamatujete se na mne?

Ač je zcela možné, že se nepamatujete... Býval jste... nějak churavý, dokonce jsem se jednou až podivil..."

"Na nic se nepamatuji," rozčileně prohlásil kníže.

Ještě několik slov na vysvětlenou, ze strany Ivana Petroviče svrchovaně klidných a nadmíru vzrušených ze strany knížete, a vyšlo najevo, že obě neprovdané starší dámy, příbuzné nebožtíka Pavliščeva, pečující na jeho zlatoverchovském statku o výchovu knížete, byly zároveň i sestřenice Ivana Petroviče. Ale jako dosud všichni, nedovedl ani Ivan Petrovič vysvětlit, proč Pavliščev o malého knížete, svého schovance, tak pečoval.

"Zapomněl jsem se tehdy o to zajímat." Paměť měl však výbornou, neboť se dokonce rozpomněl, jak přísná byla k malému svěřenci starší sestřenice Marfa Nikitišna, "takže jsem se s ní kvůli vám několikrát i pohádal pro její výchovný systém, vždyť jen a jen rákoska na nemocné dítě, uznejte sám... to přece...", a jak naopak něžně s ubohým chlapcem zacházela mladší sestřenice Natalja Nikitišna... "Obě teď žijí," vysvětloval dál, "v -ské gubernii (jenže vlastně nevím, jsou-li ještě naživu), kde jim Pavliščev odkázal velmi pěkný stateček. Marfa Nikitišna chtěla tuším vstoupit do kláštera, ale netvrdím to s jistotou, možná že jsem to slyšel o někom jiném... ano, to mi onehdy vyprávěli o doktorové..."

Kníže ho vyslechl s očima zářícíma nadšením a dojetím. S neobyčejným zápalem prohlásil, že si nikdy neodpustí, že za svého šestiměsíčního pobytu ve vnitrozemských guberniích nenašel příležitost vyhledat a navštívit své bývalé pěstounky. Den ze dne se k nim chystal, ale neustále ho zdržovaly různé okolnosti... až teď si dává slovo... určitě... třebas do -ské gubernie... "Vy tedy znáte Natalju Nikitišnu? Taková dobrá, svatá duše! Ale i Marfa Nikitišna... odpusťte, ale myslím, že se v ní mýlíte! Byla přísná, avšak... není divu, že ztrácela trpělivost... s takovým idiotem, jakým jsem tehdy byl (hihi!). Byl jsem přece tehdy dokonalý idiot, nevěříte (haha!)? Ostatně... ostatně jste mě tehdy viděl... Prosím vás, řekněte, jak to, že se na vás nepamatuji? Vy tedy... ach můj bože, vy jste tedy opravdu příbuzný Nikolaje Andrejeviče Pavliščeva?"

"U-jiš-ťuji vás," usmál se Ivan Petrovič a pozorně si knížete prohlížel.

"Ach, neříkám to přece proto, že bych... pochyboval... a konečně, o tom přece nelze pochybovat (hehe!). Ani v nejmenším! Ani dost málo! (Hehe!) Chtěl jsem jen říci, že nebožtík Nikolaj Andrejevič Pavliščev byl takový skvělý člověk! Neobyčejně velkomyslný člověk, opravdu, ujišťuji vás."

Kníže se nejen zajíkal, ale přímo dusil "v návalu ušlechtilých pocitů", jak se o něm nazítří ráno vyjádřila Adelaida v rozmluvě s knížetem Š.

"Ach Bože můj!" rozesmál se Ivan Petrovič, "pročpak bych nemohl být příbuzný třebas i šlechetného muže?"

"Kristepane," zvolal kníže v rozpacích, stále udýchaněji a horlivěji, "zas... zas jsem řekl hloupost, ale... muselo to tak být, protože... protože já... ale to sem nepatří! Ano, a co já, prosím, jen řekněte, co já... při takových zájmech, při takových obrovských zájmech! A ve srovnání s takovým úžasně velkomyslným člověkem, vždyť to přece byl úžasně velkomyslný člověk, viďte?

Viďte?"

Kníže se chvěl po celém těle. Těžko říci, proč byl najednou tak rozrušen, proč ho zachvátilo tak pohnuté nadšení, úplně nenadálé a naprosto nepřiměřené předmětu rozhovoru. Měl prostě takovou náladu a div v oné chvíli necítil ke komusi a za cosi horoucí a přecitlivělou vděčnost, snad dokonce i k Ivanu Petroviči a vesměs ke všem hostům. Přespříliš se "rozšťastnil". Ivan Petrovič se na něho díval již mnohem pozorněji, velmi zkoumavě si ho prohlížel i "stařičký hodnostář". Bělokonská upřela na knížete zlostný pohled a stiskla rty. Kníže N., Jevgenij Pavlovič, kníže S. i dívky - všichni ustali v hovoru a naslouchali. Aglaja vypadala polekaně, Lizaveta Prokofjevna byla strachy bez sebe. Maminka i dcery byly opravdu zvláštní; samy přece rozhodly, že kníže by měl raději prosedět celý večer mlčky. Sotva ho však uviděly v jeho koutku úplně osamělého, a dokonce spokojeného se svým údělem, hned zneklidněly. Alexandra již k němu chtěla jít a opatrně, přes celý pokoj se připojit k jejich společnosti, ke kroužku knížete N. vedle Bělokonské. Ale jakmile se kníže rozhovořil, znepokojilo je to ještě víc.

"Máte zajisté pravdu, ano, byl to výtečný člověk," důrazně, ale již bez úsměvu prohlásil Ivan Petrovič, "ano... ano... byl to výtečný muž! Výtečný a úctyhodný!" dodal po krátkém odmlčení.

"Hodný, řekl bych, všeobecné úcty," dodal ještě důrazněji po novém odmlčení, "a... je opravdu potěšující vidět, že vy..."

"Neměl onen Pavliščev jakousi... podivnou historku... a abbém...

s abbém... s abbém... zapomněl jsem, s kterým abbém, jenom vím, že se tehdy o tom všeobecně mluvilo...," podotkl "stařičký hodnostář", jako by se pracně rozpomínal.

"S abbém Gouraultem, jezuitou," napověděl mu Ivan Petrovič, "ano prosím, tak to dopadá s našimi nejlepšími a nejváženějšími lidmi!

Vždyť to byl člověk urozený, zámožný, byl komořím, a kdyby byl...

náhle sloužil... A tu najednou nechá služby a všeho jenom proto, aby přestoupil na katolickou víru a stal se jezuitou, a ještě div ne docela veřejně, přímo s nadšením! Opravdu zemřel včas... ano; tenkrát se o tom všude mluvilo..."

Kníže se zhrozil.

"Pavliščev... Pavliščev že přestoupil na katolictví? To není možné!" zvolal zděšeně.

"Pročpak by to nebylo možné!" důstojně přitakal Ivan Petrovič, "to je příliš silně řečeno, a uznejte sám, milý kníže... Ostatně tolik si nebožtíka vážíte... a byl to opravdu předobrý člověk, čemuž zejména připisuji úspěch toho taškáře Gouraulta. Ani se neptejte, co starostí a oplétaček mě celá ta věc stála! Považte,"

obrátil se najednou na "stařičkého hodnostáře", dokonce si dělali nároky na dědictví a já musel tehdy použít velmi energické opatření... abych je přivedl k rozumu... protože jsou mistři v tomto oboru! Obdivuhodní mistři! Ale bohužel to bylo v Moskvě a já hned na hraběte a spolu jsme jim... napravili hlavy..."

"Nevěřil byste, jak jste mě zarmoutil a ohromil!" opět zvolal kníže.

"Lituji, ale v podstatě to bývají věci bez velkého významu a končívají celkem bez následků, jsem si tím jist. Minulé léto,"

obrátil se zas ke "stařičkému hodnostáři", "prý hraběnka K. také v cizině vstoupila do katolického kláštera. Naši nějak nedovedou odolat, když se dostanou do spárů těch lišáků... zvláště v cizině."

"Soudím, že to všechno pochází... z naší únavy," důrazně zabručel "stařičký hodnostář", "a pak... nu, mají svůj způsob kázání...

velmi půvabný... a dovedou nahnat strachu. Dokonce i mne ve dvaatřicátém roce ve Vídni pořádně postrašili, věřte; jenže já jsem se nedal a upláchl jim, haha!"

"Slyšela jsem, příteli, žes tenkrát utekl z Vídně do Paříže s krásnou hraběnkou Levickou, kvůli ní prý jsi opustil své místo, nikoli kvůli jezuitům," nenadále podotkla Bělokonská.

"Ba, bylo to kvůli jezuitům, přece jen kvůli jezuitům!" opáčil starý pán a usmál se při milé vzpomínce. "Zdá se, že jste velmi zbožný, a to je dnes u mladých lidí tuze vzácné," přívětivě oslovil Lva Nikolajeviče, jenž naslouchal s otevřenými ústy, stále ještě ohromen. Starý pán zřejmě zatoužil poznat knížete blíž, z jistých důvodů se o něho začal velmi zajímat.

"Pavliščev byl člověk jasného rozumu a křesťan, pravý křesťan,"

prohlásil náhle kníže, "jak tedy mohl uznat víru...

nekřesťanskou? A katolictví přece není víra křesťanská!" dodal a rozhlédl se s planoucíma očima, jako by všechny současně objímal svým pohledem "No, to přeháníte!" namítl starý pán a s údivem pohlédl na Ivana Fjodoroviče.

"Jak to, že katolictví není křesťanská víra?" otočil se na židli Ivan Petrovič, "a jakápak tedy je?"

"Především není křesťanská!" nesmírně vzrušeně a ostřeji, než bylo záhodno, spustil zase kníže, "to především, a dále je římské katolictví horší než ateismus! To je můj názor. Ano, je to můj názor. Ateismus hlásá pouze popření, kdežto katolictví jde dál, hlásá Krista

zkomoleného, vylhaného a pohaněného, Krista protichůdného! Hlásá Antikrista, věřte mi, ujišťuji vás! Je to mé osobní, mé dávné přesvědčení a dost jsem se s ním už natrápil...

Římské katolictví věří, že církev se bez světovlády neudrží na zemi, a volá: Non possumus! Nemůžeme! Soudím, že římské katolictví ani není víra, nýbrž zřejmé pokračování západního římského impéria, a všechno je v něm podřízeno oné myšlence, vírou počínajíc. Papež uchvátil zemi, pozemský trůn a chopil se meče. Od těch dob jde všechno touto cestou, jenže k meči přidali ještě lež, prohnanost, šalbu, fanatismus, pověru a zločin; zahrávali si s největšími, nejupřímnějšími, nejčistšími a nejplamennějšími city lidu, všechno, všechno směňovali za peníze a za nízkou pozemskou moc! A tohle že není učení Antikristovo?

Ateismus vzešel od nich přímo z římského katolictví! Vzklíčil přímo v nich; copak mohou věřit sami sobě? Vznikl z odporu k nim, je výplodem jejich lží a duchovní bezmoci! Bezvěrectví! U nás nevěří pouze výjimečné vrstvy, jak onehdy výstižně podotkl Jevgenij Pavlovič, vrstvy vykořeněné; v Evropě však ztrácejí víru strašné spousty lidí, napřed ze zatemnělosti a lži, a teď už z fanatismu, z nenávisti k církvi a křesťanství!"

Kníže se odmlčel, aby si oddychl. Mluvil strašně rychle. Byl bledý a udýchaný. Společnost si vyměňovala pohledy, ale nakonec se starý pán bez okolků rozesmál. Kníže N. vytáhl lorňon a upřeně si knížete prohlížel. Německý poeta vylezl ze svého koutku a přisunul si židli blíž ke stolu a začal se zlověstně usmívat.

"Pře-há-ní-te!" Ivan Petrovič znuděně protahoval slova a jako by se za něco styděl, "tamní církev má také své úctyhodné a bezúhonné představitele..."

"Ani okamžik jsem neměl na mysli jednotlivé zástupce církve.

Mluvil jsem o podstatě římského katolictví, mluvím o Římu. Copak by mohla církev docela zaniknout? To jsem nikdy neřekl!"

"Souhlasím, ale to ví každý, a proto docela zbytečně... je to věc bohoslovců..."

"Ó,ne, o ne! Nejen bohoslovců, ujišťuji vás! Týká se nás to mnohem víc, než se domníváte. V tom je právě celá naše chyba, že do toho nevidíme, ne není to výhradně věc bohoslovců! Vždyť i socialismus je výplodem katolictví, má katolickou podstatu!

Stejně jako jeho bratr ateismus vzešel ze zoufalství, jako protiváha katolictví ve smyslu mravním, aby nahradil ztracenou mravní moc náboženství, aby utišil duchovní žízeň prahnoucího lidstva a spasil je nikoli prostřednictvím Krista, nýbrž násilím!

Je to také svoboda dosažená násilím, je to sjednocení krví a mečem! 'Neopovažuj se věřit v Boha, neopovažuj se mít vlastnictví, neopovažuj se stát osobností, fraternité ou la mort, bratrství nebo smrt, dva miliony hlav!' Po skutcích jejich poznáte je - praví se! A nemyslíte si, že to všechno je pro nás tak nevinné a neškodné, musíme se postavit na odpor, a co nejdříve, co nejdříve! Navzdory Západu by měl zazářit náš Kristus, kterého jsme si uchovali a jehož oni ani nepoznali!

Nesmíme otrocky lézt do tenat jezuitům, musíme stanout před nimi a přinést jim svou ruskou civilizaci, a ať nikdo neříká, že jejich kázání je půvabné, jak tu zrovna kdosi tvrdil..."

"Ale dovolte přece, dovolte přece," řekl velmi znepokojeně Ivan Petrovič, rozhlížeje se kolem sebe téměř polekaně, "vaše myšlenky jsou ovšem chvályhodné a plné vlastenectví, ale je to všechno značně přehnáno, ale naopak zmírněno, rozhodně zmírněno, neumím to vyjádřit, ale..."

"Do-vol-te přece!"

Kníže se odmlčel. Seděl vzpřímeně na židli a plamenným pohledem zíral na Ivana Petroviče.

"Zdá se mi, že vás příhoda s vaším dobrodincem až příliš ohromila," přívětivě a s neochvějným klidem poznamenal starý pán, "jste roznícen... snad i vlivem své samoty. Kdybyste se víc pohyboval mezi lidmi a ve společnosti, a já doufám, že jakožto pozoruhodný mladý muž budete všude vítán, pak byste se ovšem uklidnil a poznal, že všechno je mnohem prostší... a že takové vzácné případy... tuším, pocházejí dílem z našeho přesycení a dílem... z nudy."

"Ano, ano, správně," zvolal kníže, "to je skvělá myšlenka.

Z nudy, z naší nudy, ale ne z přesycení, naopak z žízně...

z přesycení ne, v tom jste se zmýlil! Není to jen žízeň, ale dokonce zápal, horečná vyprahlost! A... nemyslete si, že je to tak ojedinělé, aby se to dalo přejít s úsměvem; promiňte, ale musíme vidět do budoucna! Naši lidé, jakmile dorazí ke břehu, jakmile uvěří, že je to břeh, tolik se z něho radují, že bez váhání spějí ke krajní mezi; pročpak asi? Divíte se tuhle Pavliščevovi, přičítáte všechno jeho šílenství či dobrotě, ale není tomu tak! V takových případech neuvádí naše ruská vášnivost v úžas jen nás, nýbrž celou Evropu! Když u nás někdo přestoupí ke katolictví, určitě se stane hned jezuitou, dokonce jedním z nejhorlivějších. Stane-li se ateistou, určitě bude hned požadovat, aby víra v Boha byla vyhlazena násilím, to znamená i mečem! Proč je tomu tak, proč hned tolik zběsilosti? Nevíte?

Protože našel vlast, kterou tu spatřil, a zaradoval se; našel břeh, zemi, a vrhl se na ni, aby ji zlíbal! To se přece neděje z pouhé ješitnosti. Ruští ateisté a ruští jezuité nevznikají jen z nepěkných marnivých pocitů, ale také z duševního bolu, z duchovní žízně, z touhy po vyšším díle, po pevném břehu, po vlasti, v níž přestali věřit, protože ji ani nikdy nepoznali!

Rusové mohou tak snadno ztratit víru, snáze než kdokoli jiný na světě! A naši lidé se nestávají pouhými bezvěrci, oni přímo uvěří v ateismus jako v novou víru a ani netuší, že uvěřili v nic. To je naše žízeň! 'Kdo nemá pod sebou půdu, nemá ani boha!' To nejsou má slova. To prohlásil jistý kupec, starověrec, s nímž jsem se setkal na cestách. Řekl to ovšem poněkud jinak. 'Kdo se zřekl rodné země, odřekl se i svého boha!' Považíme-li jen, že naši nejvzdělanější lidé přešli k sektě mrskačů... Ale oč je v takovém případě mrskačství horší než nihilismus, jezuitství a bezvěrectví. Možná je v něm dokonce víc hloubky! Hle, až kam dospěla touha! Ukažte žíznícím a rozpáleným Kolumbovým průvodcům břehy Nového světa, ukažte ruským lidem ruský svět, dopřejte jim najít zlato a poklady, skryté před nimi v zemi! Zjevte jim budoucí obrodu lidstva a jeho vzkříšení uskutečnitelné snad jedině ruskou myšlenkou, ruským Bohem a Kristem, a uvidíte, jak mohutný a pravdivý, moudrý a mírný velikán vyvstane před udiveným světem, užaslým a vylekaným, protože od nás čekají pouze meč, meč a násilí, protože si nás neumějí představit bez barbarství, neboť soudí podle sebe. Tak tomu bylo dodnes a bude stále dál! A..."

Vtom však náhle došlo k příhodě, která přerušila řečníkův projev způsobem docela nepředvídaným.

Celý ten horečný výlev, celá ta záplava vášnivých a neklidných slov a nadšených myšlenek, hrnoucích se v jakémsi zmatku a vzájemně se přeskakujících, to všechno věštilo cosi nebezpečného, cosi zvláštního v rozpoložení mladého muže, který se tak nenadále a zdánlivě docela bez příčiny rozohnil. Všichni, kdo z přítomných knížete znali, ustrašeně (někteří dokonce se studem) žasli nad jeho výbuchem, který se tolik lišil od jeho obvyklé, přímo plaché zdrženlivosti a vzácného zvláštního taktu a instiktivního citu pro slušnost. Nikdo nechápal, jak k tomu mohlo dojít, zpráva o Pavliščevovi to přece sama nezavinila. Dámy na něho pohlížely jako na pomatence a Bělokonská se později přiznala, že ještě okamžik, a byla by se dala na útěk. "Stařečkové" údivem téměř zkoprněli; generál představený mrzutě a přísně hleděl ze své židle. Plukovník ženista seděl úplně strnule. Německý poeta dokonce zbledl, ale ze rtů mu nezmizel prohnaný úsměv a pořád jen pokukoval po ostatních, co tomu řeknou. Ostatně "celý ten skandál" se vůbec mohl rozuzlit velmi prostým a přirozeným způsobem, snad během okamžiku. Ivan Fjodorovič byl sice zpočátku svrchovaně udiven, ale první ze všech se vzpamatoval a už několikrát se pokoušel knížete zarazit, jenže bez úspěchu. Nyní se k němu blížil s pevným a určitým úmyslem. Co nevidět by se byl snad pokusil ve vhodné chvíli knížete přátelsky vyvést a omluvit jeho nemocí, v čemž snad měl pravdu a čemuž sám v duchu věřil...

Dopadlo to však jinak.

Když prve kníže vešel do salonu, usedl co nejdál od čínské vázy, kterou ho Aglaja tak postrašila. Lze vůbec věřit, že po včerejších Aglajiných slovech v něm utkvělo jakési neotřesitelné přesvědčení, jakási podivná a nemožná předtucha, že zítra vázu určitě rozbije, ať se jí bude jakkoli stranit, ať se bude jakkoli vyhýbat nehodě? Ale bylo tomu tak. Během večera mu naplnily nitro jiné silné a oslnivé dojmy, o tom jsme se již zmínili. Zapomněl na svou předtuchu. Když uslyšel o Pavliščevovi a když ho Ivan Fjodorovič přivedl k Ivanu Petrovičovi, aby na něj znovu upozornil, přisedl si blíže ke stolu, a tak se dostal na židli zrovna vedle obrovské, krásné čínské vázy, jež stála na podstavci téměř u jeho lokte, jen kousek za ním...

Při posledních slovech náhle vstal, neopatrně mávl rukou, nějak pohnul ramenem a... ze všech stran se ozval výkřik! Váza se zakymácela, okamžik jako by váhala, nemá-li padnout na hlavu některé starší úctyhodné osobě, náhle se však naklonila k opačné straně, směrem k poetovi, jenž sotva stačil v hrůze uskočit, a zřítila se na zem. Řinkot, křik, drahocenné střepy, rozsypané po koberci, leknutí, zděšení - ach, jak bylo knížeti, nelze a snad ani není záhodno tu líčit! Nemůžeme však pomlčet o zvláštním pocitu, jenž ho ohromil právě v tom okamžiku a náhle jasně vyvstal ze změti všech ostatních zmatených a podivných dojmů; ani zahanbení, ani skandál, ani náhlé leknutí ho tolik neohromily jako především vyplněné proroctví! Ani sám sobě by nemohl vysvětlit, co bylo na oné myšlence tak působivého, cítil jen, že je zasažen do hloubi srdce, a stál tu v úleku až mystickém. A vtom se náhle před ním všechno jaksi rozestoupilo, hrůzu málem vystřídaly - jas, radost, nadšení; dech se v něm tajil, ale...

okamžik minul. Bohudík, nebylo to ono! Vydechl a rozhlédl se kolem.

Dlouho jako by nechápal rozruch kolem něho, přesněji řečeno chápal a viděl všechno docela jasně, ale stál jako nezúčastněný divák, kterého se věc vůbec netýká a jenž jako neviditelný z pohádky vnikl do pokoje a pozoruje cizí, ale zajímavé lidi.

Viděl, jak se odklízejí střepiny, slyšel chvatný hovor, viděl bledou Aglaju, která si ho podivně, velmi podivně prohlížela.

V očích neměla nenávist, ba ani zdání hněvu, dívala se na něho polekaným pohledem, ale plným sympatie. Ostatní si naopak měřila hněvivě jiskřícím zrakem... Srdce se mu pojednou sladce sevřelo.

Nakonec si k velkému svému údivu povšiml, že všichni už zase sedí, a dokonce se usmívají, jako by se nic nestalo! Smích za okamžik zesílil, smáli se jemu, jeho němému ustrnutí, ale smáli se vesele a přátelsky; mnozí ho oslovovali, velmi vlídně, hlavně pak Lizaveta Prokofjevna; se smíchem mu říkala cosi velmi laskavého. Najednou pocítil, že mu Ivan Fjodorovič dobromyslně poklepává na rameno. Ivan Petrovič se také usmíval, ale ještě dobráčtěji, roztomileji a přátelštěji se choval starý pán: Vzal knížete za ruku, lehce ji tiskl, popleskávaje ji dlaní druhé ruky, a domlouval mu jako malému ustrašenému chlapci, aby se vzpamatoval, což se knížeti ohromně líbilo, a nakonec ho posadil těsně vedle sebe. Kníže se mu s potěšením díval do tváře, ale stále ještě nemohl promluvit, dech se mu úžil.

"Cože?" zamumlal nakonec, "opravdu mi odpouštíte? Také... vy, Lizaveto Prokofjevno?"

Smích se stupňoval a knížeti vstoupily do očí slzy. Nevěřil svým vlastním očím a byl okouzlen.

"Věru, byla to krásná váza. Vídal jsem ji tu dennodenně patnáct let, ano... patnáct let...," začal Ivan Petrovič.

"No, nevídáno! I člověk má svůj konec, a my tuhle kvůli hliněnému hrnci!" hlasitě řekla Lizaveta Prokofjevna, "to ses tak polekal, Lve Nikolajeviči?" dodala téměř úzkostlivě, "dost už, příteli, dost, opravdu mi děláš starosti."

"A všecko mi odpouštíte? Všecko, nejen vázu?" kníže chtěl zase vyskočit ze židle, ale starý pán ho opět stáhl za ruku. Vůbec ho nemínil pustit.

"C'est trЎs curieux et c'est trЎs sérieux!"* zašeptal přes stůl Ivanu Petroviči, ale dosti hlasitě; kníže ho možná slyšel.

* Je to velmi zvláštní a velmi vážné.

"Nikoho z vás jsem tedy neurazil? Nevíte, jak jsem šťasten. Ale tak to musí být! Cožpak bych tu někoho mohl urazit? Zas vás urážím již pouhým pomyšlením."

"Uklidněte se, milý příteli, to je přemrštěné. Nemáte zač tolik děkovat. Je to cit krásný, ale přehnaný."

"Neděkuji vám, jen... z vás mám radost, jsem šťasten při pohledu na vás; mluvím snad hloupě, ale musím mluvit, musím podat vysvětlení... i když jen z úcty k sobě."

Všechno v něm bylo zpřeházené, zmatené, horečnaté. Slova, která pronášel, patrně byla často jiná, než jaká chtěl říci. Očima jako by se tázal, zda smí mluvit. Utkvěl pohledem na Bělokonské.

"Nic nevadí, příteli, pokračuj, mluv dál; jenom neztrácej dech,"

podotkla, "prve jsi také začal bez dechu a vidíš, kam jsi dospěl.

Ale mluvit se bát nemusíš, tohle panstvo vídalo už podivnější lidi, to neomráčíš. Vždyť ani nejsi bůhvíjaký podivín, jenom jsi rozbil vázu a polekal jsi nás."

Kníže ji vyslechl s úsměvem.

"To vy jste přece," obrátil se náhle na starého hodnostáře, "vy jste zachránil před třemi měsíci studenta Podkumova a úředníka Švabrina před vyhnanstvím?"

Starý pán docela zrudl. Zamumlal, že by se kníže měl uklidnit.

"A o vás jsem zase slyšel," obrátil se kníže k Ivanu Petroviči, že jste v -ské gubernii daroval vašim vyhořelým vesničanům, již svobodným, kteří vám působili různé nepříjemnosti, zdarma stavební dříví?"

"No tohle pře-há-ní-te," zamumlal Ivan Petrovič, ale polichoceně se napřímil; tentokrát však měl, pokud se týkalo "přehánění", úplně pravdu; šlo pouze o lichou zvěst, kterou kníže kdesi zaslechl.

"A vy, kněžno," oslovil náhle s jasným úsměvem Bělokonskou, "což jste mě před půl rokem nepřijala v Moskvě na základě dopisu Lizavety Prokofjevny jako vlastního syna a nedala mi skutečně jako vlastnímu synu jistou radu, na kterou nikdy nezapomenu?

Vzpomínáte?"

"Co zas zpíváš chvalozpěvy?" mrzutě pronesla Bělokonská, "jsi dobrý člověk, ale směšný. Dostaneš dva groše a děkuješ, jako by ti zachránili život. Myslíš, že je to chvályhodné, ale je to protivné."

Málem by se rozzlobila, ale zničeho nic se rozesmála, tentokrát dobráckým smíchem. Tvář Lizavety Prokofjevny se též vyjasnila; také Ivan Fjodorovič se rozzářil.

"Vždyť říkám, že Lev Nikolajevič je člověk... takový člověk...

inu zkrátka jen aby neztratil dech, jak poznamenala kněžna..."

zamumlal generál, opakuje v radostném vzrušení slova Bělokonské, která ho překvapila.

Jenom Aglaja byla nějak posmutnělá, tváře jí však stále hořely, snad rozhořčením.

"Opravdu je roztomilý," podotkl zase starý pán k Ivanu Petroviči.

"Přišel jsem se srdcem plným úzkosti," pokračoval kníže s rostoucím neklidem, neustále rychleji a rychleji, neustále podivněji a exaltovaněji, "a bál jsem se... vás a bál jsem se i sebe. Sebe především. Když jsem se vracel sem, do Petrohradu, pevně jsem si umínil, že určitě musím poznat naše nejpřednější lidi, potomky starých rodů, k nimž stále také patřím, mezi nimiž jsem rodově z prvních. A teď tu sedím mezi stejnými knížaty, jako jsem sám, viďte?

Chtěl jsem vás poznat, bylo to pro mne nutné, velmi, velmi nutné! Slýchával jsem o vás hodně špatného, víc špatného než dobrého. Slyšel jsem o vašich malicherných a výlučných zájmech, o vaší zaostalosti, směšných zvycích, chabém vzdělání - tak mnoho se přece o vás píše a povídá! Sel jsem dnes mezi vás naplněn zvědavostí a zmatkem. Musel jsem se sám na vlastní oči přesvědčit, zda celá ona nejvyšší vrstva ruské společnosti již skutečně k ničemu není, zda se přežila, zda její životní šťávy stářím vyschly, zda je předurčena k zániku, i když stále ještě vede závistivý a malicherný boj s lidmi... zítřka, stojí jim v cestě a ani nepozoruje, že již odumírá. Ani dříve jsem úplně nevěřil tomuto názoru, vždyť my jsme snad nikdy vlastně vyšší stav nemívali, leda snad dvorskou šlechtu, vzniklou z uniformovaných osob nebo... náhodou, ale dnes již docela vymizelou, nemyslíte, nemám pravdu?"

"Ne, vůbec nemáte pravdu," s jízlivým úsměvem podotkl Ivan Petrovič.

"Už zase spustil!" neudržela se Bělokonská.

"Laissez le dire,* všecek se chvěje," upozornil ji zase starý pán polohlasem.

* Nechte ho mluvit.

Kníže už nebyl k udržení.

"A co jsem tu uviděl? Lidi vybraného chování, prosté a moudré; vidím starce laskavého a pozorného ke slovům mladíka, jako jsem já; vidím lidi schopné chápat a odpouštět, dobré ruské lidi, téměř tak dobré a upřímné, s jakými jsem se setkal tam, téměř o nic horší. Jen posuďte, jak radostně jsem byl překvapen! Ó, dovolte abych vám to pověděl! Často jsem slýchal a sám tomu dosti věřil, že ve vznešených kruzích je všechna manýra, zatuchlá forma, zatímco podstata je vyčerpána; ale teď sám vidím, že u nás to není možné, snad kdesi jinde, ale ne u nás. Cožpak jste nyní samí jezuiti a šarlatáni? Prve jsem slyšel vyprávění knížete N. Nebyl to snad původní a ryzí humor, nebyla to pravá dobrosrdečnost? Cožpak by taková slova mohla vycházet z úst člověka... mrtvého, s vyschlým srdcem a nadáním? Cožpak by se mrtví ke mně mohli chovat tak, jako se chováte vy? Což to není podklad... pro budoucnost, pro beznaději? Což by takoví lidé mohli nechápat a zaostat?"

"Znovu vás prosím, uklidněte se, příteli, nechme to na jindy, já velmi rád později...," usmál se "hodnostář".

Ivan Petrovič zakašlal a zavrtěl se na židli; Ivan Fjodorovič se tiše pohnul, protože jeho představený, generál, rozmlouval s manželkou "hodnostáře" a vůbec si už knížete nevšímal; "hodnostářova" manželka však co chvíli po knížeti pokukovala a poslouchala ho.

"Ne, víte, raději budu mluvit," s novým návalem horečnatého vzrušení pokračoval kníže, nějak zvlášť důvěřivě, a dokonce důvěrně oslovuje starého pána. "Aglaja Ivanovna mi včera zakázala mluvit, a dokonce mi zvlášť mi zakázala některá témata, ví, že o nich mluvím komicky! Je mi sedmadvacet let, ale vím, že jsem jako dítě. Už dávno říkám, že nemám právo tlumočit své myšlenky, jedině v Moskvě s Rogožinem jsem mluvil otevřeně... Dokonce jsme spolu četli Puškina, celého Puškina, neznal ho, ba ani jeho jméno... Vždycky se obávám, abych svým směšným vzezřením nezkompromitoval myšlenku, a hlavní ideu. Nemám správné gesto. Mé pohyby jsou vždycky obrácené, a to budí smích a ponižuje myšlenku. Také mi chybí cit pro míru, a to je hlavní, dokonce nehlavnější... Vím, že bych raději měl sedět a mlčet. Když se ovládnu a mlčím, vypadám dokonce velmi rozšafně a mimoto i uvažuji. Teď

však chci mluvit. Mluvím proto, že se na mne tak krásně díváte, máte krásnou tvář! Včera jsem slíbil Aglaje Ivanovně, že budu celý večer mlčet."

"Vraiment*?" usmál se hodnostář.

* Vskutku?

"Někdy si myslím, že uvažuji nesprávně. Upřímnost má přece stejnou cenu jako krásné gesto, nemyslíte? Nemyslíte?"

"Někdy."

"Chci vám všechno vysvětlit, všechno, všechno, všechno! Ach ano!

Domníváte se, že věřím v utopie? Že jsem idealista? Ó ne, věřte, mívám jen takové prosté myšlenky... Nevěříte? Usmíváte se? Víte, jsem někdy tak ničemný, protože ztrácím víru. Cestou sem jsem se v duchu ptal: Jak jen s nimi mám začít mluvit? Jak mám začít, aby aspoň něco pochopili? Tak jsem se bál, ale o vás jsem se bál nejvíc, strašně, strašně! Ale směl jsem se vůbec bát, není hanba, že jsem se bál? Co na tom, že na jednoho vynikajícího člověka připadá bezpočet zaostalých a špatných! Právě to mě tak těší, že jak jsem se teď přesvědčil, vůbec jich není bezpočet, všichni jsou jen samý živý materiál! Ani se proto nemusíme znepokojovat, že jsme komičtí, viďte? Vždyť opravdu je tomu tak, opravdu jsme komičtí, lehkovážní, máme nepěkné návyky, nudíme se, neumíme se dívat, ani chápat neumíme, všichni jsme přece takoví, všichni, i vy, i já, i oni. Snad se neurazíte, říkám-li vám do očí, že jste komičtí? A nejste potom materiál? Víte, myslím, že často je dobře být směšný, ba dokonce lépe; lidé si navzájem mohou spíš odpouštět, snáze se smiřovat; všechno přece nemůžeme pochopit rázem, nemůžeme začít rovnou s dokonalostí! Abychom dosáhli dokonalosti, musíme dříve mnohé nechápat! Chápeme-li příliš brzy, chápeme snad i špatně. Říkám to vám, vám, kteří jste již uměli mnohé pochopit i... nepochopit. Teď se o vás už nebojím; nezlobíte se přece, že k vám o takových věcech mluví takový mladíček? Smějete se, Ivane Petroviči. Myslíte si, že jsem se bál o ně, že jsem jejich obhájce, demokrat, hlasatel rovnosti?" ptal se s hysterickým smíchem (co chvíli se křečovitě pochechtával).

"Bojím se o vás, o vás všechny vespolek. Sám přece pocházím ze starého knížecího rodu a teď tu sedím s knížaty. Mluvím proto, abych zachránil nás všechny, aby náš stav nadarmo nezanikl v temnotách, aniž co pochopil, a jenom se o všechno hádal a všechno prohrál. Proč máme mizet a ustupovat místo jiným, můžeme-li zůstat v popředí, stát v čele? Budeme-li stát v čele, zůstaneme navždy náčelníky. Staňme se sluhy, abychom mohly být pány."

Začal sebou trhat, chtěl vstát ze židle, ale starý pán ho vytrvale zadržoval a díval se na něho s rostoucí obavou.

"Poslyšte! Vím, neměl bych mluvit, lepší je prostě dát příklad...

lépe je začít... já už začal... a - a může být člověk opravdu nešťastný? Co znamená mé soužení a mé trampoty, jsem-li schopen pociťovat štěstí? Víte, nechápu, jak člověk může jít kolem stromu a při pohledu na něj nepociťovat štěstí. Mluvit s jiným člověkem a nepociťovat štěstí z lásky k němu? Kdybych se jen uměl vyjádřit... kolik takových krásných věcí je na každém kroku, které i největší zoufalec shledává krásnými! Pohleďte na dítě, pohleďte na boží červánky, pohleďte na travičku, jak roste, pohleďte do očí, které se na vás dívají s láskou..."

Za řeči vstal. Starý pán se na něho již díval s úlekem. Lizaveta Prokofjevna vykřikla: "Ach můj bože!" neboť první se dovtípila, oč jde, a spráskla ruce. Aglaja k němu rychle přiběhla, ještě včas ho zachytila do náruče a s hrůzou, s tváří zkřivenou bolestí uslyšela divoký výkřik "ducha jenž zmítal a cloumal nešťastníkem". Nemocný ležel na koberci. Kdosi mu zavčas podložil hlavu polštářem.

Toho se nikdo nenadál. Za čtvrt hodiny se kníže N., Jevgenij Pavlovič a starý hodnostář pokoušeli oživit a rozproudit zábavu, ale za půlhodiny se všichni rozjeli. Padlo mnoho účastných a lítostivých slov a ozvaly se různé názory. Ivan Petrovič mezi jiným podotkl, že "mladý muž je zřejmě slavjanofil či cosi podobného, což ostatně není nebezpečné". Starý hodnostář se o věci nevyslovil. Později ovšem, až druhého, či třetího dne, se všichni poněkud nahněvali; Ivan Petrovič se dokonce urazil, ale ne příliš. Generál, představený Ivana Fjodoroviče, byl k němu jistou dobu poněkud chladný. "Příznivec" rodiny, hodnostář, také zamumlal hlavě rodiny jakési ponaučení, a přitom se velmi lichotivě vyjádřil, že ho Aglajin osud nesmírně zajímá. Byl to člověk opravdu do jisté míry dobrý, jenže zájem, kterým na večírku poctil Lva Nikolajeviče, vyvolala též nedávná zápletka knížete s Nastasjou Filippovnou; cosi o tom již slyšel, a tak ho věc velmi zajímala, dokonce by se byl na ni rád vyptal.

Bělokonská řekla na odchodu Lizavetě Prokofjevně: "Inu což, je dobrý i špatný, ale chceš-li slyšet mé mínění, tedy spíše špatný.

Sama přece vidíš, jaký je; je to nemocný člověk."

Lizaveta Prokofjevna se v duchu nadobro rozhodla, že jako ženich je "nemožný", a během noci se zařekla, že dokud je ona naživu, nestane se kníže mužem její Aglaji. A s tou myšlenkou ráno vstala. Ale hned v poledne při přesnídávce svůj názor zase podivuhodně popřela.

Na jistou, ostatně velmi opatrnou otázku sester odpověděla Aglaja chladně, ale pyšně a úsečně: "Nikdy jsem mu nedala slovo a nikdy v životě jsem ho nepokládala za svého ženicha. Je mi tak cizí jako každý jiný."

Lizaveta Prokofjevna se zničeho nic rozčilila.

"Tohle jsem od tebe nečekala," prohlásila hořce, "vím, jako ženich je nemožný, a bohudík, že to tak dopadlo; ale od tebe jsem taková slova nečekala! Myslela jsem, že se zachováš jinak. Já osobně bych všechny ty včerejší lidi vyhnala a jeho tu nechala, ano, takový je to člověk!"

Vtom se náhle zarazila, polekána svými vlastními slovy. Kdyby však věděla, jak nespravedlivá byla v oné chvíli k dceři! Aglaja byla již v duchu rozhodnuta; také jen čekala na svou hodinu, která měla vše vyřešit, a každá narážka, každý nešetrný dotek jí hluboce rozdíral srdce.

VIII

Také knížete zastihlo ono jitro v tíživých předtuchách, které by se snad daly přičíst jeho chorobnému stavu; pociťoval však stesk příliš neurčitý a to ho trápilo nejvíce. Ovšem, skutečnost stála před ním holá, bolestná a trapná, jeho smutek však přesahoval všechno, co si připomínal a uvědomoval; chápal již, že se sám neuklidní. Ponenáhlu v něm klíčilo

očekávání, že se mu zrovna dnes přihodí cosi zvláštního a rozhodujícího. Záchvat, kterým byl včera postižen, nebyl vážný, mimo depresi, tíhu v hlavě a bolesti v údech nepociťoval žádné potíže. Mozek mu pracoval takřka přesně, ač byla duše chorá. Vstal dosti pozdě a ihned se jasně rozpomněl na včerejší večer. Pamatoval si též, i když ne docela zřetelně, že ho asi za půl hodiny po záchvatu dovedli domů.

Hlásili mu, že tu již byl posel od Jepančinů s dotazem po jeho zdraví. V půl dvanácté se objevil další, a to ho potěšilo. První ho přišla navštívit Věra Lebeděvová, aby mu posloužila. Jen ho uviděla, dala se do pláče, ale když ji kníže rychle uklidnil, hned se zas usmívala. Hluboká účast děvčete ho bezděčně ohromila, chopil se její ruky a políbil ji. Věra zčervenala.

"Ach, co to děláte!" vykřikla polekaně a chvatně odtáhla ruku.

Záhy odešla v jakýchsi zvláštních rozpacích. Mimo jiné mu pověděla, že se její otec dnes hned při svítání rozběhl k "nebožtíkovi", jak říkal generálovi, podívat se, zda v noci nezemřel, a že prý se proslýchá, že určitě brzy zemře. Ve dvanáct přišel domů Lebeděv a také zaskočil ke knížeti, ale "prý jen na okamžíček, poptat se na převzácné zdravíčko", a tak dál, a mimoto nakouknout do "skřínky". Pořád jenom vzdychal a hekal a kníže ho brzy poslal pryč. Lebeděv se ho však přece pokusil vyptat na včerejší záchvat, i když bylo zřejmé, že už ví všechno dopodrobna. Po něm přiběhl Kolja, také jen na minutku; spěchal a tonul v těžkých, chmurných obavách. Začal tím, že rovnou naléhavě žádal knížete, aby mu vyložil, co mu dosud tajili, a dodal, že se včera již téměř všechno dozvěděl. Byl nesmírně rozrušen.

Kníže mu se vší účastí, které byl schopen, vylíčil celou věc.

Uvedl přesná fakta, a tím ubohého chlapce tak omráčil, že nebyl mocen slova a mlčky se rozplakal. Kníže vycítil, že to byl jeden z dojmů, které v chlapcově mysli utkví navždy a vytvoří v jeho životě významný mezník. Spěšně mu vyložil svůj názor na věc a dodal, že podle jeho mínění umírá stařec především pod tíhou hrůzy, která mu po prohřešku utkvěla v srdci, a že toho není schopen každý. Při jeho slovech se Koljovi zaleskly oči.

"Jak zlí jsou Gaňa, Varja a Pticyn! Nebudu se s nimi přít, ale od této chvíle se naše cesty rozcházejí. Ach kníže, od včerejška jsem procítil mnoho nového, to je má škoda! Vím, že teď budu mít na starosti i matku. Je sice zabezpečena u Varji, ale to není ono..."

Vyskočil, protože si vzpomněl, že na něho čekají, v rychlosti se poptal na zdraví knížete a po jeho odpovědi dodal chvatně: "Jinak nic nového? Slyšel jsem, že včera... ostatně nemám právo, ale budete-li někdy a v něčem potřebovat věrného sluhu, stojí před vámi. Zdá se, že oba nejsme vůbec šťastni, viďte? Ale...

neptám se, neptám se na nic..."

Po jeho odchodu se kníže ještě víc zabral do myšlenek. Všichni mu prorokují neštěstí, všichni mají již hotový úsudek, všichni se tváří, jako by něco věděli, něco takového, co neví on; Lebeděv se vyptává, Kolja dělá přímé narážky a Věra pláče. Nakonec rozmrzeně mávl rukou: Zatracená chorobná podezřívavost, řekl si v duchu.

Obličej se mu rozjasnil, když ve dvě hodiny vítal Jepančinovy, kteří ho "na minutku" přišli navštívit. Opravdu přišli jen na minutku. Lizaveta Prokofjevna, vstávajíc od přesnídávky, prohlásila, že na procházku půjdou všichni společně. Její sdělení znělo jako rozkaz, suše,

stručně, bez vysvětlování. Vyšli tedy společně: matinka, dívky a kníže Š. Lizaveta Prokofjevna vykročila rovnou opačným směrem, než jak denně chodívali. Všichni chápali, oč jde, ale všichni mlčeli, neboť se báli podráždit matku, která kráčela, jako by prchala před jejich výčitkami a námitkami, v čele všech, ani se neohlédla. Nakonec Adelaida prohodila, že se na procházce nemusí tak utíkat a že matce nikdo nestačí.

"Tak poslyšte," obrátila se náhle Lizaveta Prokofjevna, "teď půjdeme kolem něho. Ať si myslí Aglaja, co chce, a ať se později stane cokoli, nezapomínejte, že to není cizí člověk a ke všemu je nešťasten a nemocen; já aspoň ho navštívit půjdu. Kdo chce, může jít se mnou, kdo nechce, nemusí, nikdo ho nenutí."

Samozřejmě že šli všichni. Kníže, jak se slušelo, znovu poprosil za prominutí kvůli včerejší váze a... skandálu.

"To nic," odpověděla Lizaveta Prokofjevna, "vázy není škoda, tebe je škoda. Sám teď uznáváš, že to byl skandál. Vidíš, co znamená, 'ráno je moudřejší...', ale ani to nevadí, protože teď je jasné, že člověk od tebe nemůže nic chtít. Nuže tedy nashledanou. Radím ti, cítíš-li se dost silný, jdi se trochu projít a pak si zase lehni. Až budeš mít chuť, přijď jako jindy; ujišťuji tě jednou provždy, že ať se stane cokoli, zůstaneš navždycky přítelem naší rodiny, alespoň mým určitě. Přinejmenším za sebe to říci mohu..."

Na tuto výzvu přistoupili všichni a sborem potvrdili matčiny pocity. Odešli, ale v jejich dobromyslném spěchu říci něco přívětivého a povzbuzujícího bylo skryto mnoho krutosti, kterou si neuvědomila ani Lizaveta Prokofjevna. V jejím pozvání, aby "přišel jako jindy", a ve slovech "určitě alespoň mým" - opět zaznělo cosi věšteckého. Kníže si připomenul Aglaju; při příchodu i při loučení se na něho sice mile usmála, ale ani když ho všichni ostatní ujišťovali o svém přátelství, neřekla jediné slovo, ač se na něho dvakrát zkoumavě zadívala. Tvář měla bledší než obvykle, jako by celou noc špatně spala. Kníže si umínil, že k nim večer zajde "jako jindy", a horečně se podíval na hodinky.

Přesně tři minuty po odchodu Jepančinových vešla Věra.

"Lve Nikolajeviči, mám pro vás tajný vzkaz od Aglaji Ivanovny."

Knížete až zamrazilo.

"Lístek?"

"Ne, je to ústní vzkaz, i na to měla stěží kdy. Velmi prosí, abyste dnes celý den ani na okamžik neodcházel z domova, až do sedmi večer nebo snad od devíti, to už jsem přesně nerozuměla."

"Ale... proč? Co to znamená?"

"To už vůbec nevím, jenom mě žádala, abych vám to určitě vyřídila."

"Řekla, určitě?"

"Ne, prosím, použila jiných slov, tak tak se stačila odvrátit a říct to, naštěstí jsem sama přiskočila. Ale bylo jí vidět na obličeji, zda míní 'určitě' nebo ne. Tak se na mne podívala, až se mi srdce sevřelo..."

Po několika dalších otázkách, třebaže se už nic víc nedozvěděl, byl kníže ještě víc zneklidněn. Když osaměl, ulehl na pohovku a opět se zamyslel. Je možné, že tam u nich někdo do devíti bude a ona se zase bojí, abych před hosty něco neprovedl, usoudil nakonec a opět začal nedočkavě myslet na večer a dívat se na hodinky. Ale záhada se vysvětlila ještě před večerem, také v podobě návštěvy, a toto rozluštění přineslo zase novou mučivou záhadu. Asi půl hodiny po odchodu Jepančinových k němu přišel Ippolit, tak unavený a vyčerpaný, že sotva bez pozdravu vstoupil, klesl jako v bezvědomí na židli a dostal nesnesitelný záchvat kašle. Kašlal tak dlouho, až se objevila krev. Oči se mu leskly a na tvářích mu zaplanuly rudé skvrny. Kníže cosi zamumlal, ale Ippolit na to nic neřekl a ještě dlouho mlčky odmítavě mával rukou, aby ho kníže nechal v klidu.

Konečně pookřál.

"Odcházím," prohlásil s námahou, ochraptělým hlasem.

"Doprovodím vás, chcete-li," řekl kníže a vstával, ale vtom se zarazil, neboť si vzpomněl na nedávný příkaz, aby se nevzdaloval z domova.

Ippolit se zasmál.

"Neodcházím od vás," pokračoval stále ještě chrčivě a namáhavě oddechoval, "naopak jsem pokládal za nutné přijít k vám, a to v jisté věci... jinak bych vás nevyrušoval. Odcházím tam, a tentokrát, zdá se, docela vážně. Konec! Neříkám to, abyste mě litoval, věřte... dnes v deset hodin jsem dokonce ulehl, abych už vůbec nevstal až do oné chvíle, ale pak jsem své rozhodnutí změnil a ještě jednou vstal... abych vás navštívil... je to tedy nutné."

"Je na vás žalostný pohled, měl jste si mě raději zavolat než se namáhat sám."

"Tak už dost. Politoval jste mě a učinil tak zdvořilosti zadost... Abych nezapomněl; jak se daří vám?"

"Jsem zdráv. Včera mi... nebylo... zrovna dobře..."

"Slyšel jsem, slyšel. Odnesla to čínská váza, škoda, že jsem tam nebyl! Ale k věci. Předně jsem měl dnes potěšení vidět Gavrilu Ardalionoviče na schůzce s Aglajou Ivanovnou u zelené lavičky.

Žasl jsem jak neskonale hloupě může člověk vypadat. Po odchodu Gavrily Ardalionoviče jsem na to upozornil i Aglaju Ivanovnu...

Vy se snad vůbec ničemu nedivíte, kníže," pokračoval s nedůvěřivým pohledem na klidnou tvář knížete, "říká se, že ničemu se nedivit je příznakem velkého rozumu. Soudím, že by to zrovna tak mohlo být příznakem velké hlouposti... Ostatně, není to narážka na vás, promiňte... nějak nešťastně se dnes vyjadřuji."

"Již včera jsem věděl, že Gavrila Ardalionovič...," kníže se ve zřejmých rozpacích zarazil, ač se na něho Ippolit horšil, že se nediví.

"Věděl jste! Vida, toť novinka! Ostatně, ani mi raději nic neříkejte... nebyl jste snad náhodou i svědkem dnešní schůzky?"

"Když jste tam byl sám, viděl jste přece, že já tam nebyl."

"Inu, mohl jste sedět někde za keřem. Ale těší mě to ovšem kvůli vám, už jsem myslel, že Gavrila Ardalionovič - má přednost!"

"Prosím vás, nemluvte o tom se mnou, Ippolite, a zvlášť ne takovými výrazy!"

"Tím spíš, že všechno víte."

"Mýlíte se. Nevím skoro nic a Aglaja Ivanovna ví určitě, že nic nevím. Ani o tom setkání jsem celkem nic nevěděl... Říkáte tedy, že měli schůzku? Nuže dobrá, nechme toho..."

"Ale jak to, jednou o tom víte, podruhé zas nevíte? Říkáte, dobrá, nechme toho? Ne, nesmíte být tak důvěřivý! Zvlášť když nic nevíte. Proto také jste důvěřivý, že nic nevíte. A je vám známo, co mají ti dva, bratříček a sestřička, za lubem? To už snad tušíte? Dobrá, dobrá, už mlčím," dodal, vida netrpělivý pohyb knížete, "ale přišel jsem ve vlastní věci, a tu bych vám rád...

vyložil. K čertu, člověk nemůže umřít bez vysvětlování; hrůza, co se navysvětluji. Chcete mě vyslechnout?"

"Prosím, poslouchám vás."

"Ale já to přece jen vezmu z jiného konce, raději začnu Ganěčkou.

Považte i já byl dnes pozván k dostaveníčku u zelené lavičky.

Ostatně nechci lhát, sám jsem na schůzku naléhal, vnucoval jsem se, sliboval jsem prozradit tajemství. Nevím, zda jsem přišel brzy, patrně jsem skutečně přišel brzy, ale sotva jsem zaujal své místo vedle Aglaji Ivanovny, koukám, že přichází Gavrila Ardalionovič s Varvarou Ardalionovnou, vedou se pod paží, jako by šli na procházku. oba byli zřejmě velmi překvapeni, že mě vidí; nečekali to a byli dosti v rozpacích. Aglaja Ivanovna se začervenala a věřte nebo nevěřte, dokonce i ona byla trochu zmatena, nevím, zda proto, že jsem tam byl já, nebo prostě jen, že uviděla Gavrilu Ardalionoviče, protože je přece velmi hezký; ale zkrátka se všecka začervenala a skoncovala to rázem a velmi zábavně. Vstala, odpověděla na pozdrav Gavrily Ardalionoviče a na úlisný úsměv Varvary Ardalionovny a najednou stručně prohlásila: 'Chtěla jsem vám jen osobně vyjádřit své potěšení z vašich upřímných a přátelských citů, a budu-li někdy potřebovat, věřte...' Potom se uklonila a ti dva odešli - nevím, zda s dlouhým nosem, nebo s hlavou vzhůru; Ganěčka určitě s dlouhým nosem, ničemu nerozuměl a zrudl jako opařený; někdy vypadá tak podivně! Ale Varvara Ardalionovna snad pochopila, že se musí rychle odklidit a že už i to bylo od Aglaji Ivanovny hodně, a rychle bratra odtáhla. Je chytřejší než on a myslím, že teď jásá.

A já jsem přišel promluvit s Aglajou Ivanovnou a dojednat s ní podrobnosti její schůzky s Nastasjou Filippovnou."

"S Nastasjou Filippovnou!" vykřikl kníže.

"Vida! Zdá se, že pozbýváte chladné mysli a začínáte se divit?

Těší mě, že se chcete podobat člověku. Za to vám povím něco zajímavého. Vidíte, co znamená prokazovat úsluhy mladým vyskomyslným dívkám, dostal jsem od ní dnes políček!"

"M-mravní?" bezděčně se zeptal kníže.

"Ne, fyzický. Myslím, že dnes by na mne nikdo nevztáhl ruku, ani žena by mě neuhodila, ba ani Ganěčka! I když jsem včera chvíli myslel, že po mně skočí... Sázím se, že vím, nač teď myslíte.

Říkáte si: Budiž, bít se nemá, ale zato by se mohl ve spánku zadusit polštářem nebo mokrým hadrem, a mělo by se to udělat...

Vidím vám na obličeji, že si to zrovna teď myslíte."

"Nikdy jsem si to nemyslel!" s odporem prohlásil kníže.

"Nevím, ale dnes v noci se mi zdálo, že mě zadusil mokrým hadrem... jistý člověk... nu, řeknu vám kdo: Považte - Rogožin!

Co říkáte, je možné zadusit člověka mokrým hadrem?"

"Nevím."

"Slyšel jsem, že ano. Dobrá, nechme toho. Ale pročpak jsem klepař? Proč mi dnes nadala do klepařů? A všimněte si, teprve potom, když mě vyslechla do posledního slůvka a ještě si leccos dala opakovat... Ano, takové jsou ženy! Jen kvůli ní jsem přece navázal styky s Rogožinem, ostatně je velice zajímavý, a jedině v jejím zájmu jsem jí smluvil schůzku s Nastasjou Filippovnou.

Snad proto, že jsem se dotkl její ješitnosti, když jsem nadhodil, že se raduje z 'odpadků' ze stolu Nastasji Filippovny? Ano, v jejím vlastním zájmu jsem jí to neustále tvrdil, nepopírám, v tom smyslu jsem jí dvakrát psal a dnes na schůzce do třetice...

Právě tím jsem začal, že je to pro ni ponižující... Výraz 'odpadky' nepochází vlastně ode mne, ale z cizích úst; aspoň u Ganěčky to všichni povídali a také ona sama to potvrdila. Tak proč mi říká klepař? Ale vidím, že se vám chce při pohledu na mne strašně smát, a vsadil bych se, že na mne vztahujete hloupé verše:

Ba-snad i láska si mne ještě všimne a usměje se, než se rozloučíme.

Hahaha!" zasmál se najednou hystericky a rozkašlal se. "Všimněte si," zasípal mezi kašlem, "jaký je Ganěčka; mluví o 'odpadcích' a nač si sám brousí zuby?"

Kníže dlouho mlčel, trnul hrůzou.

"Mluvil jste o schůzce s Nastasjou Filippovnou?" zamumlal konečně.

"Ale copak opravdu nevíte, že se Aglaja Ivanovna dnes sejde s Nastasjou Filippovnou, kterou sem kvůli tomu schválně povolal Rogožin z Petrohradu na pozvání Aglaji Ivanovny? V tuto chvíli se již nachází velmi blízko vás, v dřívějším bytě, u oné dámičky Darji Alexejevny... dámy velmi pochybné, své přítelkyně, a že zrovna tam, do oné pochybné domácnosti, dnes přijde Aglaja Ivanovna k přátelskému pohovoru s Nastasjou Filippovnou a za účelem řešení jistých otázek. Chtějí se zabývat aritmetikou.

Nevěděl jste o tom? Opravdu ne?

"Je to neuvěřitelné."

"No dobrá, neuvěřitelné, ostatně odkud byste to věděl? Ačkoli tady stačí, aby prolétla moucha - a hned to všichni vědí, takový je to koutek! Ale upozornil jsem vás a můžete mi být vděčný. A teď nashledanou - patrně na onom světě. Ano, ještě něco! Ačkoli jsem se k vám snad choval špatně, protože... proč bych se připravoval o to, co je mé, řekněte laskavě sám! Snad kvůli vám, ne? Věnoval jsem jí přece svou Zpověď, to jste nevěděl? A ještě jak ji přijala! Hehe! Ale vůči ní jsem se špatně nechoval, před ní jsem se neprovinil ničím, jenže ona mě potupila a ošidila...

Ostatně nejsem vinen ani před vámi, i když jsem se jí zmiňoval o těch 'odpadcích' a podobných věcech, zato vám teď oznamuji den, hodinu ba i místo schůzky a odhaluji vám celou hru... ze zlosti ovšem, nikoli z velkomyslnosti. Sbohem, tlachám jako koktavý nebo jako souchotinář; tedy pozor, učiňte co nejdřív svá opatření, jste-li jen trochu hoden lidského jména. Schůzka bude dnes večer, zcela určitě."

Ippolit zamířil ke dveřím, ale na zavolání knížete se zastavil.

"Říkáte, že Aglaja Ivanovna dnes sama přijde k Nastasje Filippovně?" ptal se kníže. Čelo i tváře mu pokryly rudé skvrny.

"Nevím přesně, ale patrně ano," odpověděl Ippolit, napolo se ohlížeje, "a co jiného? Přece nepřijde Nastasja Filippovna k ní?

Ani u Ganěčky to nejde, mají přece v domě málem nebožtíka. Co je vůbec s generálem?"

"To přece není možné!" vpadl mu do řeči kníže. "Jak se dostanu z domova, i kdyby chtěla? Neznáte... zvyky v té rodině, nemůže sama odejít k Nastasje Filippovně, to je nesmysl!"

"Podívejte se, kníže, oknem nikdo neskáče, ale kdyby hořelo, tak snad i nejvznešenější gentleman a nejvznešenější dáma vyskočí oknem. V případě nouze není jiná pomoc a naše slečinka se vypraví k Nastasje Filippovně. Cožpak ty vaše slečny vůbec nikam nesmějí?"

"Ne, to je něco jiného..."

Když je to něco jiného, může prostě vyběhnout z domu a jít rovnou pryč a potom se třebas už vůbec nevrátit. V některých případech se mohou spálit mosty a domů se člověk ani vrátit

nemusí, život se neskládá pouze ze snídaní, obědů a knížat Š. Tak se mi zdá, že máte Aglaju Ivanovnu za nějakou slečinku nebo holčičku z penzionátu; říkal jsem jí to už a zřejmě mi dala za pravdu.

Čekejte v sedm nebo v osm hodin... Na vašem místě bych tam poslal někoho na výzvědy, abyste nepropásl okamžik, kdy vyjde z domu.

Pošlete třebas Kolju; rád si zašpehuje, ujišťuji vás, pro vás ovšem... protože všechno na světě je relativní... Haha!"

Ippolit odešel. Kníže neměl proč posílat někoho na výzvědy, i kdyby toho byl schopen. Začínal chápat Aglajin příkaz, aby zůstal doma, snad se chce pro něho zastavit. Ale je také možné, že právě nechce, aby tam náhodou zašel, a proto mu poručila sedět doma...

I to je možné. Měl závrať, celý pokoj se s ním točil. Ulehl na pohovku a zavřel oči.

Bud jak buď, věc se chýlí ke konečnému rozhodnutí. Ne, nepokládal Aglaju za slečinku nebo holčičku z penzionátu, ale teď cítil, že se už dávno obával něčeho podobného; ale proč se s ní chce Aglaja sejít? Mrazilo ho po celém těle, opět upadl do horečnatého stavu.

Ne, neměl ji za dítě! V poslední době ho někdy děsívaly její pohledy, její slova. Občas se mu zdávalo, že se nějak přespříliš přemáhá, přespříliš ovládá, a teď si uvědomil, že ho to děsilo.

Ovšem, po všechny ty dny se snažil na to nemyslet, zaháněl tíživé myšlenky, ale co se skrývalo v oné duši? Dávno se již trápil tou otázkou, i když v onu duši věřil. A tohle všechno se má rozřešit a vysvětlit ještě dnes. Hrozné pomyšlení! A zase "ona žena"! Proč měl vždycky tušení, že se ona žena objeví právě v nejdůležitější chvíli a přetrhne celý jeho osud jako zpráchnivělou nit? A že vždycky míval takové tušení, byl teď ochoten odpřisáhnout, třebas měl vědomí spoutáno horečkou. Jestliže se snažil v poslední době na ni zapomenout, pak jedině proto, že se jí bál. Co tedy: Miloval tu ženu? Nebo ji nenáviděl? Ani jednou si dnes nepoložil tuto otázku; věděl, koho miluje... Nebál se ani setkání obou žen, ani jeho výstřednosti, ani příčiny, kterou neznal, ani jeho výsledku, ať už bude jakýkoliv - bál se výslovně Nastasji Filippovny. Vzpomněl si teprve později, za několik dní, že v oněch horečnatých hodinách se mu téměř neustále zjevovaly její oči, její pohled, že slyšel její slova - jakási zvláštní slova, ač mu z oněch horečných teskných hodin utkvělo v paměti jen málo.

Rozpomněl se například jen matně, že mu Věra přinesla oběd, že jedl, ale již nevěděl, zda po obědě spal nebo ne. Uvědomoval si pouze, že onoho večera začal všechno jasně vnímat teprve od chvíle, když k němu na terasu najednou přišla Aglaja a on vyskočil z pohovky a šel jí doprostřed pokoje vstříc; bylo čtvrt na osm. Aglaja přišla úplně sama, oblečena byla prostě a jakoby narychlo, v lehkém pláštíku. Tvář měla bledou jako jindy, ale oči jí zářily ostrým a suchým leskem; takový výraz u ní ještě neviděl. Pozorně si ho prohlédla.

"Jste úplně připraven," prohodila tiše a zdánlivě klidně, "oblečen, klobouk v ruce, tedy vás již někdo upozornil a vím kdo: Ippolit?"

"Ano... řekl mi...," zamumlal si kníže víc mrtvý než živý.

"Nuže pojďme, víte, že mě bezpodmínečně musíte doprovodit.

Myslím, že jste dost silný, abyste mohl vyjít?"

"Jsem dost silný, ale... copak je to možné?"

Vzápětí se zarazil a víc už říci nemohl, byl to jeho jediný pokus zadržet šílenou, ale potom ji otrocky následoval. Ať už byly jeho myšlenky sebezmatenější, přece jen chápal, že ona tam půjde i bez něho a že tedy buď jak buď musí jít za ní. Cítil, jak pevné je její odhodlání, a neměl sil zkrotit toto divoké vzplanutí. Šli mlčky, celou cestu nepromluvili téměř ani slova. Jenom si povšiml, že Aglaja dobře zná cestu, a když navrhl, aby si zašli odlehlejší uličkou, která bývala méně oživená, vyslechla ho a úsečně odpověděla: "Na tom nezáleží!" Když se přiblížili k vile Darji Alexejevny (velkému, starému dřevěnému stavení), vyšla na práh přepychově oděná dáma a s ní mladá dívka; v hlučném smíchu a hovoru obě nasedly do elegantního kočáru, čekajícího před vchodem, aniž pohlédly na příchozí, jako by je vůbec neviděly.

Jakmile se kočár rozjel, dveře se opět otevřely a Rogožin, který je očekával, vpustil Aglaju s knížetem dovnitř a zamkl za nimi.

"V celém domě není teď nikdo, jen my čtyři," prohodil nahlas a divně se na knížete podíval.

Hned v prvním pokoji čekala Nastasja Filippovna, také velmi prostě odděná, celá v černém. Vstala na uvítanou, ale neusmála se, ani knížeti nepodala ruku. Netrpělivě upřela zkoumavý a neklidný pohled na Aglaju. Obě usedly v jisté vzdálenosti od sebe, Aglaja na pohovce v koutě, Nastasja Filippovna u okna.

Kníže a Rogožin zůstali stát, nikdo je ani nevybídl, aby usedli.

Kníže se rozpačitě a nějak bolestně zahleděl na Rogožina, ten však nezměnil svůj dřívější úsměv. Ještě chvíli všichni mlčeli.

Jakýsi zlověstný pocit nakonec kmitl tváří Nastasji Filippovny; její pohled byl tvrdý, téměř nevraživý a neodvracel se ani na okamžik od návštěvnice. Aglaja byla zřejmě v rozpacích, ale neztrácela odvahu. Když vešla, pohlédla letmo na svou soupeřku a potom seděla s vytrvale sklopenýma očima, jako by se rozmýšlela.

Asi dvakrát přelétla zdánlivě bezděčným pohledem místnost; na tváři se jí zračil zřejmý odpor, jako by se bála, že se tu zašpiní. Mimovolně si upravovala oděv, dokonce si jednou neklidně přesedla a odtáhla se až do kouta pohovky. Sotva si své pohyby uvědomovala, jenže čím byly bezděčnější, tím byly urážlivější.

Nakonec tvrdě a zpříma pohlédla Nastasje Filippovně do očí a rázem si jasně přečetla vše, co jiskřilo v hněvivém pohledu její soupeřky. Žena pochopila ženu a Aglaja se zachvěla.

"Jistě víte, proč jsem si s vámi dala schůzku," prohodila konečně, ale velmi tiše, a dokonce se při této kratičké větě dvakrát odmlčela.

"Ne, nevím nic," odpověděla Nastasja Filippovna suše a úsečně.

Aglaja se začervenala. Snad jí najednou připadlo velmi podivné a neuvěřitelné, že tu teď sedí s "onou ženou", že je v bytě "oné ženy" a čeká na její odpoveď. Při prvních zvucích hlasu Nastasji Filippovny projelo jí celým tělem zachvění. "Oné ženě" ovšem nic neušlo.

"Rozumíte všemu... ale schválně se tváříte, jako byste nerozuměla," téměř šeptem pronesla Aglaja se zasmušile sklopeným zrakem.

"K čemu by to bylo?" usmála se Nastasja Filippovna.

"Chcete využít mého postavení... že jsem ve vašem bytě," směšně a neobratně pokračovala Aglaja.

"Svým postavením jste vinna vy, a ne já!" vzplanula najednou Nastasja Filippovna. "Nepozvala jsem já vás, nýbrž vy mne, a do této chvíle nevím proč."

Aglaja pyšně zvedla hlavu.

"Držte svůj jazyk na uzdě, nepřišla jsem s vámi bojovat touto vaší zbraní..."

"Tak! Tedy jste přece přišla 'bojovat'? Představte si, já jsem myslela, že jste přece jen... důvtipnější..."

Obě na sebe hleděly s neskrývanou zlobou. A přece jedna z žen ještě nedávno psala druhé takové dopisy. Teď však při prvním setkání a při prvních slovech jako by všecko odvanul vítr. Ale zřejmě to v oné chvíli nikdo ze čtveřice dlící v pokoji neshledával podivným. Kníže, který ještě včera by ani ve snu nebyl připustil něco podobného, tu nyní stál, díval se a naslouchal, jako by to všechno dávno tušil. Nejfantastičtější sen se náhle stal do očí bijící, nepopiratelnou skutečností. Jedna z těch žen tolik pohrdala v oné chvíli druhou a tolik toužila jí to dát najevo (snad vůbec přišla jedině proto, jak nazítří prohlašoval Rogožin), že ať už ona druhá byla sebevýstřednější, se svým porušeným rozumem a chorobnou duší, ani nepevnější předsevzetí by zde snad nebylo odolalo jízlivému, čistě ženskému opovržení její soupeřky. Kníže si byl jist, že Nastasja Filippovna sama o dopisech nezačne. Z jejích jiskřících očí vyčetl, jakou asi cenu za ně teď zaplatí, ale dal by půl života za to, aby o nich nezačala ani Aglaja.

Aglaja se však najednou vzpamatovala a rázem se ovládla.

"Špatně jste mi rozuměla," řekla, "nepřišla jsem se s vámi...

přít, i když vás nemám ráda. Chci... chci s vámi mluvit jako s člověkem. Když jsem vás zvala na schůzku, byla jsem již pevně rozhodnuta, o čem s vámi budu mluvit, a od svého rozhodnutí neustoupím, i kdybyste mi vůbec neporozuměla. Tím hůře pro vás, ne pro mne. Chtěla jsem vám odpovědět na to, co jste mi psala, a to ústně, protože se mi to zdá vhodnější. Poslyšte tedy mou odpověď na všechny vaše dopisy: Litovala jsem knížete Lva Nikolajeviče hned první den, kdy jsem ho poznala, a také potom, když jsem se dověděla, co všechno se zběhlo na vašem večírku.

Bylo mi ho líto, že je takový prostomyslný a ve své prostotě uvěřil, že by mohl být šťasten... s ženou... takového charakteru.

Mé obavy o něho se splnily. Nemohla jste ho mít ráda, utrápila jste ho a opustila. Nemohla jste ho mít ráda proto, že jste příliš hrdá, ne nikoli hrdá, zmýlila jsem se, ale proto, že jste ješitná... ale ani to ne, jste sobecká až... k šílenství, což dokazují i vaše dopisy. Nemohla jste se zamilovat do tak prostého člověka, jako je on, a snad jste jím v duchu i pohrdala a vysmívala se mu. Mohla jste milovat jedině svou hanbu a stálou myšlenku na to, že jste byla zhanobena, že se vám ublížilo. Kdyby byla vaše hanba menší, nebo vůbec žádná, byla byste o to šťastnější..." Aglaja s potěšením vyslovovala ona příliš chvatně se hrnoucí, ale již dávno promyšlená a připravená slova, promyšlená již tehdy, kdy ani ve snu nepomyslela na dnešní schůzku. S uštěpačným pohledem sledovala jejich účinek na tváři Nastasji Filippovny, zrůzněné vzrušením. "Vzpomínám si,"

pokračovala, "napsal mi tehdy dopis a tvrdí, že o tom psaní víte, a dokonce jste je četla. Z toho dopisu jsem všechno pochopila, a pochopila správně; nedávno mi to sám potvrdil, všechno, co vám teď povídám, doslova totéž. Po tom dopise jsem vyčkávala. Věděla jsem, že musíte přijet, nemůžete přece žít bez Petrohradu. Pro nějaký zapadlý kout jste příliš mladá a krásná... Ostatně ani tohle nejsou má slova," dodala a prudce se začervenala; od té chvíle jí nezmizela červeň z tváří až do konce její řeči. "Když jsem pak znovu uviděla knížete, strašně jsem se kvůli němu trápila a zlobila. Nesmějte se, jestli se budete smát, nejste hodna to pochopit..."

"Vidíte, že se nesměji," smutně a přísně podotkla Nastasja Filippovna.

"Ostatně na tom nezáleží, smějte se, jak chcete. Když jsem se ho sama začala vyptávat, řekl mi, že vás už dávno nemiluje, že dokonce i vzpomínka na vás je mu trýzní, ale že k vám cítí lítost a že při vzpomínce na vás má dojem, jako by měl srdce 'navěky probodnuté'. Ještě vám musím říci, že jsem se nikdy v životě nesetkala s člověkem, který by se mu vyrovnal ušlechtilou prostotou a nekonečnou důvěřivostí. Uhodla jsem z jeho slov, že každý, komu se zamane, ho může oklamat, a že ať ho oklame kdokoliv, každému odpustí, a právě pro tohle jsem si ho zamilovala..."

Na okamžik se zarazila, jako v úžase, jako by si sama nevěřila, že mohla vyřknout takové slovo; vzápětí však se v jejím zraku zajiskřila téměř bezmezná hrdost. Zdálo se, že už jí na ničem nezáleží, i kdyby se teď "ona žena" třebas vysmála přiznání, které jí bezděčně uklouzlo.

"Řekla jsem vám všechno a snad už konečně chápete, co od vás chci?"

"Možná že ano, ale povězte to sama," tiše odpověděla Nastasja Filippovna.

Aglajina tvář zahořela hněvem.

"Chtěla jsem od vás slyšet," prohlásila tvrdě a zřetelně, "jakým právem se vměšujete do jeho citů ke mně? Jakým právem jste si dovolila psát mi dopisy? Jakým právem ustavičně vyznáváte jemu i mně lásku po tom, co jste ho opustila a utekla od něho... tak potupně a s hanbou?"

"Nevyznávala jsem vám ani jemu lásku," s námahou promluvila Nastasja Filippovna, "a... máte pravdu, utekla jsem od něho...,"

dodala sotva slyšitelně.

"Jak to, že jste ji nevyznávala 'ani jemu, ani mně'?" zvolala Aglaja, "a co vaše dopisy? Kdo vás prosil, abyste zprostředkovávala naše námluvy a přemlouvala mě, abych si ho vzala? Copak to není vyznání? Proč se mezi nás vtíráte? Napřed jsem si myslela, že naopak mi ho chcete zprotivit svým vměšováním, že chcete, abych ho opustila, a teprve později jsem pochopila, oč vám jde. Prostě jste se domýšlela, že vším tím pitvořením děláte nějaký vznešený čin... Copak byste ho mohla mít ráda, když si tak zakládáte na své ješitnosti? Proč jste prostě odsud neodjela, místo abyste mi psala směšné dopisy? Proč se teď neprovdáte za slušného člověka, který vás miluje a prokázal vám čest nabídnutím sňatku? Je nad slunce jasné proč. Kdybyste si vzala Rogožina, co zbude z vaší hanby? Dostalo by se vám až příliš mnoho cti! Jevgenij Pavlyč o vás řekl, že jste přečetla příliš mnoho veršů a že jste 'příliš vzdělaná na své...

postavení', že jste knihomol a zahalečka; přidejte svou ješitnost a hle, tu jsou všechny vaše příčiny..."

"A vy nejste zahalečka?"

Věc dospěla příliš rychle a příliš nepokrytě k tomuto nečekanému vyvrcholení, nečekanému proto, že Nastasja Filippovna si ještě cestou do Pavlovska dělala jakési naděje, ačkoli tušila spíš něco špatného než dobrého; Aglaja se zase nadobro dala strhnout svou prudkostí, jako by padala z hory, a nemohla odolat hroznému požitku pomsty. Nastasja Filippovna dokonce žasla při pohledu na Aglaju; dívala se na ni, jako by nevěřila svým očím, a v první chvíli opravdu ztratila duchapřítomnost. Ať už opravdu přečetla příliš mnoho veršů, jak tvrdil Jevgenij Pavlovič, nebo byla šílená, jak věřil kníže, rozhodně však byla tato žena - někdy tak cynického a drzého vystupování - ve skutečnosti mnohem stydlivější, než se o ní dalo soudit. Bylo v ní sice mnoho zvláštního, snivého, uzavřeného a výstředního, zato však silného a hlubokého... Kníže to chápal a na tváři se mu objevil výraz bolesti. Aglaja si toho povšimla a zachvěla se nenávistí.

"Jak se opovažujete se mnou takhle mluvit?" zvysoka odrazila poznámku Nastasji Filippovny.

"Patrně jste se přeslechla," divila se Nastasja Filippovna. "Jak jsem s vámi mluvila?"

"Když jste chtěla být počestnou ženou, proč jste tenkrát neopustila svého tehdejšího svůdce, Tockého, prostě... bez...

divadelního výstupu?" najednou se zčistajasna zeptala Aglaja.

"Co víte o mém postavení, že se mě odvažujte soudit?" rozechvěle opáčila Nastasja Filippovna a strašně zbledla.

"Vím, že jste nešla pracovat, ale odešla jste s boháčem Rogožinem, abyste si mohla hrát na padlého anděla. Nedivím se, že se Tockij chtěl před padlým andělem zastřelit!"

"Dost!" s odporem a s bolestným přemáháním pronesla Nastasja Filippovna, "pochopila jste mě asi tak, jako... panská Darji Alexejevny, která se tuhle soudila s ženichem u smírčího soudu.

Ale i ta by pochopila lépe..."

"Je to patrně poctivé děvče a živí se svou prací. Proč chováte takové opovržení k panské?"

"Nechovám opovržení k práci, ale k vám, když mluvíte o práci."

"Kdybyste chtěla být poctivá, šla byste pracovat jako pradlena."

Obě povstaly a bledé se vzájemně měřily pohledy.

"Aglajo, přestaňte! Vždyť je to nespravedlivé!" vykřikl kníže jako beze smyslů. Rogožin se již neusmíval, ale poslouchal se zaťatými zuby, ruce zkříženy na prsou.

"Tak se na ni podívejte," pokračovala Nastasja Filippovna, která se chvěla rozčilením, "podívejte se na tu milostslečinku! A já ji měla za anděla! Ráčila jste přijít sama, bez guvernantky, Aglajo Ivanovno?... A chcete... chcete, abych vám řekla hned, rovnou a bez cavyků, proč jste sem přišla? Máte strach, a proto jste přišla!"

"Z vás že mám strach?" zeptala se Aglaja, celá bez sebe naivním a vyzývavým údivem, že ta se opovážila jí říct něco podobného.

"Ovšemže ze mne! Bojíte se mě, jestliže jste se odhodlala ke mně přijít. Koho se člověk bojí, tím neopovrhuje. A když si pomyslím, že jsem si vás vážila, dokonce až do této chvíle! A víte, proč se mě bojíte a oč vám teď především jde? Chtěla jste se na vlastní oči přesvědčit, zda mě má raději než vás, protože strašně žárlíte..."

"Řekl mi již, že vás nenávidí...," s hrdlem sevřeným pronesla Aglaja.

"Možná, snad ho ani nejsem hodna, jenže... jenže myslím, že lžete! Nemůže mě nenávidět a nemohl to říci! Ostatně jsem ochotna vám odpustit... vzhledem k vaší situaci... ale přece jen jsem o vás měla lepší mínění. Myslela jsem, že jste chytřejší a dokonce hezčí, věřte mi!... Nuže, vezměte si svůj poklad... tuhle je, dívá se na vás a nemůže se vzpamatovat, vezměte si ho, ale pod jednou podmínkou: Odejděte ihned! Ale ihned!..."

Klesla na židli a z očí jí vytryskly slzy. Náhle jí však v očích vzplanulo cosi nového; upřeně se zahleděla na Aglaju a vstala.

"Nebo chceš-li, já mu hned... po-ru-čím, slyšíš? Stačí, když mu po-ru-čím, a on tě okamžitě opustí a zůstane se mnou navždycky, a také si mě vezme, a ty poběžíš domů sama. Chceš, chceš?" křičela jako rozumu zbavená, nevěříc snad ani, že mohla něco podobného vyslovit.

Aglaja se polekaně vrhla ke dveřím, ale ve dveřích se zastavila jako přikovaná a poslouchala.

"Chceš, vyženu Rogožina? Myslela sis, že už jsem šla pro své potěšení s Rogožinem k oltáři? Teď hned před tebou křiknu: 'Jdi pryč, Rogožine!' a knížeti řeknu 'Vzpomeň si, cos mi slíbil!' Bože můj! Proč jsem se před nimi tak ponížila? Copak jsi mě sám neujišťoval, kníže, že půjdeš za mnou, ať se stane cokoli, a že mě nikdy neopustíš; že mě máš rád, že mi všecko odpustíš a že si mne vá-vá... Ano, i to jsi říkal! A já od tebe utekla, jen abych ti dala svobodu, ale teď nechci! Proč se mnou jednala jako s poběhlicí? Zeptej se Rogožina, jsem-li poběhlice, on ti to řekne!

Teď, když mě potupila, a ještě k tomu v tvých očích, i ty se ode mne odvrátíš a odejdeš s ní zavěšen? Buď potom proklet, že jsem uvěřila v tebe jediného. Jdi, Rogožine jsi tu zbytečný!" křičela téměř beze smyslů, s námahou vyrážejíc slova, s tváří znetvořenou a vyschlými rty, zřejmě sama ani špetku nevěříc svému vychloubání, zároveň však s touhou prodloužit okamžik aspoň o vteřinu, a tak oklamat samu sebe. Její vzrušení bylo tak silné, že by snad byla umřela, tak alespoň usoudil kníže.

"Dívejte se na něho!" vykřikla nakonec na Aglaju a ukázala rukou na knížete, "jestli ke mně okamžitě nepřistoupí, nezvolí si mne a tebe neodmítne, pak si ho vezmi, dávám ti ho, nepotřebuji ho!..."

Ona i Aglaja stanuly v očekávání a obě jako pomatené zíraly na knížete. Ale on snad ani nechápal celý dosah této výzvy, ba určitě jej nechápal. Viděl před sebou jen zoufalou, šílenou tvář, která, jak jednou prozradil Aglaje, mu "navždy probodla srdce".

Déle neodolal a s prosbou i výčitkou oslovil Aglaju, ukazuje na Nastasju Filippovnu: "Což je to možné! Vždyť je... tak nešťastná!"

Sotva to však pronesl, oněměl pod strašným pohledem Aglajiným.

V onom pohledu se zračilo tolik utrpení a zároveň tolik bezmezné nenávisti, že spráskl ruce, vykřikl a vrhl se k ní, bylo však již pozdě! Nesnesla ani okamžik jeho zaváhání, zakryla si rukama tvář a zvolala: "Ach, Bože můj!" a vyběhla z pokoje. Rogožin se vrhl za ní, aby jí odemkl vrátka na ulici.

Rozběhl se i kníže, ale na prahu ho objaly dvě ruce. Upřeně na něho hleděla ztrhaná, zrůzněná tvář Nastasji Filippovny a na jejích sinalých rtech se chvěla otázka: "Za ní? Za ní?..."

V bezvědomí mu klesla do náruče. Zvedl ji, odnesl do pokoje, položil do křesla a stanul nad ní v tupé nerozhodnosti. Na stolku stála sklenice s vodou. Rogožin, jenž se právě vrátil, ji vzal a postříkal jí vodou obličej; otevřela oči a okamžik nic nechápala pojednou se však rozhlédla, zachvěla, vykřikla a vrhla se ke knížeti.

"Můj! Můj!" volala, "hrdá slečinka odešla? Hahaha!" smála se hystericky, "hahaha! Já ho té slečince chtěla dát! Ale proč?

Zbláznila jsem se!... Jdi pryč, Rogožine! Hahaha!"

Rogožin se na ně pozorně zadíval, neřekl ani slovo, vzal klobouk a zmizel. Za deset minut seděl kníže vedle Nastasji Filippovny, nespouštěl z ní oči a hladil ji oběma rukama po hlavě a po tváři jako malé děcko. Smál se zároveň s ní a byl hotov i plakat zároveň s ní. Nemluvil, ale trpělivě poslouchal její neklidné, vášnivé a nesouvislé blábolení. Sotva z něho něco chápal, ale tiše se usmíval, a jakmile se mu jen maličko zdálo, že opět začíná hořekovat nebo plakat, vyčítat nebo naříkat, hned ji zase hladil po hlavě, něžně ji laskal po tvářích a konejšivě jí domlouval jako dítěti.

IX

Od události vylíčené v předešlé kapitole uplynuly dva týdny a situace hrdinů našeho vyprávění se tak změnila, že je nám zatěžko pokračovat bez zvláštního vysvětlení. A přece

cítíme, že se musíme omezit na prostý výčet skutečností, pokud možno bez zvláštního výkladu, a to z důvodů velmi prostých, neboť jsme sami velmi na rozpacích, jak vysvětlit mnohé, co se zběhlo. Takový úvod se může zdát čtenáři velmi zvláštní a nejasný: jak může člověk něco vyprávět, aniž o tom má jasnou představu a vyhraněný názor? Abychom se neoctli v postavení ještě trapnějším, raději se vynasnažíme vysvětlit vše na příkladu a laskavý čtenář snad pochopí, v čem spočívají naše rozpaky, tím spíš, že tento příklad nebude odchylkou, nýbrž naopak přímým a bezprostředním pokračováním našeho příběhu.

Během zmíněných dvou týdnů, to jest začátkem července, se příběh našeho hrdiny a obzvláště poslední události tohoto příběhu mění v podivnou, velmi rozmarnou a málem neuvěřitelnou a zároveň i dosti příkladnou historku. Šířila se ponenáhlu po všech ulicích sousedících s vilami Lebeděva, Pticyna, Darji Alexejevny a Jepančinových, stručně řečeno téměř po celém městě a dokonce i po okolí. Takřka celá veřejnost - místní obyvatelstvo, letní hosté i výletníci, přijíždějící na koncert, všichni si začali v tisíci obměnách vyprávět příhodu o tom, jak jistý kníže, který způsobil skandál v počestné a vážené rodině, když odmítl dívku z této rodiny, s kterou byl již zasnouben, podlehl svodům známé hetéry, zpřetrhal všechny staré svazky a přes všechny hrozby a prosby, přes všeobecné veřejné pohoršení se hodlá v nejbližších dnech zde v Pavlovsku s onou ženou pochybné pověsti oženit docela veřejně před očima všech, se vztyčenou hlavou a přímým pohledem. Tato historka byla do té míry vyšperkována skandály, bylo do ní zapleteno tolik význačných osobností a tolik fantastických a záhadných podrobností, a naopak se zas předkládala s tak nevyvratitelnými a názornými fakty, že všeobecná zvědavost a klepaření tu byly ovšem velmi omluvitelné. O nejvýstižnější, nejvtipnější a spolu nejpravděpodobnější výklady se staralo několik seriózních klepařů z oné čeledě rozumbradů, kteří vždy a v každé společnosti především mají naspěch objasnit události ostatním, vidí v tom své poslání a nezřídka i potěšení. Podle jejich výkladu mladý muž z dobré rodiny, kníže, bezmála boháč a zároveň prosťáček, který téměř neznal rusky, ale demokrat, popletený soudobým nihilismem objeveným panem Turgeněvem, tedy tento člověk se prý zamiloval do dcery generála Jepančina a domohl se toho, že ho v rodině přijali jako ženicha. Ale kníže prý selhal podobně jako onen zakuklený ateista, onen francouzský seminarista, o němž se právě psalo v novinách, že se dal úmyslně vysvětit na kněze, sám úmyslně o vysvěcení žádal, podrobil se všem obřadům, klaněl se, líbal a přísahal. Avšak na druhý den v otevřeném dopise oznámil svému biskupovi, že jelikož nevěří v Boha, pokládá za nečestné klamat lidi a dát se od něho zbůhdarma živit, a proto se zříká své včerejší kněžské hodnosti a otiskuje svůj dopis v liberálních novinách. Také kníže prý úmyslně vyčkal slavnostního večírku pořádaného rodiči jeho nevěsty, na němž byl představen četným význačným osobnostem, aby tu posléze hlasitě a přede všemi vyjevil své názory, vyčinil ctihodným hodnostářům, veřejně a urážlivě se zřekl své nevěsty; a když se pak vzpíral sluhům, kteří ho vyváděli, rozbil nádhernou čínskou vázu. K tomu se dodávalo v podobě soudobé charakteristiky mravů, že onen bláhový mladý muž svou nevěstu, generálovu dceru, skutečně miloval, ale zřekl se jí výhradně z nihilismu a kvůli nastávajícímu skandálu, protože si nechtěl odepřít potěšení oženit se před očima celé společnosti se zkaženou ženou, a tak dokázat, že podle jeho názorů neexistují ani ženy zkažené, ani ženy ctnostné, nýbrž pouze ženy svobodné vůle; že ve společenské a zastaralé rozlišování nevěří a uznává pouze "ženskou otázku". A konečně že zkažená žena stojí v jeho očích dokonce poněkud výš než nezkažená. Toto vysvětlení vypadalo docela věrohodně a bylo přijato většinou letních hostů, neboť se denně potvrzovalo čerstvými událostmi. Mnoho okolností ovšem zůstalo nevysvětlených; povídalo se, že ubohá dívka svého ženicha, podle některých "svůdce", tak milovala, že k němu přiběhla hned nazítří po tom, co ji opustil, zrovna když seděl u své milenky. Jiní naopak ujišťovali, že ji úmyslně zavlekl ke své milence čistě z nihilistických

pohnutek, to jest proto, aby ji zostudil a ponížil. Ať tomu bylo jakkoli, zájem o událost den ze dne vzrůstal, zvláště proto, že se skandální svatba měla zřejmě a nepochybně uskutečnit.

A tu kdybyste se nás zeptali ne na nihilistické zabarvení události, nýbrž pouze a jednoduše na to, do jaké míry odpovídá stanovená svatba skutečným tužbám knížete, jaké tyto tužby v přítomné chvíli opravdu jsou, jak bychom mohli označit současné duševní rozpoložení našeho hrdiny a tak dále a tak podobně, pak musíme doznat, že bychom byli tuze na rozpacích, jak odpovědět.

Víme jedině, že svatba byla vskutku stanovena a že sám kníže pověřil Kellera, Lebeděva a jakéhosi jeho známého, kterého Lebeděv při této příležitosti knížeti představil, aby převzali všechny starosti s tím spojené, jak po stránce církevních obřadů, tak po stránce hospodářské; že jim bylo přikázáno nelitovat peněz a že na svatbu naléhavě pospíchala Nastasja Filippovna; že za družbu knížeti byl určen Keller a Nastasje Filippovně na svou vlastní ohnivou prosbu, pak Burdovskij, jenž přijal tento úkol s nadšením; a že svatba byla stanovena na začátek července. Ale kromě těchto dosti přesných okolností známe ještě některá fakta, která nás značně matou zejména proto, že odporují faktům předchozím. Například máme silné podezření, že když kníže pověřil Lebeděva a ostatní péčí o uspořádání svatby, již téhož dne snad zapomněl, že má obřadníka, družbu a svatbu, a provedl přípravy tak rychle a přenesl další starosti na bedra jiných jedině proto, aby už na tuto věc nemusel myslet, a snad dokonce proto, aby na ni co nejrychleji mohl zapomenout. Nač potom myslel, nač chtěl pamatovat a oč usiloval? Je také nesporné, že na něho nebyl činěn žádný nátlak, třeba ze strany Nastasji Filippovny, ač si Nastasja Filippovna skutečně přála mít svatbu co nejdřív a vymyslela si ji sama, ne kníže, který však dobrovolně souhlasil, ba dokonce nějak roztržitě, přímo jako by se po něm žádalo cosi naprosto všedního.

Takových zvláštních okolností bychom mohli vyjmenovat celou řadu, jenže by věc vůbec nevyjasnily, nýbrž podle našeho mínění dokonce zatemnily, i kdybychom jich uvedli sebevíc. Přece jen však poukážeme ještě na jednu okolnost.

Nuže tedy víme naprosto určitě, že kníže během těch dvou týdnů trávil celé večery s Nastasjou Filippovnou, že ho brala s sebou na procházky i na koncert; že se s ní denně projížděl v kočáře, že se o ni strachoval, i když ji neviděl třebas jen hodinu (podle všeho ji přece měl upřímně rád), že jí naslouchal s tichým a mírným úsměvem celé hodiny, ať mluvila o čemkoli, a sám téměř vůbec nemluvil. Víme však také, že právě v oněch dnech se několikrát, ba dokonce velmi často najednou rozběhl k Jepančinovým, aniž se tím tajil před Nastasjou Filippovnou, která si pro to div nezoufala. Víme, že Jepančinovi, pokud se ještě zdržovali v Pavlovsku, ho nikdy nepřijali a soustavně mu odpírali schůzku s Aglajou Ivanovnou, že mlčky odcházel a nazítří k nim šel znovu, jako by nadobro zapomněl na včerejší odmítnutí, a byl ovšem opět odmrštěn. Rovněž víme, že asi za hodinu po tom, co Aglaja vyběhla od Nastasji Filippovny, možná ještě o něco dřív přišel již kníže k Jepančinovým, samozřejmě v přesvědčení, že tam najde Aglaju, a že jeho příchod způsobil tehdy v domě nesmírný zmatek a obavy, protože se Aglaja dosud domů nevrátila, a rodina se teprve od něho dověděla, že s ním byla u Nastasji Filippovny.

Lizaveta Prokofjevna, dcery i kníže Š. prý tenkrát jednali s knížetem nadmíru tvrdě a nemilosrdně a tvrdými výrazy mu vypověděli přátelství i známost, zvláště když k Lizavetě Prokofjevně najednou přiběhla Varvara Ardalionovna se zprávou, že Aglaja Ivanovna je již hodinu v jejím domě v hrozném stavu, a jít domů, jak se zdá, vůbec nemíní. Tato poslední zvěst zdrtila Lizavetu Prokofjevnu ze všeho nejvíc a byla naprosto pravdivá.

Když Aglaja vyšla od Nastasji Filippovny, opravdu by byla raději zemřela, než aby šla na oči své rodině, a proto se uchýlila k Nině Alexandrovně. Varvara Ardalionovna však shledala nutným ihned, bez meškání, o tom všem zpravit Lizavetu Prokofjevnu.

Matka i dcery společně odkvapily k Nině Alexandrovně a za nimi sám otec rodiny Ivan Fjodorovič, který se zrovna vrátil domů; pomalu je následoval i kníže Lev Nikolajevič, přestože ho hrubě vyhnali; avšak na zákrok Varvary Ardalionovny ho ani tam k Aglaje nepustili. Dopadlo to ostatně tak, že když Aglaja uviděla matku a sestry plačící nad ní tiše a bez výčitek, vrhla se jim do náruče a hned se s nimi vrátila domů. Vyprávělo se, ač tyto zprávy nebyly naprosto spolehlivé, že Gavrila Ardalionovič měl i tentokrát smůlu. Využil prý okamžiku, kdy Varvara Ardalionovna odběhla k Lizavetě Prokofjevně a on se octl s Aglajou o samotě, aby ji vyznal lásku. Aglaja prý jeho slovům přes všechen svůj zármutek a slzy vysmála a náhle mu položila zvláštní otázku, zda prý by si na důkaz své lásky spálil prst nad plamenem svíčky?

Gavrila Ardalionovič byl prý jejím návrhem tak omráčen, že nevěděl kudy kam a tvářil se tak strašně udiveně, že se Aglaja při pohledu na něj hystericky rozchechtala a utekla nahoru k Nině Alexandrovně, kde ji pak zastihli rodiče. O této příhodě se kníže hned nazítří dověděl od Ippolita. Ippolit, který už nevstával z lůžka, úmyslně vzkázal pro knížete, aby mu tuto novinku oznámil. Jak se o ní sám dověděl, není známo, ale když kníže uslyšel o svíčce a prstu, také se tak rozesmál, že Ippolit užasl; potom se kníže najednou zachvěl a z očí mu vytryskly slzy...

Vůbec byl v oněch dnech velmi rozechvěn a podléhal zvláštnímu, neurčitému a trapnému zmatku. Ippolit rozhlašoval bez obalu, že kníže není při zdravém rozumu; to se však zatím s určitostí tvrdit nedalo.

Když uvádíme všechna tato fakta a zdráháme se je vysvětlit, vůbec nehodláme ospravedlňovat našeho hrdinu v očích našich čtenářů.

Naopak jsme zplna odhodláni sdílet i nejprudší nevoli, kterou vzbudil i u svých přátel. Dokonce i Věra Lebeděvová se na něho po jistou dobu zlobila, hněval se i Kolja, dokonce se zlobil i Keller, dokud nebyl vybrán za družbu, nemluvě ani o Lebeděvovi, jenž dokonce začal proti knížeti pletichařit. Vcelku plně a naprosto uznáváme jistá, dosti silná, ba psychologicky hluboká slova Jevgenije Pavloviče, která řekl knížeti přímo a bez okolků v přátelském rozhovoru šestého či sedmého dne po události u Nastasji Filippovny. Podotýkáme, že nejen Jepančinovi, nýbrž všichni přímí i nepřímí členové jejich domácnosti uznali za nutné přerušit s knížetem veškeré styky. Například kníže Š. se při setkání s knížetem dokonce odvrátil a neopětoval jeho pozdrav.

Jevgenij Pavlovič se však nebál, že se návštěvou knížete zkompromituje, ač opět denně docházel k Jepančinovým a byl přijímán dokonce se zvýšenou vlídností. Přišel ke knížeti právě nazítří potom, když celá rodina Jepančinových odjela z Pavlovska.

Tenkrát již znal všechny pověsti rozšířené mezi lidmi, ba sám snad k nim také přispěl svým dílem. Kníže měl z jeho příchodu velkou radost a hned začal o Jepančinových. Po takovém nezáludném a přímém úvodu rozvázal i Jevgenij Pavlovič a bez veškerých okolků přistoupil rovnou k věci.

Kníže do té chvíle nevěděl, že Jepančinovi odjeli.Byl tou zprávou ohromen a zbledl, za okamžik však zmateně a zamyšleně potřásl hlavou a uznal, že k tomu nemuselo dojít; vzápětí se rychle zeptal, kam jeli.

Jevgenij Pavlovič ho mezitím bedlivě pozoroval a všechno, i chvatné otázky, i jejich prostota, i rozpaky a zároveň jakási zvláštní upřímnost, neklid a vzrušení - to vše ho dosti udivilo.

Jinak vypověděl knížeti všechno ochotně a zevrubně; kníže ještě mnohé nevěděl a Radomskij byl jeho první zpravodaj z domu Jepančinových. Potvrdil, že Aglaja byla skutečně nemocná a tři dny a noci proležela v horečce a beze spánku, že se jí dnes už daří lépe a je mimo nebezpečí, ačkoli trpí nervózní podrážděností... Naštěstí panuje v rodině dokonalý smír. Vyhýbají se všem narážkám na to, co se stalo, i když jsou sami mezi sebou, natož v Aglajině přítomnosti. Rodiče se již dohodli, že na podzim, hned po Adelaidině svatbě, odcestují všichni do ciziny.

Aglaja přijala tuto zprávu mlčky. Také on, Jevgenij Pavlovič, se snad vypraví za hranice. Ba i kníže Š. hodlá odcestovat asi na dva měsíce s Adelaidou, jestliže mu to dovolí zaměstnání. Jedině generál zůstane. Teď se všichni odebrali do Kolmina na své statky, vzdálené asi dvacet kilometrů od Petrohradu, kde mají prostorný panský dům. Bělokonská ještě neodjela do Moskvy, zdá se, že dokonce zůstala úmyslně. Lizaveta Prokofjevna tvrdošíjně trvala na tom, že po všem, co se stalo, nemohou zůstat v Pavlovsku. On, Jevgenij Pavlovič, jí denně sděloval pověsti kolující po městě. Nepovažovali ani za vhodné přesídlit do své vily v Jelaginu.

"A skutečně," dodal Jevgenij Pavlovič, "uznejte sám, zda to mohli vydržet... když přece věděli, co se tu u vás každou hodinu děje, kníže, a vy jste k nim denně docházel, přestože vás odmítali přijmout..."

"Ano, ano, ano, máte pravdu, chtěl jsem vidět Aglaju Ivanovnu...," potřásl opět hlavou kníže.

"Ach, milý kníže," zvolal najednou Jevgenij Pavlovič procítěně a smutně, "jak jste mohl tenkrát dopustit... všechno, co se stalo?

Ovšem, ovšem, bylo to všechno pro vás tak neočekávané... Uznávám, že vás to muselo poplést a... že jste nemohl zadržet bláhovou dívku, to přesahovalo vaše síly! Ale měl jste pochopit, jak vážnou a silnou náklonnost k vám ta dívka cítila! Nechtěla se dělit s druhou, a vy... vy jste dokázal odhodit a roztříštit takový poklad!"

"Ano, ano, máte pravdu! Ano, jsem vinen," prohlásil opět kníže s nesmírným zármutkem, "a víte, pouze ona, jediná Aglaja se takto dívala na Nastasju Filippovnu. Nikdo jiný se tak na ni nedíval."

"Ale tím víc je to právě všechno k zlosti, že tu nebylo nic vážného!" zvolal Jevgenij Pavlovič docela rozhořčen. "Nezlobte se, kníže, ale... já... přemýšlel jsem o tom, kníže. Důkladně jsem to promyslel, vím všechno, co se stalo dříve, co bylo před půl rokem a... všechno to nebylo nic vážného! Všechno to bylo pouze okouzlení mysli, představa, fantazie, dým, a pouze žárlivá úzkost úplně nezkušené dívky v tom mohla shledávat něco vážného!"

Tu již dal Jevgenij Pavlovič docela bez okolků průchod svému rozhořčení. Rozumně, jasně, a jak znovu připomínáme, s mimořádnou psychologickou hloubkou rozvinul před knížetem

obraz celého dřívějšího vztahu k Nastasje Filippovně. Vždycky míval dar slova, teď však podal výkon přímo krasořečnický. "Hned od první chvíle,"

prohlašoval, "začalo to u vás lží. Co lží začalo, muselo také lží skončit, to je přírodní zákon. Nejsem srozuměn, ba dokonce se velmi zlobím, když o vás tam či onde tvrdí, že jste idiot; jste příliš rozumný, aby vám tak směli říkat; ale jste také tak zvláštní, že se hodně lišíte od ostatních lidí, to musíte uznat.

Usoudil jsem, že podkladem všeho, co se stalo, byla především vaše abych tak řekl vrozená nezkušenost - upozorňuji vás na slovo 'vrozená', kníže - dále vaše neobyčejná prostomyslnost; potom váš úžasný nedostatek citu pro úměrnost, což jste sám několikrát přiznal - a posléze obrovská záplava intelektuálních fikcí, které ve své nesmírné poctivosti dosud pokládáte za pravé, přirozené a bezprostřední názory! Uznejte, kníže, že do vašeho vztahu k Nastasje Filippovně hned od začátku proniklo cosi subjektivně demokratického (chci být stručný), jakési okouzlení 'ženskou otázkou', abych se vyjádřil ještě stručněji. Znám přece do všech podrobností onen podivný, skandální výjev, který se odehrál u Nastasji Filippovny, když jí Rogožin přinesl peníze. Chcete-li, rozeberu vás do poslední nitky, ukáži vám vás samotného jako v zrcadle, tak přesně vím, v čem celá věc spočívala a proč musela vzít takový obrat. V jinošském věku jste ve Švýcarech toužil po vlasti, spěchal jste do Ruska jako do země neznámé, ale zaslíbené; přečetl jste mnoho knih o Rusku, snad znamenitých, pro vás však škodlivých. Přišel jste v prvním zápalu touhy jednat, vrhl jste se tak říkajíc do činnosti! A tu se téhož dne dovídáte smutný, srdcervoucí příběh o uražené ženě, dovídáte se ho vy - rytíř, panic - a o ženě! Téhož dne pak onu ženu spatříte; jste okouzlen její krásou, její strhující, démonickou krásou - uznávám přece, že je krásná! A k tomu váš nervový stav, vaše padoucnice a naše petrohradská obleva drásající nervy; k tomu celý den v neznámém městě pro vás téměř fantastickém; den plný setkání a objevů, den netušených seznámení, den naprosto překvapivých skutečností, den tří krasavic Jepančinových, mezi nimi též Aglaji; k tomu vaše únava a závrať; pak salon Nastasji Filippovny a tón, který v něm panoval, nuže... co jste v oné chvíli mohl od sebe čekat, co myslíte?"

"Ano, ano, ano," přikývl kníže a zčervenal, "ano, vždyť je to všechno téměř tak. Víte, skutečně jsem předtím skoro celou noc ve vlaku nespal, a předešlou noc také ne a byl jsem velmi rozrušen..."

"Ba právě, a k čemu tedy mířím?" rozohněn pokračoval Jevgenij Pavlovič, "je nabíledni, že jste se takřka opojen nadšením vrhl na možnost veřejně prohlásit velkodušnou myšlenku, že vy, urozený kníže a bezúhonný člověk, nepokládáte za bezectnou ženu zneuctěnou nikoli svou vinou, nýbrž vinou odporného světáckého zpustlíka. Ach Bože, to je přece pochopitelné! Ale o to by nešlo, milý kníže, nýbrž jde o to, zda se to opíralo o pravdu, zda byl váš cit opravdový a přirozený, zda jste si své okouzlení jen nenamlouval? Co myslíte: V chrámu bylo ženě odpuštěno, zrovna takové ženě, ale přece se jí neřeklo, že si počíná správně, že si zaslouží všelijaké pocty a vážnost? Což vám váš zdravý smysl ani za ty tři měsíce nenapověděl, oč tu vlastně šlo? Ba i když je teď nevinná - nebudu se o to přít, protože nechci - mohou všechny její příhody opravňovat její nesnesitelnou, ďábelskou pýchu, její drzé, chamtivé sobectví? Odpusťte, kníže, dal jsem se strhnout, ale..."

"Ano, tohle všechno je možné, snad máte dokonce pravdu," zamumlal kníže, "je vskutku velmi podrážděná a máte ovšem pravdu, ale..."

"Zasluhuje soucitu? To chcete říci, můj milý kníže? Což jste měl právo ze soucitu k ní a pro její potěšení zahanbit jinou ušlechtilou a čistou dívku a ponížit ji v oněch pyšných, v oněch nenávistných očích? Ale kam až by mohl vést takový soucit? Vždyť tohle je neslýchané přehánění! Jak jen jste mohl milovanou dívku tak ponížit před její soupeřkou, opustit ji pro jinou zrovna před zraky té jiné, po tom, co jste jí už sám učinil čestnou nabídku... vždyť jste jí přece nabídl ruku, řekl jste jí to před rodiči a sestrami! Dovolte mi teď otázku, kníže: Jste potom čestný muž? A... a cožpak jste neoklamal skvělou dívku, když jste ji ujišťoval o své lásce?"

"Ano, ano, máte pravdu, ach, cítím, že jsem vinen!" odpověděl kníže s nevýslovným steskem.

"Cožpak to stačí?" vykřikl Jevgenij Pavlovič rozhořčeně, "cožpak stačí jen zvolat: 'Ach, jsem vinen!' Jste vinen, ale umíněně trváte na svém! A kde jste tenkrát nechal své srdce, své 'křesťanské' srdce! Viděl jste přece v oné chvíli její tvář; trpěla snad méně než tamta, než ta vaše druhá, která vás rozloučila? Viděl jste to a dopustil. Jak je to možné?"

"Ale... vždyť jsem to vlastně nedopustil...," koktal nešťastný kníže.

"Jak to nedopustil?"

"Já nic nedopustil, věřte mi. Dodnes nechápu, jak se to všechno stalo... já... utíkal jsem tenkrát za Aglajou Ivanovnou, ale Nastasja Filippovna omdlela a teď mě pořád nechtějí k Aglaje Ivanovně pustit."

"To je jedno! Měl jste utíkat za Aglajou Ivanovnou, i když ta druhá ležela v mdlobách!"

"Ano... ano... měl jsem... ale ta druhá by zemřela! Zabila by se, vy ji neznáte, a... poslyšte, Jevgeniji Pavloviči, vidím, že přece jen všechno nevíte. Řekněte, proč mě nechtějí pustit k Aglaje Ivanovně? Všechno bych jí vysvětlil. Víte, obě tenkrát nemluvily o tom, vůbec ne o tom, proto všechno tak dopadlo...

Nevím, jak bych vám to vysvětlil, ale myslím, že bych to mohl vysvětlit Aglaje... Ach Bože můj! Mluvíte o její tváři v tom okamžiku, když tenkrát běžela pryč... ó Bože můj, pamatuji se.

Pojďme, pojďme!" zatáhl najednou Jevgenije Pavloviče za rukáv a chvatně vyskočil z místa.

"Kam?"

"Pojďme k Aglaje Ivanovně, pojďme okamžitě..."

"Není přece v Pavlovsku, už jsem vám to řekl, a proč bychom tam chodili?"

"Ona pochopí, pochopí!" koktal kníže, prosebně spínaje ruce, "pochopí, že to všechno není ono, ale docela, docela něco jiného!"

"Jak docela něco jiného? Přece se ženíte? Trváte tedy na svém...

Ženíte se, nebo ne?"

"Ale ano... žením se. Ano žením se!"

"Tedy co není ono?"

"Ó, není to ono, není, není! Je docela lhostejné, že se žením; to nic neznamená!"

"Jak to může být lhostejné a nic neznamenat? Což snad i tohle je nějaká maličkost? Berete si milovanou ženu, abyste ji učinil šťastnou, a Aglaja Ivanovna to vidí a ví, tak jak to může být docela lhostejné?"

"Abych ji učinil šťastnou? Ó ne! Prostě se jenom žením, ona si to přeje, a co na tom, že se žením, já... Ale na tom vůbec nezáleží!

Jenže ona by určitě umřela. Vidím teď, že její sňatek s Rogožinem by byl šílenství! Teď jsem pochopil všechno, co jsem nechápal dřív, a věřte, že když tenkrát obě stály proti sobě, nemohl jsem snést tvář Nastasji Filippovny... Vy nevíte, Jevgeniji Pavloviči," tajuplně ztlumil hlas, "nikdy jsem to nikomu neříkal, ani Aglaje, ale já nesnáším tvář Nastasji Filippovny. Když jste před chvílí mluvil o tehdejším večírku u Nastasji Filippovny, měl jste pravdu, ale něco jste vynechal, protože to nevíte; díval jsem se na její tvář! Již ráno předtím, na podobizně, jsem ji nemohl snést!... Věra Lebeděvová například má docela jiné oči, já... já se bojím její tváře!" dodal s nesmírným strachem.

"bojíte se?"

"Ano, ona je... šílená!" zašeptal a zbledl.

"Víte to určitě?" zeptal se Jevgenij Pavlovič s neobyčejným zájmem.

"Ano, určitě. Teď již určitě, v těchto dnech jsem se o tom již určitě přesvědčil!"

"Ale pak - co to se sebou tropíte?" zděšeně zvolal Jevgenij Pavlovič, "ženíte se tedy z jakéhosi strachu? To nechápu... Snad dokonce i bez lásky?"

"Ne, miluji ji z celé duše! Vždyť je to... dítě; teď je dítě, naprosté dítě! Ó, vy nic nevíte!"

"A současně jste ujišťoval o své lásce i Aglaju Ivanovnu?"

"Ano, ano!"

"Jak to? Tedy chcete milovat obě?"

"Ano, ano!"

"Prosím vás, kníže, co to mluvíte, vzpamatujte se!"

"Já bez Aglaji... musím, musím ji vidět! Brzy... brzy zemru ve spánku. Myslel jsem, že dnešní noci zemru ve spánku. Ach kdyby Aglaja věděla všechno... to jest naprosto všechno. Protože hlavní je vědět všechno! Proč se nikdy o druhém nemůžeme dovědět všechno, když je to nejvíc zapotřebí, když je ten druhý vinen!...

Ostatně nevím, co mluvím, pletu se; strašně jste mě ohromil...

Což má ještě i nyní takový obličej jako tenkrát, když vyběhla?

Ano, jsem vinen! Nejspíš jsem vším vinen já! Ještě nevím, čím zejména, ale jsem vinen... Je tu něco takového, co vám nemohu vysvětlit, Jevgeniji Pavloviči, ani pro to nemám slova, ale...

Aglaja Ivanovna to pochopí! Vždycky jsem věřil, že pochopí!"

"Ne, kníže, nepochopí! Aglaja Ivanovna milovala jako žena, jako člověk, a ne jako... odtažitý duch. Víte co, můj ubohý kníže, vy jste nejspíš nikdy nemiloval ani jednu z nich!"

"Nevím... možná, snad, máte v mnohém pravdu, Jevgeniji Pavloviči.

Jste velmi moudrý, Jevgeniji Pavloviči. Ach, opět mě začíná bolet hlava, pojďme k ní! Proboha, proboha!"

"Ale říkám vám přece, že není v Pavlovsku, je v Kolmině."

"Pojeďme do Kolmina, pojeďme ihned!

"To je ne-mož-né!" protáhl Jevgenij Pavlovič a vstal.

"Poslyšte, napíši dopis; odvezte jí ho."

"Ne, kníže, ne! Ušetřte mě takových poselství, nemohu!"

Rozloučili se. Jevgenij Pavlovič odešel se smíšenými pocity; také on měl dojem, že kníže není docela při smyslech. A co znamená ona tvář, které se bojí a kterou tak miluje!? A zároveň snad skutečně zemře bez Aglaji, takže se Aglaja snad ani nikdy nedozví, že ji tolik miloval! Haha! A jak může milovat dvě? Snad nějakými dvěma láskami? To je zajímavé... ubohý idiot! A co s ním bude dál?

X

Kníže však před svou svatbou nezemřel ani v bdělém stavu , ani "ve spánku", jak předpovídal Jevgeniji Pavloviči. Možná že skutečně nespal dobře a míval zlé sny. Za dne však mezi lidmi vypadal mírný, ba spokojený, jen býval občas velmi zamyšlený, ale pouze o samotě. Se svatbou se spěchalo, měla být asi za týden po návštěvě Jevgenije Pavloviče. Při takovém spěchu se museli i nejlepší přátelé knížete, pokud takové měl, vzdát úsilí o záchranu nešťastného potřeštěnce. Ozvaly se hlasy, že prý původci oné návštěvy Jevgenije Pavloviče byli snad částečně i generál Ivan Fjodorovič a jeho manželka Lizaveta Prokofjevna. I kdyby však oba v nekonečné dobrotě svých srdcí zatoužili zachránit ubohého pošetilce před propastí, byli by se ovšem museli spokojit tímto jediným chabým pokusem; ani jejich postavení, ba ani citové rozpoložení nemohly přirozeně napomáhat vážnějším snahám. Již jsme se zmínili, že se proti knížeti vzbouřilo i jeho nejbližší okolí. Věra Lebeděvová se omezila na tajný pláč a ještě na to, že víc času trávila doma a navštěvovala knížete řidčeji než dřív. Kolja v těchto dnech pochovával otce, starý Ivolgin zemřel osmého dne po svém onemocnění při druhém záchvatu mrtvice. Kníže projevil velikou účast se zármutkem rodiny a první dny trávil dlouhé chvíle u Niny Alexandrovny; zúčastnil se pohřbu i smutečního obřadu v kostele. Mnohým neušlo, že obecenstvo přítomné v chrámu uvítalo a provázelo knížete bezděčným šepotem;

totéž se opakovalo na ulici a v parku; kdykoli si vyšel nebo vyjel v kočáře, ozýval se hovor, jmenovali ho, ukazovali na něho, ozývalo se i jméno Nastasji Filippovny.

Vyhlíželi ji i na pohřbu, ale na pohřbu nebyla. Nebyla tam ani kapitánová, kterou Lebeděv včas zadržel a odvrátil od účasti.

Smuteční obřady působily na knížete mocným, teskným dojmem; ještě v kostele zašeptal Lebeděvovi v odpověď na jeho otázku, že se účastní pravoslavného pohřebního obřadu poprvé, kromě smuteční mše v jakémsi vesnickém kostele, na kterou se pamatuje z dětství.

"Ano prosím, jako by v rakvi ani neležel týž člověk, kterého jsme si tak nedávno zvolili za předsedu, ráčíte se ještě pamatovat?"

pošeptal Lebeděv knížeti. "Ale kohopak hledáte?"

"Jen tak, nic, zdálo se mi..."

"Snad ne Rogožina?"

"Cožpak je zde?"

"Je v kostele, ano."

"Jako bych tu kdesi zahlédl jeho oči," mumlal kníže zmateně, "ale co tu... proč? Je pozván?"

"Ani pomyšlení, vzácný kníže. Vždyť se s ním vůbec neznají. Jsou tu přece různí lidé, jak račte vidět. Ale proč vás to tak překvapilo? Vídám ho teď často, tenhle týden jsem ho tu v Pavlovsku zahlédl asi čtyřikrát."

"Ještě ani jednou jsem ho neviděl... od té doby," zamumlal kníže.

Protože se mu ani Nastasja Filippovna od té doby nikdy nezmínila, že by potkala Rogožina, usoudil kníže, že Rogožin jim z jakéhosi důvodu úmyslně nejde na oči. Celý den pak nevycházel ze zádumčivosti. Nastasja Filippovna byla naopak celý den i večer neobyčejně veselá.

Kolja, který se s knížetem smířil již před otcovou smrtí, mu navrhl, ježto věc byla naléhavá a neodkladná, aby si zvolil za družby Kellera a Burdovského. Ručil za Kellera, že se bude slušně chovat a snad bude i "užitečný" , a Burdovského nemusel nijak doporučovat, neboť byl tichý a skromný. Nina Alexandrovna a Lebeděv podotkli knížeti, že když už je svatba stanovena, proč tedy má být v Pavlovsku, a ke všemu ještě v letní, mondénní sezóně, proč tak veřejně? Nebylo by lépe slavit ji v Petrohradě a snad raději doma? Knížeti bylo naprosto jasné, co všechny ty obavy znamenaly, odpověděl však stručně a prostě, že je to výslovné přání Nastasji Filippovny.

Nazítří se dostavil ke knížeti i Keller, zpravený o tom, že bude družbou. Než vstoupil, zastavil se ve dveřích, a hned jak uviděl knížete, zvedl pravici se vztyčeným ukazováčkem a vykřikl, jako by přísahal: "Nepiju!"

Potom přistoupil ke knížeti. Pevně mu stiskl obě ruce a potřásl jimi a oznámil mu, že ovšem zprvu, když se o věci dozvěděl, byl jejím rozhodným odpůrcem, že to i prohlásil u kulečníku, a jedině z toho důvodu, že knížeti určil v duchu za nevěstu přinejmenším kněžnu Rohanovou a den ze dne s přátelskou netrpělivostí očekával podobný sňatek; teď však vidí sám, že kníže smýšlí dvanáctkrát ušlechtileji než všichni ostatní "vespolek"! Neboť nejde ani za okázalostí, ani za bohatstvím, ba ani za poctami, nýbrž pouze - za pravdou! Sympatie vznešených osob jsou příliš dobře známy, a kníže stojí příliš vysoko svým vzděláním, aby nebyl vznešenou osobností, celkem vzato! "Leč lůza a všelijaká pakáž soudí jinak.

U kulečníků, všude je plno křiku a žvástů o nastávající události.

Slyšel jsem, že dokonce hodlají pod okny uspořádat 'zastaveníčko', a to takříkajíc v první noci! Kdybyste, kníže, potřeboval pistoli poctivého muže, jsem ochoten vyměnit půl tuctu šlechetných výstřelů předtím, než ráno vstanete ze svatebního lože." Radil též, z obavy před přílišným návalem žíznivých, aby byla na dvůr přivezena požární stříkačka; Lebeděv však byl proti tomu: "Kvůli požární stříkačce by mi roznesli dům na kusy."

"Ten Lebeděv proti vám intrikuje, kníže, dejte si říci! Chtěl vás dát pod kuratelu, můžete si to představit, se vším všudy, i s vaší svobodnou vůlí i s vašimi penězi, tudíž s obojím, co nás jednoho každého odlišuje od čtvernožců! Slyšel jsem to z nejhodnověrnějších úst! Je to svatosvatá pravda!"

Kníže si vzpomněl, že už také cosi podobného zaslechl, ale nevěnoval tomu pozornost. Tak se nyní jen zasmál a rázem na to zapomněl. Lebeděv se tou myšlenkou opravdu jistou dobu zabýval; plány tohoto člověka obvykle vznikaly na podkladě jakéhosi vnuknutí a přehnanou horlivostí se pak klikatily, rozvětvovaly od výchozího bodu na všechny strany; proto také míval v životě málo úspěchu. Když pak, téměř ve svatební den, přišel zkroušeně ke knížeti (podle svého ustáleného zvyku se vždycky chodíval kát k těm, proti nimž snul pletichy, zvláště když se mu nevydařily), prohlásil mu o sobě, že je rozený Talleyrand a neznámo proč zůstal jen Lebeděvem. Potom mu vyložil celý svůj plán, čímž knížete nesmírně zaujal. Začal prý tím, že napřed hledal ochranu význačných osob, o něž by se v případě potřeby mohl opřít, a navštívil za tím účelem generála. Ivan Fjodorovič byl zaražen a prohlásil, že "ač přeje mladému muži všechno dobré, nesluší se pro něho, byť by ho tuze rád zachránil, aby se této věci zúčastnil". Lizaveta Prokofjevna ho nechtěla ani slyšet, ani vidět; Jevgenij Pavlovič a kníže Š. jen mávli rukou. Lebeděv se však nedal odbýt a radil se s jistým obratným právníkem, váženým starým pánem, svým dobrým přítelem a takřka dobrodincem, který usoudil, že věc je snadno proveditelná, jen kdyby se našli kompetentní svědci duševní poruchy a naprosté pomatenosti; hlavně že je nutno se opřít o blahovůli význačných osob. Lebeděv se ani teď nedal odradit a jednou přivedl ke knížeti dokonce lékaře, letního hosta, také ctihodného starce s řádem svaté Anny na krku, aby tak říkajíc ohledal na místě terén, poznal knížete a zatím neoficiálně, jen čistě přátelsky o něm podal úsudek. Kníže se pamatoval na lékařovu návštěvu a vzpomínal si rovněž, že již den předtím se mu Lebeděv pokoušel namluvit, že je churav. Když kníže rozhodně odmítl lékařskou pomoc, přišel náhle s lékařem pod záminkou, že jdou právě oba od pana Těrenťjeva, kterému je velmi zle, a že lékař by rád knížeti o nemocném cosi sdělil. Kníže pochválil Lebeděva a přijal lékaře neobyčejně vlídně. Hned se rozhovořil o nemocném Ippolitovi. Lékař požádal knížete, aby mu podrobně vyložil tehdejší sebevražedný výstup, a kníže ho úplně strhl svým líčením a výkladem oné příhody. V řeči se dostali na petrohradské podnebí, na nemoc knížete, na Švýcarsko, na Schneidera. Výkladem Schneiderova léčebného systému a různými příběhy vzbudil kníže v lékaři takový zájem, že u něho proseděl dvě hodiny; přitom kouřil jeho

výtečné doutníky a Lebeděv dal přinést výborný likér, který jim podala Věra; tu lékař, člověk ženatý a otec rodiny, začal dělat Věře takové poklony, že vzbudil její značnou nelibost. Rozloučili se jako přátelé. Když lékař vyšel od knížete, podotkl k Lebeděvovi, že kdyby se všichni takoví lidé měli dostávat pod kuratelu, kdopak by vlastně měl dělat opatrovníky? Na tragický Lebeděvův výklad kvapem se blížící události potřásl lékař šibalsky a potměšile hlavou a nakonec prohlásil, že nemluvě o tom, že "bývají všelijaké sňatky" a že "ona svůdná osůbka, pokud alespoň slyšel, vlastní kromě neslýchané krásy, což samo o sobě může okouzlit zámožného člověka, také slušnou hotovost od Tockého a Rogožina, i perly, brilianty, přehozy, nábytek, a tudíž prý milý kníže touto volbou nikterak neprojevil nějakou zvláštní nápadnou hloupost, nýbrž naopak bystrý společenský ostrovtip a praktickou vypočítavost, což tedy vede k závěru opačnému a pro knížete docela lichotivému..." Tato myšlenka ohromila Lebeděva, proto další kroky již nepodnikal, "a teď", dodal ke knížeti, "teď již ode mne neuvidíte nic než oddanost až za hrob, proto také přicházím".

V těchto posledních dnech rozptyloval knížete také Ippolit, který pro něho velmi často posílal. Bydleli nedaleko, v malém domku; mladší děti, Ippolitův bratr a sestra, radovali se z pobytu na venkově aspoň proto, že mohli před nemocným uniknout do zahrady; jenom chuděra kapitánová mu byla úplně vydána na milost a nemilost a stala se obětí jeho rozmarů. Kníže je musel denně udobřovat a smiřovat; nemocný ho dále nazýval svou "chůvou" a zároveň jako by jím maličko pohrdal pro jeho smírčí roli.

Nesmírně žehral na Kolju, protože k němu téměř nechodil, jelikož se nejdřív věnoval umírajícímu otci a později ovdovělé matce.

Nakonec si zvolil za terč svých posměšků nastávající sňatek knížete s Nastasjou Filippovnou a došel tak daleko, že knížete urazil a vyvedl z míry, takže i on ho přestal navštěvovat. Za dva dny se ráno přišourala kapitánová a s pláčem prosila knížete, aby k nim laskavě zašel, jinak ji tamten utrápí k smrti. Dodala, že Ippolit chce knížeti prozradit nějaké velké tajemství. A kníže šel. Ippolit toužil po smíru, rozplakal se a po pláči se ovšem ještě víc rozzlobil, jenže se bál svou zlost projevit. Dařilo se mu velmi špatně a bylo vidět, že podle všeho brzy zemře.

Tajemství neprozradil žádné, jenom knížete úpěnlivě prosil, zalykaje se vzrušením (snad předstíraným), aby "se vyvaroval Rogožina". "Je to člověk, který se svého nevzdá; ten, kníže, není jako my, ten, když něco chce, půjde i přes mrtvoly..." a tak dál, a tak dál. Kníže se začal vyptávat podrobněji, rád by se dověděl nějaká fakta, ale Ippolit mohl vyrukovat pouze se svými osobními dojmy a pocity. K jeho nesmírnému uspokojení to dopadlo tak, že nakonec knížete strašně vyděsil. Zpočátku kníže nechtěl odpovídat na některé jeho zvláštní otázky a jen se usmíval na jeho rady, aby "utekli třebas i do ciziny, ruští kněží jsou všude, sňatek se dá uzavřít i tam". Nakonec se však Ippolit vytasil s touto myšlenkou: "Přece se bojím jen o Aglaju; Rogožin ví, jak ji milujete; láska za lásku; vzal jste mu Nastasju Filippovnu, on zabije Aglaju Ivanovnu, a ačkoli teď není vaše, přece jen vám bude těžko, nemám pravdu?" Dosáhl svého, kníže od něho odešel všecek nesvůj.

Tyto výstrahy před Rogožinem přišly již v předvečer svatby. Onoho večera, den před oddavkami, sešel se kníže i s Nastasjou Filippovnou; ale Nastasja Filippovna ho nedovedla uklidnit, ba naopak v poslední době neustále zvyšovala jeho nepokoj. Dříve, to jest před několika dny, vynakládala při schůzkách s ním všemožné úsilí, aby ho rozveselila, a strašně se bála jeho smutného vzhledu; dokonce se pokoušela mu zpívat; nejčastěji mu vyprávěla všechny směšné příhody, na které se mohla rozpomenout. Kníže zpravidla předstíral, že se velmi dobře baví, ba občas se opravdu bavil oslnivou duchaplností a procítěností jejího

vyprávění, když se někdy dala unést, a dávala se unést často. Když potom viděla, že se kníže směje jejímu vyprávění, upadla do nadšení a bývala na sebe pyšná. Teď však byla téměř s každou hodinou smutnější a zamyšlenější. Kníže měl o Nastasje Filippovně ustálený názor, jinak by mu teď mnohé u ní muselo připadat záhadné a nepochopitelné. Avšak upřímně věřil, že se tato žena může ještě vzkřísit k novému životu. Mluvil naprostou pravdu, když řekl Jevgeniji Pavloviči, že ji má upřímně a z celé duše rád, a jeho cit k ní byl skutečně jakousi náklonností k ubohému nemocnému dítěti, které bychom těžko, či vlastně vůbec nemohli ponechat sobě samému. Nikomu nevysvětloval své city k ní, ba nerad o tom vůbec hovořil, raději se podobným tématům vyhýbal; s ní pak nikdy, i když byli spolu o samotě, nerozbírali "city", jako by se o tom předem domluvili. Jejich obvykle veselého a živého hovoru se mohl zúčastnit kdokoli. Darja Alexejevna později vyprávěla, že celou tu dobu jí pohled na ně působil radost a potěšení.

Avšak tento názor na duševní a rozumový stav Nastasji Filippovny částečně knížeti ušetřil i četné jiné rozpaky. Byla to dnes naprosto jiná žena, než jakou znal před třemi měsíci. Teď se například už vůbec nezamýšlel nad tím, proč mu tenkrát před svatbou utekla s pláčem, proklínáním a výčitkami, a dnes sama naléhá na svatbu co nejkvapnější. Už se tedy neobává jako tehdy, že mě tím sňatkem udělá nešťastným, myslil si kníže. Taková rychle získaná sebedůvěra nemohla v ní podle jeho soudu vzniknout přirozeným způsobem. Nemohla být ani výplodem její nenávisti k Aglaje; Nastasja Filippovna byla schopna hlubšího cítění. Snad ne tedy ze strachu před tím, co ji čeká s Rogožinem? Zkrátka mohly se na tom podílet všechny tyto příčiny a mnoho jiných.

Knížeti však bylo naprosto jasné, že tu jde hlavně o to, co tušil už dávno, že její ubohá chorá duše prostě podlehla. Ač ho toto všechno do jisté míry zprošťovalo obav, nemohlo mu to po celou tu dobu dopřát ani oddech, ani klid. Občas jako by se snažil vůbec na nic nemyslet. Na svůj sňatek se snad doopravdy díval jako na jakousi nedůležitou formalitu a svého vlastního osudu si cenil velmi málo. Když ho někdo zrazoval nebo mu domlouval, jako například onehdy Jevgenij Pavlovič, vůbec nevěděl, co odpovědět, a cítil se k podobným hovorům zcela nepovolaný, proto se jim raději vyhýbal.

Ostatně mu neušlo, že Nastasja Filippovna velmi dobře viděla a chápala, čím mu byla Aglaja. Nemluvila o tom sice, ale viděl její "tvář", když ho někdy dříve zastihla, jak se chystá k Jepančinovým. Po jejich odjezdu se celá rozzářila. I když byl dosti nevšímavý a nedovtipný, přece ho začínala znepokojovat myšlenka, že by se Nastasja Filippovna mohla odhodlat k nějakému skandálu, aby Aglaju vyštvala z Pavlovska. Rozruch a řeči kolem její svatby, šířící se po všech vilách, podporovala z části i sama, aby pozlobila soupeřku. Protože bylo nesnadné potkat venku Jepančinovi, usadila jednou knížete do kočáru a nařídila kočímu, aby jel těsně kolem jejich vily. Pro knížete to bylo strašné překvapení; jako obvykle se vzpamatoval, teprve když už se nedalo nic změnit a kočár projížděl přímo kolem jejich oken. Neřekl ani slovo, ale byl potom dva dny nemocen. Nastasja Filippovna již svůj pokus neopakovala. Poslední dny před svatbou bývala silně zádumčivá, ale nakonec svůj smutek vždycky překonala a projevovala zase veselost, ale nějak tišší, ne již tak hlučnou a šťastnou jako dříve, jako ještě nedávno. Kníže zdvojnásobil svou pozornost. Bylo zajímavé, že teď s ním nikdy nemluvila o Rogožinovi. Jenom jednou, ani ne pět dní před svatbou, pro něho najednou vzkázala Darja Alexejevna, aby okamžitě přišel, protože s Nastasjou Filippovnou prý je velmi zle. Našel ji ve stavu podobném pravému šílenství: Vykřikovala, třásla se, tvrdila, že se Rogožin schoval u nich v zahradě, že ho právě viděla, že ji v noci zabije... zavraždí! Celý den se nemohla uklidnit. Ale téhož dne večer zašel kníže na okamžik k Ippolitovi a kapitánová, která se právě vrátila z města, kde vyřizovala různé pochůzky, vyprávěla, že ji tam v bytě navštívil Rogožin

a vyptával se na Pavlovsk. Na otázku knížete, kdy u ní byl Rogožin, udala téměř přesně hodinu, kdy ho dnes ve svém sadu měla vidět Nastasja Filippovna. Věc se vysvětlila jako prostý přelud; Nastasja Filippovna sama zašla ke kapitánové vyptat se na podrobnosti, a to ji nesmírně uklidnilo.

V předvečer svatby zanechal kníže Nastasju Filippovnu velmi vzrušenou; z Petrohradu došly od švadleny zítřejší svatební šaty, čelenka a tak dál. Kníže ani nečekal, že ji svatební úbor tak velice vzruší; sám všechno chválil a jeho pochvaly ji ještě víc blažily. Přece však se podřekla. Slyšela, že v městě zavládlo pohoršení a že nějací výtržníci skutečně hodlají uspořádat "zastaveníčko" s hudbou a snad i s nějakými verši, složenými pro tuto příležitost, což prý ostatní společnost téměř schvaluje. A právě proto toužila před nimi ještě výš vztyčit hlavu, omráčit všechny svou elegancí a nádhernou toaletou - "jen ať si pak troufnou pokřikovat!" Již při pouhém pomyšlení jí blýskaly oči.

Měla ještě jedno tajné přání, ale nahlas je neřekla. Snila o tom, že Aglaja, nebo aspoň nějaký její posel, bude také na zapřenou mezi diváky v kostele, bude se dívat, a potají se na to připravovala. Rozloučila se s knížetem úplně zabrána do těchto myšlenek asi v jedenáct hodin večer; neodbila však ještě ani půlnoc, když přiběhl ke knížeti posel od Darji Alexejevny, "aby honem přišel, že je velmi zle". Kníže zastal nevěstu zamčenou v ložnici, v slzách, v zoufalství, v křečovitých vzlycích; dlouho neposlouchala, co jí říkali zavřenými dveřmi, posléze odemkla, vpustila pouze knížete, zamkla za ním a padla před ním na kolena.

Tak to aspoň později vyprávěla Darja Alexejevna, které se přece jen podařilo něco zahlédnout.

"Co to dělám! Co to dělám! Co to s tebou dělám!" volala a křečovitě mu objímala nohy.

Kníže s ní strávil celou hodinu; nevíme, o čem spolu mluvili.

Darja Alexejevna vyprávěla, že se za hodinu rozloučili uklidněni a šťastni. Kníže k nim oné noci ještě jednou poslal s dotazem a dozvěděl se, že již usnula. Ráno, ještě než se probudila, přišli k Darje Alexejevně další dva poslové od knížete; teprve po třetím došel knížeti vzkaz, že "okolo Nastasji Filippovny je teď celý houf švadlen a kadeřníků z Petrohradu, že po včerejší náladě není ani stopy, že je zaneprázdněna strojením tak, jak jen může být zaneprázdněna podobná krasavice jdoucí k oltáři, a že zrovna teď, v tomto okamžiku, mají veledůležitou poradu o tom, které z briliantů si má vzít a jak je rozmístit". Kníže se úplně uklidnil.

Další průběh této svatby líčili spolehliví svědci patrně zcela správně: Oddavky byly určeny na osm hodin večer. Nastasja Filippovna byla hotova již v sedm. Od šesti hodin se začaly zvolna shromažďovat kolem Lebeděvovy vily, zvlášť však před domem Darji Alexandrovny zástupy zvědavců; od sedmi se začal plnit také kostel. Věra Lebeděvová a Kolja se hrozně strachovali o knížete, měli však doma plno práce; pečovali o svatební pohoštění v bytě knížete.

Ostatně po oddavkách nebylo očekáváno mnoho hostů. Kromě osob, které se nevyhnutelně musely zúčastnit svatebního obřadu, pozval Lebeděv Pticynovi, Gaňu, lékaře s řádem svaté Anny na krku a Darju Alexejevnu. Když se kníže ptal Lebeděva, proč vlastně pozval lékaře, téměř docela cizího, odpověděl Lebeděv samolibě: "Jelikož má řád na krku, je to muž ctihodný, tudíž ke zvýšení lesku, prosím," čímž knížete rozesmál. Keller a Burdovskij, oba ve fraku a v rukavicích, se tvářili velmi způsobně; jenom Keller stále ještě působil knížeti a

ostatním přátelům maličko starost svou příliš otevřeně projevovanou bojovností; vrhal se na zvědavce, kteří se kupili před domem, s pohledy velmi nevraživými.

V půl osmé kníže konečně odjel v kočáře do kostela. Na tomto místě podotýkáme, že sám nechtěl opomenout ani jeden vžitý zvyk a obyčej; všechno se dělalo veřejně, otevřeně a "jak se sluší".

Když kníže v kostele, veden Kellerem, jenž vrhal vpravo i vlevo výhrůžné pohledy, jakžtakž prošel zástupem za nepřetržitého šepotu a poznámek z řad přítomných, skryl se na okamžik za oltářem a Keller se vypravil pro nevěstu; před domem Darji Alexejevny však zastal dav nejen dvakrát či třikrát početnější, nýbrž dokonce snad i mnohem nevázanější než před domem knížete.

Když přestupoval práh, zaslechl tak hlasitě vykřikované poznámky, že se již nemohl udržet a obrátil se čelem k davu, hodlaje pronést případnou řeč. Naštěstí ho zadrželi Burdovskij s Darjou Alexejevnou, která vyběhla z domu; chopili se ho a násilím odvlekli dovnitř. Keller byl rozlícen a nutil ke spěchu. Nastasja Filippovna vstala, pohlédla naposled od zrcadla a s "nuceným úsměvem", jak později Keller vyprávěl, podotkla, že je "bledá jako mrtvola", zbožně se poklonila před svatým obrazem a vyšla na zápraží. Jak jen se objevila, přivítalo ji hlučení davu. V první chvíli se sice ozýval smích, potlesk, bezmála hvízdání; brzy však bylo slyšet i jiné hlasy: "To je krasavice!" vykřikovali v davu.

"Není první ani poslední!"

"Svatba všechno přikryje, hlupáci!"

"Ne, taková kráska se hned tak nenajde, sláva jí!" křičeli z prvních řad.

"Kněžna! Za takovou kněžnu bych i duši dal!" volal jakýsi písař.

"Noc se mnou - za život!"

Nastasja Filippovna vskutku vyšla bledá jako křída; ale její velké černé oči zářily na dav jako žhavé uhlíky a lidé tomuto pohledu neodolali a rozhořčení přešlo v nadšené volání. Již se otevřela dvířka kočáru, již nabízel Keller nevěstě rámě, když najednou vykřikla a vrhla se přímo ze zápraží mezi lidi. Všichni její průvodci oněměli zděšením, dav se před ní rozestoupil a pět šest kroků před zápražím se náhle vynořil Rogožin. Právě jeho pohled zachytila v davu Nastasja Filippovna. Doběhla k němu jako bez smyslů a chytila ho za obě ruce: "Zachraň mě! Odvez mě! Kam chceš, ihned!"

Rogožin ji téměř zvedl do náruče a div ji nenesl ke kočáru. Potom v mžiku vytáhl z peněženky storublovou bankovku a dal jí kočímu: "Na nádraží! A když stihneš vlak, dostaneš ještě stovku!"

Naskočil do kočáru za Nastasjou Filippovnou a zabouchl dvířka.

Kočí neváhal ani okamžik a šlehl do koní. Keller později všechno sváděl na nenadálost: "Ještě okamžik a byl bych se vzpamatoval a nedopustil to!" prohlašoval, když vykládal o této příhodě. Hrnul se s Burdovským k jinému kočáru, který se tam namanul, a chtěl se pustit do pronásledování, ale již cestou uvážil, že "je každopádně pozdě! Násilím ji nevrátíš!"

"Kníže by ani nechtěl!" usoudil zdrcený Burdovskij.

Rogožin s Nastasjou Filippovnou však dojeli na nádraží včas. Když přebíhal z kočáru do vlaku, zadržel ještě Rogožin jakési kolemjdoucí děvče v obnošené, ale slušné tmavé pláštěnce, s hedvábným šátkem přehozeným přes hlavu.

"Chcete padesát rublů za tu pláštěnku!" podal náhle dívce peníze.

Než se vzpamatovala z údivu, než pochopila, oč jde, vstrčil jí do ruky padesátirublovou bankovku, stáhl z ní pláštěnku i šátek a přehodil všechno přes ramena a hlavu Nastasje Filippovně. Její přepychové svatební roucho bylo příliš okázalé a budilo by ve vlaku velkou pozornost, a tak dívka se až později dovtípila, proč ji tak marnotratně přeplatil její staré bezcenné hadříky.

Zvěst o události pronikla do kostela s nesmírnou rychlostí. Když se Keller vracel ke knížeti, zahrnovalo ho množství docela neznámých lidí otázkami. Mluvili hlasitě, pokyvovali hlavami, dokonce se i smáli; nikdo z kostela nevycházel, všichni čekali, jak přijme zprávu ženich. Ten zbledl, ale vyslechl novinku tiše a sotva slyšitelně pronesl: "Obával jsem se, ale přece jen jsem nepředvídal toto...," a po chvíli dodal: "Ostatně v jejím stavu... je to naprosto přirozené." Tuto odpověď označil později i sám Keller za "bezpříkladnou filozofii". Kníže vyšel z kostela napohled klidný a bodrý; tak to aspoň mnozí usoudili a později také líčili. Zdálo se, že by se velmi rád dostal domů a co nejdřív zůstal o samotě; to mu však nedopřáli. Hned za ním vešlo do pokoje několik pozvaných hostů, mezi nimi Pticyn, Gavrila Ardalionovič a také lékař, který rovněž nemínil odejít. Mimoto byl celý dům doslova obležen nepovolanými zvědavci. Již z terasy zaslechl kníže, jak se Keller a Lebeděv pustili do ostré hádky s nějakými naprosto cizími, ale napohled dosti ctihodnými lidmi, kteří se stůj co stůj dobývali na terasu. Přistoupil k rozvaděným, vyptal se oč jde, napřed zdvořile odstranil Lebeděva a Kellera, potom laskavě oslovil jakéhosi statného šedivého pána, který stál na schodech v čele několika jiných zájemců a pozval ho, aby ho poctil svou návštěvou. Pán projevil jistou rozpačitost, ale šel dál. Několik ostatních ho následovalo. V celém zástupu se našlo asi sedm či osm návštěvníků, kteří se odhodlali vejít a snažili se počínat si co možná nenuceně; další samozvaní hosté se již nevyskytli a z davu záhy začali vetřelce odsuzovat. Novým příchozím nabídli židle, rozproudil se hovor, podával se čaj a všechno se dělo k jistému údivu samozvaných hostů neobyčejně slušně a skromně. Nechybělo ovšem několik pokusů dát hovoru veselejší ráz a dostat jej do "patřičných" kolejí; padlo několik neskromných otázek a "odvážných" poznámek. Kníže všem odpovídal tak prostě a vlídně a zároveň s takovou důstojností a s takovou důvěrou ve slušnost svých hostů, že neskromné otázky ustaly jaksi samy sebou.

Pozvolna se hovor stával téměř vážný. Jakýsi pán, jenž se dostal ke slovu, začal najednou nesmírně rozhorleně ujišťovat, že ať se děje co se děje, on svůj statek neprodá, že naopak bude vyčkávat, až se dočká, a že nemovitost je lepší než hotové peníze. "V tom, veleváženi, spočívá můj hospodářský systém, tak je to, prosím."

Jelikož se obracel ke knížeti, kníže ho vřele pochválil, přestože mu Lebeděv šeptal, že onen pán nemá ani zlámanou grešli a nikdy žádný majetek nevlastnil. Tak uplynula asi hodina, hosté vypili čaj a po čaji jim vesměs bylo trapné sedět ještě déle. Lékař a šedovlasý pán se s knížetem srdečně rozloučili; také všichni ostatní se loučili vřele a hlučně. Pronášela se přání asi v tom smyslu, že "není proč věšet hlavu a možná je tak lépe" a podobně.

Vyskytly se ovšem i pokusy žádat o šampaňské, ale starší hosté okřikli mladší. Když všichni odešli, naklonil se Keller k Lebeděvovi a řekl mu: "My dva bychom vyvolali hádku, porvali se, utržili si ostudu, přivolali policii, a on si tuhle získal nové přátele a ještě jaké, já je znám". Lebeděv, který už měl "nakoupeno", vzdychl a prohlásil: "Před velemudrci a rozumnými utajil a dítkám zjevil, to už jsem říkával dříve, teď však dodávám, že i samo dítko Hospodin před zkázou ochránil, on a všichni jeho svatí."

Kolem půl jedenácté konečně knížete nechali o samotě; bolela ho hlava; poslední odešel Kolja, který mu pomohl převléknout se ze svatebního oděvu do domácích šatů. Rozloučili se vřele. Kolja se již k události nevracel, ale sliboval, že přijde zítra co nejdříve. Později dosvědčil, že se mu při onom posledním loučení kníže vůbec o ničem nezmínil, že tedy tajil své úmysly i před ním. Zanedlouho nezůstal v celém domě téměř nikdo. Burdovskij odešel k Ippolitovi a Keller s Lebeděvem kamsi zmizeli. Pouze Věra Lebeděvová se ještě jistou dobu zdržovala v pokojích, uváděla je ze slavnostního vzhledu do obvyklého pořádku. Před odchodem nahlédla ke knížeti. Seděl u stolu, opřen oběma lokty o stůl, tvář zakrytou dlaněmi. Tiše k němu přistoupila a dotkla se jeho ramene. Kníže se na ni nechápavě podíval a okamžik jako by se na cosi rozpomínal. Jakmile se však rozpomněl a všechno si uvědomil, zmocnilo se ho nesmírné vzrušení. Skončilo to zvláštní a vřelou prosbou, aby zítra ráno, k prvnímu vlaku, v sedm hodin zaklepala Věra na dveře jeho pokoje. Věra slíbila. Kníže ji začal naléhavě prosit, aby to nikomu neříkala; slíbila mu i to. Potom, když už konečně otevřela dveře, aby odešla, zastavil ji kníže potřetí, vzal ji za ruce a políbil je, potom ji několikrát políbil na čelo a s jakýmsi "neobvyklým" výrazem řekl: "Zítra nashledanou". Tak to alespoň Věra později líčila. Opouštěla ho s velikými obavami. Když na něho ráno po sedmé hodině podle úmluvy zaklepala a oznámila mu, že vlak do Petrohradu odjíždí za čtvrt hodiny, poněkud se uklidnila. Zdálo se jí, že otevřel naprosto svěží, dokonce s úsměvem. Na noc se téměř nesvlékl, ale přece spal. Soudil, že se vrátí ještě týž den. Zřejmě pokládal za nutné a vhodné jedině jí sdělit v tuto chvíli, že odjíždí z města.

XI

Za hodinu byl kníže v Petrohradě a před desátou zvonil u Rogožina. Vešel hlavním vchodem a dlouho mu neotvírali. Nakonec se otevřely dveře příbytku staré Rogožinové a vyhlédla stařičká upravená služka.

"Parfen Semjonovič není doma," ohlásila mu ve dveřích.

"Koho hledáte?"

"Parfena Semjonoviče."

"Není doma, prosím."

Služka si prohlížela knížete s velkou zvědavostí.

"Mohla byste mi alespoň říci, zda přenocoval doma? A... zda se včera vrátil sám?"

Prohlížela si ho dál, ale neodpovídala.

"Nebyla tu s ním včera večer... večer... Nastasja Filippovna?"

"A dovolte, abych se zeptala, kdo ráčíte být?"

"Kníže Lev Nikolajevič Myškin, známe se velmi dobře."

"Není doma, prosím."

Služka sklopila oči.

"A Nastasja Filippovna?"

"Nic o tom nevím, prosím."

"Okamžik, okamžik! Kdy se vrátí?"

"Ani to nevím, prosím."

Dveře se zavřely.

Kníže se rozhodl přijít za hodinu. Když nahlédl do dvora, zastal tam podomka.

"Je Parfen Semjonovič doma?"

"Je doma, prosím."

"Ale jak to, řekli mi přece zrovna, že není."

"U něho vám to řekli?"

"Ne, služka jeho maminky, a když jsem zvonil u Parfena Semjonoviče, nikdo neotevřel."

"Třebas už odešel," usoudil podomek, "nikdy nic nehlásí. Občas si vezme sebou i klíč a pokoje jsou zamčeny někdy i tři dny."

"Víš určitě, že byl včera doma?"

"Byl. Někdy vejde hlavním vchodem, to ho ani nevidím."

"A nebyla s ním včera Nastasja Filippovna?"

"To nevím, prosím. Neráčí nás často navštěvovat; kdyby přišla, asi bych to věděl, prosím."

Kníže vyšel a chvíli zamyšleně přecházel po chodníku. Okna Rogožinových pokojů byla všechna zavřena, okna bytu jeho matky byla téměř všechna dokořán; den byl jasný a parný. Kníže přešel ulici na protější chodník a zastavil se, aby se znovu podíval do oken; nejenže byla zavřena, ale téměř všude byly spuštěny bílé závěsy.

Okamžik stál, a podivná věc, najednou se mu zdálo, že se okraj jednoho závěsu nadzvedl a mihla se tam tvář Rogožina, mihla a vzápětí zmizela. Počkal ještě chvíli a už byl rozhodnut jít a opět zazvonit, ale rozhodl se odložit to o hodinu: Kdožví, snad se mi to jen zdálo...

Spěchal teď především do ulice Izmajlovského pluku, kde bydlela do nedávna Nastasja Filippovna. Věděl, že když se na jeho prosbu před třemi týdny odstěhovala z Pavlovska, ubytovala se v ulici Izmajlovského pluku u své bývalé dobré známé, ctihodné vdovy po učiteli, obdařené četným potomstvem, která pronajímala pěkně zařízený byt a tím se vlastně živila. Nejspíš si Nastasja Filippovna při svém posledním odjezdu do Pavlovska byt ještě ponechala a se vší pravděpodobností tam na dnešek přenocovala, jestliže ji tam ovšem včera večer Rogožin zavedl. Kníže si vzal drožku. Cestou mu napadlo, že tím měl vlastně začít, protože lze sotva věřit, že by v noci jela rovnou k Rogožinovi. Vtom si vzpomněl i na slova podomka, že Nastasja Filippovna přicházela zřídka. Jestliže i jindy chodívala zřídka, proč by se u něho ubytovala zrovna teď! Utěšuje se podobnými myšlenkami, dorazil kníže nakonec do ulice Izmajlovského pluku víc mrtvý než živý.

K jeho naprostému úžasu v domácnosti učitele nejenže včera ani dnes o Nastasje Filippovně neslyšeli, ale všichni se na něho vyběhli podívat jako na zázrak. Celé početné potomstvo paní učitelové - vesměs děvčátka jako stupínky od sedmi do patnácti let - se vystrojilo za matkou a obklopilo ho, ústa dokořán. Za nimi vyšla jejich hubená, žlutá teta v černém šátku a naposled se objevila i babička, prastará stařenka v brýlích. Paní učitelová ho naléhavě vybízela, aby šel dál a posadil se; kníže ji poslechl. Okamžitě uhodl, že bezpečně vědí, kdo je, i že včera měl mít svatbu, a že všechny hoří touhou dozvědět se něco o svatbě i o té podivné věci, že on se teď jich ptá na tu, která by přece v této chvíli měla být s ním v Pavlovsku, ale že se ostýchají z útlocitu. Stručnými větami uspokojil jejich zvědavost, pokud se týkalo svatby. Následovaly vzdechy a výkřiky údivu, takže mu nezbylo než povědět i všechno ostatní, ovšem jen v hlavních rysech. Nakonec se sněm velemoudrých a rozrušených dam usnesl, že se kníže musí rozhodně a především dozvonit na Rogožina a na všechno se vyptat. Kdyby nebyl doma, o čemž se musí s určitostí přesvědčit, nebo kdyby odmítl vysvětlení, pak ať kníže zajde do ulice Semjonovského pluku ke známé Nastasji Filippovny, německé dámě, která tam bydlí s matkou; možná že Nastasja Filippovna ve svém rozčilení a snaze se ukrýt přenocovala u nich. Kníže vstal dočista zdrcený. Později dámy vyprávěly, že "strašlivě zbledl". Skutečně se mu téměř podlamovaly nohy. Nakonec z hlučné směsice hlasů vyrozumněl, že se ptají na jeho adresu ve městě. Protože žádnou neměl, poradily mu, aby se ubytoval v nějakém hotelu. Kníže jim po krátké úvaze dal adresu dřívějšího hotelu, onoho, kde před pěti týdny dostal záchvat. Potom se znovu vypravil k Rogožinovi. Tentokrát mu však neotevřeli nejen u Rogožina, ale i dveře do bytu jeho matky zůstaly zavřené. Kníže šel dolů za podomkem a s námahou ho vyhledal na dvoře; ten byl čímsi zaměstnán a odpovídal na půl úst a sotva se na knížete podíval; přece však jasně prohlásil, že Parfen Semjonovič odešel časně zrána, odjel do Pavlovska a dnes už doma nebude.

"Počkám, snad se k večeru vrátí?"

"Možná že se nevrátí ani za týden, kdoví."

"Ale nocoval tu přece?"

"To tedy jo..."

Všechno to bylo podezřelé a nekalé. Podomek mohl mezitím docela dobře dostat nové pokyny; prve byl málem upovídaný, a teď se prostě odvrací. Kníže se rozhodl, že se tu asi za dvě hodiny znovu zastaví, a bude-li třeba, vyčká před domem, teď však ještě skládal naděje v Němku, a proto se rozjel do ulice Semjonovského pluku.

Tam mu však ani neporozuměli. Z několika letmých poznámek se mohl dokonce dovtípit, že se krásná Němka asi před čtrnácti dny s Nastasjou Filippovnou poškorpila, takže o ní po všechny tyto dny ani neslyšela, a teď dávala usilovně najevo, že se o ni vůbec nezajímá, "ani kdyby si měla vzít všechna knížata na světě".

Kníže chvatně odešel. Mezi jiným mu napadlo, že snad odjela jako tenkrát do Moskvy a Rogožin ovšem za ní nebo možná i s ní.

Kdybych jen našel aspoň nějakou stopu! Vzpomněl si však, že se musí ubytovat v hotelu, a pospíšil do Litějné; tam mu hned dali pokoj. Číšník se ho ptal, nepřeje-li si něco k jídlu; roztržitě přisvědčil, ale když se vzpamatoval, velmi si zazlíval, že se zdržel s jídlem o celou půlhodinu; teprve později pochopil, že mu nic nebránilo, aby jídlo nejedl a odešel. V dusné, špatně osvětlené chodbě ho přepadl zvláštní pocit, který se mučivě snažil na sebe vzít podobu nějaké myšlenky; marně se však kníže dohadoval o podstatě této nové, vtíravé myšlenky. Nakonec docela nesvůj vyšel z hotelu; hlava se mu točila, ale - kam má jet?

Opět pospíšil k Rogožinovi.

Rogožin se ještě nevrátil, na zvonění nikdo nereagoval. Zazvonil tedy u stařenky Rogožinové; otevřeli mu a také prohlásili, že Parfen Semjonovič není doma a vrátí se možná až za tři dny.

Knížete mátlo, že si ho prohlíželi s onou bázlivou zvědavostí jako předtím. Tentokrát už podomka vůbec nezastihl. Opět přešel na protější chodník, díval se do oken a chodil v nesnesitelném parnu asi půl hodiny, snad i déle; tentokrát se nic nepohnulo, okna byla dál zavřená, bílé závěsy visely nehybně. Pevně usoudil, že se mu to předtím jistě jen zdálo, neboť okna byla tak špinavá a dávno nemytá, že kdyby se jimi skutečně někdo díval, těžko by něco viděl. Potěšen touto myšlenkou rozjel se opět do ulice Izmajlovského pluku k paní učitelové.

Tam ho již čekali. Učitelová byla již na třech či čtyřech místech, ba zajela i k Rogožinovi; nikde ani vidu ani slechu.

Kníže ji mlčky vyslechl, vešel do pokoje, usedl na pohovku a díval se na všechny, jako by nevnímal, co mu povídají. Podivná věc. Chvílemi byl neobyčejně pozorný, chvílemi zas velmi roztržitý. Celá rodina později prohlašovala, že si toho dne vedl "navýsost podivně", takže "se to snad již tehdy začalo projevovat". Nakonec vstal a poprosil, aby mu ukázali byt Nastasji Filippovny. Byly to dvě velké, světlé, prostorné místnosti, velmi slušně zařízené a patrně dosti drahé. Později dámy svorně vyprávěly, že si kníže v pokojích prohlížel každou věc, a když na stolku uviděl rozevřenou knihu z veřejné knihovny, francouzský román Paní Bovaryové, zahnul stránku, kde kniha byla rozevřena, požádal o dovolení, aby si ji směl odnést, a nedbaje námitek, že je vypůjčena, hned si ji vložil do kapsy. Usedl u otevřeného okna, a když uviděl karetní stolek popsaný křídou, zeptal se, kdo tam hrál. Vyprávěly mu, že Nastasja Filippovna každý večer hrávala s Rogožinem preferans, whist, mlýnek, poker, zkrátka všechny hry, a že s touto zábavou začali teprve v poslední době, když se Nastasja Filippovna přestěhovala z Pavlovska do Petrohradu, protože si stýskala, že se nudí a že Rogožin celé večery sedí mlčky a neumí se o ničem bavit, a často plakala. Tu náhle příští večer vytáhl Rogožin z kapsy karty,Nastasja Filippovna se rozesmála a dali se do hry. Kníže se zeptal, kde jsou karty, s nimž hráli. Ale karty tam nebyly Rogožin je vždycky nosil v kapse, denně novou hru, a zas si je bral s sebou.

Dámy mu doporučovaly, aby znovu zajel k Rogožinovi a znovu hodně silně zaklepal, ale ne hned, nýbrž až večer; snad se objeví. Paní učitelová se nabídla, že zatím před večerem zajede do Pavlovska k Darje Alexejevně, zda tam něco nevědí. Prosily knížete, aby k nim večer kolem desáté rozhodně přišel, že se domluví na zítřek. Přes všechno utěšování a povzbuzování přemohlo knížete hluboké zoufalství. V nevýslovném stesku došel pěšky do svého hotelu. Letní, zaprášený, dusný Petrohrad ho dusil jako můra; potloukal se mezi hrubými nebo opilými lidmi, bezmyšlenkovitě se jim díval do tváří, snad šel mnohem déle, než musel. Když vcházel do svého pokoje, byla již téměř tma. Rozhodl se, že si trochu odpočine a potom se znovu vydá za Rogožinem, jak mu radili; usedl na pohovku, opřel lokty o stůl a zamyslil se.

Bůhví jak dlouho takhle seděl a bůhví o čem přemýšlel. Mnohého se bál a bolestně a trapně si uvědomoval svou nekonečnou bázeň.

Vzpomněl si na Věru Lebeděvovou a potom ho napadlo, že by Lebeděv mohl o této věci již něco vědět, a jestli neví, rozhodně by všechno vyzvěděl snáze a lépe než on. Pak si vzpomněl na Ippolita a na to, že Rogožin k Ippolitovi jezdíval. Posléze si vzpomněl i na Rogožina, jak ho nedávno viděl při smutečních obřadech, potom v parku, potom - zde na chodbě, kde se tehdy skrýval v koutě a čekal na něho s nožem. Připomínal si jeho oči, které se na něho upíraly ze tmy. Zachvěl se, neboť si náhle uvědomil onu předešlou vtíravou myšlenku.

Jejím částečným obsahem bylo, že jestliže je Rogožin v Petrohradě, pak i kdyby se jistou dobu skrýval, přece jen nakonec určitě přijde k němu, ke knížeti, s dobrým či špatným úmyslem, jako tehdy. A kdyby Rogožin z jakési příčiny potřeboval přijít, nemohl by jinam než sem, na tuto chodbu. Jinou adresu nezná, může tedy snadno usoudit, že se kníže ubytoval v dřívějším hotelu; aspoň se pokusí ho tu vyhledat, bude-li ho naléhavě potřebovat. A kdoví, možná že ho bude opravdu naléhavě potřebovat.

Tak uvažoval a tato myšlenka se mu zdála nějak velmi správná.

Vůbec by si nemohl zodpovědět - kdyby se tím nápadem obíral hlouběji - proč by ho například Rogožin najednou tak potřeboval a proč vlastně není možné, aby se nakonec nesešli? Ale myšlenka to byla skličující. Jestliže se mu vede dobře, nepřijde, přemýšlel kníže dál, přijde spíš, jestliže mu dobře není, a jemu přece jistě dobře není...

Po této úvaze by ovšem měl očekávat Rogožina doma, v pokoji; ale jako by tam nemohl vydržet se svou novou myšlenkou, vyskočil, vzal klobouk a vyběhl. Na chodbě byla už skoro úplná tma. Co když se najednou vynoří tamhle z toho kouta a zastaví mě u schodů?

blesklo knížeti hlavou, když se blížil k známému místu. Ale nikdo se neobjevil. Sestoupil k vratům, vyšel na chodník, užasl nad hustým davem lidí, který se po západu slunce vyhrnul na ulici, jak tomu zpravidla bývá v Petrohradě v době prázdnin, a zamířil do Gorochové ulice. Asi padesát kroků od hotelu, na první křižovatce, dotkl se v davu kdosi jeho lokte a polohlasem mu řekl téměř do ucha: "Lve Nikolajeviči, pojď, kamaráde, se mnou, potřebuju tě."

Byl to Rogožin.

Podivná věc, kníže mu najednou pln radosti zajíkavě a udýchaně začal vyprávět, jak ho teď zrovna čekal na chodbě hotelu.

"Byl jsem tam," nečekaně odpověděl Rogožin, "pojďme."

Kníže se podivil jeho odpovědi, ale ne dřív než za dvě minuty, když si ji rozvážil. Jakmile ji však rozvážil, zalekl se a po očku pozoroval Rogožina. Rogožin šel již téměř o půl kroku napřed, díval se přímo před sebe, aniž si všímal kolemjdoucích uhýbal jim z cesty s podvědomou opatrností.

"Proč jsi za mnou nepřišel do pokoje... když jsem byl v hotelu?"

zeptal se kníže znenadání.

Rogožin se zastavil, podíval se na něho zamyšleně, a jako by otázku vůbec nevnímal, řekl: "Víš co, Lve Nikolajeviči, jdi tuhle rovnou až k domu, rozumíš? A já půjdu po druhé straně. Ale dej pozor, abychom spolu drželi krok..."

Po těch slovech přešel ulici na protější chodník, podíval se, zda kníže vykročil, a když viděl, že stojí a užasle na něho zírá, pokynul mu směrem ke Gorochově ulici a šel, co chvíli se ohlížel na knížete a vybízel ho pohledem, aby ho následoval. Zřejmě se mu ulehčilo, když viděl, že mu kníže porozuměl a nepřechází k němu z druhého chodníku. Knížeti napadlo, že Rogožin kohosi hledá a přešel snad na druhý chodník proto, aby onoho člověka nepropásl.

"Jenže proč neřekl, po kom se mám dívat?" Tak ušli asi pět set kroků a najednou se kníže bůhvíproč začal chvět. Rogožin se po něm stále ohlížel, ale už ne tak často. Kníže neodolal a přivolal ho pokynem ruky. Rogožin k němu ihned přešel přes ulici.

"Cožpak je Nastasja Filippovna u tebe?"

"Je."

"A ty ses tam na mne díval oknem za záclonou?"

"Já..."

"Ale jak jsi tedy...!

Kníže nevěděl, nač by se dále ptal a jak by měl otázku dokončit; mimoto mu srdce tak bušilo, že nemohl ani dobře mluvit. Rogožin také mlčel a stejně jako dřív jaksi zamyšleně hleděl na něho.

"No já půjdu," řekl náhle, chystaje se opět přejít ulici, "a ty si jdi dál. Ať radši nejdem po ulici spolu... je to pro nás lepší... každý jinudy... však uvidíš."

Když posléze zabočili z dvou protilehlých chodníků do Gorochové a blížili se k Rogožinovu domu, knížeti se zase podlamovaly nohy, takže je sotva vlekl. Šlo již na desátou. Okna stařenčina bytu byla jako předtím otevřená, Rogožinova však byla zavřená a ze soumraku vystupovaly spuštěné bílé záclony ještě nápadněji. Kníže přešel k domu z protější strany. Rogožin ze svého chodníku vystoupil na zápraží a pokynul knížeti, který k němu přistoupil.

"Ani podomek teď neví, že jsem se vrátil. Prve jsem mu řekl, že jedu do Pavlovska, a u maminky jsem to řekl taky," zašeptal s chytráckým a téměř spokojeným úsměvem, "vejdeme a nikdo nás neuslyší..."

Klíč měl již v ruce. Když stoupali po schodech, obrátil se a zahrozil na knížete, aby šel zticha, opatrně odemkl dveře svého bytu, vpustil knížete, potichu za ním proklouzl, zamkl za sebou a klíč vložil do kapsy.

"Pojďme," řekl tiše.

Již na chodníku v Litějné začal mluvit šeptem. Přes všechen svůj vnější klid byl v nitru hluboce vzrušen. Když procházeli salonem v pracovně, přistoupil k oknu a tajemně knížeti pokývl: "Víš, jak jsi na mě prve zvonil, hned jsem si myslel, že jsi to ty. Šel jsem po špičkách ke dveřím a slyším, že mluvíš s Pafnuťjevnou, ale já hned po ránu nařídil, že když přijdeš ty nebo někdo od tebe, nebo když vůbec na mě někdo bude klepat, aby mě zapřela; zvláště kdybys přišel ty a ptal se po mně, řekl jsem jí i tvé jméno. Ale potom, když jsi odešel, napadlo mi: Co když teď stojí a dívá se nebo číhá na ulici? Šel jsem až k oknu, odhrnul tuhletu záclonu, podívej, a ty tam stojíš a koukáš se na mne... Tak to teda bylo."

"Ale kde je... Nastasja Filippovna?" zeptal se kníže téměř bez dechu.

"Je... tady," pomalu pronesl Rogožin, jako by maličko váhal s odpovědí.

"Kde?"

Rogožin se podíval na knížete a spočinul na něm upřeným pohledem.

"Pojďme..."

Stále ještě mluvil šeptem a pomalu, váhavě jako dřív, v jakémsi zvláštním zamyšlení. Dokonce když vyprávěl o zácloně, jako by svými slovy přes všechnu jejich bezprostřednost něco naznačoval.

Vešli do pracovny. V místnosti došlo od poslední návštěvy knížete k určité změně. Celý pokoj byl napříč přehrazen zelenou hedvábnou zástěnou, jež měla dva vchody po obou stranách a oddělovala od pracovny alkovnu, kde stála Rogožinova postel. Těžký závěs byl spuštěn a vchody zastřeny. Ale v pokoji bylo velmi tma; letní bílé petrohradské noci začínaly temnět a nebýt úplňku, nedalo by se tu nic rozeznat. Obličeje se ovšem ještě rozpoznat daly, jenže velmi nezřetelně. Rogožinova tvář byla jako obvykle bledá, ale oči se mu silně leskly a nějak strnule se na knížete upíraly.

"Snad abys rozžehl svíčku?" řekl kníže.

"Ne, načpak," odpověděl Rogožin, vzal knížete za ruku a přiměl ho, aby usedl; sám si sedl naproti němu a posunul si židli tak blízko, že se ho téměř dotýkal koleny. Mezi nimi, trochu stranou, stál malý kulatý stolek. "Sedni si, posedíme chvíli," řekl, jako by ho vybízel k přátelskému posezení. Okamžik mlčeli. "Však jsem věděl, že se ubytuješ v tamtom hotelu," začal, jako se někdy důležitý hovor zahajuje vedlejšími podrobnostmi, které se k němu přímo nevztahují. "Jen jsem vešel do chodby, pomyslel jsem si: Vždyť tam možná sedí a čeká na mě, zrovna jako já na něho, v téže chvíli. Byl jsi u učitelové?"

"Byl," vyslovil stěží kníže, jak mu bušilo srdce.

"I to mě napadlo. Ještě si tam popovídají, myslím si... a potom jsem si řekl: Ale na noc ho přivedu sem, abychom tu noc spolu..."

"Rogožine! Kde je Nastasja Filippovna?" zašeptal kníže a vstal, chvěl se po celém těle. Rogožin také povstal.

"Tam," zašeptal a kývl hlavou k zástěně.

"Spí?" zašeptal kníže.

Rogožin se na něho podíval stejně upřeně jako před chvílí.

"Tak teda už pojďme!... Jenže abys... no, pojďme!"

Nadzvedl závěs, zaváhal a opět se obrátil ke knížeti.

"Jdi!" pokynul za závěs, vybízeje knížete, aby šel napřed. Kníže vešel.

"Je tu tma," řekl.

"Je vidět!" zamumlal Rogožin.

"Vidím sotva... postel."

"Jdi trochu blíž," tiše ho vybídl Rogožin.

Kníže pokročil o krok či dva a zastavil se. Asi dvě minuty stál a díval se; oba celou dobu vůbec nepromluvili. Knížeti tlouklo srdce tak, že to snad bylo slyšet i v pokoji, v jeho mrtvém tichu. Zvykl si již na tmu, takže rozeznával celou postel; kdosi na ni spal naprosto nehybným spánkem; nebylo slyšet ani šelest, ani nejtišší oddechování. Spící byl celý zakryt bílým prostěradlem, pod nímž se jen nejasně rýsovaly údy; pouze podle vyvýšenin bylo vidět, že tu leží natažen člověk. Kolem, na lůžku, na židli těsně u postele, ba i na podlaze byly poházeny kousky svlečeného oděvu, elegantní bílé hedvábné roucho, květiny, stuhy.

Na malém stolku v záhlaví lůžka se třpytily odložené, rozházené brilianty. V nohou ležely krajky; zpod prostěradla vykukovala špička nahé nohy, jež se jasně rýsovala na bělajících se krajkách; zdála se vytesaná z mramoru a byla děsivě nehybná.

Kníže hleděl a cítil, že čím déle se dívá, tím je ticho v pokoji hrobovější. Náhle zabzučela probuzená moucha, prolétla nad lůžkem a ztichla v záhlaví. Knížete zamrazilo.

"Pojďme," řekl Rogožin, dotýkaje se jeho ruky.

Vyšli, opět usedli na své židle, opět proti sobě. Kníže se stále víc a víc chvěl a nespouštěl z Rogožinovy tváře tázavý pohled.

"Koukám, že se celý třeseš, Lve Nikolajeviči," řekl posléze Rogožin, "skoro tak, jako když míváš ty své poruchy, vzpomínáš tenkrát v Moskvě? Nebo jako jednou před záchvatem. Ani nevím, co bych si s tebou teď počal..."

Kníže pozorně naslouchal, snažil se ze všech sil porozumět, a stále se ptal očima.

"To ty?" s námahou vyřkl nakonec a kývl hlavou k závěsu.

"To... já...," zašeptal Rogožin a sklopil oči.

Opět okamžik mlčeli.

"Protože," chopil se opět slova Rogožin, jako by svou řeč vůbec nepřerušil, "protože kdybys teď dostal svou nemoc a záchvat a křičel, mohl by to z ulice nebo ze dvora někdo slyšet a poznají, že v bytě někdo je; budou klepat, přijdou... protože všichni myslí, že nejsem doma. Ani svíčku jsem nerozžehl, aby z ulice nebo ze dvora nic nepozorovali. Protože když jdu pryč, beru s sebou klíče, a když tu nejsem, nepřijde sem tři čtyři dni nikdo ani uklízet, tak to mám zavedeno. Aby tedy nikdo nepoznal, že tu jsme..."

"Počkej," řekl kníže, "prve jsem se ptal podomka a stařenky, zda tu nebyla v noci Nastasja Filippovna. Oni už tedy vědí."

"Vím, že ses ptal. Řekl jsem Pafnuťjevně, že Nastasja Filippovna včera přijela a hned včera zase odjela do Pavlovska a u mne byla jen deset minut. A že tu byla přes noc, neví nikdo. Včera jsme taky vešli docela zticha, jako dneska s tebou. Cestou jsem si ještě myslel, že nebude chtít zticha vejít - ale kdepak! Šeptá, jde po špičkách, šaty si nadzvedla, aby nešustěly, nese je v rukou, sama mi na schodech prstem hrozí - to tebe se pořád tak bála. Ve vlaku byla strachy jako šílená a sama si přála jít na noc sem ke mně; napřed jsem myslel, že ji zavezu k učitelové - ale ne! 'Tam by mě našel, ještě než se rozední,' povídá, 'ale ty mě schováš, a zítra brzy ráno jedem do Moskvy,' a potom chtěla někam do Orlu. I když si šla lehnout, pořád říkala, že pojedeme do Orlu...!

"Počkej, a co teď, Parfene, co teď chceš?"

"Ale ty se mi vůbec nelíbíš, pořád se třeseš. Přes noc tu teda budem spolu. Jiná postel kromě tamté tu není, a tak jsem si vymyslel, že sundám z obou pohovek polštáře a ustelu nám semhle, k závěsu, vedle postele, tobě i mně, abychom byli spolu. Protože když přijdou, začnou hledat a prohlížet, hned ji uvidí a odnesou.

Budou se mě vyptávat, řeknu, že já, a hned mě odvedou. Tak ať tu teď leží vedle nás, vedle mne a tebe..."

"Ano, ano!" horlivě přitakal kníže.

"Teda nepřiznat se a nenechat ji odnést."

"Rozhodně ne!" usoudil kníže. "Ne, ne, ne!"

"Taky jsem si řekl, hochu, že ji rozhodně nikomu nedám! Noc strávíme potichoučku. Dneska jsem odešel z domova jen na hodinu, jinak jsem pořád byl u ní. A potom večer jsem šel pro tebe. Víš, ještě se taky bojím, že je dusno a že tu bude zápach. Cítíš zápach?"

"Možná, nevím. K ránu jistě bude."

"Přikryl jsem ji voskovým plátnem, dobrým americkým voskovaným plátnem a přes plátno prostěradlem a kolem jsem postavil čtyři odzátkované lahvičky sublimátu, ještě tam stojí."

"Zrovna jako tam... v Moskvě?"

"Protože, bratře, ten zápach. Ale ona jak tam leží... K ránu, až se rozední, se podíváš. Copak, nemůžeš vstát?" zeptal se s ustrašeným údivem Rogožin, vida, že se kníže nemůže ani zvednout, jak se roztřásl.

"Nohy mi selhaly," koktal kníže, "to je od strachu, znám to... Až mine strach, vstanu..."

"Počkej ještě, než ustelu, pak si hned lehneš... a já s tebou...

a budeme poslouchat... protože, hochu, ještě nevím... já, hochu, ještě teď všechno nevím, tak ti to říkám předem, abys všecko věděl předem..."

Zatímco blábolil tato nejasná slova, začal Rogožin chystat lůžka.

Patrně si je vymyslel už ráno. Minulé noci spal na pohovce. Ale oba teď na pohovce ležet nemohli a on jim určitě chtěl ustlat vedle sebe, a proto s velkou námahou odvlekl přes celý pokoj až k závěsu polštáře různé velikosti z obou pohovek. Tak vytvořil jakési lože; přistoupil ke knížeti, něžně a nadšeně ho vzal pod paží a odváděl k loži; ale jak se ukázalo, kníže mohl jít sám; strach ho tedy přešel, nicméně se chvěl dál.

"Protože, bratře," najednou začal Rogožin, když uložil knížete na levé, lepší polštáře a sám se natáhl z pravé strany, oblečený, ruce založené za hlavou, "dneska je horko a to se ví, ten zápach... Okna otevřít se bojím, ale matka má kořenáče plné kytek, spoustu kytek a ty tak krásně voní; myslel jsem, že bych je sem přenesl, ale Pafnuťjevna by se mohla dovtípit, ta je zvědavá..."

"To je," přisvědčil kníže.

"Což tedy koupit kytice a květiny a celou ji obložit? Jenže myslím, kamaráde, že nám jí bude v těch kytičkách líto."

"Poslouchej," zeptal se kníže, jako by ztrácel nit, jako by se rozpomínal, nač se má zejména zeptat, a okamžitě to zas zapomínal, "poslouchej, řekni mi: čím jsi to udělal? Nožem? Tím nožem?"

"Tím samým."

"Počkej ještě! Parfene, ještě se tě chci zeptat... budu se tě mnoho ptát, na všechno... Ale napřed mi řekni, hned napřed, abych věděl; chtěl jsi ji před svatbou, před oddavkami probodnout na schodech v kostele? Chtěls nebo ne?"

"Nevím, jestli jsem chtěl nebo ne...," suše odpověděl Rogožin, jako by se otázce poněkud divil a jako by jí docela nerozuměl.

"Nikdy sis s sebou do Pavlovska nepřivezl nůž?"

"Nikdy jsem ho nepřivezl. O noži ti mohu říct jen tohle, Lve Nikolajeviči," dodal po chvíli, "vzal jsem ho ze zamčené zásuvky dneska ráno, protože to všecko bylo ráno, před čtvrtou. Pořád jsem ho měl založený v knize... A... a... ještě tohle je mi divné; nůž zajel tak na půldruha palce nebo dva palce... přímo pod levým prs... ale krve vyteklo na košili nejvýš půl lžičky, víc jí nebylo..."

"To, to, to," zvedl se náhle kníže v hrozném vzrušení, "to já vím, o tom jsem četl... jmenuje se to vnitřní krvácení... někdy ani kapka. To když se bodne přímo do srdce..."

"Počkej, slyšíš?" rychle ho přerušil Rogožin a ulekaně se posadil na lůžku, "slyšíš?"

"Ne!" stejně ulekaně prohlásil kníže a hleděl na Rogožina.

"Kroky! Slyšíš? V saloně...!

Oba naslouchali.

"Slyším," s jistotou zašeptal kníže.

"Kroky?"

"Ano."

"Což abychom zamkli dveře?"

"Zamknem."

Zamkli dveře a zas ulehli. Dlouho mlčeli.

"Ach ano!" najednou zašeptal kníže opět chvatným vzrušeným šepotem, jakoby konečně zachytil myšlenku a strašně se bál, že ji opět ztratí, a dokonce se nadzvedl na lůžku, "ano... chtěl jsem přece... ty karty! karty... Prý jsi s ní hrál karty?"

"Hrál," řekl Rogožin po chvíli.

"A kde jsou... karty?"

"Tady..." odpověděl Rogožin po ještě delším odmlčení, "tuhle máš karty..."

Vytáhl z kapsy ohrané karty, zabalené do papíru, a mlčky je podal knížeti. Kníže je vzal, ale nějak zaraženě. Nový smutný a bezútěšný pocit mu sevřel srdce; náhle pochopil, že nejen v tomto okamžiku, ale již dávno nemluví, o čem by měl, a stále nedělá, co by dělat měl, a že karty, které drží v ruce a z nichž se tak radoval, už mu vůbec, vůbec nepomohou. Vstal a spráskl ruce.

Rogožin ležel bez hnutí a zdálo se, že jeho pohyby nevnímá; ale oči se mu ve tmě jasně leskly a byly dokořán vytřeštěné a strnulé. Kníže usedl na židli a ustrašeně ho pozoroval. Uplynulo asi půl hodiny a najednou se Rogožin hlasitě zasmál a trhaně vykřikoval, jako by zapomněl, že má šeptat: "Toho důstojníka, toho důstojníka... vzpomínáš, jak toho důstojníka na koncertě švihla, vzpomínáš, hahaha! Taky kadet...

kadet... kadet honem přiskočil..."

Kníže vyskočil ze židle v novém úleku. Když Rogožin zmlkl (a zmlkl náhle), tiše se k němu sklonil, sedl si vedle a se srdcem divoce bušícím, těžce oddychuje, si ho prohlížel. Rogožin k němu neobracel hlavu, ba jako by o něm vůbec nevěděl. Kníže se díval a čekal. Čas ubíhal, začalo se rozednívat. Chvílemi Rogožin znenadání cosi zablábolil, hlasitě, ostře a nesouvisle, vykřikoval a smál se. To pak k němu kníže rozechvěle natahoval ruce a tiše se dotýkal jeho hlavy, vlasů, hladil je, hladil mu tváře... víc nemohl udělat! Sám se opět všecek chvěl a opět jako by měl nohy ochrnuté. Nějaký úplně nový pocit trýznil jeho srdce a plnil je nekonečným steskem. Zatím se docela rozednilo. Kníže ulehl na polštář, jakoby v úplném vysílení a zoufalství, a přitiskl se tváří k Rogožinovu bledému nehybnému obličeji. Slzy z jeho očí smáčely Rogožinovu tvář, ale on už snad tenkrát své vlastní slzy ani necítil, už o nich ani nevěděl...

Aspoň když se za mnoho hodin otevřely dveře a vešli lidé, našli vraha v úplném bezvědomí a horečce. Kníže nehybně seděl na lůžku vedle něho, a kdykoli nemocný něco vykřikl nebo začal blouznit, pokaždé mu spěšně přejížděl chvějící se rukou po vlasech a tvářích, jako by ho laskal a uklidňoval. Ale nerozuměl již ničemu, nač se ho ptali, a nepoznal nikoho z těch, kdo vstoupili a obklopili ho. I kdyby sám Schneider přijel v tu chvíli ze Švýcar podívat se na svého bývalého žáka a pacienta, jistě by si připomněl stav, v jakém byl kníže v prvním roce svého léčení ve Švýcarsku, a zrovna jako tehdy by mávl rukou a jako tehdy by řekl: "Idiot!"

XII

ZÁVĚR

Jakmile učitelová přijela do Pavlovska, vydala se rovnou k Darje Alexejevně, od včerejška rozčilené, a když jí vypověděla všechno, co věděla, vyděsila ji nadobro. Obě dámy se okamžitě rozhodly obrátit se na Lebeděva, který jako přítel svého nájemníka i jako jeho domácí byl neméně vzrušen. Věra Lebeděvová pověděla všechno, co věděla. Na Lebeděvovu radu se rozhodli, že se všichni tři odeberou do Petrohradu, aby co nejrychleji předešli tomu "co by se velmi snadno mohlo stát". A v důsledku toho již nazítří dopoledne k jedenácté hodině vnikla policie za přítomnosti Lebeděva, dam a Rogožinova bratra Semjona Semjonoviče, který bydlel v postranním křídle, do Rogožinova bytu. K objasnění věci přispěla především výpověď podomka, který udal, že včera večer viděl Parfena Semjonoviče s návštěvníkem vcházet do domu, a jaksi potají. Po téhle výpovědi už neváhali vypáčit dveře, které se na zvonění neotvíraly.

Rogožin přečkal dvouměsíční zápal mozkových blan, a když se uzdravil, následovalo vyšetřování a soud. Podal ve všem nevyhýbavé, přesné a naprosto uspokojivé výpovědi, na jejichž základě byl kníže hned od začátku zproštěn vyšetřování.

Rogožin byl za svého procesu velmi zamlklý. Neodporoval svému obratnému, výmluvnému obhájci, jasně a logicky dokazujícímu, že zločin byl spáchán pod vlivem zánětu mozkových

blan, jenž propukl dávno předtím v důsledku útrap obžalovaného. Sám však nic nedodal na potvrzení této domněnky a opět jasně a přesně uvedl a připomněl i nejmenší podrobnosti spáchaného činu. S přihlédnutím k polehčujícím okolnostem byl odsouzen na Sibiř, na patnáct let nucených prací, a vyslechl rozsudek bez hlesu, s chmurnou tvrdostí. Celé jeho obrovské jmění až na jakousi poměrně nepatrnou částku prohýřenou v prvních dnech, připadlo jeho bratru Semjonu Semjonoviči, který tím byl velice potěšen. Stařenka Rogožinová dosud žije a někdy si snad vzpomene na milovaného syna Parfena, ale jen velmi matně; Bůh uchránil její rozum i srdce před poznáním hrůzy, jež navštívila její smutný dům.

Lebeděv, Keller, Gaňa, Pticyn, stejně jako četné jiné osoby našeho příběhu žili jako dřív; změnili se jen nepatrně a nemáme nic, co bychom o nich pověděli. Ippolit skonal v hrozném rozrušení o něco dřív, než čekal, asi za dva týdny po smrti Nastasji Filippovny. Kolja byl hluboce zdrcen posledními událostmi; již nadobro se přimkl ke své matce. Nina Alexandrovna se o něho strachuje, protože je na svá léta příliš hloubavý; snad z něho bude dobrý člověk. Částečně i jeho zásluhou byl uspořádán další osud knížete; již dávno odlišil Kolja od všech lidí, které znal, Jevgenije Pavloviče; tehdy první přišel k němu a vylíčil mu událost se všemi jemu známými podrobnostmi a současnou situací knížete. Nezklamal se; Jevgenij Pavlovič projevil srdečnou účast s osudem nešťastného "idiota", a dík jeho zákrokům a péči dostal se kníže opět do ciziny, do švýcarského ústavu Schneiderova. Sám Jevgenij Pavlovič, který se zdržuje v cizině a zamýšlí zůstat v Evropě velmi dlouho a otevřeně o sobě prohlašuje, že je v Rusku zcela zbytečný, navštěvuje dosti často, alespoň vždy po několika měsících, u Schneidera svého nemocného přítele. Schneider se však stále víc mračí a potřásá hlavou; obává se úplné poruchy mozkových orgánů; nemluví dosud s jistotou o nevyléčitelnosti, ale naznačuje konce velmi smutné. Jevgenij Pavlovič si to bere velmi k srdci, a že má srdce, o tom svědčí i to, že dostává dopisy od Kolji a dokonce na ně občas i odpovídá. Ale objevil se u něho další zvláštní povahový rys; protože je to rys pěkný, neváhejme jej prozradit; po každé návštěvě Schneiderova ústavu píše Jevgenij Pavlovič kromě Koljovi ještě jedné osobě v Petrohradu a v těchto dopisech líčí velmi přátelsky a zevrubně zdravotní stav knížete v daném okamžiku. Mimo velmi uctivé projevy oddanosti začínají se v oněch dopisech občas (a stále častěji) objevovat upřímné výklady názorů, pojmů a citů, prostě začíná se projevovat cosi podobného něžnému důvěrnému přátelství.

Osobou, jež si dopisuje (byť velmi zřídka) s Jevgenijem Pavlovičem a těší se takové jeho pozornosti a úctě, je Věra Lebeděvová. Nepodařilo se nám vypátrat, jakým způsobem byly ony vztahy navázány. Podnětem k nim byla patrně ona událost s knížetem, kdy Věra Lebeděvová žalem až onemocněla; ale nevíme, za jakých okolností vznikla tato známost a přátelství. O těchto dopisech se zmiňujeme především proto, že některé z nich obsahovaly zprávy o rodině Jepančinových, zejména pak o Aglaje Ivanovně. V jednom dosti nesouvislém dopise z Paříže sděloval o ní Jevgenij Pavlovič, že se po krátké a prudké náklonnosti k jakémusi emigrantovi, polskému hraběti, náhle za tohoto člověka provdala, ač rodiče sňatku bránili, a i když nakonec svolili, pak jedině proto, že hrozil jakýsi neobyčejný skandál. Asi po půlročním odmlčení poslal Jevgenij Pavlovič opět dlouhý a podrobný dopis, v němž adresátce sděloval, že při svém posledním zájezdu k profesoru Schneiderovi do Švýcar setkal se u něho se všemi Jepančinovými, vyjma Ivana Fjodoroviče, který byl vázán svými povinnostmi v Petrohradě, a také s knížete Š. Bylo to zvláštní setkání. Všichni uvítali Jevgenije Pavloviče s jakýmsi nadšením, Adelaida s Alexandrou dokonce shledávaly, že jsou mu zavázány díkem za jeho "andělskou péči o ubohého knížete". Když Lizaveta Prokofjevna uviděla knížete v jeho chorobném, politováníhodném stavu, zhloubi srdce se rozplakala. Patrně mu již všichni odpustili. Kníže Š. vyřkl při té příležitosti několik případných a moudrých poznámek. Jevgenij Pavlovič měl dojem, že on a Adelaida se ještě dokonale neshodli, ale do budoucna se

dalo s jistotou předpokládat, že se vznětlivá Adelaida dobrovolně a upřímně podřídí rozumu a zkušenostem knížete Š. K tomu na ni také strašně zapůsobily zkoušky, které musela rodina podstoupit, především poslední případ Aglajin s emigrovaným hrabětem.

Všechno, čeho se hrozila rodina, když postupovala Aglaju onomu hraběti, všechno se již za půl roku potvrdilo a navíc s takovým překvapeními, jakých by se nikdo ani nenadál. Vyšlo najevo, že onen člověk vůbec není hrabě, a jestliže je vskutku emigrant, pak s jakousi temnou a záhadnou minulostí. Upoutal Aglaju výjimečnou ušlechtilostí své duše zmučené steskem po otčině, a tak ji upoutal, že ještě než se za něho provdala, stala se členkou jakéhosi zahraničního výboru pro obnovu Polska a ještě se ke všemu dostala do katolické zpovědnice proslulého pátera, jenž spoutal jejího ducha až do vytržení. Dále vyšlo najevo, že obrovské jmění hraběte, o němž předložil Lizavetě Prokofjevně a knížeti Š. důkazy téměř nezvratné, je holou smyšlenkou.

K dovršení všeho se hraběti a jeho příteli, proslulému zpovědníkovi, podařilo asi půl roku po svatbě rozeštvat Aglaju s rodinou, takže ji už několik měsíců ani neviděli... Zkrátka mnohé by se dalo vypravovat, avšak Lizaveta Prokofjevna, její dcery a dokonce i kníže Š. byli vším tímto "terorem" tak zdrceni, že i v rozhovoru s Jevgenijem Pavlovičem se o mnohých věcech báli zmínit, ačkoli věděli, že beztoho dobře zná příběh posledních vzplanutí Aglaji Ivanovny. Chuděra Lizaveta Prokofjevna toužila po návratu do Ruska a podle slov Jevgenije Pavloviče posuzovala všechno v cizině trpce a zaujatě. "Ani chleba nedovedou upéct jaksepatří a v zimě tu mrznou jako myši ve sklepě," říkala, "ale tady jsem si aspoň mohla po rusku poplakat nad tímhle ubožákem,"

připojila vzrušeně, ukazujíc na knížete, který ji vůbec nepoznal.

"Dost už snění, je čas poslechnout hlas rozumu. A tohle všechno, celá cizina, celá vaše Evropa je jenom přelud, a my všichni v cizině jsme taky jenom přelud... však dojde na má slova, uvidíte," zakončila téměř hněvivě, když se loučila s Jevgenijem Pavlovičem.

OBSAH

Díl první Díl druhý Díl třetí Díl čtvrtý

FJODOR MICHAJLOVIČ DOSTOJEVSKIJ

IDIOT

Z ruského originálu Idiot, vydaného nakladatelstvím Gospolitizdat, Moskva 1957, přeložila Tereza Silbernáglová